

GAZIEL (1887-1964): UN RETRAT IDEOLÒGIC RACIONALITAT, CATALANITAT I COMPROMÍS

Josep Cullell i Ramis

Per citar o enllaçar aquest document:

Para citar o enlazar este documento:

Use this url to cite or link to this publication:

<http://hdl.handle.net/10803/405193>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

TESI DOCTORAL

Gaziel (1887-1964): un retrat ideològic
racionalitat, catalanitat i compromís.

Josep Cullell i Ramis

2014

Dirigida per: Xavier Pla i Barbero

Programa de Doctorat en Ciències humanes, del patrimoni i de la cultura

Tesi presentada per optar al títol de doctor per la Universitat de Girona

Índex d'abreviacions:

AH: *Ahora*, diari

ES: *El Sol*, diari

HLV: *Història de La Vanguardia* Empúries, 1994. Barcelona.

LV: *La Vanguardia*, diari

MD: Gaziol: *Meditacions en el Desert*. La Magrana-RBA Libros, 2010. Barcelona.

ML: Llanas, Manuel: *Gaziol: vida, periodisme i literatura*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998. Barcelona. Les sigles "ML" utilitzades amb el número corresponent de pàgina serviran per a una citació exclusiva d'aquesta obra. "ML" acompanyades del títol d'un altre text, indiquen una citació d'aquest altre text.

OCC: Gaziol: *Obres Completes (obra catalana)* Editorial Selecta, 1970. Barcelona.

Certificat de direcció de tesi

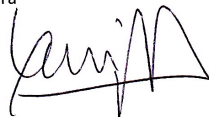
El Dr./Dra. XAVIER PLA I BARBERO, de la Universitat De Girona,

DECLARO:

Que el treball titulat GAZIEL (1887-1964): UN RETRAT IDEOLÒGIC. RACIONALITAT, CATALANITAT I COMPROMÍS, que presenta JOSEP CULLELL I RAMIS per a l'obtenció del títol de doctor, ha estat realitzat sota la meva direcció.

I, perquè així consti i tingui els efectes oportuns, signo aquest document.

Signatura

Girona, 24 D'ABRIL DE 2014

Una de les coses més difícils per als qui seuen en una poltrona ben còmoda és adonar-se que ho passa molt malament el qui, per dissort o el que sigui, hi té agafat el peu a sota. Per això és que, de revolucions i capgirells, arreu se'n preparen sempre; i els causants no són pas tant els que finalment, desesperats, les fan, com els qui amb tota beatitud i regaladament les provoquen...

Agustí Calvet "Gaziel", *La Península inacabada* (1963)

Sumari

Índex d'abreviacions	pàgina 3
Certificat de direcció de la tesi.	pàgina 5
Sumari	pàgina 9
Resum	pàgina 11
Resumen	pàgina 13
Abstract citació	pàgina 15

Introducció 0.

0.1 Actualitat de Gaziell	pàgina 17
0.2 Balanç bibliogràfic de Gaziell	pàgina 19
0.3 Marc literari referencial i immediat	pàgina 24
0.4 El present estudi sobre Gaziell	pàgina 25
0.4.1. Metodologia	pàgina 27
0.4.2. Objectiu del conjunt del treball	pàgina 27
0.4.3. Resultats	pàgina 28

Cap. 1: Marc ideològic de formació: la crisi del món burgès/liberal

1.1 Marc Social	
1.1.1. Gaziell: resultat social i resultat de si mateix	pàgina 29
1.1.2. referències socials i polítiques	pàgina 30
1.2 Marc ideològic.	
1.2.1. Realisme social i liberalisme	pàgina 34
1.2.2. Aspectes diversos del declivi liberal	pàgina 40
1.3 Algunes influències i coincidències	
1.3.1. La influència d'Oswald Spengler	pàgina 50
1.3.2. Excurs primer: homes que no eren del seu temps: Gaziell i Zweig	pàgina 54

Cap. 2: La condició humana

2.1 Filosofia i teoria política	
2.1.1. Nota inicial	pàgina 61
2.1.2. Anselm Turmeda i els valors filosòfics preferents en els fonaments ideològics de Gaziell	pàgina 63
2.1.2.1. vitalisme gaziellà i hedonisme	pàgina 71
2.1.2.2. Altres influències en el pensament de Gaziell	pàgina 78
2.1.2.3. Apunts inicials sobre teories polítiques de Gaziell: Nietzsche i Maragall	pàgina 90
2.2 Marc cultural	
2.2.1. Gaziell noucentista?	Pàgina 94
2.3 Antropologia i filosofia social	
2.3.1. Ésser humà i felicitat: guerres i revolucions	pàgina 110

2.3.1.1. la felicitat	pàgina 110
2.3.1.2. escepticisme pessimisme i fatalisme	pàgina 113
2.3.1.3. Història humana i pacifisme	pàgina 119
2.3.1.4. Materialisme econòmic	pàgina 123

Cap 3: Ideologia política

3.1 Anàlisi i crítica social i política

3.1.1. Context ideològic i polític del periodisme de Gaziell	pàgina 125
3.1.2. Excurs segon: Joan Fuster <i>dixit</i>	pàgina 132
3.1.3. Democràcia, dretes i esquerres	pàgina 139
3.1.4. Esquerres i dretes polítiques: bolxevisme i burgesia	pàgina 146
3.1.5. Elitisme social i colonialisme	pàgina 156
3.1.6. Conjectures i vaticinis	pàgina 168

3.2 Espanya i Catalunya

3.2.1. Espanyolitat i la qüestió espanyola: població, partits i classes socials a la Segona República	pàgina 173
3.2.2. Catalanitat i la qüestió catalana	pàgina 198
3.2.2.1. Llengua catalana i catalanitat/catalanisme en el pensament de Gaziell	pàgina 209
3.2.2.2. Catalanitat i política catalana	pàgina 217
3.2.2.3. Catalanitat i polèmiques	pàgina 223
3.2.2.4. La patria segons Gaziell	pàgina 253
3.2.2.5. Esperit castellà i esperit català	pàgina 275
3.2.2.6. L'objectivisme i el realisme de Gaziell	pàgina 283
3.2.2.7. Federalisme i iberisme	pàgina 286

3.3 Gaziell durant la guerra de 1936 i el procés polític

pàgina 290

4.: Conclusions

4.1- a nivell filosòfic	pàgina 297
4.2 - a nivell literari	pàgina 298
4.3 - a nivell polític	pàgina 299
4.3.1. Ideologia política i política internacional	pàgina 299
4.3.2. política espanyola	pàgina 302
4.3.3. política catalana	pàgina 305

Bibliografia

pàgina 312

Resum

Gaziel (1887-1964): un retrat ideològic

racionalitat, catalanitat i compromís.

És un treball de tesi que pretén circumscriure el llegat d'Agustí Calvet "Gaziel" en el context social i cultural en què va realitzar aquesta seva obra tant en el vessant periodístic com en l'assagístic, que són els dos camps literaris que Gaziel va recórrer i en els quals deixà mostres tan notables com per poder considerar-lo un nom rellevant dins de les lletres catalanes contemporànies. En aquests dos camps de les lletres, Gaziel va formular un argumentari fonamentat en un seguit d'idees afaiçonades en la seva formació intel·lectual, acadèmica, filosòfica, que el conduí a determinades posicions ideològiques en diversos apartats: polítics, filosòfics, artístics, religiosos, ètics. Apartats que constituïren l'objectiu dels seus comentaris i dissertacions tant de la seva etapa periodística com de l'assagística, tot i que el tractament d'aquests temes en una etapa i altra, revelen, per força, diferents possibilitats de desenvolupament i d'aprofundiment, tal com és lògic d'esperar a la vista de les limitacions que els formats periodístic i l'assagístic imposen o faciliten.

Gaziel, a més, deixà un llegat important, tant pel contingut com per la influència que exercí com a cronista de la Primera Guerra Mundial, amb descripcions d'escenaris bèl·lics, de la tragèdia viscuda tant en el front com en la rereguarda, de primeres personalitats i de gent del poble i combatents que foren actors i víctimes d'aquella tragèdia.

Aquest estudi no tracta directament aquest apartat de l'obra de Gaziel, encara que sí que ho fa de manera indirecta en recollir arguments i comentaris lligats de prop o de lluny amb aquell conflicte d'inicis de s.XX.

El present estudi, dividit en tres capítols, llança una mirada al context i origen social de l'escriptor en la mesura que d'una manera o altra han d'intervenir en els seus arguments i idees. L'estudi també fa un recorregut sobre la formació acadèmica de Gaziel per veure com alguns caràcters ideològics van emergint al compàs d'aquesta formació, que acabà, des del punt de vista acadèmic, amb el grau de doctor en Filosofia per la Universitat de Madrid.

Lligat amb aquesta formació, Gaziel és mostrà sempre com a fidel deixeble de la Il·lustració burgesa, o del liberalisme burgès, adoptant els valors d'aquell moviment social i cultural que, arribat a inicis de s. XIX, passa (segons l'escriptor) per una etapa de crisi greu que posa en qüestió la continuïtat i la pervivència dels valors i de la societat dels qual Gaziel es considera i se sent, de manera irrenunciable, fill i hereu.

En expressar la seva experiència vital en el marc de la societat mundial i catalana de finals de s.XIX i de la primera meitat de s.XX, Gaziel va escampar amb profusió comentaris i valoracions crítiques sobre l'època que li tocà viure, i en les seves argumentacions queden paleses algunes influències pròpies tant del món acadèmic com del món polític: liberalisme, hedonisme, vitalisme, racionalisme, pacifisme, escepticisme, pessimisme, fatalisme, democràcia, són mostres del seu tarannà ideològic que el present treball de tesi va mostrant i il·lustrant amb els textos corresponents. Tot aquest conjunt de bases ideològiques aboca Gaziel a una determinada visió de l'ésser humà (tant considerant-lo de manera individual com formant part d'una col·lectivitat), de la Història i de la projecció cap al futur que aquesta visió sembla propiciar.

En el cas de Gaziel hi ha un gruix important de reflexions sobre el moment cultural que embolcalla la pròpia biografia i, de manera especial, reflexions sobre la política espanyola, la política catalana i la mundial. El darrer capítol d'aquest estudi se

centra sobretot en aquestes reflexions, perquè constitueixen el gruix important del retrat d'una personalitat que va viure, propicià, inicià i continuà un bon nombre de polèmiques que giren sobre aquestes qüestions i que encara avui ocasionen i influeixen, en gran mesura, en les opinions i valoracions de l'obra d'Agustí Calvet "Gaziel", especialment aquelles que recullen les opinions de l'escriptor sobre Espanya, Catalunya i sobre l'encaix d'aquesta en aquella.

En el darrer apartat de les conclusions hi ha tot un seguit de consideracions sobre els punts d'arribada a que aquest treball de tesi condueix sobre el tarannà ideològic de Gaziel. Aquestes conclusions atenen els aspectes tractats i, per tant, estableixen les posicions ideològiques que és possible d'atribuir a Gaziel en els camps de la filosofia, la cultura i la política.

Resumen

Gaziel (1887-1964): un retrato ideológico

Racionalidad, catalanidad y compromiso.

Es un trabajo de tesis que pretende circunscribir el legado de Agustí Calvet “Gaziel” en el contexto social y cultural en el cual llevó a cabo esta su obra tanto en la vertiente periodística como en la ensayística, que son los dos campos literarios que Gaziel recorrió y en los cuales depositó muestras tan notables como para poder considerarlo un nombre de relieve dentro de las letras catalanas contemporáneas. En estos dos campos de las letras, Gaziel formuló un conjunto de argumentos fundado en un inventario de ideas modelado en su formación intelectual, académica, filosófica, que le condujo a determinadas posiciones ideológicas en diversos apartados: políticos, filosóficos, artísticos, religiosos, éticos. Apartados que constituyeron el objetivo de sus comentarios y disertaciones tanto de la etapa periodística como de la ensayística, a pesar de que el tratamiento de estos temas en una y otra etapa, revelan, inevitablemente, diferentes posibilidades de desarrollo y profundización, tal como es lógico de esperar a la vista de las limitaciones que los formatos periodístico y el ensayístico imponen o facilitan.

Gaziel, además, dejó un legado importante, tanto por el contenido como por la influencia que ejerció como cronista de la Primera Guerra Mundial, con descripción de escenarios bélicos, de la tragedia vivida así en el frente como en la retaguardia, de primeras personalidades y de gente de pueblo y combatientes que fueron actores y víctimas de aquella tragedia.

Este estudio no trata directamente este apartado de la obra de Gaziel, aunque sí que lo hace de manera indirecta al recoger argumentos y comentarios ligados de cerca o de lejos con aquel conflicto de inicios del s. XX.

El presente estudio, dividido en tres capítulos, lanza una mirada al contexto y origen social del escritor en la medida que de una manera u otra han de intervenir en sus argumentos e ideas. El estudio hace también un recorrido sobre la formación académica de Gaziel para ver como algunos caracteres ideológicos emergen al compás de esta formación, que acabó, desde el punto de vista académico, con el grado de doctor en Filosofía por la Universidad de Madrid.

Ligado a esta formación, Gaziel se mostró siempre como fiel discípulo de la Ilustración burguesa, o del liberalismo burgués, adoptando los valores de aquel movimiento social y cultural que, llegado a inicios del s.XIX, pasa (según el escritor) por una etapa de grave crisis que pone en cuestión la continuidad y la supervivencia de los valores y de la sociedad de los cuales Gaziel se considera y se siente, de manera irrenunciable, hijo y heredero.

Al expresar su experiencia vital en el marco de la sociedad mundial y catalana de finales del s.XIX y de la primera mitad del s.XX, Gaziel difundió con profusión comentarios y valoraciones críticas sobre la época que le tocó vivir, y en sus argumentaciones quedan mostradas algunas influencias propias tanto del mundo académico como del mundo político: liberalismo, hedonismo, vitalismo, racionalismo, pacifismo, escepticismo, pesimismo, fatalismo, democracia, son muestras de su proceder ideológico que el presente trabajo va mostrando y ilustrando con los textos correspondientes. Todo este conjunto de bases ideológicas lanza a Gaziel a una determinada visión del ser humano (considerado tanto de manera individual como formando parte de una colectividad), de la Historia y de la proyección hacia el futuro que esta visión parece propiciar.

En el caso de Gaziél existe un grosor importante de reflexiones sobre el momento cultural que envuelve la propia biografía y, de manera especial, reflexiones sobre la política española, la política catalana y la mundial. El último capítulo de este estudio se centra sobretodo en estas reflexiones, porque constituyen el espesor importante del retrato de una personalidad que vivió, propició, inició y continuó un buen número de polémicas que giran sobre estas cuestiones y que aún hoy ocasionan y influyen, en gran medida, en las opiniones y valoraciones de la obra de Agustí Calvet “Gaziél”, especialmente aquellas que recogen las opiniones del escritor sobre España, Cataluña y sobre el encaje de ésta en aquélla.

En el último apartado de las conclusiones hay todo un conjunto de consideraciones sobre los puntos de llegada a los que este trabajo conduce sobre el comportamiento ideológico de Gaziél. Estas conclusiones atienden a los aspectos tratados y, por tanto, establecen las posiciones ideológicas que pueden atribuirse a Gaziél en los campos de la filosofía, la cultura y la política.

Abstract

Gaziel (1887-1964): an ideological portrait Rationality, catalanity and commitment.

It is a thesis that seeks to circumscribe the legacy of Agusti Calvet “Gaziel” in the social and cultural context in which he produced it, specifically his works in journalism and essays, which are the two literary fields he cultivated the most and in which he produced such remarkable works to be considered one of the most relevant figures of the contemporary catalan literature. In these two fields of the literature, Gaziel formulated a series of arguments based on a series of ideas modelled by his intellectual, academic and philosophical education that lead him to certain ideological convictions in several areas like politics, philosophy, art, religion, ethics. Areas that built the aim of his comments and dissertations both in his journalism period and in his essay period, even though the approach in both these fields reveal different possibilities in development and depth, due to the logical limitations that the journalistic and essay formats carry or allow.

Gaziel also left a very important legacy, in terms of content and influence, as a war chronicler during the First World War, with descriptions of war scenes, tragedy at the front and at the rearguard, descriptions made by public figures, plain people and soldiers who were living testimonies of that tragedy.

The present study doesn't focus directly on this area of Gaziel's production, even though there will be references to it due to arguments and comments linked to this conflict from the beginning of the 20th Century.

The present study, divided in three chapters, takes a glance at the context and social origin of the writer and how these affected his future arguments and ideas. Also, the study explores his academic education in order to see how his ideological convictions formed during his studies, studies that ended with the degree of Doctor in Philosophy from the University of Madrid.

In addition to his academic training, Gaziel always showed himself as a disciple of the bourgeois illustration, or bourgeois liberalism, adopting the ideas of the movement that, according to the writer, was going through a period of crisis since its arrival in the beginning of the 20th Century, which questioned the continuity of the ideas and the society to which Gaziel felt so strongly connected.

Expressing his life experience in the context of the catalan and world society from the end of the 19th century and beginning of the 20th, Gaziel widely spread his critic ideas and evaluations of the period of time that he lived in, and in those arguments we can see many influences from the academic and political worlds: liberalism, hedonism, vitalism, rationalism, pacifism, skepticism, pessimism, fatalism, democracy, these are examples of his ideological routine that the present work will be showing along with the appropriate sample texts. All these ideological bases take Gaziel to a determined vision of the human being (both as individual and as part of the society), of the History and the future that this vision is bringing.

In Gaziel's production there's an extensive amount of considerations about the cultural moment in History that he lived in, specially considerations about spanish, catalan and world politics. The last chapter of this work focuses on these considerations, because they form a big part of the portrait of a person who started a great deal of controversies about politics and culture that still today have influence on evaluations

and opinions about his own work, specially those that refer to his opinions about Spain, Catalunya and their relationship.

In the last section of the conclusions there are a series of considerations about the meeting points to which this work leads to about Gaziel's ideological convictions. These conclusions refer to the points developed in this work and, therefore, they establish ideological positions that can be attributed to Gaziel in the fields of philosophy, culture and politics.

Introducció.

0.1 Actualitat de Gaziell

Qui era Gaziell? Agustí Calvet “Gaziell” (1887-1964). No resulta gens senzill de fer ni que sigui un senzill esbós d'una personalitat que ha estat i encara és avui objectiu tant d'elogis com d'improperis, de lloances i retrets.

En les pàgines que vénen a continuació queda palès l'intent de fer aquest esbós, un retrat que requereix cura i precaucions perquè la figura objecte d'aquest retrat no es deixa abastar amb una mirada que s'acontenti amb simplificacions bastides sobre tòpics. Un retrat ideològic d'Agustí Calvet és complex i arriscat perquè, entre altres coses, hom sap que el contingut de tal retrat és segur que no rebrà el vistiplau general. I no pot rebre'l perquè, d'entrada, no sembla pas que Calvet hagués seguit al llarg de la producció literària (periodisme, assaig) de la seva vida una trajectòria rectilínia en l'ús dels diversos recursos a disposició d'un escriptor. La polèmica entorn de l'obra de Gaziell¹ afecta, fins i tot aquests recursos literaris, per exemple el de la mateixa llengua usada.

Aquest text porta com a subtítol: “racionalitat, catalanitat i compromís”. Es tracta d'uns trets que amaren tota l'obra i personalitat d'Agustí Calvet, i que, a mode de senyal de pista, volen orientar el lector en el recorregut per aquest retrat ideològic.

Un discurs al qual li escaigui l'adjectiu de *racional* serà aquell que argumenta en ús i recurs de raons que justifiquen especulacions, hipòtesis i manifestacions. Gaziell no abandonà mai aquesta estratègia, que forma part del seu tarannà tant com a tret de personalitat, com a resultat irrenunciable de la formació intel·lectual assolida.

Catalanitat serà un segon tret de l'obra i la personalitat de Gaziell que ell maldà sempre per proclamar i exhibir, disposat a discutir qualsevol opinió o formació que volgués negar-li o contradir-li tal tret. La catalanitat esdevindrà voluntàriament en l'obra de Gaziell el centre neuràlgic de les seves digressions i anàlisis d'ordre polític, especialment aquelles orientades cap a el món polític català, l'espanyol i l'encaix de Catalunya a Espanya. És per això que la catalanitat ocupa un lloc preferent en les polèmiques i arguments polítics de Gaziell, tant en l'època de l'obra de periodisme d'opinió, com l'època de l'obra catalana d'assaig, memòries i viatges.

Finalment, el *compromís*, associat al títol d'aquest text expressa una posició personal d'Agustí Calvet que el dugué a un recorregut ideològic, intel·lectual i polític, orientat per una atenció constant cap les circumstàncies socials de la seva existència i amb les quals se sentí i hi quedà, en tot moment, personalment implicat.

Caldrà adonar-se que resulta tan improcedent tractar Gaziell de retrògrad com tractar-lo de progressista, de botifler com de catalanista, d'aburgosat com d'assalariat, d'assagista com de cronista, d'il·lustrat com de populista. La trajectòria de l'obra de Agustí Calvet va discórrer pels límits incerts de les fronteres d'aquests conceptes, per això ha resultat i resulta relativament fàcil —i, alhora, improcedent— decantar-lo cap a un costat o altre, sense els miraments oportuns i necessaris. Una mostra del conflicte ideològic i de la cura que cal observar, si hom vol ubicar Gaziell en algun prestatge ideològic, queda palesa en l'afirmació de Josep Benet que dóna per suposat un indeclinable emplaçament polític de l'escriptor guixolenc en la dreia catalana (tot i que el mateix Benet fa les convenients acotacions a tal afirmació)². Hom pot acarar aquesta afirmació de Josep Benet amb la citació escrita a l'inici d'aquest estudi, per adonar-se que la líci-

¹ Comentaris i anàlisis sobre aquesta polèmica els trobarem al capítol 3. El lector pot trobar crònica detallada i comentaris sobre les polèmiques al voltant de Gaziell a ML. p. 141 i ss. i a la p. 196 i ss.

² Cf. *Pròleg* de Josep Benet a l'OCC. p. XXI i XXIX.

da crítica política practicada per Gaziel és capaç d'allunyar-lo radicalment (ni que sigui de manera incidental) d'aquella ubicació tòpica.

Gaziel fou hereu d'una tendència ideològicopolítica que arranca del pensament i obra de diverses personalitats, entre les quals convé destacar-ne algunes com la de Prat de la Riba, la del poeta Maragall i la del mateix Cambó. Calvet quedà amarat de moltes de les propostes de catalans com aquests i d'altres, però la seva reflexió personal aportà moltes matisacions a l'obra d'aquelles personalitats. Gaziel fou també (com segurament deu passar amb tot intel·lectual) resultat de les circumstàncies històriques sobre les quals posà tanta voluntat per entendre-les com per interpretar-les (de vegades, un xic també per ser-ne artífex). Ara bé, aquest resultat no actuà de manera mecànica, reflexa, sobra la seva trajectòria vital i professional. Gaziel fou un home prou lúcid i amb prou recursos personals per triar, decidir i optar a l'interior d'un medi social i històric que l'increpà constantment i que li exigia respostes.

En l'obra periodística de Calvet, hi ha tota una corrua de temes que, vistos a distància, evidencien les tendències, les afeccions, les aprensions, les preferències, les preocupacions, que ocuparen la seva obra. Uns temes recurrents, que anirem repassant en les pàgines que vénen a continuació, i que reberen confirmació, o foren descartats, o intensificats, o rebaixats en la seva obra catalana posterior.

A la fi, sembla que, en línies generals, es pot parlar de dos moments literaris de Gaziel: el de la seva obra de cronista i periodista (1910-1936) i el de la seva obra literàrioassagística (1940-1964).³ Aquella primera etapa fou una resposta professional (s'entén: el fet de la publicació de les seves primeres cròniques, no, en canvi el fet de llur redactat. Les cròniques posteriors sí que són una tasca professional que Gaziel assumí) i aquesta fou una etapa més vocacional. Entre ambdues, doncs, hi ha convergències i divergències, algunes preses de posició i concepcions hi romanen constants i d'altres són descartades o modificades. En algun sentit, doncs, es pot parlar d'una evolució en la seva producció i en algun altre sentit es fa possible parlar d'una constància ideològica i literària. Caldrà tornar a comentar aquesta possible evolució o constància en l'obra de Gaziel, unes poques pàgines més endavant.

Aquest, doncs, no és un treball destinat a glossar la figura d'Agustí Calvet i Pascual "Gaziel" ni el seu paper dins de l'etapa d'expansió del periodisme de Catalunya en la primera meitat del s.XX, un objectiu, aquest, per altra banda, ja assolit per diversos autors i treballs als quals hem d'anar fent referència més endavant. Aquest vol ser un treball d'immersió en l'ideari i argumentari d'un escriptor que, passant per etapes de cronista, articulista, assagista i prosista va intervenir de manera reconeguda en bona part de la trajectòria de les lletres catalanes d'aquell mateix període, així com també en els diagnòstics i la teorització crítica de la política catalana, de l'espanyola i, de bona part, de la política internacional.

Un bon senyal de l'actualitat de Gaziel queda reflectit en les paraules finals d'un article de Josep Massot (al marge de l'encert o desencert que hom pugui trobar-hi) a *La Vanguardia*, que, el 1/10/2013, fent ressò de les paraules de Jordi Amat⁴, escrivia:

¿Se puede leer con ojos de hoy la prosa política de Gaziel? Jordi Amat dice que el periodista era la voz del catalanismo moderado que quería dirigir la regeneración de un Estado carcomido, mientras que ahora el soberanismo quiere romper todos los lazos⁵

³ Anteriorment a la primera data, Gaziel havia redactat poemes i proses literàries primerenques en diverses revistes barcelonines, data detectada i fixada per Manuel Llanas el 1903. Cf. ML. Op. cit. p. 19.

⁴ Tant el text de Josep Massot com el de Jordi Amat queden ressenyats en l'apartat següent.

⁵ LV "Gaziel, historia de un fracaso" 1/10/2013

0.2 Balanç bibliogràfic.

Segurament que, en algun sentit, hom podria considerar Gaziell com un paradigma ciutadà –al costat, òbviament, d’una gran varietat d’altres models diversos del tot– que serveix per explicar el capteniment d’un bon nombre de catalans durant un determinat període de convulsió social i política de Catalunya de la primera meitat del s.XX (la cronologia d’aquest pretès model, òbviament pot estirar-se fins a la data de la seva mort, un xic posterior a la meitat del segle referit).

La trajectòria vital, professional i política d’aquest escriptor, articulista, cronista, comentarista polític, crític de belles arts i d’arts no tan belles, assagista, prosista literari, sembla que va obtenint, poc a poc, fins a avui dia, la condició de pol d’atracció d’intel·lectuals i escriptors, o d’ambdues coses alhora. Perquè tal com indica Manuel Llanas, aquella trajectòria de l’escriptor guixolenc fou bastida, fou embolcallada per una xarxa d’afirmacions i judicis (alguns prejudicis i alguns postjudicis), que influïren en la mirada sobre aquella trajectòria, tenyint-la de tòpics i colors que no sempre s’avenien amb la veritable situació de l’escriptor i que fan possible, per tant, el comentari que aquest estudiós de Gaziell va escriure el 1987:

“La fal·làcia ja està servida. I s’arrossegarà, tenaç, durant molts anys.”⁶

La fal·làcia quedà dissenyada, entre altres coses, pel seguit d’epítets que caigueren al damunt de Gaziell, des de la banda catalana: traïdor a la pàtria, botifler, agent de Godó al servei de la castellanització de Catalunya espanyolista, espanyolitzador. Però és que des de l’Espanya franquista n’hi caigueren altres de signe contrari: separatista, catalanista radical, esquerrà...

¿Per què és, doncs, que a finals de s.XX i a principis de s.XXI va produint-se, ni que sigui amb comptagotes, un degoteig progressiu i creixent de textos, de major o menor volada, de major o menor volum i entitat en llibres i premsa del nostre país, sobre Agustí Calvet?

Potser hi ha una sospita difusa, potser ascendent, que posa sobre la taula que, malgrat manifestacions, accions i arguments del mateix Gaziell que poguessin fer-lo mereixedor (de manera ajustada o no) d’uns i altres atributs, a l’hora d’un examen més atent sobre la seva trajectòria professional, intel·lectual, política, hom no ha acabat de fer-ne una interpretació prou rigorosa. Una interpretació que, a la llum d’aquesta creixent dedicació i atenció sobre Gaziell, aplegada per la lectura d’un seguit de textos publicats a llibres i articles de periòdics i revistes, busca, ara una relectura de l’obra de l’escriptor guixolenc (així con també la recerca, lectura i valoració de textos inèdits) que il·lumini de manera més precisa el paper que va jugar, la seva possible transcendència i quins resultats va arribar a tenir en les lletres catalanes i en el periodisme del nostre país, dels anys 20 i 30 del s.XX.

Amb la intenció de descobrir la suposada importància i el paper que jugaren els escrits de Gaziell, Manuel Llanas publicava, el 1987, a la revista referida a la darrera citació, un breu balanç sobre estudis fets a propòsit de Gaziell. Això passava vint-i-quatre anys després del traspàs de l’escriptor guixolenc. L’article de Manuel Llanas recollia les aportacions monogràfiques sobre Gaziell citant, només com a referència, altres aportacions, articles, o ressenyes. Al treball de Manuel Llanas cal afegir-hi la re-

⁶ ML *Balanç (amb polèmica) dels estudis sobre Gaziell*. “Els Marges” n38 Barcelona, 1987

Per a tot coneixement o nota biogràfica d’Agustí Calvet “Gaziell” així com per observar un panorama general exhaustiu de les evolucions professionals i ideològiques del nostre personatge, és una referència obligada el treball de Manuel Llanas (citad d’ara endavant com ML., d’acord amb l’índex d’abreviacions) *Gaziell: vida periodisme i literatura*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat. Barcelona, 1998.

cerca i l'edició de Jordi Amat, al 2010, del text complet de *Meditacions al desert*, per tal de pal·liar la retallada de textos de l'edició de l'obra catalana publicada el 1970, així com també, el 2013, l'edició, pel mateix Amat, de textos dipositats en el *fons Gaziell* de la Biblioteca de Catalunya i que són una antologia d'articles publicats fins a 1932.

Com a tractats més valuosos sobre Gaziell, cap d'ells, però, redactats de manera monogràfica sobre el guixolenc, Llanas esmenta el pròleg de Josep Benet a l'edició de l'Obra Catalana Completa (que com bé indica l'estudiós, "incompleta" seria un epítet més ajustat a l'edició realitzada, ja que de "completa" no acabava de ser-ne ben bé). Fa referència, després, al llibre de Maurici Serrahima (Serrahima, Maurici. *Dotze mestres: "Gaziell"*. 1972.) amb un capítol dedicat a l'escriptor guixolenc. A continuació cita l'estudi de Josep M. Colomer (*Espanyolisme i catalanisme. La idea de nació en el pensament polític català (1939-1979)*. de 1984), dedicat al concepte de *nació* en què l'autor repassa l'ideari iberista i catalanista de Gaziell. Una mica més endavant Llanas enumera alguns diaris i revistes que en l'any del centenari del naixement de Gaziell (data que també serveix a Llanas per fer i redactar aquell balanç referit) dedicaren articles i atenció a Calvet. Llanas és també autor d'un escrit sobre alguns aspectes de l'obra de Gaziell, publicat en un llibre i una revista. I, finalment, fa referència al llibre de Josep M. Casasús sobre el periodisme a Catalunya (*El pensament periodístic a Catalunya*. 1987).

En acabar totes aquestes referències bibliogràfiques (Llanas encara no havia acabat, en aquell moment, l'estudi monogràfic sobre l'escriptor guixolenc i, per tant, tot i constituir ara, aquest estudi, la referència més completa sobre la vida i obra de Gaziell, encara no permetia fer-ne un balanç bibliogràfic com el que és possible de fer ara, passats uns quants anys més).

Els comentaris que Manuel Llanas fa sobre els llibres i articles que cita, el lector els trobarà en l'article citat en la pàgina anterior. I per tant no tindria sentir tornar a escriure, ara, comentaris i opinions que l'autor ja va fer en el moment de la publicació d'aquell article. El que sí que féu Llanas, després d'aquest recorregut bibliogràfic és indicar i constatar, a tall de conclusió, l'exigua bibliografia que el 1987 hi havia sobre l'escriptor que ens ocupa.

D'aleshores ençà s'han produït noves aportacions, començant pel propi estudi de Manuel Llanas, que permeten estirar una mica més aquell seu recorregut bibliogràfic i constatar, al mateix temps que aquella inicial i exigua bibliografia que Manuel Llanas denunciava, que ara ja no és tan exigua, malgrat que sigui encara lluny de constituir una bibliografia abundant.

De totes maneres, Llanas deplorava les dificultats per accedir als articles periodístics de Gaziell, cosa que el va estimular a publicar un llibret en què fa relació exhaustiva de tota la producció de cronista i d'articulista de Gaziell.⁷ Però en aquell article de l'estudiós de Gaziell hi ha una afirmació que en permetre diferents interpretacions o valoracions, valdria la pena de reproduir. Escrigué Manuel Llanas:

No diré pas que la lectura de tots permeti obtenir una imatge radicalment diferent del seu autor, entre altres coses perquè els canvis ideològics de Gaziell, per anys que passen, són minsos⁸

És probable que ara, gairebé una dotzena d'anys més endavant, Llanas hauria de puntualitzar o matisar la seva afirmació sobre la suposada escassetat de canvis ideològics al llarg de la carrera literària de Gaziell. Aquesta matisació es fa necessària i possible gràcies, justament, a troballes posteriors que ha realitzat el propi Manuel Llanas i

⁷ ML: *Índex de les col·laboracions de Gaziell a la premsa fins a 1938*. Dins de *Llengua & Literatura* n.12, Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura (filial de l'IEC).2001.

⁸ ML op.cit: *Balanç*....

que ell mateix ha fet a mans a qui escriu aquestes línies. Es tracta del testimoni, per bé que personal i reservat (malgrat alguns indicis previs en la seva obra publicada que apunten cap a la mateixa direcció) de les manifestacions de Gaziell a través, sobretot, de la seva relació epistolar amb Jordi Rubió i Balaguer, que demostren que en alguns temes, en alguns aspectes, cal reconèixer en el nostre escriptor una transformació radical i, alhora, incòmoda per a si mateix. L'interessant d'alguns fragments d'aquestes cartes permeten llançar l'afirmació, contrastada pel propi contingut d'aquests fragments epistolars, que Gaziell va viure una evolució ideològica que revesteix un cert caràcter dramàtic (personalment dramàtic)⁹. El fet queda palès en constatar, al llarg de la seva obra periodística, una voluntat d'anàlisi i coherència i, alhora, una sincera concepció i argumentació de temes com el de la relació Catalunya/Espanya, mentre ell mateix anava constatat, cap a la fi dels seus dies, que no podia fer altra cosa que acabar desdient-se, poc o molt, de la seva anterior concepció i argumentari, a propòsit d'aquella relació, una opinió que tants maldecaps li havia arribat a reportar, pel motiu de la seva publicació al llarg de l'etapa d'articulista. Cal saber, però que en referència al tema de la relació Catalunya/Espanya i al de l'harmonització de la convivència dels pobles hispànics l'estimà sempre com un bell i noble ideal. La concepció d'aquest ideal sempre la va mantenir Gaziell, com una cosa digna de ser tinguda en compte, de mostrar-lo, de recordar-lo i de conservar-lo en la mesura de les possibilitats, malgrat que... a partir de la guerra civil el considera (en una mena de clarobscur ideològic —en la mesura que no es decidí a eliminar-lo del seu argumentari— que quedarà analitzat al tercer capítol), no només d'actualització impossible, sinó que, a l'hora de la veritat, li semblà, ja, un mal negoci per a Catalunya.

Aquesta qüestió ocupa un lloc destacat en el capítol tercer d'aquest present estudi, la conseqüència de la qual és que queda plantejada la necessitat d'una mirada diferent, d'una reconsideració pregonada sobre la trajectòria ideològica de Gaziell, especialment en temes referits a la qüestió políticoterritorial espanyola.

Si calgués estirar un xic més el balanç bibliogràfic sobre Gaziell escrit per Manuel Llanas, podríem afegir-hi ara, en ordre cronològic, alguns textos publicats posteriorment a aquell balanç del 1987 (malgrat que no siguin posteriors, cal incloure-hi, també quatre textos anteriors a tal article que Manuel Llanas no inclogué per tractar-se només de ressenyes sobre el nostre autor):

- Fuster, Joan. "Gaziell en Castilla". *Destino* n. 1180 19/03/1960.
 Fuster, Joan. "Suiza, vista por Gaziell". *Destino* n. 1277 27/1/1962.
 Fuster, Joan. "Despedida de Gaziell". *Destino* n.1404 4/07/1964.
 Jardí, Enric. "Sobre l'obra de "Gaziell". *Serra d'Or*. n.8 1968.
 Llanas, Manuel. "Gaziell, processat pel franquisme (1940-1943) *Revista de Catalunya* n 55. 1991. Barcelona.
 Llanas, Manuel. "El senyor Godó i «La Vanguardia» (1864-19319: història d'un «Homenot» apòcrif". *Llengua & Literatura* (Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC) n. 6. 1994
 Llanas, Manuel. "Figures i paisatges guixolencs en l'obra periodística de Gaziell". *Estudis del Baix Empordà*. Sant Feliu de Guíxols. n.14. 1995.
 Pericay, Xavier i Toutain, Ferran. *El malentès del Noucentisme*. Proa, 1996. Barcelona.
 Llanas, Manuel. *Gaziell:vida, periodisme i literatura*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1998. Barcelona.

⁹ En la carta a Agustí Duran Sanpere de maig de 1951 (OCC, p.1724) ja hi ha indicacions clares de tal evolució.

- Llanas, Manuel. "Gaziel, lector de Shakespeare". *Llengua & Literatura* (Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC) n. 9. 1998.
- Vila, Enric. "Gaziel i el catalanisme de doble fons". *Avui*. 16.12.1999.
- Faulí, Josep "Gaziel, més proper que mai" *Serra d'Or* n. 472, 1999. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "Índex de col·laboracions de Gaziel a la premsa fins a 1938". *Llengua & Literatura* (Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC). n.12. 2001.
- Vallverdú, Josep. "Tres cartes inèdites de Gaziel". *Àncora, setmanari de la Costa Brava*. Agost 2001.
- Juliana, Enric. "Gaziel contra el erial". *La Vanguardia (Cultura)*, 26/09/2005 dins de *Gaziel en el desierto*.
- Alvaro, Francesc-Marc. "A la búsqueda de otra España". *La Vanguardia (Cultura)*, 26/09/2005 dins de *Gaziel en el desierto*.
- Álvaro, Francesc-Marc. "Si Gaziel tornés avui" *Serra d'Or*. n. 574. 2007. Barcelona.
- Riera, Miquel. "Recordant Gaziel". *Presència* 21-27.10.2005.
- Iribarren i Dinadeu, Teresa. "Forjar Esteves". *Serra d'Or*. n.553 gener 2006.
- Vidal Vidal "I com hauríem de ser?". *Presència* (27/10/2006 a 2/11/2006). Girona.
- Álvaro, Francesc-Marc. "Influència i compromís de Gaziel". *Trípodos* n.20. Barcelona, 2007.
- Llanas, Manuel "Gaziel i la condició humana" *Serra d'Or* n. 574, 2007. Barcelona.
- Llanas, Manuel (editor). "Gaziel inèdit. Notes de Lectura" *Serra d'Or* n. 574. 2007. Barcelona.
- Fabre, Jaume. "El Gaziel de 1936" *Serra d'Or* n.574. 2007. Barcelona.
- Esteva i Massaguer, Elena "La petita història d'un gran home". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual -Gaziel- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Cullell-Ramis, Josep. "Gaziel des d'avui". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual -Gaziel- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Palahí i Xargay i Canadell i Mas, Joan. "Gaziel vist pels guixolencs". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual -Gaziel- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Doria, Sergi. "Gaziel vist pels escriptors". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual -Gaziel- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Llanas, Manuel. "Gaziel i les "Meditacions en el Desert (1946-1953), més ençà i més enllà del testimoni i l'acusació" *L'Espill, Segona Època*. 2008 n. 30. Va lència.
- Cullell-Ramis, Josep, "La mena de gent que som" *Àncora*. 23.07.2009.
- Llanas, Manuel. "Catàleg raonat de l'obra per etapes". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual -Gaziel- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Pericay, Xavier. *Josep Pla y el viejo periodismo*. Destino. 2009. Barcelona
- Amat, Jordi. "Meditaciones sobre las ruinas" *La Vanguardia*, 13.05.2009.
- Amat, Jordi. "Vivir la guerra" *La Vanguardia*, 23.12.2009.
- Amat, Jordi. "Nota preliminar" a *Meditacions en el desert*. RBA-La Magrana, 2010. Barcelona.
- Quer, Pere. "Gaziel, Estelrich i la Fundació Bernat Metge" *Serra d'Or*. n. 606. 2010. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "Maragall vist per Gaziel" el 1927. Una anècdota polèmica" *Serra*

- d'Or* n. 606. 2010. Barcelona.
- López Burniol, Juan-José "¿Otra Catalunya?" *La Vanguardia*, 16.04.2011.
- Sala, Toni *Notes sobre Literatura*. Empúries, 2012 Barcelona.
- Amat, Jordi. "Gaziel al caire de l'abisme" *La Vanguardia* 21.03.2012.
- Cullell-Ramis, Josep. "Homes que no eren del seu temps: Gaziel i Zweig" *Àncora*.
Agost 2012.
- Llanas, Manuel. "L'epistolari entre Gaziel i Josep M. Cruzet: un tast i una primícia"
Els Marges n.97. 2012. Barcelona.
- Bonada, Lluís. "No tots els camins duïen a Roma" *El Temps* n. 1539. 2013.València.
- Massot, Josep. "Gaziel, historia de un fracaso" *La Vanguardia* 1.10.2013
- Puig, Valentí. "Fases del catalanisme crític" *El País* (Quadern) 9.10.2013
- Amat, Jordi. Nota a l'Edició d'antologia d'articles seleccionats per Gaziel, el 1951:
Tot s'ha perdut, RBA- La Magrana. Barcelona 2013, amb pròleg d'Enric
Juliana.
- Cullell-Ramis, Josep. Carta al director de *La Vanguardia* "Gaziel escurçat"
3/11/2013.
- Cullell-Ramis, Josep.: "La «tercera via» de Gaziel" a *Ara*. 15/11/2013.
- Amat, Jordi. "L'últim Gaziel" *La Vanguardia* 25/12/2013.
- Llanas, Manuel (Ed.) *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*. *Correspondència
(1951-1964)* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013. Barcelona.
- Dedéu, Bernat. "Gaziel s'ha perdut" *CatalunyaOberta.cat*. 13/01/2014. Barcelona.
- Cuyàs Gibert, Manuel. "Gaziel". *El Punt/Avui*. 15/01/2014.
- Geli, Carles. "Momento Gaziel". *El País* 1/03/2014.
- Carol, Màrius. "El periodista compromès" *La Vanguardia* Cultura/S n. 47.582
19/03/2014.
- Vives, Antoni. "Enmig de tanta cendra" *La Vanguardia* Cultura/S n. 47.582
19/03/2014.
- Sala, Toni. "Aquesta dolça terra meva" *La Vanguardia* Cultura/S n. 47.582 19/03/2014.
- Llanas, Manuel. "Amb sensibilitat nacional" *La Vanguardia* Cultura/S n. 47.582
19/03/2014.
- Juliana, Enric. "Dues ombres a la Rua Garret". *La Vanguardia* Cultura/S n.
47.582, 19/03/2014.
- Amat, Jordi. "Testimoni de la guerra civil europea". *La Vanguardia* Cultura/S n.
47.582, 19/03/2014.
- Casasús, Josep M. "Las armas de la Generalidad" (reproducció d'un article de
Gaziel, a *La Vanguardia* del 1934) a *Ara* 12/04/2014.
- Susanna, Àlex . "Gaziel en boca de tothom" *Ara* 12/04/2014.
- Cullell-Ramis, Josep.: "Gaziel a debat" a *El Punt/Avui*. 21/04/2014.
- Cullell-Ramis, Josep.; «Catalanitat dolguda: Rafel Patxot i Agustí Calvet «Gaziel». A
Ara. 14/05/2014.

0.3 Marc literari referencial i immediat

Segurament resulta banal afirmar una cosa que sembla tan evident com dir que tothom és fill d'una (de la seva) època. Però cal tenir això en compte, perquè el llegat literari català més o menys consolidat, o, si més no, en procés de consolidació arriba a Gaziel, com a tot els seus contemporanis, després d'una relativament curta trajectòria en què els posicionaments i la discussió entre llurs protagonistes, els escriptors, (no importa, ara, el gènere literari de cadascun d'ells), no havien facilitat o no havien produït ni

trobat l'oportunitat d'un camí literàriament (és a dir lingüísticament, estilísticament) encalmat. La trajectòria literària duia a l'esquena un recorregut gairebé d'una centúria en què aquests adverbis de les línies anteriors entraren en escena de manera encesa per grans tensions.

La cronologia de Gaziell, doncs, està lligada al moment històric de l'eclosió del Noucentisme. Ja veurem, però, que això no vol dir que les opinions i manifestacions de Gaziell puguin ser emparades de manera completa per les directrius d'aquell moviment catalanista i cultural. Calvet rebé una formació acadèmica de filòsof, però la seva activitat intel·lectual es desplaçà sempre al costat de les arts que promovia aquell moviment cultural, ja sigui esdevenint-ne un crític força habitual o essent-ne també un conreador, especialment de la Literatura.

En el capítol segon veurem la dedicació i preocupació de Gaziell per l'estat de la llengua catalana, dedicació i preocupació que desplegarà tant en l'època periodística —de la mà de la llengua espanyola— com en el moment de maduresa en què usà de manera exclusiva la llengua catalana. En aquests sentit, Gaziell assumí l'interès del Noucentisme per la creació d'un registre estandarditzat i normativitzat de la llengua del país que l'alliberés d'enfarfegaments dialectals, de la degradació lèxica produïda per segles de decadència literària, de incoherències morfològiques i sintàctiques i, en definitiva, que facilités una expressivitat àgil, còmoda i eficaç. Malgrat aquesta coincidència d'interessos, Gaziell no es resignà a ser epígon dels abanderats de la primera generació noucentista ocupats en tal propòsit de regeneració i posta a punt de la llengua catalana, sinó que adoptà estratègies lingüístiques que li servien tant en l'ús periodístic en llengua espanyola com, després, i de manera exclusiva en la seva obra literària catalana. Això, però no li impedí de mantenir viu el registre col·loquial baixempordanès que sovint dispensà en la seva prosa i que se'n servia com a pòsit lingüísticopopular ple de riquesa expressiva i d'originalitat autèntica. La seva aposta —i elogis conseqüents— pel treball de normativització de la llengua catalana dut a terme per Pompeu Fabra és un signe prou eloqüent de la disposició i per a l'ús personal, professional o vocacional, d'una llengua catalana escrita que dugués a aquells resultats suara esmentats.

Tant en l'època periodística com en la literarioassagística dedicà moltes pàgines a crítica literària d'autors catalans i forasters, procurant avaluar la trajectòria de tals escriptors en allò que representaven tant d'evolució com d'entrebanc, en algun sentit, en l'ús de la llengua escrita. Són dignes de recordar les pàgines dedicades a Narcís Oller, Joaquim Ruyra, Joan Maragall, Josep Carner, Josep M. de Sagarra, i altres, així com les dedicades a l'anàlisi de la situació de la llengua catalana.

En el capítol segon caldrà dedicar unes pàgines a analitzar amb més detall la dinàmica literària que Gaziell esmerçà en aquesta llengua, aprofitant la trajectòria literària de companys seus de generació.

0.4 El present estudi sobre Gaziell

El present estudi està dividit en tres capítols, amb un corol·lari dedicat a agrupar algunes conclusions

En el capítol primer, hi ha la presentació d'Agustí Calvet "Gaziell" ubicant-lo en el seu context familiar, geogràfic, social i històric, per tal de conèixer l'escenari humà de la vida de l'escriptor. Aquí trobem Gaziell lamentant el desfibrament progressiu d'una etapa de la història europea. La filiació social l'emplaça en la burgesia i ideològicament en l'aura espiritual de l'humanisme d'ascendència il·lustrada. Gaziell, però, cri-

tica sovint i amb força allò que considera errades de la burgesia (en general i, en concret les de la burgesia tant catalana com espanyola), així com la progressiva ascensió del poder de l'estat en detriment de l'autonomia personal, de l'excel·lència individual i dels valors de l'humanisme, que li semblen la insígnia més rellevant d'aquella etapa de la història europea, i de la qual en lamenta la desactivació creixent.

El materialisme més groller s'està emparant de la societat europea mentre l'espiritualitat i els valors i ideals de l'humanisme fan fallida. Aquest és el diagnòstic de Gaziell de la societat europea dels primers decennis de s.XX, un diagnòstic que trobem, en aquest primer capítol, acompanyat de diversos aspectes del declivi liberal que l'escriptor descriu i lamenta: manca d'educació humanística, crisi d'autoritat, manca d'ideals, puixança gradual del nacionalisme, etc. La crítica implacable a la guerra i la denúncia del paper dirigista de l'Estat sobre l'individu són alguns dels aspectes que Gaziell s'ocupa de tractar i d'insistir per considerar-los com a delirant certificat de defunció del liberalisme humanista.

En l'apartat d'influències rebudes per Gaziell, d'aquest primer capítol, trobem el pensament i l'obra d'Oswald Spengler i la d'Stefan Zweig, que, al costat d'altres influències de més de fons, la d'aquests tenen molt a veure en la convicció de Gaziell de la presència del fat com element, en gran part responsable, dels esdeveniments personals i col·lectius al llarg de la Història. Gaziell es mostra sovint amb una considerable càrrega de realisme determinista i fatalista a l'hora d'albirar el futur de la col·lectivitat humana, en general o d'alguna en concret, però hi oposa sempre la intensitat de l'esperança i la il·lusió per un futur lliure de tota mena d'apriorismes que comportin desesperació i renúncia. Però, al mateix temps, veurem en Gaziell un concepte molt realista de la idea de llibertat, pel qual no esdevé mai quelcom que pugui servir d'engany o de visió cànida i etèria de l'existència humana. Finalment, Gaziell no té cap escrúpol a reconèixer el seu desencaix amb l'època que li ha tocat viure, tot i que, malgrat sentir-se amarat sovint d'un escepticisme pessimista, tampoc no renunciï a la il·lusió de pensar i esperar l'arribada de temps millors en què els ideals i valors humanistes campin definitivament en paisatge propi, el de la col·lectivitat humana.

En el capítol segon, queda tractat el tema que ocupà la seva tesi doctoral de 1911 sobre l'apòstata franciscà Anselm Turmeda. La tesi de Gaziell revela alguns dels trets personals i ideològics que acompanyen l'escriptor guixolenc tota la seva vida, així com també la posició de Gaziell en relació a conviccions religioses i transcendents. El caràcter hedonista refinat i epicuri de l'escriptor, carregats d'humanisme, queda comentat en aquest capítol, com a aspiració a una manera d'encarrilar l'existència individual, amb la saviesa que inspira el seny i la moderació, com també ho fa la Natura com a criteri per a una vida plenament humana. Qüestions, totes aquestes, que revelaran la influència de la filosofia clàssica antiga, en el pensament i tarannà vital de Gaziell.

També hi trobem plantejada la influència nietzscheana, via Joan Maragall, sobre Gaziell, així com un xic d'esbós sobre algunes diferències ideològiques entre aquests autors, malgrat la influència dels dos primers sobre el tercer, cosa que es fa palesa en la valoració del concepte de democràcia. A continuació hom troba un tema obert a diverses interpretacions, com és el de la possible adscripció de Gaziell al tarannà cultural i ideològic del Noucentisme. Es tracta d'un tema obert a polèmiques en funció dels criteris que hom adopti com a resposta.

A la fi del capítol hi ha tot un ventall de temes que posicionen Gaziell en relació a temes tant filosòfics, com antropològics i socials: condicions d'una vida feliç o de la felicitat, escepticisme, pessimisme, fatalisme, envers el progrés humà i possibilitats d'evolució (al costat de agres crítiques contra l'armamentisme i els interessos econòmics i militars que impedeixen el progrés d'una Europa articulada políticament i que

pogués barrar el pas a vel·leïtats nacionals que puguin encendre el sòl europeu amb una nova tragèdia com la Guerra Gran de 1914), i, alhora, esperança tossuda i irrenunciable de superar, algun dia, la trajectòria històrica que aboca Gaziell sovint a un argumentari dictat des d'un realisme amarat de decepció.

En el capítol tercer, trobem com a punt d'arrancada aquell lament i recança per la dissipació de la societat bastida per la burgesia liberal, d'ascendència il·lustrada, i que, a parer de Gaziell, és responsable de la promoció dels valors humanístics que, justament, amb la desaparició d'aquella *belle époque*, queden compromesos de manera fatal. L'ascensió de diferents tipus d'autoritarisme polític en sòl europeu, l'auge dels nacionalismes i l'orientació economicista de la vida social posen en perill, segons Gaziell, la dimensió espiritual de la societat europea i del seu progrés humà i cultural.

Troblem també en aquest capítol el tractament de Gaziell del concepte de democràcia i la seva aplicació a l'estudi de la realitat política europea, espanyola i catalana en la seva adaptació a les formes democràtiques d'organització política. Aquest tractament actua també de canemàs de les seves anàlisis de la política internacional del període comprès entre les dues grans guerres europees.

Damunt de la mateixa base, Gaziell analitzarà la política espanyola i catalana, i ho fa tant fins al 1936 en qualitat de comentarista periodístic, com en la seva obra assagística i literària a partir d'aquesta data. Gaziell aprofita aquests comentaris, periodístics i assagístics, per criticar les insuficiències de l'acció política, la incapacitat de la burgesia (tant la catalana com l'espanyola) per capitalitzar la democràcia al país, i, a la fi, allò que ell considera com a radicalisme de l'obrerisme i del món polític de les esquerres, que li sembla com un escull més per a la consolidació de tal règim polític.

En aquest capítol tercer trobarem episodis de la situació ideològica i cultural de Gaziell en mig d'un ambient en què anà prenent cada cop més presència el tema de l'encaix de Catalunya a Espanya i, de més a prop o de més lluny, les polèmiques que aquesta qüestió encengué i que col·locaren força vegades l'escriptor guixolenc al centre de tals polèmiques. I, a la fi, hem d'acabar veient, en relació a aquest apartat, l'evolució de Gaziell des dels seus posicionaments durant l'època de director i comentarista periodístic fins a la seva maduresa, un cop acabat l'episodi de la guerra civil espanyola de 1936, en què, tal com en aquest estudi es defensa, manté un posicionament darrer força deslligat de l'inicial.

El present treball es basa en l'obra escrita de Gaziell tant en llengua castellana (època de periodisme d'opinió, passada l'etapa de cronista de la primera guerra mundial) com en llengua catalana (iniciada a partir dels anys quaranta del s.XX fins a la data de la seva mort, el 1964). Tant per a temes d'ordre filosòfic com d'ordre polític totes les obres que figuren en l'apartat de bibliografia, "Bibliografia d'Agustí Calvet "Gaziell", constitueixen, amb desigual protagonisme i recurs, el corpus de treball d'aquest estudi. Les citacions oportunes reflectiran la importància de cada text.

0.4.1. Metodologia

El present treball de tesi, com a treball monogràfic sobre una autor, recorre, com a procediment metodològic, a la lectura, anàlisi i comparació del material bibliogràfic que hi ha editat, fins al moment de la redacció actual. Per una banda hi ha aquest procés realitzat sobre l'obra periodística d'Agustí Calvet (descartant, però, tal com s'ha indicat a l'apartat del resum del present treball, les cròniques de guerra de la Primera Guerra mundial, tot i que hi ha breus referències a cròniques que el mateix autor escrigué sobre

les converses de pau i armistícis celebrats en acabar-se el conflicte) i l'obra assagística, memorialística i de viatges. Les reflexions i consideracions sobre el contingut d'aquestes dues parts de l'obra de Gaziel no estan separades en parts iguals i aïllades, sinó que el recorregut analític del treball passa indistintament d'una a l'altra part. Això és per causa del plantejament crític que Gaziel dispersà d'igual manera per aquells dos vessants de la seva obra. La idees i arguments del pòsit ideològic de Gaziel es manifestà i es desplegà tant en una etapa com en l'altra. Això no implica que en aquest autor no hi hagi hagut canvis de posicionament o evolució en algunes qüestions, tal com s'ha insinuat pàgines enrere. Quan és aquest el cas, ja queda explicat i analitzat.

El treball de tesi també procedeix a analitzar i comentar (quan n'és el cas i n'hi ha oportunitat) els estudis, articles i comentaris breus realitzats per altres autors sobre l'obra d'Agustí Calvet, una mostra dels quals n'és la relació d'estudis, articles i comentaris apareguts fins al moment present i a partir de l'estudi monogràfic de Manuel Llanas, mostra que ha quedat detallada en l'apartat 0.2. d'aquesta Introducció.

0.4.2. Objectius del present treball

Ja ha quedat anunciada, de manera introductòria i general, la presència literària i ideològica de Gaziel en el context de les lletres catalanes de la primera meitat del s.XX, així com el pes i la petja que hi deixà marcats. Gaziel podria ser analitzat i estudiat exclusivament atenent l'aspecte literari de la seva obra. Aquest aspecte, tot i que surt comentat sovint en el present estudi, no en constitueix l'objectiu principal. L'obra d'aquest escriptor guixolenc tingué una repercussió notable en ambients culturals, periodístics i polítics de la societat catalana d'aquell període al·ludit, és per això que aquest treball es planteja com a objectiu dibuixar la càrrega d'idees que Gaziel transportà al llarg de la seva vida i palesà per tota la seva obra, des dels articles o escrits inicials fins als seus darrers textos, des de la seva formació socialideològica i acadèmica fins a la manifestació de les conviccions que l'acompanyaren els darrers anys de la seva vida. Tot i que els treballs (amb independència del caràcter exhaustiu que puguin tenir —com és el cas del de Manuel Llanas— o parcial i sectoritzat com ho són la resta de treballs de la relació més amunt referida), poc o molt, toquen i descriuen trets i arguments de l'argumentari ideològic de Gaziel, aquí, el que s'ha pretès és oferir el pòsit ideològic (tant quant a la seva formació i adquisició com a la seva manifestació) de l'escriptor en el seu conjunt i en els detalls també, segons el lector pot recollir-lo dels textos que hom aporta a mode d'il·lustració de la manera de pensar, analitzar i valorar les qüestions socials i culturals que interessaven Gaziel i les qual dedicà la seva atenció. És per això que es tracta d'un retrat ideològic d'aquest autor, i com a tal, vol mostrar el ventall de idees i arguments que formen el teixit d'aquesta seva ideologia, la seva manera de pensar i afrontar la realitat política, social i cultural que l'envoltaren.

0.4.3. Resultats

En definitiva, aquest treball pretén mostrar Agustí Calvet "Gaziel", tant en la seva etapa de periodista d'opinió com en l'etapa de l'obra catalana, com un escriptor que esdevé consciència crítica de la societat del seu moment històric i que, de la mà de la trajectòria ideològica i dels recursos literaris que desplegà, acaba deixant una empremta inesborrable en el llegat intel·lectual, polític, literari de la cultura catalana.

Agustí Calvet queda mostrat com a intel·lectual català que, immers bona part de la seva vida, en fets i circumstàncies que poden ser adjectivades de trepidants i trasbalsadores, tant des d'un punt de vista cultural com polític, bastí una reflexió no sistemàtica però sí recurrent i crítica i plena d'interès sobre molts àmbits de la posició i de la trajectòria política del país, de la mà d'una interpretació de la vida, de la Història i de la realitat humana. És per això que el treball vol fer palesa la justificació de considerar Gaziol com un autor que acaba esdevenint una referència gens negligible per encarar el coneixement del país i de la societat europea de la primera meitat del s.XX.

Capítol 1: Marc ideològic de formació: la crisi del món burgès/liberal

1.1 Marc Social

1.1.1. Gaziél: resultat social i resultat de si mateix

Agustí Calvet i Pascual, *Gaziél*, fou, com tota ànima d'aquest món, fill del seu temps. Aquesta obvietat no pretén establir cap mena de determinisme historicista que doni explicació de les evolucions ideològiques, vitals i professionals del nostre personatge, ni vol justificar-les amb cap mena de necessitat peremptòria. L'únic propòsit és el d'establir aquesta afirmació, aquesta realitat ineluctable, com a rerefons sobre el qual cal projectar tals evolucions i que, en tot cas, permet entendre tots o molts dels mòbils que actuaven de motor, d'estímul o necessitat per al rumb i accions que Gaziél va triar o emprendre.

Justament, el verb triar denota i fa possible una altra afirmació a propòsit del nostre personatge, una afirmació que és atribuïble també a tot individu: Calvet va escollir, va triar, en la seva vida, les opcions que més interessants li resultaren. Ara, la vida, és clar, no li oferí un ventall infinit d'opcions per triar i remenar. És doncs en el diàleg d'aquests dos elements: ser fill d'un temps (amb tots els condicionants innegables que pugui aportar aquest condició) i l'exercici de la llibertat personal (amb totes les responsabilitat que, en aquest exercici, tot individu ha d'assumir que poden ser-li retretes i/o lloades), que cal revisar, analitzar, conèixer i procurar comprendre l'obra del nostre autor.

És obvi, també, que l'acció d'un individu té conseqüències. El cas de Gaziél és, per tant, un més entre la infinitat de casos que hom podria reportar en què l'acció final és resultat d'aquells dos condicionants. Un de caràcter extern a l'individu i l'altre de caràcter interior (tot i que les influències i condicionament mutus entre tals elements també resulten cosa habitual).

Hi hagué situacions concretes en la vida de Gaziél que hom pot agafar com a paradigma de la seva trajectòria personal i professional. A propòsit de la seva condició de director de *La Vanguardia* (1920-1936), per exemple, podem dir que va reportar al nostre personatge una declarada hostilitat per part de determinats medis socials barcelonins o catalans de l'època, que comportà (per destacar-ne només una conseqüència) la circumstància d'una marginalitat en què Calvet es trobà immers (que tot i lamentant-se'n moltes vegades, no va servir mai per fer-li acotar el cap, sinó que, tot el contrari, fou un estímul per a una abrاندada i polèmica reacció, en defensa o justificació de la seva posició o opció escollida).¹⁰ En relació a aquella circumstància del nostre autor, Manuel Llanas utilitza uns mots, justos i precisos, per il·luminar aquest conjunt d'elements a què venim fent referència, i diu:

Aquesta marginalitat, mig imposada i mig voluntària [...] ¹¹

La imposició a què es veié sotmès Gaziél (imposició arribada de diversos ambients, per motivacions diverses i al servei de diverses necessitats) pot ser ràpidament circumscrita a aquests adjectius que Manuel Llanas utilitza per referir-se a

¹⁰ Cf. l'obra d'Enric Jardí, *Tres diguem-ne desarrelats, Ors, Pijoan i Gaziél*. Edit. Selecta, 1966, Barcelona, analitza al detall aquesta circumstància. Obra i discurs literari que comentaren de manera més detallada al capítol tercer.

¹¹ ML. p. 91.

un punt concret de la trajectòria vital i professional d'Agustí Calvet. I aquests dos adjectius poden ser utilitzats de manera recurrent a l'hora d'intentar escatir, interpretar i valorar tantes i tantes de les accions empreses pel nostre personatge i que caldrà tenir sempre presents (tot i que més endavant n'hem de fer recordatoris precisos) al llarg de tot aquest estudi.

1.1.2. Referències socials i polítiques

Quant al moment històric que tocà viure a Gaziel (1887-1964), convé indicar que està presidit per dos fets importants, en la mesura que actuen constantment de referència (per bé que de vegades es tracti d'un referència silenciada): la guerra mundial del 1914 i la rebel·lió militar que abocà Espanya al franquisme. Resulten importants aquests dos fets perquè presideixen els dos capítols en què podríem organitzar el conjunt de la seva producció literària, que podem establir de la següent manera:

Un primer capítol (de 1910 a 1964) amb diverses etapes en què l'autor produeix, entre altres obres, tot un seguit de cròniques, records, anàlisis i comentaris sobre la primera guerra mundial i sobretot (pel temps que li ocupà) una obra d'articulista o de publicista (per dir-ho amb el terme que Gaziel utilitzà sovint per referir-se a aquesta seva activitat), amb articles a *La Vanguardia* i altres diaris i revistes de l'àmbit català i espanyol.

Un segon capítol (de 1946 a 1964) de producció literària en català: articles, llibres, traduccions, conferències, pròlegs, alguns d'ells escrits en anys immediatament posteriors al final de la guerra civil i altres escrits i publicats a partir dels anys quaranta, en certa mesura, com a conseqüència (ni que sigui de manera indirecta) de la situació espanyola generada a partir d'aquesta data.

Al llarg de tota la seva producció literària, Gaziel es lamentà de manera recurrent de la pèrdua, més o menys sobtada, d'una etapa històrica farcida de maneres de viure, valors, relacions socials, que ell conegué durant el primer decenni de la seva vida, primer a la petita ciutat de Sant Feliu de Guíxols (integrat en un grup familiar representatiu d'un determinat estil de vida i posició social) i després a Barcelona, en unes circumstàncies familiars i socials similars a les anteriors. En alguns moments, aquest lament és una sincera elegia que queda extrapolada a tot el context europeu i occidental. És tracta d'un cant de recança per l'època històrica que pot ben bé ser presentada amb el nom de liberalisme burgès, es tracta del moment històric en què aquesta classe social esdevé la protagonista d'un dinamisme social que acabà amarant tot el continent europeu. Un època (en termes populars batejada amb l'expressió *belle époque*), una etapa de la deriva social i cultural europea que s'inicia amb la Il·lustració i el seu corol·lari revolucionari de 1789 i que arriba a la seva fi, segons el nostre autor, amb la guerra europea de 1914 i la nova dinàmica social que entrà en joc ja durant el propi conflicte i de manera més conspícua a partir de les condicions de pau que hom arbitrà en finalitzar la confrontació.¹²

Els valors que queden desmuntats en el segon decenni del s.XX són víctimes de diverses circumstàncies, l'amalgama progressiva de les quals acaba fent que el camí resulti irreversible. Gaziel opta pel realisme sociològic i polític, un realisme que a cops, fins i tot, s'apropa cap a la immobilitat ideològica. Desplega, amb mestratge, tot un seguit de recursos dialèctics i literaris que puguin justificar tal posició ideològica. El seu realisme, però, malgrat aquestes ocasions, no quedarà clos en un lament retrògrad, sinó

¹² Són nombroses les vegades que Gaziel situa el final d'aquella suposada època daurada en la primera guerra mundial, tant en l'època d'articulista com la d'assagista. A títol d'exemple, Cf. OCC. p. 1592, o també Cf. la citació n.11, tres pàgines endavant.

que l'estimularà a promoure i predicar actuacions socials i culturals que busquin i trobin l'alternativa a aquella situació de pèrdua, que li sembla tan digna de plany.

Per circumscriure una mica aquest lament, que sempre mantindrà amb una dosi de polèmica increpació envers el lector, poden ser il·lustratives unes paraules seves en què valora la situació perduda i en què endossa de manera subreptícia un dels diversos factors als quals ell atribueix la responsabilitat del canvi de mentalitat i de cosmovisió perdudes. Són paraules de la seva època de maduresa, escrites en tessitura literària, que volen cloure un retret, un plany, una enyorança que ja havia anat desfilant al llarg de la seva etapa de publicista amb pinzellades, aleshores, més socials i polítiques:

Fins que s'acabà el segle XIX, a Sant Feliu encara ningú no sabia que existissin «classes socials» —aqueixes classes socials que després havien de donar tanta feina. Hi havia rics i pobres, això sí, com n'hi ha hagut i n'hi haurà sempre. Però rics i pobres convivien tan bé, que tots plegats formaven com una mena de germandat humana, on ser ric o pobre era com ser alt o baix, ros o bru, esquerp o simpàtic —i no volia dir res més.¹³

I encara més:

Patrons i obrers, rics i pobres, fraternitzaven perquè sabien viure, i sabien viure perquè la vida era fàcil. Els obradors on els taps es feien a mà, eren un model d'humanitat laboriosa i feliç, plens a tothora de cants i rialles, d'acudits i facècies —amb l'amo enmig de tots, treballant com un altre *inter pares*. Era senzillament enternidor. El meu pare, mort a la vora dels vuitanta anys, en les seves darreries encara mostrava amb orgull la fonda nafra que en el palmell de la mà dreta li deixà marcada una ferida de la seva joventut, quan per descuit va clavar-se l'esmolada ganiveta amb què llavors arrodonien els taps.¹⁴

Al marge de la suposada adequació objectiva als fets que Gaziel descriu, cal saber que el nostre autor va conèixer i viure aquestes circumstàncies en la seva infància, essent, com era, fill d'un industrial econòmicament ben situat a la ciutat de naixença. Gaziel vivia en una *casa de senyors*¹⁵, amb un rebost permanentment ben proveït, enllumenat interior de gas, servei domèstic, i altres excel·lències burgeses que eren resultat de les rendes obtingudes en la indústria que la seva família regentava¹⁶. Ell mateix no se'n pot estar de batejar aquella època i situació com plenament *arcàdiques*, però més enllà de la càrrega literària que Gaziel donava a aquests textos, ens transmeten, ells, uns records, unes vivències, indiscutiblement subjectives (encara que probablement compartides per molts altres ciutadans) que forniran les seves anàlisis i valoracions de la burgesia industrial.

L'alta valoració de la burgesia com a classe social, responsable del dinamisme polític, econòmic i cultural de l'Europa fins al 1914, és una constant en l'obra

¹³ OCC *Sant Feliu de la Costa Brava* p.232.

¹⁴ *Una vila del vuitcents (Sant Feliu de Guíxols)*. Editorial Selecta, 1953 Barcelona, 1953, p.44-45.

¹⁵ Aquesta és una expressió popular a Sant Feliu de Guíxols (i segurament en molts altres llocs), la vigència de la qual (si és que ja no s'utilitza) era ben viva fins fa poc decennis per referir-se a les residències de molts industrials guixolencs que les feren construir seguint els dictats de l'arquitectura vuitcentista, modernista i noucentista, com a distinció externa de la seva posició social.

¹⁶ OCC *Sant Feliu de la Costa Brava*. p.232 i següents.

d'articulista i literària del nostre autor. En la mateixa obra referenciada hi ha mostres de tal valoració, com ara aquesta:

Així, la gent burgesa, que constituïa l'estament més elevat de Sant Feliu (de nobles i aristòcrates rancis, pobres, esquenadrets i pansits, com encara avui dia en són plenes les terres de Castella, a les nostres no en quedava gairebé ni rastre), era sortida del mateix poble: pura resultant del benestar que la valoració sobtada del suro havia donat, en un parell de generacions només, a la vila. Vol dir que aquella burgesia era una força nova, sanitosa i prometedora.

Jo mai no he entès bé l'odi ferotge que un home intel·ligent com Gustau Flaubert –per altra banda un perfecte producte burgès– covava contra la burgesia. Ben al contrari de la noblesa de sang, que, tot i ser també originàriament filla del propi esforç, necessitava ser ungida i conservada per privilegi reial (d'on provenien a la llarga l'estancament i la decadència de les nissagues), la burgesia és, ha estat i jo crec que serà sempre una «constant» social de les col·lectivitats genuïnament europees: una selecció natural que, de passada, no necessita privilegi de cap mena, perquè flueix i es renova tota sola, el mateix que una deu.¹⁷

I per veure mostres més primerenques d'aquesta mateixa valoració social, amb extrapolacions explícites cap a la dimensió política de la burgesia, podem recordar una de les moltes mostres que deixà a *La Vanguardia*:

Una transformación profunda en sentido liberal y democrático, solo puede realizarse bien en un país que cuente con una clase media y una baja burguesía preponderantes o capaces de preponderar [...] se han podido desarrollar, como en el nuestro, gracias a su instinto industrial y mercantil y a su espíritu humanístico. Liberalismo y democracia son términos de concordia, puntos de equilibrio, zonas equidistantes de todo extremismo, como las mismas clases que elaboraron semejantes doctrinas, clases intermedias, tan apartadas de las castas señoriales como de las turbas irresponsables.¹⁸

Gaziel, però, acabarà essent molt crític amb la dinàmica política de la burgesia, especialment de la burgesia catalana (més endavant n'hem de veure algunes mostres). També ho fou força de la burgesia espanyola, encara que considerava aquest grup social castellà com una mena d'actualització, si us plau per força, de l'oligarquia latifundista castellanoandalusa, sense l'esperit industrialitzador i liberal amb què havia emergit la burgesia catalana. Però com a classe social en conjunt, Gaziel considerava la burgesia europea com la protagonista i responsable de dues formes d'esplendor cultural i humà: el liberalisme i l'humanisme.

Cal recordar, aquí, les paraules que Josep Benet posà sobre la relació de Gaziel amb la burgesia, una classe social que tant a nivell local com a nivell internacional havia rebut tota l'atenció crítica de Gaziel. Deia Benet:

Probablement no existeixi cap altre escriptor català, en la nostra burgesia, que hagi conegut aquest estament millor que Gaziel, i ningú millor

¹⁷ Op. cit. p.236.

¹⁸ LV "El médico de sí mismo" 05/06/1931.

que ell no en descobrí ni exposà amb més lucidesa els defectes i les contradiccions¹⁹

Ara, aquelles dues excel·lències de la burgesia havien entrat en un procés d'esmicolament, forçades per unes dinàmiques socials (economicisme, monetarisme...) encara difícil de preveure'n els resultats, l'avançada més dramàtica de les quals havia quedat palesa en les accions bèl·liques i converses de pau en acabar la primera guerra mundial. La *imago mundi* promoguda per l'impacte cultural i intel·lectual de la burgesia il·lustrada estava tocada de mort. Es va excedir el liberalisme, no sabent controlar els efectes i les conseqüències econòmiques, polítiques i ideològiques que amaraven la vida cultural i política europea durant el segle XIX? Què denuncia Gaziell?:

Nacimos en las postrimerías de una fase de la humanidad; no sabemos en qué sentido, como ni cuando se plasmará la era nueva; y mientras tanto, nos sentimos zarandeados por el misterioso torbellino creador que va destruyendo implacablemente muchas cosas de ayer, sin darnos todavía un vislumbre de lo que será el mañana.

El año 1914 marcó la campanada solemne de la fatalidad. El siglo XIX, que había comenzado antes del 1800, con la Revolución Francesa, terminó en aquella fecha. La guerra mundial señaló el paso al siglo XX.²⁰

Però en aquell canvi d'època, de quines coses en lamenta, Gaziell, la desaparició inexorable?:

Hoy el mundo, y en especial Europa, sufren una crisis que podríamos calificar empleando libremente, en el más amplio sentido, una expresión de Ramiro de Maeztu: la crisis del humanismo. Todos los signos del tiempo la anuncian. Las ideas de fraternidad, de libertad, de igualdad, de tolerancia, de antidogmatismo, de liberalismo, de internacionalismo, que formaron el *buen tono* del siglo XIX, su agradable molicie, su comodidad, su finura comprensiva y escéptica están sufriendo un descalabro completo. Una reacción multiforme, pero radicalmente antiliberal en todos sus aspectos, intransigente, dogmática y agresiva se va adueñando poco a poco de Europa.

Los hombres, cansados de buscar la verdad absoluta y temerosos de los estragos que esa busca ocasionaba, llegaron a establecer, en pleno siglo XIX, una especie de equilibrio, un sistema que permitía la convivencia de casi todas las verdades relativas y parciales, sobre la base de una mutua tolerancia. Eso fue, en el fondo, el liberalismo humanísimo del pasado siglo. Pero su misma transigencia (también relativa, como todo el sistema) le ha perdido.²¹

En la seva obra catalana, a *Un estudiant a París*, Calvet apuntarà amb pinzellades literàries allò que havia estat tantes vegades objecte d'anàlisi i denúncia sociològica i política:

¹⁹ OCC, pròleg de Josep Benet, p. XXI.

²⁰ LV "Signos del tiempo" 01/11/1922.

²¹ LV "Signos del tiempo" 01/11/1922.

En això ens assemblem a la generació, també inconscientment afortunada, que florí a la vetlla de 1789, i a totes les que s'han desclòs en vigílies de les grans tempestes humanes. Cada vegada, en efecte, que el món fa un capgirell, es perden, a canvi de no sé quins avantatges, una pila de coses, si voleu menudes, però inefables, divines, purs prodigis de l'equilibri col·lectiu, obtinguts i madurats poc a poc, a vegades durant segles, i que el temporal destrueix en un moment, per sempre més, sense deixar-ne rastre. Un d'aquests difícils miracles era la facilitat, el poc diner amb què es vivia, i la profunda tendresa de la convivència humana, tal com es donaven llavors a tot Europa, i sobretot a la seva banda occidental, i especialment a França, i més encara a París, i dins París, entre la joventut estudiosa que s'hi aplegava de tota la terra. En vigílies de la Guerra Gran, que ningú no presentia, quin goig de viure donava aquella immensa bonança!²²

No és difícil d'adonar-se, especialment tenint en compte que Calvet escrigué les línies d'aquesta citació dins d'una obra escrita en l'època de maduresa (el 1963, un any abans de la seva mort), quan, després dels anys d'exili fora i dins d'Espanya, podia i volia dedicar-se al conreu literari de les lletres, i en la seva pròpia llengua, no és difícil adonar-se, doncs, del propòsit literari d'aquestes línies, que, malgrat perseguir un efecte estètic, revelen la recança per una època, la de la seva joventut. Un lament, un pesar que obeeix també al trasbals d'una determinada situació social i, de la mateixa manera, ben segur, a un *capgirell* d'una mentalitat a què la determinada classe social que hi ha quedat exposada és la classe social amb la qual ell s'identificà tota la vida. No en fa cap reivindicació, ara, s'accontenta en deixar-ne constància amb un saborós desplegament literari.

1.2 Marc ideològic

1.2.1. Realisme social i liberalisme

Gaziel havia escrit les paraules de les dues citacions de la pàgina anterior poc mesos abans del cop d'estat del general Primo de Rivera. La dictadura que desencadenà, el 1923, el militar era contrària a les idees polítiques liberals de l'escriptor, però ell era plenament conscient que en aquells moments la burgesia, la catalana inclosa, s'arronsà d'espatlles davant la nova situació política, perquè l'etapa final de la monarquia de la Restauració ja no era capaç de mantenir l'ordre i la pau ciutadana que aquella classe social exigeix per al seu desenvolupament. Per això Gaziel no s'està de denunciar la tessitura immobilista, reaccionària, que la burgesia adopta quan els seus interessos de classe semblen amenaçats.

La burguesía no es muy amiga del sufragio universal en esas condiciones²³. Al rentista, al industrial y al comerciante les escaman mucho más que no le convencen, esas luchas electorales que para resultar

²² OCC *Un estudiant a París*. p.9.

²³ Gaziel es refereix a l'intercanvi pactat de poder legislatiu i executiu entre les dues forces polítiques de l'època de la Restauració borbònica: els liberals i els conservadors. Una dinàmica política fraudulenta que no responia al lliure desenvolupament economicista i polític de la realitat social (primer objectiu de la burgesia) d'Espanya, sinó només als interessos permanents d'una monarquia encarcarada i d'uns polítics al servei de la institució. Al mateix temps, el creixement del sindicalisme obrer a Catalunya, els enfrontaments armats i els períodes de conflictitat social i laboral, amb episodis importants de vagues (la Cadenenca), empenyien la burgesia cap a actituds retrògrades com les que esmenta Gaziel.

inofensivas han de ser falseadas, y que cuando son sinceras no producen sino un desbordamiento de extremismos más falsos todavía, pues sólo aprovechan a los pescadores en río revuelto. La burguesía, en el fondo, más que el gobierno de la mayoría determinada de esta suerte, se inclina hacia el gobierno de excepción, tutelar y autoritario, que garantice por encima de todo el orden, y el goce no interrumpido de los intereses creados.²⁴

Ja des de finals de s.XIX, la burgesia, a Catalunya, fent costat a la repressió policial obrerista, confonia el sindicalisme obrer amb l'acció directa anarquista. Una situació que el mateix Gaziell retreu als polítics d'orientació burgesa, a la seva poca definició i precisió social i a la seva incapacitat per veure la part de responsabilitat de la burgesia industrial de tal situació. Un retret ja anticipat des de començaments de segle pel mateix Joan Maragall.

Amb tot, el gran responsable de la bolcada de l'obrerisme català cap a l'anarquisme va ésser la societat burgesa, incapaç de reconèixer que la bomba criminal, com deia Maragall, sorgia de la seva pròpia entranya, que «era un delictes immanent del nostre estat social»²⁵

És per motius com aquest que la crisi del món burgès promovia arreu, *malgré lui*, una valoració negativa del món i classes burgeses, que Gaziell no s'amaga de reconèixer, tot i considerant injusta tal valoració, a la vista del paper històric que la burgesia venia jugant des de l'època il·lustrada en la difusió dels ideals liberals i humanístics.

Ser burgués equivale, actualmente, a reunir todos los defectos imaginables y hacerse partícipe y, por lo tanto, responsable de los mayores crímenes. [...] La revolución consumada del siglo XVIII escogió la palabra *tirano*; la revolución en potencia del siglo XX ha escogido la palabra *burgués*. Esta suerte de elecciones sentimentales, se hacen pero no se discuten. Una vez elegido el «candidato» a víctima de la revolución, queda proclamado *ipso facto*, sin necesidad de escrutinio. No se admiten dimisiones ni valen protestes. Este es un cargo gratuito y forzoso. Una vez hecho el hallazgo, el burgués no tiene más remedio que apechugar con la terrible e irrecusable voluntad de sus electores. Por lo tanto, el burgués ha quedado irremisiblemente erigido en víctima del porvenir.²⁶

Textos com aquest no comporten per part de Gaziell cap mena de *laus Deo* ni cap mena de fatalisme històric, sense alternativa possible. El nostre autor va combatre sempre contra qualsevol mena d'involució que hom pogués detectar en la burgesia, i malgrat els errors que com a classe social hagi comès i pugui, encara, cometre, i que Gaziell no té cap mania de denunciar, no es cansarà de esperonar intel·lectualment els polítics d'aquesta classe, entesa, com el motor social de la democràcia.

La deriva o involució políticossocial possibles de la burgesia van lligades a la mentalitat, a la concepció de la realitat social que va lligada amb tal classe. Aquest és el nucli del lament gaziellà. És perquè ell ha conegut l'univers social burgès, ara en procés gradual de dissipació, l'ha viscut materialment i l'ha respirat intel·lectualment, que

²⁴ LV "Un gran factor político". 14/11/1930.

²⁵ Ferret, Antoni, *Compendi d'història de Catalunya*. Editorial Claret, 1976 Barcelona. p.272.

²⁶ LV "¿Qué es un burgués?" 21/04/1920.

l'alternativa que creu albirar a partir del 1914 no l'engresca gens mi mica, sinó que més aviat la veu com l'arribada d'una marea social destinada a colgar i ofegar els valors, per a ell indiscutiblement positius i d'ordre superior, del liberalisme i de l'humanisme (afegit a altres valors com ara el pacifisme i el gaudi reposat del *bon vivant*, valors que més endavant haurem de comentar).

Gaziel reivindica per a la burgesia el protagonisme d'una manera de viure que ha acabat generalitzant-se, materialment i culturalment (amb la plètora de valors que acompanyen) des de mitjans de s.XVIII en la societat europea. Reivindica l'eclosió de l'ideal terrenal de la vida humana, un fet encetat per l'humanisme dels inicis de l'època moderna.²⁷ És des d'aquell moment que la *Weltanschauung* escolàsticomedieval va anar cedint terreny davant de l'impuls formidable de l'humanisme modern, i que és per aquest, i per la seva dinàmica al s.XVIII, que aquell món, aquella vall de llàgrimes, de dolor i misèries sublimats pel misticisme i reblonats pels dogmes inquisitorials acaba per esdevenir un jardí, un paradís terrenal.

En el conjunt del discurs social i polític de Gaziel hi ha escampada la idea que aquest procés que arribà, socialment i política, amb la Revolució francesa, es destapà la caixa de trons, i com un veritable aprenent de bruixot, l'impuls social de la revolució desfermà importants inversions de valors, les excel·lències dels quals no són ni absolutes ni eternes. Llur validesa arriba fins on arriba, és a dir fins al món contemporani (inaugurat amb la primera guerra mundial).

La Revolució Francesa havia resultat un fibló, un esperó per allò *numèricament majoritari* com a rector irrenunciable de la vida social. Al marge quedaven les suposades llum i guia de minories selectes, intel·ligents i preparades. El gaudi d'aquest paradís terrenal és, ara, objectiu de la majoria, és la popularització del gaudi. Però en els seus inicis aquesta modalitat política i existencial es complaïa a identificar-se amb la individualitat. I malgrat tot, és en l'individu, armat amb l'instrumental espiritual, cultural i econòmic adients, on es realitza, on s'actualitza, on pròpiament es verifica i on es detecta la popularització d'aquell gaudi.

Però la popularització, la quantificació com a criteri social, la majoria... acabaran ultradimensionant el potencial liberal de la massa, que acabarà consolidant la seva preeminència en institucions que significaran, a l'hora de la veritat, la inversió de la individualitat com a subjecte i agent d'aquell impuls revolucionari.

El s.XX ja dóna plenes mostres de tal perversió:

La calidad de nuestro tiempo es el número. Y este proceso se realiza, unes veces, gracias a las corrientes socializadoras, y a veces —jeto es lo sintomático!— contra ellas. Hasta las más francas reacciones antisocialistas y anticomunistas, en nuestros días, se hacen, no en nombre de la libertad individual y del liberalismo como norma pública, sino en nombre de la mayoría, de la masa, y con el firme propósito de sacrificar todo lo individual a lo puramente colectivo. [...] siempre vamos a parar a lo mismo: cada día decrece el valor hombre, cada día va aumentando el valor masa.²⁸

²⁷ Haurem de veure, més endavant, com aquest plantejament, en el cas de Gaziel, se situa lluny de cap mena d'hedonisme de caire biològicosensual. En tot cas es tractaria d'un hedonisme contrapesat per la presència sobirana del racionalisme, de l'ús irrenunciable de la raó, que és qui fa de contrapès a aquell hedonisme primer, que també empeny Gaziel cap a interpretacions idealistes de la vida humana. Interpretacions que festegen amb el concepte d'espiritualitat com una dimensió que dóna sentit i amara la condició material de l'individu humà.

²⁸ LV "El liberalismo se va II" 07/07/1933.

La progressiva deriva errònia del liberalisme la detecta Gaziel sobretot en les ideologies polítiques col·lectivistes (socialisme, comunisme, anarquisme) i en la contaminació progressiva de l'autoritat de l'estat polític, que fonamenta el seu poder en la massa, la majoria de la població: és el rumb actual de l'estat democràtic:

Lo que resta de auténtico liberalismo en Europa y América, oscila con gran dificultad entre los intentos de socialización proletaria y los ensayos de estatificación cesarista²⁹

Gaziel mantindrà una tensió, d'entrada, estranya entre la idea de massa, la idea de població plebea (que és la que dóna fonament social a la democràcia, però que en denuncia sovint el seu lloc secundari, per considerar-lo políticament indiferent, i la seva poca transcendència en el progrés de la humanitat) i la idea de democràcia amb la seva forma política de república, de la qual acabarà manifestant-se, finalment, decidit i reflexiu defensor.³⁰ Això és perquè Gaziel reservava per a les masses de població uns determinats papers, que consistien sobretot a fonamentar quantitativament i consolidar allò que les minories selectes, il·lustrades promovien. I és que la democràcia, no és per a Gaziel el llegat històric de les masses desfermades contra els privilegis i l'opressió aristocràticooligàrquics, sinó el ferm apuntament dels avenços socials superiors que aquelles minories en ús de la seva consciència i formació eminents han estat capaces d'encomanar a les masses. L'avantguarda social ha estat, des del segle XVIII la burgesia o els sectors socialment i intel·lectualment més avançats d'aquesta classe social. Per això, per a Gaziel, democràcia o república volen dir, de manera precisa, món burgès, i no massa de població ni majoria de població. Una situació que amb el poder creixent dels estats democràtics europeus del segle XX s'està invertint o pervertint: burgesia ja no és iniciativa i excel·lència individual. La dinàmica política en mans de les masses, en les mans de les majories de població no és garantia de res. Més aviat representa un greu perill d'involució. El liberalisme i l'humanisme en són les més directes i primeres víctimes. Hom pot percebre, en aquesta denúncia, l'eco de la utopia platònica, o potser un deix, encara resistent, de certa forma de despotisme il·lustrat, ni que sigui carregat de bona fe i de bones intencions.

Ja s'ha fet referència, abans, al caràcter realista de les anàlisis socials de Gaziel, com també al seu tarannà objectivista (buscant la companyia de la imparcialitat i objectivitat ideològica –cosa que serà un dels mèrits que ell mateix es complaurà a reivindicar i autoatorgar-se de manera reiterada al llarg dels seus anys de publicista–). És aquest conjunt de notes de la personalitat d'Agustí Calvet que li fan analitzar de manera crítica allò que ell mateix enalteix com a fites de màxima excel·lència de la societat liberal europea i de la que ell mateix en lamenta la gradual dissipació: els liberals europeus han caigut en el miratge de la convicció que llurs valors no poden ni podran ser mai silenciats, ofegats i oblidats. La lògica ideològica del liberalisme és, contemplada per ells de manera irresponsable, quelcom que no requereix ni cura ni atencions especials, donada la seva proclamada, indeclinable i superior vàlua, acceptada per tot l'univers europeu i per l'absurd que representaria qualsevol intent de voler

²⁹ Ibidem.

³⁰ L'estranyesa d'aquesta tensió es fa palesa quan hom relaciona i connecta directament la idea de *democràcia* i la idea de *majoria* o de *massa social*, en la mesura que sembla que defensar l'una sembla que comporta la mateixa defensa de l'altra. Gaziel vol escapar-se d'aquesta identificació de conceptes, cosa que no deixa de semblar paradoxal si tal identificació és considerada irrenunciable. Gaziel no ho estimarà així.

reivindicar o relançar valors socials d'èpoques anteriors, que la Història ja ha passat i ha deixat per superats.

El liberalisme, per aquesta mena de cofoisme i confiança, ha acabat acollint-se a una suposada llei de la Història, que seria la *lleï del progrés*, segons la qual, la involució històrica seria impossible, perquè la societat humana duria l'estigma inesborrable del progrés sense aturador. Gaziell proposa que els liberals substituïssin aquesta llei, quimèrica, per una altra, que ell mateix anomena, *lleï de la degradació*, segons la qual tota realització històrica, humana, estaria sotmesa a un procés de dissolució i perversió. D'acord amb l'acceptació d'aquesta llei, els liberals no haurien, no han d'abaixar mai la mirada atenta, perquè les grans fites del liberalisme corren perill de degradació com qualsevol altra cosa.

El siglo XX deberá corregir esta fórmula diciendo: “Todo tiende a degradarse” Todo, incluso la razón, incluso la libertad, incluso la tolerancia. Lo vemos en Italia, lo vemos en Rusia.³¹

És aquest realisme social de Gaziell (en un moment en què l'autoritarisme s'imposa a Itàlia, Alemanya i a la URSS), que el farà mantenir-se més proper de tesis d'un liberalisme i d'un humanisme fruits cobejats d'una lluita permanent, que no són fruits espontanis de la bondat natural com alguns il·lustrats francesos, tocats de cert idealisme, promouien. Gaziell connecta els avenços del liberalisme amb la lluita per superar la situació d'*homo, homini lupus* que el pensament materialista i empirista anglès havia denunciat. Perquè per a Gaziell, la història humana és lluita i mort en defensa dels interessos i conveniències individuals: “Història és pura zoologia”, dirà a *Meditacions en el desert*³². Així, doncs, el liberalisme és el resultat d'una alerta històrica amatent, d'una constància i persistència social que ara, als inicis del s. XX, veu compromesa la seva continuïtat. Per a Gaziell aquesta situació de risc té com a una de les seves causes principals la pròpia actitud de la burgesia liberal que, en una confiança excessiva i irresponsable (en una excessiva tolerància, apuntarà), deixa en mans d'altres forces, ideològiques i socials, allò que ha costat tant d'assolir en el món europeu. Per això el lament de Gaziell tot i tanyit de veritable realisme té també pinzellades de dramatismes.

És en la tolerància que el nostre autor veu l'essència del liberalisme. En un article de *La Vanguardia* a propòsit d'una polèmica desfermada pel diari madrileny i *El Sol* per la lloada l'actitud d'un capellà que intentà posar pau en un conflicte entre partidaris i detractors dels miracles, Gaziell aprofità per enaltir aquell nucli ideològic del liberalisme, aprofitant també l'avinentsa per lamentar-ne el declivi:

El liberalismo, o, por lo menos su quintaesencia, que es la tolerancia para toda las ideas y el respeto para todas las personas, sean cuales sean las tendencias de unas y las convicciones de otras, le parece al P. Sureda que es la gran «conquista de la humana razón en nuestros días»; conquista que ha costado ímprobos esfuerzos y dolorosos esfuerzos a la humanidad, y que ha de constituir la base esencial del único argumento, del «único medio de conquista o de defensa que ha impuesto Cristo: la

³¹ ES “La grave crisis del liberalismo”. 26/12/1925.

³² Cf. MD RBA Libros / La Magrana. Barcelona, 2010, p. 39, una afirmació que hem de tornar a citar més endavant.

persuasión». Donde cesa la tolerancia, en efecto, la persuasión se convierte en presión, la argumentación en violencia.³³

La tolerància i la persuasió foren valors irrenunciables per a Gaziel. I ho foren, a més d'inflamar-los sempre com a dogmes, per raó de la hostilitat que li plovia al damunt provinent del seu propi entorn social. Les notes d'incomprensió, blasme o desqualificació que li arribaven eren enteses per ell com a elements implicats en la manca de tolerància i persuasió que tant reclamava.

El capgirell ideològic i la creixent manera d'entendre la vida, que Gaziel creu detectar a partir de la guerra mundial, que arrossega en la seva deriva tant el liberalisme com l'humanisme (el món burgès), abasta qualsevol racó de la vida social, amb conseqüències negatives tant a nivell de dinàmica econòmica com a nivell de valors morals. Gaziel ho denuncia i, en fer-ho, fa palesa la seva preocupació pel creixement d'un materialisme que ell titlla de groller, vist com un perill per al creixement espiritual de la comunitat humana, un perill per a l'excel·lència individual i una negació creixent de la presència de l'*Esperit*.³⁴

Hoy partimos tácitamente del principio de que el trabajo es aborrecible y despreciable. Nos pesa tanto que, si pudiéramos, lo eliminaríamos por completo de la tierra. Lo único que en el fondo nos interesa de veras es holgar, es gozar.³⁵

I encara més:

Una ansia ilimitada de placer material, una sed insaciable de goces terrenos y concupiscencias rastreras, el convencimiento miope de que en el mundo no hay más bienes que los que se compran y se venden, ni otros deliquios que los sensuales, ni bienaventuranzas superiores a las del nababo opulento. Esta inapetencia radical por todo lo que no sea sensible ni comestible; este hastío absoluto del esfuerzo noble y desinteresado; esta tendencia a holgar y bostezar por la holganza y el bostezo en sí mismos, constituye el segundo ideal que nos ha legado la guerra. Ideal negativo, ideal de Pereza.³⁶

Bé, aquesta actitud que Gaziel denuncia com a herència fatal de la guerra mundial del 1914, enllaça amb el seu lament per la mentalitat del liberalisme burgès? Es tracta d'un aspecte més de l'ensulsiada d'un món que Gaziel lamenta? L'ideal de justícia i treball, que Gaziel reclama en el mateix article de la citació, és un ideal que ell atribueix a aquella mentalitat, que ara fa aigües?

El to d'aquest article és potser dels més desconsolats que s'ha permès mai el mateix autor. Un to situat a pam i toc d'actituds de tonalitat integrista i de tremendisme èticosocial, unes actituds que Gaziel, al llarg de la seva etapa d'articulista, criticarà i combatrà més d'un cop.

³³ LV "Una lección de tolerancia". 17/06/1927.

³⁴ Materialisme i espiritualisme, en els termes que els plantejarà i els viurà Gaziel, no són termes antitètics, sinó dues dimensions complementàries de la realitat humana. Ambdues cal reconèixer-les i viure-les sota la mesura de la raó. Aquest seria la divisa general del seu racionalisme, que hem de veure més endavant.

³⁵ LV "Justicia y trabajo". 29/10/1919.

³⁶ Ibidem.

L'article citat és curiós perquè el lector no acaba veure ben bé el propòsit social i polític que hi ha al darrere de les paraules escrites, perquè per una banda hi ha la denúncia del menyspreu i de la poca consideració social que el treball (com actitud o condició humana) hauria adquirit a partir del 1914 (cosa que Gaziell no s'ocupa de concretar si aquesta actitud caldria ubicar-la en alguna classe social determinada o la veu com a pròpia del conjunt social posterior a la guerra), però per altra banda, i en el mateix article, celebra l'ideal positiu que la mateixa guerra ha encomanat al conjunt de la societat: la dignificació del món del treball (!):

La pasada catástrofe ha infundido en todas las colectividades un ideal de reforma en el sentido de modificar las condiciones del trabajo humano, dignificando el esfuerzo manual, elevando su estima, dotándole de toda suerte de garantías, cediéndole no pocos poderes y considerándolo apto para intervenir eficazmente en la marcha de los negocios públicos, con la fuerza arrolladora de una nueva potencia que ha logrado imponerse porque supo empezar por sacrificarse. Este es un ideal positivo, un ideal de Justicia.³⁷

Sembla com si en aquest article citat el nostre autor hagués estat víctima d'un cert balandreig ideològic al voltant del concepte de *treball*, com també ho sembla en les seves consideracions una mica ambigües sobre el món laboral: en la constatació dels poders que hom hauria cedit al món del treball, així com la novella capacitat d'intervenció d'aquest món en afers públics, sona una melodia a mig camí de l'elogi i del lament. Queda atrapat Gaziell en la projecció política que potser albira en aquesta nova situació laboral social? És a dir, barreja, Gaziell, consideracions que palesen la constatació d'un progrés social ideològic amb consideracions o insinuacions d'un reaccionari encobert?

L'avenç del moviment obrer ha estat, històricament, a partir de la Revolució Industrial, un procés que va avançar arrancant prerrogatives, posicions i cotes de poder polític a la burgesia que, des de finals del s.XVIII, havia anat abastant i ocupant. En aquell procés, el moviment obrer, la política de partits d'esquerres i el sindicalisme obrer, promouien també un concepte de societat, una *imago mundi* diversa i uns valors socials i ètics diferents. Quan Gaziell lamenta l'esfondrament del liberalisme burgès, pren posició, també, contra aquest procés que disputa la primacia social a la burgesia liberal?

1.2.2. Aspectes diversos del declivi liberal.

A l'inici d'aquest apartat hem afirmat l'ascendència i la identificació del nostre autor amb una societat que té com a eix central la condició de la burgesia com a classe responsable del dinamisme econòmic i d'un *modus operandi* lligat històricament als conceptes de liberalisme i humanisme. Però al llarg de l'obra de Gaziell, tant en l'obra periodística com en la literària, hi ha una crítica lúcida als molts errors que Calvet descobreix en l'acció o inhibició de les forces socials burgeses, a Catalunya i a Espanya, si més no. És, doncs, aquest caràcter obligadament objectiu i imparcial, que Gaziell procura adoptar, que li fa descobrir tant situacions que hom pot retreure a la burgesia, com també, reconèixer la penúria social i econòmica lligada, durant aquell llarg procés històric, al món del treball, al món obrer. És per això que el nostre autor malgrat les

³⁷ Ibidem.

excel·lències que canta i atribueix al món burgès, no acluca els ulls davant de la injustícia social adherida al món obrer.

A més, Gaziell coneixia les respostes de la intel·lectualitat contemporània davant de les desigualtats i el desafiament social que comportava tota aquella situació.

L'escrit citat darrerament, és del 1919. Un any dramàtic quant a conflictivitat social a Barcelona: vaga de la Canadenca, repressió policial, centenars d'atemptats, i els tràgics episodis de pistolisme obrer i patronal. I, justament, de la citació anterior, el passatge: *dotándole de toda suerte de garantías, cediéndole no pocos poderes y considerándolo apto para intervenir eficazmente en la marcha de los negocios públicos* (referint-se a l'impuls, després de la guerra mundial, que propulsava el món laboral cap a posicions de responsabilitat social i política abans impensables) sembla una discreta, però ferma sintonia amb coses que Eugeni Ors, set anys enrere, escampava amb les seves *Gloses*. Xènius clamava per donar al món de l'obrer, al món del *productor de caps d'agulla*, la responsabilitat pública que li corresponia. Deia el *glosador*:

L'exaltament de "l'home ciutadà" era a Catalunya no tan sols obra necessària, sinó urgent, i penso que havem obrat santament els qui havem donat algun esforç a ella. Mes ja tal volta és temps d'ajuntar-hi, en paral·lel i compensació, l'exalçament de l'"home productor" –de "l'obrer", per valer-nos de la terminologia proudhoniana- és adir, del tècnic, de l'especialista, del "competent", de l'home, en fi, qui pertany, amb una seguretat tranquil·la, a una "classe social", i dins d'una classe treballa... Lo contrari, l'exclusiva devoció a la ciutadania, pot conduir a aquesta abominació democràtica que s'ha anomenat justament "el reialme de la incompetència"³⁸

Tot i les escasses referències a Eugeni Ors que hom pot trobar en l'obra de Gaziell³⁹, és segur que coneixia a fons l'obra del primer nom del Noucentisme català⁴⁰. L'elogi a la dignificació del treball que Gaziell expressa en aquella citació anterior, així com l'accés a afers o *negocios* públics que constata, s'adiu amb les reflexions i recomanacions de Xènius i posa de manifest l'irrenunciable sentit de la justícia social del nostre autor, més enllà dels elogis reservats al sector del liberalisme burgès.

En el Gaziell del 1919 hi són tinguts en compte alguns valors que, ben segur podrien de seguida quedar adscrits a una mentalitat socialment retrògrada, formen part de la constel·lació de valors que giren a l'entorn d'aquella societat liberal, la pèrdua de la qual s'empesca a lamentar. El cas de la consideració dels valors assignats, seguint la tradició, a la condició femenina en són una bona mostra: davant de les maniobres i corrupció moral en l'actuació d'un personatge francès, la senyora Bernain de Ravisi, que Gaziell qualifica de personatge monstruós, queda palès que molts dels valors que la civilització burgesoliberal havia alçat com a divisa solemne, abraçada per elles i aplaudida per ells, ha caigut en un escarni propi de la barbàrie més reculada històricament: l'obediència filial, la tendresa maternal, la fidelitat domèstica, etc., han acabat abocades a un camí esgarriat del qual ningú no pot preveure'n el rumb a seguir,

³⁸ D'Ors, Eugeni, *Glosari*, Edicions 62 i "La Caixa", 1990. Barcelona. p. 184.

³⁹ Gaziell conegué personalment Xènius a París, del qual en féu un concís retrat plàstic aprofitant que (en la seva escapada d'estudiant a París, 1907) ell i dos companys havien acudit a casa d'Eugeni Ors a la recerca d'informació que els facilités el *tour* cultural que pensaven realitzar en la capital francesa. Cf. OCC. p. 566-567.

⁴⁰ En el capítol corresponent caldrà analitzar la relació de Gaziell amb el Noucentisme.

immediat o a llarg termini⁴¹. Un desastre moral lligat al declivi del liberalisme, que Gaziell sentència i rebla amb una dosi notable de tremendisme axiològic.

En aquesta mateixa línia de denúncia de la sordidesa moral continua Gaziell insistint ara en els valors desfermats en la postguerra. És en les mateixes converses de pau, des de les de l'armistici fins a la Conferència de Gènova, passant pel mateix Tractat de Versalles on queden llançades a la palestra pública valors que desdiuen la mentalitat d'abans de la guerra i que ningú no té cura de denunciar, sigui per recòndita resignació, per egoisme irresponsable o per indolència temerària. Els valors de justícia, patriotisme, dret, sacrifici..., sostinguts per voluntat o per necessitat i aparença queden arraconats, ara, de manera insospitada per una guerra que ha abocat la humanitat no a un canvi de valors, sinó, d'acord amb la denúncia expressa de Gaziell, a la més pregonada de les immoralitats⁴².

No es tracta, aquí, de cap tremendisme delirant. Gaziell havia seguit a pam i toc la Guerra Gran, passejant-se per reals camps de batalla i la desolació de viles i ciutats, trinxeres i refugis, com també va seguir de ben a prop totes les converses i tractats en acabar-se aquella conflagració.⁴³ Gaziell, però, és conscient de la diferència que hi ha entre una veritat de contrastació empírica i una veritat basada en la convicció a l'hora de fer afirmacions sobre la immoralitat d'aquella guerra i del seu final.⁴⁴ La seva és, però, una convicció a la qual, encara ara, ningú no hi podria oposar objeccions, tenint en compte la situacions reals vistes i viscudes que han estat l'origen de tal convicció.

El lament de Gaziell toca aspectes diversos de l'ensulsiada ideològica conseqüent a la Guerra Gran, la moralitat, l'anàlisi i sancions ètiques són tan sols una sola dimensió d'aquest declivi liberal, amarat de materialisme –tal com ell el qualifica– abocat a la rendibilitat econòmica immediata. El rumb incert del món de l'esperit es fa palès en coses tan mesurables com l'edició de llibres o les preferències d'estudis universitaris. Les disciplines tècniques i els estudis orientats a oficis ben remunerats desbanquen els estudis especulatius. Aquí veu Gaziell una mostra clara del corc ideològic que esmicola la base mil·lenària de la cultura i de l'esperit europeus. Els trusts d'editors a Europa s'aboquen a les edicions més mercantilistes, diccionaris enciclopèdics, anuals, breviaris, receptaris: *la grasa calderilla de las letras populacheras y de los conocimientos improvisados*.⁴⁵ L'espiritualitat queda propulsada a ser un caprici de luxe, i un destorb per a tota persona que vulgui tocar de peus a terra, sobretot quan l'abastament d'allò material més indispensable no està garantit. Amb la metàfora, un estil que Gaziell utilitza amb profusió, de l'aroma que hom podria percebre de l'Europa espiritualitzada d'abans de la guerra, vol escenificar la devaluada categoria en què queden recloses les manifestacions espirituals presents del món europeu:

Si antes de 1914 nuestro viejo continente olía *a casa de huéspedes*, aburguesada y formal, con mesa abundante, habitaciones confortables y cocina excelente, hoy, en cambio, Europa está oliendo *a barbarie-*, a *barbarie moderna*.⁴⁶

⁴¹ Cf. LV "Un monstruo femenino". 17/12/1919.

⁴² Cf. LV "El imaginario escarmiento" 06/10/1920.

⁴³ Cf. el pròleg de Miquel dels Sants Oliver al *Diario de un estudiante en París de 1914*, que aparegué en format de llibre el 1915, recollint les cròniques que Gaziell havia publicat a *La Vanguardia* aquell primer any i que després foren agrupades en el llibre del mateix títol. OCC. p. 54 - 57.

⁴⁴ Cf. les interessants paraules sobre aquesta distinció a "Tres Notes d'Estudi" dins d' *Un estudiant a París*. OCC p. 34.

⁴⁵ Cf. LV "El olor de Europa". 26/01/1921.

⁴⁶ *Ibidem* "El olor de Europa". 26/01/1921. Uns termes que, com hem de veure més endavant, coincideixen del tot amb els que emprà Stefan Zweig.

Del món de l'edició de llibres, Gaziel s'ocupa de destacar-ne exemples d'apassionament per llibres bells, editats de manera pulcra, amb la il·lusió de fer-ne obres d'alt valor editorial. És el cas del *Quixot* o *Tirant lo Blanc* impresos a Sant Feliu de Guíxols per el mestre impressor Octavi Viader que es complagué a fer-ne l'edició en fulls de suro, amb portades policromes, inicials luxoses, que feien i fan les delícies de bibliòfils.⁴⁷ Edicions premiades en certàmens europeus i que semblen a Gaziel una de les darreres mostres de l'esforç i del bon gust personal al servei del món editorial, que contrasta amb la dinàmica present de l'edició i impressió de llibres al servei de la profusió i abaratiment d'un dels eixos centrals de transmissió de l'esperit europeu, en situació de dramàtic compromís.

En Gaziel hi hagué ja en la seva etapa de cronista i d'articulista una mirada envers la realitat natural, inspirada, sovint, en motlles romàntics, una mirada que, imbuïda del lament pel declivi del món burgès i liberal, es delecta a descriure paisatges amb melangia boirosa més propers al romanticisme modernista que no a l'adelerat equilibri formal noucentista. Aquesta expansió romàntica pel dibuix literàriament impressionista o modernista donarà pas, en l'època de maduresa de Gaziel, a descripcions d'equilibrada elegància, malgrat algunes mostres de gran profusió de detalls que, potser, resultant d'una assumpció resignada d'un món perdut, es trastoca en un equilibri molt més noucentista. Hom pot trobar-ne nombroses mostres especialment en els seus llibres de records o memòries. El món actual, és a dir, el món propulsat a partir de l'avenç tecnològic i científic (resultat equívoc de la primera guerra mundial), ha deixat d'ajustar la seva vida al compàs de les oscil·lacions i fluctuacions estacionals, per exemple, que, durant mil·lennis, han presidit l'execució de tot tipus d'accions. El món actual, la societat actual, es desentén del món natural, de les estacions i de l'escenari meteorològic, tèrmic, lumínic que produeixen i que atorguen a tot ésser viu, a tot ésser natural, unes determinades possibilitats i uns ritmes d'actuació. Un món, el natural, al qual, de manera inexorable, la corrua de grups humans que han vingut ocupant aquest planeta, ha hagut d'acomodar-hi l'organització de la seva existència. Ara es tractaria d'una mena d'alliberament, un distanciament, de la societat humana en relació a la Naturalesa. El avenços tècnics i científics fan possible aquest alliberament, però al mateix temps ens allunyen d'allò que Gaziel considerava *inefables y profundos misterios*, els propis del món natural que ens envolta i que malgrat allò que la vida artificial aporta, allunyen l'home d'una cosa que no deixa de ser el seu més elemental medi i suport biològic i material.⁴⁸ L'home, així allunyat de la Natura, és conseqüència, també, del capgirell social que es produeix amb el declivi liberal a partir d'inicis de s.XX.

Un altre tema, que rep l'atenció i tractament de Calvet, dins de la tònica general de lament i denúncia de la pèrdua de valors i referències històriques i socials en l'enfonsament de la mentalitat i societat burgesa i liberal, és el de l'educació dels joves. Gaziel agafa, inicialment com a referència positiva, el fet educatiu tal com es donava (o tal com ell creia que s'havia donat) un segle abans.⁴⁹ De fet Gaziel no demana una educació paternal, domèstica (com la que ell s'ocupa de recordar que havien rebut

⁴⁷ Cf. LV "El amor al oficio" 11/01/1922.

⁴⁸ Cf. LV. "La magia primaveral". 26/03/1924.

⁴⁹ Cal recordar que Gaziel no va viure, en el seu ambient familiar, el tipus de pedagogia la pèrdua de la qual ara lamentarà. En tot cas la podria haver conegut per referències durant els seus anys d'educació primària i secundària a Barcelona. Però a Sant Feliu de Guíxols, en la seva primera infància, no conegué pas la dinàmica educacional, la desaparició de la qual lamenta. Cf. *Una vila del vuitcents (Sant Feliu de Guíxols)*. Editorial Selecta. Barcelona, 1953. p. 46.

personalitats tan rellevants com el mateix Montaigne) a l'hora d'iniciar l'infant en les habilitats primeres de lectura i càlcul aritmètic, sinó, més aviat, en les etapes de maduració del jove, quan ja es fa possible d'amarar-lo de coneixements i valors humanístics. És aquí on lamenta la suposada pèrdua d'una educació. Aquest fet educatiu, perdut del tot o en ple procés de desaparició, que també ell mateix atribueix a famílies d'un determinat nivell cultural, és considerat per Gaziell la màxima expressió de l'educació, perquè implica invertir-la d'una combinació d'intel·lectualitat i cordialitat, de vàlua i eficiència superiors i innegables.⁵⁰

L'apel·lació a famílies cultes, amb uns pares il·lustrats, amb prou vocació i devoció per dedicar part del seu temps a l'educació dels fills, forma part més que d'un recurs a una situació històrica, ben segur que molt poc representativa socialment, forma part d'un recurs literari i ideològic en el qual hom pot detectar-hi l'ombra del liberalisme humanista que Gaziell situa com a patrimoni de la burgesia. En el present d'aquell moment, l'educació i les vivències socials ajupen el cap, si us plau per força, sota el pes prosaic de la industrialització. Un dictat diari, de vida, que no deixa temps per organitzar i administrar les obligacions i necessitats més elementals: la vida moderna, la vida de les ciutats modernes, no permet que els pares assumeixen funcions educatives. Les noves generacions, els fills d'aquestes famílies acaben per ser el darrers afectats, les víctimes no calculades, tot i que allunyades o indirectes, d'aquella catàstrofe social europea:

Las fábricas modernas de mermeladas son a la mermelada verdadera, a la clásica, lo que las fábricas modernas de instrucción colectiva son a la antigua enseñanza de esas exquisiteces del espíritu que se llamaron humanidades. El griego enseñado *en serie* tampoco puede ser.⁵¹

I és que, per a Gaziell, la vida contemporània, de la mà dels nous valors que la industrialització i l'equilibri polític i econòmic, resultat de la Guerra Gran i de l'esmicolament del liberalisme burgès, estan imposant un camí de desfamiliarització evident.

Hom pot atribuir a preses de posició com aquesta, de Gaziell, i a altres que ja hem tingut ocasió de revisar, una actitud retrògrada, en la mesura que el diagnòstic del nostre autor no va, de moment, més enllà d'un lament per situacions i circumstàncies que han quedat, de manera justificada o no, depassades pel flux històric. Però és en la seva gradual i creixent reflexió, anàlisi i exposició de caire racional de les situacions socials, individuals i col·lectives, que hom podrà veure com el nostre autor acaba anant més enllà d'aquesta semblança retrògrada deixant de banda valors i estils, arribats de tradicions seculars, per transformar-los en noves preses de posició que privilegien de manera incontestable l'esforç d'una anàlisi i organització plenament racionals, independents i amb una pregonera pretensió d'objectivitat, lluny de justificacions classistes, malgrat que el to ideològic rebut d'una determinada societat, de la qual no en volgué mai renegar, constitueixi un pòsit constant en tota la seva obra, tant la d'articulista com la literària.

La dispersió de valors i d'ideals liberals amara i travessa totes les capes i dimensions de la societat europea, que ha quedat afectada per un procés de desconcert i desorientació ideològica. La Guerra Gran va ser el catalitzador de tal procés, però no n'és l'única raó ni la sola justificació. L'any 1922 és l'any de la conquesta "legal" del poder polític italià per obra de Mussolini i del Partit Nacional Feixista. La constitució

⁵⁰ Cf. LV. "La educación familiar". 16/10/1925.

⁵¹ Ibidem.

italiana és modificada i el cap de govern d'aquell país queda eximit de responsabilitats parlamentàries. De seguida quedaria suprimit el sufragi universal i el feixisme es disposava a posar en pràctica el seu model d'estat. Stalin, en la Rússia convulsa després de la mort de Lenin, havia concentrat tota l'autoritat política en la seva persona. Lenin ja havia dissolt, a la fi de la guerra europea, una assemblea constituent sortida de la insurrecció bolxevic i havia instaurat un règim en què les fites del règim liberal quedaren bandejades del tot. El govern de la República de Weimar començava a fer aigües i les accions i consignes de Hitler i del Partit Nacional Socialista alemany mostraven obertament llur menyspreu per el règim democràtic. Tant el *duce* a Itàlia com el *führer* a Alemanya havien trobat el terreny adobat per la inquietud de grans sectors de la burgesia per una temuda proletarització de la política de llurs països. L'alternativa a aquell pànic de classe i al desordre de la mà de tants conflictes socials fornien les demandes i clams per la imposició, de la manera o el mitjà que calgués, d'un ordre que garantís la continuïtat de certs equilibris que a Europa venien consolidant-se des de l'esclat del liberalisme i l'emergència progressiva de la industrialització.

Gaziel contempla, agitat, totes les maniobres polítiques del terror europeu des del moment de la finalització de la guerra, perquè li sembla que incideixen de manera pregonada en el suposat naufragi del liberalisme i contribueixen a posar en perill la supervivència de l'estat liberal i democràtic. La màxima expressió de l'ideal polític s'està qüestionant seriosament en països europeus i en la Rússia soviètica. Quina alternativa hi havia que pogués redreçar o refer aquell ideal?, es planteja Gaziel. No serà pas, potser, un problema de la pròpia pervivència d'aquell i de tota mena d'ideals que el liberalisme havia proclamat i divulgat? L'autoritarisme, recollint les veus de sectors de la població europea, estava essent reclamat amb una veu cada cop més ampla, forta i preocupant. Que potser, l'autoritat, podia esdevenir una alternativa, al liberalisme en crisi?

Aquesta qüestió és enfocada per Gaziel, que veu que Europa travessa un moment de crisi insondable, la major crisi patida des del s. XVI amb els grans terrabastalls religiosos que havien sotraguejat, en aquell temps, tota la societat europea.

Gaziel reconeix que les jerarquies s'han esfondrat amb absència de qualsevol mena de recanvi que garanteixi l'equilibri social. Les úniques accions que generen respostes àmplies i previsibles, malgrat que sovint catastròfiques, són les accions generades per la força bruta i el diner. Però aquests dos principis, són tal cosa en la mesura que es tracta d'elements històricament primers i, per tant, primitius, barroers i simiescs comparats amb l'excel·lència del progrés social i espiritual que Gaziel creu detectar en l'ascensió històrica del liberalisme. La força bruta i el diner, però, no són veritables principis sinó dos instints socials que en llur desenvolupament posen, justament, en perill allò que en féu possible la seva emergència.

I, ara, el fantasma de l'autoritarisme s'està emparant del món europeu, amb sectors socials que li donen cobertura i aliment. L'autoritarisme, però, concebut inicialment com el contrapès al desordre social, no és només un error de càlcul, dirà Gaziel, no és només la negació de l'ideal polític de la democràcia, no és només una excusa, injustificable del tot, per a l'ús de la violència, és sobretot el símptoma, el resultat, la conseqüència d'una pèrdua, d'una manca d'ideals.⁵²

⁵² Els fets socials que dugueren aquells països, Itàlia, Alemanya, Rússia, a canvis polítics tan contundents són per a Gaziel (aquesta serà una idea generalitzada al llarg de la seva obra d'articulista) fets que no mereixen ser qualificats de revolucions, sinó de meres, malgrat que nefastes, insurreccions. L'ur *modus operandi* requerí l'ús de la força bruta, a gran escala, i del diner. Cosa que les desqualifica per ser mereixedores de l'epítet de revolucionàries, accions revolucionàries. Accions que, segons el nostre autor, per arribar a ser considerades autènticament tals coses, requereixen altres condicions i procediments.

Doncs bé, Gaziell proclama i denuncia la gran marrada realitzada per alguns sectors de la societat europea: a Europa, diuen, la crisi, és una crisi d'autoritat⁵³. Els conflictes socials, intra i internacionals d'Europa esdevindrien realitat, un mal son, per la manca, per una crisi, d'autoritat.

A aquest desencert ideològic, Gaziell oposa la creació i defensa d'ideals: la necessitat d'autoritat només es produeix quan en una societat no hi ha cap element ideal que faci d'argamassa, que ajunti les voluntats i uneixi les individualitats més enllà, i superant-les, de les divisions per motius de classe social, econòmics, lingüístics.⁵⁴ La societat europea, al compàs del declivi liberal s'hauria anat buidant d'ideals, aquells ideals il·lustrats que de seguida s'havien multiplicat i havien fornit les constitucions dels països que anaven abraçant la democràcia. Amb un diagnòstic polític valent⁵⁵, Gaziell declara que l'autoritat sense l'acompanyament d'un ideal compartit esdevé pura tirania, però autoritat amb un ideal partidista acaba en feixisme. Autoritat legítima només pot ser-ho aquesta:

La única autoridad perfecta, plena y verdaderamente legítima, es la que emana de un ideal libremente sentido y compartido por todos los que han de acatarla⁵⁶

La democràcia i, doncs, la república són resultat de determinats valors que amaren els membres d'una societat. Aquests valors esdevenen ideals quan la societat que els arbora els eleva a objectius i fites amb la voluntat de garantir-los a tots els membres. Ara bé, Gaziell no descarta l'autoritat, és innegable que en moltes situacions es torna necessària i útil, però l'autoritat descansa, per a Gaziell, no únicament en ideals assumits de manera col·lectiva, sinó també en un instint social, un instint del qual el mateix Gaziell no pot explicar-ne la producció o aparició, però sí que sap veure quina n'és la trajectòria seguida. Aquest instint, de manera sospesada, sensata i raonable, no és altra cosa que el sentit de jerarquia. El model per fer tal diagnòstic, com per a tantes altres coses, no és altre que la mateixa societat francesa, que ell tant admira. La jerarquia fa, en el seu exercici, que els membres d'un col·lectiu s'estructurin en una cadena de baules en què l'una porta a l'altra, de manera plausible, equilibrada, pacífica, lògica. El sentit de jerarquia dóna coherència a una comunitat sense necessitat de decrets ni d'imposicions explícites, però amb el resultat d'una, gairebé, imperceptible corrua de matisacions i gradacions socials que tothom accepta implícitament, perquè l'ascensió per aquestes gradacions no és cap impossibilitat ni material, ni social, ni metafísica. Aquest sentit de la jerarquia és, per a Gaziell, connatural a la mentalitat francesa i és la que fa possible la superació del nivell de la classe social en què, inicialment, un individu pot trobar-se inserit: la burgesia, diu, no és cap comportament estanc per al proletariat. Doncs bé, aquest sentit de jerarquia es va gestar, en la societat francesa, durant l'època de la monarquia absoluta, però per raons inexplicables ha

⁵³ CF. LV “¿De qué es la crisis?” 06/11/1925.

⁵⁴ Quan Gaziell oposa la manca d'ideals socials al reclam d'autoritat com a motiu del desordre i divisió social i, també, arbora la recuperació d'ideals per tal de superar l'adversitat del desgavell d'una societat, no està fent sociologia o filosofia política especulatives. Quan escrivia aquest article devia tenir ben present la situació que observà i palesà a bastament en el París de 1914, quan la mobilització rebia resposta incondicional de tots els estrats socials francesos, parisencs, amarats per un patriotisme inflammat que superava qualsevol motiu de discrepància, desacord o incompatibilitat.

⁵⁵ Cal recordar que aquest escrit fou redactat durant la dictadura del general Primo de Rivera, la censura imposada del qual no devia ser capaç de copsar el significat crític del diagnòstic de Gaziell.

⁵⁶ Ibidem.

quedat adherit íntimament a la societat francesa en el seu trànsit cap a una societat liberal.

Les proclames de l'*Action Française*⁵⁷ irriren el sentit polític i social de Gaziel, perquè són la crítica irracional i utòpica d'alguns individus contra el liberalisme. El retorn a l'*ancien régime*, reclamació o proposta d'aquell grup polític francès, és expressió extrema d'un liberalisme en situació compromesa.

Per tant, Gaziel constata i denuncia l'ordit d'elements que actuen en la mateixa direcció, la de la voluntat de neutralització de l'esperit i la política liberals: l'economicisme com a forma de materialisme, el recurs a la força bruta, posar en dubte els avenços del liberalisme, la pèrdua del sentit de jerarquia i l'autoritarisme galopant són, tots ells, invectives que, sigui a mode de causa, o com a conseqüència, palesen el crític moment del liberalisme d'estil burgès (amb tot el llast de valors socials i morals que l'acompanyen) de les primeres dècades del s.XX.

Hi ha més aspectes que contribueixen encara a fer més inquietant el moment de crisi del liberalisme, elements que, més endavant tornarem a tractar, esperonen la crítica irònica, si no sarcàstica, i fatalista per una situació que li sembla, a la fi, indeclinablement lligada a la condició humana, i que obliguen a llançar una mirada, escèptica o decebuda del tot, envers el suposat progrés de què els europeus del moment semblen presumir. Es tracta del naixement convuls del nacionalisme, una realitat que es fa present per tota Europa, de manera paral·lela a l'avenç de l'autoritarisme, abans esmentat.

La denúncia del nacionalisme, lapidària i contundent, col·loca les paraules de Calvet en una tessitura crítica del tot amb el procés polític que viu Europa⁵⁸:

El sentimiento nacionalista es una creación del hombre moderno, tan arbitraria como el sentimiento de servidumbre en el hombre feudal o el sentimiento religioso del fanático antiguo. Hoy vivimos en pleno fanatismo de las nacionalidades, de esas nacionalidades actuales que hace tres o a lo más cuatro siglos no existían.⁵⁹

Darrere d'aquestes paraules hi ha el tarannà radicalment pacifista i antimilitarisme (que també hem de tornar a trobar més endavant) que Gaziel sempre manifestà: la contrapartida dels nacionalismes és la de milions de ciutadans amb llurs esforços i vides destrossades. Quan al ciutadà li parlen de les meravelles de la civilització i dels avantatges del progrés europeu, havent conegut i viscut, més d'una cop a la vida en alguns casos, la tragèdia militar de les nacionalitats armades, enfrontades en conflictes infernals, en què les apel·lacions a l'heroisme, la suposada superioritat moral i la pretensió de tenir Déu al costat de cadascun dels grups nacionalistes enfrontats és un discurs que mai no ha faltat en aquests grups, quan el ciutadà europeu, a milers de milions d'ells, doncs, sent aquest tipus de discurs i la realitat demencial a què aboca, no pot sentir-se altra cosa que estafat i sotraguejat

⁵⁷ *Action Française* i el seu dirigent, Charles Maurras, personificaven, en aquells moments (1926), una demanda inversemblant, reaccionària, que consistia en promoure la necessitat de tornar a un règim de monarquia absoluta.

⁵⁸ Haurem de veure, més endavant, com aquesta mateixa definició de *nacionalisme* ha d'intervenir en bona part, com a rerefons ideològic, davant del catalanisme noucentista, per desqualificar-ne les propostes secessionistes o independentistes i també per peixar, ni que fos des de lluny, moltes de les polèmiques amb personalitats catalanes del moment, formacions polítiques (Acció Catalana, per exemple) o qüestions cultural implicades en posicionaments polítics (com per exemple la qüestió del nomenament de catalans com membres de la Real Academia de la Lengua, en representació de l'àrea catalanòfona hispànica).

⁵⁹ LV. "El ciudadano desconocido". 23/07/1926.

traïdorament per aquests nacionalismes arborats, que amaguen darrere seu interessos ocults d'aquells que no són, a l'hora de la veritat, ni el veritable cor, ni l'ànima d'aquests pobles enfrontats a mort per causa dels interessos sectaris dels nacionalismes. D'aquí a uns anys, Europa ha de semblar allò que realment ha arribat a ser: una terra trista poblada de màrtirs, les víctimes immolades als nacionalismes. La fraternitat liberal, per a Gaziell, té el seu més elevat nivell d'escarni en la dramàtica situació de guerra permanent entre els estats europeus i el seu irreprimible sentiment nacionalista.

En discursos com aquest, potser per despit de l'ambient hostil de què es veia envoltat de manera progressiva, Gaziell no va saber o no va voler entretenir-se a analitzar de manera crítica el fenomen social del nacionalisme que denuncia. En la seva època de periodista d'opinió no hi hagué espai per a distincions, per altra banda innegables, entre diferents tipologies de nacionalisme: un nacionalisme que aspira a retrobar les seves arrels, lligat a una voluntat de supervivència i de preocupació per l'ensorrament d'una realitat nacional (un nacionalisme reactiu, obligat per les circumstàncies sentides com adverses envers el propi poble, que busca esperonar els membres de la comunitat per tal de recuperar i posar al dia la seva realitat cultural, entesa en un sentit ben ample) i un nacionalisme actiu, que per via armada o econòmica imposa de manera imperialista la seva idea i estructura de país sobre un altre país, que ja les tenia configurades d'altra manera.

Per acabar aquest repàs de notes que desplega Agustí Calvet i que palesen el seu desencís pel rumb empès per la societat occidental a partir del primera guerra mundial, cal fer menció a la decepció que acabarà amarant el conjunt de les seves propostes ideològiques, les seves anàlisis del passat europeu recent i les perspectives de futur. En un article de *La Vanguardia*, de 1935, en ple desgavell polític republicà d'Espanya, fruit en la seva opinió, no només de la manca de competència política, sinó també de la manca d'ideals que la mateixa classe política dirigent no fou capaç de trobar, produir i d'infondre a una ciutadania apàtica i desorientada, ideals a materialitzar en objectius socialment engrescadors i de veritable talla moral, Gaziell proclama la seva decepció, desil·lusió i fatalisme que no poden dissipar-se a la vista de la incertesa i indefinició d'un futur necessitat de concreció irrenunciable. En aquell article, doncs, Calvet descobreix que la seva decepció amara tota una generació, la *de los catalanes cultos de cincuenta años*, la seva mateixa generació.⁶⁰ La causa remota d'aquest estat d'ànim seria la quimèrica acció col·lectiva d'hipostatitzar uns ideals i unes il·lusions que la crua realitat dels avatars històrics ha demostrat irrealitzables del tot. Un ingenu ordit de somnis que no ha esdevingut realitat.

Gaziell aplica aquest plantejament per una banda a la realitat política catalana (que haurem de tractar més endavant) i també, generalitzant-lo, a la societat europea, que ha vist que la Guerra Gran es justificava, inicialment, com una guerra del bé contra el mal, una lluita per l'establiment de la justícia, la dignitat, la moralitat, arreu d'Europa (o més enllà), hereus directes de la Il·lustració, però que ha acabat mostrant una faceta delirant i grotesca: el final de la guerra va fer palesa la intenció de totes les parts del conflicte de treure'n el major partit propi en oblit de necessitats o voluntats dels altres. Els estats, que per definició, estan al servei de la conservació i a prosperitat dels individus.⁶¹ I a l'hora de la crua veritat i realitat són vistos, en opinió de Calvet, com mecanismes monstruosos a l'empara de la força que exerceixen sobre la ciutadania, i en mans de minories opaques que es complauen, fins i tot en nom de raons d'estat, a manipular la realitat de l'individu, deformant els sentiments i inculcant-li idees que menyspreen la seva vida i la seva ànima, llançant milers d'éssers humans, com a

⁶⁰ Cf. LV. "Cincuenta años o la vida de un soñador". 12/07/1935.

⁶¹ Que Gaziell recull dels clàssics grecs.

autòmats, al sacrifici eixorc i criminal dels conflictes bèl·lics, per a satisfacció i lucre d'aquelles minories, i, a més, amb la persuasió enfollida que les guerres són inevitables, que no hi ha cap solució al conflicte armat, que és propi de la condició humana. Folla resignació.

La cara més patètica de la postguerra, per a Gaziell, es mostra en la seva convicció que aquells interessos desnaturalitzadors d'una vida veritablement humana estan treballant, s'esforcen per la presència constant, per la continuïtat del conflicte bèl·lic:

¡Tremendo despertar! En 1935, cuando todavía existen la mayoría de los supervivientes de la Guerra mundial, las grandes naciones europeas – quiero decir las que poseen más cantidad de fuerza bruta– están exactamente como antes de la gran catástrofe: haciendo todo lo posible para que haya otra.⁶²

Aquest pronòstic emergeix a mode de corol·lari lúcid, i molt crític, de tota una reflexió que ha portat Gaziell a constatar i denunciar la desfeta, la capitulació d'una mentalitat, la crisi d'una concepció de la realitat social i individual de l'ésser humà que s'havia materialitzat amb l'impuls de la burgesia liberal, que des de finals de s. XVIII havia anat prenent embranzida a Europa. Aquesta desfeta es concreta en la proliferació de contravalors i situacions inhibidores de l'esperit liberal, als quals Gaziell passa revista crítica al llarg dels anys d'articulista en els diversos diaris en què col·laborà: la pèrdua de relacions germanívoles entre patrons i obrers, el creixent materialisme economicista que arraconava l'espiritualitat de la vida col·lectiva, el daltabaix dels ideals de la revolució francesa, de l'antidogmatisme i liberalisme il·lustrats, la deriva política de la burgesia, el triomf progressiu d'allò quantitativament superior en front de la qualitat individual, en el terreny polític, el plebeisme creixent dels gustos socials, el patriotisme com a disfressa del mercantilisme, la pèrdua de referències de la vida natural, la pèrdua de l'educació paternal i familiar, el creixement de l'autoritarisme, la crítica de la democràcia arreu d'Europa i el prestigi de la força bruta i els diners, la pèrdua del sentit de jerarquia, la dissipació progressiva d'ideals que orientin la comunitat, alguns intents de recuperació de la monarquia absoluta, el nacionalisme galopant, la pregona i creixent decepció de les generacions que han sobreviscut la guerra mundial... són tot un mostrar d'allò en què es materialitza l'infortuni del liberalisme, abocat a la seva progressiva desaparició, sense cap alternativa a disposició.

La declaració de la crisi de l'univers liberal és una actitud comuna de diversos pensadors crítics amb desenvolupament de la mentalitat europea. Tot i que en fa poques referències, Gaziell assumeix algunes tesis tant de Friedrich Nietzsche com d'Oswald Spengler i les seves crítiques implacables contra molts aspectes de la mentalitat i de la cultura europea. Nietzsche és un pensador que no rebé l'atenció explícita de Gaziell, abrandat defensor com era, aquest, del desenvolupament màxim de la capacitat racional de l'ésser humà, i d'un diàleg constructiu entre raó i instint. El pensador alemany també era un abanderat en la crítica de la cultura europea, però el seu vitalisme acabà impeding un acostament a plantejaments racionalistes. Quant a Spengler, Gaziell el fa servir com a suport ideològic del tema de la crisi del liberalisme, tal com a continuació hem de veure.

Encara quatre anys abans de la seva mort, Gaziell en pròleg que redacta per a la novel·la *Matèria definitiva*, de Joan Vila i Casas, manté viu el pessimisme per una situació en què s'hi imposa el dirigisme total de l'individu humà. Aquest, xop

⁶² LV. "Cincuenta años o la vida de un soñador". 12/07/1935.

d'indolència i satisfet en un consumisme que impedeix cap mena de reacció, queda agrupat en ramats que l'Estat, com a pastor absolut, com a protagonista complet, es complau a guiar. En aquest text de ressonàncies nietzscheanes i de caràcter de denúncia i, alhora, de veritable lament, Gaziell exposa:

L'home anònim d'avui, simple molècula d'una massa que cal fer obedient i compacta, el tracten amb la mateixa caritat, donant-li generosament els pensaments que haurà de pensar, els sentiments que haurà de sentir, els llibres que haurà de llegir, les noves que li hauran d'arribar, les excursions i viatges que haurà de fer, els jocs que l'hauran d'entusiasmar, les músiques que haurà d'escoltar i les imatges que haurà d'escollir. I el principi suprem és aquest: l'home és allò que el fan, com els càntrics són el que vol qui maneja l'argila. L'Estat es substitueix al Creador; aquest no ha de fer res més que aportar humilment la pasta; la forma i el contingut ja són cosa de l'altre.⁶³

1.3 Algunes influències i coincidències

1.3.1. La influència d'Oswald Spengler.

La crisi del liberalisme burgès que Gaziell tractà a bastament i que lamentà, com a actitud recurrent, al llarg de tota la seva obra tant en la d'articulista com en l'obra catalana de l'època de maduresa, és presentada per l'escriptor com una qüestió que sembla que pot ser relacionada de forma plausible amb els diagnòstics i el pronòstic general de la Història que Oswald Spengler (1880-1936) desplegà en la seva obra *La Decadència de Occidente*.

La relació, doncs, sembla possible, sense voler anar més enllà amb aquesta presumible relació, perquè hi ha aspectes i detalls de la denúncia gaziellana que encaixen de manera evident amb les paraules d'Spengler. Però hi ha alguns altres aspectes de la personalitat ideològica de Calvet que queden molt lluny dels plantejaments del pensador alemany. Gaziell coneixia l'obra d'Spengler, si més no la primera meitat de l'obra, que fou editada el 1918. La segona part de l'obra fou publicada el 1923, i és justament en aquest any, acabada de publicar a Alemanya, quan Gaziell en fa comentaris i n'escriu citacions per relacionar-los amb aspectes diversos de la cultura catalana. El fet que les citacions recullen només la primera meitat de l'obra de l'alemany fa pensar que, donada la poca distància temporal entre la publicació d'aquella segona part i les citacions de Gaziell, aquella segona part encara no havia arribat a l'abast del català. A les darreries del 1923, doncs, Gaziell escrivia una col·lecció de quatre articles a *La Vanguardia* al voltant del tema de l'impacte de l'industrialisme modern en el teixit territorial de Catalunya, un fenomen que produïa o havia produït una situació que Calvet anomena i qualifica de *macrocefàlia* barcelonina, un fenomen que xuclava cap a l'interior de la capital catalana gran quantitat de recursos econòmics i humans⁶⁴ des dels quatre cantons del territori. El

⁶³ OCC p. 1632.

⁶⁴ Cal recordar com el mateix Gaziell viu i lamenta aquesta atracció que Barcelona exercia sobre tot el territori català, una atracció que fou determinant en la trajectòria que la seva mateixa família va viure, en abandonar negoci i *modus vivendi* de la vila natal, Sant Feliu de Guíxols, per córrer cap a la capital, que exercia una atracció irresistible al cap de família, el pare d'Agustí Calvet, que veia en aquest trasllat i reubicació definitiva el corol·lari lògic de la seva ascensió dins de la burgesia industrial de la ciutat nadiua. Cf. *Tots els camins duen a Roma – Història d'un destí (1893-1914)*. Dins de l'OCC p. 414 i següents.

resultat, al seu entendre, fou el d'un immens desequilibri en el creixement material i espiritual, i en tots els ordres, del país:

Actualmente fuera de Barcelona la vida catalana es una vida soñolienta y raquítica. Los bellos oficios comarcales, las viejas tradiciones de labores especializadas, las gracias y finuras de cada parcela de Cataluña, van desapareciendo rápidamente. Fuera de Barcelona, la cultura espiritual es un calvario absurdo.⁶⁵

I és que l'industrialisme experimentat a Catalunya era reflex d'un procés material que ressonava per tot el món occidental, especialment per Europa occidental i Amèrica del nord, des de la Revolució Industrial, i que de forma més pregonada i creixent amarà la vida europea en el període comprès entre la fi de l'imperi napoleònic i la primera guerra mundial, que és l'etapa d'enlairament i del posterior declivi de la mentalitat burgesoliberal, que rep tanta atenció i dedicació per part de l'escriptor guixolenc.

Aquest declivi, aquesta crisi del model liberal, que a Catalunya tenia la seva dinàmica específica, s'insereix perfectament en la decadència que Spengler diagnostica del món occidental. Per això les citacions reproduïdes en aquells articles pertanyen a l'escriptor alemany.

Spengler i Gaziell coincideixen en considerar la història humana com una parcel·la al coneixement de la qual no és possible d'aplicar-hi de manera mecànica categories epistemològiques com ara la de la *causalitat* (causes i efectes), perquè, tal com indica Spengler, els fenòmens històrics, del tipus que sigui, són només símptoma i símbol de la humanitat que els produeix o els viu, i aquests fenòmens poden ser repetits tantes vegades com la correntia històrica porti cap a ells. I per quina raó porta cap a ells? Ningú no ho pot escatir.

Comprender que todo fenómeno manifiesta un enigma metafísico; que no se presenta *nunca indiferentemente en una época cualquiera*; que es preciso indagar cuál sea ese otro nexo *viviente* que existe en el mundo, además del inorgánico y natural [...] que un fenómeno no sólo es un hecho para el entendimiento, sino una expresión del alma; no sólo un objeto, sino también un símbolo, desde las más sublimes creaciones religiosas y artísticas hasta las menudencias de la vida diaria.⁶⁶

La mecànica i la física només són aplicables a fets inerts, fets morts. La història humana és una correntia sense aturador de fets carregats de vida i de mobilitat. Si hi ha alguna lògica, alguna llei fonamental d'aquest corrent no pot ser altra que la mateixa llei que governa tota mena d'organismes: el creixement imparabile, l'augment de la capacitat de sobreviure, de força i de voluntat de cada cop més. Un inexorable impuls que no entén de concessions, ni de valors morals ni elucubracions ètiques, perquè la conservació de la vida i la seva màxima expansió és el valor suprem de tot organisme. Un objectiu que no pot estar al servei de res. És torna inconfusible, en aquest plantejament, l'empenta de Friedrich Nietzsche, uns quants anys més vell tant d'Spengler com de Gaziell. La influència nietzscheana en un i altre deixa nombrosos rastres i petjades. Ara, la reacció final d'un i altre no seran les mateixes. En el cas d'Spengler hi haurà una acceptació del determinisme vitalista i una aplicació a la

⁶⁵ LV "El salvamento de la cultura". 31/07/1932.

⁶⁶ Spengler, Oswald. *La decadencia de Occidente I*. Espasa-Calpe, 1998. Madrid p. 107.

trajectòria històrica de qualsevol realitat cultural, que ha de resultar, a la fi, igual que en la trajectòria d'un organisme, amb la crisi, desfeta final d'aquest organisme. Moment final que en el cas de les cultures rep el nom spenglerià de "civilització". Gaziell, en canvi reacciona contra tal determinisme i, malgrat el seu pessimisme de motivació historiogràfica, en la recomanació final arriba a formular una crida a lluitar per al desbancament i neutralització dels efectes de tal determinisme.

Spengler, i també Gaziell, creuen detectar en aquest trànsit constant de la realitat històrica la presència d'una realitat o d'un principi inefable: el fat, el destí. És per això que Spengler afirma que el fat i la cronologia són els dos ingredients que permeten acostar-se a les diferents etapes de la història. Reconèixer-ne la presència o l'existència abocarà als dos pensadors a un escepticisme cada cop més prominent, encara que en Spengler el seu escepticisme acabarà tenyit per un cinisme maquiavèlic que aboca indefectiblement a l'acceptació d'un determinisme inexorable. Per a Gaziell la convicció d'aquesta realitat fatídica li desvetllarà, malgrat la palesa decepció creixent, una tossuderia que li portarà a promoure una viva insubmissió contra aquell determinisme, contra aquella fatalitat negadora, a la fi, de la persistència, del progrés de l'expansió contínua al llarg dels diferents moments culturals de la història humana. La posició de Gaziell queda amarada d'un candor, d'una ingenuïtat que ell assumirà com a irrenunciable: Gaziell se situa a mig camí d'un realisme conservador i d'un idealisme optimista.

A Spengler, el seu realisme aclaparador li fa dir:

Un pueblo existe realmente sólo con relación a otros pueblos. Pero por eso la relación natural, racial, entre ellos es la guerra. Es éste un hecho que las verdades no pueden alterar. La guerra es la política primordial de *todo* lo viviente.⁶⁷

Es tractaria, en el cas d'Spengler, d'un realisme pessimista d'arrel heraclitiana, que donaria compte de l'aparició d'un element més, indissociable de tot organisme natural i de tota organització social, que precipitaria tant l'emergència com la decadència de tal organització: l'etapa de *civilització*. Per una raó o altra, la civilització, esdevindria de forma inexorable el moment final de la trajectòria cultural de tota societat, el moment de crisi i de declivi.

En canvi Gaziell, tot i constatar aquesta mateixa etapa de crisi, de desactivació de valors i de declivi ineludible, tot i admetre la inefabilitat del fat que governa en secret, en forma d'enigma, la trajectòria d'un poble, d'una cultura, tot i admetre (potser ben bé a contracor) les fases d'enaltiment (cultura) i declivi (civilització), exhibeix amb abrandat esperit d'insubmissió la necessitat d'una actitud activa contra el dictat implacable del fat. En l'article final del grup d'articles abans referit, Gaziell (a propòsit d'aquella situació de *macrocefàlia* barcelonina, com a causa del desequilibri econòmic i cultural del territori català) proclama:

¡Acordáos de la profecía del misterioso viajero; acordáos de Spengler! No queráis ser *provincianos*: no lo queráis jamás, cueste lo que cueste. El mal de nuestro tiempo, la macrocefalia de Cataluña, se alimentará de vuestra abdicación conformista. Y yo os digo: si queréis salvar nuestra cultura en el porvenir, no os conforméis por más tiempo. ¡Rebeláos; exigid; luchad! Todo depende, en gran parte, de vosotros mismos.⁶⁸

⁶⁷ Spengler, Oswald. *La decadencia de Occidente II*. Espasa-Calpe, 1998. Madrid, p. 677.

⁶⁸ LV "El salvamento de la cultura" 21/11/1923.

En definitiva, Gaziell s'instal·la en la tesi spengleriana d'entendre la civilització com la fase terminal d'una cultura. Però allò que engloba tota aquella corrua d'elements, que ja hem vist, amb què Calvet concreta la fase de crisi, de declivi de la mentalitat liberal, pot ser subsumit dins del concepte de llibertat. El concepte de llibertat és el canemàs del moviment liberal i burgès que serveix, en definitiva, a Gaziell, per fer els seus diagnòstics i expressar les seves decepcions envers el passat i temences cap al futur. El concepte de llibertat, tant segons Gaziell com segons Spengler ha caigut en un procés de tergiversació, un procés de perversió i d'alienació, sota el pes insondable del realisme políticoeconòmic. Diu Spengler:

Empleando la palabra «libertad», tan equívoca i peligrosa, podemos decir que ya no tenemos libertad para realizar esto o aquello, sino lo prefijado o nada. Sentir esta situación como «buena» es, en última instancia, lo que caracteriza al realista.⁶⁹

Unes paraules, aquestes, que el mateix Gaziell repeteix en l'article esmentat i invoca com a suprema expressió del declivi inexorable de la mentalitat liberal.

⁶⁹ Ibidem Spengler II p. 91.

1.3.2. Excurs primer: homes que no eren del seu temps: Gaziell i Zweig.

La lamentació per un temps o una època passada, la queixa per la bondat perduda de moments anteriors, el plany que les generacions madures, a mode d'elegia o clam, poden arribar a expressar davant de generacions novelles deu ser, gairebé segur, un fet habitual en la trajectòria històrica de tota la espècie humana⁷⁰. I no és que aquelles generacions més antigues no tinguin raons de pes per lamentar i retreure situacions que abans els satisfieien i ara ja no, i no és tampoc que les generacions noves no tinguin igualment raons tant per reverenciar com per desestimar el discurs que els arriba de llurs antecessors. Perquè de raons a considerar en tenen tots, unes i altres. Però altra cosa seria si alguna generació presumís, no de tenir raons, sinó de tenir la raó.

El fet recurrent d'una major valoració dels temps passats enfront del moment actual (una versió més casolana del qual n'és el sabut conflicte generacional entre pares i fills) és digne de ser tingut en compte per qualsevol estudi sociològic, encara que sigui pel més elemental d'ells.

Ara, a mode d'il·lustració, no deixa de ser interessant de descobrir concomitàncies i divergències en les valoracions a propòsit de moments pretèrits i moments presents (fins i tot, potser també, a propòsit de moments futurs). Quant al panorama dibuixat per Gaziell, a propòsit de la trajectòria i la consolidació de la burgesia europea i del liberalisme com a ideari (conjunt d'idees desplegat per aquesta classe social), i al, segons ell, patètic declivi posterior, trobem una gran sintonia entre l'escriptor català i l'austriac Stefan Zweig. Hi ha però, també, entre ambdós, alguna divergència, com per exemple a l'hora d'establir el moment històric en què a Europa s'inicia la davallada del món burgès que un i altre conegueren i valoraren. Gaziell situa el començament del final de l'època enyorada en l'esclat de la primera guerra europea, la del 1914, en canvi Zweig, tot i ser poc anys més vell que Gaziell, situa aquell moment en la segona guerra mundial de 1939. No deixa de resultar curiosa tal discrepància.⁷¹ Resseguiem, ara, una mica, la sintonia de textos d'ambdós escriptors.

Stefan Zweig (1881-1942), en el seu llibre de memòries, féu un recorregut elegíac amarat de lament, de malenconia, per tota una època que ell endevinava sotmesa de manera indeclinable a un procés de desaparició, una època que havia conegut, igualment que Gaziell, i celebrat a bastament durant la primera meitat de la seva vida. Féu un recorregut literari d'aquella època, doncs, acompanyat, també, d'un clar retret envers l'època que li tocava ara viure, la dels anys de la segona meitat de la seva vida.

⁷⁰ Hi ha mostres d'això des del pensament platònic fins al del món contemporani (Nietzsche, per exemple, n'és un cas, també). Però el sentit contrari, el de valorar l'època present com a moment de major plenitud en front d'altres moments anteriors, considerats obscurs i endarrerits, també s'ha donat en la història europea (al s.XV i al XVIII, per exemple), però potser no amb tanta freqüència com el sentit primer esmentat.

⁷¹ Per descomptat que hom pot trobar a bastament explicacions que donin raó de tal divergència. Les condicions materials de vida de la societat de llurs respectius països, així com la respectiva assumpció i valoració, en seria una explicació ineludible, perquè tals condicions no eren exactament les mateixes en un i altre país. Allò que Gaziell albira ja a inicis de s.XX en el panorama general europeu, no és detectat ni viscut, encara, de la mateixa manera per Zweig en la Viena de la mateixa època. És potser per això que l'epítet de *curiosa* per a tal divergència pugui ser admès de manera plausible.

Hi ha també altres raons que fan que aquesta discrepància no pugui quedar del tot arrodonida: Zweig mateix (en el llibre esmentat en la nota següent) no té cap problema, després de la fita important de l'ascensió del nazisme i la segona guerra mundial, d'assenyalar, igualment que Gaziell, la primera guerra mundial com l'inici del final d'aquella *belle époque*, que ambdós autors lloen i ploren. Zweig, en això no es preocupa per mantenir un discurs històricament gaire coherent. Aquesta puntualització a propòsit de la demarcació estricta que marcà 1914 (que en altres moments ha reservat per al 1939), pot confrontar-se a la p. 163 del llibre citat en la nota següent.

En el prefaci de la seva obra⁷² explica les vegades que va trobar-se obligat a fugir de casa seva i cercar refugi en diversos racons del món, intentant eludir o entomar les etzibades que el fat li destinava, ara en nom d'alguna cosa concreta, ara en nom d'alguna altra. El llibre de memòries vingué a ser una compensació sublimada de la decepció —una decepció vital cada cop més insondable i d'assumpció cada cop més inajornable— que els anys de maduresa li havien vingut llançant a la cara. Zweig, però, trobava consol —si us plau per força— en la seva actitud interior, un doll de recursos que actuaven a mode de canemàs de l'equilibri intern. Per això deia en el prefaci:

Però no me'n planyo; justament l'apàtrida esdevé lliure en un sentit nou i tan sols qui ja no està lligat a res no ha de tenir consideració amb res. És per això, doncs, que espero poder complir una de les condicions principals de tota descripció fidedigna d'una època: la sinceritat i la imparcialitat.⁷³

Gaziel (sis anys més jove que Zweig) recorregué sovint, durant els anys vint del s.XX, a aquests conceptes (afegint-hi, a més, el de l'objectivitat) per exhibir allò que ell entenia com a justa autodefensa davant de crítiques agres llançades contra ell per companys de generació noucentista.

Quan Zweig escrivia aquell llibre, Europa patia el col·lapse d'un tragèdia total produït pel resultat de les dues grans guerres europees. I és que Europa s'ha dessagnat sense aturador, des de la nit dels temps, fins a avui dia, en constants guerres fraticides. El dia que l'historiografia pugui igualar al mateix nivell de divulgació la història d'aquest continent i la dels altres, haurem de contemplar estupefactes el lideratge europeu en una beneiteria recalitrant que ha impregnat sense aturador la gent d'aquest continent, des dels grups socials més petits fins als més nombrosos.

Zweig entona un cant dramàtic: en el moment d'escriure l'obra referenciada, i en la seva opinió, ha resultat tocada de mort tota una manera de viure, tota una manera d'entendre la vida i els valors morals implicats en ella. Sí que de totes les èpoques hom podria deduir-ne virtuts i vicis, excel·lències i misèries, però el balanç final fins a mitjans de s.XX era, per a Zweig, aquest:

A desgrat meu he estat testimoni de la derrota més terrible de la raó i del triomf més furient de la brutalitat que conté la crònica dels temps [...]mai una generació no ha patit com la nostra una tal recaiguda moral des de semblant altura espiritual [...]en aquest mig segle, s'han produït més canvis i mutacions radicals que en deu generacions, i tots pensem que potser massa!⁷⁴

L'escriptor vienès no s'estigué de mostrar un panorama catastròfic com a resultat de la pèrdua de referents, que havien resistit a Europa fins a les primeres dècades del s.XX.

Gaziel, el 1922, dibuixava, però, un panorama encara més desolador⁷⁵:

⁷² Zweig, Stefan. *El món d'ahir. Memòries d'un europeu*. Ed. Quaderns Crema, 2001, Barcelona.

⁷³ *Ibidem*. p.9-10.

⁷⁴ *Ibidem*. p.10.

⁷⁵ A parer de Maurici Serrahima, les valoracions que Gaziel fa del declivi burgès liberal són desmesurades, encara que no del tot. A *Dotze Mestres* (Edicions Destino, 1972, Barcelona.), p. 286, Serrahima deia: "Ell havia dit que la primera guerra mundial «havia estat la fi d'un món, que justament havia estat el nostre». És a dir, el d'ell. En dir-ho, potser exagerava una mica, però no anava pas errat del tot". Més endavant, a la p. 296, Serrahima insistia en la seva mateixa valoració, amb termes semblants, sinó iguals,

Hoy el mundo, y en especial Europa, sufren una crisis que podríamos calificar [...] la crisis del humanismo. Todos los signos del tiempo la anuncian. Las ideas de fraternidad, de libertad, de igualdad, de tolerancia, de antidogmatismo, de liberalismo, de internacionalismo, que formaron el buen tono del siglo XIX [...] está sufriendo un descalabro completo. Una reacción multiforme, pero radicalmente antiliberal en todos sus aspectos, intransigente, dogmática y agresiva se va adueñando poco a poco de Europa.⁷⁶

Aquest dogmatisme i agressivitat que el català denuncia era una acotació avançada del que havia de dir l'escriptor austríac. Aquest, tot i concretant menys que Gaziell, no estalvia qualificatius a l'hora de valorar la nova situació produïda en el declivi de l'ideari liberal:

He hagut de ser testimoni indefens i impotent de la inconcebible recaiguda de la humanitat en una barbàrie com no s'havia vist feia molt de temps, amb el seu dogma de l'antihumanitat, deliberat i programàtic⁷⁷.

Gaziell també clama al cel per causa de la desactivació progressiva de la categoria humanística de la societat europea que travessà el llindar de 1914. Aquelles formes de ideologia que Zweig censurava, que acabada la primera guerra europea comencen a treure el cap a Alemanya, a Itàlia —a la Rússia soviètica ja s'hi havien instal·lat feia relativament poc— eren, per al català, la forma ideològica en què es concretava la barbàrie diagnosticada i blasmada per l'austríac: la negació de la individualitat lliure, com a resultat del dogma de la nova divinitat social: el poder creixent de l'estat, que retornava la vida i l'esperit europeu a la situació social anterior a la Il·lustració, un moviment espiritual que, en maldar per l'eclosió del pensament lliure, havia ensorrat (definitivament?) l'absolutisme, la forma política negadora de les llibertats més elementals, d'aquelles llibertats que els il·lustrats promovien i volien arribar a fer realitat. Per això, Gaziell deia:

Al latir de la sangre, como la trepidación de un motor implacable, nos va empujando, quieras que no, hacia el futuro. Un futuro en cuya bruma tal vez pueda columbrarse, con bastante claridad una sola cosa: la decadencia creciente de los intereses individuales, y la exaltación progresiva del interés colectivo. Los sumandos dominados por la suma. El hombre convertido en simple ingrediente de la Humanidad. Mucho me temo, pues, que la progresiva socialización de la vida pública, con el consiguiente endiosamiento del Estado, nos amenaza, no ya por una parte del horizonte, sino por todas.⁷⁸

i a propòsit de la mateixa citació: “Quan havia dit, tot passant, en un dels seus llibres, que amb la guerra del 1914 s'havia acabat un món que era el d'ell, potser exagerava una mica, però no anava errat del tot.” Serrahima podria haver esmentat que Gaziell en la seva obra d'articulista, castellana, havia prodigat molt aquesta idea del final d'una època, final que lamentava, i també havia parlat sovint del moment històric en què, segons ell, quedava palès l'inici del declivi. De fet, sobre aquesta qüestió Gaziell va arribar a publicar-ne la seva opinió en un total aproximat d'una cinquantena d'articles a *La Vanguardia* i a *El Sol*, a part de diverses referències a aquesta qüestió en la seva obra catalana.

⁷⁶ Gaziell. LV *Signos del tiempo* 1/11/1922.

⁷⁷ Ibidem Zweig, Stefan p. 13.

⁷⁸ LV “El liberalismo se va” 07/07/1933.

Gaziel i Zweig comparteixen també l'estat d'ànim d'astorament per una situació, una realitat científicotècnica, amarada de paradoxa, perquè els seus resultats no arribaven a incidir en allò que hauria de ser la seva primera justificació: la salut espiritual de la humanitat. Els avenços tècnics i materials en semblaven la porta d'accés. Havien estat una eina inabastable fins al moment present, però ara ja estaven a disposició i a l'abast del progrés espiritual i humanístic de la societat. I tanmateix aquests avenços esdevenien una mena de tancats impenetrables, blindats a qualsevol pretensió de fer-ne un propulsor per a la millora i el gaudi de les condicions de l'existència humana. Gaziel recula més que Zweig en la crònica dels avenços tècnics, fins a seqüències que ara poden semblar pròpies d'una actitud ingènua davant de fets o invents enlluernadors. Però el camí que iniciaven aquests fets duia cap allà on, en el seu avenç tècnic, havien d'acabar convertint-se en l'objectiu de les denúncies i malfiançes de l'escriptor vienès.

Gaziel:

I és que després, en un tancar i obrir d'ulls (que ni temps vaig tenir d'acabar de créixer), tots els extraordinaris invents lumínics de la humanitat moderna esclataren al voltant meu, mentre l'economia familiar (abans que em sortís el primer cabell blanc) sofrí un trasbals tan increïble, que els rics d'ahir ja eren pobres. I jo em trobo ara amb què els meus primers anys d'infant eren molt més a prop del Paradís terrenal, que no de l'era atòmica on avui veig submergits els primers anys de la meua vellesa. Quin misteri és, aquest? Con han estat possibles, en tan poc temps —en menys d'una vida, que és la meua—, un avenç tan meravellós i una subversió tan profunda? Si ho escatiu una mica, no solament se us faran entenedores moltes coses desconcertants que hem vist els homes d'avui, sinó que a més quedareu perfectament preparats per a no estranyar-vos de les que aniran venint.⁷⁹

Referint-se a una època ja més avançada, Zweig reblava aquell astorament del català:

La conquesta de l'èter gràcies a l'avió; la transmissió de la paraula terrenal per tot el planeta en un segon i, amb això, la conquesta de l'univers; la desintegració de l'àtom; la victòria sobre les malalties més pèrfides; la possibilitat gairebé diària de coses que ahir encara eren impossibles. Mai fins ara a aquest moment la humanitat com a conjunt no s'havia comportat tan diabòlicament ni havia arribat a atènyer obres tan semblants a les de Déu.⁸⁰

I és que el trasbals de l'evolució imprevista de la societat europea de les primeres desenes del s.XX, capgiraren tot el ventall de situacions habituals en què el ciutadà solia immergir-se. Tant el lleure més banal com el més refinat, tant el més adotzenat com el més elitista veieren trastocades les seves posicions de prestigi o preferències per part d'una població que és emportada riu avall per la rierada del declivi de l'humanisme liberal. La dimensió espiritual de la vida europea hi queda del tot compromesa perquè aquest compromís n'era conseqüència inseparable i irreversible. Gaziel ho espetegava, de manera concisa, en la dècada dels seixanta del s.XX.

⁷⁹ Gaziel. *Una vila del vuitcents* (Sant Feliu de Guíxols). Editorial Selecta, 1953. Barcelona, p.52-53.

⁸⁰ *Ibidem* Zweig, Stefan p. 13.

En això sóc totalment, entusiàsticament, stendhalià. Sentir bona música i escoltar veus encisadores, dins el repòs sumptuós d'un magnífic teatre resplendent de riquesa i curull de dones belles és —sobretot si esteu enamorat d'alguna i la teniu a la vora— una fruïció del paradís. I no sé pas veure, ni vagament, quin succedani o substitutiu d'aquest gaudi hagin donat als homes els invents i les troballes d'avui, el cinema, la ràdio, la televisió o les immenses concentracions esportives. Cap d'elles no es pot comparar, ni en somnis, com a clima propici a la sensibilitat refinada, a la delicadesa del cor i fins a l'elevació de l'esperit, amb una bona òpera ben cantada.⁸¹

Zweig atribuïa a la situació político/social de la Viena anterior al 1939 un nivell i una categoria espiritual superior a l'assolida després de la segona guerra europea. En aquell moment els ideals humans li semblaven plenament assolits:

Aquí van confluïr tots els corrents de la cultura europea; a la cort, entre la noblesa i entre el poble, l'element alemany s'unia en aliances de sang amb l'eslau, l'hongarès, l'espanyol, l'italià, el francès i el flamenc, i el veritable geni d'aquesta ciutat de la música consistí a refondre harmònicament tots aquests contrastos en un element noble i peculiar: l'austriac, el vienès. Acollidora i dotada d'un sentit especial de la receptivitat, aquesta ciutat atreïa les forces més dispars, les destensava, les afluixava i apaivagava; era balsàmic viure-hi en aquesta atmosfera de conciliació espiritual, i el ciutadà, inconscientment, era educat en un pla supranacional, cosmopolita, per arribar a ser ciutadà del món.⁸²

Totes aquestes apreciacions i valoracions duen una càrrega xopa de plany, de lamentació i d'enyor. Però, entenen llurs autors, que no estan fent cap invocació per al retorn d'allò que enyoren. La correntia s'ha endut per sempre més una categoria humana que no veuen recuperable. Gaziél i Zweig ja són entrats en anys quan fan totes aquestes afirmacions, la sola opció és donar la mà a un escepticisme realista: això és allò que hi havia en un moment retrocedit sobre la nostra terra, per tornar-hi caldria una reclusa amarada d'un candorós utopisme de què ells no volen fer-ne gala gens ni mica. La trajectòria històrica de l'ésser humà és, per a Gaziél, una cursa que ha anat plena de propostes errònies i mal orientades. Hi ha allò que hi ha: és un escepticisme decebut, però armat de realisme i possibilisme. Per això sentència:

El gran error dels filòsofs francesos del segle XVIII, Voltaire *en tête*, i dels utopistes de totes les èpoques, fou de creure possible que en les societats humanes, la intel·ligència arribi a predominar damunt l'instint[...] Això no ha estat i probablement no serà mai. No hi ha més perfectibilitat i, per tant, veritable progrés que l'individual. Les masses són sempre dominades per l'instint —o per la intel·ligència d'unes petites minories, la qual, en arribar a les multituds, es transforma també en força primària o instintiva.⁸³

⁸¹ OCC. *Portugal enfora*. p. 967.

⁸² *Ibidem* Zweig, Stefan p. 30.

⁸³ Gaziél. *Meditacions en el desert*. La Magrana-RBA libros, 2010. Barcelona, p. 139-140.

I en aquesta voluntat de realisme cru, Gaziell admet, com ho fa també Zweig⁸⁴, que ha quedat pres en les coordenades materials i espirituals de l'època que considera més com a seva, tant des d'un punt de vista cronològicobiogràfic, com de plena elecció i preferència personal⁸⁵. Per això escrigué unes paraules que mereixen un comentari final entusiàstic de Manuel Llanas⁸⁶. Gaziell admet amb tota franquesa:

D'aquí a cent anys, si el «progrés» continua —i només ha fet que apuntar!—, què quedarà d'Europa? (Ara m'adono que el mateix devien dir-se, davant el trasbals de la Revolució Francesa, tots els qui havien de ser escombrats per ella. I en això conec humilment que jo ja no sóc un home d'aquest temps, ni dels que vénen)⁸⁷.

El corol·lari vital final que adoptaran ambdós escriptors difereix del tot en un i altre cas: Gaziell intentarà mantenir ben alta la testa en una frenètica activitat literària fins al darrer moment, potser per intentar expressar a mode de testimoni, entossudit, allò que sospita condemnat de forma inexorable a l'extinció. Zweig, en canvi, se'n desentengué de forma molt més radical, i no volgué continuar participant en un món de què acabà abominant, interpretant-lo com a marrada absoluta. En qualsevol cas, l'escenari històric del seu temps no era aquell que tant l'un com l'altre haurien preferit.

⁸⁴ Cf. *Ibidem* Zweig. p. 20.

⁸⁵ Maurici Serrahima, al voltant d'aquesta constatació, coincideix del tot amb Zweig: “Va ser aquell el món que marcava Gaziell per sempre més. Sigui el que sigui el camí que cadascú segueix en la vida, tots solem ser fills del món i de l'època en els quals l'adolescència ens ha obert els ulls i el pas a la joventut.” (*Ibidem* Serrahima. p. 286).

⁸⁶ “I és que com ell mateix [Gaziell] reconeix lapidàriament en un passatge de *Portugal enfora* [passatge que, en el nostre text, reproduïm en la citació següent]... En el reconeixement no deixa d'haver-hi una certa grandesa”. ML. p. 463.

⁸⁷ OCC p.927.

Capítol 2: La condició humana

2.1 Filosofia i teoria política

2.1.1. Nota inicial

Es tracta d'exposar, en aquest segon capítol, el panorama ideologicofilosòfic recorregut i freqüentat pel nostre escriptor al llarg de la seva vida i obra, deixant, però, per a un capítol posterior, aquelles paraules i pensaments lligats, sobretot, amb la ideologia política. Tema aquest, que, pel vincle tan estret i directe establert amb la situació política catalana i la situació política espanyola, cal que hom li reservi un apartat propi, per tal d'oferir-hi una anàlisi més detallada que el que quedarà presentat en aquest segon capítol. Aquí, doncs, en definitiva, es tractarà d'examinar quin rerefons intel·lectual/biogràfic servia a Gaziell per a pista d'enlairament de les seves paraules i propostes.

En aquest rerefons ideològic gaziellà s'hi tradueix sovint el pensament d'autors anteriors, alguns d'ells molt reculats en el temps i d'altres més propers, si no contemporanis del seu moment històric i personal. Però, de fet, al llarg de l'obra periodística i literària, Calvet no es prodigà pas massa amb referències a autors i influències rebudes. Hi són, per descomptat. Però amb una freqüència i presència força discretes. Així és que intentar descobrir i resseguir aquestes possibles influències i orientacions ideològiques té una bona dosi d'hipòtesi especulativa, majorment tenint en compte que tals influències resulten sovint mediatitzades i indirectes i hom no troba, sovint, cap altra alternativa que recórrer a suposicions, per bé que aquest recurs ha d'anar també, per descomptat, a la recerca de justificacions, il·lustracions, documentacions, comparacions i constatacions de tal manera que aquelles possibles influències no puguin ser acusades de vel·leïtats erràtiques o d'improvisacions injustificades sense suport bibliogràfic.

Per a tot allò que ha de quedar exposat en aquest capítol, val la pena de recordar que tot el rerefons biogràfic, intel·lectual i laboral/professional del nostre autor ha quedat explicat en tota la seva amplada en l'obra de Manuel Llanas, ja referida al capítol anterior. Hom, per tant, haurà de tenir en compte, per quan convingui tenir una perspectiva general, biogràfica i intel·lectual, de les qüestions que aquí s'aniran detallant i desgranant amb més entreteniment, l'obra d'aquest estudiós, que constitueix també la referència biogràfica, intel·lectual i bibliogràfica bàsica i recurrent del present estudi.

Gaziell va tenir una formació filosòfica i literària que li permeté fer eloqüents incursions en aquests dos camps de l'activitat intel·lectual, però l'exigüitat o poc desenvolupament de citacions i referències d'autors d'aquests dos àmbits es torna més feixuga tenint en compte un fet del qual ell se'n lamentà diverses vegades al llarg de la seva obra: l'espoli i saqueig de la seva biblioteca particular, amb la quantitat de llibres que havia aplegat fins el 1936, quan va haver de deixar a córrer cuita Barcelona i fugir cap a França. La biblioteca aplegada posterior al seu retorn a Espanya (a Madrid, en concret) i a Catalunya (a Barcelona i a Sant Feliu de Guíxols), a partir dels anys quaranta, que ben segur que hi era, resultaria un ajut molt més migrat a l'hora recollir o descobrir aquelles referències i influències a què abans hem fet esment, perquè hauria de comptar amb l'absència de moltes obres que haurien intervingut, en moments anteriors, en la seva formació intel·lectual.

De no haver-se produït, per tant, aquest fet, resultaria més senzill d'explorar les sintonies i influències amb els autors que ell llegí i conegué, la qual cosa faria possible

de moure's amb major seguretat en aquest camp i propòsit. En la situació resultant, doncs, cal comptar només amb les seves pròpies referències i citacions, amb què no arribà a prodigar-se massa, especialment en el camp de la filosofia, encara que sí que ho va fer una mica més en el camp de la producció literària.

Quins noms cal tenir en compte com a possibles referències i influències en l'obra de Gaziell, d'acord amb les seves citacions? De manera sumària i circumscriuint-nos als apartats filosòfic i literari podríem considerar una llista com la següent, tenint en compte, però, tant la seva sintonia amb les teories i propostes d'alguns d'ells com la bel·ligerància o desacord amb les d'alguns d'altres (que en aquest darrer cas també resultaren un estímul per al seu discurs periodístic i/o literari) i tenint en compte, també, que més enllà d'una migrada referència o citació, resulta difícil d'escatir fins a quin punt determinats autors tenen algun paper rellevant o no en l'obra de Calvet. Podríem anomenar, doncs, autors com aquests: Sòcrates (Plató), Epicur, Pascal, Turmeda, Descartes, Immanuel Kant, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Menéndez Pelayo, Ortega i Gasset, Miguel Unamuno, Eugeni Ors, Francisco Giner de los Rios, Henri Bergson, Ernest Renan, Émile Boutroux, Oswald Spengler... Hom pot rastrejar influències més indirectes⁸⁸ o poc recurrents d'autors com Trasímac, N. Maquiavel i T. Hobbes. En el terreny literari, Gaziell recorre a referències (amb diferent assiduitat i reconeixement per a tots ells) a autors com: Miguel de Cervantes, autors espanyols de la generació del 98, Joan Maragall, Josep Carner, Josep M. de Sagarra, Narcís Oller, Salvador Albert, Eça de Queirós, Jacint Verdaguer, Joaquim Ruyra, Josep Pla, Michael de Montaigne, Dante Alighieri, Shakespeare, Paul Valéry, Stéphane Mallarmé, Honoré de Balzac, Stendhal⁸⁹, Charles Baudelaire, Artur Rimbaud, Émile Zola, Marcel Proust, William Faulkner⁹⁰, Franz Kafka... Aquesta llista no és ni molt menys exhaustiva, sinó tan sols un petit mostrari de les tecles ideologicoliteràries que Gaziell féu sonar en el seu propi discurs. Com s'ha donat a entendre, no tots aquests noms tenen la mateixa importància en l'obra de Gaziell. I per dedicació o interès palesos en les seves pàgines, o també per les referències directes, hom pot suposar que influïen força i positivament en el seu discurs autors com ara Epicur i Spengler i, segurament que poc, autors com ara Descartes o Marx. En el terreny literari, sembla força evident (igualmente per les seves pròpies referències) la considerable inspiració o influència rebudes d'escriptors com ara Valéry, Stendhal i Proust, i segurament poca la d'autors com Zola o Faulkner.

Convindrà, doncs, apropar-se una mica a algunes d'aquestes possibles influències que hagueren d'acabar delimitant la ideologia i l'actitud vital de Gaziell, que anà bastint al llarg de la seva vida. Primer de tot, però, caldrà observar i repassar els inicis de la seva formació intel·lectual i acadèmica per anar constatant els valors que l'escriptor va assumint i desplegant de manera progressiva.

2.1.2. Anselm Turmeda i els valors filosòfics preferents en els fonaments ideològics de Gaziell

⁸⁸ és a dir, sense citacions o pràcticament nul·les, ni referències explícites per part de Gaziell.

⁸⁹ Malgrat alguna, poca, referència que Gaziell fa de Stendhal al llarg de la seva obra, la presència de l'escriptor suís/francès és del tot innegable en el discurs profusament culte que Gaziell adopta en els seus llibres de viatges, especialment a *L'home és el tot* (viatge a Florència), en el qual fa un parells o tres de curtes referències a Stendhal, i en el que havia d'acabar essent el seu llibre (incomplet) dedicat a Roma *La humanitat és un somni*.

⁹⁰ És interessant el comentari que Gaziell fa a Jaume Agelet, el 13 de maig de 1957, sobre els seus esforços de lectura d'aquest escriptor nordamericà. Li diu: "Quatre mots, només, del que m'agradaria més parlar llarg i sovint amb tu, com en altres èpoques. Penso igual que tu sobre Faulkner. He provat de fruit-lo diverses vegades (de llegir-lo ja ho faig bé), però mai no ho he aconseguit." OCC. Selecta, 1970. Barcelona. *Epistolari* p. 1702.

Agustí Calvet es doctorà en Filosofia a la Universitat de Madrid l'any 1911 amb un estudi sobre Anselm Turmeda, en què procurà fixar la trajectòria religiosofilosòfica de l'apòstata mallorquí, així com la visió crítica del frare sobre la moral i els dogmes cristians. Les obres de Turmeda *Libre de bons amonestaments*, *Cobles a la divisió del Regne de Mallorques*, *Autobiografia i atac als partidaris de la Creu*, *Le présent de l'homme lettré pour refuter les partisans de la croix (Tuhfa)*, *La Dispute d'un asne contre frère Anselme Turmeda*, són analitzades detalladament en aquell estudi, de manera especial aquestes dues darreres, per tal d'obtenir-ne, a la fi, una tesi, que servirà a Gaziel per fer una interpretació de la trajectòria vital i espiritual del frare franciscà així com de la importància del pensament turmedià, circumscrit en el context del contacte controvertit entre el cristianisme i l'Islam dels segles XIV i XV.

Manuel Llanas es refereix a la ben probable influència de Rubió i Lluch a l'hora que Calvet es decidís per estudiar aquest autor medieval. Sigui per aquesta empenta (com la que, probablement, rebé també de Menéndez Pelayo amb la mateixa orientació i interès) i sigui també per altres raons que decantaren Calvet cap a la recerca de la vida i l'obra del franciscà apòstata, el cert és que en aquell treball queda palesa, ni que sigui de manera tàcita, la importància que pren en la personalitat de Gaziel el tarannà vital i ideològic que Turmeda desplega d'acord amb una presa de posició filosòfica i uns valors que són els que el mateix Gaziel acabarà, en bona part, adoptant com a propis i desplegant-los també al llarg de tota la seva obra. Gaziel destaca l'escepticisme, la incredulitat, el racionalisme, la sornegueria i la irreverència de què féu gala el franciscà passat a mahometà, valors i actituds, aquests, envers els quals es produeix, en Calvet, una creixent sintonia. Ara, aquests valors i posicions filosòfiques eren ja una *parti pris* que Gaziel troba enlairats, confirmats i esperonats en les obres de Turmeda o bé és tracta d'una troballa i convicció que en Calvet queden inaugurats, de mà d'una felicitat adhesió, en tractar l'obra de Turmeda?

Calvet s'ocupa de destacar coses del pensament de Turmeda, com ara una incredulitat matisada i el rebuig de principis primers del dogma cristià, que resulten, a la fi, més compromesos i agressius i perillosos que el propi fet de l'apostasia. En la *Disputa de l'asa...*, Turmeda fa tots els mèrits per esdevenir objectiu dels atacs i persecucions de la Inquisició: el rebuig de l'ànima com a realitat que es manté més enllà de la mort de l'humà, la desconfiança en una ulterior salvació, la igualtat espiritual entre l'ésser humà, entre éssers racionals i irracionals, la corrupció encoberta dels ordes religiosos...:

Al ver expuestas semejantes teorías en la obra de Turmeda, se comprende perfectamente la verdadera causa de la persecución que *La Dispute* sufrió de parte de los inquisidores. Ciertamente, estas doctrinas filosóficas de Turmeda, debieron parecer mucho más peligrosas y dignas de persecución que las historietas mas o menos burlonas que acompañan la obra de Turmeda.⁹¹

Gaziel mateix recorregué, moltes vegades, a expressions que poden interpretar-se com expressions pròpies d'una persona amb creences religioses, com, per exemple, tenir fe en l'existència d'un ésser superior, en una vida de l'ànima posterior a la mort... "Valga'ns Déu!", "Si Déu vol", "que Déu em perdoni", etc., són frases habituals tant en

⁹¹ Calvet, Agustín. *Fray Anselmo Turmeda, heterodoxo español*. Estudio, 1914. Barcelona. p.193-4.

la seva obra periodística, com en la literària. Però més enllà del caràcter resolutiu popular i literari que puguin tenir tals expressions, el lector té tot el dret de demanar-se si el seu ús es limita a una simple funció literària o pot expressar, a més, alguna mena de convicció religiosa a través de les quals l'autor formula, ni que sigui de manera no gaire declarada, les seves creences en matèria de religió. Gaziell havia rebut una educació primària i secundària en col·legis religiosos de Barcelona. Produí aquesta educació, en ell, algun tipus de convicció que hagués perdurat al llarg de la seva vida? Gaziell fou un lector de Pascal, Descartes, Bergson, de la mística espanyola, obtingué alguna convicció religiosa a partir de la lectura d'aquests autors?

De fet, quant a creences religioses, en la línia ideològica cristiana, Gaziell desplega una quantitat considerable de breus comentaris que palesen, d'entrada, un posicionament gens compromès d'estil agnòstic, així com un rebuig envers dogmes religiosos. I és que tot sovint aquests comentaris surten de parella amb una concepció de la vida que valora de manera positiva la contemplació de la matèria i la sensualitat a ella lligada, contrapesades, sempre, per un recurs a una racionalitat irrenunciable.

En llenguatge volgudament poc precís, més enllà de l'elegància literària evident, Gaziell, encara en la seva època de plena maduresa, el 1961, escrivia:

Amb la novel·la em passa com amb la intuïció de la divinitat: jo la sento (quan en tinc la sort) en el fons del meu cor petit o en la immensitat dels espais siderals; però sempre és tan pura i esborronadora, que mai no he pogut avenir-me ni avesar-me a les versions pautades, enxiquides a escala de la misèria humana, que s'arrosseguen per aquests mons de Déu.⁹²

Gaziell formula amb paraules diferents allò que més de dos mil·lennis enrere havia formulat un pensador, per a qui Calvet va expressar consideració i elogis, en la mesura que se'n sentia atret i en gran sintonia per com aquell pensador concebia tot allò que fos una vida digna i feliç per a l'individu humà. Atracció i sintonia que caldrà mostrar més endavant. Es tracta d'Epicur de Samos, que a propòsit de realitats transcendents, divinitats, havia dit el següent:

No és impiu aquell que vol eliminar els déus de la gent, sinó aquell que atribueix als déus les representacions de la gent,⁹³

Gaziell es complagué, ni que fos de manera secreta, a interrogar-se sobre realitats transcendents, encara que, tal com sembla indicar-ho el text, mai no se sentí complagut o convençut per dogmes eclesiàstics. Altra cosa és el fonament d'aquests dogmes, que és la fe en l'existència d'una realitat transcendent: en aquest apartat sembla que Gaziell es troba còmode amb una tessitura d'estil teista, d'influència, gairebé segur, il·lustrada, a mig camí de l'agnosticisme, tal com sembla palesar la citació anterior a la darrera.

En una carta de a Pedro Laín Entralgo, també del 1961, Gaziell es manté instal·lat en una tessitura semblant, que no acaba de deixar clara la seva convicció:

Lo que a menudo distingue al no creyente de elevado espíritu, del adscrito a una confesión determinada, es el respeto y la grandeza con que el primero intuye la existencia y el concepto de Dios, pues para él rebasan en mucho toda humana ortodoxia⁹⁴

⁹² OCC. *Impromptu sobre la novel·la*. p.1630

⁹³ Laerci, Diògenes. *Vides dels filòsofs*. vol II Edit Laia, 1988. Barcelona. *Carta a Meneceu* §123

⁹⁴ OCC *Epistolari* p.1744

“Intuir la existència i el concepte de Déu” és una acció, segons Gaziel, que fonamentaria algun tipus de convicció religiosa? Utilitza en aquest text, Gaziel, el verb “intuir” com a sinònim o propiciador de l’ancoratge d’una fe en realitats transcendents? I és que, de fet, aquesta posició poc constatable, poc precisa i poc contundent de Gaziel devia tenir, potser, en el seu pensament, alguna mena de sintonia amb l’actitud ideològicoreligiosa que Anselm Turmeda acabà adoptant, (que acompanyà el frare franciscà en tot el procés crític que l’havia d’abocar a l’apostasia) i que, segurament, acompanyà Calvet per sempre més.

Turmeda, però, de fet, no fou un ateu. I Gaziel tampoc en un sentit estricte (tal com ho palesen, d’una forma un xic emfàtica, les citacions anteriors), sempre i quan sigui possible de plantejar-se l’existència d’un ésser transcendent com el que promou la doctrina cristiana i la musulmana com una cosa a part de l’existència d’una vida *post-mortem*, existència, aquesta darrera, que no compta gens amb l’adhesió de Gaziel, tal com hem de mostrar de seguida.

Però Turmeda en el seu *Le présent de l’homme lettré...* mostrava amb força claredat que mantenia de manera fervorosa la creença en l’existència d’un ésser superior. No tal com el cristianisme i els mateixos evangelis en promouen la realitat, sinó d’una altra manera, que és expressada primer de forma negativa, negant la manera cristiana de plantejar-se-la i, en segon lloc, perfilant de manera succinta la seva opinió o creença:

Esta doctrina extraordinaria no tiene fundamento alguno. Jamás ningún profeta ni enviado divino enseñó cosa semejante. Y esto no es de extrañar, porque, ¿cómo sería posible que el Criador Eterno se hubiese transformado en carne y sangre, que tuviese un hijo en el cielo o en la tierra, que sufriese sucesiones de tiempo y cambios de estado? No, Dios es Aquel que no tiene nada semejante a su lado; solo El es Dios.⁹⁵

És a dir, que Turmeda manté la fe en la divinitat. El seu desacord (l’origen de la crisi espiritual que Gaziel descobreix en el franciscà) amb el cristianisme navegà, sobretot, pels mars de la moralitat, del dogma i el dret eclesiàstic romans. Per això, a la vista del text d’aquesta darrera citació, resulta una mica estranya l’afirmació de Gaziel qualificant d’incrèdula la postura religiosa final de Turmeda (qualificatiu que Calvet destaca de manera reiterada en les pàgines finals de la seva tesi), ja que les dues darreres frases de la citació denoten una convicció fora de dubtes sobre l’existència de Déu, per part de Turmeda.⁹⁶ Hom podria objectar que es tracta tan sols d’una argumentació destinada només a destacar contradiccions que el franciscà recull dels textos evangèlics i que no implica necessàriament cap creença en l’objecte d’aquesta argumentació. A tal objecció hom podria respondre que, en aquest cas, la no creença de Turmeda seria una especulació que aniria més enllà de text i que, tot i que hi ha una probabilitat de l’encert d’aquella objecció, el contingut del text fonamenta molt més la presència d’una creença que no pas el rebuig de tal creença.

⁹⁵ Calvet. A, *Fray Anselmo Turmeda*. p. 207 i 208. Aquest citació és aportada per Gaziel en llengua espanyola, presumiblement resultat d’una antiga traducció al castellà de la versió francesa, de *Le présent de l’homme...* una traducció que Gaziel troba interessant pel “grato sabor arcaico de la vieja traducción” CF. peu de pàgina nr. 1 de *Calvet. A. Anselmo Turmeda* p.201. Les citacions de *La Dispute d’un ase...* són transcrites, en canvi, en la versió francesa, l’única versió disponible.

⁹⁶ “Por lo tanto, la personalidad de Anselmo no es tan complicada como a primera vista parece. Turmeda sufrió una sola crisis en su vida: la que le transformó de cristiano en incrédulo” *Fray Anselmo Turmeda*. p. 215-216.

Ara, la credulitat no és tan clara en el cas de Gaziél, que, de vegades, festeja amb un teisme una mica desfibrat i d'altres manifesta no sentir-se capaç de detectar cap presència d'un ésser superior en el món que observa.

En les seves memòries, del 1958, Gaziél semblava lluny de l'adopció de creences transcendents, una actitud que il·luminava un escepticisme més precís, de la mà d'un cert cinisme resignat i serè:

A qui té els ulls prou ardits per a mirar-lo cara a cara, sense haver d'aclucar-los, el món no dóna pas precisament la impressió d'una cosa endegada amb intel·ligència i justícia⁹⁷

I més encara:

Quan un home arriba a les vellores amb el cor net i el front pur, cal que tingui una bona fe inexhaurible (o una mala fe de gran conveniència) per a creure encara, amb Leibniz, Bossuet o *Candide*, que el nostre món és el millor possible, regulat per un ordre superior i perfecte, i presidit per una preestablerta harmonia.⁹⁸

Una actitud i una convicció que, dos anys després, manifesta (amb motiu de la salut crítica de Josep M. de Sagarra, que havia de morir un mes més tard) a Josep M. Cruzet:

Aqueixa lenta agonia del pobre Sagarra és un d'aquells absurds que els creients troben que proven l'existència de Déu, és a dir, del que ells mateixos s'han fet; mentre jo penso que no la prova ni la nega, perquè la divinitat està per damunt de nosaltres, tant, que probablement ni ens veu —i és per això, justament, que passen els absurds que dic, perquè si la divinitat se'n preocupava, per mica de pietat que sentís pels mortals i per mica de *fierté* pròpia que tingués, no passarien.⁹⁹

Una decepció de fons amara sovint molts textos del Calvet madur. La deriva de la societat europea cap a un declarat materialisme groller, tal com ell el denuncia, la renúncia de les tesis humanistes en el desplegament de la política internacional, tal com ha quedat explicat en el capítol anterior, l'economia monetarista imposada en l'Europa civilitzada... són factors que estimulen en l'escriptor un pessimisme i un escepticisme cada cop més radicals com a actitud davant de la vida i el món, que no revelen l'existència de cap harmonia còsmica (sobretot en el món social), més enllà d'esforços i clams per mirar-se la realitat amb una combinació de realisme i optimisme. En el llibre de memòries Gaziél proclama la seva ubicació personal allunyada de sensibilitats místiques, d'arravataments transcendents i certituds confessionals. Demana que hom li deixi dedicar-se al món que té a l'abast i posar-hi tota l'atenció i afeció per tal de treure'n l'entrellat, que ell considera tan difícil d'escatir (especialment el del món humà, perquè al món físic, amb lleis inexorables i de constatació immediata li resulta una realitat molt més assequible, fins i tot, delectable i, a cops, esplèndida). Plantejament, aquest que no l'allunyarà mai d'un escepticisme serè i lúcid, una actitud que acompanyarà Gaziél durant molts anys, fins a la seva mort i que permet ubicar Gaziél

⁹⁷ OCC. *Tots els camins duen a Roma*. p.406.

⁹⁸ Ibidem. p. 407.

⁹⁹ Ibidem p. 1720.

en un territori apartat de professions religioses, actitud ben clara i inflada per la seva assenyada sensualitat.¹⁰⁰ Toni Sala reconeix aquesta actitud en Gaziell, que facilita marcar una diferència, en aquest terreny, amb Josep Carner, amb qui, per altra banda, compartia un altre tipus de vivència: l'estima pel país:

En el cas de Carner, la fe nacional convergeix amb la fe cristiana. Gaziell, en canvi, es manté en un paganisme que, amplificat per la circumstància d'haver nascut en un poble mediterrani.¹⁰¹

A mode de petit incís en aquesta especulació sobre el contacte incert de Gaziell amb una consciència religiosa, amb la creença en realitats transcendents i dogmes confessionals i algun exabrupte que Gaziell llançà contra l'església catòlica com a institució, cal afirmar que Calvet va mantenir sempre una actitud d'innegable respecte envers les idees religioses i les persones que les sostenien.¹⁰² A més, valorava de manera clara el missatge evangèlic. Ja de jove, en un article de *La Vanguardia*, destacava una de les màximes dites evangèliques com a contrapès de les pors i malfiances entre els estats europeus encaparrats en polítiques armamentistes com a resultat del final de la guerra europea del 1914 i, de manera simultània, ocupats al mateix temps en la manera d'afermar (Conferència de Desarmament del 1921) algun projecte de fraternitat universal. En aquell article Gaziell explicava un somni seu que posava de relleu la consideració que mantenia a propòsit d'aquella dita evangèlica (expressada en la citació que ve a continuació). I tot i que aquest article no revela tampoc cap convicció religiosa, sí que resulta interessant en la mesura que recorre a un text religiós per estimular la pau. Diu:

Se hizo un profundo silencio, y los ojos de todos los asambleístas cargados de ira, vieron aparecer estupefactos, envuelto en el resplandor de su alba túnica, con los pies descalzos y los brazos abiertos, la figura de Jesús, repitiendo mansamente, como hace veinte siglos: «¡Amaos los unos a los otros!».¹⁰³

Igualment Gaziell tingué cura i preocupació de l'estat material del religiosos, especialment el de preveres i diaques, per sota i dins de la jerarquia dels bisbats. És a dir que Gaziell constata i lamenta les condicions de vida, sovint penoses, a què han de fer front el capellans, els sacerdots, sobretot en relació a l'ajut i sosteniment que la comunitat de fidels cristianocatólics es nega a dispensar al seus capellans. Gaziell denuncia tal negació i, al mateix temps, clama contra les condicions de vida dels religiosos. Tampoc aquí queda palesa cap mena d'orientació confessional, sinó, més aviat, la denúncia d'inconsistència en els creients envers aquells que dirigeixen la seva comunitat:

El abandono en que se encuentran los curas es tal, que sus aspiraciones asombran por irrisorias. ¿Cómo deben hallarse esos pobres ministros, cuando se contentan con obtener una asignación de 2.500 pesetas anuales, es decir, un haber inferior al sueldo de un portero de ministerio?¹⁰⁴

¹⁰⁰ Cf. OCC. *Tots els camins duen a Roma*. p. 498.

¹⁰¹ Sala, Toni. *Notes sobre literatura*. Edit Empúries, 2012. Barcelona. p. 168.

¹⁰² vegeu citació sobre aquest respecte, dues pàgines més endavant

¹⁰³ LV "El secreto de la paz" 16/11/1921

¹⁰⁴ LV "La misèria del clero" 13/02/1925

I acaba etzibant a la cara del catòlic un deure que considera indefugible:

El cura ha de vivir dignamente del altar. El clero católico ha de ser sostenido por el catolicismo. El católico que no contribuye al sostenimiento del catolicismo, es un mal católico. Porque la única, la verdadera solución del lamentable problema del clero español, no está en las arcas del Tesoro, sino en el corazón del creyente.¹⁰⁵

Aquests comentaris periodístics, com ja s'ha vingut mostrant, no serveixen de constatació per a cap vivència o convicció religiosa de Gaziell. L'ur justificació vindria, més aviat, de la mà de necessitats literàries de l'articulista que era.

És important de tenir en compte que Gaziell, ja en la seva època d'articulista (1915-1936), es dolgué del peatge cultural i intel·lectual que li representava la seva professió de publicista, que el feia sentir-se distanciat de l'irrecusable interès literari (un interès, aquest, allunyat de les subjeccions de la barroeria quotidiana). El 6 de juliol de 1928, ja en ple domini de la trajectòria professional, escrivia a *La Vanguardia* un article, "El escritor taxímetro", en què hi abocava el disgust per les obligacions periodístiques:

Este producto de la civilización moderna, el hombre que escribe para vivir, me ha parecido siempre una de las más curiosas inversiones del orden natural[...] El escritor taxímetro es una invención reciente y, en especial, del periodismo moderno. El hombre que no escribe porque tiene algo concreto que decir, ni porque las circunstancias morales le obliguen[...] simplemente por la absurda razón de que mañana será martes, y él tienen firmado un contrato para dar un artículo todos esos días, o porque necesita diez duros y no ve otro medio de proporcionárselos[...] ese hombre-escritor-forzado es un pequeño monstruo.¹⁰⁶

Incidint en aquesta qüestió, encara a les *Meditacions en el desert*, el 1949, escrivia:

I com que aquesta (vull dir les circumstàncies que l'endegaren fatalment) no em permeté mai de fer la literatura que jo hauria volgut, he hagut de dedicar-me sempre a l'única mena de literatura que em donava per viure. La meua entrada en el periodisme no fou altra cosa. I el meu escriure en castellà va ser-ne la conseqüència forçada.¹⁰⁷

Aquell comentaris (referits abans de les dues darreres citacions) palesen que l'escriptor tenia en consideració els textos i la institució d'orientació catòlica. Ara, fora d'aquí, en les incursions o apropaments cap a qüestions de fe religiosa hom hi troba un bandejament i sornegueria que fan pensar en l'actitud de Turmeda. Per exemple, l'alta valoració de l'existència humana com a expressió del desplegament de la vida és associada a la fruïció irrenunciable del lapse còsmic d'una existència efimera¹⁰⁸. És allò que sembla a Gaziell la sola cosa que paga la pena d'ocupar-se, deixant de banda el

¹⁰⁵ Ibidem LV 13/02/1925

¹⁰⁶ LV 6/07/1928

¹⁰⁷ MD. La Magrana, 2010. Barcelona. p.178.

¹⁰⁸ plantejament aquest que queda força allunyat del discurs moralista catòlic

contrasentit que li sembla tenir tota mena de preocupació per una vida més enllà d'aquesta.

Els homes, amb tot, s'entesten a fer-se-la dura i amarga [es refereix, Gaziell, a la vida que els toca de viure]. I ensems esperen -amb un egoisme ingenu i un contrasentit fenomenal- viure'n una altra de més bona i, sobretot d'inacabable. Qui té fam somia truites!¹⁰⁹

Tot i que aquestes paraules de Gaziell foren escrites a partir de 1953, quan devia comptar ja amb una edat de seixanta sis o seixanta set anys, hom pot encara rastrejar-hi l'eco de la tesi nietzscheana de *l'etern retorn*. Una proposta del filòsof alemany orientada a preservar, a mode de prova de foc, la màxima valoració de la vida que ens toca viure, procurant d'assaborir-ne tot allò que de la seva magra realitat hom sigui capaç d'obtenir-ne¹¹⁰. Més endavant caldrà tornar a la suposició d'aquesta suposada influència nietzscheana sobre Gaziell. Aquest alta valoració de l'existència tangible, doncs, seria el fonament ideològic per el gaudi racional de la sensibilitat i sensualitat que són a l'abast de la condició humana. Cosa, que no queda tan lluny d'allò que serví un dia de retret contra Anselm Turmeda: de l'*Autobiografia* de Turmeda, Gaziell en transcriu fragments que expliquen els fets concrets de la conversió del franciscà a l'Islam així com uns episodis biogràfics amb els quals el frare volia mostrar i justificar la seva apostasia, tot i que l'opinió que la seva conversió a l'Islam va merèixer i prevalgué entre el correligionaris cristians que vivien i comerciaven a Tunísia va ser aquesta:

Los cristianos santiguáronse llenos de estupor, y dijeron: sólo el deseo del matrimonio le ha llevado a este extremo. Y abandonaron el Palacio profundamente afligidos.¹¹¹

És a dir que el desig d'una vida sexual (i altres excel·lències que el frare comptava d'obtenir del matrimoni) hauria impulsat el franciscà a abraçar la fe musulmana. Gaziell, amb arguments amb els quals ara no cal entretenir-s'hi, demostrà la inconsistència d'aquest retret, tot i que aquella volença hauria estat un objectiu del tot legítim per a Turmeda, segons ho entenia Calvet, en la mesura que aspiracions com aquella formen part d'una manera plausible i franca de la vida humana.

L'alta estima de la vida material, sensible, i la sensualitat de què parla Gaziell, d'estil epicuri (com més endavant caldrà exposar), en la seva obra tenen una tessitura molt ampla, es disparen cap a tota mena de manifestació natural o cultural popular i també cap les cotes més elevades de l'alta cultura. Una mostra de delectació joiosa de sensualitat elemental, farcida de mirada empordanesa, a l'estil de Josep Pla, ho palesen, ben bé, aquestes paraules:

Quan, per fi, les teníeu al plat, barrejades amb els bocins de peixopalo i les tirallongues de tripa, i encara, hi donàveu a tot plegat un bon toc d'allioli, us dúieu la forquillada a la boca, i ja no sabíeu ben bé què us passava, perquè estàveu entrant per una estoneta a la glòria del cel, però del

¹⁰⁹ OCC p.332

¹¹⁰ Cf. OCC. *Sant Feliu de la Costa Brava*. p. 332

¹¹¹ Calvet, A. *Fray Anselmo Turmeda, heterodoxo español*. Estudio, 1914. Barcelona. p.62

cel baixat a la terra, que és el més saborós i segur de tots els que pugui haver-hi¹¹²

No podem acabar la incursió en l'espiritualitat/religiositat de Gaziel, en ocasió de la revisió de la seva tesi doctoral sobre Anselm Turmeda, sense aportar una citació rotunda, definitiva (perquè fou escrita el 1948, al seixanta-un anys d'edat, que per aquest motiu permet pensar que ben possiblement expressa una convicció que havia de ser ja incanviable), pel que fa a les suposades creences religioses que pogués sostenir Gaziel:

Si jo sabés quan he de morir, fóra un dels homes més feliços del món[...] En una paraula: aprofitaria plenament, avarament, tant com fos possible, el que em queda de viure. Perquè jo sóc d'aquells que res no esperen més enllà d'aquest món.¹¹³

Nietzsche i Turmeda, ara, hi són aquí de rerefons (tant en la darrera citació com en la penúltima), encara que sigui en l'adopció d'una tessitura còmicoliterària abocada a una acció de caràcter popular, lluny de refinaments intel·lectuals: l'alta valoració i gaudi de la nostra realitat més immediata, sensible i perceptible.

Turmeda serví, segurament, de propulsió cap a cotes que acabaren convertint-se en el teixit ideològic de Gaziel. En definitiva, la seva tesi sobre el frare mallorquí arribà a les següents conclusions:

- 1- la trajectòria espiritual i religiosa d'Anselm Turmeda fou el resultat d'una crisi que tenia el seu origen amb els dogmes i prescripcions morals de la teologia i del moralisme cristians. Una intolerància creixent cap a això hauria portat al franciscà a la necessitat d'abandonar, no la seva fe, però sí l'obediència a una autoritat eclesiàstica que ell veia sense cap fonament, en la mesura que el pretès fonament naixia d'una interpretació contradictòria i erràtica del text dels evangelistes.
- 2- L'apostasia fou la solució trobada per Turmeda per tal d'evitar condemnes i sancions per part de les autoritats eclesiàstiques i inquisitorials: el franciscà havia de canviar d'aires i la manera més efectiva de fer-ho era recórrer a la confessió rival, acollint-se a ella i proclamant la renúncia de les antigues creences, fent apostasia.
- 3- La renúncia a les creences cristianes seria la teatralitat induïda per una necessitat de supervivència. Des d'un punt de vista confessional i espiritual no era una acció escollida lliurement. L'apostasia, doncs, no hauria estat un acte sincer, sinó compromès amb altres necessitats i situacions insostenibles. Cosa que no deixaria de ser res més que un argücia vital i, per tant, una estafa contra la fe musulmana.
- 4- La crisi religiosa de Turmeda es va produir de la mà d'un plantejament racionalista del dogma cristià, esperonat per les tesis escèptiques averroistes i els incipients corrents humanistes amb què Turmeda entrà en contacte en la seva estada a Bolònia de 1376 a 1386 (i potser també a París)

Gaziel diagnostica, a la fi, que:

¹¹² OCC. *Sant Feliu de la Costa Brava*. p. 369

¹¹³ MD p. 186

El espíritu de Turmeda aparece como un conjunto de incredulidad, de escepticismo, de ironía y de amor a los goces terrenales.¹¹⁴

I també, més endavant, en les darreres paraules de la seva tesi doctoral:

Y este Anselmo Turmeda es un magnífico modelo de las gentes nuevas, racionalistas, incrédulas, escépticas, socarronas, que han perdido la fe de su infancia sin acertar a crearse la fe de su juventud; que se han desprendido de la magna epopeya religiosa que fue el siglo XIII, sin adivinar todavía la clásica serenidad del amanecer del siglo XV con el Renacimiento.¹¹⁵

Aquest diagnòstic d'Agustí Calvet recull el tarannà turmedià que ell comparteix, potser, de manera íntegra. La seva obra periodística i la literària i assagística estan farcides de referències a aquestes posicions vitals i valors, que acaben dibuixant la personalitat i, a la fi, bastint de manera constant i creixent, el tarannà ideològic de Gaziel.

La tesi sobre Turmeda és un estudi sobre l'acció i l'actitud d'un home que va viure empès per preocupacions i crisi d'ordre religiosos. Gaziel, més enllà d'alguna referència escadussera a principis i dogmes religiosos, no en feu d'aquesta qüestió un tema de massa interès en la seva obra, tot i que, tal com hem vist, no el deixà arraconat, ni que sigui per sotmetre'l a crítica, com, per exemple, quan s'acara al paper que l'església catòlica ha personificat en la Història i que no dubta a denunciar-lo:

El bon rendiment de Fàtima deu haver obert els ulls i estimulat les iniciatives d'altres rectors i bisbes portuguesos. I també hi deu influir l'actual desvetllament de l'Església catòlica —amb el seu incomparable do de mimetisme i la més gran experiència de manipulació de masses que el món occidental hagi conegut, abans que sorgissin els totalitarismes socials i polítics.¹¹⁶

Però en l'estudi de Turmeda hi trobà altres elements que no només li cridaven d'allò més l'atenció, sinó que els sentia com a propis. Potser no els sentia com a seus de la mateixa manera que Turmeda, però d'alguna forma o altra s'hi sentia implicat. I, per tant, més enllà de demostrar en la seva tesi els motius i el significat de l'apostasia turmediana, allò que li reclama l'atenció és la resposta que el franciscà donava als conflictes i situacions en què anà quedant involucrat, així com la connexió de tal resposta amb la singladura de la nova mentalitat europea que començava a aixecar la testa a inicis de segle XIV. Per tant, aquests valors, aquest elements seran els que engrescaren Gaziel, i que l'acompanyaren al llarg de la seva vida i obra. I bàsicament aquests (que són elements ideològics continguts en l'obra turmediana): racionalisme i escepticisme, sobretot, i també el tarannà de *bon vivant*.

2.1.2.1. Vitalisme gazielià i hedonisme

Quant a aquest darrer element, per tal de copsar l'actitud vital (encara que igualment ideològicofilosòfica) de Gaziel, no quedarà desencertat donar-ne una mostra

¹¹⁴ Ibidem *Anselm Turmeda*.... p.212-213

¹¹⁵ Ibidem p. 220

¹¹⁶ OCC p.1061-1062

ampla, que emplaci perfectament bé la posició de Gaziel en aquesta qüestió, per a ell, bàsicament i ben probablement, la més primordial de totes. En l'apartat de la Trilogia Ibèrica, en la seva tercera entrega, amb el llibre *La península inacabada*, de 1961, que Gaziel dedica a Galícia i al nord de Portugal, juga amb la idea de constatar que el món està farcit de situacions simultànies, encara que d'ubicacions diverses, en què, en algunes d'elles, la pau, el gaudi, la serenor i l'equilibri semblen amarar-ho tot i ensenyorir-se de la realitat, mentre que en moments simultanis, en llocs distants, el món adopta la tessitura més crua, dura i atroç. Gaziel considera afortunada aquella persona que pot regalar-se amb el do o l'oportunitat d'emplaçar-se en aquell moment de benestar, tot i essent conscient de la fugacitat i del caràcter atzarós de la situació i del moment. En una platja d'Estoril, Gaziel es regala amb una d'aquestes avinenteses i l'assaboreix arrodonint-la amb el llenguatge d'un hedonisme intens:

La immensitat de l'horitzó marí, clapejada de boies lluminoses — verdes, grogues i roges— que suren i branden suaument, amb la resplendor més brillant d'algun paquebot que creua al lluny i va virant per demanar entrada a Lisboa, donen una sensació profunda i sedant, com si la vida hagués assolit una estabilitat definitiva; una sensació falsa i, això no obstant, irrefutable ara com ara, que el món és un paradís.¹¹⁷

Moments de plenitud i de gaudi, de tessitura maragalliana, com aquest, que Gaziel relata, en un capvespre, assegut davant d'un Atlàntic ensonyat, li serveixen per elevar-se a categories especulatives que responen a la seva experiència sensible immediata. És allò que basteix el tarannà vital de l'escriptor i que esdevé, per a ell mateix, pauta de vida. També, i en aquell llibre, i com a conseqüència d'aquell breu moment de plenitud i gaudi estètic i sensual, Gaziel enfila la seva opció filosòfica: imagina uns mots que Epicur li xiuxiuejaria a cau d'orella, dient-li:

«La suprema saviesa és aprendre de ben viure, que, de morir, prou que ens va ensenyant tot el que ens envolta, començant pel nostre cos mateix. Cal fruitir noblement del somni curt que és la vida, honorant els déus immortals, que per això ens la donaren. Fes tot el bé que puguis, perquè res no enlaira tant l'esperit com escampar entorn la joia de viure, donant als febles, als dissortats, fins als envejosos i malignes, aquesta sal del món. I no et complaguis en el mal de ningú, ni el d'aquells que voldrien fer-te'n, perquè la consciència, si ets ben nat, t'ho retrauria sempre, i així perdries el do millor, que és la seva pau. Amb ella al cor, tu frueix tant com puguis i pensa sobretot a ser feliç, que de la teva dissort prou la resta de l'univers se n'encarrega tothora».¹¹⁸

Viure bé amb racionalitat, saviesa, fruitir de la vida, fer el bé, no fer el mal a ningú...etc., és un mostrari de l'hedonisme personal, refinat, d'Epicur, el pensador antic a qui Gaziel atorga la màxima vàlua per copsar el significat i les possibilitats autèntiques de la vida humana. Aquest text també és una mostra conspícua de l'humanisme amb que s'equipà Gaziel, un humanisme amarat de racionalitat en què la ponderació, la prudència, el realisme, el càlcul, la previsió i la bondat en són puntals i principis a desenrotllar sense fi en la roda que la vida i el món despleguen de manera

¹¹⁷ OCC p. 1080

¹¹⁸ OCC p.1080-1081

més extensa o de manera més breu en cadascun dels episodis biogràfics, vitals, que amaren l'individu humà.

Aquest era un text del 1961, tres anys abans del traspàs definitiu d'Agustí Calvet, Ara, cal adonar-se que l'embranzida de l'hedonisme humanista, epicuri i racionalista ja era present en els seus textos primerencs.

Abans de donar un petit mostrari de la sensualitat que Gaziell defensa com a dimensió valuosa i irrenunciable de la vida humana, cal dir que seria del tot injust, a més de fals, atribuir a Gaziell una adscripció a un sensualisme materialista, a un hedonisme que arborés el gaudi sensual i material com a norma primera i exclusiva de l'individu humà. Gaziell era molt crític amb la seva pròpia concepció d'una vida que recorre a la fruïció i gaudi de tot allò que l'individu troba a mà, procura o produeix. El 1919, Gaziell, acabada la primera guerra gran europea, i de la mà de la denúncia que ell mateix llança contra la pèrdua de valors que comporta tot allò que ha culminat amb aquella catàstrofe material i humana, creu que acaba de posar-se en marxa una doble perspectiva que amara tota la comunitat europea.

Per una banda, la guerra ha posat sobre la taula el sentiment positiu que cal plantejar-se i reformar tot allò que té a veure amb el treball humà, de tal manera que essent com és, aquest treball, un situació permanent per a l'individu, cal dotar-li de les condicions que el dignifiquin, el garanteixin per a tothom i li atorguin prou poder com per tenir capacitat d'intervenció en la marxa de l'activitat pública. Aquest és, per a Gaziell, un ideal positiu, un ideal de justícia.¹¹⁹

Al costat d'aquest ideal, però ha emergit un altre impuls, especialment entre les grans masses de població, un impuls contradictori amb l'anterior, que ell troba vergonyós i erroni: un principi que afirma que el treball és menyspreable, detestable¹²⁰. Si hom pogués eliminar-lo caldria fer-ho, perquè:

Lo único que en el fondo nos interesa de veras es holgar, es gozar.[...] Hoy el lema del mundo es Justicia y Pereza.¹²¹

La voluntat d'aparellar aquests dos conceptes fa que Gaziell llanci els seus atacs verbals i denunciï la mentalitat que acompanya tal plantejament, perquè, entre altres coses, el segon concepte és incompatible amb aquell primer ideal de justícia que abans ha celebrat. La guerra ha esgotat, sembla, no només les reserves materials de la societat europea, sinó també les seves reserves morals:

Una ansia ilimitada de placer material, una sed insaciable de goces terrenales y concupiscencias rastreras, el convencimiento, miope de que en el mundo no hay más bienes que los que se compran y se venden, ni otros deliquios que los sensuales,¹²²

Gaziell, davant de tal espectacle, es demana quina mena de justícia seria aquesta. La mandra no pot contribuir mai a bastir cap ideal de justícia, per això l'alta valoració del treball és irrenunciable. Una vida orientada per una dimensió espiritual supera amb escreix la que es complau només en els "goces terrenales y concupiscencias rastreras", perquè aquella és pròpia de l'individu civilitzat, de l'individu humà:

¹¹⁹ Cf. LV "Justicia y trabajo" 29/10/1919

¹²⁰ tema, aquest que ja hem trobat en el capítol primer, a *realisme social i liberalisme*, on hem aportat citacions de les quals aquí en fem un petit recordatori.

¹²¹ LV Ibidem 29/10/1919

¹²² Ibidem LV 29/10/1919

El cardenal Mercier está en lo cierto: «El placer no es, ni mucho menos, el total de la vida. Lo queráis o no, sufriréis». Y sólo logran implantar en parte su ideal de Justicia aquellos pueblos que acierten a sostenerlo por entero con la virtud del Trabajo.¹²³

Tot i que en aquestes citacions, Gaziel sembla establir alguna mena de veinatge entre el plaer i la mandra i el treball i la justícia, cal tenir en compte i descobrir-hi com el vitalisme i l'hedonisme (a què abans hem fet referència com a disposició humana i a la que el mateix Gaziel no vol ni creu que hom hagi de renunciar-hi), és una opció que, per a l'escriptor, ha d'anar compensada, contrapesada i orientada per la dimensió de l'espiritualitat i el seny humans. Una dimensió que és la que diu i marca, en darrer terme, l'abast i les possibilitats del plaer i que Gaziel concreta amb diverses expressions que posen de manifest l'exigència d'una presència necessària en la vida de l'individu, d'aquest seny i espiritualitat, i que han d'actuar de criteri permanent. N'és exemple i cas concret l'expressió de *pau interior*, un concepte, una realitat, que Gaziel situa com a seqüela final de felicitat i que supera de lluny els plaers materials.

Perquè la cosa més envejable del món, que és l'aconentament i la pau interior de l'home, d'on brolla la íntima satisfacció de viure, el diner no pot pas donar-la ell tot sol. És, certament, un coadjuvant de primer ordre, però en lloc secundari,¹²⁴

Són moltes les citacions que hom podria aportar per tal d'il·lustrar com concep Gaziel la relació entra una vida feliç i el plaer. Però en totes elles, la impressió general és que la felicitat, en darrer terme, acaba derivant sobretot de la seva connexió amb màximes d'ordre, sobretot, espiritual, sense menystenir per res, però, l'ús assenyat de gaudis i plaers d'ordre sensual. El seu plantejament, sembla, per tant, combinar elements epicuris amb alguns altres propis de l'ascetisme estoic.

La veu d'Epicur torna a sonar en les propostes de Gaziel. El pensador hel·lenístic deia i aconsellava:

Aleshores, quan afirmem que el plaer és el fi, no ens referim als plaers dels llibertins ni als que hom troba en la disbauxa [...]sinó a l'absència de dolor en el cos i de desassossec en l'ànima. car ni banquetes ni xeflis continus, ni folgues amb xicots o dones, ni el peix i tot allò que una abundosa taula pot oferir, és el que fa dolça la vida, sinó el càlcul assenyat que investiga els motius de cada elecció o refús.¹²⁵

Hom pot constatar, de seguida, que no resulta gaire complicat d'establir una relació directa entre el contingut d'aquestes dues darreres citacions: *absència de dolor en el cos i de desassossec en l'ànima* (Epicur) és una altra manera d'expressar allò que Gaziel descriu com *l'aconentament i la pau interior de l'home*.

¹²³ Ibidem LV 29/10/1919

¹²⁴ OCC p. 241

¹²⁵ Laerci, Diògenes. *Vides dels filòsofs*. vol II Edit Laia. Barcelona, 1988. *Carta a Meneceu* §131 i 132. Hom pot veure en aquesta citació un to d'ascetisme més pronunciat que el que el mateix Gaziel ha formulat en la citació aportada cinc pàgines enrere, en la qual amb un propòsit sobretot literari, l'escriptor català pinta l'èxtasi sensual que pot produir la bona taula.

Dit això, convindrà, ara, de fer un petit mostrari de pinzellades sobre com entén la vida humana i el gaudi que ha d'anar amb ella associada, per continuar veient-hi, darrera d'elles, aquelles influències que arriben de l'antigor i dels seus representants més rellevants.

Recordant la seva primera joventut, en companyia del seu germà, Gaziel diu:

Érem, però, feliços tots dos, perquè la felicitat consisteix sobretot a saber trobar gust a l'instant present.¹²⁶

A aquesta afirmació hi anirà Gaziel afegint-hi consideracions que acaben perfilant el seu concepte de felicitat, que ell mateix duia a la pràctica. De vegades, surten en els seus textos afirmacions que mostren, un cop més, la influència del pensament hel·lenístic i tot el que en ell té a veure amb la felicitat: el gaudi i la prudència en la recerca de plaer quan la raó ho posa en clar o en manifesta la necessitat. L'acontentament en el gaudi possible i abastable, la renúncia i l'adopció d'un tarannà autàrquic i d'autocontrol per una autofonamentació de la felicitat personal, evitar la dependència de coses externes en l'individu per tal de poder eludir o saber adaptar-se a les batzegades imprevisibles de l'atzar... són actituds i opcions a què Gaziel recorre en la seva definició i en el seu camí personal d'una vida feliç:

Mai no m'he trobat disminuït interiorment ni menys content de viure, per haver-me vist obligat a prescindir de les comoditats, de la taula refinada, la situació eminent o la reserva bancària. Sempre m'ha sobrat riquesa interior per a fruir en mi mateix, sense dependre d'altri ni de les coses externes. Jo vaig bonament on la vida em vol dur. Ara em tocava anar-hi a peu. I bé: ella diria on em portava.¹²⁷

La contemplació de la naturalesa i del fet de la vida mateixa és motiu, per a Gaziel, no només de consideracions filosòfiques, sinó també d'una oportunitat de gaudi que l'individu té a disposició de manera permanent, si vol. La constatació de l'existència, de la presència, de la vida obre interrogacions i preses de posició que són pròpies del pensament estoic i que orienten cap a una presa de consciència de la situació i l'actuació de l'individu davant de l'univers.

En aquest sentit, igual que ha passat amb Epicur, ara les tesis de Zenó, l'estoic, fan de canemàs de moltes de les afirmacions literàriofilosòfiques de Gaziel. I darrere d'elles hom pot sentir el ressò de l'estoïcisme primer, que s'ocupa de donar rellevància a l'innegable vincle de l'individu humà amb l'univers i a la necessitat d'acomodar-se a les seves lleis i manifestacions. Zenó havia dit:

Car les nostres pròpies naturaleses són parts de la natura de l'univers. D'aquí que el fi suprem s'obtingui de viure d'acord amb la natura, això és, segons la pròpia i la de l'univers, sense realitzar res del que la llei comuna sol prohibir, o sigui, la recta raó que... [...]En això consisteix la virtut de l'home feliç i el curs ordenat de la vida, quan tot es realitza en harmonia amb el dèmon de cadascú segons el disseny del rector de l'univers.¹²⁸

¹²⁶ OCC p. 481

¹²⁷ OCC p.725

¹²⁸ Laerci, Diògenes. *Vides dels filòsofs*. vol II Edit Laia. Barcelona, 1988. § 88

Gaziel es movia de manera confortable i amb plena convicció de la veritat d'afirmacions com les de Zenó. Per això en els seus llibres de viatges i els llibres de records s'ocupa de mostrar la importància que té per a ell el contacte amb la naturalesa, una naturalesa com ara la més propera a la seva ciutat de naixement, resseguida a cor què vols durant la seva infància, i per a la qual no s'està de proclamar la idoneïtat de la constitució del seus sentits per al gaudi d'allò que li oferia aquell entorn natural. Davant de la contemplació del jardí botànic de Coïmbra i a propòsit d'un arbre que hi troba, manifesta:

Jo, un bon arbre, un gran arbre, sovint me l'estimo més que un animal, i fins em fa més companyia que molts homes.¹²⁹

I és que la naturalesa és per a Gaziel un criteri de felicitat, perquè indica com són les coses. Les coses poden ser d'altres maneres, especialment les coses humanes? Certament que sí. Però la pèrdua de la referència del món natural és per a ell un camí desorientador i, possiblement de confusió i, la fi, de possible error. En la seva valoració del món natural¹³⁰, Gaziel també té referències cronològiques molt més properes a ell. Per exemple, la de Joan Maragall, de qui en destaca el *Cant Espiritual*, perquè desvetlla en el periodista un grapat de qüestions que van des de la transcendència (i les preocupacions turmedianes de què s'ha ocupat en la seva tesi) fins a la sensualitat, lligades a l'espectacle de l'univers natural. Del *Cant Espiritual*, Gaziel cita:

Si el món ja és tan formós, Senyor, si es mira
amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre,
què més ens podeu dâ en una altra vida?¹³¹

I Gaziel rebla amb una argumentació, que embolcalla totes aquestes influències, posada en el llenguatge metafòric dels pinzells de Joaquim Sunyer, un pintor amb el qual Gaziel manifestava una total sintonia estètica i sensual. Uns pinzells que li diuen:

La vida és sempre bella, tot i les bogeries dels homes, tot i les xacres del món. El sol fet de viure constitueix el miracle més excel·lent que puguin desitjar els homes, perquè l'experimenten en ells mateixos i en tot el que els envolta, i és ensems el do més gran que ens hagi fet la benignitat dels déus. L'art de la vida, que és el suprem, consisteix a saber fruir-ne amb serenitat i intel·ligència.¹³²

Epicur, Zenó, Maragall i, de manera més secreta, Anselm Turmeda parlaven a cau d'orella de Gaziel quan redactava aquest text. Una visió, doncs, de la vida i de la felicitat humanes que es manifesta repetides vegades al llarg de l'obra gazielià, una visió en la qual sentits i seny són els membres indestriables d'una parella de realitats que amaren l'individu humà. Així torna a manifestar-ho en fer el dibuix de la personalitat d'un músic burgès, pianista guixolenc:

¹²⁹ OCC. p.934

¹³⁰ La valoració de l'entorn natural rebrà diferents consideracions des de l'estètica modernista (de tonalitat més romàntica) i de la noucentista (de propòsits més clàssics i mesurats). Això permet plantejar-se, en la mesura que Gaziel generacionalment pot resultar associat a ambdós moviments, si les seves valoracions i descripcions del món natural s'acosten més cap a l'un o cap a l'altre.

¹³¹ OCC. p.1459

¹³² OCC. p.1458

I com que ensem era un sensual acabat —s'entén dels de bona llei, que mai no posen els sentits per damunt del cap i el cor sinó que se'n serveixen amb seny, només per augmentar la fruïció natural de la vida—, podem dir que constituïa un dels maragallians més perfectes que produí la generació contemporània del nostre gran poeta.¹³³

Com a corol·lari del recurs de Gaziel als autors clàssics de l'Antiguitat, hom pot reportar també les seves consideracions sobre la mort, que ell sempre mostrà com a cosa indestriable i necessària de la vida i que, com a bon epicuri que era, no dubtà a entendre-la com a cosa envers la qual no és gens racional d'entretenir-s'hi en obsessions, fòbies, terrors, aversions i laments. La serenor davant del traspàs definitiu era una actitud que Gaziel elogiava del món antic grec, actitud que havia descobert, de jove, davant d'esteles i làpides contemplades a Atenes i que els textos d'Epicur promouen com a mostra d'actitud equilibrada en la vida i davant de la mort¹³⁴. Una actitud, que mostrava Calvet, en una carta a Josep Agelet, l'any 1956, i que es donava la mà amb la seva voluntat irrenunciable de fruit de la vida:

Però així com jo, com més vell em faig més clar em sembla veure-les, tu em fas l'efecte que t'has deixat influir per aquella versió tan *castiza* que la gent de per aquí [Gaziel es refereix a la gent de Madrid] experimenta davant de la proximitat de les ombres finals, per mi cada dia més dolces, justes i serenes.

Has d'imitar la teva dona, tan trempada sempre, tan feïnera i tan amiga de córrer món. Jo també procuro seguir el seu admirable exemple tant com puc. No és pas que no em senti de les xacres i el pes dels anys. Però encara no he renunciat a cap de les delícies de viure, i quan me n'estic és per força, no per manca de ganes. Una de les meravelles que jo admiro més en el món — molt més que les Piràmides i fins que el Partenon—, són aquells vells admirables, invencibles, com Goethe, com Hugo, com Voltaire, que fins el darrer moment han sabut conservar la curiositat intel·lectual i el goig de viure¹³⁵

La influència palesa sobre Gaziel dels clàssics hel·lenístics, el recurs que ell en fa tant en els seus textos com en la promoció d'una manera de viure, són una oportunitat per facilitar l'establiment d'una relació estreta amb el noucentisme. La racionalitat, l'equilibri, la prudència, l'ordre i les referències de la naturalesa són altres trets que configuren aquell moviment cultural amb derives filosòfiques i polítiques. Gaziel les comparteix malgrat la crispació que entre ell i alguns membres d'aquella generació, que és la seva pròpia, acabà produint-se. Per això considerar el noucentisme com la circumscripció cultural de l'obra i el pensament de Gaziel cal fer-ho amb certes precaucions, especialment tenint en compte que aquelles característiques poden ser atribuïdes de manera ben plausible, també, a bona part d'un sector de la societat catalana de les primeres dècades del s.XX: la burgesia catalana. Un sector social que, justament, promovia també aquells principis com a màximes per a la construcció d'un país, i que

¹³³ OCC p. 1577

¹³⁴ CF Laerci, Diògenes. *Vides dels filòsofs*. vol II Edit Laia, 1988. Barcelona., §125 - 127 i les *Màximes Capitals* d'Epicur referenciades dins d'aquesta mateixa obra p. 266

¹³⁵ OCC p. 1698. Una valoració directa de la doctrina d'Epicur el lector pot trobar-la a *La península inacabada*, dins d' OCC p. 1080 i 1081

tingué brillants representants en la vida política de l'època. Per això el propi noucentisme portà l'estigma d'un moviment burgès. Un estigma que s'ha aplicat sovint, també, al cas de Gaziel. Qüestions, totes aquestes, que caldrà analitzar més endavant.

2.1.2.2. Altres influències en el pensament de Gaziel

Gaziel, malgrat la seva formació acadèmicofilosòfica, no es preocupà pas gaire per la realització d'una obra de pensament teòric o d'una visió sistemàtica d'algun aspecte de la realitat, de la vida, de l'art o de la política. És a dir que no pretenia donar una visió filosòfica, a mode d'un tractat teòretic, dels temes de què s'ocupà al llarg de la seva vida. És veritat que va optar a la plaça de catedràtic de filosofia a la Universitat de Barcelona, cosa que, ben segur, en cas d'haver obtingut tal ocupació, hauria orientat la seva obra cap a uns horitzons de teorització, diferents dels que s'acará amb la seva professió de periodista i l'obra assagísticoliterària de maduresa.

Això, però, no vol dir de cap de les maneres, que una orientació pròpia de la seva formació filosòfica no pugui ser detectada en la seva obra, tant en la periodística com en la d'assagista o la descriptiva. En moltes de les seves opinions i explicacions, malgrat no hi hagi un propòsit de teorització, i malgrat l'encert o desencert de les seves paraules, i, encara, que el futur hagi corroborat o falsat les seves denúncies, elogis o pronòstics, hi ha una cosa que no pot ser amagada, ni li pot ser negada: la sinceritat del seu esforç intel·lectual, la recerca de coherència, i l'afany de dotar-se d'opinions ben fonamentades, sigui en coneixements personals o amb recurs a l'autoritat en la matèria.

Però aquesta orientació no sistemàtica del seu pensament i obra li passaria, en tota seguretat, factura en el cas d'una anàlisi teòrica i crítica de la seva obra, perquè no sempre hom pot trobar en ell un esperit prou analític o prou exhaustiu a l'hora de tractar les qüestions que l'ocupen, notes, aquestes, més pròpies d'un teoritzador, filòsof, sociòleg, científic. I és que Gaziel, i per això ben probablement ocupa el lloc que ocupa avui en les lletres catalanes, anava a la recerca i sabé trobar un punt de contacte entre la vocació filosòfica i la vocació literària. Pensament filosòfic i pensament literari (si és possible parlar de "pensament literari"), de bracet, fou, ben segur, la tàctica seguida per Gaziel, si més no quant a la seva obra catalana, en què les obligacions i servituds del periodisme d'opinió, ja no podien condicionar-lo de la manera peremptòria que ho feren en l'època d'articulista i director de *La Vanguardia*.

I, justament, és en aquesta tàctica i en aquesta obra on Gaziel troba ben estimat el mèrit i reconegut el seu lloc en les lletres catalanes.

Encara, però, que l'anàlisi críticofilosòfica de l'obra de Gaziel no entri dins del propòsit del present estudi, es fa necessari de fer alguna pinzellada, ni que sigui de manera breu, per il·lustrar un poc aquest caràcter asistemàtic de la seva obra. Si més no en relació a algun dels autors que han estat indicats com influents en l'obra de Gaziel. Tal és el cas d'Epicur. Perquè amb el pensador grec i l'assumpció de les seves propostes i teories passa quelcom que també hom pot detectar en relació amb altres autors, que hem de referir més endavant: l'engalzat amb les tesis del pensador grec no queda del tot completament ajustat. No s'ha de veure en això cap mena d'insuficiència del nostre autor, sinó, tal com s'ha donat a entendre més amunt, la força de la seva irrenunciable orientació literària, com a objectiu possiblement primordial (encara que no exclusiu) de la seva obra, un propòsit, que allunyat de rigors conceptuals, s'acomenta (i se'n mostra com a gran virtuos) amb un discurs plausible i racional de la mà d'una tessitura estèticoliterària.

En la citació de poques pàgines enrere hem aportat les paraules de Gaziel a propòsit de l'experiència de felicitat, tal com l'entén el nostre autor: *la felicitat*

consisteix sobretot a saber trobar gust a l'instant present, sentenciava Gaziell. Doncs bé la importància de viure la plenitud anímica, psicològica, sensible i/o material i sensual de l'instant present és una recomanació que Gaziell repeteix en altres llocs dels seus escrits, com a pauta, reconeixement i consciència de la felicitat de l'individu humà¹³⁶. En la seva obra de memòries diu coses com aquesta:

Entre les vegades que he estat feliç -donat que en aquest món el riure va a estones, i la felicitat consisteix a viure amb la màxima tensió, quan bufa la ratxa bona-, aquells dies jo ho era plenament.¹³⁷

O aquesta altra:

[La felicitat] És, per dir-ho d'un cop, un equilibri perfecte, per bé que inestable, damunt del present pur, sense el més lleu aliatge de passat o d'avenir.¹³⁸

I més endavant, en els llibres de viatges, repeteix:

La felicitat és qualsevol instant d'equilibri perfecte, durant el qual, immòbils en la fruïció del present, ens deseixim en absolut del passat i de l'avenir.¹³⁹

I amb aquesta accentuació del caràcter fugisser del moment present com a oportunitat deslligada de referències temporals passades o futures, el gaudi autojustificat en el moment present i únic, el vincle nul amb altres moments i la mirada vital centrada en l'ara i l'aquí com a oportunitats per al gaudi, serien actituds o propostes que allunyarien el discurs de Gaziell d'una ortodòxia epicúria (per a qui el càlcul del gaudi, de la mà de la prudència, de cara al futur immediat o a llarg termini, és condició fonamental per a una vida a la recerca d'equilibri i de fondeig en les aigües somes del gaudi assenyat i permanent) i l'acostarien de manera inexorable, cada cop més palesa, als dominis d'influència nietzscheana, on el vitalisme i, per tant, el gaudi immediat es destaca de manera conspícua i se situa molt lluny de l'equilibri epicuri, del càlcul prudent i assenyat. Un vitalisme que proposa l'omissió gairebé total de preocupacions i projectes de futur. De la mateixa manera hom pot trobar connexions amb el discurs bergsonià i la seva consideració del caràcter únic del moment present i de la *intuïció* per tal de poder captar i viure la successió inabastable de la correntia temporal

Això que en termes exclusivament acadèmics, i a la manera d'una lectura crítica, podria quedar emplaçat en els dominis de la inconsistència, no són, a l'hora de la veritat, cap altra cosa que rebequeries literàries que Gaziell es complau a dur a la pràctica per il·lustrar i badar la porta del caràcter literari del seu discurs. Perquè, coses per les de l'estil del lleuger allunyament d'Epicur, poden ser descobertes en la seva relació o lligam amb altres autors: Pascal, per exemple.

Les referències al pensador francès, malgrat que es tracti d'un recurs no pas gaire freqüent, estan escampades al llarg de l'obra periodística i literària de Gaziell. Però

¹³⁶ El lector trobarà aquest tema, tal com l'entenia Gaziell, més desenvolupat en l'apartat sobre la felicitat, d'aquest segon capítol. Aquí hom hi troba una breu pinzellada per tal de mostrar la seva sintonia amb alguns pensadors del món antic

¹³⁷ OCC p.570

¹³⁸ OCC.p.655

¹³⁹ OCC.p. 1031

ja en els escrits de joventut hi ha una apel·lació, tant incontestable com breu, al pensador jansenista: els *Pensaments* de Pascal figuren, segons ell mateix manifesta, com a llibre de capçalera en el seu retir delejat de París. Però Gaziell no dóna cap pista que orienti el lector en la possible (o impossible) sintonia de l'escriptor català amb el francès:

M'agrada de tenir aquest breuari [Gaziell es refereix al llibre *Pensaments*] sempre a mà, perquè és, pel meu gust, d'una lectura tan forta i nodridora i d'un estil tan pur que, després d'haver-lo llegit cent vegades, encara el fullejo sovint.¹⁴⁰

És cert que Pascal promou un escepticisme de fons i un ascetisme de tonalitats estoiques, però els temes de què s'ocupa el pensador francès, en aquell llibre: apologies de la fe cristiana, discussions religiosoteològiques, arguments sobre les innombrables paradoxes que amaren la realitat i el pensament humans: ànima-cos, esperit-matèria, raó-fe, vida-mort, no semblen pas gaire propers a les inquietuds i ànsies de Gaziell. El misticisme que tenyeix el pensament del francès tampoc no sembla pas massa que harmonitzi amb el tarannà sensualista que Gaziell no està disposat a abandonar, tot i que, igualment que en el cas d'Epicur, Gaziell degué trobar en algunes formulacions i estirabots del pensador francès alguna ocurrència genial, en relació, ben segur, al capteniment i la moralitat que el francès promovia i que Gaziell s'ocupava de recordar el 1919:

Decía Pascal que todas las desventuras humanas proceden de que el hombre es incapaz de permanecer tranquilo, sentado en su celda. Hay algo muy fuerte, en efecto, algo indestructible, que le impulsa a buscar la felicidad «echándose fuera de casa»¹⁴¹

Aquest recurs i citació de Pascal és utilitzat un altre cop pel mateix Gaziell a *Tots els camins duen a Roma*, amb la metàfora de la *casa*, per reclamar i promoure la recerca d'un lloc adient per a l'autoacontentament i tranquil·litats humans. Gaziell també descobreix el mateix to pascalià en editorials que Miquel dels Sants Oliver escrivia de tant en tant.¹⁴² Gaziell en aquest text, a confrontar, fa una lectura crítica molt progressista, i un xic discordant, de l'actitud que promou Pascal i que altres cops ell havia beneït, en el sentit que veu ell que es fa difícil de promoure l'actitud pascaliana si es tracta del cas d'individus que "sofreixen moralment, físicament o econòmicament". Gaziell es manifesta, aquí, amb un tarannà gens conservador, amb un to propi del realisme crític.

Manuel Llanas veu en alguns articles de Gaziell, a *La Vanguardia*, un *to inequívoc de pascaliana paràbola*. I és precisament en aquesta necessitat de regulació de les vel·leïtats i aspiracions humanes, per tal que recuperin una escala humana del tot assenyada, que el lligam amb Pascal és més plausible.¹⁴³ Tot i amb això, el *to* dels articles a què Llanas es refereix, és un *to* que també pot ser associat, de manera raonable amb pensadors cronològicament anteriors al francès, de l'òrbita escèptica i estoica, a part del mateix Pascal, uns autors que Gaziell també coneixia prou bé.

¹⁴⁰ OCC p.77

¹⁴¹ LV "La celda interior" 15/10/1919

¹⁴² CF OCC p.705.

¹⁴³ CF. ML p.118

Cal tenir en compte, a més, que el mateix Gaziel, dona mostres d'abrandada autocrítica quan en el seu treball sobre Suïssa, *Seny, treball i llibertat*, del 1961, ja en plena maduresa, desautoritza aquella citació que ell mateix havia aportat en l'article de *La Vanguardia*, abans referit, com recomanació ajustada i laudable: Pascal sembla que sí, i també sembla que no. Escriu Gaziel:

No hi crec en absolut, en aquell remei que donava Pascal per a defugir les maltempsades del món, quan deia que el millor era de no moure's de la cadira on seiem dintre la nostra cambra. Ni tampoc tinc fe en aquella altra cèlebre recomanació que ens fa Voltaire al final de *Candide*: «Cultiveu el vostre jardí.» Són radicalment falses una recepta i l'altra.¹⁴⁴

Gaziel retreu a Pascal i a Voltaire una visió massa reduïda de la personalitat humana. Ni ell mateix no es pogué contenir i limitar personalment a tals recomanacions i manta vegades expressarà el seu desfici nietzscheà per viure i sadollar-se de món i de vida, fins i tot com una dèria que no l'abandonarà ni en els darrers moments de la seva existència.

Però també és possible que l'esperit polèmic i crític de Pascal (especialment en temes d'ordre confessional i teològic i potser com a actitud vital) hagués semblat a Gaziel tenir un cert aire de família amb les crítiques i polèmiques d'Anselm Turmeda, més enllà de les adscripcions confessionals de cadascun d'ells, cosa que uniria aquests dos autors antics en el vistiplau i l'afecció que per a ells expressà Gaziel.

En alguns fragments dels textos de Gaziel hi ha petites aproximacions cap a textos, sentències o idees generals de Pascal, que donen indicacions dels viaranyes que hom pot resseguir per descobrir la sintonia de l'escriptor català amb el francès. Per exemple, a l'hora de plantejar-se allò de fonamental que pugui haver-hi en la circumstància humana, davant del drama perpetu de les guerres, Gaziel llança un elogi cap a Pascal, dient:

Ja ho va dir admirablement Pascal, tan lúcid sempre a veure les parts més negres de la condició humana.¹⁴⁵

I, efectivament, el pessimisme, si no la frustració, que, a voltes, Gaziel mostra en aquesta qüestió (un pessimisme que va més enllà sovint d'un mer discurs escèptic i entra de ple en el domini de la denúncia d'un drama depriment) és probablement resultat de la influència pascaliana. Gaziel ho palesa en explicacions desconsolades com aquesta:

No, fills meus: la història és una autèntica i espantosa tragèdia [...] una vil i immunda barreja, per damunt de la qual són desplecats, el mateix que mirallets per caçar aloses, les banderes més enlluernadores i els lemes més purs, mentre per dessota corren i se la campen, igual que escurçons i escorpins, el crim i la traïció, l'egoisme i la mentida, la venalitat i el vici, el germà ven el germà, i el fill renega el pare [...]. És això la història, i el qui no ho veu a temps i va badant, amb el cor a la mà i els ulls fits al cel, els seus mateixos el pengem. Història és pura zoologia.¹⁴⁶

¹⁴⁴ OCC p. 1110

¹⁴⁵ OCC p.1074

¹⁴⁶ Gaziel. *Meditacions en el desert* La Magrana 2010. Barcelona. p.39.

Aquest text, aspre i trist no és resultat de cap propòsit melodramàtic. És un text d'un dels darrers llibres, d'edició pòstuma, de Gaziél. És a dir, és el text d'un home que sacseja la seva ànima a la recerca de la reflatió del pòsit enllotat al fons d'ella, que els episodis de la seva existència hi han dipositat i que ara emergeixen a mode de pulsio incontenible per mostrar una visió aterrida, trasbalsada i, alhora, solemne de la condició humana. No hi ha, aquí, escepticisme, ni tan sols cinisme maquiavèlic, no hi ha cap intenció propedèutica ni orientadora per tal que el lector, alligonat, en prengui bona nota i pugui o gosi navegar, alertat del tot per poder mantenir la línia de flotació personal a una alçada raonable en mig d'un temporal esbalaïdor. No. Es tracta també aquí d'una tessitura pascaliana, la d'un home que ha lluitat contra obstacles, esculls i vents desfermats en contra, que ha mantingut un rumb tot el ferm i coherent que li ha estat possible, i ha recalat, a la fi, en un port segur, malgrat que fatal i ineludible del tot. I aquí llança la seva denúncia desesperançada, acusant a tort i a dret tot aquell que pretengui sentir-se subjecte agent de la història. Alça la veu sense oscil·lacions equívokes, sense cap propòsit erràtic ni descoratjador, però amb contundència esborronadora. La maduresa i l'experiència vital de l'escriptor li proporcionen aquest diagnòstic sincer i implacable: *història és pura zoologia*. Aquí hi ha una conclusió vivencial irreprimible, que sobrepassa l'escepticisme de què ha fet gala, més d'una vegada el propi Gaziél. Les parts més negres de la condició humana a què es referia Pascal, tenen ara una transcripció carregada de realisme cru i desencisat, un realisme serè i lúcid, però de conclusions i diagnòstics implacables.

A nivell d'individu, o també per al conjunt de l'espècie, Gaziél sembla estar d'acord amb el dibuix pascalà de la personalitat humana: una realitat xopa d'antagonismes que amara tots els companys de singladura vital. De fet, en un context de confrontacions i enemistats, l'estabilitat (la *pau interior* que proposa Gaziél, com a estat que garanteix la felicitat) de l'individu i el contacte equilibrat amb el món no semblen pas gaire compatibles. Gaziél recorda com Pascal es va escarrassar a desxifrar aquesta realitat humana tan inabastable i contradictòria. I qui plasmà aquesta condició amb tot el virtuosisme sociològic, psicològic i literari fou, sense cap mena de dubtes per a Gaziél, Cervantes en el *Quixot*, una obra que, per aquesta raó, rebé sempre encesos elogis de part seva.

Un cas una mica semblant pel que fa a la sintonia, de moments indubtables però no de manera total i completa, de Gaziél amb Pascal, hom pot trobar-lo amb Henri Bergson i altres pensadors, com Émile Boutroux o Ernest Renan, que Gaziél estudià, tractà o conegué, en tant que seguidor i deixeble, durant les seves estades a París.

En relació a aquests pensadors, però, les referències de Gaziél encara són més escasses.

Ara bé, segur que hi ha idees bergsonianes que degueren causar un impacte considerable en Gaziél. Coses com per exemple, l'*intuicionisme*, l'*impuls vital*, la seva metafísica aplicada a l'experiència humana de la realitat, la crida l'espiritualització de la vida com a reducte més autèntic de la condició humana, són aspectes de la filosofia del pensador francès, que treuen el cap en un moment o altre en les dissertacions i arguments de Gaziél. Per exemple, algunes crítiques socials de Gaziél al mode de vida que, de manera progressiva, després de la guerra gran de 1914, van amarant de materialisme (impulsat per un racionalisme tecnocientífista) puen, ben segur, en els discursos d'Henri Bergson i, gairebé segur en els d'Ernest Renan:

Si para ello se hacía necesario derribar, desmenuzar y aniquilar verdaderos mundos de leyendas y ensueños, útiles a los hombres y a su incurable miseria, tales estragos no debían entorpecer para nada la suprema

labor del espíritu crítico. Y ese espíritu, en el fondo, era el espíritu de Renan, el de toda su época.¹⁴⁷

És precisament aquest *esperit crític*, que Gaziell recull dels seus mestres parisencs, allò que esdevindrà l'eix central de les seves crítiques polítiques, filosòfiques i, en bona mesura, artísticoliteràries. És, també, el contrapès de la seva valoració i opció irrenunciable de la sensualitat, que hem revisat pàgines enrere. És en definitiva, el canemàs de la crítica gazielliana a la mentalitat i a l'esperit europeu que prengué volada a partir de la guerra del 14. És aquell esperit del qual Gaziell, en companyia d'altres escriptors i pensadors (i ara, sobretot, en la d'Ernest Renan) en lamenta sobrerament la implantació progressiva i, alhora, la dissipació simultània i també progressiva de l'esperit liberal inaugurat en l'època il·lustrada, tema, aquest, tractat al capítol anterior.

Probablement, i aquí s'apunta únicament com un aspecte que en algun altre moment convindria d'analitzar de manera detallada, la confrontació nacionalista, que tants maldecaps haurà de portar a Gaziell a partir de l'inici de la trajectòria periodística lligada a *La Vanguardia*, la idea (d'Ernest Renan) de *nació*, com a expressió d'una decisió de la voluntat, més que com a realitat empena per condicionants ètnicoculturals, podria ser un plantejament al qual Gaziell podria sentir-se, de manera probable, molt més afí. Però aquest particular és només pura especulació, en la mesura que el nostre escriptor, tot i mostrar-se crític amb l'empenta històricolinguísticocultural de la Renaixença abocada, ja a inicis del s.XX, a la construcció política de Catalunya, no el tractà de manera directa. Qüestió aquesta i d'altres de properes que convindrà tenir en compte en l'apartat corresponent d'aquest treball.

Potser pot acabar de ser més il·lustrador si passem revista al vincle entre el contingut del discurs de Gaziell i les propostes de dos pensadors molt allunyats en el temps i que permeten gairebé del tot de circumscriure les referències ideològiques de Gaziell: Sòcrates i Nietzsche.

La cosa que fa una certa gràcia perversa és que, molt probablement, l'opinió sobre el primer li arribà mediatitzada pel discurs del segon. Aquí caldrà mostrar com algunes de les opinions que Gaziell deixà anar al llarg de la seva obra, a propòsit del pensador hel·lènic sintonitzen força amb alguns exabruptes del pensador germànic contra l'hel·lènic, a partir ja de les primeres lectures realitzades en l'època d'estudiant.¹⁴⁸ El poc coneixement que Gaziell tenia de la llengua alemanya no podia pas ser un inconvenient sense importància, majorment tenint en compte sobretot el caràcter metafòricoprofètic de molts textos de Nietzsche. Una condició, aquesta, que fa necessari disposar d'una certa familiaritat amb les claus interpretatives que l'alemany emprà constantment i que tot i el comentari de Gaziell, que queda reproduït a continuació, Nietzsche és un pensador que desorienta força el lector inicial i inexpert. Per això és que les paraules de Gaziell a propòsit de les primeres lectures dels textos de l'alemany (amb l'ajut de diccionari, a més) no poden ser valorades sense comptar amb una certa dosi de reserves:

Jo sabia una mica d'alemany i una altra mica de llatí. Nietzsche, escriptor meravellós, no és pas dels més difícils: el seu estil, d'una transparència i una lluïssor de cristall, permet de copsar amb no massa

¹⁴⁷ LV "Las vueltas que da el mundo" 07/03/1923

¹⁴⁸ A *Tots els camins duen a Roma*, Gaziell explica les lectures fetes a Madrid (en els seus anys d'estudiant de Filosofia a la capital espanyola) dels textos de Nietzsche a través d'una edició completa de les obres del pensador alemany, que Gaziell *llegia i rellegia amb el diccionari a la mà*. CF. el text indicat de la OCC p. 593

esforç la idea. Jo el llegia amb treballs, molt lentament, però encisat sobretot per les seves anàlisis finíssimes i la penetració psicològica de la seva retina al·lucinada.¹⁴⁹

En l'època dels estudis a Madrid, de finals de 1907 fins a 1909 és quan Gaziell hauria conegut el pensament de Nietzsche i, és força segur que hagué de decantar-se per una lectura en francès de les obres de Nietzsche o bé, intentar-ho amb l'original alemany malgrat un coneixement de l'idioma, que és de suposar molt inferior al del francès. Quant a les traduccions a la llengua espanyola, fins a finals del primer decenni del s.XX, ben poques mereixien prou confiança per decantar-s'hi, malgrat un nombre considerable d'elles i, a més, moltes d'elles eren traduccions de la versió francesa.

Resulta estrany del tot que Gaziell no conegués o no hagués recorregut, durant aquells anys d'estudiant, o més tard, a la lectura del text central de Nietzsche, *Així parlà Zarathustra*, en català, traduït de l'alemany per Joan Maragall a partir de 1893, primer a *L'Avenç* i després continuada a *Catalònia*¹⁵⁰. Una traducció que obria al lector català la possibilitat d'accedir als textos d'ubicació més meridiana del pensador alemany, una traducció que si Gaziell hagués pogut disposar-ne, li hauria facilitat, ben segur, la feixuga feina de la lectura d'un autor que escrivia en un idioma que Gaziell no coneixia bé i que li requeria l'acompanyament constant d'un diccionari. A més, es tractava de la traducció realitzada per Joan Maragall, poeta i assagista que Gaziell coneixia tan bé i que va comptar sempre amb encesos elogis de l'escriptor guixolenc.

L'estudi de Gonzalo Sobejano arriba a conclusions en aquest sentit, i l'opció de Gaziell per la lectura dels originals amb alemany semblen corroborar-ho:

Del rápido examen de las traducciones españolas de Nietzsche hasta 1910 podemos deducir estas consecuencias. Los focos de publicación son tres: Madrid, Barcelona, Valencia, por este orden. Los traductores que las llevan a cabo, exceptuando el caso de *Juan Fernández* [pseudònim d'un escriptor, que l'autor de l'estudi no va acabar d'identificar], revelan poco esmero y, bien se oculten tras un seudónimo, bien declaren su nombre, no pertenecen al plantel de los grandes escritores de su tiempo, sino a la mezclada caterva de los publicistas mediocres. [...] Cualesquiera que sean los defectos de las traducciones españolas, menester es convenir en que no fueron tardas ni escasas: salieron a la luz temprano, en abundancia y con continuidad. Así, pudieron proporcionar a los lectores españoles un conocimiento bastante completo y veloz, aunque en general poco depurado, del discutido filósofo.¹⁵¹

Quant a Sòcrates, sembla que Gaziell, amb la seva orientació racionalista, les seves propostes moralitzants i pacifistes, les crítiques contra l'orientació materialista de la vida occidental, la necessitat d'estintolar l'evolució de la sensualitat amb l'ajut d'una bastida d'ordre espiritual, l'apel·lació sovintejada del diàleg, la discussió, l'aclariment dels valors socials que es posen en joc en els tractats internacionals, la racionalització de la gestió de la política catalana, espanyola i mundial, són una colla de temes i d'aspectes del seu pensament que semblen força propers al discurs socràtic. Però malgrat aquesta aparent sintonia, en l'escriptor català hi ha prou referències negatives envers el pensador

¹⁴⁹ OCC. p.593.

¹⁵⁰ Cf. Espinós, Joaquim. *Història d'un entusiasme -Nietzsche i la literatura catalana-*. Pagès Editors, 2009. Lleida. p. 31 i 32.

¹⁵¹ Sobejano, Gonzalo. *Nietzsche en España, 1890-1970*. Gredos, 2004. Madrid p. 81-82.

grec, com perquè el lector es demani, intrigat, quina devia ser, a la fi, la consideració que tenia Gaziell de Sòcrates.

Ja a l'any 1924, amb motiu de la publicació per la Bernat Metge del primer text socràtic que arriba en català al país (la *Defensa de Sòcrates*, de Xenofont), Gaziell fa un retrat de la personalitat de Sòcrates que no acaba de decantar-se amb claredat envers cap valoració rotunda del pensador hel·lènic, cap a un sentit o altre. Diu:

Este Sócrates no ha llegado todavía a Cataluña [Gaziell es refereix al Sòcrates dels *Diàlegs* de Plató], aunque indudablemente acabará por llegar. De momento tenemos aquí el otro, al que acompaña siempre Jenofonte, más humano, más concreto, admirablemente asequible a nuestra mentalidad, lleno de *seny* i socarronería.¹⁵²

Unes pinzellades que intenten una aproximació força neutral cap al personatge, de qui opina que la visió que en dóna Xenofont ha de poder congeniar amb la mentalitat del lector català, per la presència d'un tarannà personal i psicològic del grec que, queda suposat, ha de resultar força familiar per a aquest lector. I aquesta és l'opinió més intrascendental, si no banal, que Gaziell pronuncia sobre Sòcrates. Les altres afirmacions, per altra banda, sobre el pensador grec ja apunten cap a una visió més decantada (probablement a causa de l'impuls i lectura nietzscheans), amb denúncies i valoracions polèmiques.

En el mateix article d'aquell periòdic, Gaziell afirma:

Sócrates comenzó a arrojar a manos llenas, tintas grises y matices indefinibles, presagio de otras misteriosas combinaciones de luz menos simple, divina y triunfal. Sócrates, en una palabra, fue el inventor del *claroscuro moral*, el Rembrandt de la conciencia europea.¹⁵³

Aquí, l'afirmació de Gaziell escampa la sentor de l'enigma abocat sobre la personalitat del pensador grec, enigma que en escrits posteriors procedirà a elucidar. Es va acostant a la figura de Sòcrates amb un lleu tentineig, llançant a vegades tímids elogis i, a vegades, sospites i denúncies contra el pensador grec. Per exemple en el seu llibre de memòries, diu de Gaziell:

Però no era pas com a escriptor que el P. Moreau valia, sinó com a pedagog i com a home. Era un veritable mestre a la manera socràtica, que és la millor.¹⁵⁴

Aquí hi ha un veritable elogi. Un elogi, però, que, a més de ser tan breu com poc aclaridor, sembla que apunta només cap a la funció que Sòcrates desplegava pels carrers de l'Atenes del s.VaC., sense entrar-ne en els continguts.

A *L'home és el tot*, però Gaziell comença a privilegiar una visió més vitalistanietzscheana de Sòcrates, presentant-lo com l'artífex d'una ideologia, d'una mentalitat al servei de la desintegració de l'època de magnificència atenesa, que viuria el moment final en l'eclosió de l'esplendorosa etapa del segle de Pèricles. Diu, també amb una brevetat una mica exasperant:

¹⁵² LV "Un huésped inexpugnable" 16/01/1924.

¹⁵³ Ibidem LV 16/01/1924.

¹⁵⁴ OCC. *Tots els camins duen a Roma* p. 495.

El segle de Pèricles ja duia amagat a dins, com el fruit porta el corc que el rosega, la doctrina socràtica;¹⁵⁵

Aquí ja sembla haver-hi l'inici d'una valoració de caràcter negatiu. La doctrina socràtica seria una ideologia políticomoral que intervindria en el deballestament de la potència (política, econòmica, cultural?) d'Atenes del s.VaC. Per quina raó concep així, Gaziell, la doctrina de Sòcrates?

A més, Gaziell, es complau a mostrar el seu rebuig del pensador atenès. Una mica més endavant d'aquelles pàgines s'esplaia en aquell seu sentiment proclamant:

¿què us estimeu més, que em fingeixi encantat d'haver nascut en el temps que som, o que us digui, amb tota franquesa, que, si jo hagués pogut triar, hauria escollit de viure en un dels tres moments històrics següents: a Atenes, el segle V abans de J.C., i abans també que hi nasqués Sòcrates [...]?¹⁵⁶

Quina diferència a Atenes albirava Gaziell entre l'abans i el després del naixement de Sòcrates, per preferir més l'abans que no el després d'aquell naixement? Una de les sorpreses o astoraments que Gaziell manifesta en la lectura dels *Diàlegs* platònics és en entendre que la homosexualitat era presentada com la *més estimable de les relacions humanes*. Una valoració que Gaziell no comparteix ni de lluny i que, d'haver tingut l'oportunitat de poder formar part del seguici que acompanyava el mestre atenès, davant d'un discurs sobre la *sodomia* (tal com l'anomena el nostre autor), aquest li diria:

Jo no hauria pas pogut estar-me, tot i sabent-me molt de greu, de dir-li: «Ei, Mestre! Trobo que en feu un gra massa.»¹⁵⁷

Més enllà de l'opinió de Gaziell sobre aquesta qüestió, val la pena de fixar-se en l'expressió: *tot i sabent-me molt de greu*. És a dir que aquesta expressió revela, més enllà de la disconformitat amb algunes de les tesis platònicosocràtiques, que hi havia algun dels plantejaments de Sòcrates que Gaziell compartia o acceptava. I doncs? quin criteri agafa Gaziell, de referència final, per qualificar o desqualificar Sòcrates? A més Gaziell mateix mostra un estrany balandreig sobre aquesta qüestió que inicialment desvetllava la seva incomprensió. Perquè unes pàgines més endavant d'aquesta darrera citació, dictamina i especula sense complexos sobre l'homosexualitat i el sentit que podria haver assolit en moments històrics i en ciutats culturalment essencials com ara Atenes o Florència:

I a manca de cosa millor, jo estic persuadit que aquells costums, ben lluny de representar, com modernament ho fan, un efeminament o una depravació de la virilitat, n'eren, ben al contrari, un dels exponents més excelsos.¹⁵⁸

O sigui, que per aquest cantó sembla que no pot haver-hi motiu per al recel que algun cop Gaziell mostra envers Sòcrates. I aquest rebuig més o menys velat envers el

¹⁵⁵ OCC p.1313.

¹⁵⁶ OCC p.1316.

¹⁵⁷ OCC p.1317.

¹⁵⁸ OCC p. 1319.

pensador grec, especialment l'apuntat en la primera d'aquestes tres darreres citacions es concreta en la preferència per una època anterior a Sòcrates. Però és que resulta que l'època anterior a Sòcrates també és l'època que rep els elogis de Nietzsche, alhora que, també, un simultani lament per la dissipació de la mentalitat heroica, vitalista i dionisiaca que el pensador germànic es complagué a enaltir i promoure, ubicant-la en etapes històriques anteriors a Sòcrates.¹⁵⁹ Sòcrates serà, per a Nietzsche, l'iniciador d'una moral malaltissa i d'un racionalisme que degrada a poc a poc la voluntat vital de l'individu, en nom d'ideals metafísics, místics, socials o personals que amb el socratismen prenien volada.

Potser és aquest vitalisme de registre nietzscheà i el materialisme assenyat i, alhora, sensualista de Gaziell que li acaba fent dir, finalment, a *Meditacions en el desert*:

Hi hagué, però, un moment dolç en la Història, un punt de gràcia en el qual alguns homes, molt pocs, pogueren i saberen veure el món i la vida amb ulls cristal·lins, sense teranyines. Fou a les riberes de la Mediterrània i al cor del poble grec, en una època que en podem dir presocràtica. Però aquesta concepció natural i física va durar molt poc. Sòcrates fou el primer gran enterbolidor de la visió divinament directa, nítida i pura del cosmos.¹⁶⁰

Per tant, revisant Nietzsche, podem trobar alguna orientació sobre la crítica i incerta acceptació que del pensador grec tenia Gaziell. Cal tenir en compte, però, que les referències explícites a Nietzsche són encara menors que les que l'escriptor català dirigeix a Sòcrates.

Hi ha un aspecte de la filosofia nietzscheana que resulta ser un ferm puntal per acceptar la plausible influència de l'alemany sobre el pensament de Gaziell: l'alta valoració de la vida, com a valor indiscutible i irrenunciable. Gaziell al llarg de la seva obra en català s'expressa moltes vegades en aquest sentit vitalista i, fins i tot, amb recança, quan arriba a una edat avançada, per no poder assaborir la vida encara més, amb viva curiositat que el fa experimentar un encès i impossible deler per conèixer el futur. Aquestes manifestacions de Gaziell encaixen de primera amb les exigències filosòfiques de Nietzsche i s'adapten del tot amb l'estratègia vital que l'alemany proposava amb l'expressió d'*etern retorn*.

La valoració nietzscheana de la vida també és un dels punts que encengué sovint el discurs d'Ortega y Gasset¹⁶¹. Gaziell conegué aquest pensador, del qual en lamentà, en instal·lar-se a Madrid a partir del 1939, la seva deriva vers l'òrbita del nou règim espanyol.

¹⁵⁹ Gaziell no concreta cronològicament ni històricament a quin moment es refereix quan parla de l'època anterior a Sòcrates. És probable que Gaziell tingui al cap la situació cultural en sòl hel·lènic dels segles VII i VI aC, que són els d'Hesíode i Teognis, en què la mitologia de procedència homèrica pren caràcter nacional. És l'època heroica, l'època antiga de Grècia, l'època en què les monarquies, tiranies i les organitzacions aristocràtiques dels arcontats ocupen el poder en les *πόλεις* gregues. És l'època, segons Nietzsche, de l'esperit heroic de Grècia, que ha d'acabar desfibrat i dissolt amb la implantació del governs del poble ras i de la victòria del moralisme socràtic, recusat del tot per Nietzsche. També Gaziell pot estar pensant en la primera meitat del s. V d'aC., d'abans del naixement de Sòcrates (469 aC.) moment del formidable enlairament cultural d'Atenes: Sòfocles, Pèricles, Fídias..., en què el moralisme socràtic encara no ha fet aparició, ni, per tant tampoc no l'han feta les escoles a qui el mateix Sòcrates ha de donar origen, amb la conseqüent sobrevaloració i promoció del moralisme racionalista com a guia de la vida privada i pública.

¹⁶⁰ MD p.184

¹⁶¹ CF. op. cit., Sobejano, Gonzalo. *Nietzsche en España, 1890-1970*, Gredos, 2004. Madrid p. 544 i següents.

La influència d'Ortega y Gasset sobre Gaziell segurament no va tenir lloc. Si més no, seguir-ne el rastre deu resultar gairebé impossible, per les circumstàncies històriques del moment que Gaziell conegué i va poder llegir el pensador castellà. Una altra cosa és el cas d'Eugeni Ors, la influència del qual sembla molt més plausible tant per la mateixa circumstància del moment històric, com per la proximitat generacional i ciutadana, com per la presència constant de l'abanderat noucentista en la premsa barcelonina, en el moment en què Gaziell accedia als estudis universitaris, i en els moments de la redacció dels primers articles a *La Veu de Catalunya*.

Ors en la seva consideració de la vida, vol compatibilitzar, encara que de manera diferent que Ortega y Gasset, el racionalisme amb l'irracionalisme, és a dir, entra de ple en un dels temes centrals de la filosofia nietzscheana: la relació entre raó i vida¹⁶². Tema que ocuparà, des de perspectives tant semblants com diferents de les de *Xènius*, un lloc de fons constant en la producció literàrioassagística de Gaziell. A la fi, i a la llum de les poques referències explícites de Gaziell a l'obra de Nietzsche, hom pot afirmar que la influència de l'alemany sobre la trajectòria de l'escriptor català és, sobretot, mediata i difusa, probablement per mitjà de Joan Maragall (amb la seva expectant il·lusió permanent pel món físic, a l'abast dels sentits) i, potser en menor mesura, per mitjà de la d'Eugeni Ors. Gaziell combregà sempre amb aquella tessitura maragalliana. I un i altra sintonitzen de ple amb molts plantejaments nietzscheans.

I és aquí, en la ultravaloració de la vida —potser no tant en l'encès menyspreu nietzscheà per al racionalmoralisme (que per al pensador alemany anava en oposició directa contra la naturalesa incessantment inquieta de la vida)— on Gaziell es permet una certa condescendència amb Nietzsche, compartint amb aquest, ni que sigui una mica de gairell, la desqualificació del moralisme socràtic. La sobrevaloració de l'època anterior a Sòcrates, doncs, tant de Nietzsche com de Gaziell, fa referència a allò que Nietzsche denuncia com a contenció apol·línica dels instints i del desplegament irrefrenable i dionisiac de la vida per causa de l'aparició del moralisme socràtic, cosa que tallava en sec l'antiga expressió heroicodionisiaca de la vida humana, expressió vital que ambdós autors ubiquen en l'època anterior al temps de Sòcrates. O, si més no, Gaziell accepta de Nietzsche tal valoració i crítica historiogràfica.

Malgrat el caràcter mediat de la influència de Nietzsche sobre el tarannà intel·lectual (vital?) de Gaziell, hi ha alguns aspectes teòrics, algunes concepcions, el plantejament de certes qüestions, que reben la seva explicació a la llum d'aquesta influència i és des d'ella que hom pot assignar-los alguna mena de justificació intel·lectual. Però la mediació d'aquesta influència discorre sobretot, a través de Joan Maragall.

Quant a Eugeni Ors, —Gaziell se separa força de l'estil, a cops messiànic del *pantarca*—. Ors recorre sovint a la teatralitat aforística, al registre profètic, que l'alemany usava de manera magistral, a mode de martelleig damunt de la consciència tradicional europea, cristianosocràtica, que intenta desvetllar i incomodar de manera expressa. La crisi dels valors d'aquesta tradició amara també les propostes orsianes i, malgrat l'esforç intel·lectual i de recerca cultural de Xènius, aquest es complau i es permet sovint un cert esnobisme en jugar a la cuit-i-amagar amb conceptes i arguments incendiàries del pensador germànic.¹⁶³ Es tracta d'un joc, aquest, però, que arranca de

¹⁶² CF. op. cit., Sobejano, Gonzalo. p. 568

¹⁶³ Cal tenir en compte, però, que els arguments orsians no encaixen sempre amb el discurs nietzscheà. Hi ha aspectes, com el de la consideració de la figura de Sòcrates, el paper de la raó en la vida humana, la importància del fet cultural o la religiositat i la transcendència, algunes valoracions de l'obrerisme, del socialisme i l'alta consideració de la racionalitat com a dimensió inseparable i irrenunciable de la vida... que són obertament no-nietzscheans. És per això que la gran consideració que manifesta D'Ors envers

punts de sortida (a mode de justificació de l'ús de tals conceptes i arguments) ben diversos, com s'afanya a destacar de manera lúcida Gonzalo Sobejano:

Sin embargo: entre el aforismo o fragmento nietzscheano y la glosa de D'Ors, por encima de las similitudes genéricas y formales, existe una diferencia considerable: las glosas tienen su apoyo en el espectáculo cotidiano (hechos, opiniones, libros, paisajes, viajes: anécdotas en suma); los aforismos nietzscheanos responden a un pensar en soledad, más alto, más hondo, nunca ocasionado por particularidades del diario vivir. Pero a Eugenio D'Ors, sin duda, le atraía el estilo de Nietzsche, su peso, su reposo.¹⁶⁴

Aquestes paraules de Sobejano són recollides també per Joaquim Espinós en el seu estudi sobre la influència de Nietzsche en la literatura catalana.¹⁶⁵

En una teatralitat divertidíssima i en ús de la inconfusible capacitat de creació que, segons Nietzsche, és el fonament de la veritable autoritat, Ors deia això:

El poder pertoca de dret a aquell qui realment “crea”. A aquell qui és “autor” correspon —l'estructura del mot ja és prou eloqüent— la legítima “autoritat” [...] Llibertat de Catalunya, dieu? — Com, llibertat! Si Catalunya és realment prenys de futur, si la sabem viva i activa i creadora, a l'Estat qui la governa haurem de demanar-li que la respecti? No, sinó que l'obeeixi. Demanem per ella l'“autoritat”, no solament la “llibertat”. Si l'Estat li refusa obediència és que l'Estat es torna, vistes les coses des del punt de vista de mira de la justícia pura, un “rebel”, un veritable revolucionari. Estat d'Espanya, aquest petit Poble Productor et crida per primera vegada a l'ordre.¹⁶⁶

Aquest text d'Ors recull una de les idees centrals de Nietzsche, en la seva intenció de crítica de la tradició cultural europea, originada per en crisi d'autoritat, per culpa d'una crisi encara anterior, crisi de creativitat. Gaziell no martellejarà l'opinió del lector amb consignes tan insospitades, però en el fons, l'aristocratisme cultural orsià, de procedència nietzscheana, arrelarà també —tant en sentit cultural, com en sentit social, com en sentit polític— en el pensament de Gaziell (com ho havia fet, també, en el de Maragall).

És aquest aristocratisme (també: elitisme polític, social i/o cultural), justament, un dels aspectes del pensament de Nietzsche que tenen més presència en el discurs de Gaziell. Tot i que Gaziell no n'esmenta la procedència, l'aristocratisme el recull el nostre escriptor directament de Joan Maragall. I Maragall ho feia de Nietzsche. No només en aquest aspecte, però sobretot aquest, és on Gaziell mostra de manera més intensa la marca de la petja nietzscheana. Aquesta influència servirà a Gaziell per als seus arguments sobre les condicions socials, l'organització del poder, i les trajectòries culturals. Però abans de donar-ne un petit mostrari, que també ha de servir, a la fi, per

Nietzsche resulta una mica xocant, des d'un punt de vista de possible sintonia amb l'alemany, més enllà de la complaença d'Ors amb l'estil messiànic i profètic d'aquell, que li resulta, de manera palesa, tan atractiu i rendible.

¹⁶⁴ Ibidem Sobejano, Gonzalo. *Nietzsche en España, 1890-1970*, p.573-574.

¹⁶⁵ Espinós, Joaquim. *Història d'un entusiasme (Nietzsche i la literatura catalana)*. Pagès Editors, 2009. Lleida.

¹⁶⁶ D'Ors, Eugeni. *Glosari (selección)*. Edicions 62, 1990. Barcelona. p. 265-266.

entrellucar la posició políticoideològica d'Agustí Calvet, caldrà oferir unes quantes mostres del deix nietzscheà en Joan Maragall.

2.1.2.3. Apunts inicials sobre teories polítiques de Gaziell: Nietzsche i Maragall

Maragall, com altres intel·lectuals espanyols i europeus, sentí l'efecte abrasador i agitat dels arguments nietzscheans. Les traduccions que Maragall realitzà dels textos de l'alemany el dugueren a assimilar i a digerir —fins a on li resultés possible— la rècula de conceptes i valors que disparava Nietzsche a tort i a dret.

El text més cèlebre, en prosa, de benvinguda i exaltació de la filosofia nietzscheana és l'article que publica a *L'Avenç*, el juliol de 1893. I hi deia coses com aquestes:

Nietzsche aixeca bandera davant de la idea determinista pessimista democràtica que avui està apoderada de tot, i afirmant la lliure voluntat humana, desencadena la *Wille zur Macht* (voluntat de poder) com a gran força impulsora de la vida.¹⁶⁷

I més endavant encara reblava:

El cas és que la teoria nietzscheana és una cosa hermosíssima i presentada d'una manera meravellosa. L'estil de Nietzsche, el color i vida que dona a les idees, la plasticitat de la frase, són veritablement encisadors; com a escriptor és genial.¹⁶⁸

Aquesta darrera citació porta de seguida a pensar en els epítets que Gaziell dedica a l'alemany, segons la citació reproduïda pàgines enrere. Però hi ha en Maragall una puntualització més transcendental i rellevant sobre la filosofia de Nietzsche: *la idea determinista pessimista democràtica*. En aquesta expressió hi ha l'assumpció d'una immensa crítica política que Nietzsche dirigia contra la mentalitat democràtica europea, responsable, segons ell, de l'adotzenament dels esperits enèrgics, de l'instint de ramat, i de la inversió de la situació social, per la qual els “dolents” han acabat imposant-se als “bons” (cal tenir en compte la valoració capgirada —transvaloració— que l'alemany atorga a aquests adjectius).

Aquest serà l'aspecte nietzschemaragallià que Gaziell estreny al seu pit amb més ardiment, i que mantindrà de manera permanent, transformat en un aristocraticisme intel·lectual abocat a l'ordre polític i cultural, des del qual llança les crítiques polítiques i culturals més radicals i atrevides.¹⁶⁹

Maragall va congeniar una bona temporada amb molts més conceptes incendiàries nietzscheans, fins que, després de molt probables crisis i contradiccions ideològiques, religioses i morals, degué acabar decantant-se per la construcció del seu “propi Nietzsche” (cosa que, en certa manera, és també l'estratègia a què Ors recorregué

¹⁶⁷ Maragall, Joan. *Elogi de les paraules i altres assaigs*. Ed.62. Barcelona, 1978 p.95.

¹⁶⁸ Ibidem Maragall. *Elogi...* p. 96.

¹⁶⁹ Caldrà tornar sobre aquest tema de l'aristocraticisme de Gaziell, perquè és un dels molts distintius noucentistes que molts membres d'aquella generació exhibien sota la fascinació, segurament, de l'empenta imperialista prussiana, que va acabar, però, abocat a la primera guerra mundial. En l'apartat dedicat a buscar la relació entre el noucentisme i l'ideari gaziellià convindrà tornar a plantejar aquest aristocraticisme a què fem referència.

en el seu ús personal del pensament nietzscheà). Aquesta seva construcció o comprensió de Nietzsche, un cop passats els primers anys del descobriment del martelleig filosòfic i cultural de l'alemany, va conduir Maragall a haver de renunciar a propostes més radicals a la recerca d'un equilibri ideològic que el reconciliés amb el medi cultural en el qual s'havia format espiritualment, ideològicament, ell mateix.¹⁷⁰ Els articles maragallians del segon semestre del 1909, inspirats en la ressaca ideològica de la Setmana Tràgica, són una mena de confessió pública de la seva renúncia personal a les propostes nietzscheanes més agressives dirigides contra les creences religioses i la idea de transcendència.¹⁷¹ Idees que Nietzsche havia acollit sota l'expressió polèmica de la *mort de Déu* i que, a la llarga, devien resultar del tot indigestes per a un home com Maragall, practicant i seguidor resolut de la confessió cristianocatólica, a la qual no volgué renunciar.

Joaquim Espinós, en el seu estudi abans referit, transcriu una carta que Joan Maragall adreçava a Josep Soler i Miquel, el maig de 1893. En aquella carta es fa palesa les dificultats que el nostre poeta experimentava a l'hora de donar credibilitat i consistència ideològica, dins del seu pensament, al ruixat de noves idees, més aviat a un veritable temporal ideològic, que es vessava sobre la seva consciència en els moments de lectura i anàlisi dels textos nietzscheans. Maragall s'engrescà amb la recepció de tals idees, però de seguida hagué de tocar de peus a terra i demanar-se, inquiet:

L'aristocràcia dels forts, dels qui viuen la vida forta i tenen major receptivitat que la majoria pel goig de viure, els qui tenen la voluntat de poder i hi disfruten, i oprimeixen per gust, segueixen el ple instint menyspreant la complicació intel·lectual... [...] Com m'ho arreglaria jo per explicar tot això en el *Brusi*, afegint que tota predicació de *renoncement* inicia una decadència, que Sócrates era un esclau neula¹⁷² i que el cristianisme és un platonisme *ad usum plebis*? Que s'ha de ser immoralista, etc., etc., etc.¹⁷³

Aquesta indecisió maragalliana sembla que ja està resolta el 1909, a favor de la moral socràticocristiana, en el moment en què Joan Maragall assisteix a missa, mesos després dels fets de la Setmana Tràgica, en una església barcelonina que fou víctima del vandalisme i destrucció de la població desfermada contra membres i patrimoni catòlics i que encara palesava els efectes d'aquelles accions. El poeta, colpit per aquella situació, escriu coses com aquestes:

Ara els que ja no hi van us han cremat la iglésia; perdoneu-los, perquè d'ells sí que pot ben dir-se "que no saben lo que fan", i que de no saber-ho no en tenen pas tota la culpa. [...] i ja que ells amb el foc i el ferro i la blasfèmia han violat el sant recinte, no torneu a tancar-lo, sinó crideu-los an ells tal com ells se l'ha obert, omplint-lo de runes i de sang i de dolor.¹⁷⁴

¹⁷⁰ probablement en els anys posteriors i immediats a la Setmana Tràgica, i encara de manera més precisa, en els dies i setmanes posteriors als fets d'aquella dramàtica seqüència de la història barcelonina.

¹⁷¹ Cf. Maragall "Ah!Barcelona...", "La ciutat del perdó" o "La Iglésia cremada", dins de Maragall, Joan. *Elogi de la paraula i altres assaigs*. Ed. 62, 1978. Barcelona. p. 187 i següents.

¹⁷² Aquesta és una denúncia lapidària, de factura maragalliana, recollida de les crítiques nietzscheanes contra Sócrates, denuncia que jugà, també, el seu paper en la ideologia gazieliàna, servint a Gaziel per preferir obertament, posats a triar, l'època anterior a Sócrates enlloc de la que visqué el filòsof grec, tal com hem pogut veure pàgines enrere.

¹⁷³ Ibidem Espinós, Joaquim. p.28

¹⁷⁴ Ibidem Maragall, Joan. *Elogi de la paraula i altres assaigs*. Ed. 62 p.205

Agustí Calvet, coneixedor de la persona i de l'obra de Joan Maragall, degué voler evitar la possibilitat d'un conflicte al seu propi interior, tal com li havia passat al poeta, amb l'assumpció dels postulats nietzscheans, i que li havia d'ocasionat la necessitat indefugible d'una ferma renúncia envers aquells postulats pels quals havia arribat a mostrar tan viu interès. Així que degué decidir reservar la filosofia nietzscheana, via Maragall, només per a determinades situacions, la ponderació de les quals vingués també avalada i mantinguda pel poeta.

Cal tenir en compte, però, com analitzen i valoren diversos autors el nietzscheanisme de Maragall.

Arthur Terry, per exemple, en el pròleg de l'edició de l'*Antologia Poètica*, diu:¹⁷⁵

Maragall subscriu el concepte modernista de l'artista com a inconformista social, tot compartint l'entusiasme corrent per figures com Ibsen i Nietzsche. I, per bé que acaba per renunciar l'heterodòxia d'aquest últim, crida l'atenció que en certs poemes de *Visions i cants* (1900) —més concretament, *La fi d'En Serrallonga* i la primera part d'*El Comte Arnau*— el tipus d'heroisme que l'atreu encara correspon, amb poques diferències, al model nietzscheà.¹⁷⁶

Que el tipus d'heroisme nietzscheà surti ben retrat en alguns personatges d'aquest poemes demostra que Maragall coneixia bé les propostes nietzscheanes, encara que no queda prou clar, en aquests poemes, que amb el retrat nietzscheà dels personatges, Maragall estigui expressant alguna mena d'atracció cap a aquell heroisme. Una actitud, aquesta que ja no es detecta com a mínim a partir dels textos maragallians posteriors a la Setmana Tràgica, tal com ho hem expressat abans.

També Imma Farré, en la Introducció a *Visions i Cants*, assenyala la importància de l'article "Nietzsche" publicat a *L'Avenç* a què abans hem fet referència a l'inici d'aquest subapartat. Tot i que no eixampla tal comentari, hom suposa que l'autora de la Introducció vol destacar la importància de l'article en relació a la influència del pensador alemany sobre Maragall:

L'atracció per Nietzsche es remunta al 1893, quan Maragall, fortament impressionat per la lectura de les doctrines revolucionàries de la *voluntat de poder* d'aquest pensador alemany, li dedicà un article. [...] D'aquesta manera Maragall es convertí en l'introducció de Nietzsche al país. La lectura atenta d'aquest article ens donarà la clau per tal d'interpretar plenament els poemes de *Visions i Cants*. [...] L'assumpció d'aquesta ideologia nietzschiana, que Maragall qualifica de *torrent de poesia*, quallarà en la presentació dels personatges llegendaris de les "Visions", els quals comparteixen característiques del superhome.¹⁷⁷

Tot i que aquí no podem entrar en el grau requerit de cura i precisió d'aquests comentaris, sí que queda prou palesa l'existència d'una influència nietzscheana, que tants autors detecten en Joan Maragall.

¹⁷⁵ Maragall, Joan. *Antologia Poètica*. Ed. 62, 1981. Barcelona.

¹⁷⁶ *Ibidem* *Antologia Poètica*, p. 7.

¹⁷⁷ Maragall, Joan. *Visions i Cants*. A cura d'Imma Farré. Proa, 2004. Barcelona. p.12.

Aquella situació de remodelació de la filosofia de Nietzsche, en mans de Maragall, per tal de trobar-li l'adequació als paràmetres literaris, ideològics i polítics catalans i espanyols dels voltants del 1900, amb el propòsit de mantenir-los vigents fins a on l'acarament amb el context social i les assumpcions ideològiques de Maragall d'aquella filosofia ho fes possible, queda recollida en el comentari de Joan-Lluís Marfany a propòsit de la reacció del poeta català davant de postures decadentistes, per ell, abans, assumides i que ara rebran el rebuig maragallià. Diu Marfany:

Maragall escrivia que el decadentisme «no pot ser saludablement social». La combinació de l'adverbi i l'adjectiu expressa molt clarament aquesta conjunció ideològica de què estic parlant. El vitalisme nietzscheà s'empeltà en el catalanisme i el transforma en el nacionalisme agressiu i optimista del tombant de segle, i, viceversa, el nacionalisme esdevé l'argument més decisiu en contra del decadentisme i a favor del vitalisme.¹⁷⁸

Així, doncs, la trajectòria maragalliana a través de les tesis de Nietzsche té, entre altres conseqüències la projecció de la influència de l'alemany sobre temes polítics i socials, lligats al creixement de l'impuls del catalanisme polític, que l'esperit llunyà de la Renaixença acabà propulsant. Aquest serà l'aspecte del discurs nietzscheà que Gaziell, a través de la senda practicada per Maragall, adoptarà i mantindrà en molts comentaris socials i polítics, tant en l'època d'articulista com en l'etapa de maduresa.

D'acord amb tot això, podríem dir que, en línies generals, el to nietzscheà de crítica social serà mantinguda per Gaziell, en els següents moments:

- a l'hora d'avaluar críticament la forma política de la democràcia.¹⁷⁹
- a l'hora de desqualificar els moviments revolucionaris de les masses de població. Aquesta serà la base ideològica de la seva constant i agra crítica contra el bolxevisme i les ideologies i partits d'orientació marxista (per descomptat també contra l'orientació anarquista, que tant haurà de marcar la tensió política en la vida barcelonina, durant la segona república espanyola)¹⁸⁰
- a l'hora d'expressar un to elitista a l'entorn del tema de les relacions entre classes socials
- a l'hora d'expressar i valorar les diferències culturals de la població (aristocraticisme intel·lectual)

Qüestions, totes aquestes, que hem de tractar i ampliar al capítol tercer.

2.2 Marc cultural

¹⁷⁸ Riquer, Comas, Molas. *Història de la Literatura Catalana*. Ariel, 1986.v.8 cap. IV *Joan Maragall* per Joan Lluís Marfany. p. 207-208.

¹⁷⁹ Torna a cridar l'atenció el fet curiós, que, malgrat les diferències entre alguns d'aquests autors, en la valoració negativa de la democràcia com a organització política de la societat, Sòcrates, Nietzsche, Maragall i Gaziell, acaben coincidint. És veritat que el radicalisme d'aquesta valoració negativa no té la mateixa roentor en tots ells. Els dos primers serien els autors més radicals en aquesta qüestió, els dos segons, especialment Gaziell, com es veurà més endavant, es mantenen més flexibles, si no amb una certa indefinició en aquella valoració crítica. Gaziell, fins i tot, malgrat el seu aristocraticisme de fons, s'entretindrà, sovint, a fer recomanacions per al bon funcionament del règim democràtic de la segona república espanyola i, en definitiva, acabarà abraçant la causa democràticorepublicana.

¹⁸⁰ Cal avançar, però, que el to crític de Gaziell sempre restà obert a la comprensió de les raons d'exploació i injustícia davant d'una burgesia intolerant.

2.2.1. Gaziell noucentista?

En l'apartat sobre vitalisme i hedonisme, hem afirmat que cal agafar-se amb certes reserves el propòsit d'una adscripció noucentista de Gaziell¹⁸¹. És veritat que Agustí Calvet forma part, des d'un punt de vista generacional, de l'etapa noucentista: és només sis anys més jove que Eugeni Ors i tres més que Josep Carner. És clar que Gaziell compartí aspectes importants del programa ideològic i cultural del Noucentisme i que el coneixia a fons, especialment el de les primeres etapes d'aquests dos reconeguts representants d'aquella generació *esgarriada*¹⁸². Gaziell compartia, per exemple, amb aquella seva generació coses com: la crítica del romanticisme modernista, l'oposició a l'arquitectura modernista, els ideals de racionalisme estètic i mediterranisme, el concepte de civilitat (encara que potser no del tot, si es tractava de negar el valor del ruralisme), el classicisme, la reverència pels clàssics grecollatins...

Però també és cert que en discrepava en altres aspectes també importants, com per exemple: discrepava del culte al passat cultural del regionalisme catalanista, en discrepava amb la seva personal promoció de la idea del paniberisme, en l'ús de la llengua castellana, en l'ús positiu de la ruralia o del món natural com a material literari (vinculat al dialecte baixempordanès), en la valoració de la música de Wagner (amb algunes matisacions) i la necessitat de l'ús o presència de la llengua castellana en la premsa del país, en la seva vocació hispànica (tant el paniberisme —l'aplegament de tots els pobles o nacions de la Península Ibèrica en una mateixa entitat política— com aquesta vocació hispànica acabaran, a la fi, amarats de decepció, frustració i lament, tal com hem de veure en el capítol posterior). Fins i tot cal tenir en compte, en aquestes discrepàncies, coses com el tòpic de l'assignació de l'ideal clàssic a la mentalitat noucentista, Gaziell, en un article del 1928 s'entreté a esborrar aquest ideal de la política catalana noucentista¹⁸³. Un plantejament, però aquest, que no tracta, després, d'il·lustrar amb cap mena de casuística ulterior. Gaziell afirma que la política noucentista catalana havia estat més gòtica que clàssica, en canvi la política catalana vuitcentista havia estat més clàssica que gòtica. Una afirmació que hauria precisat algun tipus de justificació i aclariment.¹⁸⁴

Manuel Llanas ja aplegà de manera sintètica, en el seu treball sobre Gaziell, els criteris que hom pot aportar tant per atribuir a Gaziell la condició de "noucentista" com per negar-li tal condició¹⁸⁵. En les pàgines que venen a continuació hom s'entretindrà a insistir i engruixir aquesta doble possibilitat d'ubicació ideològica de Gaziell.

El Noucentisme en proposar-se com a moviment que, en línies generals, plantejava l'objectiu de la creació i consolidació d'una cultura (en què les manifestacions artístiques n'eren la punta de llança) entesa com a cultura nacional catalana, sintonitza força amb molts propòsits culturalistes de Gaziell, malgrat que les

¹⁸¹ Cal reconèixer que aquesta no és la posició presa per alguns escriptors i o periodistes, com és el cas d'Enric Juliana, que en el pròleg de l'edició de Jordi Amat de *Gaziell, Tot s'ha perdut*. Barcelona, 2013 RBA/La Magrana, qualifica dues vegades, sense cap acotació, comentari o detall, Gaziell de *noucentista*. Ara, tal qualificació sense posteriors explicacions, obeeix a un propòsit banalitzador del fet de ser *noucentista*? Obeeix a la constatació d'un simple detall cronològic de Gaziell, la transcendència possible del qual és del tot irrellevant? En tot cas en el present treball es defensa la tesi que l'assignació de *noucentista* a Gaziell cau, en algun cas, en una gratuïtat difícilment justificable.

¹⁸² Cf. OCC. *Records d'una altra vida*. p. 1587-9

¹⁸³ recordem que en aquest any la Mancomunitat de Catalunya i, per tant, la política noucentista ja havien quedat desactivades per la dictadura militar primoriverista (des de 1924).

¹⁸⁴ Cf. LV "Dos versos de Maragall". 09/03/1928

¹⁸⁵ ML. *Ibidem*. p. 153 i 154

estratègies d'aquell moviment i les de Gaziell no coincideixen del tot, com veiem. Aquell objectiu semblava estar a l'abast d'una societat que tenia unes determinades característiques que li ho feien possible, tal com ho manifestava Norbert Bilbeny:

Havia d'ésser necessàriament assolible per les característiques heretades en virtut de la raça llatina a la qual es pertanyia, les quals en donarien una aptitud diferencial per ajudar a confegir un art autòcton i nacional.¹⁸⁶

El Noucentisme en associar diverses parelles de conceptes, com per exemple, la bellesa i l'ordre (un ordre gens disposat a fer concessions a la irracionalitat, atribuïda al modernisme, moviment contra el qual el noucentista s'enfronta decididament), fent-ne causa i efecte l'un per a l'altre, també facilita algunes tesis de Gaziell, promotor igualment d'un racionalisme que vol garantir mesura i eficàcia, tant en el terreny artístic com en el polític.

No resulta difícil, doncs, adjudicar a Gaziell algunes preferències noucentistes. Hom pot trobar expressions en els seus escrits que tenen fondes ressonàncies noucentistes: "*I que n'ets de ben plantada...*" comença el seu poema dels *Goigs de Sant Feliu* (tal com en algun moment ja ha estat apuntat per Joaquim Molas), o *Les viles espirituals*, títol d'una conferència i d'un tema que tracta en els seus escrits de maduresa (ambdues suposades preferències secretes, però, es manifesten quan el caliu del Noucentisme ja feia una colla d'anys que s'havia apagat) i que pot ser relacionat amb el paper de la "Catalunya-ciutat", concepte divulgat per l'ideari estèticoarquitectònic noucentista. Igualment, Gaziell no té cap inconvenient per a l'ús d'un lèxic inspirat en l'ideal d'ennobliment lingüístic promogut pel Noucentisme o per a l'ús imbuït d'una certa dosi d'afrancesament (per part d'algun sector noucentista), fruit del coneixement de la literatura d'aquest país¹⁸⁷.

Gaziell, com també ho féu Josep Pla, en l'etapa de maduresa encara enalteix la pintura de Joaquim Sunyer, que havia estat concebut com a pintor enamorat de la llum mediterrània i de l'equilibri entre formes i continguts de l'obra d'art. El cromatisme cezannià i la simplicitat escenogràfica de les seves pintures, de paisatges i nus engresquen Gaziell, que hi veu clarament (d'acord amb els elogis que, anteriorment, el pintor havia rebut de Maragall, també d'Eugeni Ors) la manifestació de l'esperit mediterrani i, en definitiva, català. Un esperit que és entès pel nostre escriptor com una de les més altes expressions de la joia de viure, més enllà d'excessos cromàtics, eròtics, dramàtics, que les avantguardes mostraven sovint. Un esperit que batega al compàs de la terra que l'ha generat, cosa que és, per a Gaziell, idònia i genuïna expressió de catalanitat i de mediterraneïtat. Els elogis del nostre escriptor a la pintura de Sunyer s'emmotllen del tot, aquí, amb l'ideari noucentista i amb aquella relació que aquest moviment estableix entre ordre i bellesa:

És una pintura sempre equilibrada, sempre a mig aire entre el cel i la terra, com és la mateixa vida, no pas l'heroica ni la mística, sinó la de cada dia. Aquesta pintura no té, certament, un més enllà. Però és sana, optimista, i està molt ben avinguda amb el món, amb aquesta vall terrenal,

¹⁸⁶ Bilbeny, Norbert. *Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme*. La Magrana, 1988. Barcelona. p.13.

¹⁸⁷ Per a aquesta qüestió, així com per a altres aspectes diversos a propòsit de la presència del programa literari noucentista en l'obra de Gaziell és interessant de confrontar Pericay X. I Toutain, F. *El malentès del Noucentisme*. Proa, 1996. Barcelona p. 173.

que no li sembla pas una vall de llàgrimes, sinó de pures meravelles vitals.¹⁸⁸

Aquestes paraules de Gaziell, de 1955, posen de relleu una visió selectiva del nostre autor envers la vida, aquella mirada que li complau de projectar i que li resulta una eina decisiva a l'hora d'assaborir el seu objecte d'atenció. En definitiva, s'avenen amb aquell concepte clàssic de gaudi, aquell hedonisme que Gaziell recull dels temps reculats i que hem comentat pàgines enrere en l'apartat *vitalisme gaziell i hedonisme* d'aquest capítol. Cal, però, tenir en compte que la pintura de Sunyer, si més no una part considerable de la seva obra, no pot pas ser enquadrada en una estètica urbana, a l'interior del cercle de "civilitat" orsiana, en què els valors de la ciutat haurien d'acabar amarant tot el territori: els nus i els paisatges rurals (amb un tractament allunyat, això sí, de qualsevol escenografia romàntica) no podien pas resultar objecte de massa interès en l'estètica que Xènius divulgava, malgrat els elogis d'aquest envers el pintor. Però, en canvi, en Gaziell, l'ambient rural de marines, masies, pagesos i pescadors no només no és un tema que hagi de ser deixat en un racó de teories estètiques, sinó que és un tema i un ambient pel qual el nostre autor mostra sobrerament una gran predilecció (encara que no exclusiva, però). Algunes obres de literatura de viatges del nostre escriptor i, especialment, *Sant Feliu de la Costa Brava*, ho palesen a bastament.

Un altre tema en què Gaziell mostrarà la seva sintonia amb les consideracions noucentistes (fins i tot amb l'ocasional i suposat postnoucentisme de Josep Pla, autor que Xavier Pericay i Ferran Toutain adscriuen a un grup denominat *prosa del 25*, tal com hem de veure una mica més endavant) és en la sorruda crítica contra l'arquitectura modernista barcelonina. Les agres crítiques de Gaziell envers uns edificis que avui dia són tarja mundial de presentació de la ciutat de Barcelona formen part del reflux antimodernista de l'estètica noucentista i que ell compartia? O eren alguna forma d'esnobisme estètic que alguns intel·lectuals, entre ells Gaziell, s'haurien complagut a exhibir? O, simplement, obeïen al seu gust personal, espontani o meditat?

El fet és que, el 1923, i amb motiu de la urbanització de la plaça de Catalunya de Barcelona, Gaziell s'esplaià en un article, de manera encesa, contra la filosofia urbanística que semblava seguir la ciutat. La plaça, al seu parer, caminava cap a la consolidació d'un escenari urbanísticament i arquitectònicament anàrquic, que no s'adeia amb l'estètica que hauria d'adoptar una gran urbs mediterrània que té tan a prop el llegat clàssic de l'univers mediterrani. L'harmonia i el bon gust s'haurien volatilitzat en la urbanització de la plaça de Catalunya. Però Gaziell no es limità a la crítica urbanística d'aquell espai en construcció, sinó que aprofità l'avinentesa per descarregar el pes de la seva veu contra un seguit d'edificis que, al seu parer, incorrien en la mateixa circumstància de desprestigi de l'estètica urbanística de la ciutat. Compara edificis i escultures urbans de factura vuitcentista amb realitzacions arquitectòniques recents (relativament recents: modernistes), que no li mereixen altra cosa que desqualificacions contundents, en la línia noucentista (que arriba fins i tot a ser compartida, com hem dit, per Josep Pla, anys després). Edificis avui celebrats internacionalment com a patrimoni arquitectònic català i barceloní queden reduïts en les paraules de Gaziell a una regressió estètica inadmissible: el Palau de la Música, el carrer de la Via Laietana, Casa Milà, l'església dels Caputxins, el monument al doctor Robert.¹⁸⁹

L'esperit modernista és, per al nostre autor, un mostrari que delata un gust estètic i, en definitiva, una mentalitat plebea i bàrbara. Val la pena reproduir-ne el testimoni:

¹⁸⁸ OCC. p.1559

¹⁸⁹ CF. LV "Grandeza i servidumbre de Barcelona" 04/04/1923

Pero lo cierto es que, sin saber cómo ni cómo no, desde la remota fundación de Barcelona hasta hoy, a través de sucesivas y variadas etapas, quizá la ciudad no había sido nunca tan plebeya y tan bárbara como en nuestros días.¹⁹⁰

En un altre apartat, també Gaziell passà arran del concepte d'aristocratism noucentista a l'hora de promoure alguna mena de jerarquia social que ell trobava de presència necessària. Tot i amb això Gaziell lliga el tema de l'aristocraticisme cultural i social, no a una determinada autoritat en la línia de molts noucentistes, sinó a la presència d'ideals que els elements més destacats del grup siguin capaços d'alimentar i encomanar a la població. Per a ell, el prestigi d'una autoritat ve dels ideals que pot encomanar a la població, i no a la inversa, que els ideals vinguessin del prestigi d'una autoritat. No és fàcil, però, d'establir distincions de plantejaments aristocratitzants entre els de Gaziell i els dels contemporanis noucentistes (Prat de la Riba, Eugeni Ors, etc.), perquè per a ambdós casos en l'idea orsiana d'*imperialisme* (celebrada pel noucentisme inicial) és difícil d'establir-hi límits que indiquin quan l'imperialisme és el domini de l'excel·lència creativa i quan és el domini resultat d'altres accions al marge de l'esperit cultural d'una comunitat, com per exemple el constructe d'una suposada raça que té determinades característiques i resultats al seu exclusiu abast. I és que *autoritat*, *raça* i *imperialisme* s'involucren sovint en l'ideari orsià com a forma d'una determinada forma històrica de ser, tal com ho veu i ho expressa Bilbeny:

La raça com a subjecte de cultura i alhora objecte de política, no era una qüestió privativa d'Ors i de la resta de noucentistes, convençuts tots ells dels dictats de tota mena que aquella entitat desgranava des del seu ésser més pregon. Almirall i Torres i Bages, Gener i Alomar, Prat de la Riba i Maragall, àdhuc el mateix Josep Pijoan, o encara Miquel Costa i Llobera, sostingueren un ideari etnicista consemblant, segons el qual la raça constituïa una ideal manera històrica d'ésser. Un idealisme, aquest —ben lluny així de les concepcions deterministes, malgrat l'aparent biologisme de tots aquells autors—,¹⁹¹

Fins a quin punt Gaziell podia sintonitzar amb aquest ideari (malgrat l'allunyament d'aquest concepte d'un suposat determinisme biològic, tal com defensa Norbert Bilbeny) no és fàcil d'escatir. Però hi ha una qüestió que pot il·luminar una certa distància entre els etnicismes (autoritat, imperialisme, raça) d'un i altres. Ors i Prat de la Riba no amagaren la seva reverència i admiració pel prussianisme, fins i tot en el moment del començament de les hostilitats de la primera guerra mundial. Gaziell enfervorit per l'esperit francès no dubtà mai de la seva filiació aliadòfila. Qui sap si aquesta qüestió, que pot semblar molt marginal, no fou determinant en el descabdellament de la seva cursa professional de publicista i, a la fi, de director de la mateixa *La Vanguardia*, per culpa d'una suposada incompatibilitat amb una línia editorial de *La Veü de Catalunya* descoberta al seu retorn de París, un descobriment que el mateix Prat de la Riba hauria desvetllat en desestimar la publicació de la crònica parisenca de Gaziell a les pàgines del diari de la Lliga.

Tot i amb això Gaziell també apel·la a la racialitat de les comunitats mediterrànies, que tenen darrera seu la valorada baluerna del llegat, tantes vegades lloat per Gaziell (i per l'ideari noucentista també), clàssic grecoromà. Una apel·lació

¹⁹⁰ Ibidem LV 04/04/1923

¹⁹¹ Ibidem Bilbeny, Norbert. p.188-9.

justificada (igualment també que en el cas dels noucentistes) en el nostre escriptor per un suposat esperit que, en romandre a l'interior de tal població, ofereix encara prou garanties per a la celebració, algun dia, d'una esplendorosa renaixença (allò que en el cas d'Ors podria acabar en l'eclosió d'un imperialisme català).

Si haguéssim d'agafar Eugeni Ors com a representant exclusiu de l'ideari social noucentista (cosa que seria, ben segur, abusiva i inexacta) i veiéssim en les paraules del *pantarca* l'orientació general de la ideologia politicosocial d'aquest moviment, veuríem que comparant Ors amb Gaziell (i, per tant, entre el noucentisme i Gaziell), s'obren escletxes insondables. Ja hem fet en l'apartat inicial del capítol primer alguna mirada sobre l'adscripció social de Gaziell i, tal com el mateix Josep Benet s'ocupa de proclamar en el pròleg de l'obra completa catalana del nostre autor, no resulta gens esgarriat d'ubicar Calvet en el sector social i polític conservador de la Catalunya de la primera meitat del s.XX. Però Gaziell no assumí aquesta ubicació de forma acrítica, sinó que no s'estigué de projectar invectives molt dures i agudes contra la trajectòria i acció de la burgesia barcelonina i catalana durant els primer decennis d'aquell segle, atribuint-li força responsabilitats per la seva intolerància i desorientació envers els sindicalisme¹⁹². A més, Gaziell es manté, ni que sigui, en una tímida acceptació de la importància social del món obrer i de reconèixer-li capacitats decisives a l'hora d'encaminar la vida política catalana. Podem dir que Gaziell expressava de forma força reticent alguns dels arguments que el "tercer Ors" (per dir-ho en la terminologia d'Enric Jardí) es dedicà a esbombar pels voltants dels anys vint del segle passat.

En el capítol tercer hem de veure de forma més detinguda la posició política de Gaziell, però ara, en relació amb el noucentisme i, de manera especial, amb Eugeni Ors, podem adonar-nos de la distància entre la voluntat i intenció d'aquest autor i la del nostre escriptor.

Per a Ors la consideració de "ciutadania" com a categoria social que calia promoure i encomanar a tot ciutadà no podia anar deslligada de la categoria de "sindicalisme"¹⁹³. El món de la intel·lectualitat no podia allunyar-se del món de la productivitat (entesa, sobretot, com l'acció lligada al món laboral, a l'economia productiva). Per això Ors acabà identificant-se amb causes i situacions revolucionàries, tant del context immediat del *pantarca* com del context internacional¹⁹⁴.

Malgrat tot, el cas de *Xènius*, és el d'un individu contextualitzat en el sector burgès i conservador a qui se li desvetlla la consciència sobre la possible vàlua material i espiritual que el món obrer, el proletariat, pot arribar a generar en un futur més o menys proper. Aquesta presa de consciència havia d'anar acompanyada d'una valoració i d'una denúncia de la dura situació del proletariat com a escarràs del projectes industrials de la burgesia barcelonina i també mundial. Ors era conscient de la seva posició real de classe, però sentia prou gosadia com per poder dir:

Insistim... Col·laboren a les revolucions —són indispensables a l'eficàcia de les revolucions— homes que el naixement i les personals circumstàncies destinaven a situar enfront d'elles.

Aquests són els millors, perquè són els més purs. Els que, no moguts de l'interès, d'espatlles a l'interès propi, són moguts només de la idealitat.

¹⁹² vegeu "realisme social i liberalisme" del capítol primer d'aquest estudi, tema que tornarem a trobar en el cap. 3

¹⁹³ En aquest sentit és molt il·lustrativa la glosa de *Xènius* del 22/11/1912. D'Ors, Eugeni. *Glosari* Edicions 62, 1990. Barcelona, p.184 i 185.

¹⁹⁴ vegeu sobre aquesta qüestió relativa a *Xènius*, Enric Jardí, *Tres diguem-ne desarrelats*. pàgines 99 i següents.

La revolució del XVIII conegué grans figures així. Aristòcrates, sentiren però l'imperatiu del nou temps. Batallaren en les batalles del terç estat, en les files mateixes del terç estat.¹⁹⁵

Gaziel, malgrat les seves certes denúncies de la situació de misèria i dificultats de les classes treballadores, no arribà tan lluny. És veritat que l'ascendència social del *pantarca*, així com la seva posterior trajectòria ideològica esperonen la desconfiança sobre la convicció en el contingut de les seves paraules, però en aquell moment (1921), Ors devia recórrer, segurament a un replantejament de la seva situació política, catalana i institucional a Barcelona, cosa que, com és ben sabut, acabà produint un gran trasbals tant en la seva trajectòria ideològica com en la consideració i en la resituació de la seva figura dins de la societat barcelonina i catalana.

En aquest sentit, cal llegir les paraules d'Enric Jardí (en què cita les paraules de Carles Soldevila) per entendre el grau de polèmica que aquells escrits de *Xènius* podien generar:

No m'interessa de debatre la qüestió de la sinceritat amb què Xènius defensava les ideologies col·lectivistes, com insinuà Carles Soldevila en comentar l'aparició del segon volum del "Nuevo Glosario" quan escrivia que «Ors, por mucho que acentúe sus concepciones socialistas, da siempre la exquisita sensación del hombre que mira i juzga desde una eminencia». Tan sols diré que "El Prometeu" representa el punt culminant de la seva propaganda revolucionària. Després, el seu entusiasme va a la baixa, malgrat certes revifalles.¹⁹⁶

Gaziel devia seguir de lluny les evolucions de l'ideari polític de *Xènius*, un seguiment que no volgué, ell mateix, dur a la pràctica literària fins a l'extrem del *pantarca*, sigui per convicció, sigui per coherència sincera amb la seva posició social autoreconeguda i assumida. Gaziel doncs, en aquest apartat de la valoració del món obrer no seria tan noucentista, si ser tal cosa volia dir sintonitzar de manera expressa o no, amb l'ideari orsià.

Gaziel, proveït amb el rerefons de la personal valoració del paper de les classes socials i la d'aquelles situacions revolucionàries que donen embranzida a una revolució social de signe proletari, s'ocupa de destacar la ineficàcia i l'errada de la revolució russa (bolxevic), de signe col·lectivista. Una revolució, la russa, que duia al seu si una contradicció que, a la llarga o a la curta, havia d'abocar a l'ensulsiada indefugible d'aquell procés i tornar al camí de la democràcia liberal (camí desconegut, encara, en aquell moment, a Rússia)¹⁹⁷. Hi ha en molts textos de Gaziel un allunyament complet de l'ideari orsià, tot i que tal fet esdevé palès uns quant anys més endavant de les paraules d'Ors, abans citades.¹⁹⁸

De totes maneres, ja un any després de les darreres paraules citades d'Ors, Gaziel llançava des de les pàgines de *La Vanguardia* una rècula de desqualificacions contra l'estat soviètic. L'ocasió venia donada per la conferència de pau celebrada a

¹⁹⁵ Ibidem D'Ors, Eugeni. p. 326.

¹⁹⁶ Ibidem Jardí, Enric p. 96.

¹⁹⁷ Cf. LV "Un puente que se agrieta". 25/11/1927

¹⁹⁸ Salvant, però, algunes expressions o mots d'ascendència orsiana que sí que les conserva i usa Gaziel, tal com hem vist amb l'expressió de *ben plantada*, referida en registre líric a la ciutat de Sant Feliu de Guíxols, o amb l'atribució del mot *heroic*, que Gaziel reserva per al poble castellà (a *Quina mena de gent som*) i que recull de l'orientació nietzscheana recollida en algunes *gloses*.

Gènova el 1922, en què entre les potències guanyadores de la primera guerra mundial, afegint-s'hi també el cas de la mateixa Alemanya i d'Itàlia, no acabava d'haver-hi una actitud clara i conjunta davant del fet soviètic. Gaziell aprofita la situació per fer crítica d'aquells dubtes i indecisions, que ell veu més propis d'interessos egoistes de cada estat, més que d'una presa de consciència moral d'allò que, segons Gaziell, representa un país tant enorme i convuls, com Rússia, en mans de l'ascensió i control del proletariat. Una posició, doncs, de Calvet, ben diversa de la mantinguda i celebrada per Eugeni Ors. Val la pena de reproduir-ne algun fragment:

Alemania se acerca a los rusos, se apoya en ellos, pacta i colabora con ellos, no porque sean bolcheviques, sino únicamente porque representan una tendencia en absoluto contraria a la que dictó el Tratado de Versalles. [...]Francia es, pues, la única gran potencia que pide la tragedia, el duelo a muerte; y no por gusto, sino porque está convencida de que el casamiento no puede ser otra cosa más que una farsa inmoral y un peligro gravísimo. Francia no cree en el oportunismo de Lloyd George, porque no cree en la sinceridad del comunismo ruso.¹⁹⁹

En el seu estudi *El malentès del Noucentisme*, Xavier Pericay i Ferran Toutain fixen les característiques literàries que defineixen el moviment noucentista d'inicis de s.XX. Alguns dels trets del nou estil, ja ho hem vist, eren plenament compartits per Gaziell, especialment, a més dels que ja hem indicat, el propòsit de bastir una prosa catalana moderna, fixant un codi gramatical que establís un cànon, un ús estàndard, normatiu, sobretot de la prosa literària (especialment l'assagística) i també de la poètica.

El propòsit havia de passar per extirpar quants més elements millor del llenguatge col·loquial que denotessin la castellanització (lèxic, expressions, sintaxi...) de la llengua catalana, amb la finalitat de bastir un llenguatge, que fos operatiu sobretot per al registre literari de la llengua. Molts escriptors de la transició dels dos segles recorrien a les varietats dialectals i col·loquials per aconseguir un llenguatge efectiu, és a dir, clar i de ràpida comprensió. El que passa és que el Noucentisme, sobretot la pràctica noucentista dels dos primers abanderats, no tenia cap pressa, si no cap interès, per la prosa literària de romanticisme folklòric de temes rurals i jocfloralescs dels escriptors immediatament anteriors, decantant-se més aviat cap al registre poètic i/o assagístic.

Per a Maurici Serrahima el registre lingüístic del discurs de Gaziell palesa de manera ben clara la seva distància del *pantarca*. Tot i amb això Serrahima no dubta a atribuir o a proclamar la influència de Xènius en la prosa periodística inicial de Gaziell: *Viatge sentimental, o apologia de Catalunya* és per a Serrahima una prova indiscutible de la forta influència d'Ors sobre el jove Gaziell.²⁰⁰

Però sembla que, per a Serrahima, l'influx literari del Noucentisme en la prosa de Gaziell ja no va anar més enllà, perquè l'estil de prosa planera, periodística o no, i la recerca d'eficàcia comunicativa ja marca distància considerable amb la prosa del *pantarca*, ocupat, aquest, més aviat en el desplegament d'un virtuosisme literari amb equilibris lingüístics i semàntics d'alta volada, si no de registre i voluntat elitistes. Diu Serrahima:

¹⁹⁹ LV "Las fuerzas en pugna" 05/05/1922

²⁰⁰ Cf. Serrahima, Maurici. *Dotze Mestres*. Edicions de 1984, 2008. Barcelona. p. 318.

Originàriament «noucentista», [*Gaziel*] mai no es va deixar endur —fora d'aquell text que he citat [Serrahima es refereix a l'obra referida més amunt *Viatge sentimental, o apologia de Catalunya*]— cap a la imitació de l'«arbitrarisme» orsià, ni tampoc, tot i que l'admirava molt, cap a la línia iniciada per Carner. Va escriure sempre una prosa volgudament planera, molt més pròxim en la intenció a la dels escriptors francesos del segle XVIII que els barroquismes artificiosos amb què Xènius els hauria volgut imitar,²⁰¹

Així doncs, per a Maurici Serrahima, en el discurs literari de *Gaziel* hi ha una clara mostra de distanciament del Noucentisme literari i, per tant, dels autors i executors de tal orientació, tema, aquest, al qual Serrahima torna a referir-se unes pàgines més endavant del text de la darrera citació²⁰². Però Serrahima va una mica més enllà a l'hora de constatar i valorar el registre planer de la prosa *gazeliana*. I és que aquest estil del nostre escriptor, especialment inaugurat per *Gaziel* en les cròniques periodístiques, i també continuat en la prosa catalana posterior, seria el mateix punt de sortida per a autors que practicaren també el mateix registre planer i col·loquial: Carles Soldevila, Sagarra i el mateix Josep Pla. És una hipòtesi que Serrahima no s'ocupa, després de contrastar, però l'enunciat queda ben clar:

Aleshores ens ve la idea que potser els qui la van utilitzar en el tomb decisiu [Serrahima es refereix a la prosa planera i eficaç al·ludida més amunt], i notòriament Josep Pla, potser també l'havien trobada, com ell, en la pràctica de la crònica periodística [Serrahima es refereix, igualment a les primeres cròniques de *Gaziel*]. Ho podríem dir, també, entre altres, de Carles Soldevila, i d'una bona part de l'obra posterior de Sagarra.²⁰³

Gaziel acceptà, d'entrada, doncs, alguns dels plantejaments filològics del noucentisme, especialment a l'hora de considerar la voluntat de construcció d'una prosa moderna, pròpia d'una literatura civilitzada, classicista i plena de racionalitat, en què la facilitat de la descripció i comprensió fossin objectius prioritaris.²⁰⁴ Però, a més, *Gaziel* no valorava la novel·la catalana de l'època com una producció artística del país reclosa en el provincianisme a què la reduïen alguns noucentistes.

Un cas modèlic de discrepància amb la visió noucentista, el constitueix la valoració de la novel·lística de Narcís Oller, que per als noucentistes resultava ser un fallit intent d'importació del registre narratiu de la novel·lística europea, francesa. *Gaziel*, en canvi, tot i reconeixent les influències franceses en l'obra d'Oller atribuïa al novel·lista barceloní el mèrit, senyal de modernitat, de l'escriptor per portar la narrativa cap a l'univers urbà, fugint de la tradicional ubicació de la temàtica en l'àmbit de la pagesia i del món rural, ubicació menystinguda pels noucentistes, ubicació, però, que *Gaziel* valorava positivament, malgrat reconèixer també la necessitat d'acostar la novel·la catalana cap a l'univers urbà, cosa que veia ben reeixida en l'obra olleriana.

En qualsevol cas Pericay i Toutain reclamen el reconeixement de diferents generacions d'escriptors noucentistes, la segona de les quals estaria integrada per escriptors com Soldevila, Sagarra, Llor, Pla, Arbó i Benguerel, que continuaria amb noms com Rodoreda, Fuster, Gabriel Ferrater, i dins de la qual inclouen, també, *Gaziel*.

²⁰¹ Op. cit. p. 319.

²⁰² Cf. *Ibidem* p. 328.

²⁰³ *Ibidem* p. 329

²⁰⁴ Cf. Xavier Pericay i Ferran Toutain *El malentès del Noucentisme* Proa, 1966. Barcelona.

Pel que fa a les diferències que els autors d'aquell estudi estableixen entre els primers noucentistes (Carner i Xènius) i aquesta segona generació, que la bategen amb el nom de la generació de la *prosa del 25* (se suposa que tal expressió obeeix a la cronologia dels escriptors integrats en aquesta generació), no entrarem en la seva discussió ni detall, però caldrà dir alguna cosa dels motius que tenen aquells dos autors per considerar Gaziell membre de tal generació.

Pericay i Toutain reconeixen alguns inconvenients o problemes en el paper jugat per Gaziell, especialment quant a l'època d'articulista a *La Vanguardia*. Retreuen:

És clar que amb Gaziell els estudiosos han tingut mala peça al teler. ¿Què se'n pot fer d'un periodista català il·lustrat que reflexiona críticament sobre el seu propi país en castellà? ¿A qui li toca carregar el mort? ¿A la literatura d'aquí? ¿A la d'allà? ¿A cap de les dues?²⁰⁵

De totes maneres, Pericay i Toutain troben altres aspectes de la qüestió que els sembla que torna inqüestionable l'assignació de Gaziell a la generació (segona, la de la *prosa del 25*) noucentista. I així puntualitzen:

Certament, la barrera de l'idioma ho feia difícil; però també és veritat que la prosa del Gaziell de *La Vanguardia* estava molt més a prop de la que anaven definint Pla, Sagarra i Soldevila a les pàgines de *La Publicitat*, que no pas de la que havia sorgit de les cendres d'Ors.²⁰⁶

És per això que Pericay i Toutain consideren que la prosa catalana de Gaziell, publicada a partir de 1958 (sembla que Pericay i Toutain no tenen en compte la prosa catalana de Gaziell anterior a la publicació de la *Trilogia Ibèrica*) té en l'articulisme gaziellà de *La Vanguardia* el seu indubtable fonament, per acabar ocupant, a la fi, el lloc merescut i reconegut que té dins de les lletres catalanes.

L'aspecte literari de l'obra de Gaziell, que s'involucra amb molts aspectes formals tecnicolingüístics en el projecte noucentista, tal com hem vingut comentant (malgrat que l'interès pels continguts literaris o informatius quedi una mica desplaçat d'aquell projecte) requereix una major il·lustració, que convé que sigui efectuada sobre les dues etapes de l'obra de Gaziell: l'obra periodística (en castellà) i l'obra literarioassagística (en català).

Periodistes, comentaristes i altres estudiosos estan d'acord en afirmar que Agustí Calvet va marcar una fita important en la premsa catalana. El seu periodisme, a la recerca de la informació neta d'embocalls sentimentalistes, panfletismes i demagògies, perseguia l'emulació de la premsa que ell admirava, sobretot la premsa anglesa, que, per a ell, encarnava el paradigma de premsa objectiva, de fiabilitat informativa i professionalitzada. El seu càrrec important a *La Vanguardia* li permeté endegar orientacions i reformes que li calien per assolir la categoria periodística que cercava, cosa que, a més, influïa en la divulgació i acceptació d'un periodisme de nou estil a Catalunya.

²⁰⁵ Ibidem p. 168 Aquest és, un conjunt d'interrogants que ubiquen a la perfecció la crítica situació de Gaziell. Altra cosa és que això serveixi per desqualificar Gaziell com a catalanista o no. O que hom vulgui incloure'l en alguna generació d'escriptors noucentistes o no. La opció o resposta que el lector decidís per a aquests interrogants segurament que n'obriria de nous, a propòsit de Gaziell, per exemple: com caldria avaluar l'autoreivindicada catalanitat del nostre escriptor, assumint la suposada adjectivació de *mala peça al teler*, referida a Gaziell?

²⁰⁶ Ibidem p. 169.

Per citar alguns autors i periodistes actuals, que destaquen el paper de Gaziel, dins del periodisme català dels anys vint i trenta del s.XX, com un dels més importants en aquest context i període determinat, podríem fer referència a noms com el de Josep Benet, que en el seu *Pròleg* a l'edició de les Obres Completes en català afirmava, referint-se a l'obra d'articulista polític de Gaziel:

Gaziel probablement ha estat l'escriptor polític més intel·ligent que ha donat la dreta catalana en aquest segle²⁰⁷

O el mateix Manuel Llanas:

Vist en conjunt, el periodisme de Gaziel destaca per la qualitat intel·lectual i per la capacitat de seduir el lector. Compta al seu favor amb una pila d'elements favorables: notabilíssim bagatge cultural, atractiu enfocament dels temes, oportunitat i originalitat, riquesa d'idees i un repertori d'estratègies retòriques de gran estil.²⁰⁸

O Enric Juliana:

Gaziel perteneció a la mejor raza de periodistas que ha dado Europa. A una hornada que no se volverá a repetir por mucha que sea la nostalgia de los viejos tiempos.²⁰⁹

O també, el mateix Juliana repeteix:

Gaziel [Juliana probablement es refereix al nom *Gaziel*] ha esdevingut ja, i per sempre més, l'acompanyant del més brillant periodista català de la primera meitat del segle XX.²¹⁰

També Jordi Amat es referma en un elogi semblant:

Malgrat que havia estat, probablement, el periodista més important de la premsa catalana fins a l'esclat de la Guerra Civil.²¹¹

També Gaziel mereix un elogi per la seva teorització sobre el periodisme: limitacions econòmiques, polítiques i necessitats que feien que el periodisme a Espanya ensopegués amb tota mena d'esculls i que, per tant, en dificultés la professionalització²¹². La valoració del que representa Gaziel en el context del periodisme català pot il·lustrar-se amb l'actitud de Josep Pla envers el periodista guixolenc, que Xavier Pericay exposa, destacant el paper de referència que Gaziel tenia per a Pla, així com la franca admiració d'aquest per aquell. Un reconeixement i un sentiment que serviren a Pla d'estímul per demostrar i demostrar-se a si mateix la

²⁰⁷ Benet, Josep. *Pròleg* a OCC. p.XXIX

²⁰⁸ ML. *Gaziel: vida, periodisme i literatura* op. cit. p. 8

²⁰⁹ Juliana, Enric. LV "Gaziel contra el erial" 26/09/2005

²¹⁰ Juliana, Enric, *Pròleg a Tot s'ha perdut* (RBA- La Magrana, 2013. Barcelona) p. 12

²¹¹ Amat, Jordi, Nota a l'edició op. cit. p.21.

²¹² Per a aquestes consideracions de Gaziel sobre periodisme, és interessant consultar-ne les valoracions de Pericay, Xavier. *Josep Pla y el viejo periodismo*. Destino 2009. Barcelona

capacitat de posar-se a l'alçada del periodista guixolenc puntualitzant-li o contradient-li algunes de les afirmacions d'aquest²¹³.

Gaziel ocupa un lloc destacat com a cronista i corresponsalista, apartat literari, aquest, del qual aquest estudi no se n'ocupa en detall. Però Gaziel no només va ser un periodista d'opinió i un dels principals responsables, director únic, de *La Vanguardia* des del 1920 fins al 1936, sinó que també va entrar, després, de ple en la producció d'obra literària, amb la pràctica de diversos subgèneres: assaig, memòries, llibres de viatges... I, en aquest camp, les valoracions també són rellevants.

Primer cal fer esment que Gaziel, a partir de la guerra civil, posa tota la seva voluntat literària al servei de la llengua catalana. Ho hem vist a l'apartat 3.2.2. I, després, puja al carro de la normalització lingüística noucentista, abraçant plenament la reforma fabriana (opció aquesta que ja venia anunciada en articles molt anteriors a aquella data). La raó és que Gaziel, igualment que Josep Pla visualitzen i manifesten el panorama esborronador de la situació de la llengua catalana (visualització i preocupació de Gaziel que ja hem vist pàgines enrere). L'adopció de la reforma fabriana vindria a ser un recurs, un remei, indefugible: la llengua catalana estava condemnada a un esvaïment total, més aviat o més tard.

A partir del moment de l'adopció exclusiva de la llengua catalana, i des d'un punt de vista literari, Gaziel conreà, bàsicament, tres gèneres literaris: l'assaig, les memòries i els viatges. És en aquestes modalitats literàries que li plouen elogis sobre el lloc que acaba ocupant en el conreu de la llengua catalana en procés de recuperació.

Gaziel, igualment que passa amb altres autors, construeix un semblant literari d'un lloc geogràfic determinat, en aquest cas és tracta de Sant Feliu de Guíxols. Les seves memòries de la ciutat nadiua li permeten desplegar una literatura descriptiva que, de la mà d'un català normatiu farcit ara i adés d'expressions i termes dialectals, promouen una estampa allunyada d'excessos lírics, però plena de saborosos localismes. És una oportunitat literària que aprofita Gaziel per exposar la seva concepció de l'esdevenir històric i com afecta aquest devenir del temps els valors folklòrics, paisatgístics, urbanístics i la manera d'entomar el procés de la vida individual i social de la comunitat. Tot això permet detectar en Gaziel pressupòsits que havien d'influir en el seu posicionament social, així com en la valoració del liberalisme i la seva dissolució com ideal social al compàs de la continuació de les generacions. Temes, tots aquests, explicats en els apartats 1.1, 1.2 i 1.3.

Pot resultar il·lustratiu resseguir el semblant literari de Gaziel utilitzant el criteri de diferents modalitats d'escriptura, així com comparant algunes seves estratègies literàries amb les que emprà Josep Pla.

D'entrada, sembla que en l'obra de Gaziel, tant en l'etapa de cròniques, com en la de periodisme d'opinió, com en l'etapa de producció de l'obra catalana, hi ha un rerefons genèric comú que no és altre que allò que ha estat anomenat i tractat com a "escriptura del «jo»", és a dir, la producció literària que gira al voltant de l'expressió del nucli, de la font, de l'origen dels pensaments i vivències de l'individu en contacte amb la seva circumstància més o menys immediata cronològicament, geogràficament, ideològicament. L'"escriptura del jo" deu poder ser estirada cap a diversos gèneres o subgèneres de prosa i, així, malgrat que hom pugui afirmar que quan un escriptor posa els seus pensaments sobre el paper el que fa, de fet, és expressar el seu *jo* (i, per tant, hom podria considerar aquesta opció literària, ben bé, com a "escriptura del jo"), l'expressió d' "escriptura del jo" sembla d'ús més apropiat quan és el cas d'un autor que busca, de manera conscient, en la prosa (o en qualsevol altre gènere literari) l'objectiu d'un dibuix,

²¹³ Pericay op. cit. P. 274-275 i 277.

fictici o veritable, de la seva personalitat, que és allò que vol mostrar públicament de manera més o menys desvelada. Aquest dibuix, en canvi, no té per què ser l'objectiu de l'escriptor llançat a especulacions, del tipus que sigui, teories o, simplement, pensaments més o menys aguts, a propòsit de les referències que situa o localitza en el seu món extern. Tot i amb això no es pot negar que a un escriptor, ubicat en aquesta darrera tessitura, també poden quedar-li declarats i descoberts, sigui de manera voluntària o involuntària, aspectes de la personalitat, encara que això no sigui el seu objectiu primer. En línies molt generals, doncs, qualsevol escriptor que pugui ser adscrit com a mínim a un registre literari (a més de poder ser adscrit, també, a altres registres: historiador, cronista, periodista, divulgador científic... etc.) pot ser ubicat, també, dins dels dominis de l'"escriptura del jo".

Gaziel, *de facto*, podria quedar inscrit en el grup de prosistes que prenen el jo com a objecte de llur prosa, però quant a intenció se n'allunya força, en la mesura que els seus relats tenen com a constant i directa referència processos, fets i situacions del món exterior al seu propi jo, un món del qual n'intenta i en proposa una visió, una explicació.

És per això que la narració, en el cas de Gaziel, i malgrat les coincidències d'estil, i d'intencions literàries i ideològiques, no planteja, com en el cas de Josep Pla, la sibil·lina distància que hom pot sospitar i/o descobrir dins de l'obra del palafrugellenc entre el concepte d'autor i el de narrador, en els termes que Xavier Pla explica en l'obra referenciada més avall. El concepte d'autor i el de narrador no sembla que guardin en el cas de Gaziel la mateixa relació que en el cas de Pla. En el cas de Gaziel no es produeix cap situació ni voluntat destacables de ficció ni de veritat autobiogràfica. L'autobiografia (malgrat la seva col·lecció de textos que poden enquadrar-se sota el gènere de memòries) seria, en tot cas, resultat derivat d'una prosa en què versemblança literària i veritat/sinceritat es distancien ben poc l'una de l'altra, cosa ben diferent d'allò que el lector pot descobrir en l'obra planiana. En la prosa de Gaziel no hi ha el propòsit de construcció d'un jo que ha de ser mostrat i tractat com a objectiu literari primer (malgrat la pàtina referencial exterior amb que l'escriptor podria tenyir tal objectiu), sinó que hi ha el propòsit de la construcció de referències que són exteriors al jo. El recurs d'una prosa dirigida cap al jo i al propi discurs, l'estratègia d'una metaprosa, no hi és en Gaziel com a objectiu, si més no com a objectiu prioritari i directe o com a propòsit recurrent.

Malgrat les distàncies que hom podria destacar entre els membres de la mateixa generació, Gaziel quedaria emplaçat, tant cronològicament, com literàriament, dins de la generació que pot ser vista com les escorialles del Noucentisme, en el sentit que es tracta d'un grup d'escriptors d'aquesta generació que són alhora deutors i creditors d'aquell moviment cultural immediatament anterior. Una situació, una actitud, per altra banda, que serà compartida per bon nombre d'escriptors catalans. Es tractaria, potser, d'una segona generació noucentista que Xavier Pericay i Ferran Toutain qualifiquen com la generació de *la prosa del 25* i que recolliria l'impuls d'una modalitat d'enlairament literari dels escriptors pròpiament noucentistes, acotant, però, certes propostes i promovent-ne de noves.²¹⁴ Aquesta qüestió, a propòsit del nostre autor, serà tractada en el penúltim apartat del capítol segon.

Dins d'aquesta *segona* generació noucentista, aquells dos autors hi col·loquen, com a membre rellevant, Josep Pla. L'escriptor palafrugellenc i l'escriptor guixolenc compartiren o coincidiren en determinades circumstàncies, actituds (literàries o altres),

²¹⁴ Pericay, Xavier i Toutain, Ferran. *El malentès del Noucentisme*. Proa, 1996. Barcelona.

accions, intencions, que fan que, en alguns trets literaris (mètode, estil, etc.), Pla i Gazi-el puguin ser vistos amb plantejaments força bessons i, en canvi, en coses com la relació que l'autor estableix amb la seva obra, o la consideració de la pròpia obra, o el paper (transcendental o banal) que creguessin que la seva obra havia d'acabar de jugar o assumir, mostren diferències importants.

Ben segur que Gazi-el coincideix amb Pla (i amb els escriptors assignats a la *prosa del 25*, per Pericay i Toutain) en un tema tan definitiu com la preocupació per l'estil d'una prosa clara, àgil i eficaç, en una mena de comiat del registre literari (un registre literari, un estil, que el mateix Pla qualificava sovint d'emfàtic i pedant) que la generació inicial noucentista es complagué a practicar.

Ara bé, la temàtica dels escrits de Gazi-el té una orientació que l'allunya molt de les explícites intencions de Pla d'eleva la banalitat a categoria literària (que és cosa un xic diferent, però, del propòsit orsià de donar categoria de transcendència gairebé ontològica a l'anècdota quotidiana).²¹⁵ La temàtica dels escrits de Gazi-el, especialment de l'època de cronista i de periodista d'opinió apunten molt més amunt de qualsevol cosa o situació tenyida de trivialitat. És veritat que en els seus llibres de memòries i en algun de viatges no s'està de donar força poètica a allò que pot ser abastat amb l'espontaneïtat dels sentits, però fins i tot aquí aquest registre sensual és destacat per Gazi-el amb la intenció literariometafísica de mostrar que les coses més properes i intuïtives no tenen res de banalitat, perquè estan al servei de la contemplació i l'assaboriment de l'espectacle natural, còsmic (dins del qual la presència i la vida humanes només en són un petit episodi, encara que destacable del tot), per a ell tant ple d'interrogacions misterioses i d'incitacions.

Un altre punt de comparació interessant entre Pla i Gazi-el és la qüestió de la distinció que hom pot efectuar en l'obra de l'escriptor palafrugellenc entre la posició d'autor de la seva obra i la tessitura de narrador de tal obra.²¹⁶ Aquest enfocament crític de Pla pot servir per contemplar també si la condició d'autor/narrador de l'obra planiana es troba acomplerta o desplegada en termes similars o distints en l'obra de Gazi-el. Xavier Pla, en l'obra referida, analitza també la relació entre sinceritat i veritat amb la versemblança dels continguts de la prosa de Josep Pla, una relació en què la versemblança (i no la veritat) adoptaria de manera definitiva la condició de canemàs de la prosa planiana. Aquests i altres aspectes podrien ser aportats en el cas de Gazi-el, per adonar-se que en la prosa autobiogràfica de Gazi-el (llibres de memòries: *Tots els camins duen a Roma*, *Sant Feliu de Guíxols*, *una vila del vuit-cents*, *Història de La Vanguardia* o *Meditacions en el desert*) no hi ha preocupació de l'autor per distanciar-se de la condició de narrador, segons ha quedat expressat línies amunt: les referències a les seves circumstàncies personals, vitals i socials són molt escasses i la sinceritat i la veritat de tals referències no contribueixen a l'elaboració d'una figura imaginària de l'autor dels textos que entrebanqui una comparació amb la figura real de l'autor. Però, a més, Gazi-el tampoc no abandonà mai el criteri de la versemblança, de tal manera que hom pot descobrir en la prosa gazi-eliana una decisió d'harmonització constant de veritat/sinceritat amb la versemblança dels continguts de la seva prosa.

La dedicació de Gazi-el a l'escriptura (en el registre literari o en qualsevol altre) sembla també ben distant d'allò que representava per a l'autor d'*El quadern gris*. En diverses parts de l'obra planiana hi ha palès el paper totalment absorbent que la dedicació literària tenia en la vida del palafrugellenc, per acabar exercint una significació de

²¹⁵ Sobre el protagonisme de la banalitat en la prosa planiana, que Pla mateix s'esforça a reclamar com a base material dels seus *papers*, Cf. Pla, Xavier *Josep Pla, ficció autobiogràfica i veritat literària*. Quaderns Crema, 1997. Barcelona p. 74 i següents

²¹⁶ Sobre aquesta qüestió referida a Josep Pla, Cf. Pla, Xavier, op. cit. p. 32 i següents.

domini vital absolut davant de qualsevol altra dedicació o atenció que l'escriptor pogués posar en altres coses. Gaziell (ben probablement com a resultat d'una personalitat en què el control intel·lectual sobre els interessos personals tendia a la recerca d'un equilibri) no va acceptar mai que la passió per la literatura acabés essent el canemàs i la justificació de la seva vida. I com axioma, probablement d'influència nietzscheana, Gaziell manifestà en diversos llocs de la seva obra que qui pot justificar el fet literari és la vida, i no la vida pel fet literari. La vida, per a Gaziell, mereixia el primer interès i inexcusable atenció i dedicació, perquè, per a ell, la literatura és vida, però aquesta no és només literatura i, per tant aquella no pot quedar reduïda als límits d'aquesta. Per a Gaziell "escriure per viure" quedaria, en tot cas, sobreeixit per "viure per escriure".

Un apriorisme intel·lectual?, podria ser. Però malgrat la distància de la valoració del fet de la dedicació literària entre un escriptor i un altre, hom reconeix punts de sortida literaris i influències comunes, si no calcades: Montaigne i Stendhal, per exemple, són reivindicats com a models literaris tant per Gaziell com per Pla²¹⁷.

Hom pot trobar, doncs, en Gaziell, lluny de ser un mer epígon, una opció literària personal amb aspectes que ensems l'acosten i el separen d'alguns escriptors de la seva pròpia generació.

De totes maneres, i en línia amb la posició personal adoptada en relació a la dialèctica que Gaziell esbossa entre vida i literatura, o, per dir-ho de manera més planera, entre viure (biològicament i espiritualment) i escriure (amb intencions literàries o no) hi ha un magistral desplegament del joc literari que Gaziell obre.²¹⁸ I ho fa donant veu, alternativament al *jo* i a l'*ell*, a la primera i a la tercera persona de les conjugacions verbals. Gaziell, amb tal estratègia narrativa acaba fent més difícil la distinció entre "autor" i "narrador", perquè l'ús combinat de primera i tercera persona entrebanca força la creació de distàncies entre un concepte i l'altre.

Gaziell combina de manera natural les veus d'aquestes dues persones verbals de tal manera que hom ha de reconèixer que si, en algun sentit cal adscriure el nostre autor al grup de "l'escriptura del «jo»", també caldria reservar-li un lloc destacat en una literatura que podríem batejar amb expressions com ara: "escriptura de l'«ell»" o l'"escriptura de la tercera persona", o l'"escriptura del reflexiu (pronomen)" o de l'"impersonal". Que, en qualsevol cas, i gràcies a la presència immediata de la primera persona, allunya Gaziell de tot intent d'associar-lo amb vel·leïtats o propòsits objectivistes, que, de manera simultània i a la inversa, desactiven també de forma immediata el propòsit d'una ubicació estricta i exclusiva del nostre autor dins dels dominis del subjectivisme. És que Gaziell combina de manera constant aquestes dues categories del posicionament literari. Subjectivisme i objectivisme queden combinats de tal manera en els textos de Gaziell que sinceritat/veritat i versemblança s'atrauen l'una a l'altra, dins del mateix discurs.

A mode d'il·lustració de tal estratègia, val la pena de reportar fragments d'un text en què queda escenificada la transició des de la tercera persona verbal a la primera. Aquesta, que correspon a la primera del singular, és l'estació provisional d'un recorregut que, per tal de no resultar xarbotat, circula pel domini de la primera persona del

²¹⁷ Per tal de resumir aquesta reivindicació i filiació literària compartida, CF. ML (*Gaziell...*) op. cit.p. 411 i Pla, Xavier. Ídem p. diverses: 21, 142, 197... etc.

²¹⁸ La relació que estableix Gaziell entre aquestes dues realitats de la seva existència és tal que fa difícil aplicar a l'escriptor guixolenc l'expressió fusteriana de "grafomania" per adjectivar una dedicació obsessiva a l'escriptura com la que Josep Pla establí entre aquelles dues realitats. Per a Josep Pla, l'escriptura és raó de vida, sentit, justificació, condició de la seva existència (cf. Pla, Xavier. Ídem p. 184-5), d'aquí ve la qualificació de "grafòman" que Joan Fuster aplica a Josep Pla. Però per a Gaziell l'escriptura és expressió de vida, per donar-ne, si és possible, visió profunda i nova. Sense aquella, aquesta, i res, no tindria, no té sentit.

plural, el nosaltres, per acabar abocant-se en la primera del singular. Estació, ensems, d'arribada i de nova sortida cap als dominis del *nosaltres* o de l'*ell*. En definitiva, Gaziell explota amb sumptuositat una dialèctica que en l'àmbit filosòfic ressona com a estratègia pròpia d'un discurs hegel·lià.

Vegem-ne una mostra.

Gaziell en els paràgrafs finals de *La península inacabada*, s'instal·la, de primer, en la tercera persona verbal per denunciar la pèrdua de quelcom que precisa de ser presentada com una eventualitat objectiva del tot i, que per tant, aspira al reconeixement general de tal situació de privació:

La pèrdua més gran que la intel·ligència humana ha sofert és, potser, la de la doctrina de suprem equilibri que portava el nom d'Epicur. Com que les obres del mestre [...] s'han perdut gairebé en pes,²¹⁹

A continuació d'aquest registre objectivista, Gaziell entona la veu múltiple del *nosaltres*, en què l'avaluació subjectiva comença a entrar en escena. I diu:

És com si la llum del sol s'hagués fos abans de la nostra naixença, i ara volguéssim saber com era la claror que tornava radiant de les tenebres.²²⁰

Des del trampolí del *nosaltres*, com agafant empenta, Gaziell aterra immediatament en els dominis del *jo*, per declarar:

Veig clarament que les innumerables teories inventades pels homes per atènyer el que tots encalcem, que és la salvació pròpia,²²¹

En molt poques línies, Gaziell, salta d'un registre personal a l'altra, amb un malabarisme literari (i un fons filosòfic) que promou un diàleg constant entre les persones verbals i, en definitiva el contacte estret entre sinceritat/veritat i versemblança del text, així com entre el registre subjectivista i l'objectivista que hom pogués o volgués associar-hi.

A continuació, de manera immediata, Gaziell torna ascendir als dominis de la impersonalitat o de la tercera persona verbal, per recomençar la mateixa trajectòria, i escriu:

Qui vol salvar la totalitat dels homes, per força ha de sacrificar l'home. Però com que el conjunt dels mortals, o sia la Humanitat, és una pura entelèquia, no ha estat, no és ni serà mai salvable,²²²

²¹⁹ OCC p. 1081-2.

²²⁰ op. cit. p.1082.

²²¹ ídem p.1082.

²²² Ídem p. 1082.

No és difícil, més enllà de la intel·lecció que aquesta agrupació de textos fragmentats faci possible, d'adonar-se del joc de veus que Gaziel orquestra i, en conseqüència, descobrir o sospitar les implicacions que aquest joc narratiu comporta per al registre literari del guixolenc.

La preocupació per la situació de la llengua catalana, especialment pel registre literari de la llengua i la voluntat d'eleva-ne la categoria, el portà a anàlisis crítiques de les obres de diferents autors: allò que representà de valuós per la modernització de la narrativa catalana, contra la decadència literària de què encara no havia acabat de desprendre-se'n la Renaixença, ho detecta Gaziel en l'obra novel·lística de Narcís Oller, en canvi troba en el llenguatge poètic de Sagarra un registre que rebaixa la categoria literària de la llengua catalana per un abús d'expressions, que al seu entendre, recorren a un lèxic de categoria literària nul·la. La crítica literària de Gaziel el porta a analitzar l'obra de diversos autors, produint diagnòstics de diferents signes, alguns d'ells encenen polèmiques com la de la produïda com a resultat de la seva anàlisi de l'obra i de la situació de Salvador Albert. Altres autors que reben valoracions d'un signe o altre són Joan Maragall, Josep Carner (primer Carner, només), Joan Alcover, Josep M. De Sagarra, Miquel dels Sants Oliver, Joaquim Ruyra, (crítiques literàries entorn de la llengua i literatura catalana que hem de veure, en alguns casos, amb major detall en l'apartat 3.2.). Gaziel també efectuà comentaris crítics, al llarg de tota la seva obra, d'autors de la literatura castellana i mundial: Baroja, Azorín, Cervantes, Shakespeare, Proust, Dostoiewsky, Stendhal, Valéry.

El discurs literari de Gaziel està molt centrat en la recerca d'eficàcia narrativa i descriptiva, cosa que li ve propiciada per la tècnica periodística que durant tant de temps practicà (ja hem trobat aquest aspecte unes poques pàgines enrere). També influí en el seu estil la convicció de la necessitat de la recerca de la rendibilitat del llenguatge, contrapesant el desgavell de lèxic amb la precisió expressiva i adjectivació sòbria i elegant. I també rep impuls literari de l'ideal noucentista, especialment de la segona generació noucentista, amb la qual comparteix criteris i valors. Segurament, aquest és un dels motius que porta a alguns escriptors a enquadrar l'obra de Gaziel en els paràmetres, si més no literaris, del noucentisme. Maurici Serrahima és una de les veus que destaquen la preocupació de Gaziel per al llenguatge àgil, senzill i eficaç, un estil aclofat dins dels paràmetres lingüístics noucentistes:

El que diu sol prendre així un aire verbal, que fa pensar en una dissertació planera adreçada a un petit públic que l'escolta. [...] En aquesta mena de conversa, Gaziel sap mantenir un to planer, gairebé casolà, eficaçíssim.²²³

També és Maurici Serrahima qui s'ocupa de fer consideracions del pes literari de Gaziel:

Hi aconsegueix unes pàgines antològiques [Serrahima es refereix al llibre *Castella endins*, de 1959] que poden ser comparades a les millors que, d'aquesta mena trobem, per exemple, en els llibres descriptius de Bertrana, de Sagarra o de Josep Pla; jo les posaria entre les més perfectes de la nostra literatura. [...] S'adonava que es guanyava un lloc en el primer rengle dels escriptors del país. I n'estava content. [...] Però, fins al darrer moment, va donar el millor d'ell mateix a la literatura catalana,²²⁴

²²³ Serrahima, Maurici. *Dotze mestres*. Edicions de 1984, 2008. Barcelona. p. 321.

²²⁴ Op. cit. p. 332.

A mode de resum, doncs, i d'acord amb les circumstàncies analitzades en aquest apartat, l'adscripció ideològica i cultural de Gaziél a la generació noucentista (de la qual, quant a tal generació, ell en forma part) no pot fer-se segurament d'una manera general. Tenint en compte els innegables punts de contacte entre ell i el Noucentisme i tenint, també, en compte les distàncies que hom pot observar i detectar entre ambdós punts, sembla raonable referir-se al noucentisme gazielià remarcant de manera immediata el seguit de matisacions i puntualitzacions requerides per tal de poder dibuixar de manera més precisa aquesta pretesa adscripció.

2.3 Antropologia i filosofia social

2.3.1. Ésser humà i felicitat: guerres i revolucions

En l'apartat "Altres influències en el pensament de Gaziél" del present capítol hem fet referència a la visió pessimista que elaborà Gaziél a propòsit de la trajectòria històrica seguida per l'ésser humà: de *pura zoologia* qualificava Gaziél tal trajectòria. La personalitat del nostre escriptor, suposició ben raonable que pot ser aplicada a qualsevol altre autor, degué influir a bastament en la seva obra. L'interessant del seu cas és que es tracta d'un intel·lectual que comparteix amb una simultaneïtat constant tant estats de pessimisme o decepció, com estats d'engrescament i optimisme. I no és pas que es tracti d'algun tipus de resposta llunàtica, sinó, tot el contrari, Gaziél tingué sempre davant dels ulls, de manera lúcida i desperta, dues visions possibles i justificades de la realitat que ens envolta, sigui realitat natural o realitat social. Pàgines enrere també hem fet referència al caràcter dionisiac, la sensualitat calibrada, que mostra la personalitat de l'escriptor: un tret de la seva personalitat que el feia terreny adobat per a les onades nietzscheanes que arribaren a les nostres latituds a les darreries del s.XIX. Tot això mostra que comptava amb una fermesa personal i intel·lectual que li permetia valorar i tractar raonadament les dimensions diverses i de vegades contradictòries de la realitat del dia a dia, a què Gaziél havia de donar resposta.

Malgrat la qualitat *zoològica* que amararia la història humana, Gaziél també es plantejà i teoritzà, a la seva manera, sobre la situació i possibilitats de felicitat per a l'ésser humà. Aquest aspecte, així com algunes notes negatives que tenyeixen tot sovint la seva obra, és allò a què ara passarem revista.

2.3.1.1. La felicitat

L'experiència de l'època de les cròniques de la primera guerra mundial contribuï, sense cap dubte, a la construcció d'una determinada visió de la personalitat humana. De la mateixa manera que al s.IV aC., a Grècia, els terrabastalls socials que culminaren en lluites fratricides, posant en qüestió un model social basat en la identificació de la vida individual amb la *πόλις* de què aquest formava part, acabaren promovent un altre model de vida, en el cas de Gaziél el procés de recerca d'allò que pugui constituir l'estil de vida més adequat a la condició humana el dugué a conclusions semblants a les d'algunes escoles hel·lenístiques. Un i altres donaren voltes i voltes a aquesta qüestió. La felicitat, l'*εὐδαιμονία* hel·lènica, esdevingué l'eix central de moltes de les seves argumentacions sobre la condició humana. Gaziél, en els primers moments s'adscriu a una posició de to pascalià i estoicoepicuri: la impassibilitat, *ἀταραξία*, i

l'autodomini, *αὐτάρκεια*, dels pensadors hel·lenístics esdevenen, per a ell, estratègies de felicitat. Altra cosa és que pogués dur-les a la pràctica de manera efectiva. Però ambdues estratègies es fonamenten també en bases hel·lenístiques i pascalianes: l'única realitat de constatació inequívoca és la realitat individual. La felicitat, si és que realment està a l'abast, no pot fonamentar-se en cap altra cosa que no sigui un estat determinat d'aquella realitat individual. Només l'individu, a títol personal, pot experimentar l'*εὐδαιμονία*. La felicitat només és possible si l'individu (no la comunitat) la produeix en ell mateix. Ja hem vist a l'apartat 2.1.1.2., com Gaziel experimenta una evolució en l'avaluació de l'estratègia que Pascal proposava per a l'assoliment de la felicitat. La cel·la interior que Pascal promovia com a reducte ferm per a l'estabilitat individual és una idea que el 1919 Gaziel subscribia. Cosa de la qual se'n desdiu en la seva etapa de maduresa, tal com ha quedat explicat en les pàgines esmentades. Però allò que sí que roman sempre present en el pensament de Calvet és la idea que la realitat humana és, només, una realitat individual i, per tant:

La dicha, la riqueza y la paz— no han existido, no existen ni existirán nunca fuera de nosotros mismos ni entre las colectividades, sino que tan sólo logran gozarlas individualmente, en secreto, sin poder traspasarlas a los demás, los pocos que saben descubrirlas, como un tesoro escondido, en lo más recóndito de su propio espíritu.²²⁵

Hom pot, de seguida, adonar-se de la connexió tan directa que hi ha entre aquest argument que Gaziel projecta sobre la condició humana i l'individualisme que, en el terreny social i polític, el nostre autor atribuirà al caràcter català. Tema que trobarem il·lustrat en l'apartat del capítol tercer sobre les seves crítiques al bolxevisme i a la impossibilitat que tal ideologia pogués arrelar, algun dia, en la societat catalana.

Aquest individualisme, que Gaziel troba indeclinable i que evoluciona cap a la modalitat conceptual, la de la individualitat (igualmente irrenunciable en el cas de l'ésser humà), és allò que situa també com a motor genuí de qualsevol revolució social. La massa de població pot donar suport a denegar-lo a una acció revolucionària, però qui constitueix l'espurna que il·lumina el cel de les transformacions és l'individu, la força de la individualitat, convertida a la fi, en el vertader protagonista de les evolucions socials.²²⁶

Aquest pòsit insondable d'individualitat que hi ha en la condició humana és un dels motius que orienten Gaziel cap a postures d'un escepticisme i un pessimisme, per bé que mantinguts de manera no pas massa radical, que són en bona part fonament del realisme a què aspira a l'hora d'analitzar els avatars de la política catalana, espanyola o internacional. Un dels moments de la història europea que va incidir en la seva idea de les formidables dificultats de la humanitat per assolir, algun dia, un estat de felicitat que pugui ser considerat com a propi de la col·lectivitat, fou el complex de procediments i processos polítics que es dugueren a terme per establir el conjunt de greuges i reclamacions que els estats europeus havien de gestionar un cop acabada la primera guerra mundial. A la llum d'aquelles negociacions, acords/desacords, conferències i tractats, acabada la confrontació, Gaziel recollia l'opinió de Goethe a propòsit de la individualitat com a dimensió de l'ésser humà i constatava i exposava les dificultats que veia per passar d'aquesta dimensió a l'estadi global que anomenem *humanitat*. Perquè així com ell, i també Goethe, veia en l'individu, considerat en la seva singularitat, l'única realitat on pot esdevenir possible la felicitat, desconfiava o parlava amb moltes

²²⁵ LV. "La celda interior". 15/10/1919

²²⁶ Cf. LV "Hombres y pueblos". 18/08/1920

reserves de la possibilitat que la humanitat, com a conjunt, pugui assolir tal estadi. No solament això, sinó que també es mostrava desconfiat del tot a l'hora de considerar la possibilitat que la mateixa humanitat pugui o sàpiga desplegar un procés de perfeccionament progressiu.

Lo único realmente perfectible que hay en el mundo, la única entidad moral verdadera es el individuo, el hombre aislado. [...] los individuos se renuevan, pero no se continúan. Lo único permanente es la humanidad. Y la humanidad... no mejora ni desmejora nunca; como su entidad es una pura ficción, poco más o menos siempre se mantiene la misma.²²⁷

Gaziel personalitza aquell dubte, aquella interrogació amarada d'escepticisme i pessimisme que fa que tantes persones es demanin si, realment, al llarg i després dels mil·lennis d'Història humana, és possible d'afirmar que en la humanitat ha viscut i encara esta vivint un procés de perfeccionament moral, de millora.

És, doncs, aquella incapacitat individual d'un gaudi atent a si mateix, seduït per tot allò que li arriba del seu medi extern. És aquell desfici interior que ens aboca cap a coses que circulen pel nostre exterior. És aquella manca d'orientació cap a una llum interior que no necessitaria cap mena de combustible del món que ens envolta... Són coses com aquestes, que la filosofia hel·lenística es plantejava, que recollí també Gaziel, considerant-les com a responsables, en darrer terme, de la insatisfacció que pot amaran la vida individual:

Lo que determina el dolor de la privación, no es el objeto deseado, sino la contrariedad del sujeto que desea y no obtiene.²²⁸

L'article corresponent a aquesta darrera citació pertany a una digressió de Gaziel sobre el fet de la possessió. Un fet que en la infància comença a tenallar la vida de tot infant a mesura que pot o no pot satisfer la possessió d'allò que li representa un estímul, d'aquell objectiu que no pot assolir. El discurs de Gaziel se circumscriu del tot en les coordenades ascètiques que cíncics i estoics destacaven com a camí cap a la felicitat personal. Però en ell també hi figura una sensualitat prou sòlida, a l'estil epicuri, per ser capaç de gaudir de manera assenyada dels béns que la naturalesa o la societat posa de manera pròxima i senzilla al nostre abast.

El Gaziel madur, encara manté aquesta perspectiva de la responsabilitat interior de la felicitat individual. A *La península inacabada* el lector hi trobarà mostres ben eloqüents.²²⁹

Com a estratègia per donar més relleu a aquest esbós èticofilosòfic de Gaziel, pot resultar interessant d'establir una petita comparació amb l'opinió que, sobre la qüestió de la felicitat, tenia el mateix Josep Pla. Si Gaziel és mou per les aigües d'un realisme inflat de racionalitat, seny i ponderació, que té en compte propostes en què l'hedonisme no és el valor primer ni criteri últim de felicitat, Pla, pel seu costat, es mou de manera més descarada, sense embuts ni complexos, cap a la relació directa entre felicitat i plaer. En l'escriptor palafrugellenc l'hedonisme té un fonament tan biològic que la resta de criteris acabarien essent una mena d'eufemisme que amaga la pura i crua realitat de la constitució psicològica i física de l'ésser humà. L'hedonisme biològic de

²²⁷ LV. "La parábola de Francia" 07/10/1925

²²⁸ LV "La magia del tiempo". 20/12/1922

²²⁹ Cf. OCC p. 1031.

Josep Pla, més primari i d'ascendència —també hel·lenística— més aviat cirenaica no s'està per divagacions i especulacions de major volada intel·lectual, com sembla que agraden a Gaziell. És veritat que Pla també sotmet la recerca de plaer a alguna condició plausible, però el plaer és un estat de constatació empírica, en canvi la felicitat, no. Per això Josep Pla escrigué:

És als pobles que hom s'adona que el que se'n diu la felicitat és la cosa més extravagant i artificiosa que es pot al·ludir. La gent vol el seu plaer; la felicitat, ningú no sap el que és.²³⁰

Hi ha també, en Gaziell, una recordança envers la seva infància a Sant Feliu de Guíxols. Una recordança, il·lustrada tant en els escrits periodístics com en l'obra catalana, que li serveix per esplaiar-se i explicar moments de felicitat que queden com a pòsit de complaença al qual l'adult pot recórrer en qualsevol moment de la seva vida. Gaziell insinua i il·lustra de quina manera pot esdevenir feliç, alegre i contenta la vida d'un nen o d'un adolescent. L'experiència personal de Gaziell és la d'un bastiment escolar obert de manera immediata als carrers i places que l'envolten, oberta a les pinedes, a la platja i al mar que la circumden i els circuits permanents que en la seva escola permetien passar d'un ambient a l'altre, de tal manera que l'escola no quedava definida dins de les quatre parets de l'aula sinó en la relació quotidiana entre allò que passava a l'interior de les parets i a l'exterior d'elles:

En plena clase, la noticia de que acababan de atracar en la playa, rebotando escamas, las lanchas pescadoras de alta mar. Era la infinita diversidad de juegos, viejos como el mundo y siempre nuevos como la ilusión[...]. Era, en fin, aquel vivir en pleno aire, en el mar, en la playa, en la calle, en la plaza o en el monte, entre los cuales la escuela era tan sólo un lugar más, no una jaula, sino una especie de ágora de astuta contratación, donde a ciencia y paciencia del santo maestro, se intercambiaban más cromos que letras, y se olía más a alquitrán y a cebo, que a buena conducta.²³¹

És una relíquia amorosida que ajuda a recalcar l'ànima en la innocència d'experiències sentides tant vives com igualment irrecuperables. Una constatació que no vol produir cap mena d'enyorança (malgrat que hi traspuï un deix romàntic) sinó, més aviat, la consciència de la placidesa d'un tresor interior que es posseeix ja per sempre més. Un element que permet mantenir l'experiència de felicitat, ingènua i alhora ferma.

Gaziell lamenta la vida de nens reclosos en la vida artificial de les grans ciutats, per als quals l'experiència de l'acarament dels sentits amb els ambients naturals no resulta possible, de la qual cosa en dedueix i ho denuncia com el fet delirant i errat de voler començar la vida pel seu mateix capvespre.

2.3.1.2. Escepticisme pessimisme i fatalisme

És aquesta experiència i record de la seva infància, entre moltes altres coses, allò que alimenta en Gaziell una decidida desconfiança en l'habilitat del grup humà per

²³⁰ Pla, Josep. OC v.9 Edicions Destino, 1992. Barcelona p. 554-555.

²³¹ LV "La niñez en el campo" 3/10/1923.

prosseguir (o tant sols iniciar) un camí de perfeccionament o d'intent d'assoliment d'ideals. D'aquest estat d'ànim, d'aquesta premissa ideològica n'hi ha mostres en tota l'obra de Gaziell, tant en l'època d'articulista de *La Vanguardia* com en l'època de publicació dels seus llibres, a l'època de maduresa. És aquesta actitud que esperona, i alhora se'n retroalimenta, una posició ideològica que duu de l'escepticisme cap al fatalisme, passant per un pessimisme que no pot evitar.

El desencís de Calvet és insondable quan analitza els moviments polítics i diplomàtics a Europa, entre les dues guerres europees del s.XX. A propòsit de la conferència de Locarno, del setembre del 1925, sobre els límits fronterers dels països europeus així com la regulació de les seves relacions, acabada la guerra de 1914, esclafeix Gaziell en una rialla crispada que traspua sarcasme escèptic, si no de desconfiança i de descrèdit gairebé absoluts, envers el futur que pretén encarar Europa. La convulsa i sanguinària història europea no permet gairebé cap mena d'esperança d'un futur diferent i millor. La lluita de l'esperit liberal, que encara maldava per sobreviure, contra les teories antiliberals que en aquells anys començaven a florir en diferents estats d'Europa (a part del comunisme soviètic triomfant) donaven a Gaziell minúscules esperances que no impedièn els seus propis auguris negatius, pessimistes i a la fi tan ajustats a la realitat futura, com s'havia de palesar un desena d'anys més endavant, amb la guerra civil espanyola i la segona guerra europea.

La desconfiança en la condició humana queda proclamada amb la major contundència, mantenir-se en la ingenuïtat de considerar aquesta condició de manera diferent del com ho fa, tornaria aquesta ingenuïtat en pura estupidesa, en què ell no vol incórrer malgrat els discursos i acords de la conferència:

Me falta fe en los hombres, en general. [...] Todo eso de la Paz con mayúscula, de la Felicidad de los pueblos, de la Concordia y de la Unión, es sensiblemente lo mismo que aquello otro que oímos durante la guerra mundial... sobre la Última guerra, la Libertad, el Derecho, la Justicia, el Castigo de los Culpables... Nosotros, los escarmentados por la lucha más asquerosa y bárbara que han visto los siglos, ya no podemos creer en tales cosas. Si les diéramos crédito seríamos estúpidos, que es peor que ser inocentes.²³²

Una actitud, aquesta, que es manté en textos de maduresa. Una actitud que palesa el desengany produït per tantes experiències conegudes i viscudes i que li fan proclamar:

Avui fa rodar el cap de llegir estadístiques com aquesta. Vol dir que el món no té remei, perquè va sempre adelerat darrere d'un paradís quimèric, i quan el té a les mans —com el tenien a Sant Feliu quan jo era petit— no para fins que el malmena i el perd.²³³

A propòsit d'una altra conferència, en el context de les diverses reunions i en el marc de la Societat de Nacions, a Ginebra, el 1929, Gaziell generalitza el seu escepticisme, atribuint-lo a la població europea i als diferents sectors d'aquesta població. És precisament la constitució política del marc europeu allò que és la raó de l'escepticisme integral de la població: tothom veu que la guerra (tenint com a punt de

²³² LV. "Todavía hay Europa" 23/10/1925.

²³³ OCC. p.236.

referència la guerra de 1914) no només és un crim, sinó que és una estupidesa. Qui en pot obtenir alguna mena de rendiment és, justament, aquell que no hi participa. Per això:

Este es el gran escepticismo que se ha apoderado de Europa, de una Europa en que la estructura política característica de las nacionalidades modernas, con sus fronteras, sus aduanas, sus competiciones de barrio, su mezcolanza monetaria, sus guerras de tarifas, sus odios absurdos y sus artimañas diplomáticas, va oliendo cada día más a anacronismo.²³⁴

Un pessimisme, aquest (tant proper a l'escepticisme), del qual no solament no pot deslliurar-se'n entrat ja la maduresa, sinó que el manté, encara el 1946, ni que sigui només per posar un contrapès realista a tota vel·leïtat optimista que encara pugui sobrevenir-li (un tret del seu caràcter, aquest, que també —i malgrat tot— Gaziell, al llarg de la seva vida, sabé compaginar amb aquell). Per això a *Meditacions en el desert*, en una entrada del setembre de 1946, escrivia:

Ben mirat, tot l'esforç espiritual, la inacabable, la sempre recomençada, l'eterna batalla que lliuren arreu del món els millors homes — els sants, els savis, els poetes, els artistes, els conductors assenyats, els benefactors, els altruistes—, no serveix pas perquè la humanitat vagi cada dia una mica millor, sinó per evitar només que cada dia empitjori. La seva tendència interna —com el pes d'una gravetat fatal— és a caure.²³⁵

És en els termes d'aquesta valoració, que Gaziell bastirà a poc a poc la seva desqualificació dels nacionalismes, al compàs de la seva crítica constant contra les guerres que, tal com ho relata en un article de 1935, han estat un font d'aprenentatge i desil·lusió creixent d'escepticisme. Un escepticisme que dirigeix, amb alarma, la mirada cap a un futur que s'enfosqueix cada cop més:

En 1935, cuando todavía existen la mayoría de los supervivientes de la Guerra Mundial, las grandes naciones europeas —quiero decir las que poseen más cantidad de fuerza bruta— están exactamente como antes de la gran catástrofe: haciendo todo lo posible para que haya otra.²³⁶

I és la denúncia d'aquella situació falsa, que creu detectar Gaziell, en què, a mode d'escarment, arreu d'Europa es parla de pau, però en les conferències i trobades entre les diplomàcies dels estats europeus no només no s'arriba a acords substancials, sinó que, per dessota, les intencions apunten cap a altres direccions. L'armamentisme n'és una prova irrefutable. Tant és així que, per a Calvet, la treva conseqüent a la primera guerra mundial és un respir que es prenen els esperits més bèl·lics europeus per causa d'una manca de *municiones*. A la que aquesta mancança quedi superada i els arsenals comencin a sobreeixir, l'orgia bèl·lica serà irrefrenable. La denúncia de Calvet és una acusació contra l'armamentisme i, igualment, una crida a l'irrenunciable pacifisme (temes aquests dels discurs de Gaziell que hem de tractar una mica més endavant). Cada cop més Gaziell recorre als auguris, cada cop més negres, d'una propera gran ensulsiada criminal en sòl europeu. El 1928, al diari *El Sol*, de Madrid, clamava

²³⁴ LV “Una idea que nace” 13/09/1929.

²³⁵ Gaziell *Meditacions en el desert (1946-1953)*. La Magrana -RBA Libros, 2010. Barcelona. p. 80.

²³⁶ LV “Cincuenta años o la vida de un soñador2. 12/07/1935

contra allò que ell constatava no com una lliçó apresada a nivell europeu, ni tan sols com una clara admonició, sinó, en realitat, com una preparació per al proper desastre:

Pero eso no es en realidad, un escarmiento, sino una tregua por falta de municiones. Haga usted que se carguen nuevamente las armas, y en seguida recomenzará la orgía. [...] Se necesita estar ciego para no ver que así, tarde o temprano, iremos a parar a otra guerra. Mientras de la paz hayan de encargarse los estados mayores, los diplomáticos, los estrategas, los fabricantes de armamentos, los ejércitos, las escuadras y los aviones de bombardeo, será como si en el milagro de la salvación de las almas fuesen los demonios los encargados de llevarlas al cielo.²³⁷

L'escepticisme creixent de Gaziell porta no solament a plantejar-se'l com a actitud filosòfica a l'hora d'interpretar les evolucions de la humanitat en la seva recerca d'un futur millor, sinó també, i molt especialment, en la seva consideració i avaluació dels tractats internacionals que pretenen arribar a objectius que han de resultar eixorcistes del tot, perquè porten l'estigma de gran mancances: el pacifisme i les seves proclames són innòcues si no garanteixen o promouen la justícia d'abast universal, en què el progrés en la cultura individual i els drets col·lectius en siguin l'eix central. És el que Gaziell proclamava a propòsit del Pacte Kellogg, celebrat i redactat a París el 1928, en què les grans potències militars i econòmiques escampaven als quatre vents el pregó candorós, sinó il·lús, de la il·legitimitat de la guerra. És un dels moments insòlits en què Gaziell sembla valorar el paper important de les masses de població, un moment en què la quantitat creixent pot arribar a generar, a la fi, el canvi qualitatiu.:

Así yo veo claramente que soy un escéptico del Pacto Kellogg y de su solemne declaración pacifista. [...]¿qué nos importa que la guerra quede fuera de la ley mientras la Justicia no esté dentro de ella? [...]que el Pacto Kellogg no lo han hecho y firmado ellos, los directores, sino que se lo hemos obligado a hacer y firmar nosotros, los pueblos, y que sólo actuando cada vez más las masas, mediante la cultura individual y la práctica de los derechos colectivos, será posible. [...] la paz hemos de imponerla los pueblos. Mereciendo y practicando el máximo control democrático. Saturándonos de civismo y responsabilidad. Revisando las concepciones patrióticas a base del honor exclusivista y transformándolas en otras a base de universal justicia.²³⁸

És important d'adonar-se, també, com en aquest discurs periodístic, hi juga un paper de primer ordre el concepte de *democràcia*. Així com en altres moments, sota influència de Nietzsche i Maragall, potser, la democràcia com a forma de govern era un xic menystinguda, en la mesura que és el govern d'una majoria que, justament per ser una cosa així, no aconsegueix ni personifica l'ideal platònic i aristocratitzant d'excel·lència personal, individual, necessària per a la conducció del poble (concepció que en altres moments i situacions Gaziell encara comparteix o, si més no, havia compartit, segons hem pogut veure en pàgines anteriors i tornarem a veure en el capítol tercer d'aquest estudi), aquí el nostre autor sembla manifestar la influència de la superioritat d'un principi polític que ha guanyat prestigi com a resultat del desenllaç de

²³⁷ ES “¿Ha habido escarmiento?” 22/08/1928

²³⁸ ES “No habrá Paz sin Justicia”. 04/09/1928.

la primera guerra mundial, malgrat les negacions particulars que en alguns països d'Europa comencen a emergir o a instal·lar-s'hi, com ara a l'Espanya primoriverista, context polític dins del qual Gaziell escrivia el text d'aquest article ressenyat.

És, aquesta, una valoració de la democràcia que anirà prenent volada a mesura que la dictadura primoriverista tocava el seu final i a mesura que el joc polític de la Segona República Espanyola agafava embranzida i a mesura, també, que la crispació creixent del joc polític dels partits imposava la necessitat de precaucions i alertes per a la gestió d'una forma de govern, sense tradició, tot just inaugurada en la societat espanyola dels anys trenta del s.XX.

Hem fet referència, en el primer capítol al determinisme historiogràfic que Gaziell recull d'Oswald Spengler. Un determinisme que, en el cas del nostre autor, s'afegeix a l'escepticisme que expressa abastament en articles, com els referenciats pàgines enrere, a propòsit de les resolucions i actes de conferències i convencions que foren conseqüència del final de la primera guerra mundial. Si a això hi afegim el contingut de la seva conferència a Girona, el 1923, *Les viles espirituals*, contingut que publicà, afegint-hi altres comentaris, des de finals d'octubre fins a finals de novembre de 1923 a *La Vanguardia*, ens trobem amb una sèrie de propostes, arguments i comentaris que fan ben plausible de creure que en Gaziell se sent prou justificat de mantenir una actitud o una visió fatalista de cara a un futur ja no gaire distant.²³⁹ La fatalitat és contemplada per Gaziell com un element que té un pes fenomenal en la història. Tant si es tracta del pobles i grans comunitats com de la història d'un sol individu.

La fatalitat que recull d'Spengler el porta a jugar amb la idea (fins a quin punt, però, l'accepta del tot?) del declivi de les correnties de la Història que acaben donant fases de cultura (esplendor) i fases de civilització. Aquesta darrera fase és, per a Spengler, el moment del declivi, de la crisi, que comporta (com per a tot organisme natural) la consumpció indeclinable d'una comunitat històrica, que en moments anteriors (fase de *cultura*) havia assolit els moments de màxima potència i esplendors en tots els ordres. I tot això, per a l'alemany resulta un procés d'acompliment inexorable. Gaziell analitza aquesta interpretació historiogràfica d'Spengler i en recull mostres destacables en els articles abans referits. Però a aquest determinisme spenglerià, Gaziell hi adjunta el seu diagnòstic del fet cultural català: la macrocefàlia barcelonina, com a símptoma d'aquell declivi inexorable. Es tracta d'una situació de procediment depredador i vampirès que absorbeix totes les energies espirituals del país català per acumular-les en la gran urbs catalana i deixant cada cop més erma la resta del cos territorial. Com que la macrocefàlia barcelonina no és un cas ni únic ni insòlit, perquè és una situació que Gaziell troba fàcilment constatable a França, per exemple, o a Espanya amb el cas de Madrid, el marge de maniobra que el nostre escriptor troba no és per fer tocar campanes: des d'un punt de vista objectiu, i donada la generalització relativa, del procés proclamat com a irreversible, Gaziell no té altra opció, de moment que reconèixer motius fonamentats de pessimisme d'arrel spengleriana, Tant en el cas mundial, com en el cas català, que és el cas per al qual manifesta major preocupació i interès:

Así, pues, según Spengler, la enfermedad que lamentábamos, la macrocefalia de Cataluña, reflejo de las que también padecen otras tierras del mundo, es un mal que no tienen remedio, es un decreto irrevocable de la fatalidad.

No creo que nadie todavía se hubiese fijado en la trascendencia que las teorías spenglerianas tienen para Cataluña²⁴⁰

²³⁹ El contingut de tal conferència fou publicada també en la seva Obra completa. OCC. p. 1531.

²⁴⁰ LV "El salvamento de la cultura III -¿el sino de occidente?". 14/11/1923.

La fatalitat spengleriana més la desconfiança en una progressió de la humanitat en termes morals, de felicitat i benestar (que hem trobat en la pàgina de l'inici d'aquest apartat) fan que Gaziell sigui un realista. Però no d'un realisme absolut, en la mesura que això implicaria no només una renúncia resignada, sinó també una valoració cínica d'aquell procés fatal²⁴¹, sinó d'un realisme parcial que li fa haver de tenir sempre present els motius reals de tal pessimisme, però, alhora, entossudir-se en il·luminar-ne alguna alternativa (ja hem fet també referència a aquesta actitud de Gaziell en l'apartat dedicat a la influència d'Spengler). Aquí tornem a fer-ne referència per il·lustrar de quina manera el nostre escriptor intenta bandejar aquest fatalisme (repetim: justificat): no és motiu de depressió sinó més aviat tot el contrari. Les propostes que Gaziell desplegava a *Les viles espirituals* en són una bona mostra. Això fa que el pessimisme de Gaziell, sigui una actitud que hom no li pot encolomar de manera cega, sinó que precisa matisacions. Hem vist en unes citacions sobre els comentaris de Gaziell a propòsit del Pacte de Kellogg, que llança amb contundència proclames per un esforç de divulgació i instauració de la justícia en la societat, perquè algun dia el pacifisme pugui arribar a ser una realitat que tradueixi amb fidelitat la situació de pau social. Ara, en els articles de *La Vanguardia* citats darrerament i en la conferència de *Les viles espirituals*, Gaziell es revolta contra el pessimisme que l'amara a la llum de les tesis spenglerianes i la seva lluita és, ara, no deixar-se emportar per un fatalisme que comportaria la renúncia a l'esforç per una Catalunya ufana, per una Catalunya que lluita per una acció cultural diversificada al llarg i ample del territori. Reaccionar contra la fatal i ineluctable macrocefàlia catalana de la Barcelona absorbent és fer tots els mèrits per enriquir el paisatge social català actual a base de repartir per viles i ciutats l'esperit de la raça que lluita de manera decidida per la recuperació i reimplantació en sòl adobat, tot i que un xic deixat de la mà de Déu, de la força de la cultura (en totes les seves manifestacions), la força de l'esperit de la nació.

Gaziell s'hi escarrassa tant com pot:

La senti, la bondat d'aquest somni? Una escola d'arquitectura i arqueologia, a Tarragona; un seminari de grans estudis religiosos, a Vic; un institut històric i paleogràfic, a Girona; una alta escola de geografia comercial i d'exportació a Reus; una altra d'agricultura i ramaderia, a Lleida; una d'estudis nàutics i oceanografia, a Palma de Mallorca, amb filials a llarg de la nostra costa, a Sant Feliu de Guíxols, al Masnou, a Vilanova... [...] Fer que els homes de carrera, els metges, els arquitectes, els enginyers, tornessin a trobar a les contrades nadiues l'amor a la terra i el caliu espiritual. [...], que a mesura que anés organitzant-se i estenent-se la nostra cultura, l'espessa xarxa d'instituts i laboratoris, de museus, de parcs, observatoris, escoles i tallers, estigués repartida per tot Catalunya.²⁴²

Aquesta és la proposta per a escampar pel país el to espiritual que ha de brostar de les viles fornides amb tals estructures culturals. Això seria allò que comportaria a la fi una veritable vida social i cultural, equilibrant en aquests termes tot el territori. I en plena escomesa del determinista pessimista d'Spengler, acaba llançant a l'audiència i al lector les seves recomanacions i proclames de resistència activa, per no deixar-se acotar per les veus decebudes per un pessimisme integral, global:

²⁴¹ definició spengleriana de l'home escèptic.

²⁴² OCC p. 1537-8.

No vulguem ésser «provincians»; no ho vulguem mai, costi el que costi. La macrocefàlia de la nostra terra ha vingut de l'abdicació conformista de tots. I jo us dic: si volem salvar la nostra cultura, no ens conformem més. Rebel·lem-nos! Lluitem! La salut de Catalunya està, en gran part, confiada a les nostres mans.²⁴³

És aquesta una postura de Gaziell que mereix l'elogi més encomiable. I n'és mereixedora perquè aquestes paraules eren pronunciades en uns moments de gran incertesa i depressió política del país (poques setmanes després del cop d'estat del general Primo de Rivera, a les acaballes de l'estiu de 1923), i en uns moments en què els vaticinis pessimistes i negatius eren els més probables a partir dels diagnòstics de la situació, uns moments, a més a més, en què "s'havia congriat ja al voltant seu una sòlida i apriorística posició adversa procedent dels sectors intel·lectuals i catalanistes més actius"²⁴⁴.

Per això l'empenta ideològica de Gaziell és sorprenent, si no admirable. Una actitud aquesta que només podia anar de la mà d'una fe inexhaurible en la mentalitat del país, en la realitat del país, i en un futur del país. Tema aquest que hem de trobar en el proper capítol i que es pot circumscriure en la inesgotable persistència i proclamació de la seva catalanitat, pregonada a cor què vols davant de tants vents en contra. És aquesta fe de Gaziell en la vàlua de la cultura i de l'ànima social que tant estima allò que li fa superar, ni que sigui amb tota la tossuderia i obcecació de què pugui ser capaç, el pessimisme i el fatalisme d'arrel spengleriana i, en definitiva, l'escepticisme davant de la trajectòria política europea. És aquella actitud que Toni Sala s'ocupa d'enaltir en el seu llibre *Notes sobre literatura*. En aquest estudi, Sala distingeix perfectament aquesta actitud ferma de Gaziell davant d'un destí carregat de mals averanys, por, inseguretat i, sobretot, de desencís.

2.3.1.3. Història humana i pacifisme

És clar que el pessimisme existencial, la desconfiança en el progrés de la humanitat i el l'escepticisme del nostre autor envers la realitat humana no s'esgoten només en apartats com els que hem repassat. Ja n'hem vist alguna mostra, però la seva consideració de la trajectòria humana en la Història, la situació internacional, l'espanyola i la catalana tant des del punt de vista polític, com d'enfrontaments armats, com de pugnes pel domini econòmic, són aspectes de la realitat que sempre mantingueren vives aquelles actituds en l'ideari gaziellà.

Gaziell creu constatar que la història humana avança per cicles. Cada cicle és diferent quant a continguts concrets, però en tots ells s'hi repeteix una dinàmica perversa que, sota l'aparença d'un progrés garantit, acaba produint de manera fatal el retorn cap a un punt que, considerat fredament, no ha quedat pas gaire allunyat del punt inicial del cicle anterior. Gaziell descriu de quina manera la vida social, política, industrial... torna a aixecar el cap una vegada una guerra s'ha acabat (Gaziell ara té com a punt de referència la primera guerra mundial), com la pau permet l'oblit de les tortures pretèrites, com es reinicia l'activitat, les energies i l'ànsia de gaudi, com queden lligades relacions fraternals que fins ara havien semblant impossibles... es produirà, en definitiva, una nova embranzida i una trajectòria que podran tornar a ser qualificades de progrés. Però

²⁴³ OCC p. 1539.

²⁴⁴ ML. p.154.

vindrà el dia que les malvestats, els errors i els desastres tornaran a ensenyorir-se de la vida social. Perquè, i aquest és un dels primers diagnòstics de Gaziél sobre el progrés i la trajectòria humana, el progrés material no representa cap avenç substancial si no va de la mà del progrés de l'ànima. Aquest plantejament, aquest diagnòstic fou mantingut per Gaziél, de manera més palmària o de manera més encoberta, al llarg de tota la seva obra, des dels inicis de la seva activitat de publicista fins a les meditacions més madures.²⁴⁵

Gaziél defensà de manera abrandada la lluita pel desarmamentisme i la promoció i divulgació d'una cultura de la pau. I això passa, segons ell, per una actitud que neix en l'esfera privada, domèstica on el respecte de la persona i els valors morals han de ser fonaments de la relació humana. Però, després, de seguida proclama que la cultura de la pau no pot quedar reclosa en un àmbit tal, sinó que ha de saltar al terreny públic, nacional i internacional.

Gaziél veu en això una urgència indefugible, perquè les converses sobre desarmament realitzades a Europa el 1928 són per a ell una veritable estafa, ja que, en cas de dur-se a terme tal procés, les capacitats ofensives de les potències, tot i haver disminuït en efectivitat destructora, es mantindrien en la mateixa proporció. I és que, en el fons, ningú donava crèdit a la proposta russa de desarmament integral: una proposta feta per un membre de la comunitat internacional que, en el moment de fer-la, comptava amb un potencial ofensiu gairebé nul.

Un desarmament que pretengui una simple reducció de potencial bèl·lic, no és cap garantia d'un posterior rearmament, i una proposta de desarmament feta per un membre amb capacitat ofensiva insignificant, serà desestimada per les potències amb alta capacitat bèl·lica. A més, una cosa són les converses sobre aquesta qüestió i l'altra la realitat de les dinàmiques internes de cada país en qüestió d'armament. Gaziél denuncia el cinisme i la falsedat de França que manté aquest tipus de converses, però de portes endins s'ha llançat a una carrera armamentista, l'objectiu de la qual inclou el comerç internacional a l'engròs dels resultats obtinguts amb tal carrera²⁴⁶.

La proposta de Gaziél, proveïda de tot el realisme que pot abastar, inclou el reconeixement que una pau duradora perpètua és, així d'entrada, un projecte del tot utòpic, ja que la guerra és la manifestació innegable de la vertadera condició humana. La història així ho mostra. Canviar aquesta condició humana no està a l'abast de tractats de pau, per més bona fe que hom hi posi, sinó que només seria possible amb un canvi de mentalitat, un canvi d'"esperit" que fes plausible, algun dia aquell objectiu que ara resulta tan utòpic. La seva proposta és, doncs:

No se trata de quitar armas, sino de poner espíritu. En una palabra: hay que crear una verdadera religión de la paz y del pacifismo, toda una mitología contraria a la guerra, con sus mártires y confesores, si fueses preciso, hasta que todo lo guerrero despierte en el corazón de los hombres un horror, una repugnancia y una indignación instintivos.²⁴⁷

Ja un any abans (1927), a *El Sol*, de Madrid, Gaziél mantenia una opinió de tot molt més contestatari contra l'estratègia humana que aboca, abans o després, a un conflicte armat: és el poder d'una minoria que, en ús i abús del potencial econòmic i polític que li atorguen les majories, decideix a la seva conveniència quan és el moment

²⁴⁵ Cf. aquesta opinió ja en la seva joventut en LV "El dominio del aire" 20/05/1919.

²⁴⁶ Cf. LV "La religión de la paz" 30/03/1928. ja hem vist una opinió semblant a aquesta en l'apartat anterior.

²⁴⁷ LV "La religión de la paz" 30/03/1928.

adequat per desencadenar un conflicte bèl·lic. I és que a l'hora de la veritat, l'estat de pau és ben bé un pur estat transitori durant el qual hom acumula energies que, en mans d'aquella minoria, acabaran desplegant-se de manera criminal. La pregunta que llança Gaziell és si l'ésser humà serà capaç algun dia de superar tal situació de perversió de la voluntat de pau de les masses per obra de tals minories.

La incògnita del porvenir, todo el secreto de la historia futura está en saber si este régimen de minorías recelosas seguirá gobernando el mundo como hasta hoy, a espaldas del anhelo de fraternidad difuso en el corazón de las masas, o el cálculo de unos pocos podrá ser finalmente sustituido por el interés de todos. El problema consiste en saber si será posible superar las fuerzas rivales, mediante una conciencia colectiva. Si la masa, tras un largo proceso de cultura, podrá llegar a ser tan dueña de sí misma como hoy lo son las minorías que disponen de su vida y hacienda.²⁴⁸

El fatalisme spenglerià, que hem trobat pàgines enrere, més les dificultats que albira Gaziell a l'hora de trobar alternatives a la dinàmica humana tan propensa als desastres bèl·lics alimentaran un pessimisme, que ja hem vist però que no domina de manera gens exclusiva ni el seu ideari ni el seu temperament, que li fa dir encara al 1951 i amb una constatació, plena d'abaltiment, que no veu possible, a l'hora de veritat, el progrés de la humanitat. Com si l'única acció possible i viable fos la de no afluixar mai i lluitar perquè la humanitat no faci, si més no, passos enrere, tal com ho hem pogut constatar en una citació de l'apartat anterior.

Gaziell entona una cant de denúncia pel drama que representen les guerres, per obra i opció dels que la decideixen, amb la contrapartida funesta de les víctimes innocents que comporten tals decisions. En el seu text de 1914, escrit a París, en els primers moments de la guerra mundial, reflecteix aquesta idea que mantindrà ben viva, i traduïda al català, a *París, 1914*, en l'edició catalana de 1964:

I em demano una i altra vegada qui la pot voler, la guerra, sense adonar-me (tot i els meus ja copiosos estudis de filosofia) que el mateix han vingut demanant-se, des que el món és món, les innombrables víctimes innocents de totes les guerres que han estat fetes perquè els qui governen els homes mai no han deixat de creure, ara els uns ara els altres, que ells i els interessos que defensen en poden treure gran profit.²⁴⁹

Gaziell, amb el seu pacifisme i antibèl·licisme, procura anar una mica més enllà de digressions i desqualificacions teòriques sobre el fet de la guerra, i ja les portes de la segona república espanyola, com una mena de crida a la mobilització davant d'una premonició fatal, intenta promoure la idea d'un tractament de la guerra que contribueixi a la seva desaparició i a la renúncia, tant com a fet com també com a idea, per part de tothom. La tasca és difícil perquè, tal com hem trobat en la seva qualificació de la història de la humanitat com a *pura zoologia*, la guerra sembla, per designis inescrutables, formar part de l'esperit humà com a ingredient essencial. Per això corre a demanar-se:

²⁴⁸ ES "Fuerza y conciencia" 06/08/1927

²⁴⁹ OCC p.62

¿qué tiene de extraño que ahora cueste tanto, hasta el punto de parecer imposible, convencer a los pueblos de que deben renunciar a la guerra?²⁵⁰

Aquesta idea del caràcter, en el fons, inexplicable del fenomen social de la guerra, ateses les dramàtiques conseqüències que comporta, fou arrossegada per Gaziell fins a la seva època de maduresa, quan en el seu llibre sobre Portugal (*La península inacabada*) encara es demanava el perquè de l'existència de tal fenomen. Reconeix que, de la mateixa manera que Blaise Pascal admetia no poder trobar cap explicació del fet d'acceptar causar la mort d'un altre individu humà, a ell mateix li resulta impossible de trobar-ne cap explicació, ell que havia recorregut fronts i camps de combat durant la primera guerra mundial:

La idea més clara que he pogut fer-me'n és que es tracta d'un morbus col·lectiu, una mena de ram de bogeria a l'escala dels pobles. Potser i tot algun dia s'arribarà a descobrir la mena de microbi i el procés infecciós que la provoquen i la fan inevitable. Seria el millor camí de poder prevenir-la i guarir-la, talment una pesta com les que assolaven tan sovint el món antic i el medieval, i ara ni se'n parla.²⁵¹

Veurem en el capítol tercer, fins i tot en la seva incerta actitud davant del colonialisme, i de les guerres que comportà, com concep i promou la idea de la *infección moral* que representa i descobreix la guerra, i de manera especial en el cas d'aquell país o comunitat que n'agredeix, per via armada, un altre. Per tant, cal acabar amb la mitificació de la guerra com un fet que pot omplir de glòria algun dels seus executors. La cosa que agreuja més encara la qüestió és que, el mateix patriotisme, en el fons, descansa en axiomes funestos i immorals com aquest. Per això s'imposa la desqualificació sistemàtica, la crítica més radical a tots nivells contra tot intent d'enaltiment de la guerra o dels seus efectes:

Hay que acabar con esa leyenda de que los grandes guerreros fueron superiores o siquiera comparables a los grandes Santos, artistas o sabios[...]. Hay que acabar con ese falso sentimentalismo de que morir en la guerra es algo glorioso. Es algo tristísimo[...]. Lo mejor de una guerra es no participar en ella[...]. Hay que acabar, sobre todo, con esa falsa aureola de bazarra y escenografía bélica, de que suelen rodearse los relatos de combates, hechos para enardecer el ánimo de los jóvenes y deslumbrar a los papanatas.²⁵²

Gaziell vol ser clar, vol exhibir patrons reals que serveixin de referència o com a fita a superar en un esforç per portar la humanitat a la màxima expressió de la seva substància específica. No vol quedar-se en la sola denúncia, sinó que la superació de la mentalitat i situació de guerra precisa tenir models pels quals orientar l'estratègia del pacifisme: els països més grans i admirables no són els més poderoses des d'un punt de vista de riquesa material o capacitat armamentista, sinó aquelles que aconsegueixen reemplaçar armament per cultura: Suïssa, Holanda, Dinamarca, Noruega i Suècia.²⁵³

²⁵⁰ LV "Hay que desprestigiar la guerra" 26/04/1935

²⁵¹ OCC p. 1074.

²⁵² LV op.cit.

²⁵³ Cf. LV op. cit.

A la fi, doncs, Gaziel es proposa com a expressió del seu antibel·licisme, del seu pacifisme, el desprestigi sistemàtic de totes les guerres, cosa a què es dedicarà a bastament.

2.3.1.4. Materialisme econòmic

Gaziel, ja ho hem vist, no es llança a fer exclusivament plantejaments idealistes sobre la necessitat del desarmament i de la pau. Sap molt bé que el rerefons materialista de la situació, el rerefons econòmic, és una realitat d'un pes abassegador que cal tenir sempre ben present.

Però així com s'adona de l'interès econòmic dels estats en la seva indústria armamentista, tal i com hem comentat línies enrere, també li sembla adonar-se que aquest comportament és tan corrent perquè arrela en una mentalitat que amara tothom, sigui quin sigui l'individu o sigui quina sigui la classe social a la qual pertany aquest individu: l'obsessió irrefrenable per la riquesa material, pels diners.

Gaziel no utilitza aquesta constatació a mode de cinisme per poder justificar teories que li permetin trenar les seves explicacions sobre el panorama de la política internacional i les dificultats d'una cultura de la pau. Tampoc no utilitza tal constatació a mode de plany, un lament que justificués el seu pessimisme davant d'aquell panorama. La utilitza només per no trobar-se algun dia ficat, sense adonar-se, en un desvari idealista que l'allunyés d'una anàlisi realista de la situació mundial. És el seu irrenunciable realisme allò que li permet constatar i manifestar la dèria materialistaeconomicista que amara la vida humana, tant la vida de l'individu com la dels estats. També constata situacions en què la ideologia dominant procedeix per contagi, i, de vegades, ho fa de manera peremptòria, sense alternativa, perquè es tracta d'un procediment que forma part de manera maquiavèlica de les necessitats i de l'avidesa del poder polític i econòmic. I és per això que li sembla que les aspiracions humanes han hagut de baixar molt arran de terra el llistó dels objectius i dels grans ideals. L'hedonisme groller (aquella actitud que Gaziel sempre defugí, tal com hem explicat en els primers apartats del present capítol) s'ha ensenyorit de la raça humana. Els membres de l'espècie ens hem acabat convenent que són els diners allò que fa possible l'accés al paradís, terrestre.

Todos, no obstante, están de acuerdo en que lo primero es gozar de la [vida] presente. De ahí la enorme importancia que antes tenían los dogmas, y la fuerza fabulosa que ahora tiene el dinero. El dinero es la llave que abre las puertas del paraíso terrestre.²⁵⁴

Les observacions i constatacions de Gaziel el duen, a la fi, a una mena de sarcasme que li facilita mostrar què és allò que realment afavoreix, en silenci i de manera incontestable, la unificació, ni que sigui amb una ideologia obscena, d'aquells dos extrems socials, que semblaven tan allunyats com ho són burgesia i proletariat: el desfici irresistible pel guany monetari. Ambdues classes comparteixen el mateix propòsit, malgrat la distància respectiva a què es trobin de tal objectiu. En definitiva, diu, la successió d'ideologies, al llarg de la història europea, condueix cap a aquesta etapa: la dissolució de tot ideal polític en mans d'aquell ideal mundialment compartit:

²⁵⁴ LV “¿Qué quiere el pueblo?” 19/09/1930.

¿Monarquía?... ¿República?... ¡Pesetas! Este es el verdadero grito del mundo actual. Por esto es tan inútil ya acercarse al pueblo con ideales románticos y hasta con ideales puros[...]. Europa comenzó socialmente con un ideal religioso. A la sombra de éste, pero marcando una sensible divergencia, se desarrolló luego un ideal monárquico. El monárquico fue substituido por el nacionalista; el nacionalista ha derivado hacia el democrático, y el democrático se está transformando rápidamente en ideal económico.²⁵⁵

Gaziel recorre a un reduccionisme, ben segur, criticable del tot a l'hora d'una anàlisi teòrica de les evolucions socials i polítiques d'Europa. És, aquest reduccionisme, un recurs que s'ha d'entendre en funció, potser, de les necessitats i servituds que periodisme d'opinió li reclamava. El seu propòsit era el de comunicar al lector la concepció desencisada, a toc de paròdia amarga, a què conduïa la constatació de la trajectòria ideològica de la societat en què es trobava immers.

²⁵⁵ Ibidem LV 19/09/1930.

Capítol 3: Ideologia política

3.1 Anàlisi i crítica social i política

3.1.1. Context ideològic i polític del periodisme de Gaziell

El primer apartat del primer capítol d'aquest treball porta com a títol *Gaziell: resultat social i resultat de si mateix*. Tot i l'aparent banalitat d'aquest títol, en la mesura que tals atribucions podrien ser predicades, ben segur, de la totalitat dels membres de l'espècie humana, la seva intenció és innegable i cal que sigui remarcada, tenint en compte les circumstàncies polítiques, culturals i socials que amaren la situació personal del nostre autor i que, al mateix temps, l'obligaren a manifestar respostes professionals i actituds individuals promotores d'una determinada visió del seu tarannà i personalitat. Per això Gaziell quedava, habitualment, emplaçat al cor de polèmiques, al bell mig d'una confrontació permanent en la qual es podria dir que n'era ell tant inspirador com víctima. O una cosa o l'altra o una cosa i l'altra, en funció del cas i circumstància concrets.

Un dels resultats evidents de tot això n'és el conjunt de polèmiques que es generaren a partir o al voltant de les seves opinions periodístiques, opinions que, de manera ben probable, en un altre context social i històric haurien tingut, potser, molt poca transcendència.

És en aquest sentit que es pot entendre o es pot observar l'evolució de la personalitat del nostre autor: n'era resultat tant de la seva pròpia iniciativa, com del context que acollia tal iniciativa. Una i altre, doncs, produïen respostes que, més aviat a més tard, acabaven, per contrast amb la iniciativa primera, inflamant la polèmica.

Cal tenir en compte, però que d'episodis polèmics sobrevinguts durant l'etapa de periodisme d'opinió de Gaziell, n'hi hagueren uns quants, i de ben sonors²⁵⁶. Però durant aquesta etapa hi ha molts altres temes que, malgrat dur un potencial de polèmica considerable, no arribaren a produir-ne cap²⁵⁷. El fet, segurament, vingué donat per la mateixa raó que feia que altres qüestions escrites per Gaziell portessin cua: el tipus d'acollida que rebia en funció de la circumstància social del moment concret.

Es fa, doncs, del tot necessari de fer un petit esbós, ni que sigui una simple aiguada de colors no del tot definits, de quin era el context social sobre el qual Gaziell havia aterrat, en el moment de la seva entrada a escena periodística.

Cal tenir en compte, però, una cosa que, tot i no ser-ne referència exclusiva, ocupà en gran manera la dedicació del nostre autor: el context polític (com a una parcel·la dins del context social). Un context amb vessants vers l'interior i l'exterior de Catalunya: situació política interna de Catalunya, Espanya i Europa. Altres contextos geogràfics també ocuparen l'atenció de Gaziell, però no d'una manera tan habitual i recurrent com en el cas d'aquells primers.

I es dona la circumstància que en el context polític més immediat de la vida personal i professional de Gaziell, en el context polític català, s'estava generant una fusió cada cop més estreta entre aspectes més pròpiament polítics i aspectes d'ordre cultural (literariolingüístics, artístics, institucionals...).

²⁵⁶ Per a un coneixement ben clar, operatiu i complet de tals episodis, cf. l'estudi de Manuel Llanas, de l'obra citada, a les pàgines 141 i següents i 196 i següents

²⁵⁷ Cosa, per altra banda, ben plausible i de bon suposar, donat que es tractava d'un periodisme d'opinió i que aquesta forma de periodisme pressuposa i admet, de manera ben legítima, tant la acceptació dels continguts emesos com la seva reprovació.

És a dir, que quan Gaziell accedeix al món de la publicació de les opinions ho fa en un moment i una circumstància que tenen unes peculiaritats específiques. Aquesta especificitat és el teló de fons d'aquelles polèmiques i de moltes de les seves opinions periodístiques i/o personals. I en aquest sentit, totes aquelles polèmiques han de ser observades tenint en compte tal especificitat, a l'hora de voler entendre'n tant la generació, com la dinàmica.

En què consisteix, doncs, l'especificitat del context social de Gaziell (i del seu moment històricobiogràfic)?

A la Barcelona, més que en cap altre lloc de Catalunya, del tombant del s.XIX al XX, s'hi viu una situació inèdita que esperona diferents tipus d'iniciatives. Catalunya arriba al segle XX amb una curta, però cada cop més decidida, tradició i voluntat de recuperació cultural, que es manifesta primerament en l'àmbit literari. Aquest fet quedava circumscrit dins del context d'una situació política espanyola amb la vigència d'una determinada organització política (la Restauració borbònica, a partir de 1874), d'un trasbals profund de la situació colonialista de l'estat, d'una estructura econòmica ben diferent de la majoria dels països de l'Europa occidental, del centre i del nord i de l'impacte que tot això tenia en la via intel·lectual i cultural de l'estat (l'espanyola *generación del 98* sol ser l'exemple més citat d'aquestes conseqüències).

Per altra banda, i de mà del moviment de la *Renaixença*, Catalunya estava desvetllant o generant per via literària, una consciència de país²⁵⁸. Una autoconsciència que, en el tombant dels segles referits, havia de començar a obrir pas a una consciència d'identitat col·lectiva, política, una consciència que tenia en la reconstrucció de la llengua catalana l'estímul i propòsit més conspicu. Aquest fet dóna pas a l'eclosió, primer de manera tímida i després més decidida, d'una presència creixent del catalanisme polític. Un catalanisme que, tant en la seva versió més tèbia, regionalista, com en la seva orientació –a llarg termini– més radical, sobiranista, promovia, amb menor o major intensitat, la convicció d'una consciència diferencial²⁵⁹. Fins a finals de s.XIX, l'esfera literària és l'instrument arborat cada cop més per assolir el distanciament cobejat de tot el procés de castellanització (primer lingüístic i, després, d'ordenament legal i polític) que l'etapa borbònica havia ocasionat a Catalunya. Al segon decenni del s.XX, tot això rep ja una concreció política i institucional (la Mancomunitat de Catalunya, i l'autonomia de l'època republicana de més endavant) que té molts fronts d'actuació, però que tots ells aspiren a elevar la consciència de col·lectivitat diferent i que tal consciència comporti, a la fi, el reconeixement i restitució per part de l'estat espanyol de certs greuges i certs deures i el reconeixement i restitució de certs drets a favor de tal col·lectivitat diferenciada²⁶⁰.

La catalanització de la literatura i del periodisme fet a Catalunya era un dels mecanismes d'aquesta estratègia catalanista diferenciadora²⁶¹. No n'era pas l'únic, però

²⁵⁸ La relació entre la renaixença literària i política de Catalunya durant els primers decennis de s.XIX, especialment de la mà de la premsa romàntica d'aquella època queda explicada per Josep M. Casasús a *El pensament periodístic a Catalunya*. Curial, 1987. Barcelona. Cf. p. 119 i següents.

²⁵⁹ Una de les primeres veus en voler destacar l'estreta relació entre el renaixement literari de la llengua catalana i el desvetllament de la consciència nacional diferencial fou Valentí Almirall. Cf. Almirall, Valentí *Lo Catalanisme*. Llibreria de Verdager/Llibreria de Lopez, 1886. Barcelona. Part primera, cap. IV: "Lo Renaixement" p.77-91.

²⁶⁰ També Enric Prat de la Riba mostra la renaixença en el camp literari de la llengua catalana com un pas cap a l'assoliment de la consciència nacional, amb tota mena d'esculls interiors i obstacles exteriors que fan feixuga la feina de recuperació de tal consciència. Cf. Prat de la Riba, Enrich. *La nacionalitat catalana*. Prat de la Riba, Enrich. *La nacionalitat catalana*. RBA-La Magrana. Barcelona, 2013. cap. primer p. 38-45.

²⁶¹ Cal tenir en compte, però, que el tiratge de periòdics a Catalunya, especialment a Barcelona, des dels darrers decennis del s.XIX i durant els primers decennis del XX es realitzava en el doble vessant de pu-

aquest propòsit es trobava sempre situat a primer terme de la qüestió catalana, perquè era una manera objectiva, pública, de constatar el progrés de la consciència nacional. Més endavant caldrà detallar la posició de Gaziell i intentar descobrir la relació que el nostre autor establí entre la seva proclamada catalanitat i l'ús de la llengua castellana com a eina de treball periodístic, una relació implicada plenament en la *doctrina Gaziell*, tal com queda batejat, per Josep M. Casasús,²⁶² el conjunt d'arguments amb què Calvet defensava o justificava la seva opció.

Ultra aquest situació, a Catalunya hi ha ja consolidada una estructura econòmica de base sobretot industrial. Un element, aquest, que (tant Gaziell com altres escriptors no dubtaran a reconèixer i proclamar) no solament distanciava la dinàmica econòmica catalana de l'espanyola, sinó que també articulava la societat catalana damunt d'una estructura diversa de l'espanyola: el món industrial. El món burgès i el món obrer són el motor de l'activitat social catalana. Es tracta, per tant, de l'aparició i consolidació de dues classes socials que han d'acabar determinant la dinàmica social interna de Catalunya per una banda, i, després influent en la relació politicoeconòmica del món català amb l'espanyol.

L'activitat periodística i literària de Gaziell s'ha de circumscriure en aquest context de doble vessant: el nacionalcultural i el nacionaleconòmicocial. La peremptorietat dels dilemes que aquests dos vessants promouen, ajuden a entendre i seguir la producció literàrioperiodística de Gaziell: calia, per dir-ho de manera un xic lapidària i, per tant un poc reduccionista, prendre posició i situació entre espanyolitat i catalanitat i entre burgesia i obrerisme. Cada opció escollida d'aquestes disjuntives comportava conseqüències en altres camps, o obria, també, espais per a molts tipus de polèmiques: lingüístiques, literàries (en tots els seus apartats), polítiques, arquitectòniques, de personalitats, etc.

L'opció de Gaziell de formar part de l'equip de redacció de *La Vanguardia* o d'assumir de manera pública el seu ideari conservador personal són resultat de les seves decisions a partir d'aquell context social i cultural específic.

Per això resulten, Gaziell i la seva obra, tan susceptibles de crítiques, especialment d'aquelles crítiques que, de manera ben lícita i legítima, resulten contràries a la seva opció escollida.

Diverses són les valoracions posteriors, pròpies i alienes, que recullen els apel·latius que ploven damunt de Gaziell i que venien a situar-lo, en el seu conjunt en un territori i actitud de traïdoria contra la causa catalana.²⁶³ Una acusació que prenia un carís dramàtic en projectar-se sobre el teló de fons d'aquella doble dinàmica present en la societat barcelonina i catalana: el vessant nacional cultural i el vessant nacional econòmicocial. Dos vessants que convergeixen en un punt comú: la denúncia de

blicació tant en llengua castellana com en catalana. Les causes d'aquesta situació de periodisme bilingüe rebien interpretacions i valoracions diverses i obeïen a una situació lingüísticopolítica complexa. L'adscripció a una línia lingüística determinada podia tenir i reportar conseqüències transcendents per a la imatge del periodista que realitzava tal adscripció, tot i que el transvasament d'una línia a l'altra no fou pas una situació inhabitual. Alguns noms importants del periodisme català dels anys vint acabaren practicant tal transvasament. Aquesta situació lingüísticoperiodística, en moure's sobre un context de creixent radicalització catalanista, acabava crispant tals moviments periodístics, que eren objecte d'acusacions i desqualificacions des de l'àmbit polític. La "doctrina Gaziell" era una de les justificacions del nostre autor per sentir-se legitimat o justificat en la seva opció de periodisme en llengua castellana. Per una visió detallada de tota aquesta situació l'estudi de Josep Maria Casasús, *op.cit.* p. 87 i següents n'és una excel·lent exposició.

²⁶² Casasús, J.M. *Ibidem.* p.94.

²⁶³ Veurem una petita mostra de blasmes i insults, així com de la consideració que fa el propi Gaziell sobre els apel·latius que el tractaven de botifler i traïdor, a l'apartat 3.2.2.3 ("Catalanitat i polèmiques").

l'accent espanyol, espanyolitzador o espanyolista que aquest dos vessants puguin delatar.

Tenint en compte aquests dos vessants d'aquell catalanisme en expansió, és possible de fer interpretacions d'allò que impel·lí Gaziell a opcions com ara l'assumpció del càrrec de director de *La Vanguardia*, l'assumpció de la llengua castellana com a vehicle de comunicació, les seves proclames federalistes o paniberistes, o les seves anàlisis i crítiques a la dinàmica política catalana i l'espanyola, tant de l'època de Restauració, com de l'època de la dictadura primoriverista, com del període republicà, com, finalment, de la dictadura franquista.

Les acusacions que li arriben a Gaziell l'abatien de manera ben palesa. Autors de temps reculats i també d'ara mateix es fan ressò de tal circumstància, Josep Benet, en la introducció de l'obra completa catalana de Gaziell, havia manifestat:

Gaziell creia que donada la peculiar situació idiomàtica en què es trobava Catalunya, en aquell començament de segle, era convenient de servir també la causa catalana, emprant la llengua castellana a la premsa. [...]No tothom, a Catalunya, compartia aquesta actitud de Gaziell, i aquesta va ésser la causa principal que va contribuir a crear aquell ambient d'hostilitat dels anys anteriors al juliol de 1936, juntament amb la seva manera d'expressar-se en diverses qüestions i sobre algunes persones del país, que comentarem més endavant²⁶⁴.

Manuel Llanas explica i avalua l'acusació que des de *La Publicitat* hom llança contra Gaziell:

L'editorialista, probablement Rovira i Virgili, tracta de rebatre, amb exemples concrets, el pretès centralisme cultural barceloní, però allò que de debò l'impulsà a respondre no és sinó acusar Gaziell de patriota renegat.²⁶⁵

També en el pròleg de la *Història de «La Vanguardia»*, Llanas insisteix i confirma aquesta situació:

Al llarg dels anys que va treballar a *La Vanguardia*, i singularment a la dècada dels 20, Gaziell va ser acusat per part del catalanisme polític -i sobretot per part d'Acció Catalana, on militaven molts companys de la seva generació- d'haver-se venut a l'espanyolisme del diari. Amb el temps, aquesta acusació, sostinguda alguna vegada a través d'autèntiques campanyes d'opinió, va anar forjant la injusta imatge d'un Gaziell botifler que l'arriba a sobreviure i que sempre el va molestar notòriament.²⁶⁶

I Toni Sala escriu:

I comença el seu segon exili. És l'exili de què he parlat abans, quan és malvist per la intel·lectualitat catalana de la seva generació i encara

²⁶⁴ OCC. pròleg p.XXV.

²⁶⁵ ML. P.198.

²⁶⁶ HLV p.8-9.

més per la virulenta generació dels nous escriptors –Pla, exemple–, com un intel·lectual català que s’ha venut a un diari espanyolista.²⁶⁷

El mateix Gaziel manifestava, lamentant-ho, el desànim que li produïren tals desqualificacions:

Ara puc veure com si fos des d'ultratomba aquella tasca meva esgotadora, l'únic que em dol és haver-la haguda de fer tan desesparadament, sense rebre dels qui llavors en deien els «companys de causa» més que incomprensió, hostilitat i fins sovint un tracte cruel, com si jo hagués estat un enemic de Catalunya.²⁶⁸

I, mirant-ho ja a una certa distància, a les *Meditacions en el desert* reblava a mode de corol·lari:

Tota la meva vida periodística, anterior al 1935, respon a una estimació abnegada i profunda a Catalunya i a Espanya: una vida ni curta ni fàcil, ni falaguera –i tan mal pagada.²⁶⁹

En la línia dels comentaris i dures crítiques que rebé Gaziel, no deixa de resultar interessant de fer una petita anàlisi del discurs amb què Enric Jardí circumscrigué, en el seu llibre *Tres diguem-ne desarrelats*, el nostre escriptor.²⁷⁰ Tot i que Jardí llança a Gaziel l'epítet de *desarrelat*, ell mateix (Enric Jardí) es troba, en el seu llibre, amb la necessitat d'haver de precisar el sentit que tal adjectiu ha de tenir, aplicat a Gaziel. De dificultats no li'n faltaven. Primerament perquè en un sentit estricte Gaziel no va incórrer en un material i real *desarrelament*, si és que el mot *desarrelament* indica l'abandó, renúncia o pèrdua per part d'una personalitat de les seves arrels socials, culturals i geogràfiques originàries. Perquè, de fet, Gaziel, fins i tot en l'època d'articulista de *La Vanguardia*, arribà a publicar un recull de textos en català (*Hores viatgeres*) i ho féu en plena dictadura de Primo de Rivera. I mai no volgué renunciar a allò que ell considerava la seva pregonia i proclamada catalanitat.

En segon lloc, les dificultats de precisió d'aquell adjectiu hi són perquè els tres autors als quals etziba l'epítet de *desarrelat* (Ors, Pijoan i Gaziel), no ho són en el mateix sentit i condicions. Jardí mateix s'ocupa en l'apartat final del llibre ("A manera de conclusions") de palesar la diferent situació dels tres autors que estudia: el *desarrelament* i el resultat final de l'actitud i situació d'Eugeni Ors és molt diferent de la de Josep Pijoan, i la d'aquests dos és diversa del tot de la d'Agustí Calvet. Però fins i tot en els tres casos analitzats Jardí mateix pren amb moltes precaucions el sentit de *desarrelament*, si hom vol mantenir el sentit d'aquest mot com a sinònim de *defecció*. Jardí mateix utilitza aquest darrer mot com si es tractés d'una possible interpretació a fer (però que ell mateix no dóna per indiscutible) i d'una aventurada acusació (que requeriria contrastació rigorosa). Per això diu referint-se a Ors, Pijoan i Calvet:

Aquells personatges que, aparentment, semblaven haver pres el partit de la defecció.²⁷¹

²⁶⁷ Sala, Toni *Notes sobre literatura*. Empúries, 2012. Barcelona. p.156.

²⁶⁸ HLV. p.18-19.

²⁶⁹ MD. Pròleg p. 38.

²⁷⁰ Jardí, Enric. *Tres diguem-ne desarrelats*. (Pijoan, Ors, Gaziel) Editorial Selecta, 1966. Barcelona.

²⁷¹ Op. cit. p. 173.

L'adverbi *aparentment* ja insinua la cura i el rigor amb que caldria prendre's una acusació com la que anuncia Jardí en cas de voler referir-se a una situació o actitud dels tres personatges que pogués ser demostrada de forma irrevocable i en què per als tres casos fos vàlida la identificació de *desarrelament* i de *defecció*, i, a més, donant per contrastat de manera evident que, un o tot ells tres, incorregueren en una o altra situació. I, en tercer lloc, Enric Jardí mateix, afirma (tot i tenint en compte l'adjectiu *desarrelats* que figura en el títol del seu llibre) que, tenint en compte els matisos i distincions que ell mateix ha anat desgranant al llarg del seu treball i tenint també en compte la incerta voluntat de voler agrupar aquells tres autors en una mateixa generació (que hauria de tenir, com a tal grup, és clar, algunes notes identificadores), el suposat *desarrelament* no resulta gens clar que se'ls pugui atribuir:

Per tant, els tres personatges, considerats en conjunt o, si es vol, valorats d'una manera global, com si formessin part d'una generació en el sentit més ampli del mot, no poden pas estimar-se com uns *desarrelats*,²⁷²

I doncs?, per què Jardí reputa el caràcter de *desarrelat* a Gaziell? Potser Jardí ho fa perquè li sembla reconèixer en Gaziell una voluntat d'apartar-se (encara que no del tot, tal com ho demostra la publicació d'*Hores viatgeres*, que abans hem referit) durant una colla d'anys del conreu de les lletres catalanes, de la llengua catalana. I en la tessitura maragalliana d'identificar idioma i nació (tema aquest que hem de tractar en el segon apartat d'aquest tercer capítol), retreu a Gaziell la seva renúncia a una aportació personal a la catalanitat:

Gaziell també va *desarrelar-se*, encara que per unes raons distintes de les que impulsaren Josep Pijoan i Eugeni d'Ors en llurs respectives defeccions. [...] el fet és que abandonà per molt de temps la tasca d'aportació a la nostra espiritualitat, que havia estat iniciada d'una manera esperançadora, i que el seu defalliment s'escaigué a l'època en què era menys oportú.²⁷³

Tot i amb això Enric Jardí reconeix la vàlua de l'aportació final de Gaziell a les lletres catalanes, tot i que amb una anàlisi agosarada (i potser una mica precària) de les intencions de Calvet és capaç d'atribuir a la prosa catalana de Gaziell una motivació que duu la càrrega d'una necessitat personal de justificació, una mena d'exculpació a què s'hauria vist impulsat Gaziell pel seu suposat *desarrelament*, practicat, tal com ho escriu Jardí, durant *una bona quarantena d'anys*.²⁷⁴

Maurici Serrahima, en el llibre citat, no anava tan lluny com Enric Jardí.²⁷⁵ I recollint una suposada voluntat, no confessada explícitament, del propi Gaziell quan va escriure l'article a *La Vanguardia*, "La devoradora de homes", considera que el nostre escriptor es tenia a si mateix com una víctima més de la situació que denunciava en aquell article. I més que parlar de *desarrelament* o de *defecció* per al cas de Gaziell, Serrahima s'avé a admetre l'existència d'una reacció pública catalana contra ell, reacció que implicaria un menysteniment envers Calvet, una actitud que en el cas de Gaziell no

²⁷² Ibidem p. 172.

²⁷³ Ibidem p. 131.

²⁷⁴ Jardí computa els anys d'articulista de *La Vanguardia* i els del silenci literari de Gaziell mantingut fins a inicis dels anys cinquanta del s.XX.

²⁷⁵ Serrahima, Maurici. *Dotze Mestres*. Edicions de 1984, 2008. Barcelona.

té per què comportar necessàriament, de manera inevitable per part d'aquest, cap mena d'actitud que pugui ser qualificada de deserció o de desarrelament en relació al seu país:

Haviem comentat amb el meu pare —i em sembla que a iniciativa d'ell— com hi era visible que Gaziél es posava també, sense dir-ho, en el rengle dels menystinguts i poc o molt arraconats per una reacció desfavorable del país.²⁷⁶

Serrahima sembla reblar la preferència per ressaltar la sensació de menysteniment que Gaziél descobria contra ell, enlloc de desarrelament o defecció (tal com fa Jardí) com a suposada actitud de Calvet, perquè a Serrahima li semblen indiscutibles dues coses que fan impossible el suposat desarrelament o defecció del nostre escriptor: el patiment que comportava per a Gaziél aquella reacció contra ell i l'amor que professava el periodista al seu país. Serrahima ho diu així:

Bé: sigui com sigui, el cas és que Gaziél en patia. L'actitud de recel li semblava injusta.²⁷⁷

I una pàgina més endavant:

Sempre, això sí, l'evidència d'un amor sinceríssim al país apareix fent costat a la manera com en judica la realitat complexa. [...] Insisteixo a dir que, lúcids o desenfocats, assenyats o excessius, hi ha sempre ben visible, en els judicis de Gaziél, l'amor al país.²⁷⁸

També Toni Sala considera rellevant l'amor de Gaziél (d'una exacta coincidència amb la de Josep Carner) envers el país, malgrat tenir-lo per un sentiment de tan poca rendibilitat, donada la situació de prostració nacional de la Catalunya actual, com a resultat, entre altres raons, de les severes *falles* de la pròpia societat catalana:

És aquí que Carner i Gaziél coincideixen. Tots dos arriben a la conclusió que les il·lusions s'han desfet, però, així i tot, mantenen la fe, mal que sigui a un esquinçall.²⁷⁹

3.1.2. Excurs segon: Joan Fuster *dixit*

A mode de corol·lari il·lustratiu de la reacció que en el context literàriopolític produïa la situació i l'obra de Gaziél, val la pena d'aturar-se en alguns comentaris de Joan Fuster realitzats a mesura que anaven essent publicades les primeres obres en català del nostre autor. Els comentaris d'un assagista de la talla de Fuster, compromès amb la llengua i cultura catalanes, amaguen, amb penes i treballs, un *a priori* ideològic (social i lingüístic) com a mòbil de les crítiques envers Gaziél. Aquestes crítiques emergiren en moments molt greus per a aquella llengua i cultura (en ple franquisme),

²⁷⁶ Op. cit. p. 325.

²⁷⁷ Serrahima. op. cit. p. 326.

²⁷⁸ Ibidem p. 327.

²⁷⁹ Sala, Toni, *Notes sobre literatura*. Edit. Empúries, 2012. Barcelona. p. 168.

uns moments que obligaven fins i tot el mateix Fuster a recórrer a l'ús d'una llengua (la llengua castellana) que havia servit en bona part de motiu principal dels retrets contra Gaziell, del propi escriptor valencià i d'altres. Seria potser aquesta, una raó per la qual Fuster va acabar fent mans i mànigues per evitar de donar la impressió de desconsideració en les seves crítiques envers Gaziell, però per això, també, el conjunt d'aquesta seva crítica no podia evitar, en conseqüència, una altra impressió: la d'una crítica, per bé que molt ajustada en tants aspectes, sotmesa a un inevitable balandreig valoratiu.

Joan Fuster publicà, doncs, alguns comentaris crítics sobre obres de Gaziell a la revista *Destino* (en veurem algunes mostres a continuació) a inicis dels anys 60. En aquests comentaris Fuster barrejava l'elogi literari (tant envers les obres de Gaziell com pel seu estil literari) amb valoracions sobre la gestió i evolució de l'obra gazielliana, a la llum de l'aparició de l'obra catalana d'Agustí Calvet en plena maduresa de l'escriptor guixolenc. La qualificació d'*anacrònica* atribuïda al conjunt de l'obra catalana de Gaziell mereix una explicació, perquè darrere de tal qualificació hi bateguen de manera sorda, gairebé imperceptible, retrets que reculen fins els anys 20, que eren dirigits contra Gaziell. El lector, doncs, podrà detectar un balandreig obstinadament camuflat en les paraules de Joan Fuster, i malgrat el mestratge de la seva exposició i l'agudesesa de les seves observacions i puntualitzacions crítiques, aquests comentaris revelen l'empenta d'uns retrets per unes situacions encara no superades ni, molt menys, oblidades. I Fuster s'orientava precisament per aquells dos vessants de la qüestió catalana en relació a l'obra de Gaziell, a què abans hem fet referència: el nacionaleconòmic i el nacionalcultural.

Sobre el rerefons econòmic i social Fuster també, el 1960, havia practicat un funambulisme estilístic i ideològic a l'hora d'avaluar l'aparició de *Castella endins*. Primer presenta l'obra com un propòsit poc freqüent entre els escriptors catalans: l'assaig de comprensió per part d'un català de la mentalitat castellana, cosa que serveix a Fuster per ubicar l'obra de Gaziell en les intencions literàries dels escriptors castellans de la *generación del 98*. Tot i que Fuster proclama de passada que allò que resulta més interessant és l'anàlisi gazielliana d'una manera de ser i d'un determinat destí històric (dels castellans, s'entén), allò que recalca més és una mancança de Gaziell, en la línia econòmic i social a què venim fent referència: en Gaziell mancarien les implicacions econòmiques presents en aquella manera de ser i destí històric, elements que per a Fuster resulten essencials a l'hora de considerar tal manera de ser i tal destí històric.

Però al rerefons d'aquesta crítica tan dilatada, hi batega el record del passat literari (periodístic) de Gaziell, que no és altra cosa que un dissimulat recordatori de les acusacions de traïdoria que li plogueren al nostre autor:

Diríase que Agustí Calvet, obligado por las circunstancias a jubilarse y por los años a hacer examen de conciencia, ha encontrado razón y energía nuevas para redimirse de lo que fue quizás un destino brillante, pero en definitiva poco satisfactorio.²⁸⁰

Ara, al costat de la declaració d'un clixé perfecte, pulcre i mesurat escrit per Gaziell sobre Suïssa (Fuster estava fent la crítica literària de *Seny, treball i llibertat*, publicada per Calvet el 1961), l'escriptor valencià no es pot estar de ventilar l'adscripció burgesoliberal de Gaziell, cosa que comporta, segons Fuster, una concepció social

²⁸⁰ Fuster, Joan. *Destino*. nr. 1180 "Gaziell en Castilla" 19/03/1960 p. 41.

insuficient si no tendenciosa o classista d'aquell a l'hora d'explicar i interpretar la realitat social suïssa:

Cuando «Gaziel» insinúa una comparación de jornales entre España y Suiza —en aquella página donde se le escapa el asombroso aserto de que la burguesía no es «una clase explotadora sinó tot el contrari»—, nos deja exactamente en el dintel del problema. Pero tal vez no entraba en sus cálculos ir más allá.²⁸¹

En el contingut d'aquestes crítiques, hom pot adonar-se en quina mesura la qüestió políticoideològica (l'apriorisme ideològic a què hem fet referència a l'inici d'aquest excurs) intervenia en els comentaris sobre l'obra de Gaziel, que era una manera de continuar les polèmiques emergides en els anys anteriors al 1936.

Queda palès, en el text de Fuster, que l'escriptor tindria per retreure, si volgués, algunes coses del passat de Gaziel. Coses per a les quals el valencià no se sent gens a gust: *examen de conciencia* i *poco satisfactorio*, etzibades contra Gaziel, són expressions que apunten cap a aquest sentiment per part de Fuster.

Però el text de l'escriptor valencià que denota de manera més pregonada una valoració divergent de l'obra de Gaziel (un text farcit de pros i contres) és el que utilitza l'adjectiu d'*anacrònic* per qualificar aquesta obra.

Hi ha en el text de Fuster una veritable queixa, un retret, de fet, cap a l'opció lingüísticoliterària de Gaziel: allò que podria haver estat l'obra del guixolenc i no va arribar a ser-ho per causa d'aquella opció. *Malaguanyada* és l'epítet més ponderat que Fuster llança a l'obra de Gaziel, l'obra catalana publicada, que per causa d'aquella opció no va arribar a ser allò que podria haver estat.

El pas de l'obra periodística en llengua castellana a l'obra literària en llengua catalana comporta contra Gaziel, segons Fuster, l'inconvenient que el lector català ha de descobrir un autor de la seva llengua en les darreres etapes de vida de l'escriptor. Això ocasionaria, segons el valencià, que el lector no podria estar familiaritzat en la plausible evolució que l'obra d'un autor pot palesar al llarg de tota la seva trajectòria creativa. Per tant el coneixement d'aquest autor seria, per dir-ho així, una mena de coneixement sobtat, que té l'efecte en el lector d'una mena de sensació de desorientació segons la qual aquest lector no veu d'un ve i a on va tot allò que Gaziel li explica: Gaziel arrossegaria la seva flama literàrioideològica, que hauria encès en uns moments reculats i obeint a una sèrie de circumstàncies/estímuls socials de tals moments reculats, circumstàncies que el lector català que ara descobreix Gaziel ignoraria en bona o en gran part. Com que no podria resseguir la trajectòria de l'autor per causa d'aquell tall en l'opció lingüística, els temes i preocupacions que el lector troba en els textos del guixolenc li resultarien en bona mesura indigestos, estranys o poc justificables: anacrònics, en definitiva.

Segons Fuster, en els seus llibres:

«Gaziel» se revelaba como un «anciano repentino». El lector no le había visto «envejecer» en sus lecturas —al leerle—: no estaba habituado a él, a sus ideas y a sus propensiones, que eran ideas y propensiones de medio siglo atrás. [...] Pla, sesentón ahora —y le deseamos nonagenario o más—, no resulta «anacrónico» para nadie; «Gaziel», por el contrario, daba la impresión de serlo.²⁸²

²⁸¹ Fuster, Joan. *Destino*, nr. 1277 27/01/1962 “Suiza, vista por «Gaziel»” p. 37.

²⁸² Fuster, Joan. *Destino* nr. 1404 “Despedida de «Gaziel»” 4/07/1964.

Aquest agre epitafi que Fuster dedicà a Gaziel, ara en el vessant nacionalcultural, no quedà aturat aquí mateix, i en una mena d'examen de consciència, com el mateix examen de consciència que el mateix valencià retreia o denunciava al guixolenc, Fuster intentà esbargir el fum del diagnòstic anterior acostant-se de manera una mica truculent a cotes contraposades a les seves anteriors sentències. El reconeixement de la bona difusió dels llibres de Gaziel ajudava a Fuster a assolir aquest seu segon intent:

«Gaziel» puso sobre el tapete problemas, recelos, ansias que sobrepasan esa limitación «anacrónica» de que antes hablábamos. De ahí la difusión que tuvieron sus libros.²⁸³

La crítica de Fuster sembla descartar que al lector català li sigui impossible de fer el seguiment de l'evolució literària i social de Gaziel passant de la lectura dels textos periodístics en llengua castellana als llibres escrits en llengua catalana. Però en la mesura que Fuster reconeix que hi ha una continuïtat temàtica en les *idees* i *propensions* dels escrits del Gaziel d'ambdues etapes (per la qual li sembla possible d'atribuir-li la condició d'anacronisme) sembla que també hauria d'admetre que el seguiment d'aquesta continuïtat, transició o evolució de l'escriptor és igualment possible en un lector a través de les lectures de textos de Gaziel de les dues etapes lingüístiques diferents. Cosa que fa, per tant, que la suposada condició d'*anciano repentino*, no sembli pas encertada del tot quant a l'aparició dels textos catalans de Gaziel: *anciano* potser sí, però *repentino* no sembla pas tan justificat ni probable en la mesura que el lector hagi pogut fer amb les lectures de l'obra total de l'escriptor guixolenc la mateixa trajectòria que realitzà Gaziel en la producció de textos.

La tessitura en què es mou Fuster en l'anàlisi crítica de Gaziel, torna a estendre's una colla d'anys més tard, el 1971, quan el valencià publica *Literatura catalana contemporània*. En aquest llibre Fuster aclareix una mica més el perquè del suposat anacronisme del Gaziel "català". Però primer val la pena d'entretenir-se un xic més en el rerefons de les crítiques de Fuster. Ara torna a repetir el balandreig d'epítets i valoracions a propòsit del nostre autor: al costat d'expeditius elogis estilístics, dóna joc a blasmes que s'allunyen de la qüestió estrictament literària. El lector pot tornar a constatar de quina manera les motivacions per a l'anàlisi crítica fusteriana de Gaziel alimenten de manera inevitable els blasmes. Els elogis, sobretot, i malgrat llur carès ben aplomat i, ben segur, celebrats per qualsevol lector, semblen posats *ad hoc* per tal de no donar la impressió d'una crítica massa corrosiva contra un escriptor a qui, malgrat hom pugui retreure accions o decisions en l'àmbit personal, polític i social, no li pot ser silenciada la vàlua innegable assolida dins de la literatura catalana.

Per a Fuster, cosa que sembla de bon acceptar, l'opció de Gaziel per la llengua catalana un cop acabada l'etapa d'articulista, no deixa de ser un "«retorn» tardà"²⁸⁴, un retorn que, per al valencià, requereix una explicació (que Fuster, tal com ho manifesta, desconeix).²⁸⁵ Amb l'adjectiu *tardà*, Fuster deixa el lector en la incertesa de si es tracta

²⁸³ Fuster. *op. cit.*

²⁸⁴ Cf. Fuster, Joan. *Literatura catalana contemporània*. Curriel, 1980. Barcelona, cinquena edició. p. 295

²⁸⁵ El mateix any (1971) de la publicació del citat llibre de Fuster, en què inclou la seva crítica de Gaziel, Josep Benet publicava a París -Edicions Catalanes de París- la *Història de «La Vanguardia»*. Per tant, o bé Fuster no coneixia aquest text de Gaziel al moment de redactar el seu o bé no el considerà com a l'explicació suficient del "retorn" que ell requeria. Ben probablement es tracti d'això darrer, en la mesura que aquesta suposada mancança que retreu a Gaziel no fou esmenada en la colla d'edicions posteriors del llibre de Fuster. Tampoc Fuster no fa cas, d'alguna "explicació" o justificació que Gaziel pogués haver

d'una tardança per part de Gaziell, com si la veritable vocació d'escriure en la seva llengua se li hagués desvetllat tan tard, o com una habilitat, que a un individu se li desvetlli en un moment insospitat de la seva vida i cronologia personal. En aquest cas es tractaria d'una qüestió, simplement, de la dinàmica de la vida personal de l'individu o de l'escriptor i, per tant cap recriminació resultaria plausible ni admissible en tal circumstància. Ara bé, *tardà*, en el cas de Gaziell, podria ser, també, un eufemisme que gasta Fuster per donar a entendre que el *retorn* gaziellà a la seva llengua original s'ha produït després d'un llarg esgarriament lingüístic, volgut, en què l'escriptor s'ha complagut (ni que sigui professionalment) i que "ara són hores!", mentre la llengua catalana patia i vivia un penós esforç de redreçament lluitant contra esculls de tota mena: lingüístics, legals, polítics, socials..., necessitada de valors i empentes de suport i enfrontament com els que Gaziell li podria haver facilitat si "s'hagués sabut estar en el seu lloc". En aquest cas, una recriminació envers Gaziell seria allò que amagaria Fuster darrere l'expressió *retorn tardà*.

Certament, Fuster vol deixar clar, una mica clar només, però, que el suposat esgarriament de Gaziell no era absolut, per allò de no voler caure amb cap mena de desqualificació de l'escriptor guixolenc, en la mesura que Fuster mateix està disposat a reconèixer la vàlua de tal fill esgarriat i pròdig i d'un retorn que la literatura catalana no podria deixar de celebrar, ni que sigui amb mal regust. Per això Fuster afegeix:

Certament, ell mai no havia renegat de la seva "catalanitat" natural i, bé que estava molt lluny que el poguessin titllar de "catalanista", sempre es mantingué atent a l'evolució de la cultura autòctona i pledejà discretament al seu favor. Però ho feu en castellà.²⁸⁶

Que ho féu en castellà, és una afirmació irrefutable, però que ho féu *discretament* és una qüestió que no pot quedar, sinó, circumscrita a la valoració subjectiva que en fa Fuster.

Més endavant, Joan Fuster fa referència a l'aspecte crematístic, que suposa que degué representar per a Calvet la seguretat econòmica implicada en integrar-se a *La Vanguardia* i que aquesta necessitat de remuneració degué pesar més en ell que cap mena de *fidelitat "lingüística"* que hom li pogués reclamar o exigir.

Si féssim cas omís dels impediments politicolegals que dificultaven d'escriure en català, durant la dictadura franquista, a la premsa fins gairebé als anys setanta del s.XX, veuríem que es tracta d'una circumstància molt semblant a la que Gaziell havia de respondre. I, com Gaziell, Fuster opta per la mateixa acció. Però si aquesta circumstància pogués ser arborada a mode de recriminació contra Gaziell, què hauria de dir, ara mateix Fuster, en l'actualitat, de tants escriptors catalans, que segurament per raó de les mateixes *seguretats crematístiques* opten per la mateixa sortida lingüísticoprofessional que l'escriptor guixolenc!

Però el nucli de l'anàlisi crítica de Fuster pot emplaçar-se en el qualificatiu de *desplaçat* que l'escriptor valencià aplica a Gaziell. Aquí, *desplaçat*, s'afegeix a la condició de *malaguanyat* i d'*anacrònic* que Joan Fuster li havia etzibat en l'epitafi que, el 1964 a *Destino*, dedica al guixolenc. Per il·lustrar els epítets de *desplaçat* i d'*anacrònic*, Fuster escriu:

escrit a *Meditacions en el desert*, publicat pòstumament a París el 1974 i que, ben probablement, Fuster havia d'haver acabat coneixent.

²⁸⁶ Fuster, Joan. op.cit. p.292.

Bon burgès, i burgès culte, *Gaziel* es manté devot d'uns arquetips històrics absolutament caducats: una Grècia de filòsofs i d'estàtues, una Florència no menys emblemàtica, un París cortesà i *libertin*.²⁸⁷

La suposada caducitat de tals models pels quals Agustí Calvet se sent tan atret és allò que descobriria, segons Fuster, l'anacronisme inevitable de *Gaziel*. En l'expressió *una Grècia de filòsofs i d'estàtues* no deixa d'haver-hi una bona dosi de paròdia, si no d'esforç de ridiculització. Però en aquest cas, si l'afecció de *Gaziel* pels models de l'antiguitat clàssica, pogués ser un retret d'un suposat anacronisme, a quants milers i milers d'escriptors i intel·lectuals europeus (per cenyir-nos només a aquest continent), passats, presents i futurs, no podria i no podrà ser-los endossat tal suposat anacronisme? Perquè cal recordar una cosa: els valors (i contravalors) polítics de democràcia, aristocràcia, dictadura, els valors morals de fidelitat o distanciació en relació a la comunitat originària d'un subjecte, el sentiment de nacionalisme/cosmopolitisme, els conflictes polítics i bèl·lics que es posaren en joc a mesura que aquells valors que emergien i es desplegaven en sòl grec, què poden tenir d'anacronisme avui dia, quan, justament, la seva vigència és més ardent que mai (i que, segurament, no ha deixat mai de tenir-la)? Els valors estètics d'equilibri estètic basat en les proporcions i l'harmonia de les formes i colors que l'antiguitat va establir com a cànon ja no té cap mena de actualitat, avui dia? I, a més, l'afany de liberalitat que hom pot atribuir a la França il·lustrada és, avui dia, un valor social ja desfasat?

Aquest suposat anacronisme de *Gaziel*, doncs, requeriria, també, per part de Fuster una explicació com la que ell demana a *Gaziel* pel seu "retorn". Una explicació o una justificació que palesi tal anacronisme. De totes maneres, Fuster incorre en una argumentació erràtica en certs punts: si els temes i els ideals i valors que entren en joc en la prosa de *Gaziel* queden anacrònics i desplaçats, com és que el mateix Fuster reconeix i afirma un altre argument que, si més no d'entrada, sembla tan inconseqüent amb aquesta atribució de suposat anacronisme o desplaçament? L'afirmació de Fuster ja ha quedat citada dues pàgines enrere, però tornem-la a repetir per donar més cohesió a la present explicació. Fuster en el comiat a *Gaziel* deia a *Destino*:

«*Gaziel*» puso sobre el tapete problemas, recelos, ansias que sobrepasan esa limitación «anacrónica» de que antes hablábamos. De ahí la difusión que tuvieron sus libros.

Fuster reconeixia aquí mateix que les qüestions tractades per *Gaziel* eren del tot actuals, i que l'allunyaven de qualsevol mena d'anacronisme. Aleshores, en què quedem? o bé, en quin sentit cal interpretar, a la fi, les apreciacions del valencià?

De totes maneres en l'estudi de Manuel Llanas es manté aquesta incertesa que el lector pot recollir de la crítica fusteriana de *Gaziel*. Llanas parla, al final del seu estudi, de les atribucions d'anacronisme i desplaçament que Fuster ha llançat contra *Gaziel*. No s'hi identifica, ni se'n distància, només els reporta. Amb cap intenció? Llanas explica, de seguida, el fracàs en què es devia sentir immers l'escriptor guixolenc:

Espanya era un subproducte bàrbar sense remei, i ell, un ingenu fenomenal que s'havia proposat la quimera d'encarrilar l'arrossinat furgó espanyol en la via del tren europeu.²⁸⁸

²⁸⁷ Fuster, Joan. *Ibidem*. p.296.

²⁸⁸ ML p.461

Heus ací, potser, un inici o un primer plantejament de la justificació que Fuster demana a Gaziell del seu "retorn". Llanas fa possible la suposició que potser és aquest propòsit fracassat de Gaziell el mòbil que l'impulsa a superar-se: tornar a la llengua pròpia seria l'única alternativa vàlida per a Gaziell, a la vista del resultat eixorc d'aquell gran ideal anteriorment intentat.²⁸⁹ Però, tot i amb això, Llanas manté el plantejament de Fuster, perquè escriu a continuació:

En primer lloc, quan Gaziell, el 1953, es destapa amb *Una vila del vuitcents*, era, per a la immensa majoria, un escriptor nou. Ho era, per descomptat, per als lectors joves, però també per als grans, que pràcticament només podien associar-lo amb el periodisme. Tant aquest llibre com els posteriors, en segon lloc, se situen fora del temps, vull dir al marge dels corrents literaris vigents. Joan Fuster s'hi referí quan parlava del «lleuger matís anacrònic» de la producció de Gaziell posterior a 1953 i de la seva irrupció com d'un esdeveniment "desplaçat".²⁹⁰

Sembla, doncs, que Llanas s'avé amb el diagnòstic de Fuster, tot i que en puntualitza algun aspecte que es pot interpretar com una resposta a aquell diagnòstic. Però en tot cas no s'entreté pas massa en aquesta qüestió de l'anàlisi crítica de Fuster, cosa ben comprensible tenint en compte la seva intenció d'oferir una imatge completa del panorama biogràfic, literari, assagístic de Gaziell.

És veritat que Gaziell també incorre en aquella mena de inconsistència, que sol acceptar-se en la prosa literària, que, però, en la de Gaziell resulta una mica més inacceptable per la mateixa raó que Fuster constata i proclama del caràcter o del registre d'*assagista* de molts textos del guixolenc. Per exemple, en el cas de Gaziell trobem una mica de relliscada en una afirmació, que ja a Fuster li havia merescut una clara desaprovació, tot i que molt elegant, que és aquella de la puntualització gazielliana sobre l'error d'atribuir l'explotació humana a la classe burgesa. Fuster contestava:

En aquella pàgina donde se le escapa el asombroso aserto de que la burguesía no es una «classe explotadora, sinó tot el contrari».²⁹¹

Certament que sigui una afirmació sorprenent, astoradora... no deixa ser si no una manera polida de manifestar-ne el desacord. Però és que Gaziell, tot i que sempre ho tenia en compte, en la seva visió de la burgesia com a classe social volia anar molt més enllà la dimensió i paper econòmics d'aquesta classe social. En aquesta qüestió Gaziell no amagava mai la defensa de la burgesia, ni la seva pertinença a ella, particular que el mateix Fuster reconeix en *literatura catalana contemporània*.

Doncs bé, en la tessitura en què es mou el nostre escriptor no pot estalviar-se-li d'acarar-se a la realitat social de l'explotació. La seva existència no pot ser negada per cap analista social, tot i que l'existència de l'explotació pot matisar-se de mil maneres diferents, negant-li un caràcter dramàtic i inhumà o accentuant-lo en funció de l'orientació o adscripció ideològica o social de cada analista. Gaziell intentà passar per damunt d'aquesta qüestió procurant no quedar-ne gaire esquitxat, però la contrapartida era obrir la porta a certes incoherències ideològiques com les que reflecteix la citació que ve a continuació, en què Calvet vol negar l'existència de l'explotació (com a acció

²⁸⁹ Més endavant haurem de veure com, efectivament, Gaziell reconeixia que el seu propòsit anterior venia a ser com picar ferro fred. Això degué influir, qui sap, en el seu canvi de rumb lingüístic.

²⁹⁰ ML p.462

²⁹¹ Fuster, Joan *Destino*. n.1277 27/01/1962 p.37.

protagonitzada per la classe burgesa. Afirmació que mereix l'elegant reprovació de Fuster), però al mateix temps proposa accions per minimitzar-la el màxim possible. Una proposta de Gaziel que descobreix que, malgrat la voluntat de negar l'existència de l'explotació, el nostre autor no fa altra cosa que admetre'n l'existència. Això sí, la cobrirà amb una pàtina d'escepticisme en batejar-la com una situació i acció consubstancial a la naturalesa humana (o com una qüestió entre *pobres* i *rics*, sense traducció en una societat dividida en unes classes socials concretes), ni que sigui per poder donar a entendre que considerar l'explotació com a acció pròpia de la classe burgesa seria tractar la qüestió amb una gran dosi de reduccionisme ingenu i simple. Aquest fou el text de Gaziel:

No és gens estrany que per tot Suïssa la gent que us topeu, fins la més modesta, tingui l'aspecte endreçat i benestant de la burgesia — d'aqueixa burgesia europea que no és pas ni ho ha estat mai, com creuen falsament els marxistes, una classe explotadora, sinó tot el contrari: un estat on tothom arriba o pot arribar, si n'és digne, a condició precisament que l'explotació del pobre pel ric, feresca natural de la condició humana, hagi estat reduïda al mínim possible, mitjançant lleis i governs veritablement democràtics.²⁹²

Aquestes incoherències de mal reprimir mostren la càrrega ideològica que pot arribar a portar, dissimulant-la, la prosa d'un escriptor, especialment a l'hora de practicar l'anàlisi social. Una situació, de contingut diferent, que és igualment atribuïble al mateix Fuster en la mesura, tal com ja ho hem anat exposant, de la presència d'un retrets nacionalculturals i nacionalsocials (la justificació o no dels quals no pertoca, ara, aquí, de fer-la) que el valencià es reserva al rebost de la seva anàlisi crítica dels textos de Gaziel.

Per acabar de visualitzar la perspectiva divergent, d'intencions dissimulades i de coherència discutible, que Fuster ens ofereix de Gaziel, venen a continuació dues petites mostres. Una sobre el suposat desplaçament o anacronisme del guixolenc, que resulta que, a l'hora de la veritat, allò tan anacrònic que aquest escriptor explica, acaba mereixen l'interès del lector (tal com Fuster admet, per tractar-se de temes que el mateix valencià qualifica d'apassionants (!) per al lector català). La segona mostra, en la mateixa tessitura de la d'abans, però ara tractant de l'estil de Gaziel, el lector ha de veure els esforços de Fuster per camuflar intencions silenciades.

Per a la literatura catalana, Gaziel no existeix, de fet, fins al 1953, i el Gaziel que s'estrena a partir d'aleshores està fonamentalment instal·lat en una mentalitat i unes il·lusions datables amb anterioritat a la Dictadura.²⁹³

Com a tesi, aquestes paraules de Fuster són ben legítimes i respectables del tot. Però unes línies més endavant, no troba cap entrebanc per espetegar:

Era un gran escriptor i sabé fer-se seu un públic nou. Els seus temps, de més a més, o en tot cas, també ho garantien: la *Trilogia Ibérica*,

²⁹² OCC p. 1135.

²⁹³ Fuster, Joan *Literatura catalana contemporània*. Curial, 1980, Barcelona. p. 295.

per exemple, replantejava l'eterna qüestió de les nacionalitats peninsulars, tan apassionant per a qualsevol lector català.²⁹⁴

L'anacronisme que Fuster insinua més amunt, es dissipa, transforma i es concreta, ara, en un tema que resulta apassionant (que deu voler dir, també, vigent, gairebé segur) per al lector català actual. I es tracta d'una altra tesi del mateix Fuster (!).

La segona mostra a què abans hem fet referència, invoca l'estil de Gaziel, un estil que, segons el valencià, amaga una tasca invisible que li atorga qualitats excel·lents. De tal manera que, més enllà de l'objectivitat dels comentaris de Fuster i de la probable complaença en aquests comentaris per part de molts lectors, dóna la sensació d'uns elogis finals que persegueixen, sobretot, evitar la impressió d'una crítica corrosiva que fes emergir retrets amagats que li reserva el valencià. Es tracta, doncs, en llegir els comentaris de Fuster, d'una sospita que acaba fent-se present al lector massa vegades.

La seva prosa és lenta de curs allargat i construcció llepada. Intenta compensar l'excés de "retoc" o de "perfecció maquinal" amb alguns accents col·loquials: girs populars i expressions tòpiques. El resultat és agradable. I diàfan: es tracta d'una prosa d'invariable claredat, expeditiva i raonada.²⁹⁵

El resultat seria, doncs, que l'estil de Gaziel, considerat a fons, no tindria res d'espontani, un estil que intentaria ser compensat pel seu autor amb bones dosis de populisme que li evitarien un aire massa cerimonial, emfàtic, inflat o elitista. Tot ell seria resultat d'una experta capacitat de sofisticació. Llàstima. Llàstima perquè a la fi, i malgrat això, el resultat és el d'una *prosa d'invariable claredat, expeditiva i raonada*, tal com Fuster mateix no pot deixar de proclamar.

3.1.3. Democràcia, dretes i esquerres

Intentarem, ara, una mirada general d'acostament a l'opinió de Gaziel sobre aquells quatre punts de crítica social, que hem trobat al capítol segon.

En el context social i polític de la Mancomunitat (des de 1914), amb els esforços de La Lliga Regionalista per assolir una presència ferma en el govern i Corts de Madrid, amb el rerefons internacional del triomf de la Revolució soviètica a Rússia i amb la pugna entre els interessos econòmics i militars de les potències guanyadores de la primera guerra mundial (1914-1918) i, a la fi, en el context immediat d'una vaga general a Catalunya com a conseqüència de la barcelonina vaga de *La Canadenca*, el mes de juny del 1919 Gaziel llança una de les seves primeres crítiques contra l'estratègia electoral del sistema democràtic espanyol.²⁹⁶ Cal adonar-se que aquesta crítica gaziellana és de factura ben bé socràtica i, en el fons, nietzscheana: la denigració d'un règim democràtic no queda palesa per la voluntat de diàleg entre sectors socials amb interessos oposats, sinó, per una banda, per les baixes motivacions humanes dels agents polítics que disputen electoralment llur futur protagonisme en el cas esperat d'un

²⁹⁴ Fuster, Joan. op. cit. p.295.

²⁹⁵ Fuster, Joan. Ibidem. p. 295.

²⁹⁶ Amb totes les reserves oportunes de què cal proveir-se a l'hora d'atribuir la categoria democràtica a la picaresca dinàmica políticocial de la Restauració borbònica (i a pocs anys de la seva ensulsiada de la mà de l'etapa dictatorial del general Primo de Rivera).

victòria electoral i, per altra banda, la ignorància, la manca de categoria intel·lectual, moral i humana de la població que ha d'exercir el seu dret d'escollir els candidats enfrontats en aquella contesa. Gaziell, en aquesta crítica, s'orienta, doncs, a la vista de la crua condició social dels agents que intervenen, a mode de protagonistes, en l'acció democràtica d'unes eleccions (un protagonisme polític farcit de populisme truculent, fraudulència, corrupció i caciquisme que a l'hora de la veritat, són interpretats com a trista paròdia d'aquells processos electorals).

És, doncs, amb aquest *background* ideològic i avaluant aquella situació determinada que Calvet escrigué les paraules que vindran a continuació. En aquella data, doncs, Gaziell publica un article carregat d'agra desqualificació cap a un procés en què no hi veu cap de les condicions que ell suposa que tal procés polític hauria de tenir. És clar, doncs, que estirant la seva crítica al concepte democràticament central de *sufragi universal*, està disparant l'artilleria contra el cor del sistema de govern democràtic, però, contra un sistema que, en aquells moments, té aquelles específiques característiques canallesques i tèrboles :

Pocas cosas habrá en el mundo moderno tan desafortunadas, falsas, jocosas, groseras, chillonas, turbias y fuera de toda medida como los innumerables lances a que dan lugar unas elecciones.²⁹⁷

El populisme, la ignorància i els interessos inconfessos d'un i d'altres són els que, a més de desfer la qualitat humana i política de la democràcia, fan que Gaziell carregui contra la màxima expressió de tal sistema polític:

El mal no es de los países, sino del sufragio mismo. ¡Qué tremenda impostura, o si se quiere qué tremenda impureza es ésta del voto popular. Reducto y panacea de ambiciosos, de pescadores en río revuelto, de aventureros[...] el sufragio universal está ya implantado definitivamente en el mundo y no hay más remedio que apechugar con él. Los ideales más sagrados y los esfuerzos más puros del hombre deben pasar por ahí, so pena de quedar impotentes o desconocidos. [...]Lo cierto aquí, lo que nosotros decimos es únicamente que el sufragio, para algunas almas delicadas y limpias, para las mejores entre las mismas que reconocen su inevitable necesidad actual, resulta ser un espectáculo de una fealdad y una suciedad horribles.²⁹⁸

De fet, Calvet, està disposat a reconèixer la superioritat moral i humana del sistema democràtic, sempre i quan es mogui en uns paràmetres allunyats del populisme i de la situació, per a ell intolerable, que el destí d'un comunitat hagi d'estar a mercè de la voluntat esgarriada d'una població ignorant amb valors humans escassos, si no inexistents²⁹⁹. És una tessitura, aquesta, per descomptat, plenament socràtica. Sòcrates menystenia la democràcia emprant, també, aquest tipus de plantejaments. En el fons, la crítica porta l'aroma nietzscheà: el govern del país no està en mans dels *bons*, sinó dels

²⁹⁷ LV "Las saturnales políticas". 03/06/1919.

²⁹⁸ LV. Ibidem.

²⁹⁹ A mode d'il·lustració d'aquest plantejament o d'anècdota curiosa, resulta interessant i, potser, revelador de destacar que el criteri o punt de vista de Gaziell, en aquesta qüestió, ha estat compartit per altres persones al llarg de la Història: des de Sòcrates fins a Nietzsche, tal com ho esbossem en la continuació del text.

dolents, de la gent de poca talla. És aquest l'aristocraticisme o l'elitisme social que sempre bategarà en Gaziell i que li fa avaluar amb reserves (tot i que quedi lluny d'una desqualificació total) un medi democràtic i moltes manifestacions de cultura popularitzada. Des d'un punt de vista ideològic la posició de Calvet revela un rerefons idealista (que l'obliga a un lament amarg, a la vista del funcionament i condicions reals de la democràcia, espanyola en aquest cas) i, també, un posicionament aristocratitzant que, a l'hora de la veritat social i política, s'acaba traduint en un tarannà conservador. Per tant, idealisme³⁰⁰, aristocraticisme i conservadorisme, són alguns trets del nostre escriptor que mantindrà al llarg de la seva vida i que desplegarà en la seva lúcida anàlisi crítica, tant a propòsit de la realitat social i cultural del país com de la posició social a la qual ell se sentia adscrit, posició i tarannà que el mateix Josep Benet volgué destacar en el pròleg del volum dedicat a l'obra catalana d'Agustí Calvet:

Probablement no existeixi cap altre escriptor català, en la nostra burgesia, que hagi conegut aquest estament millor que Gaziell, i ningú millor que ell no en descobrí ni n'exposà amb més lucidesa els defectes i les contradiccions.³⁰¹

La seva crítica a la democràcia (malgrat el seu esforç constant per consolidar la democràcia a Espanya) té, doncs, aquell deix aristocratitzant o elitista, d'orientació socràtic-nietzscheana que fa que, malgrat la resignació en l'acceptació de la democràcia, manifesti també la seva convicció més o menys reprimida o promulgada que la democràcia porta l'estigma d'una qualitat social i cultural de baixa graduació. Una cosa que li fa considerar aquesta democràcia com l'assoliment d'un estadi polític i humà gens atractiu per a tota aquella persona que aspiri a l'excel·lència individual i col·lectiva. Malgrat tot, per a Gaziell, aquella opció democràtica, estant situada ben lluny de qualsevol aspiració a excel·lències, resulta ser, a l'hora de la veritat l'opció socialment més plausible i menys dolenta de totes. Però aquell deix de distinció de classe l'acompanyà sempre, fins i tot en la seva plena maduresa. A Portugal, en accedir a un restaurant anomenat *A democràcia*, en què el menjar que s'hi serveix rep la seva sonora desaprovació, no pot desapropitar l'ocasió per mostrar, amb sarcasme desconsolat, aquella visió negativa, culturalment i socialment, de la democràcia

Ja m'havia semblat a mi, tot just de sentir-lo, que el nom *A democràcia* no feia per a un restaurant que s'estimés una mica. Democràcia i refinament (en l'ordre que sigui) mai no podran ser compatibles.³⁰²

És en aquesta qualitat (ignorància, poc sentit social, cultura política inexistent...) del subjecte de la democràcia, el poble, on Gaziell ubica l'arrel de les insuficiències de la pròpia democràcia.

³⁰⁰ La qualificació de "políticament idealista" aplicada a Gaziell, vol dir que tot i conèixer del tot les condicions reals, polítiques i socials del país i del moment, no s'acontenta amb cap mena de cinisme ni de realisme maquiavèl·lic a l'hora de llançar propostes i opinions, sinó que tota la seva voluntat, palesa en les opinions i articles de tema polític, apunta sempre cap a la superació i orientació de la situació amb el propòsit d'assolir objectius, realització de conceptes i projectes que revelen una determinada concepció de la democràcia, en què justícia, moralitat i equilibri social en siguin fonaments irrenunciables. És clar, però, que aquests conceptes responen i tenen llur interpretació en funció i d'acord amb la lectura que d'ells en faci la ideologia personal i el sector social de l'autor, de Calvet mateix, tal com hem procurat dibuixar pàgines enrere.

³⁰¹ OCC, pròleg p.XXI.

³⁰² OCC, p.951.

Vegem una mostra dels seus crits d'alerta. A *La Vanguardia*, el mes de juliol de 1930, pocs mesos després que el general Berenguer hagués assumit la presidència del govern de la dictadura primoriverista i a un mes del *pacte de Sant Sebastià* que havia d'acabar forçant la caiguda de la monarquia borbònica, Gaziol escriu un article en què proclama l'alerta i la prevenció envers un sistema polític democràtic (allò que havia d'arribar a ser, al cap d'un any, la Segona República espanyola), que veu a venir amb més preocupació que entusiasme, per causa de la manca d'aquella preparació política i social que li sembla constatar en la ciutadania del país. En aquell article, doncs, denuncia una situació deplorable que li sembla que fa impossible la democràcia i impossible tota acció política digna:

No es un problema de política la recta emisión del voto: es un problema de cultura, intelectual y material. La diferencia entre lo que son las elecciones en España y lo que son en Francia, por ejemplo, se aclara en el acto con sólo decir que un periódico departamental francés, como *La Dépêche*, de Toulouse, dobla con exceso la tirada del periódico más difundido de la capital de España.³⁰³

La *incultura*, com Gaziol anomena l'escull amb què la democràcia topa a Espanya, és abassegadora i condiona la trajectòria política del país. A Catalunya, diu, essent com és la zona més industrialitzada d'Espanya, el desequilibri en aquell sentit entre la ciutadania i la ruralia és, encara, massa pronunciat. I això, malgrat els esforços que hi detecta des de les capitals catalanes per *roturar el espíritu de las masas, hasta obtener ese mínimo de cultura por debajo del cual toda política digna resulta imposible*. Perquè, tal com hem dit pàgines enrere, Gaziol detecta la doble dificultat que genera la voluntat democràtica. Per una banda una gran massa d'electors que:

no opinan nada, ni saben nada, ni creen en nada, ni desean nada más que vegetar de la mejor manera posible[...]. Ninguno de ellos votaría por nadie ni por nada, porque no sienten la menor necesidad de hacerlo. «Todo es farsa y farsantes»: he aquí su íntima, su indestructible convicción del momento.³⁰⁴

I per l'altra banda els defensors dels interessos polítics en lluita i, malgrat l'existència d'interessos nobles i ideals elevats, en aquestes lluites polítiques:

Son todavía muchísimas las que se entablan turbiamente, sin dignidad alguna, mediante todas las trampas, añagazas, presiones, corrupciones y jugarretas propias del balcanismo político más rudimentario. Y si esto ocurre en Cataluña, ¿qué sucederá en La Mancha, o en las tierras de Palencia, o en los campos de Andalucía?³⁰⁵

El lament, a mode de conclusió desesperançada, és que a Espanya, l'organització democràtica de la vida política té moltes dificultats per reeixir:

³⁰³ LV. "Se necesita un milagro" 25/07/1930

³⁰⁴ LV. Ibidem.

³⁰⁵ LV. Ibidem.

Este es un problema difícil, aunque no insoluble. Lo terrible es el caso de España, que necesita formar un buen Parlamento sin opinión pública, y tiene que hacer política sin haber hecho cultura.³⁰⁶

Aquesta és, doncs, una indicació de la dificultat i de l'origen de les reserves que Gaziell manifestà envers l'organització política democràtica.

Ja hem dit, pàgines enrere, que malgrat la crítica gazielliana a la democràcia, no hi ha en el nostre autor cap impermeabilització obtusa a les possibilitats socials d'un sistema de govern democràtic. Ja hem dit, també que, com a ideòleg pragmàtic i realista, i malgrat les insuficiències que troba Gaziell en tal sistema de govern, en la pràctica política d'una col·lectivitat és on la democràcia pot mostrar la seva major capacitat de resolució i d'efectivitat, més enllà de dinàmiques que la fessin impracticable o estèril (Gaziell, ben segur, adduiria la dinàmica política de la Restauració i la de la segona república, com a casos de frau democràtic, com a entrebancs per a l'efectivitat social i política d'un règim democràtic). És, doncs, aquesta consideració del pragmatisme de la gestió democràtica de la col·lectivitat (més enllà de l'acceptació o no de llurs principis ideològics) allò que permet afirmar que al llarg de la seva vida, Gaziell experimentà una evolució (evolució que també haurem de trobar en les seves propostes i intencions per a un projecte de convivència harmònica dels pobles hispànics, propostes i projectes en els quals quedarà palesa, a la fi, el progrés d'una evolució amb un final de contraposició important amb les seves tesis inicials) en la seva consideració de la democràcia. Ja en l'època republicana, les seves crides a l'enfortiment de la democràcia a Espanya marquen una distància amb aquelles opinions anteriors de menyspreu. Però és en la seva època de maduresa, a la vista de la trajectòria política espanyola, que ell coneix i analitza de manera diàfana, on la seva aposta per la democràcia s'imposa sobre les consideracions i desqualificacions prèvies. Malgrat tot, aquells retrets ideològics a la democràcia comparteixen espai en l'ideari polític de Gaziell —ni que sigui de manera força silenciada— amb el reconeixement i defensa explícita de la necessitat de democràcia. Ambivalència definitiva que hom pot constatar en l'ideari del nostre autor tenint en compte tant aquell comentari irònic, abans aportat, a propòsit del restaurant portuguès anomenat *A democràcia*, com les paraules de la citació que ve a continuació. Dos textos, de clara contraposició ideològica, escrits en plena maduresa. En la seva crítica als burgesos espanyols i llurs reserves davant de la dictadura franquista, els retreu:

Ha trobat [el general Franco] una fórmula simplista per tapar-los la boca, per anorrear-los. «O jo —els crida— o el comunisme!» I els desgraciats s'esgarrifen i callen.

Si fossin fortes, si fossin intel·ligents, aquestes masses burgeses li replicarien, resoltes: «Ni el comunisme, ni tu: democràcia!»³⁰⁷

Però cal remarcar que aquella evolució (sobre la valoració de la democràcia) abans referida, atenyé ben aviat la cota de valoració positiva, i aquella sorda ambigüïtat inicial en la valoració de la democràcia no li impedí ja a l'època primoriverista de proclamar la complicitat entre la democràcia i una convivència social fonamentada en la pau i el treball:

³⁰⁶ LV. Ibidem.

³⁰⁷ MD p.53.

Al lema *¡Guerra y heroísmo!*, común a todas las aristocracias, sucedió el democrático *¡Paz y Trabajo!*³⁰⁸

Poc més endavant, a l'època de la segona república espanyola, ja mostrava el seu compromís i una abrandada defensa de la República i pel govern democràtic de la societat espanyola. Per tant no seria gens just de defensar que el seu elitisme social l'allunyés de l'ideal democràtic (tal com passà efectivament en el cas de Sòcrates/Plató). Perquè Gaziel estava perfectament al cas de quina superioritat pragmàtica oferiria una societat democràtica, en què els interessos dels diferents sectors socials i individuals puguin sortir a la llum del debat públic i, a la fi, resultar decidits i avaluats, també, públicament.

I és als inicis de la segona república espanyola, quan comença a teoritzar amb afany propedèutic sobre les condicions d'una veritable democràcia, de la qual ell se'n manifesta plenament partidari:

El pueblo es el único soberano legítimo. Esta es la base fundamental de todo régimen democrático. Quien no sienta esta axioma político no puede ser demócrata.³⁰⁹

Ara Gaziel es dedica a promoure els ideals democràtics, explicant que cap partit ni cap classe social té dret d'erigir-se com a representació exclusiva del poble. Acusa el feixisme italià i el bolxevisme soviètic d'haver suplantat el poble per culpa d'haver substituït la sobirania popular per la voluntat d'un partit, a Itàlia, i d'una classe social a Rússia. I aquesta substitució queda batejada per Gaziel amb el concepte de *tiranía*, una dinàmica política que pot néixer tant de les capes altes de la societat com de les més baixes. En aquest darrer cas (i aquí Gaziel torna a fer palès el seu elitisme social) la tirania esdevé simple *anarquía*, perquè en aquestes capes baixes no hi ha arrelada ni l'espiritualitat ni la coherència. I l'anarquía és per a Gaziel el pitjor estat social que hom pot arribar a produir, perquè és *un monstruo que se devora a sí mismo*.

En les paraules de Gaziel hi ha l'expressió de les seves anàlisis, valoracions i temors que li inspira la dinàmica política republicana, en uns moments de grans expectatives populars i a la vista de la coalició republicanosocialista sota la presidència de Manuel Azaña. El govern espanyol havia de respondre a expectatives radicalitzades cada cop més per un context de crisi econòmica i d'insatisfacció de grans sectors camperols i obrers. A Catalunya, ha quedat superada, de moment, la crisi "regional" induïda per la proclamació de Francesc Macià de la "República Catalana" amb l'acord d'un immediat govern català i de l'Estatut de Núria, ratificat en ple estiu del 1932. Un estatut polític que topava contra la visió unitarista de la Constitució espanyola del 1931.

Gaziel observa i analitza el tragí polític de la societat espanyola i catalana i s'aferma en la defensa de la democràcia (república), aportant arguments i projectant sobre l'opinió pública la virtut i la necessitat d'un tracte assenyat, evitant tota mena de radicalismes, entre els partits polítics i d'una organització política que doni estabilitat social, que és un dels objectius ideològics a què Gaziel dedica més atenció. Dedicà també moltes línies a desqualificar i denunciar les rivalitats que emergien constantment entre partits i personalitats polítiques.

L'anàlisi de la dinàmica política el porta sovint a criticar moltes decisions del govern de la república, especialment durant el bienni progressista, en què Gaziel creu i opina que resulta indispensable equilibrar el govern d'esquerreres amb la construcció

³⁰⁸ ES "La paz sólo puede ser democrática" 17/09/1927.

³⁰⁹ AH "La soberanía del pueblo" 26/10/1932.

d'una dreta espanyola, republicana i moderada, que contraresti allò que ell veu com a estridències de l'esquerra governamental. La construcció d'aquesta dreta moderada es fa difícil perquè el conflicte personal entre Azaña i Lerroix no ho fan possible: el funcionament de la república es troba, al seu parer, amb importants impediments per causa de l'enfrontament d'aquestes dues personalitats.³¹⁰

El tema de les dretes polítiques espanyoles i la seva consolidació com a partit democràtic i republicà, allunyades de tendències colpistes i violentes, que facin més ample l'espai politicsocial de la república espanyola és un tema que preocupava molt a Gaziell, en veure allò que ell interpretava com a inestabilitat institucional i social.

Y aquí se plantea el gran problema, el máximo problema de la España actual. ¿Qué actitud van a adoptar esas derechas? Se les ofrecen dos: intervenir en la República, con el empeño de rectificar su rumbo, por vías legales, o alzarse contra la República, para ver de derribarla violentamente. En Cataluña domina por completo la primera tendencia. Pero mucho me temo que en el resto de España, o por lo menos en grandes e importantes partes de ella, las derechas se inclinan hacia la otra actitud.³¹¹

En la darrera etapa de la República, amb el govern en mans del *Frente Popular*, Gaziell prodiga desqualificacions a tort i a dret contra les accions i la ineficàcia que, segons ell, són pròpies d'un govern que no pot posar aturador al doll inestroncable de violència, vagues i conflictes socials. Gaziell denuncia la irresponsabilitat d'un govern així, que en la seva incapacitat està posant les condicions perquè el feixisme a Espanya arribi a rebrotar amb més força, malgrat la derrota electoral soferta en les darrers eleccions republicanes del febrer de 1936. Per a Gaziell, el veritable perill d'un daltabaix feixista ve de la gestió política del propi govern republicà d'esquerres.

Fascismo es, en el caso de España y de Francia, la sombra fatal que proyecta sobre el suelo del país la democracia misma, cuando su descomposición interna la convierte en anarquía. Cuanto más crece la podredumbre, tanto más se agiganta el fantasma. Y la preocupación alucinada que el frente popular triunfante experimenta por el fascismo vencido, no es, por lo tanto, otra cosa que miedo de su propia sombra.³¹²

L'anàlisi i valoració de la ideologia política tant de dretes com d'esquerres que realitzava el nostre autor serà tema del proper apartat, però aquesta petita selecció de textos de Gaziell és prou eloqüent per adonar-se que, malgrat les seves reserves ideològiques envers el govern democràtic d'una col·lectivitat, la seva aposta, interès i preocupació era ben clars a l'hora de promoure la consolidació d'un govern democràtic a Espanya.

3.1.4. Esquerres i dretes polítiques: bolxevisme i burgesia

També fou el rerefons socràtic-nietzscheà, que hem tractat al capítol segon, allò que orientà la seva posició política de desqualificació dels moviments polítics,

³¹⁰ CF. LV “¿La crisis resuelta?” 16/06/1933.

³¹¹ LV “Posición de las derechas” 23/06/1933.

³¹² LV “El miedo a la propia sombra” 12/06/1936.

revolucionaris, que vulguin dur al govern d'una col·lectivitat aquelles masses de població que no han tingut accés a la formació cultural (en un sentit prou ample perquè hi càpiga tant una educació política, com, en general, intel·lectual). Una posició política de Gaziell que, per descomptat, deixa al descobert el seu apriorisme polític, propi de la classe social a la qual ell se sent lligat i que (i això no pot quedar silenciada) veu en aquella possible ascensió política de la ideologia d'esquerres un perill per a la posició de domini social de la classe amb què ell s'identifica.

En la suma d'aquestes motivacions hi ha l'explicació de l'abrandada crítica contra els moviments polítics internacionals d'esquerra radical (que ara hem de veure, a continuació), que ell detecta sobretot en el bolxevisme i la seva divulgació i arrelament pel mapa mundial, de la mà de la Revolució Soviètica russa del 1917. També, i pel contagi polític que deu suposar-hi o constatar-hi, llançarà la seva crítica contra les ideologies i grups polítics d'esquerra, d'ascendència marxista o no.

És en nom del liberalisme i de la burgesia liberal que Gaziell troba arguments per desqualificar, ben aviat, el bolxevisme. Per a ell, l'abús de poder va portar a una extensa regió del planeta a l'explotació, la pobresa i la misèria de la població, així doncs, la revolució russa del 1917, la revolució bolxevic, fou un acte terrible d'inversió irrefrenable de la situació. El ressentiment que produïa la situació prèvia hauria originat un canvi absolut en les relacions de poder de la societat russa: la fúria desfermada de les masses del poble, ensorren amb un gran daltabaix aquella estructura de poder despòtic. Però l'alternativa, allò que el bolxevisme volia instaurar quant a valors de justícia, respecte i igualtat, no hauria arribat a emergir. Aquelles masses de la població submergides en una situació secular d'ignorància, supersticions, odis i víctimes de demagògies, un cop desbocades pels fets del derrocament del tzarisme absolutista no trobarien aturador, i acabarien optant per la revenja sanguinària i el radicalisme més obtús. La construcció d'una societat damunt d'aquest fonaments esdevé, per a Gaziell, un projecte irrealitzable. Es tracta d'un projecte que neix ja esgarriat i condemnat al fracàs més horrible i cruel, perquè renovaria, de la mà del fanatisme, la crueltat d'una dictadura que maldava per suprimir.

Aquesta visió, un poc reduccionista, de la Revolució Russa porta a Gaziell a contundents desqualificacions contra tot el procés revolucionari: hom hi hauria escenificat situacions de gran dramatisme i hi hauria esgarriat principis que haurien de resultar intocables. És per això que Gaziell gosa fer afirmacions i pronòstics sobre el futur d'aquella revolució que palesen l'absència de temor que aquell procés revolucionari pugui arribar a estendre's pel planeta: la Revolució Russa no hauria estat un salt endavant de la humanitat, sinó simplement un passar comptes amb i contra una situació insostenible. No és possible trobar punt de coincidència entre aquell procés i la Revolució Francesa:

Antes de producir su estallido, la conciencia i la inteligencia francesas de 1789 eran las más claras, diáfanas, cultivadas e influyentes del mundo; la conciencia y la inteligencia de Rusia en el instante de su explosión, eran y siguen siendo las más turbias, míseras y estancadas de Europa.³¹³

Les idees i principis que aquell terrible enrenou abrandava serien una embosta de consignes intel·lectuals llançades amb l'objectiu d'enardir una massa de població

³¹³ LV "El dominio del aire" 20/05/1919.

tancada en la misèria intel·lectual més avorrible i penosa, simplement per obtenir, per part només d'uns quants, la situació de poder que delejaven:

La idealidad que ahora aparentan es una pura mixtificación; es el engrudo ideológico que les ha sido impuesto por unos cuantos intelectuales fanáticos convertidos en dictadores crueles.³¹⁴

Es fa difícil d'evitar de relacionar les paraules de Gaziell amb les tesis de Joan Maragall (més endavant haurem de veure algun altre cas de possible influència de les idees de Joan Maragall sobre Gaziell) a propòsit de les consideracions del poeta quant a relacions que hom pot establir entre una massa de població, allò que Maragall anomena *poble*, i els membres més destacats de les classes altes d'aquest poble. Maragall sosté, com també farà Gaziell en alguns articles a *La Vanguardia*, que les vertaderes revolucions tenen llur inici no en el poble, sinó en les propostes i proclames dels membres de les classes altes més avançats socialment, més cultes, amb major potencial intel·lectual. És només en l'arrelament de les idees d'aquells elements en el poble ras on la revolució pot arribar a adquirir prou energia per desenvolupar-se, créixer i, si ve el cas, trabucar la situació social. El *poble*, per pròpia naturalesa, és la residència natural del conservadorisme perquè no tindria prou elements d'anàlisi i resolutius per plantejar-se la inversió, el progrés i la superació de la situació. Són els *esperits superiors*, els que esdevindrien els elements progressius de la societat, si assoleixen l'objectiu indispensable d'encomanar les seves idees al *poble*. Quan una situació revolucionària emprèn un rumb erràtic que porta al *poble* a amollar el cap que fins al moment el mantenia amarrat a l'ordre i iniciativa d'aquella classe de membres excel·lents o *superiors*, aleshores el *poble* esdevindria *turba* desfermada que s'oblida dels ideals que inflamaren la revolució i acaba movent-se només per instints baixos, com la revenja, l'instint de destrucció, l'odi. És per això que Maragall proclama que la veritable revolució és, en el fons, resultat de l'acció individual, mai no pot ser-ho de la massa de població, malgrat que aquesta massa ha de tenir-hi presència (movent-se dins dels paràmetres de l'excel·lència material i virtut moral, que només pot ser individual), que és del tot necessària.

Jo no nego l'esperit creador col·lectiu; el que abomino és l'esperit caòtic de la turba. I si no, fixeu-vos en com la passió d'una turba actua sempre més en el sentit d'odi que en el de l'amor; i com, així que la turba es desfà, l'amor es sobreposa a l'odi. Perquè això, doncs? Perquè, en el primer pas, se l'ha privada de l'element humà individual, [...] És per això que la turba apassionada per una abstracció és essencialment destructora; mentre que la construcció és acció essencialment individual.³¹⁵

Gaziell sembla recollir aquest disseny psicològicopolític maragallià i l'aprofita per marcar distàncies entre la revolució bolxevic i la francesa (línies enrere n'hem vist una mostra). Però és aquest mateix disseny que sembla actuar de fons en les desqualificacions que Calvet (n'hem vist un exemple i en veurem uns quants més) llança contra les seqüències de la revolució soviètica. En conjunt, l'idealisme maragallià sembla estar al darrere de l'enaltiment de la individualitat en front de la massa de població a què Gaziell recorre sovint. També, aquest mateix idealisme, tocat de certa dosi d'interpretació ingènua d'alguns fets històrics, serveix a Gaziell per rebaixar valor

³¹⁴ LV. Ibidem.

³¹⁵ Maragall, Joan. *Elogi de la paraula i altres assaigs*. Edicions 62, 1978. Barcelona. p.80.

polític i moral a determinades situacions revolucionàries. Es tracta de les situacions en què la població en massa pren el protagonisme i anul·la aquell protagonisme que ha quedar reservat als individus superiors. És, aquesta, doncs, per a Gaziél, la diferència que hi ha en les dues grans revolucions, la francesa i la rusa. En aquella el fil conductor fou a l'inici i sempre (?) la intel·ligència i una visió futura de societat lliure d'acord amb grans ideals humans. En aquesta, per a Gaziél, no va ser-hi mai: la *turba* desfermada per elements incendiàries (contra una injustícia i abús reals) no podria donar res de categoria humana superior.

Però Gaziél no sembla gens angoixat per la propagació de l'episodi soviètic: ni les condicions materials de vida a Europa són les mateixes que a Rússia, ni ho són l'organització política, ni la situació cultural de la població, per això:

El bolcheviquismo no me ha parecido nunca contener un microbio como el de la *grippe*, tan dúctil y asimiladizo que acaba de dar la vuelta al mundo. Más bien lo he juzgado como una de esas lepras lejanas, orientales y monstruosas, pero impotentes ya para vencer la inmunidad de Europa.³¹⁶

Fins a quin punt Gaziél relacionava el bolxevisme amb la ideologia d'esquerres o els partits d'esquerres, no queda prou precisat en els seus textos. De fet molts partits d'esquerra de la segona república sí que estableixen aquesta relació més laxa o més estreta amb el bolxevisme, si més no, amb el substrat ideològic que compartien: el marxisme. És per això que des de la publicació d'aquest article (1919), hom pot interpretar que en Gaziél hi ha un creixent temor i aversió cap a les esquerres, de tal manera que a les *Meditacions en el desert*, el 1947, i ja lluny de la indolència inicial que li inspirava aquell *microbio de la grippe*, el nostre autor confessa al temor sobre la possibilitat d'un altre govern d'esquerres, si algun dia això pogués tornar a ser possible, a l'estil de les esquerres republicanes. Una temença que li fa dir:

Només que sigui acceptable la possibilitat que les esquerres tornin a governar algun dia, una sola vegada i amb tota plenitud, n'hi ha per posar-se a tremolar.³¹⁷

Però, de manera sorprenent, sembla que aquesta mateixa temença mereix el seu escarni a l'hora de denunciar el temor de la burgesia espanyola, quan el 1946 havia dit:

La burgesia espanyola [...] és políticament tan inepta i curta de vista que, malgrat les dures lliçons rebudes, no veu res més, si cau el general Franco, que la tornada del Dr. Negrín.³¹⁸

O sigui, a Gaziél no li feia por la possible tornada de les esquerres o sí li'n feia? Si no li feia por aquesta tornada (comparant-la amb la dictadura franquista implantada feia pocs anys), i això és el que sembla poder deduir-se del seu comentari crític a la burgesia espanyola, per què, doncs, dirà un any més tard que *n'hi per posar-se a tremolar*, davant de la possibilitat d'un altre govern d'esquerres?

L'obra d'articulista de Gaziél està farcida de comentaris contra el procés soviètic de la Rússia postzarista. I en ella hom hi troba sempre el rerefons ideològic (apriorisme

³¹⁶ LV "El dominio del aire" 20/05/1919

³¹⁷ MD. La Magrana, Barcelona. 2010. p. 88.

³¹⁸ *Ibidem* op. cit. p.44.

ideològic) de la no acceptació que una col·lectivitat hagi de ser guiada per membres de les capes més culturalment depauperades de la població, perquè, en el fons, en aquests membres i en aquestes capes, no hi hauria la competència intel·lectual i moral necessàries per dur a terme, amb èxit, aquella tasca. Hom pot continuar veient aquí, la gran empena de l'idealisme socraticoplatònic en el rerefons ideològic de Gaziell, així com també el ressò de l'aristocraticisme nietzscheà (malgrat que Nietzsche abominà de qualsevol mena d'idealisme —i per tant de qualsevol idealisme polític—, punt aquest que no és seguit per l'ideari gaziellà) i, a la fi, les propostes de Joan Maragall.

L'antibolxevisme gaziellà es mostra sense cap mena de complex en l'etapa de publicista, amb sonores mostres ara i adés, portades, de vegades, fins i tot, a dominis de la desconsideració on l'elegància i el seny habituals del discurs gaziellà queden, cosa gairebé increïble, un xic compromesos:

Pero tampoco se pensó, como era debido, en que Rusia, además de un tirano, tuvo siempre una *amiga*: la vodka (bebida alcohólica popular rusa). Y yo, por mi parte, me inclino a pensar que la supresión del alcohol, decretada por Nicolás II, ejerció mucha más influencia en el estallido de la revolución rusa, que la misma formidable presión de Inglaterra, con perdón sea dicho. [...] los campesinos rusos no celebraron el advenimiento del nuevo déspota, sino tan sólo el retorno a la bebida. La implantación del bolcheviquismo sólo pudo llevarse a cabo mediante una borrachera general, imponente, inenarrable, que duró largos días.³¹⁹

O aquesta altra citació en què carrega les tintes contra el pagès moscovita, d'acord amb la lectura d'un llibre d'un autor rus —del qual Gaziell no en revela ni el títol ni el nom de l'autor—:

Todas las revoluciones se basan, en parte, en una aberración o monstruosidad de esta clase. La aberración ideológica de la revolución rusa ha sido el *mujik*, o mejor dicho, el fantasma del *mujik*, la interpretación absurda que de él dieron los intelectuales rusos.³²⁰

La desqualificació és total: Gaziell acusa els dirigents comunistes del descrèdit que s'empara del comunisme, a la vista de la situació de penúria i fam que pateix el poble rus, després de la revolució. La situació porta a Gaziell a comparar la Rússia tsarista, farcida de corrupció, en la qual, malgrat tot i millor o pitjor, l'afamat podia menjar quelcom amb un règim comunista inflat d'excel·lències teòriques, en què només la mort és allò que hi ha de comú i disponible per a la població deprimida.³²¹ Cinc anys més tard, Gaziell encara amb esperit agitat, si no, bel·licós contra la trajectòria política bolxevic, i arran de l'assassinat d'un l'ambaixador soviètic a Varsòvia —fet que el propi Gaziell s'ocupa de denunciar— i el comunicat de Moscou sobre tal fet, llança el seu comentari públic amb el mateix to de reprovació de sempre envers allò que creu descobrir del comunisme soviètic:

Europa se va cansando ya de la monserga soviética y que se comienza a arrepentir de tenerle consideración alguna. El grandísimo error de los Soviets ha sido su ensueño mesiánico de una Revolución Universal.

³¹⁹ LV “Las amigas del pueblo” 19/05/1920.

³²⁰ LV “Los campesinos rusos” 14/07/1920.

³²¹ CF. LV “Los sueros de la humanidad” 01/03/1922.

[...] Es la monomanía de todos los fanatismos. No se contentan con salvarse; quieren también salvar a los demás, de grado o por fuerza.³²²

Potser, altre cop, cal apuntar que alguns dels elements de la concepció que tenia del comunisme o del bolxevisme bevien del doll —de vigència, segurament, constant en l'esperit de Gaziel— del plantejament de Maragall. El poeta entenia el món d'ideologia socialista com una transició social i ideològica que havia d'abocar la societat humana a una etapa de justícia, en què el mateix socialisme havia de ser superat. Joan Maragall havia defensat (després de proclamar el seu rebuig i disgust per molts punts de la dinàmica política del socialisme³²³), en un article publicat al *Diari de Barcelona*, que el socialisme era una etapa de transició, una etapa en l'evolució de les societats, al final de la qual allò que ha de romandre com a eix de les relacions humanes és l'afecte humà.³²⁴ Doncs bé, Gaziel tracta (defensa?) i considera el bolxevisme, tan denigrat per ell mateix, com una etapa inevitable i necessària per posar fi a la situació d'injustícia i sofriment humà de l'etapa tzarista: un mal ineludible. És per aquest caràcter excepcional que li pronostica una transició (que algun dia, hom podrà constatar) cap a una *democràcia arrolladora*:

Esos bolcheviques me han parecido siempre gente de transición, como los terroristas de la Revolución Francesa[...]Era preciso, era justo, que alguien barriese la infinita podredumbre el zarismo, cuya corrompida y corruptora perpetuación clamaba al cielo. [...] Los bolcheviques han sido los verdugos del zarismo. Pero nada más. Hay que reconocer el inmenso servicio que han prestado al mundo y, muy en especial, a su pueblo[...], el grave error de los bolcheviques: la pretensión e imponer al universo, como tiranía corriente y normal, lo que sólo ha debido ser una actuación excepcional y catastrófica.³²⁵

Tanmateix, anys després, Gaziel, demostrà que estava per damunt d'una crítica obtusa, influïda només per interessos o temors burgesos. Gaziel manté una visió prou lúcida per reconèixer les motivacions que pogueren abocar (a mode de justificació?) una societat a una dictadura del proletariat, tal com succeí amb la revolució bolxevic:

El triunfo d'una bàrbara dictadura del proletariat no és mai altra cosa que la revenja de l'odi implacable acumulat sota una bàrbara opressió de les dretes.³²⁶

Per acabar aquesta panoràmica, recordem la presa de posició política de Gaziel, influïda —segons raonablement sembla— per les opinions mantingudes per les seves referències filosòfiques que convenien en què la gestió d'una col·lectivitat no pot estar en mans de les capes socials més mancades de formació intel·lectual, moral i intel·lectual (un plantejament, aquest, tal com ja s'ha dit, obeiria a diverses

³²² LV “De salteador a hortelano” 10/06/1927.

³²³ Cf. Lluís, Pere. *Joan Maragall o la consciència civil en el seu temps i en el nostre*. Fundació Joan Maragall. Editorial Claret, 2008, Barcelona. p.26.

³²⁴ Cf. *Diario de Barcelona*. Joan Maragall: “Preparad los caminos”.13/07/1911.

³²⁵ LV. “Un puente que se agrieta” 25/11/1925.

³²⁶ MD. La Magrana, 2010, Barcelona. p. 88.

influències).³²⁷ El nostre escriptor en publicà tant a *La Vanguardia* com a *El Sol* opinions que expressen quelcom que ja s'havia entretingut a comentar un any abans (citació de pàgines enrere) sobre el caràcter de microbi de la *grippe* (metàfora aplicada al comunisme soviètic) sense cap mena de virulència, quant a improbable perill de contagi a altres països: a l'Europa mediterrània, i especialment a Espanya però sobretot a Catalunya, el comunisme hi trobaria un terror humà d'arrelament impossible.

Quant a Catalunya, el caràcter individualista dels catalans no permetria que un projecte polític que requerís la convergència de grans masses de la població, tant en aspectes teòrics com pràctics, per a la seva realització arribés a bon port. Aquest individualisme català és enemic acèrrim de qualsevol mena d'instint de ramat, de l'instint gregari del poble moscovita:³²⁸

Cada uno de nosotros, por republicano que sea, lleva un rey en el cuerpo.³²⁹

De fet, però, per a Gaziél, la distribució social a Catalunya ha estat un resultat històric, fruit d'una determinada mentalitat que fa que la burgesia catalana, en el fons, no és altra cosa que un conjunt treballadors enriquits, que no expressa cap mena d'interès per la política ni pels problemes de la comunitat. Per la seva banda, els obrers de Catalunya, no són altra cosa que burgesos en minúscula, que no malbaraten els seus guanys econòmics, els inverteixen en els seu benestar i la família i, la resta de guanys, van de dret a l'estalvi. Diagnòstic: en un terror així l'arrelament del comunisme és del tot impossible.³³⁰

Les afirmacions i diagnòstics de Gaziél, en aquest terreny, incorren en un abús de simplificació tan gratuït que porten de seguida al lector a sospitar la presència d'insondables intencions de l'escriptor que aboquen a una ficció inesperada de tals veredictes. Probablement Gaziél recorre al complex català de "senyor Esteve", atribució d'un tòpic que, amb raó o sense, hom projecta sobre la mentalitat del país. No és que les afirmacions de Gaziél, en aquest cas, no tinguin cap mena de fonament real, però, si el tenen en fan una generalització fal·laciosa a mode de discurs cap a una audiència ideal, difícil de determinar amb una mica de precisió.

Seria aquesta la versió més àrida de la capacitat d'influència de Gaziél sobre l'opinió de la seva audiència. Influència tractada de manera interessant, encara que de desenvolupament limitat, en l'article de Francesc-Marc Álvaro.³³¹

De manera semblant, al diari madrileny *El Sol*, Gaziél, a propòsit de les opinions d'Albert Einstein sobre *Els germans Karamàzov*, de Dostoievski, sobre les quals l'escriptor català no dubta a promoure sospites quant a intencions que poguessin moure el físicomatemàtic a manifestar elogis tan hiperbòlics d'aquella novel·la (elogis del físic alemany que el converteixen, segons Gaziél, en blanc de sospites sobre possibles intencions amagades del científic.³³²), el nostre escriptor veu en la novel·la de l'escriptor rus un mostrari d'una mentalitat, d'un esperit, del tot contraposats a la

³²⁷ Recordem, però, la rèplica pragmatista que Gaziél dóna, ell mateix, d'aquesta seva opinió elitista sobre la conveniència de la sobirania popular. Un i altre punt palesen l'ample ventall, si no una certa oscil·lació ideològica, del nostre autor a propòsit del concepte de *democràcia*.

³²⁸ Gaziél utilitza amb una dosi de virulència, no gaire habitual en ell, apel·latius de clara influència nietzscheana.

³²⁹ LV "El peligro real". 19/02/1932.

³³⁰ Cf. LV "El peligro real" 19/02/1932.

³³¹ Cf. "Influència i compromís de Gaziél». Francesc-Marc Álvaro. Trípodos n.20, 2007. Barcelona.

³³² Una cosa semblant a la que aquí mateix hem atribuït al propi Gaziél en l'article de *La Vanguardia*, abans comentat.

mentalitat i esperit hispànics. L'huracà bolxevic ha irradiat, amb aquella novel·la, cap a Europa occidental quelcom d'una humanitat situada als antípodes de la nostra. Una mena de *Barbaritats* en situació de xoc polèmic contra les *Humanitats*. Aquest caràcter estrany, aliè, del món de Dostoievski, i del món del bolxevisme rus, no contaminaran mai un món bastit per la llum incessant sobre les hortes en flor i per un esperit tocat de profunda sornegueria.³³³

És a dir que, quant a Gaziell, és important de saber i tenir en compte que els aires revolucionaris d'esquerra radical que arriben d'Europa són motiu de desqualificació del nostre escriptor, sigui tant per raons de motivacions polítiques que ocasionaren la revolució soviètica, sigui per la mentalitat social del nostre país, o sigui per les diferències de caràcter i d'esperit que hi hauria, i que hi ha, entre el poble productor i emissor d'aquella revolució i el poble, com seria el cas del nostre, que en pogués resultar receptor.

És difícil de descobrir quina distància ideològica i/o política entre el bolxevisme i els partits polític d'esquerres i les persones amb ideologia d'esquerres podia establir Gaziell. De totes maneres, alguna relació devia establir-hi, a la vista del seus comentaris crítics sobre els moviments dels partits d'esquerres.

D'entrada convé apuntar (i això ha de servir tant per les desqualificacions de Gaziell contra partits d'esquerra com de dreta) que la construcció d'una col·lectivitat liberal i democràtica, que és, a la fi, el seu ideal de societat organitzada, només és possible en un país en què la classe mitjana i la petita burgesia sigui preponderants. Aquesta situació és per a Gaziell el puntal més ferm per a una societat estable i duradora. En segon lloc cal tenir en compte que gran part de les seves opinions polítiques responien a la situació política espanyola i a la catalana. Però, els temuts extrems socials i el radicalisme que poguessin desplegar els veia Gaziell més possibles a Catalunya que a Espanya. És veritat que una classe mitjana i una petita burgesia eren molt més importants a Catalunya que a Castella, per exemple, però també ho era, i en major grau encara, la presència a Catalunya d'una alta burgesia, industrial o financera al costat d'un proletariat molt més radicalitzat i nombrós que a les terres d'Espanya.

En aquest esguard, doncs, sobre la dinàmica d'ideologies polítiques a Espanya, a Gaziell li semblava constatar que el domini i presència del PSOE en el marc espanyol-castellà marcava una diferència important amb el paper de les esquerres a Catalunya. El socialisme castellà era per a Gaziell una força política d'esquerres ben organitzada i de forta tradició amb una bona preparació per a les funcions públiques. En canvi la massa obrera o proletària catalana, de major volum que la espanyola, li semblava una força social marcadament apolítica, sense cap mena de preparació en les funcions de govern.³³⁴ Les possibilitats d'un relleu polític a les acaballes de la dictadura de Primo de Rivera era vista amb gran temor per Gaziell, davant el poder que poguessin arribar a acaparar les forces emergents d'esquerres, especialment les de Catalunya. La radicalització del món obrer de Catalunya per obra de la ideologia anarquista era, en el fons, allò que Gaziell temia més i volia denunciar.

Un mes més tard, Gaziell aixecà el crit al cel davant del triomf de les esquerres en les eleccions a Corts constituents, el 1931. A Catalunya l'Esquerra Republicana de Macià escombrà literalment la Lliga Regionalista (31 vots contra 4 del partit burgès). Qui era aquell Macià? es demanava Gaziell. Què havia passat amb el catalanisme polític emergent des d'inicis de segle, que s'havia mogut (amb algunes escissions importants) fins ara a impulsos de gent que es movia al voltant de la Lliga? Per a Gaziell, la República s'iniciava a Catalunya amb l'entrada a escena de gent molt desconeguda, que

³³³ Cf. El Sol. "Humanidades contra Barbaridades". 29/10/1926.

³³⁴ Cf. LV "El médico de sí mismo" 05/06/1931.

no oferien cap garantia ni coneixements de funcions de govern, ni de cap tradició catalanista prou rellevant, ni tan sols de formació ideològicopolítica prou contrastada com per poder orientar ideològicament amb garanties la societat catalana.³³⁵

Durant el bienni conservador de la República, segona etapa del govern democràtic espanyol, les forces d'esquerres a Espanya, desplaçades fora del govern pel resultat de les eleccions del novembre de 1934, llançaren amenaces d'una vaga revolucionària que posaria en perill l'existència del govern de la República i la mateixa institució política. Aquest fet indignava Gaziell, que veia en les forces d'esquerra espanyoles una irresponsabilitat i immaduresa tan severes que posaven en veritable perill la democràcia a Espanya. Si durant el bienni progressista Gaziell demanava la republicanització de la dreta espanyola per a convertir-se en suport ferm de la República, ara denunciava les intencions de l'esquerra que volien destruir, segons ell, allò que no havien sabut mantenir.³³⁶ El paper de les esquerres a Espanya era presentat com resultat de la irresponsabilitat dels dirigents i de la manca de cultura política dels seus votants.

En conjunt, la desqualificació de la ideologia i dels partits d'esquerres es basa en la idea (prejudici o postjudici?) d'una suposada apolització del món obrer o proletari, especialment el català. Aquesta condició impediria l'aflorament d'un sentit de col·lectivitat en aquesta classe social, cosa que faria que entre els seus membres fos difícil (si no impossible) de comptar amb prou elements valuosos per gestionar políticament (i tots els altres aspectes d'una societat) la col·lectivitat. La manca de categoria cultural d'aquesta classe social també seria una mancança que posaria més entrebancs a un projecte de govern d'esquerres. És, doncs, des d'una posició inflada d'elitisme social i aristocraticisme que Gaziell llança les seves crítiques (amb arguments i raonaments de molta agudesia) contra els moviments d'esquerres.

També Gaziell atribueix aquesta mateixa circumstància a la burgesia catalana, si més no a la petita burgesia catalana: que no té interès per la gestió i dinàmica política del col·lectiu, abocada només als seus interessos econòmics. En definitiva, hom pot veure en quina mesura aquestes crítiques de la condició petitburgesa i obrera catalanes coincideixen amb les reserves ideològiques que Gaziell havia mostrat envers la teoria de la democràcia, en la mesura que aquestes classes socials han de ser, per a ell, els agents de la gestió i control del poder en una societat democràtica.

Quant als moviments polítics de dretes o d'orientació burgesa, ja hem vist en el capítol 1r., en l'apartat *Realisme social i liberalisme* com les crítiques de Gaziell no quedaven reservades als moviments d'esquerra. En aquest sentit, Gaziell és un pensador, un periodista, que fa sempre un esforç d'objectivitat per tal de no quedar associat a cap partit o grup polític. Altra cosa és, però, que assolís tal objectiu i que les seves reflexions en veu alta no poguessin ser objecte de severes retrets. Crítiques contra unes opinions i reflexions que ell mateix intenta de mantenir *au dessus de la mêlée*.

Quant a la burgesia, especialment el sector col·locat més amunt de la petita burgesia, ja hem vist en aquell apartat que Gaziell en denuncia la actitud sectària, que la fa capaç d'acotar el cap davant de la imposició, via cop de força militar, d'un ordre polític dictatorial només perquè aquest nou ordre polític pugui establir un equilibri que de bell antuvi sembli que afavoreixi els interessos de la classe burgesa, com a classe dominant.

Així com la Lliga Regionalista, i en general el conservadorisme català, que creà el catalanisme, quan vingué l'hora de jugar-se el tot pel tot

³³⁵ Cf. LV. "El diluvio" 03/07/1931.

³³⁶ Cf. LV "Nuestra incapacidad para la democracia" 9/11/1934.

va fer-se enrere i, abandonant els ideals, corregué a demanar ajuda a l'espada de Franco, per salvar els interessos; així ara, davant del perill creixent del marxisme, i veient que per a oposar-s'hi amb eficàcia és necessària una altra fe, una fe cega, de la qual el conservadorisme occidental manca, corre també a arrecerar-se vora l'Església catòlica i a manllevar-li la seva, de fe, per així defensar les pessetes pròpies.³³⁷

És aquesta un crítica implacable contra la classe social amb la qual se sent identificat Gaziell, cosa que palesa aquell afany d'objectivitat a què abans fèiem referència. I és que per a ell, aquesta actitud de la burgesia revela una comprensió errònia del present i del futur social del país: la burgesia, per a Gaziell, només té possibilitats d'expansió econòmica, cultural i intel·lectual en un règim de llibertats. Sota un control militar, la mateixa burgesia ha d'acabar sotmetent-se a objectius que l'allunyen d'aquella desitjada expansió.

Hom pot constatar, doncs, com al costat dels elogis envers la burgesia, classe social a la qual Gaziell atribueix el protagonisme de la Història europea des del segle XVIII, també li llança invectives molt punyents a mode de crítica necessària que resulta essencial, al seu parer, a la burgesia per tal que s'esforci a mantenir un determinat estat social, que Gaziell considera no el perfecte, però sí l'òptim.

Ultra aquesta crítica contra el mode de procedir de la burgesia, en concret la burgesia espanyola, Gaziell se'n demana el perquè i es lamenta que aquesta classe social a Espanya tingui tantes dificultats per encapçalar projectes de progrés social i cultural tal com li ha estat possible de realitzar en altres països d'Europa. La substitució de l'autoritat reial per la sobirania nacional, reconeix Gaziell, ha estat un procés traumàtic que trasbalsà molts estats europeus, però aquest procés ja dura a Espanya una centúria i mitja (Gaziell escriu això el 1951), una durada inversemblant sotmesa a avenços i reculades cròniques que no acaben mai d'arribar al resultat obtingut arreu en el transvasament definitiu de la sobirania al poble. La causa d'això és aquella incapacitat d'una burgesia espanyola per constituir-se com a classe dirigent de tal procés.

La transició de l'autoritat reial a la sobirania:

Només podia realitzar-la —només la realitzà fora d'Espanya— aquell estament social destinat i preparat a dur-la a terme: la burgesia, el *tiers état*, que la Revolució Francesa havia portat a primer terme de la vida pública. Doncs bé: aquest estament, a Espanya, va sorgir també —a començament del segle XIX, com ja hem dit—, però mai no pogué, ni ha pogut encara, mantenir-se en la posició dominant que calia.³³⁸

Ultra aquella posició egoïsta de la burgesia que no sabia mantenir-se ferma davant dels cops d'estat a l'Espanya del s.XX, Gaziell veu, sobretot en la burgesia espanyola, no tant en la catalana, dificultats d'ordre ideològic i tradicional per abraçar de manera decidida la causa democràtica. És a dir, republicana. Recordem els retrets de Gaziell contra la burgesia espanyola, una mostra dels quals l'hem vista pàgines enrere i en l'exposició de la crítica al bolxevisme soviètic. Gaziell recorregué prou sovint a aquesta argumentació sobre les deficiències ideològiques i polítiques de la burgesia espanyola. En aquesta línia, i acostant-se a la tesi maragalliana de la conveniència de garantir o de respectar la prevalença de la dimensió individual (encara que Gaziell eixampla aquesta acció cap al concepte de *minoría*), considerava que:

³³⁷ MD. p. 200-201.

³³⁸ MD p.252-253.

Em sembla que el mal pitjor d'Espanya és la incapacitat congènita, inguarible, de les seves classes dites «directores» i «conservadores», de la burgesia en bloc, per a regentar la cosa pública.[...] Un país no pot ser políticament ben conduït sense una minoria que el porti: tant si es tracta de la democràcia més perfecta, per exemple, Anglaterra, com de la dictadura més forta, a l'estil de Rússia.³³⁹

Tenim en aquesta citació un mostrari compacte de l'ideari polític, encara que no complet, del nostre autor: la defensa de la democràcia, la crida a la burgesia a mantenir el seu paper de lideratge (tal com l'ha assumit a l'Europa a partir del s. XVIII), la concepció elitista de la direcció de l'estratègia politicosocial d'una col·lectivitat i, a la fi, la seva intolerància pel sovietsisme rus. Però també hi trobem la denúncia del paper magre que la burgesia espanyola pot arribar a jugar en la República espanyola: aquesta és per a Gaziell una mancança destacada de la burgesia espanyola, perquè no li reconeix prou volada per assumir, tal com hem dit, el paper que la burgesia ha assumit i assumeix a Europa.

La relació de la burgesia espanyola amb el militarisme com a via per garantir l'equilibri social és un dels retrets més severos que llança Gaziell contra aquest sector de la societat espanyola. El 1946, reclòs en el seu domicili de Madrid, escrivia:

Les dretes cometeren l'estúpida final: anaren a cercar als militars perquè els traguessin del foc les castanyes que elles pensaven menjar-se i no sabien com fer-ho. [...] Pensar en la força armada quan el país corre perill de caure en l'anarquia, no és pas un pensament nou ni tan sols un mal pensament. Però contribuir que la força pública s'insurgeixi en forma que, per a fugir de l'anarquia, es caigui en la Guerra Civil, és fer cent voltes l'anarquia més llarga i més dolorosa.³⁴⁰

La posició de Gaziell és clara: la força pública ha d'intervenir quan es tracti d'evitar el caos social, el desordre, l'anarquia, que ell considera que es tracta d'una situació que no interessa ni al món burgès ni al món obrer. Però sobretot es torna imprescindible quan es tracta de mantenir un sistema de govern democràtic. Quan la força pública, la força militar, seguint el crit de la burgesia, entra en acció, es fa molt difícil que sàpiga mantenir-se en la posició de preservar el poder per tornar-lo a posar en mans dels representants del poble. Aleshores la pròpia burgesia acaba, a la fi, bufonejada del tot:

Ara: els militars tragueren, com els burgesos volien, les castanyes del foc; però va ser, naturalment, per menjar-se-les ells. I això sí que ja no ho volien pas les *classes conservadores* espanyoles.³⁴¹

Cal recordar que Gaziell també apuntà amb molta precisió contra la burgesia catalana i la seva organització política. Malgrat que considera que la burgesia catalana és la burgesia espanyola més ben organitzada, menys desorientada i més moderna, no s'està de llançar-li agudes crítiques que palesen, també, la poca visió de país d'aquest sector social i del seus representants polítics:

³³⁹ MD p. 45.

³⁴⁰ MD p.50.

³⁴¹ MD p. 50-51.

Acció Catalana reprochaba a la *Lliga* dos cosas principales: su tibieza catalanista y su colaboración con el régimen. Le parecía poco radical en las aspiraciones de Cataluña, y demasiado complaciente con el centralismo, esto último a cambio de unas participaciones ministeriales de las que se recogía más satisfacción personal que beneficio colectivo.³⁴²

Gaziel, a la fi, arbora un comiat dolorós, amarg, envers el rol que la burgesia espanyola no ha pogut o no ha sabut assumir, deixant passar una més, de les moltes oportunitats que la Història europea ha exhibit a les mateixes portes del país. L'última escenificació de la impotència del país l'ha realitzada la burgesia espanyola en donar pas a la dictadura franquista. Els retrets que etziba Gaziel a l'estat espanyol són el corol·lari del seu diagnòstic corrosiu, en el qual la burgesia hi ha tingut un paper de fracàs total: la darrera oportunitat històrica, fracassada, de redreçament.³⁴³ Ara ja li sembla, a Gaziel, que és massa tard, l'hora de la burgesia ja ha passat, l'hora de la consolidació de l'estat espanyol també. Gaziel acaba amb un comentari molt àcid:

Espanya serà també el país que, de la benestança burgesa i democràtica, no n'haurà tastat res més que els anys curts i fugissers del començament de la Restauració canovista: aquella assenyadíssima paròdia del constitucionalisme anglès i del parlamentarisme francès, amb música de *La Verbena de la Paloma*.³⁴⁴

Podem veure, doncs, que atenent la composició política d'Espanya (i en molts aspectes i inclou la societat catalana) Gaziel té la impressió molt pessimista que aquesta societat sàpiga o pugui arribar protagonitzar i conduir amb èxit el procés cap a una societat equilibrada políticament i socialment. La convulsa tradició de conflictes civils d'Espanya al llarg del s.XIX i XX li semblen que ho palesen de manera incontestable.

En conjunt, doncs, Gaziel fa retrets tant a les forces polítiques espanyoles d'esquerra com a les de dreta. Unes i altres, segons ell, comparteixen un baix sentit de col·lectivitat, que fa la gestió pública quedi col·lapsada pels interessos individuals o corporatius. A més, a les esquerres, segons Gaziel, els falta talla de coneixements i formació cultural i intel·lectual per dotar les seves accions i propostes de prou categoria humana i de sentit comú. A les dretes, en canvi, els interessos materials pesen tant per damunt de qualsevol altra consideració que el recurs a la via militar és una opció irrenunciable a l'hora de contrarestar allò que puguin considerar un amenaça o un perill per a l'assoliment dels seus interessos i objectius.

3.1.5. Elitisme social i colonialisme

A mode de pont entre l'anàlisi que Gaziel dibuixa de les ideologies, partits, institucions tant de dretes i d'esquerres i el seu ideari en relació al tema que ara iniciem a propòsit del seu to aristocratitzant i de defensa del colonialisme, val la pena de llegir la seva anàlisi i diagnòstic de la societat catalana. És interessant perquè no només mostra la seva concepció (amb les distincions que en ella estableix: plebeus, menestrals, burgesos) i el reconeixement d'una mancança de tal societat, sinó perquè en reconèixer i criticar tal mancança, palesa, al mateix temps, una distinció social que ell s'entreté a

³⁴² LV "El cambio mágico" 27/11/1931.

³⁴³ Cf. MD p.259.

³⁴⁴ MD p. 259.

descobrir i, potser, a reclamar. El treballador català és, per a Gaziell, el millor del món. La seva agilitat i intuïció li atorguen aquest valuós mèrit. Aquestes qualitats no són pròpies només del món obrer català, són pròpies de la gran majoria de la població catalana, perquè, aquesta, resulta que és, sobretot, de condició plebea. És a dir, es tracta d'una població que ha fet de la dedicació al treball la seva màxima virtut. A més, li sembla constatar que les classes més elevades d'aquesta societat no són altra cosa que una *plebe súbitamente enriquecida*.³⁴⁵ Aquesta és, justament, la situació que dóna lloc a una mancança que Gaziell lamenta, perquè l'abundància i excel·lència material que aquella virtut pot ocasionar, no es transforma en una situació de refinament espiritual.

És en motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona (maig de 1929 fins a gener de 1930), tot just iniciada, que Gaziell es complau a escampar elogis per l'ingent esforç de treball obrer (sobretot aquest) que Barcelona ha abocat en la realització de tal Exposició i, al mateix temps, a proclamar i lamentar-ne la contrapartida:

Al plebeyo catalán la ascensión no le prueba. Se desarrolla en cantidad y en poder material, de una manera prodigiosa; mas no en calidad y en espíritu. Un buen trabajador catalán puede compararse con cualquiera de otros países; un menestral ya pierde en la comparación; y a un burgués de Barcelona es imposible codearlo, en su vida, sus gustos, sus aficiones intelectuales y artísticas, su amplitud de horizonte y sus anhelos de elevación con otro de Hamburgo, de Manchester, de Milán, de Lyon o de Bruselas. [...] Este es el problema clásico de Cataluña: convertir su energía en gracia, su masa en selección, su horizontalidad en jerarquía.³⁴⁶

És, doncs, aquest horitzó de refinament espiritual (que també hem trobat en el capítol primer, com un element més de la manca de categoria humana que acompanya la societat burguesoliberal europea en la seva evolució des de l'esclat revolucionari de la França del s.XVIII) allò a què, segons Gaziell, una societat evolucionada ha de tendir. I és en els moviments d'aproximació o de desviament d'aquest horitzó allò que marca l'estatus d'excel·lència d'una col·lectivitat o d'un individu. Aquest ideal de Gaziell és també la font d'inspiració del seu esperit i voluntat de distinció, que el porta a actituds i manifestacions com les que, a continuació, trobarem.

Ja hem vist en aquest mateix capítol alguns aspectes de l'argumentari de Gaziell en els quals queda palesa la influència de Maragall, i, segurament, encara que menys explícita, la d'Eugeni Ors. En ambdós autors, de manera més expressa o més sorda, hi ha una alta valoració de l'excel·lència individual, cosa que s'aboca vers diferents vessants tant en l'aspecte cultural com en l'aspecte polític. Es tracta d'aquella actitud ideològica que sol ser batejada amb termes com *aristocraticisme* o *elitisme*.³⁴⁷

Gaziell fou sensible a aquestes posicions ideològiques i intel·lectuals. El paper rector de la individualitat és, per a ell, determinant tant pel que fa a projectes personals (cosa incontestable) com a projectes socials i polítics.

³⁴⁵ Cf. LV "Al obrero desconocido" 28/06/1929.

³⁴⁶ LV Ibidem.

³⁴⁷ Aquest aspecte social i ideològic de Gaziell, és ben probablemet, resultat de la confluència d'influències diverses més conscients, probablement, en el cas de Maragall i qui sap si del mateix Ors i potser no tan obertament reconegudes, si realment hi van ser, de personalitats com Joan Estelrich, Francesc Cambó i Carles Soldevila, promotors i directors del Conferentia Club, on el conreu de l'excel·lència cultural i de l'aristocratisme barceloní n'eren motor i motivació. El toc aristocratizant, però, d'alguns comentaris de Gaziell, ja queden palesos abans de 1929, data de la creació d'aquell Club.

En una carta a Jaume Agelet, de l'agost de 1951, Gaziell s'afermava en aquesta posició ideològica, i a propòsit d'una obra de Sartre, que ell qualifica de *wagneriana*, per les condicions de receptivitat que exigeix en el lector, deia:

Aquest defecte, però, si ho mirem bé el pateixen totes les grans obres, començant per les clàssiques. L'home corrent no és fet a la mida de l'extraordinari; l'extraordinari el depassa...[...]i que la sola salvació possible (tenint sort si les circumstàncies t'ajuden) és la individual: la de l'home que arriba a assolir l'únic perfeccionament que compta, el d'un mateix, i esdevé un sant, un savi o un artista.³⁴⁸

Però quan l'elitisme, l'aristocratism, quan l'excel·lència individual esdevé criteri últim per a l'avaluació d'accions col·lectives: polítiques, socials, culturals..., és quan se li torna relativament fàcil d'incórrer en discriminacions. En aquest cas, qui incorre en discriminacions a l'hora d'analitzar o comentar la vàlua de determinades accions col·lectives (o fins i tot de les pròpies col·lectivitats responsables de tals accions) acaba portant l'elitisme a un extrem en què es corromp el propi concepte d'elitisme i es converteix en simple defensa de privilegis, que no aguanta cap justificació racional.

Les argumentades crítiques de Gaziell de les situacions polítiques espanyoles o de les internacionals, les seves anàlisis de situacions i resultats culturals del món europeu, la dissecció de les mentalitats de les diferents ètnies que ocupen aquest sòl europeu o el propi de la Península Ibèrica, quan són tocades d'elitisme, perden el caràcter argumentatiu i l'agudesca analítica per dissoldre's en afirmacions sorprenents darrere de les quals es fa difícil de trobar-hi cap justificació ni científica ni intel·lectual.

Ja hem vist a l'inici de l'apartat anterior, embravides afirmacions de Gaziell sobre la societat russa, sobre la societat agrària russa i sobre el desenvolupament de l'acció revolucionària soviètica. Algunes d'aquestes afirmacions són, en el millor dels casos, l'expressió d'injustificades desconsideracions que a l'escriptor li resulten impossibles de reprimir i silenciar, però que al lector, acostumat a l'analítica argumentació de Gaziell, li causen un efecte desconcertant, si no lamentable, pel xoc d'un inusitat discurs groller amb l'habitual elegància discursiva de l'escriptor.

En general, hom pot dir que aquesta situació es produeix, en els escrits de Gaziell, quan l'escriptor creu que la situació analitzada palesa una mena d'inversió de categories: quan allò que no ofereix excel·lències està en condicions polítiques o històriques d'imposar els seus criteris o la seva força per damunt d'allò que li sembla de categoria superior. Ja hem vist que la visió d'aquestes situacions la realitza Gaziell sota la influència callada de pensadors que sempre han denunciat que aquesta inversió és la perversió d'un equilibri necessari que hauria de ser present sempre en la comunitat humana.

És aquesta una posició que Gaziell va mantenir, segurament, al llarg de tota la seva vida. I l'expressió d'aquesta posició es fa palesa amb major o menor contundència en funció de la seva valoració de situacions concretes per les quals se sent més o menys implicat o més o menys trasbalsat.

Així, doncs, trobem, de vegades, que aquesta posició s'expressa en una tonalitat, bé que amb contundència i vehemència, allunyada d'escarafalls i desconsideracions envers allò que analitza i comenta. Però d'altres vegades es llança directament a una desqualificació carregada d'improperis i de blasmes que resulten inadmissibles en un

³⁴⁸ OCC. p. 1697.

autor que ha donat tantes mostres de seny, de consideració, de recórrer a coneixements o a idees apartades de rauxes instintives o apassionades.

Com a mostra del primer cas, en què Gaziel expressa de manera planera, sense recórrer a cap mena d'agressivitat literària, la seva posició elitista, hom pot trobar-ne un clar exemple a *Meditacions en el Desert*, en què, encara sota una clara influència maragalliana, exposa la seva concepció elitista dels elements socials que puguin intervenir en un procés revolucionari, alhora que s'hi fa present la defensa del sector social que ell valora per damunt dels altres:

Totes les revolucions vénen de dalt. Les multituds enfellonides no són res més que les vibracions iniciades a la superfície de l'aigua, cada vegada més profundes; però les pedres que les provoquen, com les mateixes mans que les llencen, vénen sempre de més amunt, de molt més amunt —de les gents benestants, de les gents *bon-vivants*, de les gents dominants, que prenen la fresca i es regalen a l'ombra de la ribera.³⁴⁹

Però, ja en els primers anys d'articulista a *La Vanguardia*, Gaziel deixava veure el seu menyspreu per certs pobles o ètnies d'ací o d'allà. Ja hem vist la seva valoració de la pagesia russa. Ara, arran dels esforços de Grècia per a consolidar-se com a país independent de Turquia, esforços que mereixen la seva declarada aprovació, no s'està d'etzibar el seu desdeny envers els turcs, a qui fa responsables de la incultura i misèria de la del país hel·lènic. La gestió d'E.Venizelos, com a president de la nova Grècia li inspira grans elogis, no només pel resultat positiu de la transformació politico-social del país, sinó, també, perquè es tracta de la constatació, sobre material històric, de la preeminència de l'excel·lència individual per damunt de la massa del poble:

Lo ha logrado *personalmente*, nada más que personalmente, el gobernante de un Estado que casi no puede pagar sus deudas, que no ejerce ninguna influencia cultural, que apenas tiene industria, que había llegado a perder todas sus tradiciones y que, hace poco más de medio siglo, se hallaba subyugado todavía por las horda turcas.³⁵⁰

L'elitisme que hom pot trobar en l'enaltiment de l'excel·lència individual conté, en una lògica material d'incerta solvència, elements que promouen diferències i distincions entre individus, en el sentit que aquest elitisme acaba presentant com una cosa incontestable i, per tant, que ha de ser admesa pel sentit comú, que no totes les persones són iguals: hi ha individus molt valuosos, des de determinats criteris i punt de vista, al costat d'altres que no en són tant o no en són gens.

Aquesta és un distinció que, de bell antuvi, en una societat equilibrada per una justícia distributiva i per una administració del poder conscient del caràcter de servei públic no tindria per què comportar avantatges, privilegis, desavantatges, o condicions inferiors per a ningú. Ara bé, una societat així no deixa de ser una mera il·lusió, malgrat el valor ideal que contingui, davant de molts indicadors que demostren les dificultats per assolir tal situació d'equilibri. Un pas més enllà seria el realisme cínic de tot aquell que, en el reconeixement de la presència de les dificultats per a l'assoliment de la igualtat social, dificultats aquestes com a suposades condicions de la naturalesa humana i que no només cal tenir-les en compte, sinó que també cal assumir llur caràcter axiomàtic ineluctable, promou, per considerar-ho molt més rendible i operatiu d'ocupar-

³⁴⁹ MD. p. 78.

³⁵⁰ LV. "Hombres y pueblos" 18/08/1920.

se d'aspectes de la societat humana que tinguin un caràcter més convencional, deixant de banda qualsevol propòsit d'assolir la igualtat de la ciutadania, perquè es tractaria de quelcom que no està inscrit en la naturalesa humana. Per tant, assumir la igualtat de capacitats, rendiments i valors entre els individus com una base humana damunt de la qual organitzar i gestionar una col·lectivitat seria, en una opinió probablement d'abast considerable, propi d'un plantejament antropològic i polític erroni i d'un idealisme ingenu que no permetrien encarar la qüestió de manera gens realista.

Bé, la ideologia social de Gaziell discorre sovint a prop d'aquest paràmetres. I al lector li toca descobrir cap a quin vessant es decanta el nostre escriptor quan fa consideracions sobre les condicions tant dels individus com de les col·lectivitats.

En relació, doncs, als individus i a les comunitats, Gaziell no té cap objecció a reconèixer públicament la presència d'elements que són la base del seu aristocraticisme:

No. Los pueblos no son iguales, sino que están dotados de muy diversa manera, lo mismo que los hombres. Por años que viviese, sería imposible hacer de un individuo sin voz, un tenor; y por siglos que pasen (la Historia está llena de ejemplos), hay pueblos que, en el orden colectivo o político, no han hecho ni harán nunca nada que rebase los límites de lo insignificante, de lo vulgar o de lo mediocre.³⁵¹

I és que, Gaziell, en una anàlisi de la situació política internacional enfocada cap a institucions que pretenen establir alguna mena d'arbitratge en les relacions internacionals (com és el cas de la Societat de Nacions), hi aboca el seu pensament antropològic farcit de psicologia social i de lliçons que creu obtenir d'episodis històrics, que ell coneix o que ha viscut. I és en aquesta confluència de coneixements, observacions i deduccions que li sembla poder proclamar (o, de moment, només insinuar) principis que li semblen axiomàtics:

Todos creemos saber hoy por qué. ¿Cómo iba a establecerse la igualdad entre los hombres, decimos, si los hombres son desiguales por naturaleza? Pero, ¿Y los pueblos? ¿Acaso no ocurre exactamente con ellos lo que con los hombres?³⁵²

Aquesta pregunta queda contestada per ell mateix en la citació anterior. La constatació que Gaziell creu realitzar acaba per fer-li afirmar que en relació al poder polític entre pobles, passa el mateix que entre individus. El govern, el poder, només pot ser assumit per aquells pobles que en demostren la vàlua d'exercir-lo, de gestionar-lo:

Unos parecen hechos para gobernar; otros, para ser gobernados. Y los hay (y no pocos, por cierto) que diríanse creados expresamente para ni gobernar ni dejar gobernarse. [...] Hay pueblos formados para imperar gloriosamente; y los hay hechos para arrastrarse a ras de suelo, con humildad, con lentitud, con pereza, faltos de vigor político, quizás más felices que los grandes, pero con la interminable monotonía de los apocados i oscuros.³⁵³

³⁵¹ LV "Igualdades dudosas" 19/03/1924.

³⁵² LV Ibidem.

³⁵³ LV Ibidem.

És aquest coixí ideològic que farà de substrat sobre el qual Gaziél concretarà les seves opinions sobre qüestions colonialistes. En aquest aspecte cal tenir en compte que Gaziél pensa i es refereix sobretot, si més no, inicialment, al context del conflicte colonial d'Espanya al nord del Marroc. Una mica més tard de la data d'aquelles darreres paraules, es produïa la intervenció del dictador Primo de Rivera, que amb un desembarcament de tropes al Marroc, derrotava el líder Abd el-Kim, posant punt i final a l'anomenada Guerra del Marroc. El conflicte entre Espanya i territoris del Marroc feia centúries que durava. El 1912, quan França cedia el nord magribí a Espanya com a protectorat per tal d'ocupar-se'n de l'administració, va ser l'inici de la situació que donaria lloc a la Guerra del Rif. Aquest és el context colonialista immediat que Gaziél utilitza per a les seves afirmacions sobre diferents categories de pobles i per a la seva valoració del fet colonialista.

En relació a aquest aspecte les valoracions de l'escriptor sobre la relació entre Espanya i el Marroc són realment astoradores i revelen la incomprendible opinió que mantenia Gaziél de la submissió que el país magribí deuria a Espanya. Aquestes opinions de Gaziél, així com la seva concepció del fenomen colonialista, mereixen un ajustat comentari valoratiu de Manuel Llanas:

No és pas el primer cop que topem amb la granítica incomprensió del fenomen colonial per part de Gaziél; de fet, tot el que fuig de la cultura i les formes de vida europees li resultà sempre exòtic, bàrbar, intel·ligible o mancat del més lleu interès.³⁵⁴

La decepció que manifesta Manuel Llanas, envers les consideracions de Gaziél sobre el colonialisme, és un sentiment ben plausible que deu amarar, ben segur, tot lector que faci el seguiment de l'obra de l'escriptor guixolenc, perquè, tal com hem de veure a continuació, hi ha un pòsit (autogenerat o sobrevingut, qui ho sap?) de xenofòbia i racisme (impulsat per la cara més discriminatòria en què pot incórrer l'elitisme social) que ateny cotes inacceptables. En la seva etapa de maduresa encara mantenia que:

No era pas, però, que les coses d'Àfrica m'hagin interessat especialment, ni llavors ni mai. Sempre m'ha semblat que els indígenes d'aquell continent, com a material humà, no valen, en general, el pa que mengen. És gent de selva i de desert, dues realitats geogràfiques tan interessants com pretengueu, però que jo dono de bon grat a qui les vulgui.³⁵⁵

Aquesta tonalitat ideològica de Gaziél, en què es fonen cada vegada de manera més decidida elitisme i xenofòbia, es manté en textos de maduresa i és mantinguda fins a anys més tard, que s'expressa en comentaris igualment de menyspreu, contra indígenes, negres i mulatos de Cuba i de Colòmbia, un contacte i una contemplació que li resulten desagradosos i indigestos, sentiments i sensacions que només troben llur reparació i compensació en el retorn final a Europa i el desembarcament en un port de França.³⁵⁶ Llanas hi veu i hi denuncia aquell substrat ideològic a què abans hem fet referència:

³⁵⁴ ML p.132.

³⁵⁵ OCC p. 616.

³⁵⁶ Cf. OCC p.747.

Amb l'arribada a Cuba i, sobretot, a Colòmbia, l'ànim del viatger s'encongeix visiblement. És clar que les seves observacions parteixen d'un decisiu apriorisme ideològic.³⁵⁷

Tornant a l'episodi de l'episodi colonialista africà, els comentaris de Gaziell sobre els pobladors africans no queden gens lluny d'una justificació de la guerra colonialista. Una posició, aquesta, que resulta inadmissible tenint en compte dues coses: la primera, l'abrandat humanisme, pacifisme i antiarmamentista de què ha fet gala el nostre escriptor en els seus articles així com ho farà en l'obra catalana. En segon lloc, es fa difícil d'acceptar que Gaziell no tingués coneixement de l'ús de armes químiques que Espanya utilitzà contra la població civil magribina i contra les deus d'aigua potable. Espanya s'inaugurava com un dels primers estats a utilitzar armament químic (en aquest cas, gas mostassa i altres elements), un armament que Alemanya tenia emmagatzemat i inutilitzat com a resultat de les condicions de pau de la primera guerra mundial europea i del Tractat de Versalles i que fou subministrat a Espanya, a petició d'aquesta, per aturar la insurgència marroquina. Si Gaziell coneixia aquest particular (cosa ben probable, donada la seva condició de periodista reputat que tenia a disposició informacions espanyoles i estrangeres contrastades i dignes de crèdit), el silenci i té molt més pes en ell la qüestió ètnicoantropològica que no les circumstàncies bèl·licopolítiques o ètiques del conflicte. En aquesta línia s'atreveix a escriure en les seves memòries, el 1958 (justament un parell d'anys després de l'obtenció de la independència del Marroc davant de França i d'Espanya), allò que constitueix i descobreix el fonament del seu elitisme:

Si cal posar la qualitat humana, la individual, per damunt del nombre (i jo sempre ho he entès així), penso que els africans són, per naturalesa, gent acabada o gent sense avenir propi, per massa gastada o massa primitiva; i el millor que podria haver-se fet en el continent sencer (perquè ara ja és massa tard) hauria estat arraconar bonament a una banda d'indígenes i repoblar-lo amb llavor menys barata, tal com es féu a Amèrica, a la del Nord, més que a l'altra. És una pura hipòtesi especulativa que ja no pot fer mal a ningú.³⁵⁸

Arraconar bonament a una banda d'indígenes és en les paraules de Gaziell (i a la llum de la modalitat armamentista de la capacitat bèl·lica de l'Espanya d'aleshores, abocada sobre terra magribina) un eufemisme que supera qualsevol cinisme maquiavèl·lic i amaga, tergiversant-lo, un crim de lesa humanitat, concepte que apareix ja estatut a inicis del s.XX a la Convenció de l'Haia i ratificat a Nuremberg després de la segona guerra europea.³⁵⁹

Aquesta sigui, potser, la cara més fosca de l'ideari gaziellà. Responia aquest seu discurs a l'opinió pública?, o bé l'estimulava?³⁶⁰ Es cenyia l'exposició d'aquest seu

³⁵⁷ ML p. 280.

³⁵⁸ OCC p. 616.

³⁵⁹ Gaziell no podia desconèixer aquesta qüestió de jurisdicció internacional, atesa la seva importància en la valoració i les cròniques que ell mateix realitzava i escrivia en sòl europeu i des de fronts de batalla de la primera guerra europea.

³⁶⁰ una mica més endavant hem de veure la convergència de les opinions de Gaziell amb la d'altres personalitats del món periodístic i polític català (Maragall, Prat de la Riba, Rovira i Virgili...).

ideari al concepte que ell mateix es vantava de reservar per a *La Vanguardia*, de ser un diari *mirall* i no un mer diari *reflector*?³⁶¹

Com a darrera mostra del seu conspicu elitisme, abocat, en certs moments, a una xocant defensa del colonialisme, si no de xenofòbia, en trobem a *La Vanguardia* unes quantes mostres. A propòsit de l'èxit del cinema i de la requesta galopant que el *cinematógrafo* estava adquirint a Espanya, Gaziel compara tal atracció amb una mena d'irrealitat seductora on la població espanyola es reclou, de la mateixa manera que fan els xinesos amb altres activitats:

Así como los chinos, embrutecidos de ignorancia y miseria, corren a sus fumaderos de opio, a guarecerse en un paraíso artificial y en sus maravillosas alucinaciones.³⁶²

Amb motiu de la intenció feixista (Mussolini) d'ocupar Abissínia (1935), a la recerca d'una expansió colonialista, i de l'expectació i alarma que tal acció desvetllà entre els països europeus, Gaziel qualifica de *justes* les reivindicacions colonials italianes. Però, a més, per a benefici dels estats europeus i per tal d'evitar una escalada de tensions internacionals amb resultat imprevisible, Gaziel no s'està de demanar autorització per deixar fer a Mussolini allò que li vingui de gust a Abissínia:

La inmensa mayoría de los humanos no quiere la guerra. ¿Nos la van a imponer a la fuerza? Denle al señor Mussolini una salida aceptable. Sáquenle de su atolladero. Ofrézcanle suficientes ventajas coloniales. Déjenle tirar incluso cuatro salvas en los desiertos abisinios, si con ese desahogo hemos de quedar tranquilos.³⁶³

En relació a Abissínia (avui Etiòpia), encara, Gaziel es demana com es pot civilitzar a l'europea un poble com aquell? L'emperador d'Abissínia (Negus, 1935) després dels intents i fets de Mussolini, abans referits, vol europeitzar el seu país. I Gaziel comenta:

Es un hombre bueno, laborioso, inteligente, que conoce la cultura europea como pueda conocerla un negro, y que sólo sueña con introducirla y arraigarla en su país. De ahí ese cándido barniz de civilización occidental que cubre tan deficientemente las desnudeces bárbaras de Abisinia, y que nos hace sonreír con indulgencia cuando lo contemplamos en las revistas cinematográficas.³⁶⁴

Les distàncies que Gaziel creu constatar entre un africà negre i un europeu descobreixen el to de menyspreu que guarda a l'hora de valorar els intents d'europeitzar aquell país africà. És, en definitiva, aquest registre racista, ben amagat, que projecta cap als quatre costats del món i cap al panorama internacional la fita més grollera i la

³⁶¹ Gaziel utilitza l'adjectiu *reflectores* per referir-se a periòdics que expressen només l'opinió d'una minoria, que de forma doctrinària intenta influir en l'opinió pública; i l'adjectiu *espejos* per referir-se als diaris que, com el que ell dirigeix, serien expressió de la realitat de cada moment i de cada lloc, sense cap intent de conducció o manipulació de l'opinió pública (vegeu LV 01/01/1926. Uns mesos més tard, a LV del 01/07/1927 utilitza els adjectius *proyectors* i *espejos*).

³⁶² LV "El soñadero" 22/12/1933.

³⁶³ LV "Cuatro verdades internacionales" 06/09/1935.

³⁶⁴ LV "El que va a pagar será el Negus" 13/12/1935.

prevaricació més inadmissible a què arriba aquell elitisme i aristocraticisme de què Gaziell fa ús o promou com a ideal.

En relació a la Guerra del Rif, Gaziell proposa, fins i tot, una cosa que ell anomena *ironia colonitzadora*. Es tracta d'una actitud que cal que adopti la potència colonitzadora, perquè una guerra colonial no sigui vista com un conflicte armat entre dos iguals, sinó com un enfrontament en què un dels contendents posseeix una indiscutible superioritat espiritual:

Puesto que en definitiva triunfa siempre la civilización. En las guerras coloniales modernas hay constantemente un inferior, fanático en virtud de su salvaje ignorancia, y un superior, irónico en méritos de su poderosa cultura.³⁶⁵

Gaziell ateny, aquí, una cota estratosfèrica de cinisme que semblava impensable, inassolible, per un humanista com ell. La seva actitud es correspon amb la justificació liberal que tantes potències liberals exhibiren encara fins al moment (acabada la segona guerra mundial del s.XX) del desmantellament del colonialisme planetari: la colonització és un servei de civilització que s'atorga als pobles endarrerits i salvatges.

Però malgrat aquest alt *servei* de la potència colonitzadora, Gaziell sempre tocava de peus a terra, fins i tot amb el realisme més maquiavèl·lic que podia adoptar:

La guerra de Africa, en principio, no es ni ha debido ser nunca para España una alta cuestión de honor, sino una llana pero indispensable conveniencia [...] descuidamos lo único que en realidad nos obliga a ir allí, que es el interés. No se trata en manera alguna de una *cruzada*, sino de lo que los franceses llaman, cómoda y vagamente, una *affaire*.³⁶⁶

Al final d'una sèrie d'articles que Gaziell dedicà, a *La Vanguardia*, a la qüestió colonial espanyola del Marroc, l'escriptor acaba atorgant a la qüestió colonialista un caràcter de necessitat natural, que li sembla, com a condició natural, un pensament incontestable:

España no se ha hecho para Marruecos, sino Marruecos para España. Este debería ser el lema constante de nuestra actuación en Africa.³⁶⁷

El lector interessat a conèixer l'obra de Gaziell i seguint la trajectòria ideològica i argumental que aquest escriptor realitzà en el tema del colonialisme, com a última deriva del seu irrenunciable individualisme i elitisme, no pot deixar d'experimentar una bona dosi de perplexitat. L'interrogant que es formula al lector és el següent: hem vist en citacions, com les exposades més amunt, en quina mesura Gaziell articula una sèrie de raonaments per justificar certs episodis colonialistes (hem vist, sobretot el cas del colonialisme espanyol i el de l'italià). Doncs bé, com podia Gaziell coordinar aquest seu argumentari amb la seva també clara i explícita defensa del pacifisme i de l'antiarmamentisme?

La qüestió no té res d'espuri, perquè amb molt poca diferència de dates i, en concret, dins del mateix any de 1935, Gaziell publicava tant la seva decidida oposició a un conflicte armat italoabissini que ell considerava inadmissible, una oposició per a la

³⁶⁵ LV "Lo que más nos hace falta" 05/10/1921.

³⁶⁶ LV. Ibidem.

³⁶⁷ LV "Lo que más nos hace falta" III 19/10/1921.

qual Gaziell mateix insinuava que la declaració de guerra a Abissínia seria, en el fons, una cortina de fum per desviar el descontentament de la població italiana davant de les dificultats internes del país, com, mesos després, defensava (i fins i tot n'admetia justificació) el dret a les pretensions colonialistes de la Itàlia feixista de Mussolini (tal com hem vist línies enrere). Per una banda, Gaziell manifesta o promou tolerància envers les vel·leïtats colonialistes del dirigent italià, però, per altra banda Gaziell s'atreveïa a publicar un missatge dirigit a Mussolini aconsellant-li que es quedés tranquil·lament a casa dedicant-se a tenir cura de la pròpia hisenda i no s'embranchés en una aventura de resultat incert especialment per les conseqüències econòmiques que podria comportar per al propi interior d'Itàlia:

I si le saliera bien, ¿está el señor Mussolini seguro de que los esfuerzos y sacrificios hechos para alcanzar la victoria quedarían compensados por los frutos obtenidos con ella? ¿Sería Italia realmente más rica después de la guerra? [...]Y si, por una posible desgracia, la guerra le saliese mal o hasta que no obtuviese más que un éxito mediocre, dudoso, ¿qué no habría comprometido el señor Mussolini en su innecesaria aventura?³⁶⁸

Però, a més, és que aquella seva oposició a tal conflicte es fonamentava en un abrandat pacifisme i crides al diàleg, de l'estil de les manifestacions i arguments en la línia de les que hem vists a l'apartat *Història humana i pacifisme* del segon capítol. Un mes abans de la data corresponent a la darrera citació, Gaziell publicava paraules com aquestes (tenint igualment com a teló de fons la tensió entre Itàlia i Abissínia) en què la contundència de tals manifestacions i les desqualificacions contra qualsevol mena de conflicte bèl·lic és incontrovertible:

Y una guerra es, simplemente, una infección moral. El pueblo que ataca a sangre y fuego a otro pueblo, por laureles que conquiste, por glorias que imagine, por botines que obtenga, es en el orden colectivo exactamente lo mismo que el homicida en el orden individual.³⁶⁹

Què pot explicar, doncs, l'oscil·lació ideològica i argumentativa de Gaziell en aquesta qüestió colonialista? Per què gairebé al llarg d'un any, el nostre escriptor va passar d'enceses argumentacions contra la guerra i a favor del pacifisme a trobar justificacions o a interessar-se per trobar una acció eficient, fins i tot accions armades, per a les actuacions colonialistes d'Espanya o d'Itàlia?

Les opinions de Gaziell en el capítol del colonialisme, especialment les que manifestà en el context del conflicte d'Espanya en el Marroc i en el de la segona guerra itàlioetiòpica, tenen un antecedent de gran interès en les opinions, més elaborades teòricament que les de Gaziell, en els arguments sobre els pobles colonitzats que Antoni Rovira i Virgili havia publicat una vintena d'anys abans en l'edició de textos sobre nacionalisme, federalisme i catalanisme.³⁷⁰

³⁶⁸ LV "Un buen consejo a Mussolini" 24/05/1935.

³⁶⁹ LV "Hay que desprestigiar la guerra" 26/04/1935.

³⁷⁰ el context històric, que serví a Rovira i Virgili per a les seves tesis sobre el colonialisme i la seva opinió envers els pobles i la gent "encara per civilitzar", era, entre altres, la primera guerra d'Itàlia i Etiòpia (Abissínia), que tingué lloc en les darreries del s. XIX. Rovira utilitzà aquells fets com a referència històrica de les seves opinions, publicades gairebé una vintena d'anys després, en el context de la primera guerra mundial, en el seu llibre *Nacionalisme i Federalisme*, del 1917. La data de la publicació del text de

La relació entre les opinions de Gaziell i les de Rovira i Virgili a propòsit de llurs respectives opinions sobre els habitants dels pobles que havien rebut l'impacte de les potències colonials europees té un múltiple interès. Per una banda aquesta relació mostra que Gaziell no era, ni molt menys un cas aïllat d'un elitisme social que li feia incórrer en un registre argumental pròxim a un discurs discriminatori, racista i injust. Per altra banda, permet sospitar que el suposat antagonisme entre la ideologia conservadora de Gaziell i la progressista de Rovira i Virgili no queda tan clar en alguns temes, com per exemple el tema del colonialisme i la vàlua antropològica que ambdós escriptors li atorguen. Aquella relació també insinua que Gaziell devia conèixer prou bé el pensament de Rovira i devia, igualment, compartir-ne alguns plantejaments. Una coincidència de pura casualitat i ignorància entre els plantejaments de l'un i de l'altre no sembla gens plausible.

Ara no podem entrar a comentar aspectes de la teoria política sobre nacionalisme i federalisme que defensà Rovira i Virgili, perquè més endavant, haurem de veure, també, la curiosa convergència d'opinions entre aquest i el mateix Gaziell i, en aquell moment procurarem una mica de detall sobre aquesta qüestió. Només caldria destacar la línia referencial que manté Rovira, una línia que, malgrat no coincidir-hi plenament, arranca de Pi i Margall, i passa per Valentí Almirall i Prat de la Riba. Gaziell també transità per aquesta línia, manifestant, sovint, punts d'acord i punts de desacord. El marc de referència teòrica de Rovira i el de Gaziell podem dir, doncs, que és molt semblant, si no el mateix, malgrat llurs posicions ideològiques diverses.

Isidre Molas, en el pròleg al llibre de Rovira, ja indica la relació de Rovira amb aquests altres pensadors i polítics, dels qual també Gaziell en recollirà una bona dosi d'influència activa o reactiva. Diu Molas:

El sistema federal pimargallià estructurat per a fer de la llibertat la base de tota autoritat i la font de tot dret és recollit per Rovira com a propi, però Pi concep el seu federalisme com a federalisme regional, mentre que Rovira el concep com un federalisme nacional. Aquesta és la continuïtat i aquesta, la diferència.³⁷¹

On es col·locà Gaziell en aquesta doble opció federalista? Caldrà veure-ho més endavant, així com també el seu punt de contacte o de distanciament amb en Rovira i Virgili.

Però per poder il·lustrar una mica la probable influència de Rovira sobre Gaziell en el tema del colonialisme i la seva valoració d'ètnies humanes que permeten establir certes distincions o discriminacions cal recordar el concepte de "pobles subnacionals" que l'escriptor tarragoní utilitzà a l'hora de justificar o no justificar aspiracions i reclamacions nacionalistes. És aquí on l'elitisme gaziellà s'emplaça en la tessitura de Rovira.

Rovira no admetia com a justificat per a cap ètnia o poble "endarrerit" la reclamació de nacionalitat o la consideració de nació.³⁷² A més, defensava que si des del nacionalisme català no es tenia en compte aquesta qüestió i s'atorgava o es reconeixia aquest dret a tals ètnies o pobles, això dificultava el ple dret del poble català a ser

Rovira i l'interès que per al tema manifestà Gaziell, permeten suposar que aquest devia conèixer-ne prou bé el contingut.

³⁷¹ Pròleg d'Isidre Molas a Rovira i Virgili. *Nacionalisme i Federalisme* Edicions 62, 1982, Barcelona.

p.20.

³⁷² És a dir, aquells pobles que, justament, han estat o són possessió de les potències colonials.

reconegut internacionalment com a nació (amb les conseqüències polítiques negatives que se'n derivarien).

Rovira, a l'hora de teoritzar sobre el concepte de nació, se servia de l'expressió *principi de nacionalitats*. Aquest principi, segons Rovira, té dos vessants: el polític, segon el qual, en la seva versió, tota nació té dret a constituir un estat independent o autònom. El vessant espiritual d'aquell principi estableix que tota nació té el dret a desplegar el seu esperit propi.³⁷³ Rovira i Virgili es mostra crític amb la formulació d'aquell *principi de nacionalitats* que emprava Prat de la Riba, perquè segons Rovira el president de la Mancomunitat, a l'hora de formular el seu federalisme hispànic l'entenia com a federalisme de regions, però no de nacions, com si el *principi de nacionalitats* quedés, a l'hora d'articular-lo en les diferents parts de les terres hispàniques, rebaixat dels seus propis axiomes polítics i espirituals, que el mateix Prat de la Riba reconeixia en el cas de Catalunya.

Però, de fet, el president de la Mancomunitat defensava igualment la mateixa formulació política d'aquell principi. Deia:

Sent la nacionalitat una unitat de cultura, una ànima col·lectiva, amb un sentir, un pensar, i un voler propis, cada nacionalitat ha de tenir la facultat de acomodar la seva conducta col·lectiva, això és, la seva política, al seu sentiment de les coses, al seu seny, al seu franc voler. Cada nacionalitat ha de tenir el seu Estat.³⁷⁴

I ho repetia més endavant:

A cada nació un Estat: aquesta és la fórmula sintètica del nacionalisme polític, aquest és el fet jurídic que ha de correspondre al fet social de la nacionalitat.³⁷⁵

Les reserves de Rovira i Virgili a l'hora de concedir la categoria de nació o nacionalitat als pobles nadius de les terres colonitzades venen perquè, segons el seu parer, aquells pobles, aquelles ètnies no acomplien els axiomes inherents al *principi de nacionalitat*: no hi veia en ells cap indicador d'un geni o d'un esperit propi que pogués inflamar aquest *principi*. El suposat caràcter primitiu de la gent d'aquells pobles es mou per forces inconscients, com és també inconscient el desig de llibertat d'aquell pobles. Aquest punt de la llibertat sí que el considera Rovira digne de ser respectat i una obligació amb la qual s'hauria d'avenir la política de les potències europees. Però una altra cosa és la consciència de col·lectivitat d'aquests pobles, que, encara que manifestin un sentiment i desig de llibertat (com qualsevol altre ésser inferior), no arriben a cap plenitud de sentiment de personalitat col·lectiva. No hi ha en ells una cosa que Rovira reclama com a prova del sentiment nacional: el pas d'un sentiment popular a una formulació política de tal sentiment.

Així mateix els pobles. Els crits de «Visca jo!», «Avall els altres!», que ressonen en els pobles inferiors i àdhuc salvatges, coincideixen amb la baixesa i la degradació d'aquests pobles. No hi ha allí el noble

³⁷³ Cf. Rovira i Virgili, Antoni. op. cit. p. 79 i següents.

³⁷⁴ Prat de la Riba, Enric. *La Nacionalitat Catalana*. RBA- La Magrana, 2013, Barcelona. Cp. VIII. p.103.

³⁷⁵ Prat de la Riba, Enric. op. cit. p. 105.

sentiment de la dignitat col·lectiva, ni l'alta aspiració a la llibertat individual.³⁷⁶

I serà aquest argumentari allò que durà a Rovira i Virgili a les mateixes sentències que, uns anys més tard, portaran a Gaziell als seus comentaris sobre els pobles africans, asiàtics, americans, tal com hem vist en citacions de pàgines enrere. En aquest sentit, sembla plausible de creure que tant l'argumentari com els blasmes i dicteris conseqüents contra aquells pobles "primitius" són en Gaziell una clara sintonia amb allò mateix que Rovira i Virgili sostenia en els primer decennis de s.XX. Una mostra:

Pot un hom combatre l'acció colonial i imperialista de determinades potències, i pot preconitzar un règim de llibertat per als pobles que es troben encara en etapes endarrerides de l'evolució social i política. Però hom no ha d'adoptar aqueix criteri des del punt de mira del principi de les nacionalitats. Aplicar aquest principi a les tribus marroquines, als habitants del Senegal, als indígenes de les illes oceàniques, és fer-ne una aplicació excessiva i grotesca.³⁷⁷

Aquests pobles són una mostra d'allò que Rovira anomena *pobles subnacionals*. És la mateixa tessitura que adopta Gaziell quan parla de pobles de diferent categoria social i espiritual, en què la superioritat li sembla ben palesa en els pobles colonitzadors per damunt de la categoria dels pobles colonitzats. El qualificatiu de *nacional* no pot ser aplicat a tals pobles.

El dret de les nacionalitats, el dret a la plena independència és patrimoni dels pobles arribats a maduresa civil. No abraça per igual civilitzats i salvatges, pobles d'alta cultura i tribus miserables. Tot l'error dels qui sostenen la confusió està a no saber veure que hi ha *pobles subnacionals*, als quals no pot ser legítimament aplicat el principi nacionalista.

Aquest principi pressuposa una consciència nacional, una voluntat col·lectiva. I on són la consciència i la voluntat de les tribus del Marroc o dels negres del Senegal?³⁷⁸

Rovira acabarà, igualment que Gaziell, plantejant l'acció colonialista com una mena de paternalisme que permet portar prosperitat i avenç espiritual als pobles *menors d'edat*, necessitats de tutela, necessitat que sembla innegable per a ambdós escriptors.

3.1.6. Conjectures i vaticinis

Un dels temes a què Gaziell va dedicar més atenció i esforços al llarg de tota la seva obra fou l'anàlisi de la realitat política: internacional, espanyola, catalana. De tal manera que, en moltes ocasions, podria ser contemplat com un comentarista polític, com un periodista especialitzat en aquesta qüestió. Com analista, el nostre escriptor recorria a diverses estratègies metodològiques, el coneixement de primera mà de la situació a tractar, informació a través d'altres vies, informació històrica, etc., el resultat

³⁷⁶ Rovira i Virgili. Antoni. Ibidem. p.82.

³⁷⁷ Rovira i Virgili. Ibidem p. 159.

³⁷⁸ Ibidem p. 160.

és que les seves anàlisis, tenint sempre en compte que la seva posició ideològica (que no sempre era un apriorisme, sinó que sovint volia presentar-la com a opció a escollir entre varies, després d'anàlisis detallades) en marcava l'orientació, cercaren sempre la justificació dels arguments a través de dades, de fets, col·lectius, individuals, que ell aportava sempre en les especulacions, de tal manera que el lector pot adonar-se que els seus arguments no es mouen en cap mena d'improvisació ni busquen efectisme narratiu per poder impressionar el públic a qui dirigeix tals arguments. Més aviat, allò que busca Gaziell és donar la impressió d'un analista que actua ben documentat i, per tant, que els seus arguments, les seves explicacions són dignes de ser considerades amb solvència pel lector.

La tessitura dels fonaments de l'anàlisi política de Gaziell és prou ample: des d'una orientació empírica, i per tant amb voluntat d'aconseguir anàlisis objectives de la realitat política, fins a una orientació doctrinària, amb què vol il·luminar les anàlisis amb valors i ideals que les justifiquin o els donin el sentit de la situació que ell malda per comunicar.

De vegades incorre en argumentacions que es mouen des del realisme cínic de Trasímac al de Maquiavel (festejant, de vegades, amb el naturalisme del poder polític —Calicles— especialment quan l'escriptor guixolenc dona per entesa l'existència de persones de diferent vàlua³⁷⁹) autors que Gaziell coneix prou bé. De vegades s'acull a pensadors realistes/pessimistes (Pascal o Spengler, per exemple) i de vegades s'acull a l'ideari d'autors de la Il·lustració francesa de qui reconeix llur potencial revolucionari orientat cap a la realització de valors humans que Gaziell troba excel·lents, superiors. També fa referència, sovint, a polítics contemporanis, que en les seves propostes o accions, reeixides o fracassades, palesen alguna d'aquestes notes que Gaziell té en compte.

Però la interpretació del món de la política té, normalment, en l'escriptor guixolenc una clara intenció propedèutica. Mostra un interès, de forma ben palesa, per contribuir a l'educació del ciutadà quant a sentit de col·lectivitat, un dels elements que, segons ell, fan possible que la gestió política d'una societat pugui arribar a bon port (a més d'altres elements, és clar).

Són moltes les seqüències de la vida política que Gaziell tractà en els seus escrits, però, a grans línies, podríem dir que dedica més pàgines (des de jove amb els inicis periodístics a *La Veu de Catalunya* fins als darrers escrits de maduresa, *Meditacions en el Desert*, per exemple) a temes com ara la primera guerra mundial, tant en la seva versió de crònica simultània als fets, com amb les reflexions i també cròniques de tot el procés de la política europea que a través de diferents tractats de pau i conferències volien passar pàgina d'aquell conflicte. En aquest apartat Gaziell feu moltes consideracions sobre països de poder emergent en tots sentits com ara els E.U.A i la Rússia soviètica. També anar seguint i descrivint la trajectòria europea d'entre guerres, amb especial èmfasi a les polítiques exteriors de França, Regne Unit, Alemanya i Itàlia, amb capítols especials envers llurs polítiques colonialistes. I, finalment, dedica moltes línies i pàgines a la política espanyola, tant de projecció exterior com interior, i a la política catalana. En aquest apartat, la relació entre Catalunya i la resta d'Espanya així com el seu ideal paniberista prengueren un relleu especial, per això dedicarem apartats puntuals a aquestes darreres qüestions, en aquest mateix capítol.

Gaziell, igualment que passa amb tot comentarista polític, a més de donar la seva opinió sobre els fets que explicava i comentava, també optava sovint per expressar

³⁷⁹ I que per tant, els hauria de correspondre una suposada posició de poder o domini per damunt dels altres. Una presumpció que es basa en el fet de diferències entre persones, distincions produïdes per la pròpia Naturalesa.

projeccions de futur d'acord amb aquesta seva opinió i fets analitzats. I també com qualsevol altre comentarista polític, en fer tals projeccions, incorregué tant en encerts com en errors, cosa que no és res més que un resultat raonable donada la impossibilitat o la gran dificultat humana de prediccions de futur exactes (llevat, potser, d'algun cas especial). Els seus pronòstics i vaticinis, doncs, estan, en quantitat proporcional a tots aquells comentaris i anàlisis. A alguns altres vaticinis els passa que l'encert o error obtingut no resulta tant evident per declarar-los d'una manera o altra, i en funció de la interpretació que el lector en faci, pot semblar més aviat un encert o un error. En qualsevol cas, els seus vaticinis sobre el món de la política palesen el seu interès tan viu en aquesta qüestió.

Sobre el tipus de vaticini que queda subjecte a interpretacions per part del lector, hom pot aportar-ne un que té a veure amb una possible trajectòria política de l'Espanya, de l'Espanya encara sotmesa a les dificultats de la postguerra, que és quan Gaziél, el 1946, escriu aquest comentari. Cal recordar que Gaziél considera que el desenllaç de la guerra civil espanyola del 1936 fou resultat determinat per la posició que la comunitat internacional, especialment, encara que no només, dels estats europeus (alguns disposats a oferir ajut a un bàndol o a l'altre o bé mantenint una actitud voluntària de distanciament per no prendre partit per cap de les dues faccions en pugna) prenen en relació al conflicte. Doncs bé, en els pronòstics, força desesperançats, de Gaziél sobre el futur de l'Espanya sota la dictadura franquista, deia:

La solució, sols poden dur-la unes realitats internes que puguin recolzar-se en ajudes externes. Tot al revés, precisament, de la famosa política britànica de *no-intervenció*. Espanya només podrà sortir bonament del pou on ha caigut, si la'n treuen els mateixos que la hi deixaren caure: les grans democràcies del món. Fora d'això, ningú no sap quan en sortirà, però ja sembla cert que serà de mala manera.³⁸⁰

Una valoració conseqüent, dins de la mateixa qüestió, es produeix amb el pronòstic agre i desmoralitzat que Gaziél llança a la cara de la població espanyola:

Aquest poble, inermes i desemparat de tothom, a dins i a fora, només és bo per a caure en la més embrutida indiferència o la més negra desesperació.³⁸¹

Les castes dominants ho són tot a Espanya. Dessota d'elles no hi ha res més que servilisme aprofitat o un odi esgarriós, ocult però inextingible.

Què en pot sortir de tot això?³⁸²

Amb l'*embrutida indiferència* es refereix Gaziél a una mostra de la suposada psicologia social de la població espanyola, en la línia que hem trobat en l'apartat dedicat a les crítiques que dedica l'escriptor tant als sectors socials de dretes com d'esquerres. La *més negra desesperació* és de suposar que es refereix, més enllà del pessimisme que el resultat de la guerra hagi pogut produir en els demòcrates republicans, a la ventolera literària de depressió que amarà l'anomenada *generación del 98*, després del desastre colonial de Cuba i Filipines. Quant a la pregunta final de la darrera citació, sembla que insinuaria una resposta com ara aquesta: *res de bo*. Ara bé, sota quin criteri el lector consideraria encertat o fallat aquest pronòstic?

³⁸⁰ MD p.59.

³⁸¹ es refereix a Espanya.

³⁸² MD p. 58.

Un altre cas de vaticini que permet fer-ne avaluacions diferents, per tractar-se d'un pronòstic amb un termini temporal sense especificar, és un dels molts que Gaziell realitzà sobre el futur d'Espanya, entesa com l'estat polític que ell coneixia. En una carta a Pedro Laín Entralgo, el 1961, Gaziell, en plena maduresa, formulava així la seva visió de l'estat:

Tal como anda el mundo, no parece que la Península pueda seguir mucho tiempo en su estado actual. O se recobra para transfigurarse, o el día menos pensado puede saltar en pedazos.³⁸³

És evident que en parlar de la *Península* cal tenir en compte que en tal península no només hi ha l'estat espanyol. Gaziell tenia molt present aquesta qüestió. La concepció que Gaziell tenia de la Península Ibèrica, el seu paniberisme, l'hem de trobar més endavant en aquest capítol, però aquí, tot i que a continuació d'aquesta citació Gaziell fa referència a la futura i possible pèrdua colonial que haurà de sofrir Portugal i que forçarà aquest país a tenir en alguna mena de consideració el conjunt de la península, el nostre escriptor en el text de la carta referida més amunt, estava fent una digressió sobre el paper de Castella i les comunitats perifèriques peninsulars, entre elles Catalunya. És la relació entre aquestes comunitats, amb una rectificació profunda del paper que Castella ha tingut en l'Espanya d'Àustries i Borbons, allò que Gaziell considera que està destinat o condemnat a transformar-se de manera inexorable. Sigui com sigui, hom podrà adonar-se, amb la continuació d'aquesta citació, que el final de la situació colonialista de Portugal està ben pronosticat per Gaziell.³⁸⁴ En canvi, no pot ser aplaudida, de moment encara, com a pronòstic reeixit, la convicció de Gaziell que Portugal, un cop ensorrat el seu caràcter colonial, es girarà cap a Espanya, amb alguna mena d'intenció d'entesa política o acord tendent a algun tipus d'articulació també política entre ambdós estats:

Portugal, por su parte, perderá sin remedio las inverosímiles colonias que todavía conserva, cuando los poderosos del mundo ya llevan perdidas las suyas, y que constituyen su único, su último recurso vital. Privado de ellas, Portugal volverá con dolor los ojos a sus espaldas, hacia esta Península que, por justificado miedo a Castilla, durante largos siglos no ha querido ver ni en pintura.³⁸⁵

Un cas de pronòstic que, de manera general, sembla que pot ser donat per ben encertat, seria el que feia el 1937, exiliat a París, després de lamentar la seva situació, sotmès a persecució per membres dels dos bàndols de la guerra civil espanyola:

Per altra banda —contra el que creuen molts del espanyols també refugiats a París, i fins la majoria dels francesos—, a mi em sembla que la

³⁸³ OCC p. 1745.

³⁸⁴ Cal recordar que Portugal va anar perdent o abandonant les seves darreres colònies al continent africà (com a corol·lari de l'ensulsiada de la dictadura salazarista, resultat de la revolta de les forces armades portugueses del 1974 —Revolució dels Clavells—), acabant-se així el seu dilatat període de potència colonialista en aquell continent, al llarg de la dècada dels 70 del s.XX, en unes dates molt properes a les que Gaziell havia realitzat el seu pronòstic: Angola (1975), Cap Verd (1975), Guineia Bissau (1974), Moçambic (1975), Sao Tomé (1975), Príncipe (1975), Cabinda (1975)

La pèrdua de les colònies asiàtiques es produí en el darrer quart de segle XX i també una mica més tard: Daman (1974), Diu (1974), Goa (1974), Macau (1999), Timor Oriental (2002).

³⁸⁵ OCC 1745.

guerra civil a Espanya va per llarg, i fins tinc por que no serà sinó el començament d'una catàstrofe molt més grossa, que esclatarà a tot Europa.³⁸⁶

El resultat i encert d'aquest vaticini són impressionants i donen idea del gran abast i precisió de l'anàlisi política de Gaziell: la guerra durà encara dos anys més i, efectivament, aquella guerra civil va ser el prolegomen ideològic i l'assaig armamentista de la segona guerra mundial, en què va quedar involucrada *tot Europa*.³⁸⁷

En plena república espanyola (1934), Gaziell analitzava un tema al qual havia dedicat, i encara ho feia, molta atenció: la relació o inserció de Catalunya dins d'Espanya, com a pol oposat de la mentalitat castellana. En aquest context sociològic i en l'estadi republicà de l'inici del bienni negre radical-cedista, acabat d'estrenar, Gaziell especulava:

Porque si bien podemos decir con verdad que la república en España se debe en gran parte a Cataluña, es también indudable que el porvenir de Cataluña depende, aún en mayor grado, de la conservación de la república. Un régimen que en España surgiese violentamente, derribando al actual —y no es difícil, sino hasta muy probable, que la cosa se intente—, podría ser fruto de cualquier región española, menos de Cataluña. Sería con toda probabilidad, engendro de Castilla o de las tierras castellanizadas. Y por este mero hecho implicaría, respecto a la actual república y contra su espíritu, una reacción uniformista y centralizadora.³⁸⁸

L'encert del vaticini de Gaziell és també inqüestionable, a la llum de la trajectòria política de la dictadura franquista, que enfonsà la segona república espanyola. El caràcter *uniformista i centralitzador* d'aquella reacció militar i dictadura conseqüent saturen de dramatisme el pronòstic de Gaziell, especialment quant a Catalunya al llarg del període de vigència d'aquella dictadura militar.

Una avaluació de la trajectòria espanyola que fa preveure la guerra civil del 1936 la feia Gaziell un parell de mesos abans de la fatídica data del juliol d'aquell any: un fenomen que palesa la impossibilitat d'una convivència harmònica i pacífica dels habitants del país. Deia:

Toda España, con excepción de Cataluña, políticamente vive en una atmósfera precursora de guerra civil. Y Madrid es el horno principal de donde brota ese vaho irrespirable. El país está dividido en dos bandos que quieren aniquilarse mutuamente, con una buena fe ingenua y bárbara, porque creen que les es imposible convivir. Es el mismo fenómeno castizo que viene repitiéndose a través de los siglos: los habitantes de España, cuando no pelean inútilmente contra el extranjero, se pegan entre sí.³⁸⁹

³⁸⁶ OCC p. 1354.

³⁸⁷ Cosa que no vol dir que en fos causa directa, ni, potser, indirecta. Però el fet és que la situació política d'Espanya, durant la segona república, i el desenvolupament de la lluita produïda per la rebel·lió militar del 1936 obligà moltes potències europees a adoptar certes actituds, resolucions i accions. Tal actituds i accions serviren en bona mesura per poder-se fer una idea de l'abast de l'enfrontament políticoideològic que s'havia generat a Europa després de la primera guerra mundial, així com per posar a prova el potencial bèl·lic d'algunes d'aquestes potències.

³⁸⁸ LV "Los dos polos de España". 19/01/1934.

³⁸⁹ LV "El Arca" 15/05/1936.

I, encara en el context internacional, onze anys abans de l'esclat de la segona guerra mundial i com a conseqüència, el 1928, del repàs que Gaziell feia de les converses de pau produïdes en acabar-se la primera, veia que darrere aquelles converses hi havia el defici de les potències guanyadores per imposar la seva influència en el món, malgrat envoltar els seus propòsits de paraules de pau. Per això, a partir de l'anàlisi d'aquella situació, Gaziell veia amb tota claredat que el procés que havia començat amb el Tractat de Versalles anava de dret cap a una altra conflagració europea i mundial. Per això al diari madrileny *El Sol*, escrivia:

Hoy no se habla más que de paz, todo el mundo no desea y busca nada más que la paz. Pero se busca con tales medios y por tales caminos, que se necesita estar ciego [...] para no ver que así, tarde o temprano, iremos a parar en otra guerra. Mientras de la paz hayan de encargarse los estados mayores, los diplomáticos, los estrategas, los fabricantes de armamentos, los ejércitos, las escuadras y los aviones de bombardeo, será exactamente como si en el milagro de la salvación de las almas fuesen los demonios los encargados de llevarlas al cielo.³⁹⁰

Onze anys més tard d'haver escrit aquestes paraules, esclatava la segona guerra mundial, la guerra que l'escriptor guixolenc pronosticava.

En una panoràmica objectiva i imparcial, cal reconèixer que l'anàlisi política de Gaziell no sempre el duia a averanys, per sort o per desgràcia, tan encertats. Trobem, també, en l'escriptor pronòstics que no s'acompliren. Hom pot trobar diverses raons per a tals fallades en la punteria política de Gaziell, però probablement hi devien tenir un pes considerable els propis apriorismes socials i polítics. Aquesta és una qüestió que, de prop o de lluny, sempre intervé en l'anàlisi i comentari polítics, i, adonar-se del fatalisme que comporta, no sempre l'analista o el comentarista saben o són capaços de tenir-ne consciència, de superar-los o d'obviar-los per tal d'ajustar més llurs prediccions. D'alguna manera els interessos i preferències polítics, socials, econòmics, del propi comentarista juguen un paper que cal tenir en compte a l'hora de l'avaluació de les seves anàlisis i pronòstics.

Aquesta és només una insinuació, que per dur-la a una confirmació o a una desestimació definitives caldria dur alguns pronòstics de Gaziell a una confrontació amb la situació final que l'escriptor descrivia o vaticinava. Aquesta tasca comportaria entretenir-se en molts detalls històrics que ara no semblen convenients d'inspeccionar, a part que ni aquesta mateixa inspecció estaria lliure de sospites d'incórrer igualment en aquells mateixos apriorismes que hom pot atribuir al mateix comentarista que voldria posar en evidència.

Sigui com sigui, Gaziell, doncs, sembla que no tingué prou encert en alguns altres vaticinis que realitzà. A mode d'exemple, i en aquest sentit, Gaziell escrigué un article a *La Vanguardia*, el febrer de 1936, en aquell article ell mateix s'ocupa de recordar alguns vaticinis que havia llançat a l'inici de la segona república a propòsit de les incapacitats de govern del país, que ell descobria tant a les formacions polítiques d'esquerra com a les de dreta. I segons la seva mateixa opinió, la trajectòria política de la segona república confirmava del tot tals vaticinis. S'ha de dir que aquells pronòstics recorrien un trajecte que ja havia practicat Gaziell anys abans (i també ho faria anys després), tal com ho hem pogut veure en l'apartat, del present capítol, *Esquerres i dretes polítiques: bolxevisme i burgesia*. Però allò que crida l'atenció quant a vaticinis és el

³⁹⁰ ES “¿Ha habido escarmiento?” 22/08/1928.

final de tal article quan afirma que no creu probable l'establiment o la instauració de cap govern dictatorial a l'Espanya de l'època. La raó que aporta per defensar tal tesi és que no hi havia, aleshores, cap *comú denominador emotiu* que pugui donar suport, fonament o estímul a tal dictadura. No és que Gaziell no vegi probable que es produeixi una guerra civil a Espanya (ja hem vist l'encert d'aquest vaticini en una citació de la pàgina anterior), allò que no veu probable és que aquell possible i suposat conflicte civil hagi de comportar la instauració d'un dictadura. Cap *dictadura sòlida*, com ell l'adjectiva. Al cap de poc més d'un parell de mesos després de la publicació d'aquelles línies, esclatava la rebel·lió militar contra el govern de la república i, a continuació quedava instaurada una dictadura militar, que havia de durar quaranta anys. En quin sentit no va ser prou sòlida aquella dictadura, després de mantenir-se durant tants anys?

Ara bé, i aquí cal fer referència a allò expressat línies enrere sobre els apriorismes polítics freqüents en un comentarista polític, Gaziell temia més una dictadura d'estil soviètic, que no de signe contrari. Les darreres i recents eleccions republicanes del mes de febrer, en què obtingueren el govern les esquerres, el *Frente Popular*, al conjunt d'Espanya, coalició de republicans i socialistes, i l'anomenat *Front d'Esquerres a Catalunya*, espantaven Gaziell en el sentit de tenir tant present els fets de la revolució soviètica, esdevinguda dinou anys enrere. És per això que, en aquell article, Gaziell escrivia:

Yo no creo en la posibilidad de ninguna dictadura sólida, en la España de hoy. Nos falta una base, un común denominador emotivo, donde fundamentarla. Pero si, desgraciadamente, nos metiésemos en la cabeza que hemos de tener una o varias, la que me da miedo a mí no es la posible dictadura blanca, sino la posible dictadura roja.³⁹¹

Com haurem de veure, una mica més endavant, Gaziell hagué de lamentar la diferent valoració preferent de les dues parts d'aquesta disjuntiva entre dictadures, no pas per voler invertir tal valoració, sinó per constatar la necessitat d'haver d'aplicar-los la mateixa valoració negativa.

3.2 Espanya i Catalunya:

3.2.1. Espanyolitat i la qüestió espanyola: població, partits i classes socials a la Segona República

Gaziell proclamà moltes vegades al llarg de la seva obra una irrenunciable espanyolitat, al mateix temps que també una irreductible catalanitat. No només reclamava i proclamava com a pròpies tals categories (que de moment no cal adjectivar amb termes polítics) sinó que les manifestava i sentia com categories plenament compatibles. Probablement, en aquesta seva actitud, hom hi podrà descobrir una raó idònia, de vegades de fons i de vegades directa, per a moltes de les polèmiques en què es trobà immers.

Per tal de mostrar el caràcter dramàtic de l'evolució ideològica de Gaziell en aquest tema, convindrà anticipar una mica la posició final que acabà adoptant. I així, tot i que més endavant caldrà aportar-ne les citacions corresponents, cal saber que en els seus anys de plena maduresa i a la vista de l'evolució política d'Espanya dins del règim franquista i de la situació política i cultural de Catalunya, Gaziell acabà desdient-se de la

³⁹¹ LV "El dilema de España". 21/02/1936.

presumpta harmonia d'aquelles dues categories, que ell inicialment presumia de mantenir i d'arborar, admetent a la fi la impossibilitat de tal compatibilitat.

Però per arribar a aquest punt final caldrà veure la seva personal evolució en la defensa de la compatibilitat d'aquelles dues categories.

Primer cal dir que, per a Gaziell, "espanyolitat" i "catalanitat" no volien dir "espanyolisme" i "catalanisme". En Gaziell hi ha una certa complaença d'acceptar una noció naturalista del fet nacional, del nacionalisme. És aquella posició (la "nació natural") pròpia de Prat de la Riba³⁹² i, justament, aquella que desestimava Rovira i Virgili³⁹³ a l'hora de justificar-ne la reclamació del dret de sobirania.

De l'ús que fa Gaziell d'aquells dos conceptes hom pot deduir-ne un nou aspecte i endevinar-ne un altre. Ambdós constitueixen dos puntals fermes de la concepció que Gaziell tenia de la relació passada, present i futura entre Catalunya i Espanya, una concepció que, un cop més, és allò que el feia mereixedor de les més dures crítiques i dictèris.³⁹⁴

La primera cosa que hom pot deduir, de manera coherent, de la suposada compatibilitat entre "espanyolitat" i "catalanitat" és que, en el cas de compatibilitat, la independència de Catalunya o la seva secessió d'Espanya no tindria raó de ser, ni de perseguir-la, ni de ser promoguda. Si aquests dos pols són compatibles, per quina raó caldria trencar o canviar radicalment la comunicació entre aquests dos pols? Gaziell, al llarg de la seva obra periodística (ho hem d'anar veient a continuació) dedicà moltes línies a argumentar de manera brillant i documentada la seva oposició a la independència o secessió de Catalunya.

L'altra aspecte de la relació compatible entre aquells dos conceptes és que Gaziell, en ésser contrari al nacionalisme (tal com aquest concepte anava agafant embranzida en les primeres dècades del s.XX), no reconeixia per al cas d'Espanya l'existència d'una actitud nacionalista que s'orientés contra Catalunya o contra el nacionalisme català. Gaziell sembla donar per entès que en els estats europeus (especialment Espanya i França) no hi ha presència de cap actitud política que hagi de ser qualificada de nacionalisme. El nacionalisme, en l'ideari gaziellian, emergiria en aquelles col·lectivitats de l'interior d'un estat, que se senten víctimes d'algun greuge (polític, cultural, econòmic, lingüístic) per part d'aquest estat. El greuge, en tot cas, no seria resultat de cap nacionalisme agressiu o lesiu de l'estat contra una determinada col·lectivitat, sinó, en tot cas, resultat d'una gestió política i administrativa deficient, que, amb els mitjans, recursos i estratègies adequades hauria i podria ser convenientment esmenat. En qualsevol cas, per a Gaziell, el nacionalisme (de provenença només catalana) que podria mostrar-se com a estratègia política digna de consideració i respecte per a qualsevol anàlisi política seria el d'aquell nacionalisme que, senzillament, busca la reparació del suposat greuge i que, en aquest propòsit, va a la recerca de modificar, ajustar i perfilar de manera més satisfactòria la relació entre Catalunya i Espanya. Una postura política com la de Rovira i Virgili, reclamant una

³⁹² Cf. Prat de la Riba, Enric. *La Nacionalitat Catalana*. RBA- La Magrana, 2013, Barcelona. Cp. VIII. p.103 i següents.

³⁹³ Cf. Rovira i Virgili, Antoni. *Nacionalisme i Federalisme* Ed.62, 1982. Barcelona. Per tenir una idea panoràmica de la preeminència dels drets "racionals" en front de drets "naturals" d'un poble a l'hora de reclamar el reconeixement nacional o d'expressar la seva voluntat sobirana, en la tesi de Rovira i Virgili, cal confrontar diversos capítols de l'obra ara citada, però per obtenir-ne una petita mostra pot servir una lectura de l'apartat *Nacionalisme contemporani* p. 128 i següents de l'obra citada.

³⁹⁴ Ja hem vist a l'inici d'aquest tercer capítol el context políticocultural català i espanyol que fa de rerefons en les polèmiques gaziellianes. Al cor d'aquestes polèmiques, la relació Espanya-Catalunya que Gaziell de manera implícita o explícita defensava, hi havia aquesta qüestió. Aquesta qüestió, doncs, va ser el motor de fons de les polèmiques: polítiques, artístiques (literàries, arquitectòniques, etc.).

relació amb Espanya, damunt la base que l'estat reconegui la categoria de nació per a Catalunya o la de Prat de la Riba ("a cada nació, un estat") no tenien lloc en l'ideari polític de Gaziell. Haurem de veure, a la fi d'aquest apartat, com Gaziell lamenta aquesta seva actitud estricta i com, també, a la llarga, acaba acostant-se, ni que sigui tímidament, a les propostes mateixes de Rovira i Virgili, amb qui havia d'haver discrepat tant, de forma implícita o expressa.

Caldrà veure algunes mostres de les seves proclames d'espanyolitat i de catalanitat, així com d'oposició declarada contra el separatisme o independència de Catalunya.

El plantejament de l'autoreivindicada espanyolitat de Gaziell precisa, abans, d'una panoràmica sobre la concepció que Gaziell tenia d'Espanya, tant des del punt de vista històric com del moment present.

Gaziell analitza la realitat de l'estat espanyol a partir del procés històric de la seva construcció. I aquesta anàlisi té en compte dos aspectes: per una banda hi hagué un projecte històric que s'instal·là amb la unió dinàstica dels Reis Catòlics i la posterior fallida de tal projecte quan aquella unió passa a mans estrangeres (Àustries i Borbons). Per altra banda hi ha el protagonisme de Castella que, per a Gaziell, és la veritable protagonista de l'evolució, consolidació i resultat actual d'una Espanya amb unes específiques característiques territorials, lingüístiques i de mentalitat.

Aquesta determinada situació de l'estat espanyol (tenint sempre en compte que Gaziell veia en la creació i consolidació de l'estat de Portugal, com estat separat d'Espanya, un testimoni innegable de la fallida del projecte inicial dels Catòlics de l'establiment d'un projecte estatal que tingués sentit sociològic i ètnic) és anomenada per Gaziell *esguerro territorial* o *esguerro de la Península Ibèrica*.

Aquest esguerro, com s'ha dit, tingué origen en la fallida del projecte polític que Gaziell atribueix als Reis Catòlics. Llur projecte hauria consistit en el propòsit d'acollir en una unitat compartida la diversitat dels pobles peninsulars. És a dir, es tractava de la consecució i gestió d'una unió, no d'una unificació.

Ja el 1919 Gaziell, als inicis de la seva carrera professional, reconeixia la realitat diversa dels pobles d'Espanya, així com la dificultat d'articulació harmònica de tal diversitat:

En España y en la Península entera, encontramos una pluralidad caótica de sensibilidades locales, independientes e indiferentes entre sí, y a menudo contrarias, que no convergen en un solo y único centro medular patriótico. Hay una lamentable multiplicidad de fibras; lamentable, no porque sean muchas y en cierto modo autónomas, sino porque nunca llegan a vibrar al unísono, [...]lo que pone en vibración á uno cualquiera de esos núcleos nerviosos que integran el solar ibérico, deja insensibles á los demás, cuando no despierta en ellos reacciones opuestas, eternamente estériles.³⁹⁵

Gaziell comentà diverses vegades aquest seu parer, i encara vint anys més endavant el mantenia en el seu ideari, alhora que lamentava la impossibilitat d'harmonització de les parts d'aquella diversitat. I un dels molts moments que li inspiraren tal concepció decebedora de la realitat espanyola, fou un dels seus viatges a Portugal. A *Portugal enfora* escrivia:

³⁹⁵ LV "Los Balkanes de Occidente". 11/03/1919.

Quina varietat més rica és la Península! El gran problema històric no resol —que els Reis Catòlics duïen entre cella i cella, però hagueren de morir deixant-lo enlaire, al punt de perdre's el fil— fou el de trobar una estructura prou ampla i flexible perquè dintre hi cabessin tots els peninsulars. Probablement fou un somni: ja fa massa temps que va ser fet, i quan un fenomen espiritual d'aquesta mena no es condensa i concreta en una realitat, vol dir que li deu mancar consistència.³⁹⁶

Hom pot adonar-se, més enllà de l'encert o de la realitat en l'atribució de tal projecte als Reis Catòlics, de la sospita que el text respira en la part final quan posa en dubte la consistència del projecte en qüestió, en la mesura que opina que no va arribar a fer-se realitat. Aquesta fallida del projecte dels Catòlics era per una causa intrínseca del propi projecte (un projecte que ja fos inviable en la seva pròpia definició o formulació) o es produí per causes externes?

Cal tenir en compte que, en aquest text, Gaziell ja és una persona entrada d'anys (1960, és a dir, setanta tres anys d'edat). És, doncs, la constatació de la inviabilitat d'aquell projecte una manera que té Gaziell de mostrar (tal com hem de concretar més endavant) i de reconèixer i d'admetre la inconsistència de la seva suposada i aspirada compatibilitat entre "espanyolitat" i "catalanitat" com a actituds que ell sempre havia mostrat com a pròpies i com a actituds a promoure?

En un segon viatge a Portugal, traslladat a les pàgines de *La Península Inacabada* insisteix en la constatació de la inviabilitat final d'aquell projecte que volia convertir les terres de la Península Ibèrica en un concert fet de diferències harmonitzades i coordinades. Ara, la constatació asèptica que realitza en el primer viatge a Portugal, esdevé, en el segon, un resignat lament. Un lament que s'escapa de qüestions estrictament politicoeconòmiques i que busca el fonament en l'insondable tarannà de l'individu humà.

L'única dissort —no pas natural, sinó fruit de l'esquifida capacitat humana— ha estat, és i serà, mentre els homes mateixos no hi posin remei, la de no haver encara mai vist el partit que es podria treure d'estructurar harmoniosament totes aqueixes ànimes grans i xiques, dins el cos esguerrat que avui les conté totes. I fer-ne un organisme nou i sanítos on poguessin cantar i esplaiar-se d'aquella faisó ideal que intuïa només, com a visionari que era, el nostre Joan Maragall. Aquest és el corc peninsular.³⁹⁷

Gaziell busca, a la seva manera, algun tipus de responsabilitat concreta en aquella mancança. I una d'elles la troba en el paper que ha protagonitzat Castella, com a veritable impulsora d'Espanya en la seva fesomia política històrica i present. La idiosincràsia d'aquest poble peninsular l'ha dut a crear l'estat d'acord amb un tarannà que no ha acceptat mai plantejaments aliens i diversos. La unificació de la península només podia intentar-la Castella amb la promoció dels trets de la pròpia personalitat, que Gaziell ubica en l'heroisme i la fe. Qualsevol esperit peninsular que en la seva manifestació resulti separar-se del dogma castellà no ha estat consentit pel poble protagonista de la unificació en curs. La diferenciació és, als ulls de l'esperit castellà, pura heretgia. La conseqüència, segons Gaziell, no pot ser altra que aquesta:

³⁹⁶ OCC p. 897.

³⁹⁷ OCC p.1083.

I aquesta irreductible posició de Castella ha provocat la contraposició natural: tot el que a la Península no és, no pot ser ni serà mai Castella (encara que el mateix refractari vulgui entestar-se a ser-ho) ha estat portat, una hora o altra, o repetides vegades, a caure en la temptació centrífuga, com a remei suprem.³⁹⁸

Totes aquestes paraules queden escrites a mode de corol·lari d'una reflexió que Gaziell va mantenir durant molts anys. Foren escrites en moments de reconsideració gairebé final de tot aquell camí que ell havia practicat a bastament, expressant-lo en diaris i revistes. Hom ja pot endevinar que en aquesta recapitulació, l'esperit crític que l'anima no és pot fondre ni ser acusat d'espanyolisme ni de castellanisme (tampoc de catalanisme, és clar). Aquests valors que, aquí, poden endevinar-se com un lament, perquè posa d'evidència una dinàmica política, una personalitat política que impedeix la realització d'un ideal que Gaziell (ho hem de veure més endavant) va maldar per promoure: el de l'harmonització de tots els esperits peninsulars. Aquest ideal pot ser aparellat o identificat amb un espanyolisme o castellanisme militants? Una lectura superficial d'aquestes línies ja mostra que una identificació com aquesta aniria ben desorientada.

Ara bé, Gaziell no sempre havia lamentat el castellanisme (la promoció i expansió de la mentalitat castellana) com el problema fonamental, com l'inconvenient intrínsec, que ha impedit assolir aquell objectiu que ell mateix maldava per aconseguir. Durant molts anys Gaziell havia promogut valors castellanitzadors com a riquesa sociològica i cultural constitutiva del tresor patrimonial peninsular, un tresor que no podia ser menystingut ni arraconat, no només per tractar-se de trets propis de l'esperit protagonista de la creació d'Espanya, sinó perquè eren un valor indiscutible en si mateixos. Incórrer en aquest propòsit era errar el tret que impedia albirar el futur d'una península harmonitzada políticament i espiritualment, la idea política superior per a qualsevol habitant d'aquest racó europeu. Però justament aquí (que correspon al període de dedicació periodística de Gaziell) el nostre escriptor no sabé o no volgué adonar-se que per més digne, noble i políticament superior que fos aquest seu plantejament polític d'abast peninsular, l'oportunitat no era la més adient per obtenir-ne consideració, suport o una alta estima. És veritat que les paraules de Gaziell tenien un públic que sintonitzava, ben segur, amb la seva opinió, però en aquell mateix públic hi havia sectors socials que en llegir tals opinions, prenien llur autor com a referència i model d'allò que calia combatre, per oposar-se a un altre projecte que aquest sectors tenien el propòsit d'endegar. En definitiva, les opinions de Gaziell, a propòsit del tema que estem veient, topava frontalment amb el catalanisme polític combatiu de les primeres dècades del s.XX, un moviment polític que arborava cada vegada amb més decisió el testimoni que li havia estat lliurat pel catalanisme literari i florallesc de la Renaixença, encetat als inicis del segle anterior.

Caldrà, doncs, veure en quina mesura i de quina manera les opinions de Gaziell xerricaven i encenien rèpliques i dieteris contra ell mateix. Unes opinions que provenien de membres de la seva mateixa generació, i que per això li resultaven tan desoladores i displicents. Veurem algun exemple, doncs, que mostren aquella "inoportunitat" de l'espanyolitat i catalanitat que exhibia Gaziell.

Gaziell admet la influència patriòtica que hom abocava sobre la mentalitat d'uns infants que començaven a bastir nocions de política durant el capítol de la pèrdua de les darreres colònies espanyoles (darreries de s.XIX). Una influència que, d'una manera o

³⁹⁸ OCC. p.848.

altra havien de decantar l'incipient sentiment nacional o nacionalista de joves escolars com ell:

I, sobretot, mai no s'ha pensat, que jo sàpiga, en l'estrall que la desfeta produí a les ànimes adolescents, en els estudiants, els aprenents i fadrinets de l'hora, que obrien els ulls per primera vegada a les coses del país i veien i sofrien aquella immensa vergonya.[...] Dins aqueixa massa trista estàvem submergits els espanyols que llavors teníem entre deu i quinze anys, Érem uns infants dissortats, als quals, a l'hora més tendra i pura de la vida, els grans havien mostrat cínicament les vergonyes de la seva mare. Aquestes exhibicions abominables són de les que deixen marcat per sempre més.³⁹⁹

Quan Gaziell parla, aquí, de *vergonya*, cal puntualitzar que no es refereix a cap sentiment que pugui ser considerat com a vergonya aliena.⁴⁰⁰ Tot el contrari, aquell nen o jove, que era Gaziell, fou colpit per una circumstància històrica perquè se sentia, també, identificat amb la part més afectada de manera negativa pel resultat o les conseqüències de l'acció. És a dir el sentiment de Gaziell, no pot ser d'altra manera, era resultat de la influència que l'estat distribuïa per tota la ciutadania. Gaziell era un receptor de tal influència, i aquesta influència (a més d'altres factors que línies enrere hem donat a entendre) havia de jugar igualment un paper de primer ordre a l'hora de la manifestació pública dels seus sentiments patriòtics, que, en aquest cas, vol dir la manifestació i l'alta estima d'aquells valors que eren patrimoni històric (patrimoni cultural, sobretot) de la realitat estatal espanyola. Aquest seria el procés de generació de la seva espanyolitat, la seva alta estima dels continguts d'aquesta espanyolitat i la seva negativa a renunciar-hi per qüestions de confrontació política (tal com Gaziell devia considerar que era una de les estacions de la trajectòria del catalanisme, especialment del catalanisme noucentista).

És tenint en compte tota aquesta circumstància que cal llegir la considerable quantitat de paràgrafs que Gaziell va dedicar a reivindicar amb afany alligonador la seva espanyolitat (i ho féu aprofitant l'oportunitat d'actualitats ben diverses). Convindrà, doncs, observar-ne alguns exemples i adonar-se que Gaziell mantingué viva la idea d'espanyolitat durant una llarga etapa cronològica, tot i que, de manera progressiva, a mesura que en la vida política espanyola les exigències d'un política democràtica es van fent cada cop més decidides (especialment a partir de la dictadura de Primo de Rivera i l'ingrés en la política de la Segona República), l'espanyolitat de Gaziell es va transfigurar en les tesis del projecte paniberista.

A mode d'interès en l'harmonització de les sensibilitats i sentiments de la diversitat de pobles d'Espanya, Gaziell, com a manera de mostrar la seva convicció i preferència, transcriu la conversa amb un amic estranger seu sobre la necessitat de reconèixer i admetre que per sota de tanta diversitat cal reconèixer o fomentar el sentiment d'espanyolitat. Convé puntualitzar, però, que es tracta d'un sentiment que, per a Gaziell, queda lluny de qualsevol projecte de castellanització:

³⁹⁹ OCC p. 477.

⁴⁰⁰ Tot i que és veritat que quan hom s'adona que està generant al seu interior una empatia que li permet assumir la vergonya que se suposa que una segona persona està experimentant, també se sent commogut amb major o menor intensitat per aquell sentiment que és reconegut com a resultat d'una circumstància en què ell no hi està implicat (si mes no, de manera directa).

Los nacionales de un país cualquiera —continuaba mi amigo— dan una importancia extraordinaria á sus singularidades locales, hasta el punto de olvidar por ellas la superior unidad que les envuelve á todos. Los extranjeros, en cambio, perciben con mucha más claridad y amplitud que los mismos indígenas sus rasgos comunes, porque las diferencias sólo les interesan como signos secundarios de manifestaciones pintorescas.[...] Después de vivir largo tiempo en la Península y de comprobar su innegable diversidad, llegué á la única conclusión de que todos ustedes eran, sin excepción alguna, enormemente y exclusivamente españoles.⁴⁰¹

La guerra del Marroc era una ocasió que requeria una crítica aguda contra la política del govern espanyol, i que, ahora, permetia manifestar la indeclinable espanyolitat per la qual maldava Gaziél. Davant de la il·lusió que el malson del conflicte amb el Marroc pogués arribar a la seva fi d'una vegada per totes, escrivia:

Al leer la noticia, a la mayoría de los españoles nos parecería estar despertando de una pesadilla.[...] Se objetará, también, que si los españoles sentimos una invencible aversión por Marruecos, la culpa de ello la tienen los gobernantes, que no han sabido, con sus actos, trocar esa repugnancia en afición.⁴⁰²

El 1926, saludant la presentació i l'ideal integrador de *La Gaceta Literaria*, una publicació quinzenal que havia de sortir al carrer pocs mesos després, escrivia Gaziél:

Varias veces mi admirado amigo *Andrenio* me ha indicado la casi imposibilidad de procurarse libros catalanes en Madrid. Son muy pocos los intelectuales madrileños que necesitan libros de esos. ¿Me creerá *Andrenio* si le digo que la mayoría de los intelectuales catalanes tampoco leen muchos libros castellanos y están hartos mejor enterados de lo que se publica en París, en Berlín o en Londres, que de lo que sale en Madrid? Esto es, para mí, un verdadero escándalo, por una y otra parte.⁴⁰³

L'espanyolitat de Gaziél li fa fer servir moltes vegades expressions com "nuestro pueblo" o "nuestra sociedad" o "nuestro país" per referir-se al conjunt d'Espanya. En canvi a l'hora de parlar de Catalunya, utilitza, simplement, aquest nom. I, per tant, l'abundància d'expressions com aquelles, mostra de manera clara la seva identificació o les seves identificacions en el tema que ens ocupa, o mostra també la seva preferència com a ideal o referència col·lectiva, amb conseqüències polítiques, a tenir en compte.

En la seva crítica a la mentalitat política apàtica dels espanyols, que facilita l'aparició i consolidació de dictadures militars com el cas de la de Primo de Rivera (1923), dona mostres, Gaziél, de l'ús d'aquelles expressions i d'identificació amb l'espanyolitat:

Esto es lo que el conde de Keyserling, que visitó España en 1926, llama con expresión maravillosamente exacta, el imperio del espíritu práctico de Sancho Panza.[...] Sancho Panza domina por completo el

⁴⁰¹ LV "Liberalismo y reacción" 13/05/1919.

⁴⁰² LV "La pesadilla" 5/07/1922.

⁴⁰³ LV "Una hermandad literaria" 20/11/1926.

panorama político de nuestra sociedad actual. El pueblo quiere hartarse y dormir...⁴⁰⁴

Un altre cas de la mateixa expressió d'identificació és:

Para ser buen patriota y casi casi persona decente, la inmensa mayoría de los españoles cultos entendieron durante largo tiempo que sólo podían llamarse conservadores o liberales. Y nada puede dar una medida tan exacta del atraso político de nuestro país como la comparación entre la estrechez ideológica y social que entre nosotros tenían esos conceptos de conservadorismo y liberalismo.⁴⁰⁵

Gaziel utilitza aquelles expressions, que el lector ha trobat en aquestes citacions, com a traducció de la seva espanyolitat. Cal insistir, però, que "espanyolitat" no volgué mai dir per a Gaziel "castellanització", ni "castellanitzat", ni tan sols "espanyolització", perquè darrere de la paraula "Espanya" hi havia, per a ell, una altra modalitat del nom estatal (que també usava), que era o és el de "les Espanyes". Aquesta diferència entre la singularització o la pluralització del nom de l'Estat revelava el seu projecte polític (i, alhora, la seva decepció per tantes dificultats polítiques o psicològiques) d'un Estat en què la integració de la diversitat esdevingués el ferm puntal de la seva constitució i consolidació. Darrera d'aquella expressió plural (així com darrere de la seva espanyolitat) hi batejava un projecte que va arrossegar fins als darrers anys de la seva vida, i que haurem de veure més endavant: una estructura federal per a Espanya (en què es fes palesa la realitat social i política de "les Espanyes") i l'ideal del paniberisme.

En la seva tesi del projecte del Reis Catòlics (que hem vist pàgines enrere) i en els inicis de la segona república espanyola (on la diversitat política atenyia cotes tan altes de crispació), ja promovia un ideal d'estructura política emergida de la diversitat natural dels pobles hispànics. Però aquell projecte, el dels Catòlics, malgrat la superioritat del propòsit inicial, començà ja a mostrar aviat senyals alarmants de la dificultat enorme que comportava. Els Reis Catòlics deixaren sense resoldre els problemes i dificultats que llur propi propòsit implicava. Aquesta manca de resolució es prolongà, per a Gaziel, en la història d'Espanya, fins al moment present. I aquí cal veure tal incapacitat de resolució com el motor genuí dels conflictes territorials que hom pugui descobrir en sòl espanyol. I així sentenciava de manera lapidària:

Algo parecido, aunque con menos estrago, ocurrió en Cataluña.⁴⁰⁶
De manera que la famosa historia de la unidad española, en realidad es la historia del separatismo español.⁴⁰⁷

Però la idea de l'harmonització de les diferències territorials i de les personalitat de "les Espanyes" i l'esforç històric per la creació i realització de tal idea continuava present en l'escriptor durant la segona república:

En la Península Ibérica venía luchándose trabajosamente, durante largos siglos, por alcanzar una íntima y suprema coherencia⁴⁰⁸. En el

⁴⁰⁴ LV "La hora de Sancho" 01/02/1929.

⁴⁰⁵ LV "La libertad como centro" 07/04/1929.

⁴⁰⁶ Gaziel, en aquesta citació, es refereix al fet històric de la separació de Portugal de l'òrbita política castellana.

⁴⁰⁷ LV "La tradición reanudada" 23/09/1932.

esfuerzo de los diversos núcleos cristianos, de las distintas nacionalidades ibéricas, de las Españas, como se las llamó hasta mediados de siglo XVII, se ve patente el indomable instinto de una hermandad espiritual y económica que va en pos de una fórmula política común, correspondiente a la maravillosa unidad geográfica que la sustenta.⁴⁰⁹

La tensió entre la idea del reconeixement de la pluralitat de pobles hispànics convivint en una diversitat ben articulada (aquest seria el contingut de *les Espanyes*), ben coordinada i harmònica, així com les dificultats per un habitant d'aquest territori, especialment per a un català, d'identificar-se amb cap altra mena de dibuix territorial i polític d'Espanya és el rerefons intel·lectual, ideològic i psicològic (probablement d'ascendència maragalliana) d'un article publicat a *El Sol*, diari madrileny, el 1929 en què tracta el tema de l'espanyolitat que ell reclama i exhibeix. Es tracta d'un article incisiu i políticament atrevit en el qual hom pot trobar-hi de manera clara i condensada de quina manera Gaziell entenia la seva proclamada espanyolitat. La publicació de l'article fou feta a les acaballes de la dictadura primoriverista, un any abans de la dimissió del general. Gaziell es demana en aquell article si pot considerar-se, ell, espanyol (“¿Seré yo español?”). En l'article el nostre escriptor es queixa de l'assignatura escolar d'història d'Espanya, que hagué d'estudiar en la seva adolescència, i de la qual sospitava que no podia ser que aquella fos la veritable història de la "seva pàtria". Tot allò que es veia obligat a aprendre d'aquella història: reis, dates, batalles... li semblava, diu, com un retrat de la seva mare morta, un retrat que no coincideix amb l'experiència i el retrat viu d'ella, que portava dins del cor. L'apassionat record de la seva mare coincidiria amb la *noble passió* amb què ell s'abocava a obtenir un coneixement viu, amarat del batec constant de la seva pàtria en l'esdevenir històric i en el moment present:

Más tarde comencé a preocuparme por la vida pública de mi país. Fuese lo que fuese el pasado de España, ¿qué debería hacerse ahora para mejorarla y engrandecerla en el porvenir?
Nadie en el mundo ha sentido tanto y con tal persistencia esta noble pasión como algunos españoles de nuestros días, y de manera especial, casi trágicamente fervorosa, algunos catalanes.⁴¹⁰

En l'article, Gaziell fa referència a la lectura d'un llibre recent de Hermann Keyserling (1880-1946), filòsof alemany amb un ideari familiar a Gaziell i amb influències de la intuïció bergsoniana, el pessimisme de Spengler i l'irracionalisme nietzschian, autors que el nostre escriptor valorava tant, malgrat una desigual sintonia amb ells. Keyserling, en aquest llibre fa un retrat d'Espanya, en ocasió d'una anàlisi de la societat europea. Gaziell llegeix amb avidesa el capítol sobre Espanya i no es pot estar de manifestar la seva disconformitat amb el dibuix que en fa l'alemany, més que disconformitat, l'escriptor guixolenc manifesta la nul·la identificació amb el retrat espanyol del filòsof alemany. La conclusió a què arriba Gaziell és que el batec plural d'Espanya no ha arribat als ulls del pensador centreeuropeu. El terme "les Espanyes", torna a emergir com l'expressió més ajustada de la veritable situació del territori hispànic, situació que no és altra cosa que la pluralitat, que Gaziell s'escarrassa de

⁴⁰⁸ Gaziell es refereix a accions de coordinació que s'havien produït entre diversos regnes hispànics a l'època de presència àrab a la península.

⁴⁰⁹ LV Ibidem. "La tradición reanudada".

⁴¹⁰ ES "¿Seré yo español?" 27/01/1929.

proclamar-ne el reconeixement i l'acceptació. En el retrat de l'alemany no hi surt el tret de la pluralitat hispànica, per això Gaziel no s'hi identifica:

Será forzosamente porque España es plural. ¡Ah, que deliciosa anchura, cómo dilata el alma este descubrimiento...!⁴¹¹

El sentiment d'espanyolitat passa, segons Gaziel, per aquest descobriment que, un cop realitzat, pot fonamentar intel·lectualment i ideològicament aquest sentiment, al qual sent que no té per què renunciar-hi:

En esa pluralidad maternal, que nunca hemos sabido englobar bajo la paternidad de un Estado único, estamos todos los peninsulares. [...] Yo me siento absoluta, profunda e indestructiblemente español: hijo de esas Españas que no son sólo meseta, ni Goya, ni Felipe II, ni inquisidores, ni otras realidades semejantes, sino todo eso y muchísimo más que no ha sido, no es ni será nunca nada de eso.⁴¹²

El mateix argument utilitza encara, Gaziel, a les acaballes de la segona república, quan les lluites entre les esquerres i les dretes polítiques, entre grups d'orientació proletària i grups d'orientació burgesa havien estigmatitzat ja de manera inexorable el rumb efímer d'una república espanyola que, segons el nostre autor, no trobava el camí adient per orientar la convivència dels pobles peninsulars. El problema clau d'aquella Espanya dels anys trenta, d'aquella Espanya per la qual tant es dolia Gaziel, és d'una dimensió allunyada de qüestions econòmiques i d'ideologies polítiques, és un problema d'ordre espiritual, psicològic. Aquest és, també, la clau per albirar la sola trajectòria possible, factible i ineludible del poble espanyol. Gaziel, per tal d'entendre i explicar, en què consisteix la dificultat d'harmonització d'aquest poble, per entendre què vol dir que el veritable problema espanyol és un problema d'ordre psicològic torna a la terminologia morfològica de la denominació del país: Espanyes *versus* Espanya:

cambiar de arriba abajo el sentimiento y el concepto que tradicionalmente han venido teniendo, por espacio de cuatro siglos, de sí mismo y de su propio país.

Este es el verdadero nudo de la España contemporánea. El problema económico —capitalismo o marxismo—, i el problema político —forma de gobierno—, son accidentales o formales, a pesar de su extraordinaria importancia.⁴¹³

La concepció i acceptació de la pluralitat és per a Gaziel l'únic camí de salvació que resta a un país tan fragmentat en totes els ordres col·lectius. Gaziel eleva el crit cap a aquell reconeixement i acceptació:

Se trata de saber si las Españas que formaron a España pueden volver a resurgir con renovada vida futurista [...], salir esforzadamente a la

⁴¹¹ ES Ibidem.

⁴¹² ES Ibidem.

⁴¹³ LV "Hacia las Españas" 24/04/1936.

tierra incógnita, a la llanura virgen y en flor, donde veamos y gocemos el dichoso resurgimiento de todas las Españas.⁴¹⁴

Hom pot veure, doncs, quin és l'abast del discurs de Gaziell al voltant de la seva irrenunciable espanyolitat: per una banda al naixement de tal sentiment hi ha contribuït la influència —via escolar— del mateix estat que ell analitza i critica. Aquestes mateixes crítiques, que de seguida hem de repassar, mostren la seva passió per un sentiment al qual no vol renunciar, que és el de la seva espanyolitat, sentir-se espanyol. Però, de seguida, la capacitat d'observació i anàlisi de Gaziell, de la realitat social del país li fa adonar-se que aquesta realitat no encaixa gaire bé amb la influència o l'adoctrinament rebut, i que la història d'Espanya ha servit més per fer impossible el projecte antic de la unió política peninsular que no per al contrari. Això fa que la seva espanyolitat, en la valoració de les diferents personalitats dels pobles hispànics, esdevingui un lament, una decepció amarga, per allò que España hauria d'haver assolit, per allò que hauria de ser i encara no ha estat. És la recuperació del reconeixement i acceptació de la pluralitat espanyola allò que engresca l'espanyolitat de Gaziell, que no té res a veure amb la realitat unitarista d'un estat polític sord del tot envers aquesta pluralitat. Aquest és, doncs el sentit d'espanyolitat amb què s'identifica Gaziell.

Aquesta espanyolitat, però, no estalvià les dures crítiques que Gaziell, tant en l'època de periodista com en la de publicació de llibres, etzibà a la política espanyola i a la societat espanyola i castellana. Cosa que, tampoc a la inversa, no serví per estimular les seves agres crítiques a la política i mentalitat catalanes. Aquestes dues qüestions, la crítica a la política espanyola i a la política catalana, són temes que plantejarem una mica més endavant. Ara, en canvi, com a continuació del tema de la definició de l'espanyolitat de Gaziell i per tal de dramatitzar la trajectòria del nostre escriptor, que arribà, cap a la fi dels seus dies, a un radical replantejament d'aquesta seva espanyolitat (i, si més no, a una situació de decepció i desesperança en la desitjada articulació de l'univers mental català amb l'univers mental castellà o, en definitiva en la seva reclamada necessitat que des d'aquesta mentalitat, des d'aquest esperit peninsular, hom acceptés obertament i amb sinceritat la diversitat peninsular i, en concret, la diferent personalitat de Catalunya) que el dugué a posar en qüestió, encara que no a desdir-se'n del tot (com hem de veure també més endavant), la seva consideració que durant tants anys havia mantingut i proclamat.

Aquest fet, que intel·lectualment comportarà una zona important de clarobscur, degué resultar per a Gaziell una assumpció dolorosa de manera especial i intensa, perquè, de prop o de lluny, equivalia, en bona part, a acotar el cap davant de les crues i nombroses crítiques i dicteris que al llarg de la seva carrera periodística havia hagut d'encaixar. No és pas que donés la raó a tals crítiques i atacs, però era el reconeixement per a Gaziell que la seva personal tesi fins ara sostinguda tenia quelcom, si no molt, d'insostenible.

Aquesta autocrítica que realitzà el nostre escriptor cal tenir-la en compte no només per veure la seva trajectòria en la concepció de la relació Espanya-Catalunya, sinó també en altres apartats com els abans enunciats sobre la crítica de la política espanyola i de la crítica del catalanisme i de la política catalanista, crítiques realitzades a la mateixa època en què ell abranda la seva proclamada espanyolitat.

Per totes aquestes qüestions caldrà ara, doncs, contemplar la contundent revisió de Gaziell que trastocà gran part de la seva concepció anterior sobre aquesta relació esmentada línies enrere.

⁴¹⁴ LV Ibidem. "Hacia las Españas".

En una carta de Manuel Llanas al director de la revista digital *Lletres Guixolenques*, en què li tramet fragments de la correspondència epistolar de Gaziell amb Jordi Rubió i Balaguer per a la seva publicació, l'estudiós de Gaziell valora el contingut d'aquests fragments:

Mentre escrivia (1954-1957) les cartes a Rubió reproduïdes fragmentàriament en aquesta nota, Gaziell concebia i redactava el gruix de l'obra literària: les memòries, les trilogies de viatges o el volum sobre Sant Feliu. I hi reflexionava sovint, sobre el plet hispànic, que l'havia obsessionat des de sempre i sobre el qual volia llegar, fins on la censura l'hi permetia, la darrera visió. A la vista de les opinions expressades en aquests textos, del tot desconeguts, aquesta visió convindrà revisar-la o, si més no, matisar-la. En qualsevol cas, l'abast d'aquest davantal de presentació no em permet ara d'estendre-m'hi.⁴¹⁵

Cal tenir en compte, com Llanas indica, que les cartes foren escrites en bona part durant els anys en què Gaziell produí i publicà la major part de la seva obra catalana, memòries i viatges, cosa que il·lumina amb llum insospitada moltes afirmacions i consideracions del nostre escriptor escrites durant en el seus viatges per terres hispàniques i també resulten ser una cloenda tan breu com demolidora i de decantació definitiva del molts dels aguts però cautelosos arguments del conjunt d'escrits realitzats entre 1938 i 1947, agrupats sota el nom de *Quina mena de gent som* i també d'afirmacions maragallianes⁴¹⁶ que Gaziell assumeix i que explica en la seva conferència de 1961, *La pàtria segons Maragall*, que haurem de veure més endavant.

Gaziell en aquests escrits manifesta obertament la valoració final de la seva creença perseguida, mantinguda i desitjada d'una entesa entre el món castellà i el món català, tema sobre el qual, durant tants d'anys, havia defensat la necessitat d'esforçar-s'hi veient-la tant necessària com possible, per tal de fonamentar dins del capítol de la pluralitat peninsular el capítol especial de la relació Espanya-Catalunya. Així, doncs, resulta que en una carta a Jordi Rubió i Balaguer, del 30 de desembre de 1954, li comunica el reconeixement de la impossibilitat definitiva de materialització de tal desig:

De tot això de les actuals relacions entre els intel·lectuals de Catalunya i els d'Espanya, no m'agrada parlar-ne. I no m'agrada perquè no hi crec: és a dir, no crec, en absolut, en la bona fe d'aqueixos tractes. Respecte de l'ànima catalana hi ha només dues menes de castellans: els que la neguen i l'odien francament, i els que, per combatre-la millor i desfer-se'n de la manera més insensible i segura, fan veure que la reconeixen i estimen. I, vols que t'ho digui? Per mi, els segons són els pitjors. Ara, que la falla essencial —ai!— és la nostra.⁴¹⁷

Aquesta carta posa en qüestió la seva insistència en la proclamada espanyolitat que Gaziell havia escampat ara i adés en el passat. Però, a més, i en el mínuscul fragment final d'aquesta transcripció, hi ha una alarmant insinuació sobre la seva també

⁴¹⁵ Fragment de carta de Manuel Llanas, del 11/04/2012, al redactor del present estudi sobre Gaziell.

⁴¹⁶ Especialment aquelles que palesen la vocació hispànica del poeta i que també Gaziell assumeix com a pròpies.

⁴¹⁷ Fragment de carta de Gaziell a Rubió i Balaguer del 30/12/1954 (Arxiu Rubió i Guilleumas) cedida per Manuel Llanas i publicada a *Lletres Guixolenques* n.1 (www.lletresguixolenques.com), Sant Feliu de Guíxols, juny de 2012.

abrandada catalanitat: posarà, també, Gaziel, en qüestió la seva reivindicada catalanitat, de la mateixa manera que en aquesta carta ho fa amb l'espanyolitat ?

L'esperada, i a la fi defraudada, bona entesa entre l'esperit castellà i l'esperit català torna a ser motiu de les paraules de Gaziel en una altra carta que gairebé un any després torna a fer arribar a Rubió i Balaguer:

Amb això dels castellans i els catalans, vull dir dels dos esperits, més que dels homes, m'està passant un fet ben curiós. Jo, almenys, l'hi trobo, perquè no l'hauria previst mai. Durant molts anys, gairebé tota la meua vida a Catalunya, vaig ésser un gran partidari de la bona intel·ligència entre Castella i Catalunya, tant, i amb tanta bona fe, que força sovint vaig caure —injustament, crec jo— en les ires dels *reconsagrats* d'aleshores, fins a ser-ne maltractat. Jo sostenia el meu honrat punt de mira perquè, efectivament, hi creia. Però després de la darrera guerra civil i de la meua llarga estada a Madrid, he arribat, per dissort, a la conclusió contrària.⁴¹⁸

En aquesta carta, la conclusió resulta ja del tot definitiva, com també resulta sincer el reconeixement de les conseqüències que li reportà aquella esperada *bona intel·ligència entre Castella i Catalunya*. Ha arribat, i així ho manifesta, a la fi, a entendre que aquella *intel·ligència* resulta impossible i inviable. Gaziel no dóna explicacions detallades més enllà de fer responsable de tal canvi de concepció la seva estada a Madrid en els anys de postguerra (anys quaranta i cinquanta).

L'espanyolitat, a la fi decebuda, del nostre escriptor tanca una posició mantinguda durant anys i panys. Cal recordar aquesta conclusió terminal per poder acarar-la amb tot allò que Gaziel demostrava durant els seus anys de periodista d'opinió, en què inflat d'aquella espanyolitat palesà a bastament la seva més sincera preocupació per aspectes polítics i culturals d'arrel castellanoespanyola. No es tracta de delinear cap mena de sarcasme que servís per penalitzar l'obra i pensament de Gaziel, sinó tan sols per entendre i adonar-se de les cotes de sinceritat i dedicació fervorosa a allò que ell mateix valorava de manera eminent: no només la necessitat d'una bona entesa en la relació Castella-Catalunya per l'emergència i consolidació d'un estat (Espanya), sinó la vàlua d'una manera de procedir diversa d'una comunitat diferent de Catalunya, que aquesta reconegués tal vàlua i que això servís per acostar posicions. Propòsit, aquest, que el nostre escriptor realitzà també en els mateixos termes però en sentit invers: la necessitat del reconeixement castellà d'una col·lectivitat diferent de la seva, per tal d'arribar al mateix resultat.

Per veure l'abast de la tasca realitzada per Gaziel en aquests sentit caldrà fer una ullada en primer lloc a alguns dels seus comentaris que demostren la inquietud per la marxa politicocultural espanyola i castellana, i, en segon lloc, mostrar el dibuix que feu l'escriptor de les dues maneres de ser diverses d'aquests dos pobles veïns. El resultat de tot això donarà encara més rellevància a aquella confessió epistolar proferida a Rubió i Balaguer i permetrà contemplar l'evolució ideològica de Gaziel en una trajectòria més completa

En un article del 1935, Gaziel, en el marc de l'ascensió del règim nazi a Alemanya i del feixista a Itàlia i en la circumstància d'haver observat en un cinema de Madrid i en un altre de Barcelona una desfilada militar a Berlín i una celebració feixista a Roma i en observar la reacció d'hilaritat del públic davant de la fanfàrria militarista

⁴¹⁸ Fragment de carta de Gaziel a Rubió i Balaguer del 5/12/1955 (Arxiu Rubió i Guilleumas) cedida per Manuel Llanas i publicada a *Lletres Guixolenques* n.1 (www.lletresguixolenques.com), Sant Feliu de Guíxols, juny de 2012.

d'aquells espectacles, descolla tot un seguit de comparacions, valoracions i comentaris, que en algun moment sonen amb timbre ditiràmbic, sobre la societat i l'estat espanyol, que, en la concepció de Gaziell, es tracta d'un país que ja ha superat l'esperit bel·licós i militarista de temps reculats per abraçar comportaments més racionals i pacífics.

Gaziell afirma que el poble espanyol ha deixat ja de creure en la guerra i que presenta davant del món la màxima virtut que pot ser presentada. Gaziell s'aixeca contra aquell que cregui que aquesta actitud espanyola és senyal de feblesa, de decadència, a la llum del passat imperialista del país. L'escriptor afirma que aquesta renúncia espanyola a voler arreglar les coses via armada no és altra cosa que un senyal de progrés. I en aquest sentit, Espanya se situa molt per damunt, ara, de les grans nacions de la terra. És aquesta una gran oportunitat del nostre escriptor per proclamar la seva espanyolitat:

Y nadie me sacará de aquí. En tocando a este extremo, yo afirmo que España está muy por encima de Francia, de Inglaterra, de Alemania y de Italia. Y grito con toda mi alma: ¡Viva España!⁴¹⁹

Gaziell porta la seva argumentació una mica més enllà i aprofita per manifestar que tot i el reconeixement de la fama d'Espanya com un país dels que més destaca per un passat de guerres i conflictes armats, declarats o no, ara el país aposta per fer les coses d'una altra manera i per a una nova visió que palesa que les indecències i formidables bretolades que cometien els Estats i els estadistes en el mapamundi no tenen res de nobles ideals ni d'ideals de justícia, perquè aquelles accions dels Estats presentades com a ideals, a l'hora de la veritat, no són altra cosa que una tragèdia per a milions d'homes honrats i innocents enviats a la mort. Això el poble espanyol ho sap prou bé, perquè amb segles de fer el beneït s'ha adonat que ho hagut de pagar amb sang i diners, un cost que no té res de gloriós. Aquest seny espanyol és qualificat per a Gaziell com un tret cervantí, un tret que representa una meravellosa ascensió cap a la serenitat suprema per damunt de les misèries que tenallen la humanitat.

I amb això Gaziell torna a proclamar la seva identificació amb aquest tarannà, que atribueix al poble espanyol:

En casi todos los órdenes de la vida pública moderna los españoles somos una calamidad. Confesémoslo humildemente. Pero en punto a ver claro en las estúpidas y trágicas contiendas internacionales, somos una joya, una verdadera excepción: somos de lo mejor que hay en el mundo. Y que Dios nos conserve la vista. La verdad ante todo.⁴²⁰

El lector pot sospitar o potser endevinar la consideració d'aquestes seves pròpies paraules que devia fer Gaziell escassament un any i mig més endavant després de la rebel·lió militar contra la República: una contradicció, que a mode de cruel sarcasme, rebatia les consideracions sobre el tarannà espanyol que ell acabava d'elogiar.

Vuit mesos més tard d'aquest article, Gaziell s'escarrassava denunciant, com a mostra de la seva preocupació pel rumb polític i social del país, la incapacitat política del govern espanyol, per atendre i solucionar els problemes a què havia de fer front el país. I això per causa d'unes accions de govern que palesen, segons l'escriptor, que la política espanyola no té res a veure amb el propi país: políticament Espanya és un saïó ple de plantes enfiladisses paràsites que literalment ofeguen el país. Una de les circumstàncies que acaben produint aquesta calamitat és el fet de la capitalitat

⁴¹⁹ LV "La cordura de España" 12/04/1935.

⁴²⁰ LV. Ibidem.

d'Espanya posada en mans d'una població i d'uns polítics que no saben res de la resta del país i que, per tant, no poden servir d'instrucció, per exemple, per a cap mena d'organització de l'activitat laboral espanyola. Les formacions polítiques espanyoles formades a Madrid no saben ni volen saber res del país, llur interès està posat només en el profit particular que desitgen aconseguir:

Y la política, entendida a la madrileña, se parece también a una vigilante e implacable atención, mas no, ¡ay!, para solucionar problemas, sino para crearlos incluso donde naturalmente no existen.⁴²¹

Gaziel no especulava només amb alta política o amb política de saló, que poguessin orientar o desorientar tota la vida pública, sinó que les seves crítiques a la política espanyola, i a la fi a la política republicana, esdevenien anàlisis demolidores contra estratègies i accions concretes de les formacions polítiques, que, en elles, palesaven mancances que repercutien negativament en la vida política, laboral i quotidiana espanyola.

Per exemple, el 1930, discrepava tant de l'actitud de Santiago Alba⁴²² i de la seves reticències a donar veu, dins del govern d'Espanya, als partits d'esquerres, com de l'actitud d'aquests grups polítics que, segons Gaziel, elevaven el to de llurs exigències per intervenir en el govern (exigien, en aquell moment de finals de la dictadura primoriverista, un canvi de règim i una constitució), la qual cosa a l'hora de la veritat volia dir que no volien formar part del govern. Gaziel en manifestació del seu viu interès en equilibrar la vida política espanyola feia una crida a donar oportunitat de govern als grups d'esquerra⁴²³. Per a Gaziel, la salvació pública és allò que presenta la màxima urgència i la màxima necessitat del país. La seva petició i, alhora, consell adreçats als grups d'esquerra és que reconsiderin la seva inhibició política voluntària procurant entendre les necessitats del país i intentin contribuir-hi en la direcció correcta, deixant de banda el deler d'erupcions revolucionàries i *esclats messiànics*: cal que les esquerres elaborin un programa d'actuació conjunta que contribueixi a l'operativitat del govern. La crida de Gaziel, doncs, respon a la seva preocupació envers una realitat estatal amb la qual s'identifica i per a la qual demana i exigeix propostes pràctiques i realistes més enllà de les ideologies contràries del ventall polític d'Espanya:

Me doy perfecta cuenta de lo que estoy diciendo. Sé que mi opinión contraría a la de muchos españoles a quienes yo respeto i admiro por su inteligencia, su honradez y su patriotismo. Pero este consejo mío a los hombres de izquierdas para que hagan el más doloroso esfuerzo personal y realicen el último intento de salvación pública, prediluviano, interviniendo

⁴²¹ LV "El país de los molinos de viento". 6/12/1935.

⁴²² Ministre d'Estat en l'últim any del règim de la Restauració. Després del seu exili, tornà a Espanya a les acaballes de la dictadura de Primo de Rivera i feu sentir la seva veu a l'hora de considerar l'entrada de partits d'esquerres al govern d'Espanya, en el moment en què l'estat, presidit per el general Dámaso Berenguer, estava assumint l'enfonsament de la dictadura i es veia probable un canvi de règim polític. Un mes després de l'article de Gaziel (que a continuació citarem), tenia lloc el Pacte de Sant Sebastià, que tingué gran influència en la victòria de les esquerres en les eleccions de l'abril 1931.

⁴²³ Cosa que palesa ben bé el propòsit de Gaziel de no deixar-se influir per cap dogmatisme ideològic ni tancar-se de manera sorda i cega sota dels interessos de les dretes i de la burgesia espanyola i buscar de la manera més imparcial possible l'equilibri de la vida política espanyola, reconeixent el pes que tenia en la societat espanyola la ideologia i grups polítics d'esquerres.

activamente en un posible Gobierno que aclare la tempestad, en vez de abstenerse en la esperanza de un mesiánico estallido.⁴²⁴

La preocupació de Gaziell per la situació política espanyola recorregué diversos itineraris. Un en fou el de la crítica i desqualificació de moltes accions del govern i de la població, que demostren, segons l'escriptor, les mancances de la col·lectivitat espanyola en la qüestió política, tant a l'hora d'avaluar-la com de tenir-ne prou consciència. L'altra en fou la preocupació, denúncia, consells, recomanacions i temors que adreçava al seu públic en temps de la segona república, com a mostra del seu interès en la consolidació i continuïtat de tal regim polític espanyol. Entre aquests itineraris s'ocupà sovint d'analitzar situacions internacionals i de explicar, al seu entendre, quin paper hi podia prendre o tenir-hi Espanya.

Caldrà, doncs, fer un cop d'ull a alguns articles i comentaris seus en què la política espanyola (en qualsevol dels dos itineraris a dalt esmentats) esdevenia l'objectiu de les seves anàlisis crítiques, cosa que torna a fer palesa la proclamació de la seva espanyolitat que abans hem comentat.

Ja el 1920 Gaziell explicava una cosa que li semblava constatar (el moment coincideix amb les cuetejades finals de la Restauració borbònica, quan les possibilitats i els afanys de regeneracionisme de la vida política espanyola havien quedat gairebé del tot desestimats, per resultar inassolibles, després de la desfeta colonial de finals de s.XIX), que era el poc interès de la població espanyola en els afer polítics del seu país, punt aquest que es feia evident en constatar la befa, la burla i el sarcasme que aquesta població sabia fer dels homes i afers polítics del país. A mode d'exemple d'aquestes actituds, Gaziell escrivia la seva crònica de l'espera en comitiva que, un dia, realitzaven diversos grups de persones (i periodistes, entre els qual hi era ell mateix) per l'arribada amb ferrocarril d'un ministre. Una escena ubicada en una ciutat espanyola de la qual Gaziell n'amaga el nom, així com també amaga el nom del ministre:

Y resultaba tan inconmensurablemente sarcástica la desproporción existente entre lo que veíamos y lo que escuchábamos, que una de dos: era preciso llorar o desternillarnos de risa. Nosotros hacíamos lo segundo, soltando a cada paso carcajadas sonoras —pues a los españoles, ya desde muy antiguo, nos divierten muchísimo las vergonzosas miserias de nuestra patria.⁴²⁵

La gairebé nul·la consideració que segons Gaziell rep la política a Espanya, així com la seva poca categoria i utilitat social —avaluació que va de la mà de la gran inestabilitat dels càrrecs polítics— va ser una cosa que ell tingué sempre en compte i sempre recordà i puntualitzà sovint en els seus escrits. I en comentaris com aquest:

Sabéis, en cambio, cuánto tiempo hace que Mr. Lloyd George gobierna en Inglaterra? ¡Diez y seis años![...] A nosotros los españoles, este hecho nos parece un fenómeno portentoso, absolutamente inexplicable [...] La política, en Inglaterra, es la primera y la mayor de las realidades nacionales; en España es la primera y la mayor de las ficciones públicas⁴²⁶

O aquest altre, en la mateixa direcció:

⁴²⁴ ES “La hora de las izquierdas” 5/07/1930.

⁴²⁵ LV “Ha llegado un ministro”. 27/10/1920.

⁴²⁶ LV “El espíritu de continuidad” 19/01/1921.

Pues bien: hace muchísimos años, hace siglos que España está políticamente enferma. Y sin embargo, no sana. [...]el tiempo se encarga de demostrar que, pase lo que pase, aquí no ocurre nunca nada, en el sentido de que todo sigue invariablemente igual que antes.⁴²⁷

La mentalitat política o a propòsit d'aspectes col·lectius del poble espanyol és una de les gran falles del país: la poca credibilitat, convicció i assumptió del deure que representa la legalitat, l'ordenament jurídic del país, per a la mentalitat dels seus ciutadans, per exemple, és una mostra de la nul·la consciència de col·lectivitat:

Y la materia requerida por esas normas formales de la sociedad humana, a las que llamamos leyes, es la conciencia colectiva que las exige y reclama.

Dar leyes a un pueblo, equivale, en cierto modo, a vestir al desnudo. [...] Tenemos leyes comparables con las más primorosas del universo. Lo malo, solemos añadir, es que jamás se cumplen. [...]la eficacia de una ley está condicionada por la capacidad legal del pueblo a quien se aplica.⁴²⁸

Uns quants anys més endavant, Gaziol lamentava la manca d'un projecte polític espanyol. Una mancança que el país arrossega de centúries. Espanya seria un estat que, per circumstàncies del destí i de la seva pròpia idiosincràsia ha orientat malament gairebé sempre la seva acció política: es va engrescar amb una expansió exterior sense adonar-se de la gran importància de l'ordenació i conreu de la riquesa diversa interior. Segles i segles de miopia política produïen ara la seqüela de la pèrdua dels resultats de la seva expansió exterior i de la manca d'habilitat i saviesa per a la recerca d'un estructura ordenada i operativa del seu interior:

La historia política de España es esto: la historia de un pueblo que quiso arreglar cuestiones en todas partes, incluso donde no le llamaban, pero que se olvidó de arreglar las suyas propias. Así hoy [...] nos encontramos exactamente como el primer día, ante el problema básico por excelencia, el problema constitucional: ¿cómo debería estructurarse España?⁴²⁹

I encara, en el mateix article, rebla el seu lament amb insinuacions que apunten cap a l'ideal polític iberista, que haurem de veure més endavant:

La política de España jamás ha sido española. Ha sido católica, ha sido absolutista, ha sido imperialista, ha sido austríaca, ha sido borbónica. Pero indígena, ibérica, no lo ha sido ni una sola vez, ni por asomo.⁴³⁰

Tres anys més tard, publicava aquest mateix argument al diari madrileny *El Sol* comparant la nefasta política colonialista espanyola en terres americanes amb la igualment dolenta política interior de l'Estat:

⁴²⁷ LV "El país de la nada" 15/11/1922.

⁴²⁸ LV "Vestir al desnudo" 12/03/1924.

⁴²⁹ LV "El camino perdido" 13/03/1925.

⁴³⁰ LV Ibidem.

La mala política seguida en América por el Estado español fue ni más ni menos que la repetición en gran escala, la proyección sobre todo un vasto continente de la pésima política que practicaba también en la Península ibérica.⁴³¹

Ja a les acaballes de la dictadura de Primo de Rivera, Gaziel s'entretingué, en un grup de tres articles seguits, a denunciar i lamentar un tema que ja hem trobat pàgines enrere, el de la nul·la mentalitat política espanyola i la poca formació cultural de la població que fan que una estructura política fonamentada en la realitat diversa del país (Gaziel tracta aquesta qüestió quan, al final de la dictadura primoriverista, el general Dámaso Berenguer pren el relleu de Primo de Rivera) quedi lluny del seu abast. L'experiència del parlament de la primera república, l'escarni democràtic de la Restauració i la situació intel·lectual i cultural de la població espanyola semblen a Gaziel motius prou rellevants per opinar que la democràcia és un camí impossible per a Espanya. El llast més decisiu que en la societat espanyola impedeix d'aixecar el vol a una intel·lectualitat que estimuli la consciència política del poble espanyol el constitueix una cosa que Gaziel anomena les *estructures superiors*: els mil i un caps que immobilitzen arreu qualsevol reacció que alteri la dinàmica política centenària.:

En España a quien hay que convencer, ante todo, es a las estructuras superiores, que la ciñen como una coraza. Es a ese poder que, para llamarlo de algún modo, yo lo llamaría de la mil y una cabezas: mil de altas jerarquías militares, aristocráticas, políticas, religiosas, plutocráticas y burocráticas.⁴³²

La població espanyola no és cap garantia d'orientació democràtica: un poble que, opina Gaziel, no s'ha governat mai a si mateix i que està passant una llarga (!) dictadura. La institució del Parlament espanyol, quan n'ha estat possible la seva activació momentània, ha resultat un escàndol, i el sufragi universal una veritable farsa per causa d'aquelles mancances en la seva formació, que veu Gaziel en el poble espanyol.⁴³³ Les iniciatives polítiques a Espanya no han brotat mai del poble, sinó d'aquelles estructures superiors, cosa que revela la inexistència d'una consciència col·lectiva i política popular:

Todo lo bueno y lo malo que ocurre en España procede siempre de lo alto, jamás de la voluntad popular, que prácticamente no existe. La dictadura brotó del ejército. La expulsión de la dictadura no fue obra del pueblo. [...]Lo único que Cataluña ha conseguido en cuatro lustros, La Mancomunidad, vino de arriba, por real decreto. ¿Qué cosa urgente pueden hacer, en un país así, los pobres intelectuales?⁴³⁴

Per això Gaziel, en aquest grup d'articles, acaba reblant la seva visió de la incertesa política espanyola, (a més del llast de les *estructures superiors* comentat més amunt) una incapacitat de la qual en fa responsable la manca de cultura de la població espanyola. El problema polític a Espanya és en el fons, la manca de cultura dels

⁴³¹ ES "Políticas complementarias". 17/03/1928.

⁴³² LV "Las mil y una cabezas" 11/04/1930.

⁴³³ CF. Ibidem.

⁴³⁴ LV Ibidem.

ciutadans (és de suposar que, ben probablement, Gaziell es refereix a manca de cultura política, com a mínim):

El problema político español es un problema de cultura. Nada más. No se trata de los políticos: se trata de las masas. No es un problema de gobernación, sino de educación. No de gobernantes, sino de gobernados.⁴³⁵

Gaziell utilitza a bastament l'argument de la manca de consciència política de la població espanyola, incloent-hi la catalana malgrat algunes diferències en aquest sentit que puntualitza entre les dues poblacions. Segons ell, aquesta era una dificultat de primer ordre a l'hora d'intentar, en el desmantellament de l'estructura política de la dictadura primoriverista, la promoció d'un règim polític nou, democràtic, i l'erecció d'un Parlament que representés la voluntat política del poble espanyol. La realitat de la població del país és expressada com un ermot que no permet ser gens optimista en els resultats que caldria esperar:

Hallaremos una inmensa y flotante polvareda rural, una masa enorme de electores que no opinan nada ni saben nada, ni creen en nada, ni desean nada más que vegetar de la mejor manera posible.⁴³⁶

Gaziell adoptà una visió negativista considerable en el retrat de la població espanyola. Les notes de tal retrat no solament tenen repercussió assoladora en el tarannà polític de la població, sinó que acaben eixamplant-se a gran part de l'activitat d'alta cultura, esdevenint així, Espanya, un cas força insòlit en el mapa dels països d'Europa occidental, com una mena de racó de món en què el procés de civilització iniciat en l'Antiguitat no ha aconseguit encara mai d'encabir-s'hi:

Espanya —que ja durant el que en diem l'Edat Mitjana fou una peça separada, una roda excèntrica de l'engranatge de la Cristiandat— sempre ha combatut, en els temps moderns, contra els principis fonamentals d'Europa: racionalisme, cientisme, tècnica, llibertat de pensament, llibertat política.⁴³⁷

El títol de l'article (*Se necesita un milagro*) de la citació anterior a la darrera, ja palesava una visió pessimista de les possibilitats reals d'un règim democràtic a Espanya, per les dificultats de l'establiment de les institucions de poder requerides per a tal règim. La qüestió de l'existència de les *estructures superiors* (que hem vist línies enrere), la situació cultural de la població, els perills per als règims parlamentaris que a Alemanya i a Itàlia s'estaven produït i les dificultats polítiques arreu d'Europa com a seqüeles

⁴³⁵ LV “Un extraño país” 9/05/1930. És innegable que hom pot relacionar les paraules d'aquesta citació, amb què Gaziell pretén donar a entendre el seu realisme sociològic, amb el registre elitista o d'aristocrati-cisme atribuït a l'escriptor, que hem comentat en l'apartat *Elitisme i colonialisme* d'aquest tercer capítol. Fins a quin punt aquestes paraules són resultat ideològic d'aquell registre o en són, precisament, la fona-mentació que permet arribar a conclusions tan pessimistes de la realitat social i de la política espanyoles, com les que denuncia Gaziell?

⁴³⁶ LV “Se necesita un milagro” 25/07/1930.

⁴³⁷ MD. p.103 És veritat que en el moment d'escriure aquest llibre, Gaziell sofria una pregona desolació, confinat a Madrid (1947) i davant de l'espectacle del que representava la consolidació de la dictadura franquista tant per a Espanya com per a Catalunya, desolació que, ben segur, degué inspirar-li dures ex-pressions per descriure la realitat política i cultural del país.

encara persistents de les rivalitats econòmiques, polítiques i colonialistes entre les potències europees després del final de la guerra europea del 1914, fan que Gaziell es manifesti escèptic del tot a l'hora d'albirar la constitució d'un règim democràtic a Espanya. Per això acabava sentenciant:

El parlamentarismo está en crisis en todas partes. Pero su problema en Francia, en Alemania e Inglaterra procede de la excesiva complejidad de la opinión pública, que está muy viva, pero muy fragmentada...[...]Lo terrible es el caso de España, que necesita formar un buen Parlamento sin opinión pública, y tiene que hacer política sin haber hecho cultura.⁴³⁸

En el seu conjunt, les paraules de Gaziell, més enllà de la sintonia o rebuig que podien inspirar als lectors dels diaris de l'època, més enllà de l'acord o desacord que puguin trobar en l'historiador especialitzat en l'època en què Gaziell escrivia, tenen una vàlua sociològica important perquè constitueixen un retrat de la situació de la població espanyola en el camp de cultura política i en altres camps que hom pot sospitar que tenen alguna relació amb el primer. També permeten efectuar un repàs del recorregut ideològicopolític i de mobilitzacions d'orientació política de la població, per tal de veure o d'avaluar si, en aquest camp, s'ha produït algun canvi, alguna evolució fins a avui, entrat el s.XXI, o, en cas contrari, si hom considera que la situació obliga encara a servir-se dels mateixos termes per referir-s'hi.

Les condicions que retrata Gaziell de la vida política espanyola, no indiquen pas que l'escriptor deixés de banda aquest tema. Tot el contrari, malgrat actuar amb el sentiment de lluitar contra vent i temporals, Gaziell es preocupà i s'ocupà molt de la situació política concreta del rumb espanyol, especialment en els anys de la Segona República, en què va mostrar el seu compromís envers la promoció i la consolidació del règim polític democràtic que ell defensava. Dedicà molts escrits a diaris de Catalunya i Madrid a criticar les estratègies dels partits polítics, tant d'esquerres com de dretes, així com a les personalitats polítiques del moment també tant d'un signe polític com de l'altre. En les seves crítiques, el lector hi veu de seguida l'interès de l'escriptor per promoure les millors accions i situacions per enlairar i consolidar, malgrat els crits d'alerta, de perill i pronòstics, la república

Caldrà, doncs, ara, veure un petit mostrari d'aquesta dedicació periodística i política del nostre escriptor.

Mig any abans de les eleccions que havien de donar el govern d'Espanya als partits de dretes inaugurant l'anomenat *bienni negre* (1934-1935), i en el context políticament crispat encara pels fets de Casas Viejas, Gaziell fa una crida a la tolerància com a norma que reguli les relacions contraposades dels partits i grups socials de dretes i esquerres. Gaziell opina que la República passa per moments molt difícils, perquè així com en un primer moment semblava que els partits polítics estaven disposats a tot per proclamar i mantenir la república, ara li sembla a Gaziell que tots volen fer la República a la mida dels seus interessos. Això fa que Gaziell recorri a la seva afecció de pronòstics i averanys i comenci a cridar l'alerta per la continuïtat d'un govern republicà i d'un règim polític que veu en perill.

Gaziell dianostica per a la República una trajectòria que la duu via directa a l'estimball. Dretes i esquerres, en les seves disputes per a l'assoliment del poder posen d'evidència que allò que veritablement els interessa és aquest poder, i que no tenen cap

⁴³⁸ LV "Se necesita un milagro" 25/07/1930.

interès en el manteniment de la república si el poder d'aquesta no està en les seves mans. Dretes i esquerres manifesten en silenci: "no és això, no és això!" La burgesia va abraçar, amb moltes reserves, la república deixant la monarquia, pensant que l'ordre social republicà garantiria el seu domini social, però ha vist, ara, que l'ordre republicà no garanteix això que ella donava per segur. Les esquerres i el sector proletari acceptaren la república per veure-la com un pas previ cap a la revolució social en què la seva classe social agafaria el relleu definitiu a la burgesia, però aquest darrer pas revolucionari els sembla que queda molt més lluny del que inicialment es pensaven. La república, de moment, no garanteix la transformació social.

Per això, Gaziell reconeix que Espanya ha canviat de règim polític, però:

Cambiamos de régimen; però los españoles no hemos cambiado. Bajo la República como bajo la Monarquía, seguimos siendo lo mismo: individualistas feroces, hasta la podredumbre.⁴³⁹

No és el primer ni l'únic cop que Gaziell fa referència a la psicologia social de la població espanyola. En aquesta psicologia abjecta, l'escriptor no detecta cap actitud de tolerància, sinó més aviat el contrari, la tendència a aconseguir els propis propòsits a través de la violència. Per això, el vaticini de Gaziell és pessimista del tot: això acabarà malament:

El no poder satisfacer en la República nuestro formidable egoísmo rupestre, nuestra feroz individualidad de españoles, trae descontentos y rabiosos a los ciudadanos, a las clases sociales y a los partidos políticos. Cada vez va ganando terreno la decisión, no de superarse unos y otros con la tolerancia, sino de satisfacerse cada uno mediante la violencia. Y —de no venir una conversión casi milagrosa— es inevitable: esto acabará mal.⁴⁴⁰

Un mes més tard, Gaziell tornava a fer la crida en favor de la tolerància per evitar el desastre. Però ara recomana que el Govern i l'oposició busquin la manera d'aprovar una sèrie de lleis secundàries que han de contribuir a la plenitud funcional del règim. Es tractava de l'aprovació d'un grup de lleis complementàries essencials com ara la de Garanties constitucionals, la llei Electoral i la d'Ordre Públic. La crispació entre el Govern, i l'oposició i entre els partits polítics dificultava molt d'arribar a un acord, o tan sols a iniciar un diàleg orientat cap a tal objectiu. Gaziell proposa dues vies per forçar aquest diàleg que ha de portar a acords. Una és la que el mateix president Manuel Azaña havia proposat: una mena de període de treva en què Govern i oposició acordessin les lleis que cadascun d'ells considerés indispensables. L'altra és que el Govern es modifiqués i s'ampliés donant-hi entrada a membres de l'oposició parlamentària amb l'objectiu d'aprovar aquelles lleis.

Gaziell, amb aquestes paraules, palesa la preocupació i el temor pel rumb de la República, estrenada tot just feia un parell d'anys. La trajectòria incerta i conflictiva de la República només podia resoldre's amb una bona dosi de tolerància que rebaixés l'odi i la crispació entre les faccions polítiques. Li sembla a Gaziell, aquesta, una mesura de sentit comú accessible a tota aquella persona que estimi el règim republicà:

⁴³⁹ LV "Esto acabará mal". 7/04/1933.

⁴⁴⁰ LV Ibidem.

El odio es ciego. Y es tal el que se profesan en la actualidad los diversos grupos políticos, que la animadversión mutua les impide ver lo que vería un niño de siete años, si a esa edad se tuviera ya noción de las infantiles, casi pueriles[...] trapatiestas de nuestra vida pública.⁴⁴¹

També Gaziel denuncià accions que considerava perilloses per a la República, com per exemple, el fet que Manuel Azaña hagués caigut, segons ell, en mans del socialistes que, segons l'escriptor, no tenien per objectiu la consolidació de la República, sinó més aviat un règim socialitzat amb una subversió completa de l'ordre republicà actual, cosa que estan disposats a aconseguir primer a les bones, i, si no, a les males, de manera revolucionària.⁴⁴²

Amb altres aspectes que haurem de veure més endavant, Gaziel especulava sobre la diferència de tarannà polític entre les forces polítiques de dretes de Catalunya i les de la resta de la geografia espanyola. Les dretes catalanes (la Lliga) encaixarien del tot amb el règim i ordre republicans malgrat la presència de l'adversari poderós de les esquerres al govern català. Però en terres castellanes, la dreta, republicanitzada a contracor, és un enigma, per a Gaziel, per l'actitud que poden arribar a prendre davant de l'autonomia catalana, en cas que algun dia assumeixin el govern d'Espanya.⁴⁴³

També Gaziel recorregué i publicà la recomanació d'un govern de concentració (finals de 1933, quan el govern passava de mans d'Azaña a les de Lerroux).⁴⁴⁴ Gaziel mateix reconeixia que la seva proposta no tenia res de fàcil a l'hora de dur-la a la pràctica, segurament pels motius d'aquell egoisme personalista que l'escriptor atribueix a la mentalitat espanyola, però veia aquella opció com una més de les que ell reclamava per evitar el desastre polític que li semblava veure venir.

Durant el *bienni negre*, així com durant i després de les eleccions de 1936, Gaziel no es cansà de predicar a tort i a dret la necessitat d'una entesa permanent entre les forces de dretes i esquerres, perquè en llur enfrontament continuat les veia abocades a la divisió d'Espanya en dues meitats cada cop més intolerants i irreconciliables. S'esforçà, per tant, en acalorades crides a Gil Robles i a Manuel Azaña perquè busquessin, més enllà de les seves diferències ideològiques, punts d'articulació que donessin fluïdesa a la política espanyola. Gaziel considera que tant la dreta com l'esquerra espanyoles que actuen en el marc legal són dues realitats insubstituïbles i complementàries del règim republicà. Però quan aquestes dues realitats se'n van als extrems ideològics i abandonen una possible zona de convivència central, estimulen, aleshores, les forces, que amenacen des de fora, l'ordenament legal del règim i el mateix règim: són les forces de la reacció i les de la revolució. Amb la ficció al·legòrica de la fàula, Gaziel crida l'alerta davant del perill i de les dificultats que la dreta i esquerra no arribin a trobar aquella zona central:

Estas son las dos mandíbulas feroces del león del cuento. Si las grandes fuerzas gubernamentales de derechas y de izquierdas [...] se preocupan más de sus pequeñas rivalidades y de evitarse mutuamente, que de evitar el enemigo común, vendrá el león y, en forma reaccionaria o revolucionaria —que para el caso es lo mismo—, se las comerá a ambas.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ LV “Por encima de los partidos” 11/05/1933.

⁴⁴² Cf. LV “Una etapa terminada” 14/07/1933.

⁴⁴³ Cf. LV “Hay que ensanchar la República”. 8/09/1933.

⁴⁴⁴ Cf. LV “La disolución de las Cortes” 29/09/1933.

⁴⁴⁵ Cf. “Los dos cazadores y el león” 15/11/1935.

Hom pot adonar-se de seguida que les alertes i els vaticinis pessimistes de Gaziel sobre el futur immediat de la República no anaven gens errats.

Totes aquestes alertes, totes les precaucions, temences i consells per mantenir amb prou salut el règim republicà que Gaziel publicà a diaris com *La Vanguardia*, a *El Sol* i a *l'Ahora*, acabaren en les pàgines de *Meditacions en el Desert* convertides en laments i retrets envers les forces polítiques i socials de la Segona República espanyola. Potser més que un lament es tractaria d'una decepció assumida amb serenitat i clarividència, un desencís i una amargor que no vol dramatitzar encara més la tragèdia de la dictadura franquista i de la claudicació i l'adaptació galopant de la intel·lectualitat espanyola (Gaziel va retreure aquesta actitud a personalitats com Gregorio Marañón, Ramon Pérez de Ayala, Azorin, Jacinto Benavente, Gómez de la Serna, Pío Baroja i Ortega y Gasset.⁴⁴⁶) al nou règim imposat per la rebel·lió triomfant contra el govern legítim de la Segona República.

Així doncs, en els comentaris i reflexions d'aquell llibre, escrit en el seu confinament/exili madrileny, a una dotzena d'anys de l'ensulsiada de la República, Gaziel manté un to encara més agre contra l'actitud de dretes i esquerres, actitud intolerant que va facilitar, segons ell, la reacció armada contra la República. A les forces d'esquerra els llança el retret definitiu d'una mentalitat sectària abocada als excessos de l'anarquia que no feia altra cosa que estimular l'acció militarista. A les forces socials burgeses, en canvi els retreu la seva visió tan obtusa de no adonar-se de l'oportunitat política de construir o de mantenir un règim que, a la curta i a la llarga, havia de ser profitós per als seus mateixos interessos, en el benentès de l'existència d'una competència política legítima entre dretes i esquerres. Una pugna que aquestes havien d'acceptar i valorar com a necessària en un món lliure i ordenat orientat per la idea de progrés.

Les organitzacions obreres, encegadas per la passió sectària, no s'adonaven que, dutes les coses pel pedregar de l'anarquia, els militars acabarien, com sempre s'esdevé a Espanya quan hi amenaça la revolució del carrer, per imposar-se amb un dels seus ja llegendaris cops de sabre. I la manca de visió de les classes burgeses espanyoles fou tan greu que no s'adonaren de l'única manera d'equilibrar aquell gran desgavell i privar que, volent fugir del foc, anéssim a raure a les brases: enfortir elles aquella república sense republicans, que cap dels extremistes no volia.⁴⁴⁷

Gaziel carregà força les tintes contra la burgesia, entenen-la com la classe social que tenia una responsabilitat més fonamental en la pervivència de la República, una responsabilitat que s'engrunava ben de pressa per l'obsessió d'impedir que les forces d'esquerra controlessin el govern republicà. Per a Gaziel, la burgesia en llançar-se amb tal defici per obtenir el poder de la República, tancava els ulls a adonar-se de l'estabilitat social que les esquerres republicanes eren capaces de produir en una societat necessitada d'ordre social, igualment necessari, també, a la pròpia burgesia:

Quan la Segona República caigué del cel, com un bòlid, l'interès de la burgesia era que no se'n fessin amos els partits proletaris, i per tant havia de llançar-se a jugar a fons, per emparar-se'n ella. La burgesia, però, tornà a inhibir-se tancant-se en una actitud negativa, d'obstrucció i de

⁴⁴⁶ Cf. A mode d'agrupament de noms, ML. "Gaziel i les *Meditacions en el desert* (1946-1953), més ençà i més enllà del testimoni i l'acusació". *L'Espill* n. 30. 2008. València.

⁴⁴⁷ MD p. 49.

bouderie. I, com que ella no actuà com devia, ho feren lliurement tots els extremistes. Total: la Guerra Civil.⁴⁴⁸

Gaziel insinuà una i altra vegada que la continuïtat del sistema liberal burgès no podia mantenir-se sobre una voluntat continuada d'opressió o de repressió de les classes proletàries. Alimentar aquesta voluntat era per a Gaziel l'actitud ideològica extremista de la burgesia, una actitud que era incapaç de fer cabal del cost social que representaria si fos possible de dur-la a terme. Gaziel entenia que les forces proletàries organitzades dins de la legalitat republicana representaven, a la fi, un camí de control i equilibri social molt més rendible per al propi sistema burgès. Per tant, a la burgesia espanyola no li quedava cap millor opció. La idea que a Espanya, però sobretot a Catalunya, tot proletari tenia en el fons el deler, i n'adoptava els hàbits necessaris, d'esdevenir burgès, feia que Gaziel veiés en el festeig polític i respectuós entre les forces d'esquerra i de dreta com el camí indefugible d'estabilitat, equilibri i pau social de la República. I aquesta idea orientà sempre els comentaris polítics de Gaziel a propòsit de la perdurabilitat de la Segona República espanyola. Ara, en darrer terme, i segurament com a corol·lari de la seva reflexió sobre la trajectòria política espanyola, opinava que aquesta trajectòria no és altra cosa que responsabilitat última del mateix poble, de la ciutadania, que és qui, més enllà dels polítics, té, a l'hora de la veritat, la darrera paraula:

A Espanya és absolutament impossible de fer entrar al cap dels ciutadans, ni dels més il·lustrats, la noció elemental que la qualitat i l'encert dels Governos depenen essencialment de la intel·ligència, l'esforç i la disciplina dels governats mateixos.⁴⁴⁹

Gaziel no s'aturà, encara, aquí. El seu lament és el propi d'un sentiment de país, d'una espanyolitat, que se sent irremeiablement frustrat, decebut de manera pregona i esclafat pel pes fatídic d'una situació que ve d'antic i que no deixa avançar cap a la llum de la modernització. Sembla evident que tant la citació anterior com la que ve a continuació, més enllà de l'encert que hom pot atribuir-los, estan plenament il·luminades pel model francès i el compromís il·lustrat:

El fracàs final [...] fou degut a la resistència indestructible de les institucions centenàries que tots tractaren de remoure i modernitzar, i ensems a la crònica impreparació, orgànica i ideològica, d'un poble econòmicament miserable, sotmès des de temps immemorials a castes poderosíssimes, i gairebé mancat de burgesia il·lustrada i liberal, inapte, per tant, a l'autodeterminació democràtica.⁴⁵⁰

El diagnòstic final de Gaziel, però, presenta com a culpables de l'ensulsiada republicana tant a les forces polítiques de dretes com a les d'esquerres, unes per unes raons i les altres per altres motius. El resultat fou que no hi hagué maneres de mantenir el règim republicà, inestabilitzat de manera creixent i sense aturador per la tensió política i social d'ambdues forces. Gaziel ho explica així:

⁴⁴⁸ MD p. 165.

⁴⁴⁹ OCC. p. 299.

⁴⁵⁰ OCC. p. 1398.

La Guerra Civil d'Espanya, el 1936, varen provocar-la, d'una banda, la ineptitud governamental de les esquerres espanyoles, mediatitzades progressivament per l'anarquisme social i el filosovietisme polític; i, d'altra banda, el tancament obtús de les dretes, sorrudament reaccionàries, davant el règim republicà, preferint a l'esforç de temperar-lo el risc de destruir-lo.⁴⁵¹

Una preferència, segons Gaziel, compartida per les dretes espanyoles i les catalanes, tal com hem de veure, pàgines endavant en l'apartat *Catalanitat i política catalana*.

3.2.2. Catalanitat i la qüestió catalana.

Dins de l'apartat anterior hem fet referències als conceptes d'*espanyolitat* i de *catalanitat*, que en l'argumentari de Gaziel es distancien del sentit nacionalista que hom podria arribar a atorgar-los-hi. Hem donat més extensió al desplegament del concepte d'*espanyolitat* tal com l'entenia Gaziel i al seu conjunt de comentaris i crítiques a la situació política espanyola, especialment de l'època republicana com a mostra, dins de l'ideari polític, d'aquesta seva espanyolitat.

Ara convé fer el mateix quant a la seva també proclamada catalanitat, per a la qual caldrà exposar alguns assaigs de delimitació de tal concepte, així com referències a circumstàncies biogràficoprofessionals que permeten orientar-se en la idea de catalanitat que Gaziel pogués tenir o reclamar com a pròpia.

En aquest subapartat convindrà, doncs, glossar una mica més alguns conceptes ideològics com els ja referits, especialment els més relacionats amb el món català (deixant de banda, ara, conceptes bessons a aquests que poden anar relacionats amb el món castellà/espanyol).

Hom pot adonar-se que l'anàlisi de la situació i necessitats que podien viure (o que encara poden experimentar avui dia) tant la política, la societat com la mateixa llengua catalanes, es mou i sembla que continuarà fent-ho sobre l'assumpció, sempre discutible i de vegades involuntària, de la presència d'uns quants conceptes, que tenen una ubicació semàntica complicada i que normalment faciliten o promouen polèmiques de roentor considerable. Es tractaria de conceptes com: *catalanitat*, *catalanisme*, *esperit nacional*, *esperit de la llengua*...? Què vol dir tot això? A quin estatus de realitat corresponen aquests mots? Les seves referències o sentits atenyen cotes unívokes d'ús o de significació?

Hem fet esment diverses vegades a la reclamació personal de Gaziel de la seva catalanitat, i ho hem fet procurant inserir una certa distància entre catalanitat i catalanisme. Però, en realitat, són gaire separables aquests dos conceptes? De fet, els conceptes i mots que hem utilitzat fins aquí, i que encara continuaran presents en el proper apartat, requeririen un tractat especulatiu que no és possible de realitzar en aquest estudi, malgrat que aquests conceptes contribuïren realment a bastir el teló ideològic de fons d'algunes de les polèmiques que giraven al voltant de l'ús de la llengua castellana per part de Gaziel.

Un discurs que tracti sobre aquests conceptes no hauria de desentendre's del caràcter inestable, mòbil i evolutiu de totes les societats, i, per tant, de la societat catalana, al llarg de la Història, cosa que obliga a formular hipòtesis o proferir arguments amb una immensa dosi de relativisme, provisionalitat i precaució.

⁴⁵¹ MD p. 122.

El caràcter esmunyedís del tarannà, de les necessitats i dels desitjos dels pobles fa imprescindible tenir en compte la situació i els canvis constants que es produeixen en tota societat. Això sembla especialment indicat per a temes determinats, com ara la presència o l'absència de premsa catalana en el procés de recuperació cultural catalana iniciada en la primera meitat del s.XIX, procés que dura, de fet, fins a avui. I en aquest llarg procés la presa progressiva de consciència de la ciutadania pot arribar a establir exigències diferents en cada etapa: en les primeres etapes de la Renaixença, per exemple, l'acceptació de premsa catalana escrita en llengua castellana no obria el conflicte que havia d'esclatar en els primers decennis de la centúria següent. La catalanitat de bona part de la premsa escrita en castellà d'aquell primer període devia semblar fora de qualsevol dubte, indiscutible (tal com queda insinuat, també, unes línies més endavant). En canvi, en el moment del noucentisme, la presència de premsa escrita en castellà ja no podia ser valorada de la mateixa manera. Però en canvi, la catalanitat torna a semblar innegable del tot amb la presència de premsa en castellà durant els anys de l'anticatalanisme desfermat de l'etapa franquista i aquesta presència no sembla mostrar cap mena de desafecció envers la llengua catalana ni negar el catalanisme/catalanisme del seu autor. Aquesta, per exemple, era l'opinió (de 1984) de Manuel Ibáñez Escofet, segons una citació de Josep M. Casasús:

«La primera vegada que vam començar a plantar cara al Règim aquí a Barcelona, des d'un diari, fou a "El Correo Catalán", a finals dels anys cinquanta i a començaments dels seixanta. Vam multiplicar per deu el nivell de vendes. la raó del nostre èxit va ésser ben senzilla: vam fer catalanisme en castellà, en un moment en què encara ningú no s'atrevia a fer-ne»⁴⁵²

Més enllà de la broma (segurament de mal gust) de dir que no queda clar si allò que Ibáñez considerava que ningú no s'atrevia a fer era "catalanisme en castellà" o, simplement "catalanisme", cal adonar-se que, de fet, en alguns moments, el context polític en què es produïa la situació a què es refereix M. Ibáñez Escofet (la dictadura franquista), era gairebé calcada de la d'algun moment que va viure Gaziell (la dictadura de Primo de Rivera, per exemple). I és que la trajectòria personal, professional, lingüística i ideològica de Gaziell (com també la del periodista barceloní) es mogué sobre un coixí atapeït d'una complicada bateria de conceptes i d'una diversitat de qüestions de tot ordre, obertes a tantes valoracions i interpretacions diferents com individus hi hagi disposats a fer-les. Algunes d'aquestes qüestions i conceptes continuen igualment obertes avui dia.

Ultra aquestes qüestions semàntiques, n'hi ha d'altres d'ordre sociològic, polític, acadèmic, lingüístic i laboralprofessional, que tot i no tenir un halo tan estratosfèric com el de les qüestions referides més amunt, hi tenen una connexió directa (reconeguda o no admesa, en funció de la voluntat, preferències o interessos de cada individu).

I també hi ha un altre nivell de qüestions tan rellevants i transcendents, com totes aquestes referides (qüestions aquestes l'anàlisi detallat de les quals queda, també, al marge dels propòsits d'aquest estudi, però que, en tot cas cal fer-ne, ni que sigui, una referència sumària), com ho poden ser la discussió del paper de la premsa en el redreçament cultural i en la reconstrucció nacional catalana, la preocupació per a l'objectivitat informativa o l'interès per l'articulisme d'opinió o la voluntat, conscient o no, d'orientació de l'opinió ciutadana, la realitat de la parla quotidiana en el seu ús comú

⁴⁵² Casasús, Josep M. *El pensament periodístic a Catalunya*. Curial, 1987. Barcelona. p.99.

lingüísticament precari o ben normativitzat, o els projectes polítics de Catalunya endegats per les personalitats més rellevants o els partits polítics amb més possibilitats i condicions per a l'exercici del poder.

És per causa de tots aquests interrogants i temes implicats, que solen aparèixer en un poble implicat en un procés de recuperació i d'emergència de consciència nacional, que Josep M. Casasús afirma (sobre el cas de Gaziell, similar al de tants altres periodistes del període d'entreguerres europees):

L'obra periodística de polítics i periodistes o de polítics-periodistes [...] i, fins i tot, Agustí Calvet (Gaziell) només s'explica històricament per la concurrència d'unes peculiaritats pròpies en l'exercici del periodisme dins un país en procés de reconstrucció nacional.⁴⁵³

Un procés de reconstrucció, que justament per la complexitat de tal procés, ple d'elements dels camps més diversos (com els del mostrari enunciat línies enrere) fa i feia possible la simultaneïtat de tesis contradictòries com la de la constatació més pregonada de la precària situació lingüística catalana al costat de la voluntat més fervent de redreçament de tal situació (Casasús: aquesta simultaneïtat dramàtica és aquella situació que tant Josep Pla com Agustí Calvet haurien viscut i tractat al llarg de l'obra respectiva). O la voluntat de promoure un premsa centrada en l'objectivitat de la notícia, juntament amb la premsa d'articles d'opinió o d'orientació política del lector. Situacions, unes o altres, que visqueren i conegueren, per exemple, tant Josep Pla com Agustí Calvet, d'acord amb el context social i polític d'aquests dos escriptors que la darrera citació vol donar a entendre.

Les pàgines precedents, a mode d'introducció d'aquest present subapartat, han de servir per donar a entendre que la relació de Gaziell amb coses com l'esperit nacional català, l'esperit de la llengua catalana, la catalanitat o el catalanisme del nostre escriptor, no és fàcil d'escatir, d'explicar, ni molt menys de sentenciar de manera definitiva, perquè, tal com trobarem línies més endavant, les condicions socials, de la vida de l'escriptor guixolenc constitueixen una determinació que no pot ser obviada, com ho demostra el fet de les diverses interpretacions, coincidents o discrepants, tant d'aquestes condicions com de la valoració de la trajectòria literària i ideològica d'Agustí Calvet.

En diverses parts d'aquest treball hem al·ludit al fet que, probablement, l'opció laboralprofessional de Gaziell pot ser ubicada a la capçalera de les seves tensions i discussions amb membres de la seva mateixa generació. Ja hem fet referència a l'inici d'aquest tercer capítol que el catalanisme creixent des de finals del s.XIX adoptava cada cop més una tessitura política que abocava a reclamar o a prendre consciència de col·lectivitat, de país, de nació, amb tots els elements culturals, psicològics, tradicionals, jurídics, que poden o han de quedar inclosos en aquest fet de prendre consciència nacional. Aquesta era una tessitura cada cop més decidida i compromesa amb la voluntat de poder traslladar a projecte polític allò que des de la Renaixença venia configurant-se com a projecte cultural.

Gaziell respirà plenament aquell ambient discordat en els primers decennis de s.XX. Però aquell ambient no estigué al seu abast de manera immediata. Ja hem vist, també, com en el seu llibre de memòries reconeix l'impacte en la seva ideologia i personalitat d'unes estructures pedagògiques i educatives que promovien la identificació dels alumnes i estudiants amb l'estat espanyol —o amb la versió castellanoespanyola de la història de formació d'aquest Estat—. Fets com l'atemptat del general Martínez

⁴⁵³ Op.cit. p.122.

Campos o el mateix del Liceu (esdevinguts el 1893) no tenen en les memòries del nostre escriptor cap transcendència política ni molt menys nacionalista, d'un signe o altre. L'enrenou psicològic i social és la sola cosa a què Gaziel pot fer referència en els seus records. L'edat de l'escriptor en el moment dels fets no feia possible cap altra valoració dels fets més enllà de l'espant i l'alarma que tals fets produïen en l'ambient familiar —o, a tot estirar, en l'ambient barceloní—, només per la seva simple producció i no per cap altra mena de significació. Altra cosa és la valoració, molt més ampla, que l'escriptor en pogués fer en el moment d'escriure tals records.

Ja hem dit a propòsit de l'espanyolitat que Gaziel sempre s'autoadjudicà i proclamà que era quelcom que per a ell li arribava amb una aurèola de mèrit intrínsec i, al mateix temps, com una realitat valuosa que feia encara més rica la compatibilitat amb la catalanitat. Però que, en cap cas, entenia l'espanyolitat com a sentiment ni molt menys com a aspiració disposats a promoure o justificar dinàmiques polítiques que poguessin ser qualificades d'espanyolistes abocades en perjudici del territori català.

Ara, amb la reivindicada catalanitat passa quelcom de semblant. No es tracta de cap estratègia política llançada a la palestra d'un confrontació entre l'esperit castellà i l'esperit català. Per a Gaziel, la catalanitat que ell reclama és d'una cosa igualment meritosa en si mateixa i que cal veure-la en convivència amb altres realitats per tal d'arborar una veritable convivència, una compatibilitat ferma.

La catalanitat de Gaziel pot resultar polèmica a l'hora d'anar a la recerca d'una explicació que en marqui l'abast i contingut.⁴⁵⁴ Però no passa el mateix quan hom vulgui realitzar la mateixa acció en el moment en què l'escriptor es decideix per la realització d'una obra literària, catalana. Aquí Gaziel deixa ben clar què vol dir, per a ell mateix, la seva catalanitat. I malgrat repetir unes paraules que han estat utilitzades a bastament per molts comentaristes i estudiosos de l'obra i del cas Gaziel, cal repetir-les aquí:

Per això, perquè se'm fa tard —i també perquè el meu destí, que aquest llibre explica, no em permeté de fer-ho abans—, vull consagrar totes les meves darreres forces a les tres realitats superiors, per mi, a les altres: la nostra terra, la nostra gent, la nostra parla.⁴⁵⁵

Aquestes paraules tenen el doble interès de declarar de manera diàfana el seu interès més incontenible —un interès que ningú pot pretendre que no tingui res a veure amb la catalanitat (si la catalanitat és alguna cosa)—, però alhora també declaren la impossibilitat (segurament a manera de lament) de poder haver materialitzat aquest seu mateix interès en moments reculats de la seva biografia. Moments que són, justament, aquells moments en què la catalanitat de Gaziel rebé majors objeccions, si no denegacions i desqualificacions.

Perquè aquestes seves paraules palesen el reconeixement de Gaziel d'haver passat per una llarga etapa biogràfica durant la qual (tot i voler-ho, segurament) no va consagrar-se a aquelles tres realitats *superiors*. Si més no, la que, de manera objectiva, sembla més deixada de la seva mà: la *nostra* llengua. Quant a la *nostra terra* i a la *nostra gent*, seria més complicat de constatar de manera objectiva si Gaziel dedicà a aquestes dues realitats algun esforç, però quant a la *nostra parla* sembla que queda més a l'abast de qualsevol observador de determinar que Gaziel no s'hi abocà, fins acabada la guerra civil espanyola.

⁴⁵⁴ Especialment fins a l'època del seu exili, a l'inici de la guerra civil. És a dir, i més pròpiament, durant els anys de redactor i director de *La Vanguardia*.

⁴⁵⁵ OCC p.414.

Perquè, és clar —i aquest és un tema de discussió viva, de vigència, segurament, eterna—, fins al 1936 en qualitat de redactor i director d'un periòdic de parla castellana, com podria, Gaziel, haver dedicat les seves forces a la *nostra parla* fent-ho amb una parla que no era, precisament, la *nostra*?

La pregunta no té res de retòric tenint en compte no només les preguntes (sense resposta) formulades pàgines enrere, sinó també que en el s.XXI hi ha un nombre considerable d'articulistes i escriptors catalans que publiquen i editen en llengua castellana, en un moment en què la publicació en llengua catalana no es troba amb els impediments polítics amb què es trobava durant les dues dictadures militars del s.XX. I una bona part d'ells respon o es declaren catalans i, fins i tot, alguns d'ells, si més no, mostren públicament la seva personal identificació amb el procés sobiranista de Catalunya del segon decenni del s.XXI. Quina relació deuen establir, doncs, ells, entre catalanitat i llengua catalana? Que potser encara cal considerar vigent la "doctrina Gaziel" de Casasús, sobre la indefugible necessitat momentània de mantenir i garantir la premsa castellana a Catalunya? El paper de la premsa a Catalunya ja no s'acomoda a les propostes o exigències de Prat de la Riba, de Claudi Ametlla o de Joan Maragall, algunes d'elles abans referides? Que potser la situació d'aquests escriptors d'haver de trobar una articulació entre catalanitat i professionalitat (és a dir, ingressos econòmics irrenunciables) no és idèntica o molt semblant a la que va viure Gaziel? I si calgués llançar la pedra de càstig bíblic contra aquell escriptor (Gaziel) considerat pecador (per no utilitzar altres epítets d'orientació més política) no es faria imprescindible, avui a Catalunya, disposar d'una gran pedrera? Més endavant trobarem les consideracions de Gaziel sobre la situació de la llengua catalana, així com de la relació que ell hi establí, justificant-la o no com una opció obligada per una força major aliena a la seva personal voluntat.

Tornant, doncs, a la catalanitat de Gaziel. En la seva obra en trobem unes quantes més de declaracions. És en el marc de la seva obra de maduresa que Gaziel declara sense cap mena d'embut la seva catalanitat lligada a l'ús de la llengua catalana. És això alguna mena de reconeixement desqualificador de la seva trajectòria anterior? Diu això:

La suprema raó de ser de la nostra catalanitat actual és la fe i l'esperança irreductibles en el conreu de l'idioma nadiu. Fins que culturalment assoleixi el grau necessari per a produir un nom, almenys un, que només de pronunciar-lo a qualsevol indret del món tothom digui, amb goig immarcescible: Catalunya!⁴⁵⁶

No deixa de ser interessant (tot i el caràcter especulatiu que té) si no rellevant, la constatació de l'afinitat de la manifestació de la intenció de Gaziel amb el balanç que de la seva obra féu un dia Josep Pla. Gaziel vol dedicar els seus darrers esforços a la parla catalana, la llengua catalana (a part, de dedicar-los també a altres coses, d'acord amb la citació que hem llegit més amunt). Si Gaziel, en un moment imaginari d'adonar-se que acabava de completar la seva obra catalana, volgués repetir les paraules d'aquella citació, podria haver dit una cosa com ara aquesta: "la meva obra és la meva aportació o contribució a la llengua catalana" o quelcom per l'estil. Es tractaria d'una mena de reconeixement o de balanç de què ha estat o de què ha representat la seva obra.

Es tracta d'una manifestació bessona de la que realment féu un dia Josep Pla. Aquest, a mode de presentació del XXXVIè volum de la seva obra escrigué:

⁴⁵⁶ OCC p. 208.

Aquests quaranta volums, als quals fatalment arribarem, són la meua modesta aportació a dues coses que estimo: la meua llengua i el país on he nascut.⁴⁵⁷

On Gaziel diu *la nostra terra i la nostra gent*, Pla escriu *el país on he nascut*. Hi ha en ambdós escriptors la voluntat de figurar en el seu esforç de dedicació, de tribut o de, simplement, proclamar l'estimació envers allò que representen aquells mots.

En tot cas hi ha un altre mot que estableix un lligam molt estret entre les intencions d'ambdós escriptors: *la nostra parla*, diu Gaziel i *la meua llengua*, diu Pla. Gaziel escrivia les seves paraules el 1959 (Gaziel tenia, aleshores, setanta dos anys). Pla ho feia vint anys després, el 1979 (a l'edat de vuitanta dos anys). Ambdós escriptors, en la seva vella, l'un a mode de declaració d'intencions i l'altre a mode de balanç de l'obra escrita. Seria possible d'establir, doncs, alguna mena de correspondència o de semblança, a la vista de llurs paraules, entre la catalanitat que pot ser atribuïda a l'un i la catalanitat que pot ser assignada a l'altre? Perquè sembla que la dedicatòria a la parla o a la llengua és una circumstància que té un significat especial. Una circumstància que no pot anar deslligada de la idea que ambdós escriptors tinguessin de la situació de la seva llengua. Una situació que, de manera força probable, la devien trobar prou galdosa com per sentir-se empesos a proclamar la seva dedicació a tal llengua en tal situació. No sembla gaire probable, per innecessari, en canvi, la voluntat d'esforços d'aquesta mena envers alguna llengua que ja tingui mundialment consolidats tant el coneixement com el reconeixement de la seva vàlua, cosa que sol passar en llengües que, en quantitat i en qualitat, han sabut i pogut desplegar a bastament llurs valors literaris tant en la publicació d'obres com en la nombrosa presència d'escriptors. No sembla gaire habitual, doncs, que manifestacions com les d'aquests dos escriptors catalans surtin de la ploma d'escriptors francesos, anglesos o alemanys, per dir només tres noms de llegats literaris fets amb llengües d'un gran recorregut històric i una consolidació literària que ve de centúries enrere. Perquè es tracta d'unes llengües que no es troben en una situació compromesa que faci que determinats escriptors li hagin de dedicar llur esforç, la seva obra, a mode de necessitat a satisfer de manera més o menys urgent. Unes llengües que, per la seva situació, no requereixen, doncs, l'aportació de cap escriptor determinat, per poder afirmar algun dia que la normalització literària sigui o és ja una realitat reconeguda i valorada arreu.

Per tant, en les paraules de Gaziel i de Pla, hom pot entrellucar que ambdós escriptors reconeixien una mateixa situació de peremptorietat per a la llengua comuna que acabaven usant, per a la qual es veien en la mateixa necessitat de proclamar que hi dedicaven la seva obra (o, si més no, una part de la seva obra). Aquesta coincidència entre ambdós autors, només pot ser deguda a la sintonia de llur anàlisi de la situació de la seva llengua, una llengua en situació de necessitat, tal com ambdós escriptors denunciaven i reconeixien en diversos punts de l'obra respectiva⁴⁵⁸. Alguna relació deu tenir, doncs, aquesta seva voluntat amb una sentida catalanitat, encara que tal catalanitat no quedi inclosa en els mateixos paràmetres en el cas de l'un i de l'altre, o en el cas d'altres persones.

⁴⁵⁷ Pla, Josep *Obra Completa* v.XXXVI. Edicions Destino, 1988. Barcelona. p.8.

⁴⁵⁸ Per als diagnòstics a propòsit de la situació de la llengua catalana, Cf. Casasús. *Ibidem* p.109 i ss. (Pla) i p. 95 i ss. (Gaziel). Per al cas de Gaziel, cf, també MD p.174.

Amb aquelles paraules (de la darrera citació gazieliàna), escrites el 1953, Gazieli adopta la tessitura maragalliana de l'equivalència de pàtria i idioma.⁴⁵⁹ No deixa de ser curiosa aquesta equivalència o identificació, en la mesura que el nostre escriptor sap (i ell mateix així ho manifesta) del cas d'un patriotisme que acaba prescindint de la situació d'atenta vigilància i conreu de la pròpia llengua. Retreu a Maragall el desconeixement d'aquesta circumstància:

Segons ell [Gazieli es refereix a Joan Maragall], un idioma equivalia a una pàtria.⁴⁶⁰ (Sense adonar-se que existeixen patriotismes extrems, com l'irlandès, per exemple, desvinculat gairebé del tot de l'idioma popular, fins al punt que els actuals irlandesos ignoren generalment el gaèlic, parlen i escriuen correctament l'anglès i donen escriptors excel·sos a la que fou la dominadora implacable d'Irlanda —com Oscar Wilde, Bernard Shaw, James Joyce...)⁴⁶¹

És clar que Maragall, si li calgués respondre a aquesta puntualització de Gazieli, podria ben bé contestar, d'acord amb la seva hipòtesi, que en la circumstància d'Irlanda el que ha passat de veritat, i de manera inevitable, és que la desaparició de la llengua nadiua a Irlanda està produint de forma simultània una desaparició del patriotisme irlandès, o bé que s'està produint la substitució del patriotisme centenari o mil·lenari irlandès per un altre de nou (que en la tesi maragalliana d'identificació entre pàtria i idioma, no podria ser altra cosa que patriotisme anglès). Seria, aquesta, una especulació sobre una suposició que no podem saber amb seguretat si plauria o no plauria gens a la població irlandesa.

Potser Gazieli admetria com a bona aquesta suposada o possible resposta maragalliana sobre el patriotisme irlandès, qui ho sap?, però el fet és que l'escriptor guixolenc, tot i tenir en compte aquell fet lingüístic d'Irlanda com a possible retret a la tesi de Maragall, acabà abraçant la idea de l'equivalència (o, si més no, d'un lligam intens i determinant) entre pàtria o nació i idioma.

Algunes mostres:

El 1927, Gazieli repetia en un article un parell de conceptes per referir-se a les publicacions diàries. Ho feia distingint dues classes de diaris, els periòdics projectors i els periòdics miralls⁴⁶². En la primera denominació Gazieli hi devia incloure diaris com *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *Diario de Barcelona*, *El Correo Catalán*, *El Noticiero Universal*, i diaris que, com aquests, eren expressió de determinades orientacions polítiques: catalanistes, carlistes, monàrquiques, etc.. Amb tota seguretat, els dos primers devien estar, més que els altres, en el seu punt de mira i als que devia dirigir més directament l'apel·latiu de *diarios proyectores*, perquè eren els exemplars de premsa barcelonina d'on era més probable rebre atacs contra ell o contra *La*

⁴⁵⁹ Segurament que Gazieli deuria considerar aquesta equivalència com una relació, matemàtica o lògica, mínima. És a dir la pàtria hauria de considerar també altres elements, com els que ell mateix ha proclamat: *la nostra terra* i *la nostra gent*.

⁴⁶⁰ En aquest mateix text, una mica més endavant, Gazieli destaca la coincidència de la idea de Maragall amb la de Miguel de Unamuno, per a qui una realitat i altra (pàtria i idioma) s'identifiquen. Vegeu la citació mateixa de Gazieli a OCC p. 1101.

⁴⁶¹ OCC p. 1101.

⁴⁶² Un any i mig abans, Gazieli ja havia exposat aquesta distinció, però utilitzant l'epítet de *reflectors*, en lloc de *projectors* com fa ara. Vegeu LV "La Vanguardia" del 1/01/1926. El sentit era el mateix: els diaris reflectors són els òrgans d'expressió de petites minories, en canvi els diaris miralls serien aquells en què és el conjunt de la mateixa societat que hi troba la seva expressió. En aquells hi queden palesos els doctrinarisme i la intransigència. En aquests, en canvi, la informació amb tota la diversitat de matisacions.

Vanguardia, donat que aquells diaris acollien els escrits dels periodistes, literaris i polítics més catalanistes.

Més enllà d'aquest aspecte concret de la classificació gazielliana dels diaris, en aquest article, Gaziell s'esplaiava en el seu concepte de catalanitat. Proclamava, ell, la necessitat d'un diari en català, allunyat de tot catalanisme, però inflat de catalanitat i al marge de cap influència partidista. Aquesta característica del diari que caldria que fos publicat respondria a la voluntat de Gaziell de mantenir allunyada la informació de qualsevol vel·leïtat política que pogués fer del diari un diari doctrinari, de manipulació partidista i, alliberat d'aquest pes, podria abocar-se a una informació socialment objectiva, feta en català, com a expressió objectiva i veraç de tot el país. Aquesta era la condició que havia d'acomplir la catalanitat d'un diari català des del qual fos possible analitzar críticament, i en català, el mateix catalanisme. Catalanitat i llengua catalana era per a Gaziell una concreció de la parella, que ell reivindicava: pàtria i idioma. Essent aquest la part essencial de l'altra.

El día que un diario escrito en catalán pueda librarse de ser exclusivamente partidista, y el día que incluso puedan combatirse en catalán los errores del catalanismo, nuestros transitorios partidos políticos quizás se hallarían en una situación embarazada, pero lo único importante, lo permanente, que es la lengua, alma de la catalanidad, habría sin duda recobrado una nueva zona de su legítimo imperio.⁴⁶³

Hom pot adonar-se, de seguida, pel contingut d'aquest article que Gaziell publicava, essent director de *La Vanguardia*, que estava ben disposat a llançar-se a la palestra per provar la seva catalanitat com a cosa del tot compatible amb el càrrec de director i articulista d'un diari escrit a Catalunya en llengua castellana.

El 1929, en un article dedicat a l'estil poètic que Josep M. de Sagarra desplega en el seu *Comte Arnau* (un article que tornarem a comentar més endavant), Gaziell, de manera indirecta ja juga amb la idea del lligam íntim entre catalanitat i llengua catalana. Gaziell parla de l'escatologia verbal que Sagarra, de manera voluntària i postissa, ha volgut escampar en el seu poema. El resultat ha estat, en opinió de l'escriptor guixolenc, una impúdica exhibició de vocabulari tavernari, canalla i pintoresc, que torna més costós l'esforç literari, endegat a partir de la Renaixença, per netejar i aportar categoria a una llengua sotmesa durant segles a la grolleria resultant de l'abandonament i la decadència. Gaziell, amb aquest plantejament no només mostra preocupació per la seva llengua, sinó que també recorre a aquell lligam íntim quan converteix l'estil i vocabulari vulgar, que li sembla detectar en el *Comte Arnau*, en nota de color de la catalanitat del propi Sagarra⁴⁶⁴. Per això li endossa:

Pero a él no le basta ese aroma popular catalán. Quiere algo más grueso, más fuerte. Su catalanidad es francamente plebeya. Por eso termina así, con una suerte de espasmo fisiológico y gástrico.

després, massa menjar torna a la boca
i el dolç arriba un punt que et ve a repèl.⁴⁶⁵

⁴⁶³ LV "La prensa en catalán" 1/07/1927.

⁴⁶⁴ Una nota de color negativa, però que, en qualsevol cas, forma part, de manera estreta, de l'expressió de la catalanitat del poeta, feta llenguatge poètic, en aquest cas.

⁴⁶⁵ LV "Una inversión literaria" 18/01/1929.

Per adonar-se més del caràcter crític de les opinions de Gaziel, cal referir-se al fet que, un any abans de la darrera citació, havia entrat a considerar i comentar el valor de l'obra de Pompeu Fabra. Posar ordre, efectivitat i rendibilitat a un idioma com el català, amarat d'anarquia i varietats dialectals escampades arreu del territori, desgavell lèxic i expressiu, decadència literària, inexistència d'un registre estàndard, fou reservat a Pompeu Fabra, tal i com ho proclama el nostre escriptor. Gaziel diagnostica la situació lingüística prefabriana com d'innegable anormalitat lingüística, si no, ben bé, crítica del tot. Per això troba en l'obra del lingüista una tasca que resultava absolutament imprescindible, malgrat desacords i discrepàncies amb altres personalitats rellevants de les lletres catalanes, per salvar la llengua catalana d'un naufragi imminent. Gaziel no estalvià elogis a la persona i obra realitzada per Fabra:

Pero lo cierto es que, en el fondo, la intervención decisiva de Fabra no puede ser más pura, ni más legítimos y claros sus medios. Esa fuerza de que dispone, y que ha podido parecer misteriosa, no es ni más ni menos que el fruto directo de su indiscutible e insuperada competencia.⁴⁶⁶

En el tema de la consideració gazieliàna de la situació de la llengua catalana, cal tenir en compte que Gaziel la veia força complicada, tant en el sentit tècnicament lingüístic com per les facilitats i ús a disposició del parlant català. Gaziel admet que, fins a inicis de s.XX i malgrat l'impuls generat i rebut de la Renaixença vuitcentista, l'estatus de la llengua catalana es trobava en un estat deplorable i amb poques possibilitats de remuntar amb èxit dos o tres-cents anys de descara gairebé total, de llargs períodes d'impossibilitat o de prohibició d'ensenyament i aprenentatge de la llengua. En canvi, la llengua castellana, s'escampava com a llengua oficial, jurídica i religiosa damunt de l'espai de la parla catalana. I, a més, la llengua castellana era majoritària en la premsa escrita catalana. Des d'un punt de vista social, calia tenir en compte el cúmul de dificultats i incomoditats que tindria el lector català a l'hora d'adaptar-se a la llengua d'una premsa escrita en català, una llengua en què no hi havia consens per a un registre estàndard, una llengua que no havia passat per un procés d'aprenentatge escolar, i una llengua per a la qual les variacions dialectals de la parla incidien negativament en la comprensió i l'agilitat necessària per a una premsa tant informativa com d'opinió.

Malgrat aquesta situació, que Gaziel coneix prou bé i que ell mateix denuncià, el nostre escriptor maldava per una recuperació decidida de la llengua catalana, i ell mateix va conrear-la a bastament quan, en l'època de maduresa, les circumstàncies socials i personals el dugueren a convèncer-se de la necessitat de tal esforç. Aquesta opció de Gaziel no obliga, però, a deixar de banda consideracions o dubtes que hom podria fer sobre la precisió o no de la identificació maragalliana i gazieliàna entre pàtria i idioma, dubtes i incerteses que podrien mantenir-se també sobre la defensa de la llengua com a aposta per l'increment del sentiment patriòtic.

I, de manera breu, l'esforç i les motivacions de Gaziel en matèria lingüística, conscients de les dificultats que comportaria, permeten plantejar-nos una pregunta com la següent: si cal acceptar l'equivalència maragalliana, aleshores la situació lamentable, miserable o penosa d'una llengua indicaria també, de manera mecànica, una situació equivalent de patriotisme o consciència nacional de què aquesta llengua en seria expressió?⁴⁶⁷ O sigui, a major consolidació en l'ús parlat i literari d'una llengua, major

⁴⁶⁶ LV "Una revolució gramatical" 30/11/1928.

⁴⁶⁷ Aquest interrogant es formula en base a la tesi maragalliana, ara expressada de manera mecànica o aritmètica i, per tant, segurament, duta a l'absurd, de la suposada equivalència entre pàtria i idioma.

també el sentit patriòtic dins l'àmbit social d'aquesta llengua? I a la inversa: a menor consolidació de la primera, menor presència del segon?

Aquí torna semblar idoni de fer una reflexió com la feta anteriorment sobre la preferència de tants escriptors catalans per la llengua castellana, en el sentit d'interrogar-se sobre si la situació actual de la llengua catalana, després de la normalització fabriana, ha comportat o no la superació d'aquells esculls que Gaziell detectava tan bé. Fins a quin punt la llengua catalana parlada en el moment present palesa l'assoliment d'unes condicions pròpies d'una llengua normalitzada tant en el seu ús parlat com en l'escrit, tant entre el seu ús literari com en el seu ús en mitjans informatius escrits i, especialment, els mitjans audiovisuals? La relació actual entre coneixement i ús de la llengua catalana ha fet canviar la situació relativa a les suposades incomoditats i dificultats d'un lector del país per a no preferir la premsa escrita en la llengua nadiua, en lloc d'una altra llengua, segons especulava Gaziell? En definitiva, l'anàlisi de la situació de la llengua catalana que feu Gaziell, s'ajustaria encara avui a la situació real?

El cert és que, uns quants anys més endavant, Gaziell encara es refermava en el mateix diagnòstic, a què abans hem fet referència, sobre la situació de la llengua catalana, i en conseqüència en la seva alta valoració de la labor normativa de Pompeu Fabra:

La llengua nostra es trobava terriblement envilida, sense clàssics suficients, sense escoles, sense normes fixes. Era una llengua incerta, mal apresada, que no podien agafar en deus purificades i corrents sinó en rierols de pagesia o en clavegueres ciutadanes. Encara avui la llengua catalana s'està refent peniblement. Era, doncs, un medi hostil i caòtic.⁴⁶⁸

En escriure aquestes paraules, Gaziell, el 1949, explica una de les justificacions tècniques que l'escriptor podria arborar per excusar la seva opció lingüística realitzada anys enrere, una opció que li costà força maldecaps i bregues periodísticoliteràries. Ara Gaziell escriu aquestes paraules en un moment de confinament i decepció personals per mostrar un dels molts esculls a què havia de fer front per desplegar un examen de consciència que realitzava en tal confinament.

En un parlament a Sant Feliu de Guíxols, nou anys més tard de la darrera data, Gaziell encara lamentava la situació, en la seva opinió, penosa per la qual la llengua catalana es trobava aclaparada. L'oportunitat fou la d'un homenatge a Joaquim Ruyra. La celebració i la valoració del registre literari de l'escriptor blanenc fan que Gaziell promogui una valoració decidida i entossudida de la llengua catalana, davant de la lamentable situació que li sembla encara detectar:

Avui la nostra llengua passa per un mal moment. Mancada de tota protecció oficial, sense escoles públiques que l'ensenyin als nostres infants, sense publicacions populars, diàries i periòdiques, que la difonguin; sense revistes literàries que mantinguin el caliu amb la dialèctica que necessita tota llengua viva, el català és avui la Ventafocs de les tres llengües ibèriques més glòries: la castellana, la portuguesa i la nostra. Per això cal que els qui la portem al cor i a l'esperit l'honorem més que mai, honorant ensems els grans escriptors que l'enaltiren. Joaquim Ruyra és un dels més eminents.⁴⁶⁹

⁴⁶⁸ MD p. 174.

⁴⁶⁹ OCC p. 1585.

Aquestes paraules de Gaziell, pronunciades en plena dictadura franquista, no palesen cap altra cosa que la intensificació de la identificació maragalliana entre idioma i esperit nacional i, en definitiva, revelen la catalanitat irrenunciable que Gaziell volgué sempre exhibir o reclamar en tant que dimensió espiritual que sentia com a íntimament i indiscutiblement seva.

El 1962, Gaziell potser encara aferrat, tot i que decebut, a un ideal (que ja hem anunciat pàgines enrere i que haurem de comentar més endavant⁴⁷⁰) de solidaritat i d'estimació hispànica, o ibèrica, motivat pel reconeixement i alta valoració que la literatura catalana recollia d'escriptors castellans del tombant del s.XIX i XX, entre els quals Gaziell vol fer esment de "Clarín", Menéndez Pelayo o Pardo Bazán, implorava⁴⁷¹.

Vosaltres, escriptors espanyols de llengua castellana, que coneixeu tan bé l'ofici, no em deixareu mentir. Llavors, ¿per què no ens ajudeu a treure de la flaqueza on jau aquesta llengua catalana, per la qual justament vosaltres exalteu la memòria dels homes il·lustres que l'han conreada?⁴⁷²

És encara en la recança per allò que Gaziell considerava la pèrdua d'una oportunitat per a la convivència dels pobles hispànics (que venia expressada en l'ideal paniberista) que li paga la pena de recordar l'espanyolitat que ell hauria volgut expressar a través de la crida a una germanor de les literatures hispàniques, compartint totes, en igualtat de condicions, l'epítet d'espanyoles:

Literatura espanyola, literatura catalana —esteu malavesats a dir. ¿Per ventura la literatura catalana no té el mateix dret que la vostra a ser considerada com a literatura espanyola? I si algun insensat respongués que no ¿d'on vindria l'ofensa, i el pecat d'expulsionisme, qui l'hauria comès?⁴⁷³

La cura per la llengua catalana, la seva situació així com la promoció de la seva recuperació serà un dels aspectes en què Gaziell mostrarà més la seva catalanitat. En una carta del 1961 a Jordi Valor, amb motiu de la publicació per part d'aquest d'un llibre, en castellà, sobre llegendes i narracions de les terres pirinenques, el nostre escriptor manifesta encara la indestruïble unió que veu entre catalanitat i llengua catalana. O, que és el mateix, que Maragall feia amb *pàtria* i *idioma*. Per això clama per la preservació i conreu d'allò que Gaziell considera el nucli essencial de la realitat catalana:

No hi fa res: cal conservar, sigui com sigui, intactes la fe i l'esperança. Si també les perdéssim, ja podríem donar-nos per morts, perquè de nosaltres ja no en restaria res de viu. Hem de seguir treballant, sobretot en preservar i cultivar el nostre més gran tresor, l'idioma[...] hem de predicar a la nostra gent, dia i nit: «Aprengueu bé el català» o «el valencià», que són cares de la mateixa i única moneda.⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ Malgrat que havien passat set o vuit anys de les cartes a Rubió i Balaguer, citades pàgines enrere, en què expressa la seva decepció definitiva per la suposada compatibilitat entre catalanitat i espanyolitat.

⁴⁷¹ Vegeu OCC. p.1667, pròleg a *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, de Narcís Oller.

⁴⁷² OCC. p. 1667.

⁴⁷³ OCC Ibidem.

⁴⁷⁴ OCC. p. 1770.

3.2.2.1. Llengua catalana i catalanitat/catalanisme en el pensament de Gaziell

Així, ara podríem veure que l'argumentació de Gaziell sobre la situació i ús de la llengua catalana, tant a nivell periodístic com a nivell literari i assagístic, queda estintolada en tres eixos o apartats que ell mateix expressà, apartats que comentarem un després de l'altre, però que convé enunciar-los de manera conjunta i breu:

- 1- En termes molt generals, el lector català se sent més còmode amb la lectura (com a mínim de textos periodístics) de textos escrits en llengua castellana.
- 2- Intenció de catalanització de *La Vanguardia*, a partir del moment de l'assumpció del càrrec de director únic del rotatiu.
- 3- Disseny d'una estratègia que havia de servir per a la catalanització de la premsa escrita a Catalunya.

Es tracta, doncs, de tres enunciats, ara per ara de formulació lapidària, que han de servir per orientar la lectura dels comentaris dels apartats següents.

El primer enunciat planteja una situació que a Gaziell li sembla incontestable i que no precisa, per tant, cap mena de contrastació. A *Història de La Vanguardia*, Gaziell explica la situació així:

Els catalans, en general, i els catalanistes mateixos, sabien tan malament el propi [la llengua catalana], per no haver-lo après en cap escola ni estar avesats a res més que a parlar-lo familiarment, que llegir els diaris escrits en llengua catalana els venia més de repèl que empassar-se els castellans, fets amb tots els llocs comuns, les fórmules estereotipades i les giragonses sintàctiques que s'aprenen de de l'escola primària.⁴⁷⁵

És innegable que el fonament d'una escolarització inexistent en llengua catalana o l'ensenyament d'aquesta llengua és un *handicap* present, encara, en les generacions que acabaren la seva escolarització primària i secundària als anys 70 del s.XX, amb la desaparició del franquisme. Això vol dir que, si Gaziell té raó en el seu diagnòstic, la circumstància de la incomoditat experimentada per una quantitat important de població catalana (malgrat l'oportunitat oferta des d'aquelles dates de seguir algun tipus de classe o ensenyament de català, de manera oficial o de manera particular) encara deu ser present en el dia d'avui. És aquesta una suposició que caldria confrontar amb una estadística que reflectís la preferència ciutadana per la premsa escrita en una llengua o altra per part, com a mínim, del lector que té el català com a llengua mare.

Sigui ben fonamentat o no el diagnòstic de Gaziell, el cert és que es tracta d'un argument que serveix a l'escriptor guixolenc a mode de justificació per a l'opció de la seva situació personal com a articulista i, a la fi, com a director d'un diari escrit en llengua castellana a Catalunya. El diagnòstic de Gaziell també li serví per justificar la tesi que, ni que sigui com a fatalitat inevitable, a Catalunya resulta ineludible la presència de la llengua castellana a la premsa, fins que l'evolució de la situació lingüística faci possible la progressiva catalanització de la premsa. Aquesta tesi de Gaziell és la referència de l'expressió de J.M. Casasús "doctrina Gaziell". Tesi i doctrina, aquestes, que reben el suport tàcit de Manuel Ibàñez Escofet, tal com hem pogut llegir pàgines enrere, en la mesura que aquest periodista barceloní reconeix i admet la seva acció catalanista a través de la publicació de premsa catalana escrita en castellà. Tot i que les raons de fons de Gaziell i les d'Ibàñez no són sempre exactament les mateixes (la

⁴⁷⁵ HV. p. 132.

"doctrina Gaziell" troba el fonament justificador en la precarietat de la llengua catalana, en canvi l'acció d'Ibáñez obeeix, com a mínim, a una situació política concreta de repressió de la cultura catalana per part del franquisme), la voluntat de coincidència en la promoció de la catalanitat o del catalanisme a través de la premsa en castellà, es fa evident. La qüestió és que, segons Gaziell, els joves noucentistes de les primeres dècades de s.XX:

Es negaven a veure que la immensa massa de catalans no els seguia pas —ni podia seguir-los. I, com que els perdia de vista, per manca de la preparació necessària, com més els escriptors polien i refinaven (sovint excessivament) la nostra llengua, més la desertava el qui hauria hagut de constituir el seu públic nombrós i fidel. Públic catalanesc cent per cent, però que es decantava cada vegada més a la premsa escrita en llengua castellana.⁴⁷⁶

Aquesta justificació problemàtica i polèmica, però, no impedeix Gaziell d'identificar-se amb la causa de la llengua catalana i amb la seva situació de precarietat (no només en la premsa). Per això, a *Història de La Vanguardia* aporta Gaziell una nova justificació de la seva opció d'articulista en aquell rotatiu (que no és altra cosa que una estratègia, que havia d'acabar resultant malaguanyada). És allò que queda enunciat en aquell segon punt, expressat més amunt: el propòsit de catalanització progressiva de *La Vanguardia*. A diferència del tercer punt (que hem d'analitzar més endavant), en aquest segon punt, la voluntat i responsabilitat en la realització del propòsit catalanitzador de *La Vanguardia* quedava emplaçat en poques mans: les pròpies de Gaziell i, ben segur, les del propietari del rotatiu. Probablement el desig de Gaziell hagués topat amb l'oposició (completa o parcial) de Ramón Godó i, probablement amb l'escull que altres elements econòmics i sociològics poguessin fer emergir, però, en qualsevol cas, el propòsit de la progressiva catalanització de *La Vanguardia* no quedava determinat per la necessitat de confluència d'un nombre ingent d'accions personals i individuals, condició o escull que sí que hom pot endevinar en relació a aquell tercer punt enunciat més amunt.

Així, doncs, la pretesa catalanització de *La Vanguardia* queda formulada per Gaziell d'aquesta manera:

I hi havia, amb la inexperiència i l'audàcia dels trenta anys, una veu secreta —segurament la de la Serp del Paradís— que em deia a cau d'orella: «Ja hi ets, ara, a *La Vanguardia*, a dins d'aquesta fortalesa gairebé impenetrable, que ningú, ni els més forts, ni els més valents, no han gosat apropar-s'hi. ¿Per què no proves, doncs, de transformar-la, de fer-ne un gran diari d'esperit català, escrit en llengua castellana?»⁴⁷⁷

La intenció d'Agustí Calvet s'avenia, doncs, des de més d'una seixantena d'anys enrere, amb la declaració d'Ibáñez Escofet, que hem vist més amunt, sobre la possibilitat de fer catalanisme en la premsa de llengua castellana a Catalunya. Deixant de banda la possibilitat de realització efectiva de tal projecte, formulat pels dos periodistes, cal recordar que en el plantejament de la intenció de Gaziell hi ha un allunyament clar, i sorprenent, de la tesi maragalliana de l'equivalència d'idioma i nació, camí, aquest, que tornaria a ser recuperat i recorregut per l'escriptor guixolenc a partir dels anys cinquanta

⁴⁷⁶ Ibidem HV. p.60.

⁴⁷⁷ Ibidem HV. p. 100.

del s.XX, en el moment de la seva residència a Madrid, un cop sobresegut el seu cas i expedient de responsabilitats polítiques i el judici sumaríssim que el règim militar li havia obert.

Ara bé, donades les circumstàncies internes de *La Vanguardia*, la intenció de Gaziel d'arribar a catalanitzar el rotatiu no era gens fàcil, si catalanitzar-lo havia d'acabar incloent, a més, (a més de comptar amb equip de redactors i articulistes catalans, malgrat que llur articles es publicuessin en llengua castellana en el rotatiu) la impressió o edició de pàgines escrites en llengua catalana. Unes línies més avall veurem que, probablement, Gaziel portava de forma més o menys amagada aquesta seva intenció. No podem conèixer de primera mà aquesta intenció perquè Gaziel no la diu de manera explícita en la seva obra posterior. L'afirmació de Domènec Guansé, a Serra d'Or, el 1964, manifestant que Gaziel:

Projectava d'introduir a «La Vanguardia» unes pàgines redactades en català.⁴⁷⁸

És una afirmació que no ve avalada pel testimoniatge de cap escrit de Gaziel o de cap manifestació oral de l'escriptor guixolenc. En aquest sentit, malgrat, que potser correspon a un propòsit real de Gaziel, no es possible d'atorgar-li més crèdit que el que pugui donar la probabilitat de veritat de les paraules de la citació. També Enric Jardí comenta aquella intenció de Gaziel, però el seu comentari es basa en l'afirmació recollida de les paraules de Domènec Guansé.⁴⁷⁹

Aquells tres eixos que hem trobar a l'inici del present subapartat, sobre la relació de Gaziel amb la situació i l'ús de la llengua catalana, reflecteixen l'opinió de Gaziel sobre aquesta qüestió, en el moment que assumeix càrrec de director a *La Vanguardia*. Però la formulació d'aquests tres arguments no surten, tampoc, de manera explícita en la seva obra d'articulista en aquest rotatiu. És veritat que, a la vista de la seva trajectòria literària final, el lector pot endevinar que alguns articles de Gaziel apuntaven, ja, cap a les idees que aquests tres arguments enuncien, però el fet és que només és en un seu llibre pòstum, *Història de La Vanguardia*, on venen expressades de manera explícita (amb arguments separats al llarg d'unes quantes pàgines). Aquest fet té la seva importància, perquè, possiblement, si haguessin pogut ser publicats a partir d'aquell moment d'assumpció de càrrec directiu en el rotatiu, hauria desactivat algunes de les polèmiques en què Calvet es veié involucrat.

Aleshores, el lector de Gaziel pot quedar-se en la incertesa de saber fins a quin punt Gaziel tenia, en aquell moment, les coses tan clares a propòsit de la situació i del tractament pal·liatiu o recuperador i regenerador de la llengua catalana en situació de tanta precarietat. Si les tenia clares, no les va expressar en el moment que haurien resultat més efectives. Ara, el lector també pot imaginar-se o entendre alguns motius, emergits tant des de l'interior del propi rotatiu com per causa de la tensió amb el catalanisme noucentista, que dificultarien o farien impossible la manifestació d'aquells tres arguments durant l'etapa d'articulista.

Però el fet és que a *Història de La Vanguardia*, Gaziel mostra que la seva reflexió sobre la llengua catalana li havia permès elaborar una estratègia que, segons la seva creença, havia de contribuir a la progressiva catalanització de la premsa castellana de Catalunya. Ara, ¿això que expressa en aquest llibre pòstum havia arribat a ser explicat o proposat a algú? Si no ho féu, per què no? I si ho va fer per què no ho testimonià més endavant?

⁴⁷⁸ Guansé, Domènec. "Serra d'Or", agost 1964. p. 61-63.

⁴⁷⁹ Cf. Jardí Enric. *Ibidem* p. 145.

L'estratègia en què pensava Gaziell era aquesta:

En aquest aspecte, però, l'actuació catalanista era obtusa i inflexible. Per comptes de procedir gradualment i començar per catalanitzar la nostra premsa escrita en castellà, mentre la catalana anava fent el seu fet pacient i costerut, aquí es preferia emprendre-ho al revés, fent mofa de la premsa castellana o declarant-li una hostilitat miop i eixorca —sense voler adonar-se que era ella la que s'anava engreixant i la catalana la que hi perdia bous i esquelles.⁴⁸⁰

Aquest era, o hauria estat, un programa d'actuació amb resultat a llarg termini i d'abast ambiciós. El fet, però és que aquesta citació dels textos de maduresa de Gaziell mostraren que si algú acusava o acusa Gaziell de desafecció o de despreocupació o de menysteniment de la llengua, no coneixia o no coneixeria, a l'hora de la veritat, el compromís interior real de Calvet amb la situació de la llengua catalana.

És a *Història de «La Vanguardia»*, publicació pòstuma de Gaziell, on tot un conjunt de temes com ara la tesi maragalliana de la identificació pàtria-idioma, l'anomenada «doctrina Gaziell», la dificultat de Gaziell per dedicar-se professionalment a les lletres catalanes, i, a la fi, l'abrandada defensa del nostre escriptor de la cura i conreu de la llengua catalana, es troben aplegats sota el motiu de fons de narrar la història del rotatiu que Gaziell dirigí, primer com a codirector (de 1920 a 1932) i, després, com a director únic des de 1933 a 1936.

L'ocasió de trobar més o menys resumides en un sol volum les paraules de Gaziell escrites sobre aquestes quatre qüestions obre una nova possibilitat sobre l'anàlisi de la trajectòria ideològica del nostre escriptor, especialment quant a la seva irreductible i proclamada catalanitat. Aquesta ocasió, doncs, permet confrontar aquestes quatre qüestions valorant el grau de cohesió de llurs afirmacions al voltant del tema de la relació entre la realitat de la llengua catalana i l'existència de quelcom que pot ser anomenat amb els termes de catalanitat i catalanisme.

Hem vist a l'inici de l'apartat anterior l'assumpció per part de Gaziell de la tesi maragalliana de pàtria i idioma, malgrat alguna reserva —que, després, el mateix Gaziell acaba per desestimar—, com la de la contrastació d'aquella tesi amb el cas històric d'Irlanda⁴⁸¹. Malgrat tot, i en línies generals sembla, doncs, que, a la fi, Gaziell assumeix l'expressada tesi. Ara bé, com ell mateix afirmarà, l'equivalència entre aquelles dues realitats no és absoluta ni completa. Tant Gaziell com Maragall entenen que l'esperit de la terra, de la nació, de la pàtria inclou altres elements, a més de l'idioma. Així ho recorda i expressa el nostre escriptor, i així ho llegí Gaziell en la seva conferència dictada a l'Orfeó Català el 7 de maig de 1961. Més enllà d'aquesta puntualització que ambdós autors comparteixen, Gaziell declara la seva sintonia amb la tesi maragalliana.⁴⁸² Fins i tot, en aquella conferència, Gaziell repeteix les paraules de Maragall:

⁴⁸⁰ HV p. 132-3.

⁴⁸¹ Gaziell també podria haver aportat el cas de la zona francesa de parla catalana. Una zona que el nostre Gaziell, en diverses ocasions i diverses parts de la seva obra periodística i assagística esmenta com un exemple d'assimilació reeixida amb èxit per part d'un Estat, per part de França. L'estat francès, segons Gaziell, hauria generat, en la zona catalana del seu territori, prou expectatives de progrés, prou seducció econòmica, social i cultural, perquè la seva població, no senti aquesta assimilació com un greuge que li infringeix l'estat. El resultat de la descatalanització (no pas completa, però, fins a ara) de la zona seria resultat d'aquesta atracció experimentada per la població catalanofrancesa, una atracció acompanyada de complaença.

⁴⁸² En la mateixa conferència, Gaziell també fa referència a Miguel de Unamuno, com un intel·lectual espanyol de gran reconeixement que avala la tesi de Maragall. El poeta català recollí les paraules d'Una-

Maragall sent el desig fervent d'esbrinar, abans que tot, què és la Pàtria. I ja l'any 1900, en uns fragments apareguts en la *Il·lustració Llevantina*, diu:

«El signe de la pàtria, jo crec que és el llenguatge permanent estès en un territori, [...] i el sentiment de pàtria [ve a ser-ne] com l'atmosfera espiritual» Aquesta afirmació ens dóna una de les constants essencials maragallianes. No vull pas dir que el poeta limiti el concepte que té de la Pàtria a la pura existència d'un idioma propi.⁴⁸³

Ja hem trobat un primer escull, que Gaziel deixa de banda de seguida, de la contrastació de la tesi maragalliana. També, admetent aquesta tesi, hom hauria de concloure alguna mena de relació entre l'ús d'una llengua parlada i escrita i el grau de presència d'un sentiment de pàtria.⁴⁸⁴

Sigui perquè tractar una qüestió com aquesta, si més no amb intenció d'arribar a afirmacions d'una certa precisió, no devia semblar a Gaziel una qüestió còmoda ni gaire grata (potser pel caràcter poc contrastable, poc concret o massa metafísic de la qüestió), la veritat és que la deixà de banda i, ja en plena maduresa, opta per instal·lar-se de manera decidida en la tesi maragalliana. Però en aquesta seva opció, i tot admetent que alguna relació deu haver-hi entre idioma i alguna mena de sentiment de col·lectivitat o de pàtria, resulta que si hom sotmet a contrastació les paraules de Gaziel al voltant de la seva pròpia assumpció de la tesi maragalliana, s'obren tot un seguit d'enigmes i d'interrogants.

El primer d'ells és a propòsit del que Josep M. Casasús anomena la «doctrina Gaziel» que ja coneixem. Gaziel, tant en l'època de director de *La Vanguardia* com en plena maduresa i en el darrer dels seus llibres no es cansà de defensar la tesi segons la qual, donada la deplorable situació de la llengua catalana, es feia del tot imprescindible i inevitable per a Catalunya l'existència de premsa escrita en llengua castellana. Mentrestant, tot aquell que se sentís atret per la necessitat de catalanització del col·lectiu de Catalunya podia, si li abellia, dedicar-se a tal ocupació, i, d'aquesta manera, anar redreçant la situació lingüística del poble català fins al moment que la presència de premsa en llengua castellana esdevingués sobrera o innecessària del tot. El lector, aleshores, ja optaria lliurement, voluntàriament, per la premsa en llengua pròpia, accedint-hi amb la mateixa comoditat i agilitat de lectura que fins ara ho havia vingut fent amb una llengua que no era la pròpia del lector ni del país.

Però la «doctrina Gaziel», així presentada, obre uns altres interrogants. Un d'ells és el de la suposada efectivitat real d'un procés de catalanització de la població catalana, o si més no, de la premsa catalana, a través d'una estratègia que passa per la realització d'aquest procés fent ús d'una llengua que no és la catalana. Si això fos realitzable de manera efectiva, és a dir, catalanitzar la premsa de Catalunya fent-ho en llengua castellana (tal com demanava Gaziel per a *La Vanguardia* i per al conjunt de la premsa castellana escrita a Catalunya), aleshores com cal entendre la relació entre esperit nacional i llengua nacional?: és possible de recatalanitzar el lector català (és a dir, tornar a inflamar l'esperit nacional català) o la pròpia premsa de Catalunya fent-ho amb la llengua d'un esperit nacional aliena i aliè a la llengua i esperit nacional catalans? Si

muno i Gaziel recorda tal recollida del poeta català, citant-les: «La sangre de mi espíritu es mi lengua. Y mi patria es allí donde resuena». Vegeu la referència de la citació següent.

⁴⁸³ OCC p. 1614.

⁴⁸⁴ Si és que és possible dissenyar alguna mena de quantificació per a aquestes realitats o conceptes, tals com la correcció de l'ús idiomàtic i l'esperit o sentiment nacional/patriòtic.

idioma i sentit de pàtria van junts, aleshores l'ús de la llengua castellana en la premsa catalana, no és, a l'hora de la veritat, infiltrar el sentiment nacional castellà a l'interior del lector i de l'esperit català? Així, doncs, o bé l'equivalència que declara la tesi maragalliana no tindria cap fonament real, o bé, si tingués tal fonament, aleshores, de manera conseqüent, la presència de la llengua castellana en la premsa de Catalunya hauria de comportar o de significar la pèrdua o la desactivació del sentiment nacional català. Sembla. Pàgines enrere, a l'inici de l'apartat "Catalanitat i qüestió catalana" ja hem vist que Gaziel no és l'únic periodista/escriptor català d'admetre la plausibilitat d'un procés d'aquestes característiques (Ibáñez Escofet).

La segona qüestió és quina seria l'estratègia i les accions concretes que Gaziel pensava dur a terme per catalanitzar el rotatiu de tirada més quantiosa a Catalunya, *La Vanguardia*? A la vista de les intencions de Gaziel de dur a la pràctica tal estratègia, apuntàvem que l'expressió que fa servir Calvet per definir l'estratègia, és a dir, *un gran diari d'esperit català, escrit en llengua castellana*, no implicaria, d'acord amb la tesi maragalliana, un contradicció gairebé en els propis els termes?

Gaziel explica que la seva intenció, força reeixida fins a cert punt, passava per atraure al rotatiu persones de prou solvència intel·lectual i literària de l'àmbit català per tal que insuflessin al rotatiu l'esperit, el sentiment, de país i del país.

Jo hauria acabat per endur-me al meu diari la flor de la intel·lectualitat catalana, perquè —sense deixar de produir en la nostra llengua les seves obres cabdals— hi exposessin en castellà els matisos de l'esperit que ens aguanta.⁴⁸⁵

Gaziel se sentí orgullós i cofoi no només amb el propòsit manifestat, sinó que arribà a cotes de magnificació dels resultats derivats d'aquest propòsit. I malgrat que no arribà a assolir l'objectiu de la catalanització lingüística del rotatiu, avaluava de manera satisfactòria, amb una certa dosi d'autoadulació el procés que seguia o que va seguir el seu propòsit:

I gràcies a ell [s'entén, ell mateix, Gaziel] el diari més rabiosament hostil, encara no feia quatre dies, a tot el que representés —homes, obres o institucions— l'ideal de catalanitat, s'anava omplint d'esperit català i de gent catalana, perquè el seu inspirador ocult [Gaziel mateix, s'entén] volia arribar-ne a fer, per damunt de tots els partits polítics, l'òrgan essencial de Catalunya.⁴⁸⁶

Però la qüestió és que el col·laboradors i redactors (entre ells: Eugeni Ors, Josep Pijoan, Agustí Duran i Sanpere, Joaquim Folch i Torres, Alexandre Plana, etc.) recaptats per Gaziel havien de fer-ho i hagueren de fer-ho en llengua castellana (si més no, fins al moment en què les circumstàncies permetessin prendre alguna orientació, estratègia o acció més radical cap la catalanització material del rotatiu). Si la contribució d'aquests escriptors i periodistes catalans es duia a terme en les condicions que Gaziel havia de garantir, en què quedaria la recuperació o l'increment de catalanitat tant del rotatiu com en el mateix lector? Cal tenir en compte que Gaziel reconeix i denuncia la impossibilitat absoluta de cap mena de cessió al catalanisme puixant dels anys vint i trenta del s.XX, per part de l'organigrama regidor del rotatiu ni, per descomptat, per part del seu propietari, que manifestà contínuament, segons Gaziel, el

⁴⁸⁵ HV p. 108.

⁴⁸⁶ HV p. 104.

seu més radical, intransigent i hostil anticatalanisme. Així ho denuncia a *Història de La Vanguardia*. I és que aquest greu inconvenient que el nostre escriptor reporta sembla indicar, fins i tot per al mateix Gaziell, la impossibilitat de realització del seu projecte secret

Semblava impossible del tot, perquè implicaria lluitar alhora en dos fronts oposats: el del propietari i el del director *in partibus*; amb l'agreujant que tots dos, bon punt s'adonessin de la maniobra [s'entén de l'estratègia secreta de Gaziell per a la catalanització de *La Vanguardia*], s'ajuntarien per esclafar l'atacant comú i restituir l'*statu quo*.⁴⁸⁷

Malgrat tot, Gaziell intentà el seu propòsit, l'autoavaluació del qual hem vist en la citació anterior. I, sobretot, en proclama, tot i que de manera incompleta per causa de condicions tant externes com internes al rotatiu, un succés creixent.

Tota aquesta qüestió sembla palesar, doncs, que Gaziell, tant en un moment com en l'altre de la seva trajectòria professional, connecta el seu sentit de catalanitat amb l'ús i promoció de la llengua catalana. Això, però, comporta la sospita d'una certa incongruència, en la mesura que la suposada catalanitat gazielliana no s'avé amb la seva particular opció d'ús de la llengua castellana en la premsa de Catalunya (el cas de *La Vanguardia*, en concret). Tampoc no acaba d'avenir-se amb la tesi maragalliana, que ell assumeix, en la mesura que no pot demostrar que la pèrdua de la llengua nadiua sigui determinant (o indiferent) en la pèrdua del sentit patriòtic, ni, sobretot, no queda demostrada la seva argumentació sobre la necessitat peremptòria de la presència de la llengua castellana en la premsa de Catalunya com a estratègia periodística que hagi de facilitar a la fi l'èxit del procés de catalanització de la premsa i, en definitiva, del lector català.

Malgrat les dificultats de justificació teòrica de tots aquests postulats i hipòtesis comentats, aquesta és una seva aposta clara i definitiva per una catalanitat a la qual no vol renunciar, tot i els retrets que poden arribar-li i que li van arribar per causa de la seva trajectòria passada biogràficoprofessional, pels quals Gaziell va manifestar força vegades una apesurada queixa, com ara aquesta:

L'únic que em dol és haver-la haguda de fer [Gaziell es refereix a la tasca que, de manera secreta, s'havia proposat de realitzar a *La Vanguardia*] tan desemparadament, sense rebre dels qui llavors en deien els «companys de causa» més que incomprensió i fins sovint un tracte cruel, com si jo hagués estat un enemic de Catalunya.⁴⁸⁸

Tota aquella suposada incongruència de la proclamada catalanitat de Gaziell i de l'ús simultani de la llengua castellana, tota la suposada connexió renovada amb la llengua catalana, que l'escriptor guixolenc hauria realitzat en la seva maduresa, i tota la dificultat que hom pugui descobrir en l'argumentació sobre la relació entre *catalanitat* i *idioma*, temes, tots aquests, referits unes línies enrere, poden contemplar-se a la llum de la trajectòria ideològicolingüística que el nostre escriptor hauria resseguit al llarg de la seva vida i de les dues etapes fonamentals de la producció de l'obra escrita: l'època de periodista d'opinió (amb l'ús aclaparador de la llengua castellana) i l'etapa literàrioassagística de la seva maduresa (amb l'ús permanent de la llengua catalana). La relació que tenen aquestes dues etapes amb l'assumpció i definició de conceptes de

⁴⁸⁷ HV p. 108.

⁴⁸⁸ HV p. 18-19.

pàtria, catalanitat i la rellevància de l'ús d'una determinada llengua esdevé un camí ple de giragonses i d'adaptacions *ad hoc* en funció de les circumstàncies polítiques, culturals i socials a què Gaziell havia d'anar donant resposta. Perquè aquestes giragonses i adaptacions es produeixen sobre un teló de fons, silenciats però consistents, de la relació i de l'assumpció per part de Gaziell de les tesis tant de Maragall com de Prat de la Riba.

Gaziell, al llarg de la seva trajectòria hauria valorat, de manera explícita o d'amagat, les propostes de Prat de la Riba i de Joan Maragall, canviant-ne la seva preferència o l'ús preferent al llarg d'aquelles dues etapes o èpoques com a escriptor.

Per exemple, en l'etapa d'articulista i de director de *La Vanguardia*, amb la proclamació per part de Gaziell de la seva irrenunciable catalanitat (i l'ús simultani de la llengua castellana) sembla irrecusable que Gaziell combregaria amb la tesi irracionalista de Prat de la Riba, que identificava *nació* o *pàtria* amb la postura romànticomodernista. Prat de la Riba deia això:

Els pobles [...] són principis espirituals. En va voldrà darsen una definició geogràfica, etnogràfica o filològica. El ser y essència del poble estan, no en les races ni en les llengües, sinó en les ànimes. La nacionalitat és, doncs, un *Volkgeist*, un esperit social o públich.⁴⁸⁹

Aquesta tesi seria el rerefons ideològic al qual la posició de Gaziell s'adaptaria millor, perquè reclamar una catalanitat irrenunciable amb l'ús públic i simultani de la llengua castellana, no faria altra cosa que demostrar, a nivell de pràctica diària, la plausibilitat de la tesi de Prat de la Riba. Gaziell hauria defensat, i practicat, una idea de catalanitat segons la qual l'ús de la llengua catalana (o de qualsevol altra llengua) no seria un factor determinant. És veritat que en l'etapa de maduresa, Gaziell continuava utilitzant expressions com *esperit català*, o *ànima catalana*, expressions més pròpies i properes a les paraules i teories de l'estadista de la Mancomunitat (personalitat destinatària d'elogis habituals per part de Gaziell). Però en aquella segona etapa, aquestes expressions es mouen de manera preferent, d'acord amb l'elecció lingüística de Gaziell, damunt del plantejament maragallià d'identificació de *nació* amb *idioma*.

En contraposició, en la primera etapa, tot i l'estima i admiració de Gaziell per Joan Maragall, la pràctica periodística de Gaziell mostraria sense confusió el seu allunyament de la tesi maragalliana, ja que Gaziell utilitzava de manera gairebé absoluta la llengua castellana, malgrat proclamar, de manera simultània, la seva irrenunciable catalanitat, cosa que queda emplaçada als antípodes de la identificació maragalliana de *nació* i *idioma*.

Tot això quedaria capgirat en la segona època de Gaziell, tot i continuar promovent el reconeixement i promoció de l'*ànima catalana*. La qual cosa voldria dir que quedaria ja a una certa distància de la tesi essencialista de Prat de la Riba, acostant-se més, d'acord amb la pràctica literària de Gaziell de la segona etapa, al plantejament de Joan Maragall.

Val la pena afegir que tant en una època com en l'altra, Gaziell no hauria encaixat gens ni mica amb una tesi com la de Rovira i Virgili, per causa del caràcter voluntarista que aquest teòric polític donaria a la trajectòria nacionalista de qualsevol poble. Un plantejament obert a les possibilitats d'un federalisme com a estructura política d'Espanya. Ara bé, cal adonar-se que en la segona època de Gaziell, fins i tot ell mateix acaba festejant amb la idea d'una estructura federal per a Espanya (tinguda per remota del tot, durant tant de temps) segons el lector pot trobar a *Meditacions en el desert*, i

⁴⁸⁹ Prat de la Riba, Enric. *La Nacionalitat Catalana*. RBA-La Magrana. Barcelona, 2013 p. 92-93.

d'acord amb allò que trobarem a les darreres pàgines d'aquest capítol sobre l'idealisme iberista.⁴⁹⁰

En tot cas, tant en una etapa com en l'altra, hi hauria en Gaziel un seguiment de la senda inaugurada un dia per Rubió i Ors, probablement continuada també per Rubió i Lluch (lloat mestre de Gaziel) i pel successor de la nissaga dels Rubió, Rubió i Balaguer, contemporani de Gaziel. És en l'iniciador de la nissaga d'aquests tres Rubió i Ors on Gaziel hauria recollit la idea de catalanitat (o sigui d'esperit nacional català, distint de l'esperit castellà-espanyol) com a qualitat nacional amb dret a la independència d'ordre espiritual (i en concret, literària) i, per tant la idea d'una coexistència possible amb l'esperit castellà dins de l'Estat espanyol. Ara, d'independència política, res de res, per materialment impossible de realitzar o d'assolir⁴⁹¹. Cal recordar que la idea de Rubió també fou recollida per Joan Maragall, si més no, la idea de la necessitat d'una independència espiritual (practicada en la lectura de diaris i obres dramàtiques catalans) davant de la qual, un cop assolida, altres tipus d'independència resultarien gairebé superflus, si no innecessaris, perquè en aquell assoliment Catalunya mostraria la seva ferma ubicació en l'univers espiritual europeu, i ja no més en l'espanyol:

Pensem que el dia que Catalunya s'hagués deslliurat del teatre i de la premsa de Madrid (i de la d'aquí que encara es fa a la madrilenya), la nostra independència intel·lectual estaria molt avançada; i que el dia que la nostra independència intel·lectual siga complerta, lo demás serà lo de menos, i Catalunya formarà part d'Europa.⁴⁹²

Aquest escrit de Joan Maragall, del 1895, que segueix la línia de la tesi de Rubió i Ors degué ser assumit plenament per Agustí Calvet durant la seva primera època, la de publicista. En la segona etapa Gaziel aniria adonant-se que la tesi rubiómaragalliana feia aigües cada vegada de manera més declarada (descobriments que es va fent cada cop més palès en la *Trilogia Ibèrica*), fins a arribar a la constatació de la seva absoluta inviabilitat, tal com hem començat a veure en fragments epistolars de cartes de Gaziel a Rubió i Balaguer, i que, pàgines més endavant, aquella constatació arribarà a una convicció que introdueix arguments del tot contraris amb les posicions que el propi Gaziel havia mantingut sobre la relació Catalunya-Espanya, durant l'etapa d'articulista.

3.2.2.2. Catalanitat i política catalana

Si, fins aquí, havíem volgut mostrar l'autoproclamada i reivindicada catalanitat del nostre escriptor com una cosa vinculada estretament a la seva preocupació per la llengua catalana, també hem de veure en quina mesura Gaziel portava aquella categoria al terreny de la política, política de partits. I ho feia amb prou tacte per no córrer el risc de ser acusat de quedar emmarcat en cap formació política. Altra cosa és la seva orientació conservadora de tall liberalburgès. Però quant a aquest seu posicionament polític social (tal com hem pogut comentar pàgines enrere, en l'anterior apartat sobre

⁴⁹⁰ Cf. MD p.233.

⁴⁹¹ Per a major il·lustració del sentit d'independència espiritual per part de la nació catalana respecte d'Espanya, d'acord amb les propostes de Rubió i Ors, Cf. Martínez-Gil, Víctor. *El naixement de l'Iberisme catalanista*. Curial, 1997. Barcelona. p. 64 i 65.

⁴⁹² Maragall, Joan. *Elogi de la paraula i altres escrits*. Edicions 62-La Caixa, 1978. Barcelona. p.101-102.

l'espanyolitat de Gaziell, i sobre la seva anàlisi de la trajectòria política de la Segona República espanyola) considerava i afirmava que a aquest sector social li resultava ineludible d'acceptar plenament i de tenir tractes amb l'orientació rival, la del sector de l'esquerra. Veia aquesta actitud com a cosa inevitable per arribar a assolir l'equilibri polític i social, i cosa especialment urgent, segons Gaziell, per al cas, no tant de Catalunya, però sí per al cas del conjunt d'Espanya.

Gaziell denuncià els interessos econòmicopolítics de la burgesia catalana i l'interès per la no catalanització de la premsa de Catalunya que pogués tenir aquest sector social. I amb paraules llançades a mode de retret, denunciava l'interès econòmic, materialista, de la burgesia catalana que posava la defensa d'aquest interès per damunt de qualsevol altre:

Així com el catalanisme burgès o de dretes volia transformar Espanya de dalt a baix, però sense córrer cap risc material, ans el contrari, dominant l'aranzel i fent rutllar a ple rendiment el comerç i la indústria; igualment si li parlàveu de crear, posant-hi els milions necessaris i enfrontar-se amb els inevitables perills, la premsa que al nostre poble li calia més que el pa que menjava, tot seguit arrufava el nas, com davant una proposició quimèrica, absurda, gairebé deshonest.⁴⁹³

Ja hem vist en l'apartat sobre l'espanyolitat gazielliana les denúncies i invectives que el nostre escriptor llança contra les classes i partits burgesos d'Espanya. Quant a Catalunya, farà el mateix, tot i que les raons que el duïen a criticar i denunciar la burgesia espanyola eren força diferents de les que ell trobava per fer-ho a la burgesia catalana. Les raons per criticar la burgesia catalana anaven, en general, en la línia de les paraules de la darrera citació.

En conjunt, tant les forces polítiques de dreta com les d'esquerra reberen incisives crítiques de Gaziell per llur actuació en el panorama polític espanyol.⁴⁹⁴ A l'interior de Catalunya la dinàmica política d'unes i altres forces rebé també l'aguda atenció i dedicació de l'escriptor guixolenc. La preocupació de Gaziell per la situació econòmica, política i cultural de Catalunya era una mostra innegable del seu sentit de catalanitat, que, tal com hem vist, fins gairebé al final dels seus anys intentà de compatibilitzar amb la seva reivindicada espanyolitat. Vegem ara, unes quantes mostres de les anàlisis i crítiques que Gaziell dirigí als grups polítics catalans.

Abans, però, cal aturar-se en el model que, el 1932, per a Gaziell representava, així ho deia, la suprema opció política per a Catalunya: un govern que tingui el seu fonament en la base social que queda situada a mig camí entre la *Lliga Regionalista* i l'*Esquerra Republicana*. Gaziell creu que en aquesta posició social, el centre polític de Catalunya, és on hi ha les millors personalitats i la millor preparació per a la gestió del país. Gaziell considera que la creació d'aquest espai polític resulta imprescindible a Catalunya, perquè no està ubicat en cap dels dos extrems de signe contrari que el nostre escriptor veu en aquells dos partits. És en aquesta zona on Gaziell localitzaria, al seu parer, la major part dels homes de carrera del país, la flor de la intel·ligència i de la tècnica de Catalunya, la major part de la indústria i del comerç. Un lloc on, a més de ser ubicació natural de la classe mitjana, hom hi localitza també la part més culta i sensata del proletariat.⁴⁹⁵

⁴⁹³ HV p. 130.

⁴⁹⁴ Hem fet referència a aquesta qüestió en l'apartat *Esquerreres i dretes polítiques: bolxevisme i burgesia*, d'aquest capítol.

⁴⁹⁵ Cf. LV. "Hay que formar el cuadro" 15/01/1932.

Gaziel promou la construcció d'aquest espai polític i, en la seva proposta, no s'està de pronunciar algun noms que haurien de quedar integrats en aquest espai. El nostre escriptor veu en aquests noms les persones que representen un progrés real per al país. Es tracta de persones veritablement republicanes, catalanistes provats i contraris a tota mena d'excés extremista. La crida anava acompanyada d'alguns d'aquests noms: Jaume Carner, Amadeu Hurtado, Bofill i Matas, Pi i Sunyer. Gaziel veu en aquestes persones allò de millor de les personalitats de Catalunya per treballar per la dignitat humana i la sensibilitat popular del país. A la promoció d'aquell espai polític, Gaziel hi dedicà atenció des del primer moment de la proclamació de la Segona República i des de les primeres eleccions del 1931⁴⁹⁶. En aquesta proposta i proclama, més enllà de la possibilitat material de realitzar-les, hom pot descobrir, un cop més, el sentit de catalanitat que inflamava el nostre escriptor:

Pero, no obstante sus muchos quebraderos, esa comunión de patriotas tendría la íntima satisfacción de emprender un noble esfuerzo con el intento de fraguar contra viento y marea, la sensibilidad popular, la cultura política, la dignidad humana que constituye idealmente la razón suprema de nuestro amor a Cataluña y la única excusa a nuestro instintivo orgullo de ser catalanes.⁴⁹⁷

A l'abril de 1934 Gaziel, saturant de metàfora el seu discurs, fa una crida a les dretes polítiques perquè no es deixin seduir per les forces espanyoles de la mateixa tendència política. De fet, Gaziel aprofità un article per denunciar el parany en què les esquerres catalanes i el proletariat havien caigut per obra i gràcia del *Partido Republicano Radical* d'Alejandro Lerroux al primer decenni del s.XX. Una situació que per a Catalunya i per al proletariat no aportà cap guany substancial ni millora de la situació i que serví per posar el proletariat sota les directrius de forces polítiques no catalanes. Ara, Gaziel creu que amb el govern dretà del renovat Lerroux s'està repetint el miratge, les víctimes del qual són, en aquest moment, les dretes catalanes. L'escriptor guixolenc fa, probablement referència a la polèmica trajectòria de la llei de *Contractes de conreu* que el parlament català havia aprovat el mes d'abril d'aquell any a mode de solució del dilatat conflicte entre rabassaires i propietaris rurals. La *Lliga Regionalista* i els grans propietaris s'oposaren de seguida a aquella llei, aconseguint que, el mes de juny següent, el govern espanyol i les Corts anul·lessin aquella llei i la declaressin inconstitucional. Un fet que elevà a altes cotes de crispació i crisi la relació política entre Barcelona i Madrid.

A Gaziel li sembla ara que la *Lliga* ha deixat entabanar-se per allò que creu obtenir amb l'ajut de les Corts espanyoles i el govern dretà de Lerroux. Un miratge com aquell en què, ja anys ençà, havia incorregut l'esquerra catalana amb aquest mateix polític. Gaziel denuncia les dues situacions perquè li sembla detectar que la mentalitat política catalana està massa pendent d'allò que diuen (allò que les sirenes canten) des de fora de la nau, des de fora de Catalunya.⁴⁹⁸ El clam de Gaziel és que la ciutadania catalana, de dretes o d'esquerres atengui les veus pròpies del país a l'hora de gestionar les qüestions i problemes de Catalunya.

És també aprofitant el cas dels *Contractes de Conreu* i aprofitant també una conferència de Francesc Cambó, el maig d'aquell mateix any, en què aquest proclamava la idea molt estimada de Gaziel de reconeixement i respecte per les esquerres, en aquest

⁴⁹⁶ Cf., a mode d'exemple, LV "El diluvio". 3/07/1931.

⁴⁹⁷ LV. op. cit. "Hay que formar el cuadro".

⁴⁹⁸ Cf. LV "Las nuevas sirenas". 20/04/1934.

cas per Esquerra Republicana que l'escriptor guixolenc demana moderació a ambdues formacions polítiques per arribar a l'establiment d'una treva que apaivagui la tensió política a Catalunya, de la mà d'un discurs polític que s'expressi⁴⁹⁹:

Sin necesidad de proclamar y hacer creer a los respectivos fanáticos que el enemigo se compone exclusivamente de bandidos, descastados, traidores, ladrones i perjuros. ¿Acaso no podríamos dejar a un lado todo esto, siquiera interinamente?⁵⁰⁰

Gaziel convida el president Companys a situar-se en la mateixa tessitura de consideració que la que Cambó ha manifestat en la conferència al·ludida. El conflicte de la llei de *Contractes de Conreu* és presentada per Gaziel com una ocasió excel·lent per mostrar a la ciutadania que per damunt de les discòrdies partidistes o de sectors socials hi ha la voluntat compartida de treballar per Catalunya, comentari de Gaziel que aprofita tant per mostrar la seva estimació per Catalunya, com per destacar una opinió, la seva pròpia, desvinculada de tota mena de partidisme:

En una palabra: esta es la hora de la tregua patriótica. El país en masa la quiere. Los políticos responsables deben facilitarla. Que nadie pretenda luego ignorarlo: por esto un mero ciudadano, desligado de todo partidismo, lo declara aquí con lealtad. Que cada cual cumpla como debe. Y dicho esto, Catalunya por encima de todos.⁵⁰¹

Cal tenir en compte, de totes maneres que, malgrat les preferències polítiques conservadores de Gaziel, aquest es mostrà sempre molt crític amb moltes accions i decisions de la *Lliga Regionalista*, així com amb el mateix Cambó. I recapitulant ja de lluny, des del seu confinament madrileny, Gaziel té prou sinceritat per confessar i reconèixer l'oportunisme de catalans de dretes, que no dubten a acostar-se cap als majors perills per a Catalunya, quan els sembla que els seus interessos poden córrer algun risc. Es tracta del mateix to de crítica que hem trobat pàgines enrere, a l'inici d'aquest apartat, contra la burgesia catalana, en la mesura que aquesta ha demostrat sobrerament on rau el seu veritable interès.

A les *Meditacions*, doncs, Gaziel no s'està d'esbravar el seu ressentiment contra la dreta catalana i els seus moviment produïts per l'espant d'una temuda revolució de signe comunista, un espant que la condueixen a la renúncia d'una catalanitat i d'un catalanisme que, a l'hora de la veritat, no és ni radical, ni molt menys compromès amb el país, tal com la crítica anticatalanista ha volgut escampar. Segons Gaziel, el gran error de la burgesia conservadora catalana consistí, a la fi de la república, en això:

Així com la Lliga Regionalista, i en general el conservadorisme català, que creà el catalanisme, quan vingué l'hora de jugar-se el tot pel tot va fer-se enrere i, abandonant els ideals, corregué a demanar ajuda a l'espasa de Franco, per salvar els interessos;⁵⁰²

⁴⁹⁹ En aquell moment, el govern català estava presidit per Lluís Companys, amb majoria d'Esquerra Republicana de Catalunya.

⁵⁰⁰ LV "Se impone una tregua" 18/05/1934.

⁵⁰¹ LV Ibidem.

⁵⁰² MD p. 200.

Els comentaris periodístics sobre la política catalana, així com també el comentaris dirigits cap a la política espanyola, havien de topar, un moment o altre, amb la visió de la conflictivitat territorial interna espanyola i acarar aquesta qüestió. L'aprovació de l'Estatut de Núria primer al parlament català i, després, ratificat el 9 de setembre del 1931 per les Corts espanyoles, encengué aquesta qüestió fent augmentar la tensió entre el govern espanyol i el català.

Gaziel considera que les entrebancs, esculls i resistències que l'Espanya castellana posa al procés d'autonomia catalana no té res d'estrany ni d'imprevisible: no és altra cosa que la realitat política de fons permanent d'Espanya. És a dir, amb la tensió política al voltant de l'autonomia catalana, queda palès el fet de la presència de dues concepcions antagòniques de la Península Ibèrica. Dues concepcions que, a la llarga, són les que acaben determinant, des del rerefons, el tarannà de la política espanyola. Són:

Dos concepciones peninsulares completamente distintas e irreductibles entre sí: la concepción unitarista castellana y la concepción federalista catalana.⁵⁰³

Les dificultats i impediments contra l'autonomia catalana són, de fet, un condicionament extracatalà que, en opinió de Gaziel, torna encara més imprescindible aquella treva entre les formacions polítiques catalanes, per poder fer un front comú en defensa de la visió hispànica de Catalunya. Quan algun dia, segons Gaziel, Galícia, El País Basc i València, aconseguixin per a llurs territoris un Estatut com el català, aleshores la visió federalista catalana obtindrà un reforç important en la seva lluita per una concepció plural de la Península, d'Espanya. Però mentre això no s'aconsegueixi, els polítics catalans han de prendre consciència de la sintonia compartida (pels diversos pobles peninsulars) en la seva concepció hispànica per fer front a la castellana. Per això clama:

Y sobretudo —¡ay, es pedirle lo imposible a Cataluña?— tengamos sentido político, ya que de política se trata. Sentido político: ese sentido que nos ha faltado siempre, a través de la Historia, y cuya carencia ha sido el origen de todos nuestros infortunios.⁵⁰⁴

Aquesta petició acaba transformant-se en els articles de Gaziel —poc mesos després, després dels fets d'octubre de 1934— en un retrat de Catalunya, com a país amb una incapacitat absoluta per a la gestió política. Un país que mostra en el camp de l'economia i la llengua una vigoria i una insòlita tossuderia per créixer i mostrar la seva empena social, però que li falla del tot, per desmesurat i desorientat, el capteniment públic, la capacitat política. Aquest serà un argument que, inicialment exposat com a article periodístic, Gaziel repetirà en la seva obra catalana, amb l'apel·latiu —*ánima en pena*⁵⁰⁵— dirigit a mode de lament (potser com a retret) contra Catalunya, per causa d'aquesta suposada incapacitat.

Gaziel exposa que Catalunya no podrà mai ser governada des de fora de Catalunya, si no és a través d'una dura repressió que no li permeti altra cosa que un vol

⁵⁰³ LV “La pugna entre dos Españas” 8/06/1934

⁵⁰⁴ LV Ibidem.

⁵⁰⁵ Es tracta, però, d'una expressió que Gaziel ja havia fet servir anys enrere en un article de LV 30/09/1927 “Almas en pena”, en què examinava la qüestió autonomista d'Alsàcia i de la Bretanya franceses.

ras de supervivència física. Però, per a l'escriptor, Catalunya no pot ser, tampoc, governada des de l'interior. I això passa perquè Catalunya és un país ingovernable, és un poble anàrquic. Gaziell considera aquesta manera política de ser de Catalunya com una mena de malaltia, constatable del tot amb fets passats i recents. Ell en diu una *ànima en pena*. Catalunya és un veritable maldecap per a l'encodormida Espanya, una pertorbació que li altera la quietud de la ressaca de la vaporització d'aventures imperialistes i d'inflamats conqueridors. Catalunya no permet que l'Espanya entri a gust en una son que li ronda, feta d'inhibicions i aclofada i autosatisfeta pel seu passat⁵⁰⁶. Catalunya és un poble inquiet i inestable que ha arribat al moment present amb una forta personalitat espiritual que ha perdut, però, pel camí de la Història, la seva personalitat històrica. Des de la Renaixença, Catalunya no ha cedit en el seu propòsit de prendre consciència de si mateixa. Una consciència que ara reclama un cos, i mentre no el tingui, mentre no el té, no pot ser altra cosa que una ànima en pena, una realitat que genera malestar, preocupació, tribulació i desassossec a propis i a estranys, a ella mateixa i a tothom que l'envolti.

El cos que Catalunya necessita és un cos polític. I aquest cos polític ha tingut un primer assaig amb l'autonomia republicana, que Gaziell considera que ha estat, de fet, una concessió per part espanyola a la recerca d'un experiment que aportí la serenitat necessària a la política catalana i, de rebot, a l'espanyola. Per a Gaziell, a la vista dels fets d'octubre del 1934 i de les seves conseqüències polítiques, l'experiment ha demostrat resultar un fracàs. Per tant, el problema de la vida política catalana continua viu del tot i cal trobar-li, com més aviat millor, una teràpia reparadora.

Aquest és el clam que Gaziell llança cap a tot el ventall de lectors, catalans i no catalans:

Y el Gobierno, el Parlamento, las instituciones todas, irán de cabeza en España, irremisiblemente, hasta que entre todos consigamos dar al alma en pena de Cataluña un cuerpo adecuado. En otras palabras: hasta que a los ingobernables catalanes se les enseñe, se les acostumbre, se les obligue suavemente a reaprender a gobernarse a sí mismos.⁵⁰⁷

Aquest article citat deixa veure, encara, en Gaziell la disposició a compatibilitzar espanyolitat i catalanitat, reconeixent les falles i mancances d'ambdues parts i la necessitat també d'ambdues parts d'esforçar-se per un concòrdia que ha de beneficiar de la mateixa manera una i altra. En aquesta disposició, hom també pot endevinar com en el nostre escriptor batega encara, en les darreries de la Segona República, l'esperit intervencionista i regeneracionista de polítics i ideòlegs catalans de l'època de la restauració, així com la crida, també d'ascendència reculada, de l'idealisme panibèric, que haurem de trobar més endavant.

Aquesta idea d'intervencionisme català (orientat en darrer terme cap a aquell ideal panibèric) a nivell espanyol es fa palesa, mesos més endavant, en un altre article, quan Gaziell manifesta la seva consideració de l'autonomia catalana com una bona eina per influir en la política estatal. Una eina que, de manera vergonyosa, segons el seu parer, va quedar malmesa del tot i de cop a la nit del 6 d'octubre del 1934:

⁵⁰⁶ Gaziell recrimina a Catalunya de ser causa d'incomoditat i d'intranquil·litat per a tota Espanya, per diversos motius generats i projectats des de la mateixa Catalunya: tensions polítiques i socials, inquietud i protesta constant, indústria exigent, comerç insaciable, economia vigorosa, catalanisme.

⁵⁰⁷ LV "El alma en pena" 30/11/1934.

Era un maravilloso instrumento de catalanidad, una palanca incomparable para cambiar radicalmente la historia y los destinos de toda España. [...] [Calia conservar-la per tal que] se convirtiese (¡y era cosa de veinte años, tal vez menos!) en una formidable hoguera que alumbrase y fortaleciese a todos los pueblos ibéricos.⁵⁰⁸

Gaziel considera que els fets d'octubre eren una oportunitat perduda i desaprofitada pel govern espanyol per tal de, en un gest de condescendència i magnanimitat, donar a la política catalana una lliçó de política assenyada als catalans perquè aprenguessin quelcom dels errors propis.⁵⁰⁹

Gaziel no concretà en què caldria haver materialitzat tal suposada lliçó, en canvi desplegà en aquell article una bona dosi de queixes sobre la seva suposada conclusió segons la qual tot el que ell deia, aconsellava o pronosticava, no mereixia cap consideració pels membres de l'estament polític, a qui anava, sobretot, dirigit. Una decepció que ell mateix compensa dramatitzant un diàleg amb imaginaris lectors seus, que li demanen que continuï escrivint sobre política, ni que sigui per obligació o sentit moral. Sembla evident que Gaziel, en aquell moment, necessitava una bona dosi de coratge, de procedència externa o, ni que fos, a través al recurs d'automagnificació.

Per això, el 1951, Gaziel, a la vista de la desfeta nacional que representà per a Catalunya la guerra civil, i davant de la impossibilitat de realització material d'aquella proposta feta vint anys enrere, escriu una carta a Jaume Agelet lamentant la imperícia i impotència dels polítics catalans per gestionar i saber què necessita realment Catalunya. La responsabilitat del present i del futur de Catalunya depenia dels propis polítics catalans. Ells eren els veritables responsables de la situació:

Sempre m'havia semblat que Catalunya, per poder dur a terme el seu renaixement accidental del romanticisme del segle XIX, necessitava una capacitat de diplomàcia, de finor i de mà esquerra extraordinària, i una unanimitat fanàtica. En lloc d'això, no ha tingut més que polític aprofitats o polítics imbècils, com a guiadors; aquells animals apocalíptics del tot o res, com a homes d'acció, i cent mil capelletes enemistades a mort, com a fogars d'intel·ligència. Total: per això som on som.⁵¹⁰

3.2.2.3. Catalanitat i polèmiques

Hi ha un episodi, un dels primers que va adquirir certa projecció pública, que consolidava la posició argumental de Gaziel i acabà generant un combat d'artilleria ideològica força espectacular, especialment per part de Gaziel. És important aquest episodi, perquè projecta Gaziel cap a un direcció i una posició que esdevindrà destinació central dels atacs i desqualificacions que rebé per part dels catalanisme de la primera meitat del s.XX.

Es tracta de l'episodi d'Acció Catalana i dels escrits i respostes intercanviats entre Gaziel i el setmanari *Acció Catalana*, primer, i, després, amb *La Publicitat*. Ja hem vist com Manuel Llanas sospita i declara l'autoria de Rovira i Virgili en alguna de les rèpliques o escrits contra les opinions de Gaziel. Aquest mateix reconeix en el primer article d'una sèrie de rèpliques i contrarèpliques d'articles, que a l'altre bàndol ideològic

⁵⁰⁸ LV “¿Vale la pena de escribir?” 1/03/1935.

⁵⁰⁹ Cf. LV Ibidem.

⁵¹⁰ OCC p. 1696.

i articulista hi figuren Nicolau d'Olwer i Rovira i Virgili, entre altres. En cas que Rovira fos l'autor de d'algun dels articles d'Acció Catalana, faria que l'acostament final del nostre escriptor a les tesis federalistes de Rovira resultés encara més sorprenent, per imprevist, però, alhora, prenyat de major sinceritat ideològica, malgrat que la linealitat ideològica, política, gazieliàna en pogués resultar compromesa.

El fet és que al juliol de 1922, en un article a *La Vanguardia* comença a descarregar aquella artilleria contra propostes d'Acció Catalana⁵¹¹ expressades en els seus primers números de la revista homònima del partit polític⁵¹².

En algun moment, Gazieli respon amb un cert grau de crispació, proclamant com a veritable bajanada, pel seu caràcter contradictori, que separar-se d'Espanya per, després, refer llaços de relació amb aquesta és propi d'una mena de *separatismo de quinto año de bachillerato*⁵¹³. Gazieli compara Espanya amb un got que els separatistes volen trencar i, una vegada aconseguit el seu propòsit, aquests mateixos elements voldrien recompondre'l d'una altra manera. Plantejament que Gazieli considera com a *aberración ideològica*. Per donar major consistència al seu argument, i en ple ús del seu mestratge com a publicista, Gazieli escull la metàfora del got⁵¹⁴, cosa que predisposa ja el lector, seguint la mateixa metàfora, a admetre que no es pot reconstruir una figura de got donant-li aspecte diferent del que tenia abans. Les condicions de fragilitat i rigidesa del material amb què pot estar fet un got no permetrien, segons el propòsit de la metàfora de Gazieli, organitzar les parts del got de manera diferent a com ho estaven de bell antuvi. Gazieli podria haver recorregut no a la metàfora del trencament d'un got, sinó a la de la fusió del material del mateix got, per a donar-li, després, una nova forma i nou aspecte. Si no ho feu és perquè, en la utilització d'aquesta segona metàfora ell mateix hauria desautoritzat les seves pròpies paraules i motius pels quals desqualificava les paraules publicades a *Acció Catalana*, donat que, el cas d'un got fos i tornat a reconstruir es tracta de quelcom del tot realitzable en els treballs d'artesanía del vidre, ceràmica o metall. La qual cosa faria sospitar i estimar al lector que tal treball de recomposició potser seria realitzable igualment, i d'acord amb la metàfora del got, amb el mateix Estat Espanyol, un cop Catalunya assolís la plena sobirania.

Sigui com sigui Gazieli desautoritza les tesis d'Acció Catalana, recriminant al partit polític que no proposi ni parli obertament de federalisme, en lloc de separatisme, en la mesura que el nostre escriptor dona per assumit que l'opció federal no implica cap trencament ni trauma per a cap de les parts. Gazieli es manifesta obertament contrari al separatisme de Catalunya, i de manera especial amb la modalitat que proposa Acció Catalana, que considera incongruent, absurd, maldestra.

La demanda federalista gazieliàna, així com el to sarcàstic amb que el nostre escriptor saluda la publicació del primer número d'*Acció Catalana*, manifestant la seva oposició a l'ideari polític que aquell setmanari proclamava, col·locaven Gazieli en el

⁵¹¹ Cal recordar que *Acció Catalana* havia nascut l'any anterior, com a partit polític, d'una escissió de la *Lliga Regionalista*, a qui acusava de tenir caràcter poc catalanista i disposat només a aprofitar oportunitats i pactes amb el govern d'Espanya per tal d'aferrar la seva posició de domini polític a Catalunya i de domini del sector burgès en la societat catalana.

⁵¹² Per a una panoràmica completa d'aquesta polèmica vegeu ML. p.141-149

⁵¹³ Cf. LV "Una salida arriesgada" 26/07/1922.

⁵¹⁴ És veritat que Gazieli parla només d'un got, i no d'un got de vidre o d'altres materials la mal·leabilitat dels quals fa possible de fondre'ls i recompondre un got amb una nova forma o figura. Gazieli potser va evitar, en la seva metàfora, d'associar-hi algun d'aquests materials perquè el lector no endevinés aquesta possibilitat, que d'acord amb la metàfora gazieliàna del got, i tal com ja se'n fa referència en el text de dalt, permetria també plantejar-se, de manera sensata, refer la relació de Catalunya i Espanya de forma diferent, un cop aquesta relació hagués quedat trencada.

punt de mira dels atacs, blasmes i desqualificacions que l'escriptor guixolenc anà acumulant cada cop més.

La polèmica iniciada amb Acció Catalana, continuà mesos després amb l'òrgan de publicació del partit, *La Publicitat*. Ara desqualificarà l'independentisme del *catalanisme integral* (*catalanisme radical*, *catalanisme extremista*) sobre la base que aquest independentisme confia ingènument d'obtenir alguna mena de suport per part de França a l'hora d'assolir els seus objectius polítics de separació d'Espanya. Gaziel ho fa en un article de l'abril de 1923, aprofitant la indignació que produí en el sector catalanista l'acció de la policia francesa d'impedir una manifestació catalanista a París. Gaziel retreu als catalanistes que desconeguin que França no accediria mai a la suposada i desitjada ajuda, donat que, si ho fes, la jugada de suport es giraria contra el mateix Estat Francès, perquè ara es veuria compromès en un procés igual de reclamació sobiranista per part del territori català del sud de França⁵¹⁵. La ignorància de la situació i disponibilitat real de França en aquesta qüestió, per part del catalanisme militant demostra, segons Gaziel, un desconeixement total de les possibilitats reals del projecte catalanista que Acció Catalana promou, posada en disposició de buscar i trobar aliats internacionals per al seu projecte independentista.

Com a tercer capítol d'aquesta sèrie de polèmica amb el catalanisme, Gaziel publicà una setmana més tard un altre article en què exposà detalladament la suposada incoherència del catalanisme quan pretén que *l'opresora* i anticatalana França pugui contribuir al renaixement de Catalunya com a Estat. Gaziel s'esforça per deixar clar que no vol impugnar el nacionalisme català, sinó únicament allò que en considera les incoherències de l'argumentació d'aquest catalanisme.⁵¹⁶ Perquè:

Francia ha logrado ya lo que aun no ha podido, a estas horas, conseguir España: asimilar completamente la porción de Cataluña que le tocó en el reparto, y ello hasta el punto de que esas tierras catalanas ya no experimentan ni el menor deseo de volver a serlo independientemente.⁵¹⁷

Queda palès que Gaziel, volgués impugnar o no el catalanisme, tingués raó o no en les seves valoracions i comentaris, aconseguia acumular tots els mèrits necessaris per tornar-se objectiu irrenunciable de censures i atacs de tota mena per part del nacionalisme català dels anys vint del segle passat. El cert, però, és que noranta anys després de les paraules de la darrera citació, hi ha un moviment catalanista més enllà dels Pirineus, que tot i no tenir l'abast i el caràcter combatiu de catalanisme del vessant sud, comença a arborar un to reivindicatiu de la seva condició catalana, cosa que, de lluny o de prop, no acaba d'encaixar amb els pronòstic de Gaziel sobre la concepció catalanista d'aquelles terres franceses.⁵¹⁸

En qualsevol cas, resulta desafortunat que Gaziel no tingui en compte l'opinió que sobre aquest mateix particular havia expressat Antoni Rovira i Virgili, sis anys enrere a *Nacionalisme i Federalisme* (1917). I costa de creure que Gaziel la desconegués. Malgrat les divergències entre l'ideari polític de Rovira i el de Gaziel, no es pot negar que Rovira havia contestat, amb l'antelació d'aquells pocs anys, la

⁵¹⁵ Cf. LV "Una bandera indeseable" 11/04/1923.

⁵¹⁶ Cf. LV "Las incoherencias del nacionalismo" 18/04/1923.

⁵¹⁷ LV op. cit.

⁵¹⁸ En l'article citat Gaziel sentència: "Se dicen catalanes, sí, pero no quieren ser más que franceses. No les habléis de nacionalismo, de separatismo, de resucitar la patria muerta y juntarse con sus hermanos de raza, abandonando a Francia. ¿No quieren ni oír hablar de estas cosas que les parecen quimeras absurdas!"

suposada oposició de França al moviment nacionalista català. I l'estrany del cas és que ambdós autors coincideixen de ple en l'exigència d'un principi espiritual com a element nuclear d'una nacionalitat, d'un poble amb consciència nacional. Rovira donava a entendre que, precisament és per la comunió espiritual amb la nació francesa que el poble català de les terres gales forma part d'aquella nació. És el prestigi i la superioritat cultural, política, econòmica, de la nació francesa allò que ha acabat seduïnt els catalans d'aquelles terres. Una relació que és impensable en terres espanyoles, envers les quals el poble català no ha expressat ni ha sentit mai cap mena d'atracció i, en canvi, ha hagut de resistir durant centúries un procés centralista i anorreador de la seva realitat nacional. Aquest fet, si Rovira té raó en el seu diagnòstic, voldria dir que França no tindria cap mena de temor que el nacionalisme sobiranista català s'encomanés als catalans de territori francès, per la raó que l'unitarisme francès (segons Rovira) no seria contrari al principi de les nacionalitats i en reconeixeria el fonament espiritual, principi i fonament de tota nacionalitat que Ernest Renan havia proclamat el 1882 i que tan Rovira com el mateix Gaziell admetien com a inqüestionable.⁵¹⁹ És a dir que el suport a la causa catalana per part de França no seria un argument que, en teoria política, pogués quedar descartat de manera tan planera, com ho fa Gaziell. I, en tot cas, podria haver estat contestat en els termes de Rovira i Virgili de la citació següent:

La França contemporània és una nació. Estan lligades les terres franceses per una unitat nacional innegable. No és la França una unitat ètnica, ni una unitat lingüística. És, per damunt de tot, una unitat espiritual.⁵²⁰

En el darrer article citat de Gaziell, recurrent a la metàfora, un recurs que tant li agradava, el nostre escriptor fa una petita exhibició i valoració pública de la qualitat d'algunes respostes que alguns articulistes i publicacions (sense referència directa ni a uns ni a altres) llançaven contra els seus articles.

Gaziell reconeix que els seus articles obtenen la reprovació del catalanisme, però desqualifica tal reprovació il·lustrant la seva poca consistència i el seu nul coneixement de la política internacional. A canvi de la crítica d'aquestes opinions, Gaziell, aplega els blasmes que li arriben i els mostra, amb una certa dosi de desdeny, al seu lector explicant que no es tracta de cap polèmica, perquè si ho fos i pogués ser entesa com a tal cosa caldria que els contendents anessin i haurien d'anar armats amb arguments situats a una alçada intel·lectual similar. Però aquest no és el cas: els arguments de Gaziell, afirma ell, són els propis del raonament, fins i delicats. Els arguments dels adversaris són, segons l'opinió de l'escriptor, impurs i maldestres. La manca de categoria d'aquests arguments no troba altre camí que el blasme, pensant que sentencien de manera definitiva la qüestió, però que no fan altra cosa que palesar llur insuficiència. Malgrat tot això es refugien:

«Es usted un ignorante! ¡Retírese! ¡Queda usted suspenso!» Y los incubos y subcubos que vagaban por las tinieblas prosiguieron gritándome: «¡Espía! ¡Falsario! ¡Venal! ¡Traidor!»... ¿cómo vamos pues, a contender en tales condiciones? Francamente, yo no me siento capaz de afrontar esas armas, porque jamás fue posible un combate correcto entre un hombre armado de un florete reglamentario, y otro que empuña un puntero de

⁵¹⁹ Cf. Renan, Ernest. *Qu'est-ce qu'une nation? Littérature et identité nationale de 1871 à 1914* Conferència pronunciada l'11/3/1882 a la Sorbona. Pierre Bordas et fils, Éditeur. 1991. París p. 12-48

⁵²⁰ Rovira i Virgili, Antoni. *Nacionalisme i Federalisme*. Ed.62, 1982. Barcelona. P. 177

dómine o un escobón de aquelarre. Y nadie puede exigirme, de buena fe, que me arriesgue, no a que me hieran noblemente en un asalto regular, sino a que me manchen sin ton ni son en una trapatiesta grosera.⁵²¹

La darrera entrega de la sèrie del catalanisme, contra la suposada bona acollida que tindria a França el projecte catalanisme integral, l'efectua Gaziel amb un altre article de set dies més tard que l'anterior. En aquest article l'autor es rabeja en la idea que per a França, la qüestió catalana i el catalanisme és una qüestió del tot insignificant, per desconeguda i llunyana: a França les diferències entre pobles hispànics no sembla altra cosa que resultat de la incapacitat per superar les petiteses particularistes i bastir la grandesa d'una nació com França. Gaziel proclama que per a un francès no hi ha cap diferència substancial entre un català i qualsevol altre espanyol, i França, a més, no té cap interès de ficar-se en el plet:

Ante lo que en España llamamos el problema catalán, Francia experimenta, de buena fe, la más absoluta indiferencia.⁵²²

En aquest article Gaziel especula sobre quines situacions podrien fer que França s'interessés per Catalunya, en diferents sentits: tant per absorbir-ne el territori, com per causar algun greuge a Espanya, i no en troba cap de prou real i rellevant com per poder considerar-la un puntal ferm o justificació racional per als desitjos dels catalanistes que creuen trobà en França un clar aliat per a llurs propòsits. Així com anglesos, alemanys i italians, diu Gaziel, tenen un pòsit de qüestions autonomistes en llurs territoris, que els fa possibles receptors i comprensius solvents de la qüestió catalana, per a un francès, imbuït de l'esperit centralitzador més rotund i intens d'Europa, de més sentit de conjunt, simètric i anivellador, el problema català queda molt lluny de les seves possibilitats i disponibilitats de comprensió i necessitats d'anàlisis.

Per acabar de reblar l'orientació errònia dels anhels nacionalistes en relació a trobar un aliat per a les seves aspiracions sobiranistes a França, Gaziel etziba:

Esto es lo que piensan del nacionalismo catalán los franceses que lo conocen, pues la inmensa mayoría, repito, lo ignora y no tiene ningún interés en dejar de ignorarlo.⁵²³

Gaziel, carregà, doncs la seva artilleria d'arguments contra allò que considerava com a francofilia gratuïta del nacionalisme català i, potser a mode de sarcasme (o potser a mode de concessió magnànima i consol amistós per aquest seu adversari) li acaba endinyant:

En mi tierra hay un adagio, que puede resumir todo lo que yo dije y quise decir hasta aquí. Es el siguiente: *Més val ser cap de xanguet, que cúa de llus* (sic).⁵²⁴

La posició de Gaziel, en definitiva, queda remarcada per August Rafanell, dins del seu monumental estudi *La il·lusió occitana*, en què recollint tant les tesis de Rovira i Virgili com les de Gaziel, s'interroga (avalant les tesis de Calvet):

⁵²¹ LV Ibidem.

⁵²² LV "Un adagio final" 25/04/1923.

⁵²³ LV op. cit.

⁵²⁴ LV op. cit.

Reprement el tema de la Catalunya total, com voldran fer les elits aplegades a la Conferència de 1922 [Rafanell es refereix a la Conferència Nacional de Gràcia celebrada aquell any per Acció Catalana], es corria el risc de confondre la gent. Si Acció Catalana volia convertir-se en una alternativa política creïble, ¿quin sentit tenia recuperar velles utopies? Més: ¿com es podia declarar algú catalanista integral i a la vegada francòfil íntegre?⁵²⁵

Cal tenir present, però, que Rovira i Virgili (tal com el mateix August Rafanell cita en aquell estudi) si bé admet, de manera més realista, com a discutible el lligam d'un suport que el catalanisme volgués trenar amb França (és a dir, Rovira, malgrat els arguments i citació reproduïts més amunt, estaria disposat a considerar les tesis que Gaziell havia exposat en aquell article citat del mes d'abril del 1923), considera, en canvi, inadmissible i errada per a la causa catalana una suposada actitud catalana que impliqués francofòbia⁵²⁶. Aquesta puntualització la realitzà Rovira dos mesos abans que Gaziell denunciés com a pura il·lusió del catalanisme la opció francòfila com a suposada ajuda per a la causa catalana.

Per a tot aquest paquet de respostes de Gaziell a la suposada i injustificada francofilia del catalanisme del primer i segon decenni del s.XX, cal tenir en compte determinades estratègies que el catalanisme venia desplegant tant per abocar sobre territori francès (i, especialment, damunt de les esferes polítiques de París) el reconeixement de la situació i la necessitat d'una Catalunya determinada a una recuperació cultural, lingüística, política, econòmica i d'infrastructures, com per trobar algun aliat, Pirineu enllà, per a la causa autonomista catalana. Gaziell no en fa referències explícites però hi havia situacions que no podia evitar de tenir-les presents de manera peremptòria i que l'havien d'engrescar encara més contra la francofilia catalanista que creia que havia de denunciar. La plataforma o oficina d'Expansió Catalana, a partir de 1919, sota la cobertura de la Mancomunitat i dirigida per Joan Estelrich, devia estar en el punt de mira de les crítiques de Gaziell. Aquest, ben probablement, devia considerar, tal institució com un dels principals responsables, si no culpables, de la suposada miopia del catalanisme expressada en la declarada francofilia. I és que Gaziell deuria considerar-se, ell, molt més competent que no Joan Estelrich quant al coneixement de la mentalitat política de França, a l'hora de planificar la projecció del catalanisme sobre terres gales. El vincles familiars i els anys passats a França, abans i durant la guerra europea de 1914, li devien representar una garantia prou segura quant a aquest coneixement i prou fonament per a les agres desqualificacions que, a nivell particular, epistolar, llançà contra Estelrich.⁵²⁷ Sense esmentar aquest darrer, Gaziell escrigué dos furibunds articles a *La Vanguardia*, el 1926 i el 1927, contra *Action Française* i el seus dirigents, Charles Maurras i Léon Daudet.⁵²⁸ L'estreta relació que acabaren per trenar Maurras i Estelrich damunt de la base del catalanisme i del felibritge occità demostraria a Gaziell l'encegament ideològic d'aquestes dues personalitats que no els permetria veure el blindatge radical de la mentalitat política

⁵²⁵ Rafanell, August. *La il·lusió occitana*. v.I Quaderns Crema, 2006. Barcelona. p. 603.

⁵²⁶ Cf. *La Publicitat*: "Els fets geogràfics" 9/02/1923, tal com el mateix Rafanell cita en la pàgina 602 de l'obra referida en la citació anterior.

⁵²⁷ Cf – ML (editor) *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'editorial Selecta)*. *Correspondència (1951-1964)*. Barcelona, 2013. Publicacions de L'Abadia de Montserrat. p. 183, 224-225, 231, 293 i 327.

⁵²⁸ Cf. LV "un rayo pontifical" 31/12/1926 i "Los dos catolicismos" 7/01/1927

francesa envers propostes autonomistes, d'acord amb aspectes que Gaziell destacava, segons hem vist, en les darrers citacions.⁵²⁹

Hi ha un altre episodi que, si bé no generarà una situació de rèpliques i de contrarèpliques com l'anterior, pot sumar-se també a l'inventari de situacions que contribuïren a bastir Gaziell com a destinatari de blasmes i invectives per part del catalanisme. Es tracta d'articles seus que en l'abundant apartat de crítiques literàries, va dedicar a l'obra i persona de Josep Carner. Cal recordar que la figura de Carner, posada al costat de la d'Eugeni Ors, constituïa el bastió o el nucli d'identificació del catalanisme dels anys vint del s.XX, un nucli que esdevenia motor i generava prou impuls per passar d'un catalanisme merament cultural (d'ascendència *renaixentista*) al catalanisme polític, que és, a fi de comptes, l'espai on es produeix el procés de confrontació més significat en l'obra de Gaziell. En aquest apartat Manuel Llanas ofereix, igualment que en el cas de la polèmica d'*Acció Catalana*, una panoràmica d'abast complet que permet orientar-se del tot en les seqüències d'aquest episodi.⁵³⁰ Caldrà, però, insistir o entretenir-se en algun aspecte de la qüestió que pugui donar encara tonalitats més intenses a tot l'episodi.

Manuel Llanas, en les pàgines citades, ja refereix que els articles de Gaziell sobre aquesta qüestió, especialment el primer d'ells ("La devoradora de homes") no aconseguiren desvetllar tant de ressò mediàtic com el tema de l'episodi anterior. Les opinions de Gaziell sobre Josep Carner s'inscriuen, inicialment, en el grup d'opinions que l'escriptor guixolenc emet sobre el suposat fet que a Catalunya no només no hi ha valoració i atenció adequades als valors literaris i polítics que el país genera, sinó que hi floreix un estrany sentit de destrucció, d'autodestrucció de valors propis, que acaba obligant a la fugida d'aquests valors cap a latituds alienes i més propícies. Aquest és el tema de l'article referit unes línies endarrere. Però malgrat l'encert o no de l'apreciació de Gaziell, podem intentar de veure si ell mateix executa alguna mena de paper o de protagonisme en el propi drama que es plau a denunciar.

El tema central, doncs, de l'article es pot anunciar amb aquestes soles paraules seves:

Diríase que en las entrañas de Cataluña actúa un genio maléfico, una bárbara ley de selección negativa, que escoge a los mejores, no para coronarlos, sino para hundirlos.⁵³¹

De Carner comença lloant-ne tot el que representa per a la literatura del país. Gaziell no té cap reserva per considerar-lo públicament com el poeta barcelonès per excel·lència.⁵³² Un valor perdut, ara per sempre, donada la migració forçada/voluntària del poeta. Però, a continuació de tal elogi, Gaziell no s'està d'il·luminar una faceta polititzada del poeta. És aquesta dimensió que fa que Gaziell tracta amb sarcasme la situació a què s'ha vista abocat Carner. Es tracta d'un comentari que, com Manuel Llanas indica, no devia fer cap gràcia al poeta. Un comentari que segurament ha de ser contemplat a la llum de la pugna de Gaziell amb el catalanisme del moment, una circumstància que incloïa Carner com un element més, però decisiu. Gaziell destapa la suposada incongruència del poeta d'ocupar un càrrec en el cos consular espanyol, i, per

⁵²⁹ Per a la relació entre Estelrich i Maurras, cf. Sílvia Coll-Vinent. "Joan Estelrich i Charles Maurras: historia d'una seducció", dins de *Maurras a Catalunya: elements per a un debat*. A cura de Xavier Pla. Quaderns Crema, 2012. Barcelona.

⁵³⁰ Vegeu ML p. 139-141.

⁵³¹ LV "La devoradora de homes" 20/06/1923.

⁵³² Cf. LV Ibidem.

tant, emplaçat, ara, al servei de l'Estat polític contra el qual el catalanisme descarrega els seus arguments més pesants.

La mala baba del comentari s'hi fa palesa:

Y éste, que se pasó la juventud, como una cigarra catalanista, abominando del poder central, ha tenido que marcharse de Barcelona y recurrir a ese poder odioso, para que le confie el encargo de izar y arriar una bandera española, todos los domingos y días festivos, en el asta modesta de un consulado remoto.⁵³³

La veritat és que el corrosiu comentari de Gaziel recorre dues sendes de manera simultània, amb una estratègia bèl·lica de *blitzkrieg* i amb retret demolidor: és un atac tant a la personalitat de Carner com, per una mena de contagi, a la exigible coherència del catalanisme (o de qualsevol altre moviment polític).

És, per dir-ho d'una altra manera, una orientació diferent dels trets, (encara que n'és també continuació, per més diversa que sembli) contra les crítiques que li arriben a Gaziel del sector catalanista, dins del qual la figura de Carner és una de les que té major rellevància. Aquest podria ser el motiu i rerefons polític de l'atac contra Carner, a part de la crítica literària, que hem de veure una mica més endavant.

Caldria primer, a la llum de l'article, comentar si el crit d'alerta, el toc d'atenció o de perill que Gaziel llança en l'article sobre la suposada obsessió de l'univers català per *enfonsar* els valors propis del país és una acció que s'ajusta a la realitat o no. Manuel Llanas ja indica, de manera fugaç, el caràcter poc rigorós de la idea central de l'article: una idea *segurament excessiva i inexacta*, diu Llanas⁵³⁴. Aquest també especula sobre la possibilitat que el mateix Gaziel se sentís, donada la bel·licositat que notava contra ell mateix, un cas més amb perfecte dret a figurar entre les suposades víctimes de l'actitud de Catalunya. Per descomptat que, com el mateix Llanas també assenyala, es tractaria d'una hipòtesi indemostrable, però realment, potser, hauríem de concedir-li força plausibilitat.

El fet més greu, però, és si, amb la denúncia o desqualificació que Gaziel proclama contra l'actitud que li sembla albirar de Catalunya contra els seus valors emergents, no s'acaba convertint ell mateix en executor de l'acció que denuncia, i contra Carner, justament. El comentari de Gaziel és una bona invitació al destinatari de les seves paraules per decidir-se a interposar distància amb un lector que el considera de la manera descrita, així com també amb un públic lector que pensés de la mateixa manera. És a dir, una invitació a tocar el dos, per raó o per por de sentir-se *devorat*. Probablement Carner no féu cap altre cas de les paraules de Gaziel que sentir-se'n ofès, perquè, de fet, continuà exercint la carrera diplomàtica al servei d'Espanya i continuà escrivint versos. Però la qüestió és aquesta.

La relació de Gaziel amb Carner resulta, a la fi i segons les paraules d'aquell, una mica xocant, si més no tenint en compte que Gaziel continuà fent crítiques de l'obra poètica de Carner i mantingué relació amb ell, amb trobades entre ambdós, després de l'ensulsiada de la República.

A nivell de crítica literària convé mirar de més a prop el contingut i al to de les paraules de Gaziel sobre l'obra carneriana.

Des de la fi de 1918 i durant el mes de gener de l'any següent, Gaziel dedicà, a l'edat jove de vint-i-un anys, quatre articles a la crítica de l'obra carneriana. En el primer d'ells, el nostre escriptor passa revista a la trajectòria de la *Renaixença*. I a tal trajectòria

⁵³³ LV Ibidem.

⁵³⁴ Cf. ML p.137.

Gaziel li reconeix les immenses dificultats a què s'hagué de fent front: després d'un període obscur de desaparició de tota mena de categoria literària, a Catalunya estava, com qui diu, tot per fer, gairebé de bell antuvi. La literatura catalana havia d'elevat a categoria estètica, literària, tot el pòsit de sentiments i manifestacions que pogués aplegar per tal de prendre cos. El material era molt migrat, la tasca complexa i llarga i, a més, calia desplegar el corrent literari posant-se, al mateix temps, al dia de les literatures europees contemporànies. Gaziel afirma que el panorama, era més aviat, galdós, però era la situació amb què la literatura catalana havia de bregar. És en aquest context de lament realista que Gaziel saluda amb elogi la presència de Josep Carner, que amb els seus treballs estableix un patró a l'alçada de les condicions requerides de tot el procés. De moment és un elogi discret, fugaç, que servirà d'introducció per a comentaris d'ordre tècnic que publicarà en properes setmanes:

De ahí el verdadero descanso, la rara e íntima seguridad de conciencia que experimenta el aficionado a los ensayos críticos, al dar con una personalidad poética tan clara, tan definida y limpia como la de José Carner, cuya última obra —*Bella terra, Bella gent*— nos proponemos hojear públicamente en estas pláticas literarias.⁵³⁵

Hem de tenir en compte que entre les paraules d'anàlisi crítica de l'obra carneriana que ara mostrarem i el comentari corrosiu a dalt apuntat, hi ha una distància de temps aproximadament de set anys. De les següents citacions sobre Carner, la primera correspon a l'any 1919 i la penúltima citació és de l'any 1926. Gairebé al punt mig d'aquests quatre anys, Carner ingressà al cos consular espanyol.

Una setmana més tard, Gaziel s'interna en la crítica de l'obra de Carner. Inicialment Gaziel adopta un llenguatge ambigu, gairebé a mig camí de la befa i de l'elogi, per proclamar el caràcter essencial *barcelonísimo* de Carner. Aquest és un poeta, segons l'escriptor guixolenc, que ja pot córrer món d'una banda a l'altra, ja... que, a la fi, acaba parlant sempre del mateix: del seu món nadiu, proper, casolà, és a dir, l'entorn barceloní:

Carner acaba siempre por volver á los temas locales que le dicta su certero instinto; [...]Las pequeñeces de una vida trivial, lo típico, lo anecdótico, lo pintoresco: todo lo que á nosotros nos contraria y estorba en nuestra propia casa cuando «regresamos de Europa», sirve a Carner para convertirlo en poesía.⁵³⁶

És aquest tarannà de Carner i la crítica gazieliana al poeta noucentista que permeten, també, a Toni Sala, des d'una perspectiva més contemporània, destacar la valoració ambigua que expressà Gaziel:

Com tots els lectors catalans, Gaziel va viure l'enlluernament que el Carner jove va causar en aparèixer, però això es trenca a partir d'uness crítiques a finals dels anys deu i a principis dels vint, en què li retreu poca ambició.⁵³⁷

⁵³⁵ LV “Pláticas sobre el Renacimiento I” 31/12/1918.

⁵³⁶ LV “Pláticas sobre el Renacimiento II” 7/01/1919.

⁵³⁷ Sala, Toni. *Notes sobre literatura*. Edit. Empúries, 2012, Barcelona. p. 151.

Així doncs, en el tarannà literari de Carner troba, Gaziel, el caràcter primitiu del poeta, els seus cants i motius són espontanis del tot, són resultat d'una experiència immediata i concreta. Només un poeta tan *barceloníssim* com Carner podia arribar a descobrir i mostrar al lector l'harmonia del contingut d'una experiència tan propera, immediata i compartida igualment per aquest lector també tan proper a tal medi.

Gaziel recull mostres de versos de Carner que palesen la passió del poeta per detalls tan trivials, detalls que de tan habituals passen, fins i tot, desapercebuts. Gaziel sembla que vol portar la passió del poeta a un extrem absurd, denunciant allò que li sembla com a obsessió per la trivialitat i que acabaria en la sublimació d'una èpica de personificació dels detalls.

Gaziel també veu en Carner la mà de la ironia, que davant de perspectives i ideals que la *Renaixença* hauria estat disposada a accomplir, el poeta en l'excel·lència del seu discurs poètic, rebaixa continguts recurrent només als motius i referències que troba més a mà. Carner seria plenament conscient, i no hi renunciaria mai, de quines són les seves facultats i possibilitats reals, afegides a la correntia literària arribada de decennis enrere.

Segons Gaziel, Carner s'adona, amb plena clarividència, de la talla insignificant i petita del món que l'envolta. Per això s'hi avé i renuncia a tota mena d'ànsies irrealitzables i a vaguetats sentimentals, el terròs del lirisme i del romanticisme s'esmicolaria del tot en el discurs poètic de Carner, obtenint, acompanyat de sàvia ironia, bon rendiment de tot allò que cau al seu abast:

Pero sabe [es refereix al poeta Carner] que el verdadero instinto de conservación y la única posibilidad de perfeccionamiento en todo poeta, consiste en conformarse y en acertar á someterse á las circunstancias exclusivas del mundo que le tocó en suerte.⁵³⁸

Gaziel aporta citacions de Carner, que qualifica de bellíssimes, en què el poeta apunta la mirada cap a realitats superiors, per les qual proclama, amb un lirisme contingut, el seu encís secret. Un encís que traspua regressió o sublimació freudiana en la dedicació a les realitats més banals que pot aplegar del seu ambient.

Gaziel combina, com s'ha dit, en un llenguatge ambivalent, la reprovació camuflada i l'elogi declarat:

Releed la poesía entera, suprimiendo los comentarios que hemos debido intercalar entre sus estrofas principales, y tendréis la explicación ó la traducción *en serio* de toda la ironía carneriana, y una de las mejores poesías líricas del renacimiento catalán.⁵³⁹

En el darrer article d'aquesta sèrie quatre articles del 1918-19 sobre Carner, Gaziel insisteix en el caràcter *barceloníssim* de Carner: els escenaris rústics que el poeta descriu són, en opinió de Gaziel, magistrals, però són sempre escenaris catalans. Però, sobretot, d'una geografia catalana molt reduïda, reclosa en els límits de la comarca extraurbana que es pot contemplar des del *Tibidabo* entre Montserrat i el mar, i entre la plana del Llobregat fins a Montcada, res més fora d'aquí. Perquè —Gaziel ho repeteix— és tracta, en el poeta, d'una inspiració de referències domèstiques, casolanes:

⁵³⁸ LV "Pláticas sobre el Renacimiento III" 14/01/1919.

⁵³⁹ LV Ibidem.

El instinto de Carner es *casero*. [...] Verdaguer debía realizar un largo viaje y un complicado esfuerzo de imaginación. Para encontrarse en las suyas le basta á Carner con asomarse benévola­mente á su ventana doméstica.⁵⁴⁰

Ara, una cop deixat ben clar aquest particular casolà del poeta, Gaziel es desfà en elogis de tipus tècnic: no té cap inconvenient a reconèixer la perfecta correspondència expressiva entre els termes emprats per Carner i les referències reals d'aquests termes. L'emoció exacta, l'harmonia adequada i la fusió directa entre el poeta i el paisatge són alguns dels trets que palesa la poesia carneriana, segons Gaziel.

Un any i mig més tard, i amb motiu de la publicació per part del poeta del llibre *L'oreig entre les canyes*, Gaziel insisteix en el localisme d'exterior en què es complau la poesia de Carner. Del llibre, l'escriptor guixolenc afirma que no és ni bo ni dolent, sinó, simplement una repetició. Gaziel creu que Carner ha donat, quant a originalitat creativa en la línia d'una poesia èpicodescriptiva i objectiva, tot allò que podia donar, ben valuós, per cert, però ja no pot, no vol, o no li cal d'anar més enllà.

En un article datat tres anys després de “La devoradora de hombres”, Gaziel encara té molt en compte la poesia de Carner. En aquesta article (“El poeta humano”) dedicat a Joan Alcover, amb motiu de la mort del mallorquí, fa una anàlisi de l'obra poètica i de la personalitat del poeta illenc, de qui en destaca sobretot la humanitat, una humanitat que administra l'equilibri i la ponderació d'una manera que sembla, a Gaziel, que ja no es troba en els poetes contemporanis. També troba excepcional i insòlita la voluntat i la saviesa d'autoconeixement que el poeta expressa en els versos, un tarannà que es tradueix en el discerniment ràpid d'allò que hi ha de quimèric i allò de possible en qualsevol acció, en els pensaments i en els desitjos. Aquesta valoració del poeta mallorquí serveix a Gaziel per fer unes quantes pinzellades crítiques de la poesia contemporània. Carner torna a ocupar la ploma de Gaziel tractant-lo, ara, de virtuós, com altres poetes contemporanis en els quals, però, el virtuosisme no va de parella amb la cordialitat. La humanitat d'Alcover, l'equilibri de la paraula, que troba justificació, en les experiències, accions, voluntats i desitjos, estaria absent en els poetes del moment. En aquests, troba Gaziel, un treball de llenguatge meravellós que es desentén, però, d'aquelles referències alcoverianes. És a dir, a la llarga el llenguatge se'ls deshumanitza. Amb l'adopció d'aquest criteri Gaziel s'atreveix a fer una breu classificació dels poetes catalans:

La generación toda instinto, pero con escasa inteligencia, que comenzó con los floralistas y está agotándose en nuestros días, y la generación toda inteligencia, pero sin cordialidad, que hoy triunfa cronológicamente. En la primera había los grandes espontáneos (el último de ellos, Santiago Rusiñol) y los poetas sentimentales y trovadorescos. En la segunda están los sabios y maestros en virtuosismo (el primero José Carner), que emplean y trabajan el idioma maravillosamente, como un instrumento complicado o una obra de orfebre, y a menudo entienden la poesía como un sorprendente y difícil *mahjong* literario.⁵⁴¹

⁵⁴⁰ LV “Pláticas sobre el Renacimiento IV y último” 21/01/1919.

⁵⁴¹ LV “El poeta humano” 5/03/1926.

La comparació de la poesia contemporània (amb Josep Carner com el més assenyalat, encara que Gaziel només es refereix al *primer Carner*⁵⁴², que, de fet, parlant de manera estricta, no seria el Carner contemporani a l'article de Gaziel) amb un joc solitari que se justifica per si sol pel resultat consistent en haver sabut fer desaparèixer totes les fitxes del joc és una insinuació detonadora de Gaziel, en la mesura que implica que el contingut de les fitxes, la referència interna i/o exterior de les fitxes (cal llegir *de les paraules* o *dels versos*) deixa de tenir importància, i l'ús del llenguatge es desentén de cap mena de transcendència, en un ús complagut en la banalitat. La frivolitat del llenguatge quedaria palesa en la justificació del joc o moviment de les paraules (les fitxes del *mahjong*) per si mateix. Per, a la fi, venir a quedar tot en un no res, igualment que en el *mahjong*, on l'èxit no consisteix en altra cosa que aconseguir fer desaparèixer totes les fitxes del joc. Gaziel no anà tan lluny amb les seves paraules, però la insinuació resultant és innegable.

Des d'un punt de vista estricte les paraules de Gaziel no produïren polèmica, ni probablement aquesta fos la seva intenció, però més enllà de l'acord o desacord del lector amb tal punt de vista i tal crítica, sembla evident que l'animositat contra Gaziel disposava de tota mena de combustibles per inflamar-se (lingüístics, polítics, laborals...), tots ells, però, aviat tendiren a posar en qüestió la catalanitat de l'escriptor. És a dir, els continguts dels blasmes contra l'escriptor guixolenc poden resultar encertats o equivocats, però tant uns com els altres trobaven materials sòlids en els escrits de Gaziel, que, ben llançats o no, acabaven, a la fi, produint el castell de focs de les desqualificacions contra Gaziel.

Ara bé, entrat ja a les darreres etapes de la seva vida (1958), Gaziel presenta Carner i l'obra del poeta com a resultats de la fràgil situació social/cultural de Catalunya, no pas en el mateix sentit que ho féu a "La devoradora de hombres", sinó més aviat tenint en compte aspectes més objectius, quantificables i materials, que considerava que feien difícil, si no impossible, el sosteniment d'un escriptor català escrivint en català a Catalunya⁵⁴³. Es tracta d'una qüestió numèrica: a Catalunya el nombre reduït de la població impediria a un escriptor en català de mantenir-se ni tan sols per anar fent la viu viu. L'alternativa acabaria passant, doncs, de manera gairebé inexorable per l'emigració (lingüística, també?) de l'escriptor, a qui li cal procurat-se en altres latituds el seu propi manteniment⁵⁴⁴. En aquestes condicions, la literatura catalana topa contra la solidesa d'uns condicionaments materials que resulten ser un veritable escull.

El 1959 Gaziel escriu una altra semblança de Carner, sempre amb el to punyent i àcid que Gaziel sabia practicar tan bé. Es tracta d'un article que acompanyava un llibre de la Biblioteca Selecta, publicat en homenatge del poeta. Carner és presentat com el poeta que iniciant una línia poètica que se separa de seguida de la línia maragalliana i del floralisme d'ascendència vuitcentista, trastoca del tot el panorama del moment amb les seves audàcies mètriques, rítmiques i sintàctiques, l'ús d'arcaïsmes i neologismes a dojo.⁵⁴⁵ Una mecànica lingüística que Gaziel valora i elogia, és cert, pel que representa d'innovació i d'aire fresc en la literatura catalana. Però, endemés, i de l'altra banda, deixa anar alguna perla coent com aquesta:

⁵⁴² Gaziel explica el seu coneixement i contacte incomplet o inexistent amb l'obra posterior del poeta editada més enllà de la primera guerra mundial, així com el contacte que arribà a tenir amb el poeta acabada aquella guerra, a *Records d'una altra vida: el cant primaverl de Josep Carner*. OCC p. 1587.

⁵⁴³ Un argument, aquest, que Gaziel utilitzà, també, en diversos llibres, per exposar una justificació de la seva pròpia etapa de publicista a *La Vanguardia*, amb el conseqüent recurs i ús de la llengua castellana.

⁵⁴⁴ Cf. OCC p. 550.

⁵⁴⁵ Cf. OCC p.1587 i següents.

I aviat Josep Carner, convertit en capítol d'una nova força poètica, assaltà i destruï els Jocs Florals, després de convertir-los per tot Catalunya en una mena de rifa de premis en moneda, que ell i els seus acaparaven estratègicament.⁵⁴⁶

El to de retret, tan breu com càustic, torna a mostrar el balandreig valoratiu de Gaziel a propòsit de l'acció del poeta.

Pàgines enrere hem afirmat que la relació de Carner amb Gaziel és una mica sorprenent, en la mesura que les crítiques al poeta, no només literàries sinó també de la personalitat del poeta, agafen, en alguns moments, un registre que combina severitat i displicència, amb motius suficients per resultar molest al poeta. Caldria confrontar amb l'opinió de Carner la relació que arribà a mantenir amb Gaziel. El cert, però és que aquest, després de les crítiques publicades sobre el poeta i la seva obra (realitzades força abans de la guerra civil, i que havia de continuar, després, amb una estratègia semblant a finals dels anys cinquanta) afirma que el contacte amb el poeta tingué lloc diverses vegades, especialment a Gènova, quan tingueren oportunitat de trobar-se de manera força assídua, segons la versió de Gaziel.⁵⁴⁷ Les converses entre ells, no només varen ser freqüents, sinó que venien a ser una mena d'esplai i conversa distesa i amena, malgrat acords o discrepàncies o diferències personals que poguessin sorgir entre ambdós escriptors. Sigui com sigui, i malgrat el sentiment de Carner, els dos escriptors es trobaren diverses vegades a Gènova. Com podria haver reaccionat Carner en cas d'haver pogut llegir comentaris de Gaziel com uns quants dels que reproduïm en aquesta pàgina i la següent? Així comenta Gaziel les trobades a Gènova amb Carner:

Algunes tardes que la Conferència [Conferència de Gènova, les cròniques de la qual foren reportades per Gaziel a *La Vanguardia*] em deixà lliures, jo anava a veure'l i xerràvem i fumaven tres o quatre hores seguides. Poc després fou traslladat a Xile, i va casar-se. Ens perdérem de vista: per Catalunya no se'l veia més.⁵⁴⁸

La sospita, doncs, que Gaziel podria haver esdevingut, ell mateix allò que ell mateix denunciava a "La devoradora de hombres", és a dir, un *devorador* (al marge que hom pugui també acabar considerant-lo, igualment un *devorat*), ara abraonat sobre "el príncep del poetas", capdavanter del Noucentisme, amb tot el possible rerefons del conflicte entre Gaziel i el catalanisme noucentista, sembla prou plausible, malgrat tractar-se, aquí, indubtablement, d'un apreciació subjectiva del tot.

El 1963, en una carta a Jaume Agelet, Gaziel concreta una mica més l'anàlisi de l'obra de Carner amb motiu d'una petició d'Albert Manent que, essent un gran admirador de Carner, li demanà a Gaziel, a qui considerava un bon coneixedor del poeta, que li parlés d'ell per tal de preparar una biografia de Carner. Gaziel comenta a Agelet que pensa de la llengua poètica de Carner, contrastant-la amb la de Verdager. Li diu:

⁵⁴⁶ OCC. p. 1589.

⁵⁴⁷ Carner era, aleshores, cònsol d'Espanya a Gènova (1922). Feia tres anys de la sèrie d'articles de Gaziel i de la seva anàlisi crítica de l'obra carneriana. Manuel Llanas ja manifesta la poca gràcia que degueren fer al poeta els comentaris de Gaziel (i encara Carner no podia haver llegit el comentari de Gaziel aparegut un any després —"La devoradora de Hombres"—, el 1923.

⁵⁴⁸ OCC p.1587. Gaziel parla de Xile com a destinació consular de Carner, encara que, realment, la destinació de Carner a un país sudamericà fou a Costa Rica. A part de l'exili, després de la guerra civil, a Mèxic, des del 1939.

Jo també el tinc per un artífex excepcional, però trobo que la seva llengua poètica, inventada en gran part, molt sovint és falsa i poc viva —al contrari de la del gran Verdaguier, sempre meravellosa de saba popular i de substància autèntica. Carner tinc por que perdi molt amb el temps, idiomàticament; ja ha perdut força. En canvi, cada vegada que hi torno jo trobo Verdaguier més bo, més admirable i essencial.⁵⁴⁹

Tingui raó o no Gaziell, el cert és que les seves paraules eren susceptibles de portar molta cua i, especialment per desplaure Carner, si les hagués arribades a conèixer (Carner morí el 1970, lluny de Catalunya). I, en tot cas, malgrat l'encert i l'avinentsa que les crítiques gaziellianes puguin tenir, a l'any 1963 Gaziell era, ell, encara, un element *devorador*? Si no ho era, o no se li pot considerar, quin seria el sentit restringit que Gaziell donava a la seva constatació de Catalunya com a *devoradora d'homes*?⁵⁵⁰ També cal tenir en compte en quina mesura les paraules de Gaziell podrien encabir-se en una crítica molt més general de l'art del s.XX i, de manera especial, a les avantguardes de totes les arts. Tema aquest del qual nos ens ocuparem, però que seria interessant de tenir-lo de referència, donada la variable valoració de Gaziell de l'obra d'artistes contemporanis.

Per acabar el tema de Carner, valgui una darrera mostra de la, fins a cert punt, sovintejada —però, alhora, de precisió complexa—opinió de Gaziell sobre el poeta. El mateix any de 1963, Gaziell escrivia a Joan Fuster insistint en termes semblants sobre el caràcter, segons li sembla a l'escriptor, postís però virtuós del poeta.

Tot el que a Pla li sobra de humanitat autèntica, a Carner li manca. És un magnífic mestre-artífex en fred, home d'orfebreria, que ràpidament esdevindrà un clàssic més proper del segle XV que del XX. Per nosaltres, tastadors d'ofici, exquisit sempre; pel gros públic, inaprensible gairebé.⁵⁵¹

I és que la gràcia (o la poca gràcia, segons com es miri) dels textos de Gaziell, més enllà del seu discutible protagonisme com a *devorador*, delaten, de vegades, la qualitat d'un incendiari compulsiu.

Un altre episodi en què Gaziell figurà tant de promotor com mantenidor i generador de polèmica, fou el dels seus comentaris sobre Salvador Albert i de tot allò que, a parer de Gaziell, quedava palès de la vida cultural barcelonina, de la qual quedava esbandit i oblidat el poeta i assagista, també guixolenc. Aquest episodi, igualment que altres, queda ben il·lustrat per Manuel Llanas, tant en el seu estudi de Gaziell, com en un article realitzat cinc anys abans de la lectura de la seva tesi de doctorat sobre Gaziell (1992). L'apartat de la seva tesi recull allò que ja havia explicat en l'article esmentat.⁵⁵²

⁵⁴⁹ OCC p. 1707.

⁵⁵⁰ En línia amb aquesta interrogació, vegeu la citació de Manuel Llanas (ML, p.137) en què recull el text de les cartes que Josep Pla i Eugeni Xammar envien a *La Veu de Catalunya* el febrer de 1924 manifestant el seu desacord amb les paraules de Gaziell a *La devoradora de homes* en què incloïa Francesc Cambó i Josep Carner com a víctimes de l'actitud que Gaziell denuncia. Pla i Xammar s'hi demanen el per què ha de ser considerat, Carner, un devorat. Potser, diuen, perquè el seu nom no surt mai a *La Vanguardia*?, un diari que ell mateixos titllen de representant de la cultura provinciana i castellana de Barcelona. La invectiva contra Gaziell queda palesa.

⁵⁵¹ OCC p. 1742.

⁵⁵² ML. *Balanç (amb polèmica) dels estudis sobre Gaziell*. Els Marges, 1987, n.38. La primera part de l'article, i com el títol ja indica, és dedicada pel seu autor a un recorregut sobre els estudis i bibliografia que hi havia, fins el moment, sobre Gaziell, que tal com afirma l'autor no es podia trobar cap més estudi

Però en la seva tesi i en el llibre publicat a continuació, Llanas es mostra decidit a assenyalar Rovira i Virgili com a probable interlocutor periodístic de la polèmica. Aquest i Gaziell serien els actors de la polèmica, portantveus de llurs respectius diaris de *La Publicitat* i de *La Vanguardia*.

El tema de Salvador Albert enllaça amb dos altres temes que Gaziell havia tractat prèviament.⁵⁵³ Un era el de la suposada macrocefàlia de Barcelona, qüestió aquesta que havia tractat en articles anteriors i, també en un conferència impartida a Girona el 1923 (*Les viles espirituals*), com també, a mode de lament, a *Tots els camins duen a Roma (Història d'un destí)* a tall de retret perenne per la decisió paterna d'emportar-se a Barcelona tota la família, decisió inflada de propòsits i vel·leïtats habituals de la burgesia de comarques a finals de s.XIX.⁵⁵⁴

L'altre tema, previ al tractament de Salvador Albert, és la suposada despòtica culturocràcia barcelonina que també Gaziell havia denunciat en treballs anteriors i que, òbviament, no li reportava gaire altres coses que rebuigs i repudis. Així doncs, el tractament del poeta/assagista/polític guixolenc fou iniciat el 1925 clamant —gairebé implorant— vents, llamps i tempestes:

Barcelona ejerce sobre Cataluña entera —ya lo he dicho otras veces— una odiosa tiranía centralizadora. Este grave defecto es constitucional y procede de la macrocefalia que sufre el cuerpo de Cataluña.⁵⁵⁵

Gaziell acusa Barcelona de ser reducte de capelletes i penyes blindades, sobretot —encara que no només en això— en el món literari. Des d'aquests reductes hom dictaminaria qui mereix prou reconeixement com a poeta, o com a prosista. En un univers literari català, encara a les beceroles, amb prou feines amb capacitat per anar bastint una estructura literària des dels fonaments, l'existència d'aquella situació li sembla a Gaziell d'allò més patètic i lamentable. L'autor que no combregués amb tals capelletes o, simplement, quan no fos autor barceloní, no tindria cap manera de fer sentir la veu o de donar notícia de la seva obra en l'inel·lible centre cultural de Catalunya, que pretén ser Barcelona.

Amb aquesta mena d'exordi, Gaziell passa, a continuació, a fer promoció de l'obra de Salvador Albert. Estableix dues menes de poetes i de poesies: aquells que són grans i aquells que són exquisits. Els primers ocuparien extensió, els segons profunditat. Llevat de poques excepcions en el món de la poesia mundial en què extensió i profunditat es fonen en un resultat suprem i indestruïble, Gaziell diagnostica que, per regla general, en la majoria de poetes té més pes una dimensió que l'altra.

El diagnòstic de Gaziell, abans d'entrar a referir-se a Salvador Albert, serveix per engaltar una crítica més, de cara i creu, a Josep Carner. Aquest seria un poeta insuperable a l'hora de projectar a les més altes cotes d'espiritualitat el

de prou entitat com els que ell cita: el de Josep Benet, Maurici Serrahima i Josep M. Colomer, malgrat referències més limitades a Gaziell com la de Josep M. Casasús o la d'Enric Jardí (una referència una mica més extensa, la d'aquest autor) o la d'alguns diaris i revistes, en ocasió del centenari del naixement de l'escriptor. I és, de fet, l'estudi/tesi de Manuel Llanas allò que s'afegeix fins al moment present als estudis d'aquells tres autors, restituint i compensant amb escriure i amb entitat sobrerera l'escassa bibliografia sobre el guixolenc, amb un dibuix documentat i analitzat amb detall el recorregut vital, polític i literari de l'escriptor.

⁵⁵³ Un tema que, d'acord amb la citació anterior, Manuel Llanas recull de manera detallada i en el context de les polèmiques gaziellianes. Vegeu ML. p 197-198.

⁵⁵⁴ OCC. 415.

⁵⁵⁵ LV "El tesoro de un solitario" 17/07/1925.

convencionalisme, la pobresa, la trivialitat i fins i tot la manca de cos poètic. La forma del llenguatge seria la més alta expressió atribuïble al poeta noucentista.

De manera contrària, en el cas de Salvador Albert, l'aspecte formal del llenguatge no resulta ser si no un veritable destorb a l'hora de descobrir l'immens caliu espiritual que inflama la seva poesia. Els primers reculls de poemes d'Albert (*De mi jardí* -1898-) varen anar seguits d'uns quants anys de silenci, però vint anys més endavant publica diversos reculls de poemes en català⁵⁵⁶. És aquesta etapa poètica de Salvador Albert que mereix els elogis i la crítica de Gaziel, en què reconeix la complexitat de la lírica d'Albert que, un cop penetrada i traspassada, obre l'esplendor de l'espiritualitat del poeta. Diu Gaziel que no es tracta d'un poeta plàstic, ni evocador de paisatge, no és un pintor. L'interès de la poesia d'Albert es troba de portes endins. Gaziel vol fer entendre que Albert és la cara oposada a la de Carner:

Los adjetivos que emplea para colorear los objetos suelen ser pobres o pálidos. En una palabra: el interés total de su poesía radica de puertas adentro, en el alma misma del poeta, en el espectáculo de su ardiente temblor u su irradiación espiritual inefable.

A cada paso, leyendo a Salvador Albert, si conseguís despojarle de sus envoltorios formales y llegáis a percibir en completa desnudez su alma cantora, os parecerá como si leyeráis, no poesía, sino música pautada.⁵⁵⁷

Gaziel cita i recull paraules de Joan Maragall, per les quals considerava que Salvador Albert era una de les figures més fortes de la Renaixença, unes paraules a les quals Gaziel respon que millor que "forta" per referir-se a la figura i obra d'Albert, li escauria millor l'adjectiu "exquisida".⁵⁵⁸

Els crítics comentaris de Gaziel sobre la dinàmica barcelonina de capelletes literàries, polítiques o de qualsevol altra mena, no podien restar ignorades i Gaziel, a la setmana següent de la publicació d'aquell article sobre Salvador Albert, publica un altre article en què es fa ressò i denuncia l'abraonament d'un diari barceloní, carregat de rancúnia i ressentiment, contra les paraules de Gaziel.⁵⁵⁹ En aquest seu article, Gaziel transcriu una de les cartes de suport i avinença amb el text de l'article anterior, que ha rebut d'un lector que, es declara, ell mateix, llegidor de *La Publicitat* i no gens admirador de *La Vanguardia*. Però, en canvi, l'autor de la carta manifesta l'acord total amb les paraules de Gaziel, aportant exemples de capelletes i noms d'escriptors catalans que recorren a l'adulació mútua, cosa que a l'escriptor de la carta li sembla un espectacle escandalós, enaltint de manera hiperbòlica l'obra escrita de contemporanis que, si bé no són de desmerèixer, en cap cas no es tracta de valors literaris a l'alçada que aquests elogis postissos pretenen enlairar. Noms com Tomàs Garcés, Josep Pla i Josep M de Sagarra surten força esquitxats en la carta d'aquest lector (el nom del qual Gaziel

⁵⁵⁶ *Florida de Tardor* del 1918, *Les hores que tornen* de 1920, *Confins* de 1921 i *Òpals* de 1924. Albert publicà amb posterioritat altres reculls de poemes, dels quals Gaziel, si els arribà a conèixer, no en fa comentari, probablement per haver-se publicat posteriorment a l'article de Gaziel. Hi ha, però, un recull complet de la poesia de Salvador Albert, amb apèndix de comentaristes i crítics de la seva obra, publicat a mode d'homenatge al poeta, per la Fundació Salvador Vives Casajuana, 1980. Barcelona. Aquest recull, però, és el segon que es publicà després que Editorial Catalana n'edités un de primer amb el nom de *Poesies*, Barcelona 1926.

⁵⁵⁷ LV "El tesoro de un solitario" 17/07/1925.

⁵⁵⁸ Cf. *Ibidem*.

⁵⁵⁹ Gaziel no diu el nom del diari, però per al·lusions i comentaris al llarg de l'article, el lector endevina que es tracta de *La Publicitat*, un contrincant habitual de Gaziel, de *La Vanguardia* i d'allò que un i altra representaven per al sector publicista i polític catalanista dels anys vint del s.XX.

silència) per ser presentats com autors d'una despesa d'elogis, que tant el lector desconegut com el propi Gaziell consideren inapropiada, si no desmesurada.

Gaziell enalteix l'autor de la carta, de qui en destaca la catalanitat per damunt d'afeccions i preferències literàries i en reconeixement de l'obscura situació corporativista que li sembla detectar i denunciar en la vida cultural barcelonina:

Gaziell, doncs, encomia l'autor de la carta i aprofita l'avinentsa per insistir en coses que ja hem trobat pàgines enrere: contestar amb fermesa els atacs i retrets que li arriben com a director/escriptor de *La Vanguardia*. La qual cosa li serveix, també, per retreure la falsedat de l'actitud de crítics seus que, en moments anteriors, havien intentat, sense reeixir, ocupar un lloc de publicista al diari que Gaziell dirigeix. També carrega les tintes (ja ho hem vist en un dels retrets llançats contra Carner) per proclamar l'actitud incongruent i interessada dels que es complauen a viure a sou de l'Estat espanyol, a qui tenen, en canvi, per enemic.

La duresa de les paraules de l'escriptor guixolenc en fa precisa la citació corresponent:

Se me está echando constantemente en cara el que escriba en *La Vanguardia*. Pero los que tal dicen, se guardan muy bien de añadir que alguno de ellos (según documentos autógrafos que puedo publicar cuando me plazca) ha hecho todo lo posible para entrar en *La Vanguardia*, sin lograrlo jamás.[...]Y en cambio a muchos de ellos les parece magnífico vivir de un empleo que les concede ese Estado español, su enemigo irreconciliable, a quien en secreto desearían hundir y arruinar al mismo tiempo que les paga y le sirven.⁵⁶⁰

Aquest article és una pàgina valuosa per assabentar-se de la imatge que Gaziell volia mostrar de si mateix, a la llum del devesall d'atacs i impropis de què se sentia víctima, així com del paper que ell mateix considerava que tenia en el panorama periodístic de Catalunya i, en fi de la seva irrevocable catalanitat.

Gaziell denuncia (i l'episodi de l'article de Salvador Albert era un capítol més de tal episodi) que hom vulgui presentar-lo com a detractor de l'espiritualitat del món català, contestant que en tota la seva vida i obra no hi ha:

Un solo acto ni una sola palabra contrarios al espíritu de mi tierra. [...] ... a Cataluña no la he combatido ni la combatiré jamás. Los mismos golpes que a veces asesto a algunos de sus hijos, a algunos hermanos míos, me los inspira el puro e intransigente amor que siento por nuestra madre común. [...] ... soy capaz de hacer por Cataluña más de lo que han hecho ciertos adheridos a «Acció Catalana» (no quiero citar sus nombres), colaboradores de *La Publicidad*, que desde sus columnas me han llamado a mí escéptico y mal patriota.⁵⁶¹

Gaziell acabà l'article proclamant el seu servei a Catalunya com a escriptor independent de tota mena de partits i penyes, un servei que ell mateix declara humil però positiu al servei de Catalunya.

Uns quants mesos més endavant, Gaziell repesca l'obra i figura d'Albert per assenyalar-ne dues o tres coses que li semblen fonamentals. La primera d'elles és que Albert es tractaria d'un poeta en continua ascensió sense moments d'estancament ni de

⁵⁶⁰ LV Ibidem.

⁵⁶¹ LV "Los amigos de la verdad" 24/07/1925

pèrdua d'inspiració. Per altra banda, Gaziel considera Albert com un poeta que no encaixa en cap *constel·lació* poètica actual. La seva trajectòria poètica s'enlaira impulsada cada cop més per un insaciable anhel d'elevació purament espiritual, en què el món exterior resulta més i més irrellevant. De tal manera que procedent, com és el poeta, del lirisme romàntic, acaba bastant-se únicament amb seu propi món interior:

En la última parte de *Poesies* se respira una atmósfera por completo nueva en la lírica catalana moderna, una atmósfera netamente religiosa, pero no en un sentido confesional, sino en el más alto y metafísico de la palabra⁵⁶²

Les conseqüències que el mateix Gaziel obté de l'anàlisi del poeta palamosí/guixolenc, el duen a concloure que allò que més l'interessa és la soledat total que caracteritza el poeta, i que per aquesta qüestió i per la seva recerca irrevocable i constant d'espiritualitat:

Albert no será nunca popular, no puede serlo. Pero merece algo mejor: ser amado y admirado por todos los amigos de la verdadera poesía.⁵⁶³

A finals de 1926, un *reial decret* del Directori de Primo de Rivera dictaminà i establí la incorporació de la llengua catalana i les seves variants a la *Real Academia de la Lengua Española*.

Doncs, en el capítol de les polèmiques en què s'involucrà Gaziel, hi ha l'episodi de l'atenció que el nostre autor dedicà a aquell *decret*. Aquest capítol resulta de gran interès per observar les reaccions i tarannà del nostre escriptor implicat en aquestes situacions, que l'obligaven a mantenir una tensió contínua amb autors o periòdics que contestaven o criticaven les seves propostes.

L'episodi girà, inicialment, al voltant de la seva proposta pública de presentar la candidatura d'Antoni Rubió i Lluch i Pompeu Fabra com a membres acadèmics i representants de la llengua catalana a la *Real Academia de la Lengua*. La polèmica que desencadenà la proposta gazieliàna va adquirir un grau notable de crispació, per raó de tants aspectes que quedaven implicats en la qüestió.

Que des del catalanisme polític hom veiés adequat, necessari i prometedor un canvi de la situació entre llengües hispàniques i entre territoris o, tot, el contrari, trobés contraproductiu i tendenciosos el *decret acadèmic*, és una qüestió que, ara i aquí, no tractarem. Només cal remarcar que els candidats que Gaziel suggeria, constituïen una proposta inapel·lable: qui millor que ells?, considerava el nostre escriptor:

Antonio Rubió y Lluch es el más alto representante de nuestra tradición literaria. Y Pompeyo Fabra es, en cambio, toda la energía renovadora de la anacrónica, insuficiente y decrepita filología que nos legaron varios siglos de decadencia.⁵⁶⁴

Per tenir una idea detallada i ampla d'aquest tema, cal llegir les pàgines que Manuel Llanas hi dedica amb gran desplegament de detalls, noms i mitjans que

⁵⁶² LV "El poeta solitario" 19/03/1926.

⁵⁶³ LV Ibidem.

⁵⁶⁴ LV "Los académicos por Cataluña" 03/12/1926.

intervingueren en la polèmica i debat, propostes, rèpliques i contrarèpliques, tot hi queda a bastament explicat.

Per si cal un paisatge més dilatat de tota la situació generada i poder comprendre els motius que pogueren impulsar les propostes i paraules de Gaziell, cal tenir en compte el context ideològic en què el nostre autor es recloïa. No es tracta de cap manera d'intentar una justificació de la seva actuació, sinó tan sols de comprendre alguns mòbils que influïren en les decisions que prenia i les propostes que proclamava.

Com en els casos, ja tractats, de la qüestió de la llengua com a senyal identificador del sentiment nacional, el d'*Acció Catalana*, el de Josep Carner i el de Salvador Albert, aquí cal tenir en compte diverses situacions com a precedents o rerefons que avalen la proposta *acadèmica* de Gaziell.

Primer, cal recordar l'enorme empenya que Joan Maragall causà en la personalitat, ideologia i argumentari de Gaziell. No es tracta pas d'un determinisme mecànic que obligués el nostre autor a quedar confinat dins dels marges polítics i estètics del poeta, però sí que tenien dins d'ell un pes decisiu, encara que no el tingueren pas de manera absolutament permanent, tal com ha de quedar clar (més endavant) en els arguments finals que Gaziell expressa cap a la fi dels seus dies a propòsits d'alguns temes polítics en què el poeta s'havia entretingut i sobre els quals havia escrit i especulat.

El segon punt que cal tenir en compte és la idea, arribada com a mínim a través de Maragall, de la voluntat, de la necessitat i de l'esforç d'un acostament de la mentalitat castellana i de la catalana, com a camí que permetés articular una plena harmonia entre els dos pobles i llurs maneres de tractar la realitat política i cultural, una mena d'ideal d'agermanament que permetés reconèixer, compartir i assaborir el llegat cultural d'ambdós pobles i la diferent personalitat d'ambdues societats.⁵⁶⁵

Un tercer punt, que Gaziell comparteix, tot i que no el ventila de manera abundant, és la idea promoguda per polítics que van des de finals del s.XIX fins a inicis dels anys trenta del s.XX, que és el de la voluntat d'influir per part de Catalunya en el tarannà polític, econòmic i social d'Espanya, sobretot de l'Espanya castellanitzada. És el fenomen ideològic polític conegut amb el nom d'*intervencionisme* i també de *regeneracionisme*, que havia anat prenent volada a partir del projecte canovista de la Restauració borbònica. Un projecte amb el qual Gaziell s'anà il·lusionant (encara que després se'n desencià del tot) de la mà de la personalitat de Cambó.

El quart punt que actua de rerefons en la proposta *acadèmica* de Gaziell, i que va estretament lligat amb els tres anteriors (especialment amb el segon enunciat, i un tema, aquest tema sí, que fou tractat amb profusió notable per Gaziell) és el d'agermanament i confluència política dels pobles hispànics. L'anomenat *paniberisme* o *idealisme iberista* o *idealisme panibèric*. Un ideal, aquest, compartit i promogut per diversos intel·lectuals i polítics espanyols, a més dels catalans (Almirall, Prat de la Riba, Rovira i Virgili, Maragall, Cambó, Gaziell...: tot ells, però amb matisacions, condicions i variants personals i diverses).

A mode d'exemple, que il·lustra gairebé la totalitat d'aquests quatre punts, especialment els dos darrers, val la pena d'aportar alguns fragments de l'ideari maragallià, que permeten entendre la seducció i la influència que pogueren exercir en el pensament i els arguments de Gaziell.

⁵⁶⁵ Encara que no es tractava pas d'una idea arribada de manera exclusiva via Maragall, sinó també d'un procedència que tenia orígens en noms importants de la intel·lectualitat espanyola, tant contemporanis de Gaziell com anteriors a ell.

Espanyols? Sí! més que vosaltres! Visca Espanya! Però, com ha de viure Espanya? No pas arrossegant-se pels carrerons provincians del caciquisme; no pas agarrotada, com fins ara, en els lligams d'un uniformisme que és contrari a la seva naturalesa; no pas en la buidor de sentit dels partits vells ni en l'aire corromput d'un centralisme tancat a tota penetració de l'aura popular... sinó que ha de viure en la llibertat dels seus pobles: cadascú lliure en si, traient del terror propi l'ànima pròpia, i de l'ànima pròpia el govern propi, per refer tots junts una Espanya viva, governant-se lliurement per si mateixa. Així ha de viure Espanya. Visca Espanya!⁵⁶⁶

I com a darrer mòbil de la proposta *academicista* de Gaziel, encara que més que mòbil de propostes no fou altra cosa que un conjunt increpacions i agres crítiques que rebé Gaziel i a les quals al nostre autor li resultaven impossibles de desatendre i, ans el contrari, considerava necessitades de resposta amb la major contundència de què pogués ser capaç, fou l'encès intercanvi d'articles d'opinions que des de *La Publicitat* i des de *La Vanguardia*, sobretot, es produïren al voltant del tema dels candidats catalans per a membres de la *Real Academia* proposats inicialment per Gaziel. El resultat d'intercanvi de crítiques i comentaris, que Manuel Llanas documenta a bastament, inflaven encara més una opinió sobre Gaziel fonamentada en els blasmes i desqualificacions que li arribaren d'intel·lectuals lligats al catalanisme polític o cultural. Aquest cinquè punt té com a esperó principal l'oposició i rebuig amb que el catalanisme rebé tant la proposta i decret del govern espanyol i de l'*Academia*, com de la il·lusionada resposta i proposta que Gaziel publicà de seguida, una proposta que el catalanisme considerava del tot inadequada, no pels nom concrets proposats per Gaziel, sinó tan sols pel caràcter del *decret* que s'interpretava com un pas més cap a l'espanyolització final de la llengua catalana. Allò que Gaziel presentava i aplaudia com un gest de reconeixement de la diversitat lingüística de les terres hispàniques per part del centralisme espanyolista, el catalanisme ho veia com una maniobra més de fusió i de dispersió del fet diferencial català, lingüístic i polític (que Gaziel, de manera ingènua, en el millor dels casos, si no amb intencions espanyolitzadores, estaria acollint i promovent).

És per aquesta raó i per la sempre autoproclamada catalanitat de Gaziel, que el seu vistiplau envers la notícia acadèmica, xocava frontalment amb nuclis intel·lectuals catalans, esperonats de manera creixent per un esperit catalanista cada cop més rigorós, reivindicatiu i exigent. Manuel Llanas es fa ressò d'aquest conflicte, i per això manifesta:

Dins els nuclis intel·lectuals catalans, la notícia fou rebuda, i era natural, amb greus reticències. Per contrast, i incomprensiblement, Gaziel l'acollí amb franca satisfacció i, amb el consentiment previ dels interessats, llançà la candidatura de Rubió i Lluch i Fabra com a representants del Principat.⁵⁶⁷

Aquest "per contrast, i incomprensiblement" que expressa Manuel Llanas, pot rebre, a la llum de la consideració d'aquells cinc punts que hem vingut detallant, una interpretació ideològica que podria contribuir a desactivar el caràcter d'incomprensió i d'oposició que l'actitud de Gaziel promovia entre alguns nuclis intel·lectuals catalans. Per descomptat que no es tracta de cap mena de justificació de la decisió i paraules de

⁵⁶⁶ Maragall, Joan. *Elogi de la paraula i altres assaigs*. Edicions 62 i "La Caixa", 1978. Barcelona. p.184.

⁵⁶⁷ ML p. 202.

Gaziel, però sí que, aquells cinc punts, ajuden a il·luminar el perquè de la situació produïda, i, alhora, també ajuden a ubicar la posició del periodista no només en aquest tema, sinó igualment en altres litigis en què el nostre autor quedava i havia de continuar quedant involucrat.

Manuel Llanas reserva alguns comentaris severs cap a algunes de les posicions i actituds que Gaziel mantingué o s'entestà a defensar contra els detractors de les seves propostes i respostes. Un d'aquests comentaris es refereix a l'actitud, tan insòlita en Gaziel, de descavalcar de cop del seu realisme habitual i concedir i promoure idees com la de pensar i dir que la cultura hauria de guiar la política i no, com hauria passat en aquesta qüestió dels possibles *acadèmics*, que sigui la política qui marqui el pas de la cultura. És a dir, la proposta de Gaziel vindria a proclamar la idea i desig ingenu de supeditar la política a la trajectòria de la cultura, que no venia a ser altra cosa que combatre el cinisme del realisme polític amb un idealisme ingenu i utòpic, estratègia ideològica, aquesta, tan poc habitual en el nostre escriptor. En aquest sentit, Manuel Llanas no dubta de jutjar aquesta actitud de Gaziel com un clar despropòsit del nostre autor, per tractar-se d'una actitud estimulada, tal i com era el cas, per una mesura *acadèmica* eixida en ple règim dictatorial de Primo de Rivera, en què la voluntat de la promoció de la llengua catalana podia semblar qualsevol cosa excepte un gest asèptic de bona voluntat i agermanament cultural.⁵⁶⁸ Lluís Duran i Ventosa, Carles Soldevila, Rovira i Virgili i Carles Riba, malgrat les crítiques i dures respostes contra la proposta i entusiasme gazielià no serviren per silenciar la veu de Gaziel, que des de *La Vanguardia* i des d'*El Sol* madrileny (sobretot des del primer d'aquest dos diaris), el nostre periodista continuava obsedit a defensar que la proposta inicial de l'*Academia*, a partir del decret del Directori primoriverista, no obeïa a cap maniobra política i insistia, sobre tot, en el tractament de la qüestió en termes d'una pura especulació teòrica, veient en tal proposta un simple i asèptic acte de voluntat de col·laboracionisme cultural.

La induïda renúncia final de Fabra com a candidat, la inhibició de la intel·lectualitat catalana i la trajectòria seguida en el procés que, ara sí, Gaziel denuncia com un procediment farcit d'intriga política, la candidatura final d'Eugeni Ors, i altres aspectes, acaben fent que Gaziel esbombi els seu disgust i aprofiti per proclamar els seus comentaris, valoracions i propostes propis d'un publicista que vol ser considerat objectiu, crític i imparcial al servei de la societat. Acaba denunciant la interferència de la política tant catalana com espanyola en una qüestió que Gaziel s'encaparra a voler circumscriure en el perímetre exclusiu del món cultural. Fins i tot, Gaziel, crispat, segurament del tot, davant de l'allau de crítiques contundents que rebia com a total desqualificació de les seves argumentacions, dóna mostres de tenir dificultats per reconèixer l'encert de les crítiques rebudes, i arriba a contestar-les amb un to que mereix, de manera ben justificada, per part de Manuel Llanas, el qualificatiu de *pocasolta inusitada*. Repassem, però, algunes d'aquests exabruptes de Gaziel:

En un fragment d'un article que inaugura un conjunt de respostes irades a les opinions contràries a la seva proposta, denunciant el suposat vassallatge de la *nuestra* cultura respecte de *nuestra* política, diu :

Falta de recursos propios, en un país donde el espíritu es el pordiosero de la sociedad, y cultivada casi exclusivamente por estudiosos carentes de toda fortuna, nuestra alta cultura civil ha vivido siempre de las subvenciones que les concedían las corporaciones públicas, [...] No es de

⁵⁶⁸ Cf. ML p.204.

extrañar que la política haya llegado a considerar, incluso de buena fe, que tenía un derecho de tutela sobre la cultura⁵⁶⁹

Gaziel retreu a la política espanyola/madrilenya el fet de no haver acompanyat la decisió d'anomenar representants catalans a l'*Academia*, amb una consulta als intel·lectuals catalans, consulta que Gaziel mateix considera indispensable, i, a més, pròpia del sentit comú. També li retreu la contradicció d'autorització i vist i plau envers els primers candidats proposats (proposta de la qual Gaziel n'havia estat el promotor) per, a continuació desentendre's de tal proposta i acabar optant per altres candidats més avinents amb interessos aliens a la catalanitat.

Però del món intel·lectual català, Gaziel, també en denuncia tant la inhibició envers la proposta de la institució castellana com el silenci a l'hora de clamar o exigir la presència de noms concrets d'homes de lletres catalanes en aquella institució, en veure la deriva dels noms proposats inicialment. Un silenci que, segons Gaziel, hauria d'haver quedat contrapesat per un viu i fecund debat entre la intel·lectualitat catalana. Gaziel manifestà el seu més pregon disgust:

Todo se pasa con un sigilo de esos que suelen llamarse inquisitoriales. Pues bien: yo —aunque haya de ser yo solo— protesto, con toda mi alma, de semejante vergüenza.⁵⁷⁰

En un article d'una setmana més tard, Gaziel celebra amb agra befa les opinions que durant aquells dies han anat manifestant-se sobre el tema dels *acadèmics*. Gaziel contesta amb encesa ironia els articles de Lluís Duran i Ventosa o els d'Antoni Rovira i Virgili, no contestant, en canvi, el de Carles Soldevila i el de Carles Riba. Als dos primers, no dubta d'acusar-los de veritables dictadors contra la cultura catalana en nom de les seves posicions ideològiques. Una actitud que, segons els recordava i retreia Gaziel, ells mateixos denunciaven en relació a la política espanyola.

Ara bé, fou, a la fi, Francesc Cambó qui avortà el progrés de la proposta de Gaziel? Això sembla deduir-se d'un article publicat, per aquest, deu dies més tard, en què detalla l'acceptació inicial de Pompeu Fabra i la seva posterior renúncia. Entre una decisió i l'altra, Gaziel deixa veure la interposició de la figura de Francesc Cambó, a qui el filòleg català acudia a consulta abans de donar respostes a la proposta de Gaziel⁵⁷¹. És a dir, que, en el fons, i des del camp català, la intromissió política en el tema de la candidatura catalana proposada per Gaziel, hauria vingut directament de la mà de Francesc Cambó. Una altra personalitat amb qui Gaziel, de manera semblant al cas de Josep Carner, mantenia i acabaria mantenint una relació plena d'ambigüitat i de dispersió valoratives.⁵⁷²

Un altre episodi que hom pot inscriure en el capítol de les polèmiques que sostingué Gaziel, el constitueix la seva demanda/proposta de la creació d'un certamen i guardó literari que portés el nom *Narcís Oller*. L'episodi, però no assolí la virulència d'altres polèmiques, com les que hem vist, però reflecteix el caràcter batallador amb què Gaziel solia amarar els seus articles.

⁵⁶⁹ LV “Cultura y Política” 18/03/1927.

⁵⁷⁰ LV Ibidem.

⁵⁷¹ Cf. LV “El debate académico” 1/04/1927.

⁵⁷² Recordem en quina mesura la figura de Cambó té presència en l'obra catalana de Gaziel, a *Tots els camins duen a Roma*, OCC p.463 i següents, o, sobretot, a *Quina mena de gent som* OCC.p.1399 i següents, a part d'altres comentaris breus i dispersos sobre el polític, al llarg de la seva obra catalana.

La cosa començà el 1925, quan Gaziell en un article de *La Vanguardia* recollint les propostes i queixes de Josep M. de Sagarra a *La Publicitat* i a Joan Estelrich a *La Veu de Catalunya*, en què es lamentaven de la manca de novel·les en el panorama literari català⁵⁷³. Gaziell intervingué en aquesta qüestió de l'escassetat de la novel·lística catalana. Però la contundència de les paraules de Gaziell, havien de produir, de manera inevitable, opinions i comentaris públics en contra seva. En primer lloc, el guixolenc retreu a Sagarra que no s'adoni que, de fet, no tenim novel·la catalana, perquè no tenim novel·listes i que pretendre que poetes i prosistes escriguin novel·les només pel fet de la gran manca d'elles, comportaria un resultat literari tan pessims, que valdria més renunciar a un propòsit que podria acabar omplint de ridícul, si no d'oprobri, el món literari català.

Ruyra i Carner són, per a Gaziell, exemples de prosistes/poetes, excel·lents en llur gènere, però que esperar que autors com aquests optin i esdevinguin novel·listes és esgarriar del tot la qüestió: un novel·lista requereix unes condicions literàries i de vida del tot diferents de les requerides per un escriptor que es dediqui a la poesia o a la simple prosa. I continua afirmant, Gaziell, que aquestes condicions no hi són al nostre país. La resposta al lament de Sagarra, doncs, no pot ser altra que la de mostrar que el problema ve del fet que a Catalunya, de novel·listes no n'hi pot haver. La raó del per què no n'hi hagi, és, per a Gaziell, d'ordre primerament material:

Y no tenemos novelistas, porque los cuatro o cinco capaces de llegar a serlo, no pueden, no tienen tiempo ni holgura, puesto que escribir novelas no da para la vida y ellos han de vivir. ¿Cómo se las arreglaban, pues, los novelistas anteriores. Oller, Pin y Soler, Casellas, Víctor Català, Rusiñol? Sencillamente: como simples *amateurs* o como afortunados rentistas.⁵⁷⁴

Però és que, línies enrere, Gaziell ja havia carregat l'arsenal per a un, gairebé segur, intercanvi de trets d'artilleria periodística. Després de declarar que un novel·lista ha de poder viure materialment dels resultats de la seva imaginació, i que aquesta necessitat comporta unes condicions de vida molt més estrictes que les que permeten la producció poètica, per exemple, acaba il·lustrant la vida fàcil d'un poeta (línies enrere, cal recordar-ho, s'havia referit a Carner i, per suposat, a l'excel·lència de la seva producció poètica. Però el cert és que el nom del poeta barceloní era el nom físicament més proper a la redacció de les línies que venen a continuació):

Un novelista no puede hacer como un poeta, que escribe de cuando en cuando veinte líneas cortas, reúne la cosecha al cabo de seis meses, le pone un título y un precio, y lanza un tomo a la calle, sin que por todo ello haya debido abandonar ni un momento sus quehaceres habituales y prácticos.⁵⁷⁵

Unes paraules que, més enllà del seu encert, tenen tots els punts, també, per merèixer l'apel·latiu de *poca-solta*, si no de cinisme eixorc, que empra Manuel Llanas i que hem trobat pàgines enrere, a propòsit del tema de la proposta i respostes de Gaziell a l'entorn del conflicte originat pel decret sobre els acadèmics catalans a l'*Academia*.

⁵⁷³ Tant Sagarra com Estelrich feien crides a poetes i prosistes perquè optessin per omplir el buit del gènere novel·lístic a Catalunya.

⁵⁷⁴ LV "Un arte laborioso" 15/05/1925.

⁵⁷⁵ LV Ibidem.

La qüestió és que Gaziel rebé alguna resposta a les seves paraules, que li atribuïen una visió pessimista del tema, i que li imposaren, com ja era habitual, defensar-se, utilitzant la seva estratègia, igualment força habitual en ell, de recórrer a l'atac com a millor defensa.

Una setmana després, com a demostració de la seva sincera estima envers la promoció de la literatura (novel·lística) catalana i del seu acord i bona fe i bones intencions en la constatació de la manca de producció de novel·les a Catalunya, llança aquella proposta, abans al·ludida, de la creació d'un guardó literari que dugués el nom de Narcís Oller. En aquell article Gaziel apunta diverses maneres o solucions per aconseguir l'obtenció de la quantitat monetària que materialitzaria el guardó, ell mateix s'ofereix a contribuir personalment a la provisió de l'import, que també proposa d'una suma de quinze mil pessetes. Igualment proposa un jurat que es mostri molt exigent a l'hora de concedir el premi, fins al punt que no li tremoli la mà, durant els anys que calgui, a l'hora de deixar desert el premi, fins a descobrir, a la fi, una obra inèdita de gran qualitat, cosa que ha de quedar, en definitiva, al servei del progrés cultural del país. Per això, Gaziel, expressa l'alta valoració personal de la discussió establerta al voltant de la mancança en la novel·lística catalana, si tal discussió ha esdevingut, a la fi, un servei a Catalunya:

Seria, en fin —¡oh milagro!—, la primera vez que de una discusión entre cuatro intelectuales catalanes, habría salido algo bueno, algo útil, algo beneficioso para Cataluña.⁵⁷⁶

Una mica més de tres anys més tard, Gaziel tornà a plantejar el tema d'un guardó literari per a la novel·la catalana.⁵⁷⁷ Ara es tractava d'un desacord parcial amb la institució (creada el 1927) del *Premi Joan Crexells*. Gaziel aprofita per manifestar una sintonia plena amb les paraules de A. Rovira i Virgili que puntualitzava que un guardó amb aquell títol era més escaient per destacar obres de crítica històrica o de filosofia, donat el gènere a que s'havia dedicat Joan Crexells. Gaziel proposa, ara, doncs, alternar l'atorgament del premi *Crexells* amb un altre, que podria porta el nom de Narcís Oller o d'altres novel·listes d'èpoques reculades o més properes i que hauria d'anar destinat de manera exclusiva a obres tant inèdites com ja publicades del gènere novel·lístic⁵⁷⁸. El *Premi Crexells*, en canvi, podria quedar destinat cada dos anys a obres de caràcter assagístic.

La nova proposta de Gaziel quedà igualment en silenci. Però un any més tard amb motiu d'una trobada casual amb Narcís Oller, davant de l'aparador d'una llibreria en què hi havia exposades les obres completes d'aquest novel·lista, fa una valoració breu del que representà d'innovador de l'obra de l'escriptor barceloní en la novel·lística catalana. Aquesta valoració li permet retreure l'oblit i la manca de reconeixement que la societat catalana tenia envers aquell innovador de la narrativa moderna postrenaixença. Un oblit que Gaziel considera com una completa injustícia.⁵⁷⁹ Aprofita aquesta seva consideració per recordar allò que havia escrit en ocasió de la institució del *Premi Crexells*, i havent estat, ell, nomenat membre del jurat per al premi de l'any en curs, explica que proposarà als membres del jurat, un cop acabada la seva funció, d'anar col·lectivament a casa del propi Narcís Oller per manifestar-li l'homenatge degut, que de manera tan gasiva li ha estat negat fins a aquell moment.

⁵⁷⁶ LV "En busca de las gallines" 22/05/1925.

⁵⁷⁷ de la seva proposta (de 1925) d'un premi *Narcís Oller*, no se n'havia parlat més.

⁵⁷⁸ Cf. LV "Notas a un premio" 21/12/1928.

⁵⁷⁹ Cf. LV "Un anciano en plena calle" 22/11/1929.

El cert és que la proposta inicial de Gaziel de donar el nom del novel·lista a un premi literari no arribà a realitzar-se mai. Les propostes de Gaziel anava en la línia d'altres temes que, abans o després d'aquest, produïren polèmica. Aquesta proposta de Gaziel, però acabà sense baralles. El nostre autor tingué encara temps de dedicar un escrit al seu novel·lista tan estimat. L'escrit servia de pròleg a l'edició del llibre de memòries d'Oller publicat pòstumament el 1962. Però les denúncies expresses o implicades en aquella proposta de Gaziel duïen prou combustible com per encendre altre cop combats dialèctics acarnissats, perquè darrere d'elles hi havia crítiques rigoroses a la trajectòria de bona part de la literatura catalana, com, igualment n'hi havia, contra aquells nuclis o procediments que servien per promoure o ensorrar noms en funció d'interessos que Gaziel trobava inconfessables —per bé que els denuncià— que li semblaven aliens i contraris a les necessitats culturals de Catalunya. Nuclis i procediments que, en opinió de Gaziel, impedièren reconeixement envers els valors literaris del país, si no estimulaven un eixorciment de destrucció dels valors propis (tema que era el *leitmotiv*, tal com ja hem vist, de “La devoradora de hombres”).

Un altre episodi de difícil intel·lecció per l'abast i per la repercussió final que podia tenir o havia de tenir (o que hauria d'haver tingut, plausiblement), donat que afavoria la indisposició per part dels moviments i persones implicades en la promoció de la literatura catalana i també per part dels autors o persones destinataris de les paraules de Gaziel, és el grup de comentaris, breus i dispersos, que Gaziel escampà a propòsit de Josep M de Sagarra o de l'obra d'aquest escriptor.

Es tracta d'un cas assimilable al de Josep Carner: crítiques esmolades contra aspectes o parts de l'obra de l'autor, barrejades amb elogis i declaració de gran amistat amb l'autor destinatari de les crítiques. Per més sinceres que siguin les paraules i declaracions de Gaziel sobre, ara, Josep M. de Sagarra, resulten, si més no, xocants i de digestió intel·lectual poc còmoda.

Prenem-ne alguns exemples: Ja n'hem vist un en l'apartat *Catalanitat i la qüestió catalana*. Allà Gaziel carregava les tintes (article del 1929) contra el llenguatge emprat pel poeta d' *El comte Arnau* acusant-lo de barroer, tavernari, pocapena i vulgar que posava en compromís la pròpia catalanitat de Sagarra. Gaziel, indignat pel llenguatge del poeta escrivia amb mala baba:

Sagarra (*sic*) está empapado hasta la médula de esa grosería profunda que todos los catalanes, incluso los más altos, llevamos dentro, como un humus racial pronto a dar toda clase de malas hierbas, al menor descuido.⁵⁸⁰

A Gaziel li sembla molt perillós el recurs i l'ús de la llengua catalana que fa Sagarra, necessitada, tal com li sembla, d'un promoció que elevi la seva categoria literària, allunyant-se de les formes més barroeres de popularisme que en dificulta tal promoció:

Únicamente aislando el estilo de Sagarra (*sic*), esta poesía en *clar i català*, en un magnífico aislamiento, nuestra literatura, todavía frágil, conseguirá que las fuerzas del infierno, es decir, sus peores instintos propios, no prevalezcan contra ella.⁵⁸¹

⁵⁸⁰ LV “Una inversión literaria” 18/01/1929.

⁵⁸¹ LV Ibidem.

Una mica més de tres anys endavant, Gaziell reprèn la crítica de Sagarra. Ho fa amb un article en què queden aplegades tres qüestions que preocupaven o interessaven al nostre escriptor: la seva aversió contra el *Premi Crexells* (malgrat haver-ne format part del jurat, en una anterior convocatòria), la desqualificació equívoca de Sagarra i l'elogi permanent de Narcís Oller. Gaziell no dubta a l'hora de proclamar la *fecundidad* i *cualidades excepcionales* de Sagarra, però immediatament afirma que ell *no pot* amb les obres del barceloní,⁵⁸² i ho justifica amb termes semblants als mots referits més amunt. Però es rabeja en aquesta mena de dualitat qualitativa que albira en l'obra de Sagarra i no s'està de declarar que tot i trobar material d'excessos lingüístics i excrescències de tota mena, també hi descobreix moments de finor i delícia, però, malgrat tot:

Quisiera leer todo el libro, y no puedo. Quisiera entonces dejarlo, y tampoco.⁵⁸³

Gaziell parla en aquest article, sobretot, de *Vida privada*, que és l'obra que ha acabat de merèixer el *Premi Crexells*. Amb una cosa i l'altra, Gaziell encara s'enfila més quan algú, amb relació a la novel·la premiada apunta el nom de Marcel Proust. Aquí sí que Gaziell es descorda i es llança de caps a una escarafallosa comparació de la prosa del barceloní amb la del francès: Proust personificà sempre per a Gaziell la qualitat narrativa més excelsa, en què hi queda palès el mestratge capaç d'eleva les *más impuras monstruosidades* humanes i les aberracions més maldestres a la màgia d'una transcendència estètica amarada de densitat espiritual. Sagarra, però, és incapaç d'enlairar-se i efectuar un vol de tal alçada i abast:

Proust se pregunta siempre tan sólo el «por qué» de las úlceras del alma humana, y lo único que le interesa hasta obsesionarle es penetrar en el fondo de la cámara oscura y secreta donde surgen los miasmas espirituales y contemplar el espectáculo fantástico de sus combinaciones etéreas y sulfurosas.

En *Vida privada*, por el contrario, se nos presenta simple y crudamente el «cómo», el mecanismo externo de ciertos vicios y abominaciones, con una pluma untada, pringada materialmente de tintas grasientas.⁵⁸⁴

Gaziell no en té prou encara: retreu al barceloní una carència d'*alta espiritualitat* que desactiva les seves *extraordinàries facultats expressives verbals*. Amb ironia càustica avisa Sagarra que corre el perill d'esdevenir l'escriptor més popular de Catalunya. Aquesta expressió en boca de Gaziell (un cop hem conegut les seves preferències per l'alta cultura per més que delatin elitisme social/cultural) no és cap elogi ni lloança per a Sagarra, sinó tot el contrari: és que popularitat i qualitat en l'univers de les manifestacions artístiques, es tracti de la mena d'art que es tracti, no solien anar de bracet, segons Gaziell.

L'oportunitat del *Premi Crexells* i la seva indisposició envers la concessió d'un guardó que estima desorientat del tot, tal com hem vist línies enrere, afegit a l'obra premiada, que no mereix, precisament, lloances per part de Gaziell, li permeten recordar l'obra i la personalitat de Narcís Oller que, llançant-ho a la cara del recentment premiat Sagarra, considera com l'escriptor català al qual no ha estat possible, encara, per a cap altre escriptor català, de superar ni d'igualar.

⁵⁸² Cf. "Un escritor popular" 16/12/1932.

⁵⁸³ LV op. cit.

⁵⁸⁴ LV Ibidem.

Com devien afectar totes aquestes crítiques coents a Sagarra? No es tracta de cap pregunta morbosa, perquè sembla que la relació entre ell i Gaziel no es trencà, segons hom pot deduir de paraules d'aquest darrer escriptor. El cert, però és que sorprèn la consideració amb que l'escriptor guixolenc tenia del barceloní, consideració expressada poc temps després de la mort d'aquest. Perquè ¿és possible de creure que malgrat la furibunda crítica que un escriptor pugui llançar contra l'obra d'un altre, desqualificant-la amb termes desoladors i gairebé vexatoris, la relació entre ambdues personalitats estigui per damunt del seu desacord vocacional o professional i es mantingui en una mútua estima incontaminada del tot?

Gaziel sembla donar a entendre una cosa per l'estil d'això, quan en el context del pròleg al llibre pòstum de memòries de Narcís Oller, i a propòsit del lament pel trencament de la relació d'amistat i bon coneixement que des del 1900, segons Gaziel, hi havia entre escriptors castellans i escriptors catalans, diu:

[...] fins la mort del pobre i bon amic meu, Josep M. de Sagarra, que acabem de perdre [...] ⁵⁸⁵

Més enllà de l'acord o desacord amb les crítiques que Gaziel llançà contra Sagarra (també algun elogi sobtat, és cert), però tenint en compte l'existència i presència de tals crítiques, quina credibilitat (per no dir sinceritat) el lector pot arribar a atorgar a aquestes darreres paraules de Gaziel?

El darrer episodi d'aquest recull de controvèrsies o de textos amb possibilitats (reeixides o no) polemitzadores, el constitueix el conjunt d'opinions de Gaziel sobre Joan Maragall. Els articles i escrits que Gaziel dedicà al poeta aixecaren també polseguera, tal com el mateix escriptor lamenta o denuncia en el darrer article ⁵⁸⁶ d'una sèrie de tres, dedicada a Joan Maragall a finals de 1927, i tal com també ho testimonia Manuel Llanas, citant una carta de l'escriptor guixolenc a Carles Rahola. ⁵⁸⁷

Al llarg de tot el treball ja hem fet referència diverses vegades a la influència del poeta sobre el pensament de Gaziel, altament potenciada per l'estima i l'admiració (a més del coneixement personal) envers aquest poeta, cosa, però, que mai no va impedir la realització d'una anàlisi crítica de la personalitat i de l'obra del poeta.

A finals, doncs, de 1927, Gaziel escrigué tres articles amb el propòsit, que segons ell mateix declara, d'intentar entendre o d'ajudar a interpretar el *misteri/miracle* de Maragall. El dos primers articles degueren ser llegits, en certs ambients barcelonins o per certes persones, com una mena de detonació iconoclasta per part de Gaziel, que hauria volgut esmicolar un suposat estereotip del poeta barceloní donant una explicació i promovent una interpretació gairebé mecanicista i materialista de l'esperit poètic de Maragall. Aquesta explicació, per altres motius i altres estratègies discursives degueren semblar, quant a intencions, similars a la interpretació i explicació que Gaziel havia fet, també gairebé deu anys enrere (i que, de fet, encara continuaria fent uns anys més endavant, segons ha quedat explicat, pàgines enrere, en el fragment dedicat a la crítica gazieliàna del poeta noucentista) de l'obra de Carner.

Maragall és, per a Gaziel, resultat de la seva biografia (cosa ben plausible, per a la majoria d'individus humans) i, de manera especial, de les condicions de l'existència material del poeta. Aquestes condicions foren, segons Gaziel, la base que feia possible l'enlairament espiritual i literari del poeta barceloní. Gaziel destaca la vida acomodada de Maragall, gràcies a les rendes que administrava, rebudes del seu progenitor,

⁵⁸⁵ OCC p. 1666.

⁵⁸⁶ LV "Posdata a Pijoán" (sic) 18/11/1927.

⁵⁸⁷ ML p. 184.

industrial tèxtil. Gaziel utilitza l'expressió *secreció beatífica* per referir-se a l'obra de Maragall, en el sentit que el lirisme maragallià va ser possible per un determinat estil de vida, una determinada situació social. No digué que, havent anat les coses d'altra manera, el poeta barceloní no hagués pogut esdevenir el nom igualment rellevant de la literatura catalana que tingué i té Joan Maragall, sinó només que aquelles condicions de vida (però no només aquelles condicions de vida) feien possible tal resultat. La situació d'oci crònic en la vida de Maragall sonà potser, per a algunes oïdes, a una mena de denúncia, intempestiva i irritant, contra el poeta per part de Gaziel, cosa que aquest lamenta i no accepta ni assumeix, perquè el seu objectiu no obeeix a cap intent de desqualificació ni d'iconoclàstia de l'obra del poeta o de la seva persona, per a qui Gaziel tenia tan alta estima. Es tractava, tan sols, d'intentar un retrat o una explicació/interpretació de l'obra i del poeta, amb cap altre propòsit que fer, en la mesura del possible, un retrat realista i lluminós. Gaziel escrigué coses com aquesta, referint-se al poeta:

Y hay que buscar, indudablemente, en esa voluntad de ocio ideal, servida por una perfecta posibilidad material de mantenerse ocioso, una de las primeras claves, no sólo de su vida, sino también de su obra, de su admiración por todo lo espontáneo y fácil.⁵⁸⁸

Posats a especular, Gaziel no renuncia a demanar-se quin Maragall hauríem conegut si el poeta s'hagués trobat, als vint anys d'edat, en condicions severes i dures de vida.

Quinze dies més tard, en un altre article, Gaziel continua l'anàlisi de la personalitat i l'obra de Maragall.⁵⁸⁹ Ara intentarà trobar l'explicació de certs comportaments del poeta, que, suposadament i pel seu caràcter sorprenent, resultaven intrigants.

En aquest article l'anàlisi de la personalitat de Maragall es mou damunt de la idea que en el poeta hi ha un doble fons psicològic-ideològic.

Gaziel creu que Maragall no tenia una personalitat adient per suportar la duresa o la banalitat de lluita quotidiana per la vida. La seva vida d'oci, garantida per una ferma independència econòmica, li estalvià aquesta lluita. La manca de necessitats, que resultarien vitals o indispensables per a altres persones, li permeté enlairar-se cap a una espiritualitat estratosfèrica des de la qual il·luminava, justament, una quotidianitat feta de regularitats i constàncies permanents. Aquesta condició psicològica i aquesta situació social feien possible un Maragall conservador en el camp ideològic, que li permetia analitzar la vida i la seva pròpia existència atenent allò més bell, amable i plaent que aquesta seva existència li feia possible de conèixer i gaudir.

En aquell article Gaziel explica diverses situacions, sabudes per altres o conegudes de manera directa, en què el poeta es manifestava amb un tarannà psicològic ben diferent, gairebé contrari al que habitualment mostrava: davant de determinades situacions, Maragall havia reaccionat d'una manera que Gaziel mateix qualifica com de *violència inversemblant, magnífica*. Segons com, Maragall era un altre home, diu Gaziel: era un Maragall *radical i revolucionari*.⁵⁹⁰ Aquestes reaccions palesaven una personalitat del poeta que no podia quedar circumscrita en els tòpics que hom podria atribuir a una existència aburgesa, tradicional, allunyada i ignorant de les versions més aspres de la vida. I és que Gaziel afirma que la personalitat del poeta tenia un doble

⁵⁸⁸ LV "El divino ocio" 14/10/1927.

⁵⁸⁹ LV "El doble fondo" 28/10/1927.

⁵⁹⁰ Cf. Ibidem.

fons. Aquesta expressió serà el títol de l'article, el segon, que l'escriptor guixolenc dedica a Maragall.

Les erupcions intermitents de la personalitat del poeta tenien dos camps d'acció damunt dels qual es projectava, per una banda el context de situacions i personalitats lligades a la vida política catalana i a l'espanyola. Per altra banda, situacions lligades a la quotidianitat familiar, per exemple, una nit de noces o el naixement d'un fill. Accions aquestes, i d'altres, revelaven, segons Gaziel, un Maragall arravatat per un realisme cru i pessimista que s'amara de lament, retret i de disconformitat envers la situació amb què ha anat a topar. Situacions com aquesta, palesaven per part del poeta una clara consciència de la seva posició economicosocial privilegiada, que no li impedia d'assabentar-se i valorar la trista realitat d'una vida que ell tenia la sort de poder eludir, però, alhora, li facilitaven, també, una clara consciència de la soledat radical que acompanya, en el fons, la vida de l'individu humà⁵⁹¹. Quant a l'acció política que el poeta decidia tractar, quedava circumscrita a articles que, o bé palesaven un vessant desconegut, en tant que radical si no revolucionari, de Maragall, o bé quedaven silenciats per la mateixa direcció del diari on havia de ser publicat tal article. La raó d'aquesta repressió era d'ordre polític en la mesura que mostrava un Maragall amb un insospitat tarannà contestatari i radical, allunyat de tota mena de conservadorisme, que contradeia l'esperit conservador del diari en qüestió. Aquest és el cas concret, segons Gaziel, de la negativa de Prat de la Riba, a publicar a *La Veu de Catalunya* l'article *L'església cremada* que el poeta havia dedicat a la *Setmana Tràgica* de 1909.

Gaziel, doncs, promou la idea d'un doble fons en la personalitat del poeta. El més interior d'aquests dobles fons emergia a mode d'erupció volcànica molt de tant en tant, perquè l'acomodada i equilibrada situació vital de Maragall permetia sublimar-la en el lirisme més espiritual i alliberar-ne de tant en tant, sense disfresses, alguna discreta però reveladora mostra:

Esto es lo que yo llamo el doble fondo de Maragall, un doble fondo realmente volcánico, disimulado, recubierto por la lozanía y fertilidad de las capas superiores, como un árido cráter bajo la jugosa alfombra de un prado primaveral. Sólo de tarde en tarde, por alguna grieta abierta intempestivamente, de ese doble fondo brotaba una leve humareda sulfúrica y un hosco rumor de trueno.⁵⁹²

És a dir que, segons Gaziel, la mirada atenta sobre la personalitat de Maragall revelava tant una dimensió conservadora com una altra de revolucionària, d'inquiet inconformista.

Donada la convulsa situació de la política catalana i espanyola dels anys vint i trenta del s.XX, segons parer de Gaziel, l'obra de Maragall no hauria revelat res de sorprenent si s'hagués mogut expressant aquella segona dimensió del tarannà del poeta. Però, per les raons que sigui, no fou aquesta la figura que acabà adoptant Joan Maragall:

Maragall, atormentado y errante, no habría sido ninguna novedad entre nosotros. En Cambio, aburguesado y ocioso, todo su fuego interior pudo consumirse verticalmente, como una llama luminosa sin necesidad de extenderse en estragos externos, como hace la hoguera.⁵⁹³

⁵⁹¹ Qüestió aquesta que Gaziel toca molt breument en l'article final d'aquesta sèrie de tres, dedicada a Maragall.

⁵⁹² Cf. *Ibidem*.

⁵⁹³ Cf. *Ibidem*.

Per les paraules que Gaziel escrigué tres setmanes més tard, hom pot saber que l'explicació gazieliana de la personalitat de Maragall no fou ben rebuda i, sense personalitzar en ningú, Gaziel afirma que produïren un escàndol que ell troba del tot injustificat i que només pot ser fruit d'una completa incomprensió d'aquelles seves paraules. Però Gaziel insistí la defensa de la seva visió de Maragall:

A las palabra divulgadas por mí, y a la intención que me guió hacerlo, se les ha dado un sentido absurdo, una interpretación miope, un propósito necio...[...] Se ha dicho de ellas todo, menos la verdad: que no contienen más que espíritu, y que fueron divulgadas como contribución a un esquemático intento de deshacer el enigma y el milagro maragallianos, mediante una hipótesis cierta o equivocada, pero, en todo caso noble, sobre el verdadero fondo psicológico del poeta.⁵⁹⁴

Allò que en alguns cercles fou interpretat com una calúmnia contra el poeta nacional de Catalunya, era presentat per Gaziel com unes paraules orientades només a trobar una explicació de Maragall més plausible de la seva personalitat que la del tòpic convencionalisme que circulava a propòsit de la seva vida i personalitat del poeta, traspassat feia, en aquell moment, setze anys. Un intent que li servia a Gaziel, segons ell mateix confessà, per admirar encara més les qualitats que componien la figura, obra i personalitat del poeta. Però, i en això Gaziel era taxatiu, el tarannà i l'obra de Maragall, sense admetre la hipòtesi d'aquell doble fons de personalitat, resulten, li semblen, inexplicables:

Maragall, sin el doble fondo que yo le atribuyo, me parece inexplicable. Es demasiado simple la imagen al cromo que de él se da generalmente.⁵⁹⁵

Uns quants anys més endavant, el 1961, Gaziel llegí una conferència, com un acte més dels realitzats en commemoració del centenari del naixement de Maragall i del cinquantenari de la mort del poeta. Es tracta, d'una conferència, d'un text, molt interessant, no només perquè il·lumina el capteniment ideològic de Joan Maragall en relació a la política i mentalitat espanyola dins de les quals el poeta hi ubica també les catalanes, sinó també perquè, en parlar del poeta, aporta una gran perspectiva de la trajectòria del mateix Gaziel en aquests mateixos qüestions. El text revela que l'argumentari maragallià sobre la relació Catalunya/Espanya (i temes associats amb aquest) té un paper molt important en la ideologia política de Gaziel. És a dir, la influència del poeta (en aquest tema) sobre Gaziel sembla innegable. Gaziel es mantingué fidel al plantejament polític de Maragall, fins i tot realitzà una trajectòria ideològica, carregada d'eufòria i enaltiment inicials, semblant a la del poeta, que declinen, en els darrers dies d'ambdós escriptors, fins arribar a un final amarat de decepció.

La imatge de Maragall il·lustrada per Gaziel en aquells tres articles abans comentats, així com la polèmica que desvetllaren, ja no ocupa més l'atenció de Gaziel. Ara, en la conferència del 1961 (*La pàtria segons Maragall*) l'objectiu és del tot polític i d'una àrea política ben concreta. I és que, per a Gaziel, el paper i les opinions de Maragall revelaven la veritable situació i mentalitat de la política, del polítics i del poble

⁵⁹⁴ LV "Posdata a Pijoán" (sic) 18/11/1927.

⁵⁹⁵ LV Ibidem.

d'Espanya, i també els de Catalunya. Per això el comentari sobre aquest text el desplaçem al següent apartat, ja que és en aquest apartat on hem de mostrar l'opinió de Gaziel sobre el tema Catalunya/Espanya.

3.2.2.4. La pàtria segons Gaziel

Al llarg d'aquest capítol hem anat fent breus referències de la relació que el lector pot establir entre Gaziel i Maragall, sobretot en qüestions com el paper de l'idioma dins del sentiment patriòtic o nacional, l'ideal panibèric, la situació dels partits de dretes i esquerres dins d'Espanya i de Catalunya, i, fins i tot, alguna referència succinta, a la concepció que Gaziel tenia d'Espanya o de Catalunya. Alguns temes d'aquests caldrà tractar-los de manera més ampla en aquest apartat i alguns altres en un apartat posterior.

En totes aquestes qüestions hi queden implicats temes nacionals i també internacionals, hi queden també involucrats conceptes (tractats anteriorment) com els de catalanisme/catalanitat i espanyolisme/espanyolitat, així també hi estan relacionats els ideals i idearis europeistes i iberistes de Gaziel.

Serà oportú, doncs, començar per analitzar una mica el contingut d'aquella conferència de Gaziel, no tant per veure (encara que això també) com concebia Gaziel l'ideari polític maragallià, sinó, sobretot, per adonar-se de les bases sobre les quals emergeix bona part del seu l'argumentari polític.

Així, doncs, a *La pàtria segons Maragall*, Gaziel accepta la inclusió de Joan Maragall en la *generació del 98* que proposa i estima convenient Pedro Laín Entralgo. Ara bé, aquella generació d'intel·lectuals i escriptors acabà personificant el pessimisme que amarà sectors de la societat espanyola, després d'un llarg procés de decadència política i econòmica. El capítol més dramàtic de tal procés i la decepció i desmoralització que feren acte de presència en la intel·lectualitat del país correspon al fet de la pèrdua definitiva de les colònies americanes (i asiàtiques també) l'any 1898, resultat de la guerra d'Espanya contra els Estats Units d'Amèrica.

Les progressives insurreccions de les colònies americanes no havien estat ateses amb el pragmatisme requerit de saber obtenir resultat útil de la trajectòria que les reclamacions colonials prenién, estrangulades pels controls aranzelaris espanyols i els interessos de l'oligarquia esclavista damunt de diversos sectors productius de l'illa de Cuba i Puerto Rico. Les reclamacions colonials creixien i Espanya no hi veia cap altra manera d'intervenir-hi, que la simple repressió i confrontació armada.

L'Espanya oficial, davant la indiferència o el fatalisme d'un poble que no comptava per a res, tractà sempre el problema colonial com si fos una heretgia teològica.⁵⁹⁶

Maragall reaccionà de manera ben diversa al pessimisme social i polític de la generació del moment: aquell desastre colonial i militar produí en Maragall un optimisme radiant que li feia veure la situació com una valuosa oportunitat per reorganitzar la vida política espanyola. Però, abans, Maragall es posà a investigar o especular sobre el concepte de *pàtria* i de *patriotisme*. I, a propòsit d'aquests dos conceptes, acabà convenent-se que el patriotisme espanyol (que els catalans volguessin assumir) passava per la proclamació i reivindicació d'una catalanitat irreductible, del patriotisme català. El patriotisme espanyol seria, a partir d'ara, expressió d'una nova

⁵⁹⁶ OCC p. 1611.

comprensió de la realitat geogràfica i espiritual d'Espanya que tenia com a condició el reconeixement i alta valoració de la diversitat peninsular de tal realitat. Aquest seria el motiu que hauria impulsat Maragall a escriure l'article *Visca Espanya!* el mes de maig de 1908.

És per això que Gaziel reclama el reconeixement de l'espanyolitat de Maragall (a la qual ell tampoc no volia renunciar), i proclama en relació al poeta:

Quin gran espanyol d'una altra mena! Tot i haver sortit de la mateixa catàstrofe, ¿per quin miracle, mentre els escriptors de les terres castellanes ho veien tot perdut, el català exultava, emportat pel més radiant optimisme?⁵⁹⁷

El miracle era aquella visió d'una Espanya futura que calia posar en marxa immediatament, esbandint del tot els laments per l'ahir, orientant el país en el *sentido del espíritu moderno*⁵⁹⁸. Gaziel troba en el comportament de la societat catalana, abocada cap a la reconstrucció de la vida del país després del desastre colonial, el combustible que esperonava Maragall cap a la reconstrucció de tota Espanya, implicant, en conseqüència, la intervenció catalana en aquella nova Espanya a construir. Maragall, responent a la crida d'Unamuno de catalanitzar Espanya, contesta promovent l'acceptació i l'aportació d'un esperit, d'un tarannà patriòtic menystingut a l'Espanya vuitcentista, l'esperit català. Aquella implicació catalana en la reconstrucció de la nova Espanya, passava, però, pel reforçament i l'assumpció per part dels catalans de la pròpia catalanitat. Gaziel tradueix l'espanyolitat de Maragall en aquestes paraules:

Aquí descobrim una segona constant del sentiment i del pensament maragallians sobre el patriotisme: que la millor i la més autèntica manera, per a nosaltres, d'honorar Espanya és sentir-nos ben catalans.⁵⁹⁹

Gaziel s'il·lusionà amb la perspectiva que obria Maragall i no és difícil de veure que en l'ideari maragallià Gaziel trobava un ferm puntal ideològic per justificar la seva posició en les polèmiques en què es veié involucrat, sostingudes amb elements rellevants del catalanisme polític noucentista. Des d'un punt de vista políticament asèptic i responent a una suposada crida al diàleg, a la solidaritat dels pobles i en, també cal dir-ho, voluntària desestimació, potser, d'indicadors socials i polítics de la història recent de l'Espanya de les dues darreres centúries, Gaziel enaltia la proposta i l'esperit regeneracionista de Maragall:

Repugnava a la seva catalanitat essencial que la idea de Pàtria fos exclusiva d'una concepció imposada i encongada d'Espanya, perquè era justament la seva nova i ampla visió generosa d'una Espanya futura el que exigia, com una conseqüència lògica i ensems cordial, la pròpia i indestructible catalanitat.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ OCC p. 1612.

⁵⁹⁸ Tal com Gaziel cita l'expressió de Maragall, treta de l'article "La patria nueva" que el poeta havia escrit.

⁵⁹⁹ OCC p. 1615.

⁶⁰⁰ OCC p. 1615.

És la mateixa catalanitat que Gaziell reclamava per a si mateix, que li fos reconeguda i mai bescantada tal com la veia a la llum dels atacs i dicteris del noucentisme catalanista.

La reconstrucció somiada per Maragall tenia com a condició material i espiritual l'esforç per descobrir què era o quina era la veritable ànima peninsular, a la qual cosa ell mateix contestava que el descobriment d'aquesta ànima passava pel reconeixement del fet natural de l'existència en sòl peninsular de diferents famílies nacionals. De l'harmonització de tals famílies n'havia de sorgir la nova Espanya. Aquest plantejament tenia com a conseqüència gairebé immediata l'aparició d'un nou horitzó simultani o consecutiu amb l'objectiu de la construcció de la nova Espanya: el projecte panibèric, un ideal que sobreixia els límits de l'espanyolitat i s'escampava fins assolir els confins geogràfics extrems de tota la Península Ibèrica. Diu Gaziell de Joan Maragall:

I així sorgeix en el seu pensament, venint de capes molt profundes, una altra constant, la quarta i una de les més reveladores. El seu concepte de Pàtria havia assolit una amplitud ibèrica.⁶⁰¹

Gaziell assenyala la seducció que la idea d'una pàtria ibèrica tenia en el pensament de Maragall. Una seducció, però, que tot i mantenir-se ferma fins als darrers dies de la seva vida i per culpa d'ella, el poeta hagué d'enfrontar-se amb algun desencís. Maragall, tal com ho indica Gaziell, hagué d'acarar-se a la realitat que els esperits peninsulars eren allò que, precisament, dificultava, fins a la impossibilitat material real, el projecte estatal d'àmbit peninsular. La conversa amb un aristòcrata portuguès, amb qui el poeta havia tractat aquesta qüestió, li revelava l'impediment real per a la realització del projecte:

Maragall es quedà tot marrit, comprenent que l'obstacle capital a l'Espanya gran que ell sempre havia somiat era l'esquerp i obtús recel dels pobles peninsulars, els uns pels altres.⁶⁰²

Gaziell indica que, en aquest punt, Maragall s'acostà ben a prop del sentiment amarg de pessimisme que amarà la *generació del 98*. Però fou tan sols un defalliment momentani.

Gaziell recull el testimoni de Maragall i, ell mateix, promou la idea que portuguesos i espanyols posin fil a l'agulla per un projecte d'abast peninsular (una península que a Gaziell li agradava de qualificar de *Inacabada*, per raó d'aquell impediment), i amb paraules inflamades proclama el seu somni, que sabia i li semblava fins a aquell moment tant irrenunciable com també impracticable. Per això, i malgrat això, Gaziell acabava la conferència, abans al·ludida amb paraules com aquestes:

I ara, per acabar, deixeu-me que faci una hipòtesi maragalliana. Qui sap si s'acosta un temps que a portuguesos i espanyols, empesos per la necessitat, ens agafaran ganes, instintivament, de tornar a mirar-nos els ulls, però de fit a fit [...] germans bessons fills d'una sola mare, la Península Ibèrica, que mai encara no ens ha pogut tenir a la falda, ben aplegats en una autèntica germanor.⁶⁰³

⁶⁰¹ OCC p. 1616.

⁶⁰² OCC 9. 1620.

⁶⁰³ OCC p. 1623.

Gaziel mateix considera el projecte paniberista un somni, un bell somni, però un somni que es fa mereixedor d'il·lusió i esperança ben reals⁶⁰⁴. Per això tancà definitivament la seva conferència (referint-se a aquest *somni*) amb un interrogant:

«Qui sap?»⁶⁰⁵

Aquesta pregunta final té la seva gràcia, perquè no es tracta de cap recurs retòric ni oratori a l'hora d'acabar la conferència, sinó que, cosa molt probable, traduïa el pensament de Gaziel a la llum d'un ideal (el maragallià), després d'un volum considerable de reflexions sobre el tema de Catalunya/Espanya, agrupats a *Quina mena de gent som*, conjunt de texts escrits als anys quaranta, una dotzena d'anys abans de redactar el text de la conferència comentada. Les conseqüències i deduccions que un lector podria obtenir de les reflexions que donen cos a aquest conjunt de textos, no tenen per què, necessàriament, conduir a l'interrogant il·lusionat amb què Gaziel acabà la conferència, sinó que també podrien ser un pas previ cap a actituds de catalanisme més radical, actituds que Gaziel havia bandejat sovint, però que ara en el moment de la redacció del text de la conferència, convivia també dins de l'ideari polític de Gaziel, tal com hem de veure de seguida.

La conferència de Gaziel sobre el concepte de *pàtria* segons Maragall, doncs, serveix no només per reconèixer-hi postulats importants que serveixen de base per a l'espanyolitat i la catalanitat que Gaziel va procurar mantenir, defensar i proclamar al llarg de la seva vida, sinó que també mostren, excitant la sorpresa i la curiositat del lector, que la trajectòria de Maragall, eufòrica en llurs inicis i ja una mica esbravada cap al final, sobre la realitat i possibilitat de la relació Espanya/Catalunya (en el cas de Maragall, la decepció tenia l'abast geogràfic de tota la Península Ibèrica), és una trajectòria amb començaments i finals semblants als del mateix Gaziel.

Tal com ho hem fet cap a l'apartat 3.2.1. *Espanyolitat i la qüestió espanyola: població, partits i classes socials a la Segona República* d'aquest capítol tercer, avançant la valoració final i la decepció conseqüent de Gaziel de veure's contradit per la pràctica política espanyola en relació als seus postulats de necessària i bona relació a aconseguir entre Espanya i Catalunya, contradicció i decepció comentades en unes cartes a Jordi Rubió i Balaguer, ara convindrà seguir una senda similar. Així doncs, el lector, com en possessió d'una mena de brúixola que li permet resseguir una determinada trajectòria sense patir cap desorientació, ha de tenir en compte que les opinions i argumentacions de Gaziel sobre la qüestió de la bona i desitjable relació catalanoespanyola quedaven, en plena maduresa de l'escriptor, i de forma força simultània, bescantades del tot en aquelles cartes enviades a Jordi Rubió i Balaguer, que hem citat anteriorment. Gaziel mateix hi acabarà reconeixent la impossibilitat final i real de traduir els seus arguments i ideals polítics en reals projectes polítics en sòl hispànic. El text d'una tercera carta del 1957 enviada a Jordi Rubió ens mostra un Gaziel clarament convençut d'una opció política que el desvincula de moltes anteriors opinions seves, així com de gran part de l'ideari maragallià al qual, i durant tant de temps, s'havia volgut mantenir fidel (i que encara, de manera difícil d'acabar d'entendre, sembla voler promoure, en la conferència comentada). El text és d'una contundència demolidora, cosa

⁶⁰⁴ Recordem, però, la dificultat d'harmonitzar aquest somni, dins de l'ideari gazielià, amb les declaracions recollides en les seves cartes a Jordi Rubió i Balaguer (que hem vist en l'apartat 3.2.1.), en el sentit de sentir-se decantat, finalment, cap a un *separatisme integral*, tal com ho veurem en el text de la carta que llegirem més endavant.

⁶⁰⁵ Ibidem OCC.

que hom pot afigurar-se què podia representar per a Calvet a l'hora de confrontar aquesta nova convicció, que el text presenta, amb opinions anteriors seves sobre la mateixa qüestió, tenint en compte que aquestes opinions havien servit, en bona mesura per estimular desqualificacions i blasmes contra la seva situació professional, personal i les seves idees escampades en nombrosos articles (i notes editorials de *La Vanguardia*, ben segur). També el lector pot demanar-se com podia, Gaziell, expressar unes opinions que semblava mantenir entossudit encara (com les expressades en la conferència referida), al costat de la convicció radicalment contrària que la carta a Jordi Rubió palesa. Un tema aquest que tractarem de seguida amb una mica més de detall.

Primer, però, convindrà mostrar el text d'aquesta carta a Jordi Rubió, datada el 1957:

Així és com jo he arribat a una posició també perfectament absurda. Després de la bona fe amb què tota la vida vaig defensar modestament, amb els meus modestíssims mitjans, la necessitat de la col·laboració intel·ligent, amb tota la convivència i *conllevancia* que fossin necessàries, ara, a les vellors, ja no hi crec, en absolut, com un químic escarmentat no pot creure en la fusió de dues substàncies que barrejades en el mateix morter produeixen fatalment, no una barreja superior, sinó senzillament una explosió catastròfica. No hi ha, tal com estan les coses, solució més lògica que el separatisme integral —el de Portugal i el de les repúbliques americanes. I com que en el separatisme no hi crec pràcticament, per impossible, no em queda més refugi que el separatisme platònic o mental: l'estranya i absurda posició en què jo em trobo. No podent ser un separatista, sóc un separat, i visc en aquest país i me'l miro com si visqués en una terra estrambòtica, a mil llegües de la meua. El mal està, però, quan vaig a Catalunya i sobretot a Barcelona. Com que tampoc m'hi sento a casa nostra, perquè veig corromputs i adulterats els homes i les coses que més estimo, resulta que ja no sé on sóc. Ser català, creu-me, noi, és un dels dolors més horribles que poden sentir els homes dotats, com nosaltres, de sensibilitat nacional.⁶⁰⁶

Cal puntualitzar que sis anys abans d'aquesta carta, Gaziell n'havia escrit una altra a Agustí Duran i Sanpere que ja deixava indicades les pistes que conclouien en el contingut de l'adreçada a Jordi Rubió. Així doncs, el 1951, Gaziell manifestava a Agustí Duran el dilema que l'amarava, que no és altra cosa que la constatació, i l'acceptació resignada, de l'atzucac irreversible a què se sentia impel·lit: L'harmonització definitiva de la relació dels pobles d'Espanya (el cas de Catalunya/Castella en seria un d'específic) i la independència de Catalunya, dues opcions de realització material impossible, segons Gaziell.

Llegim el fragment del text de la carta adreçada a Agustí Duran a què fa referència aquesta qüestió:

El plet entre Catalunya i Castella penso ara veure'l amb una claredat diàfana, després de tants anys d'haver-lo sofert damunt l'ànima i damunt les costelles. I això que crec veure tant clar és que no té remei.

⁶⁰⁶ Fragment de carta de Gaziell a Rubió i Balaguer del 16/10/1957 (Arxiu Rubió i Guilleumas) cedida per Manuel Llanas i publicada a *Lletres Guixolenques* n.1 (www.lletresguixolenques.com), Sant Feliu de Guíxols, juny de 2012.

Només en tindria un: el més radical, el més absolut, el de la trencadissa màxima. Però resulta, estimat «Tocayo», que és el més impossible: pura quimera de cors calents i vidents, però de caps estrabul·lats i de peus que no toquen en terra. *Bref*: és un mal sense remei, perquè l'únic remei que té és un impossible.⁶⁰⁷

Un cop llegit el text de la carta a Jordi Rubió, s'imposa, doncs, fer un petit comentari per poder sospesar fins a quin punt, als darrers anys de la seva vida, Gaziell podia mantenir-se com a dipositari simultani de dos missatge tan contradictoris com ho són el de l'idealisme maragallià (expressat amb claredat en el contingut de la conferència referida) de vocació hispànica, intervencionista i regeneracionista de la vida política espanyola (una vocació que, a més, apuntava la superació literal de fronteres per tal d'assolir l'ideal panibèric), i allò que revelen les paraules destinades a Jordi Rubió, especialment les d'aquella tercera carta, en què Gaziell, amarat de decepció (que no vol dir pas que Gaziell renunciés a entendre i intervenir, d'una manera o altra) admet la impossibilitat d'una bona entesa entre Catalunya i Castella (cosa que ja havia anticipat en la carta a Agustí Duran). L'harmonia entre aquests dos pobles li havia semblat, fins aleshores (d'acord amb l'ideari maragallià), irrenunciable i imprescindible per a la construcció de la *España nueva* que regeneracionistes catalans i castellans anhelaven. Però a meitat dels anys 50 (d'acord amb les dates d'aquestes cartes referides) no és que aquesta relació, aquesta entesa, ja no la trobi irrenunciable, és que la troba de realització impossible. Del reconeixement d'aquesta impossibilitat, el lector en podria deduir, de manera ben plausible, que Gaziell mateix estava renunciant, també, a la possibilitat de la construcció de la *España nueva*, una construcció a la qual tant ell com Maragall, havien aspirat a promoure⁶⁰⁸.

El dramàtic del cas és que, Gaziell, tot i confessar que no veu que quedi cap altra opció que el *separatisme integral* de Catalunya, tanmateix, quatre anys més tard, encara continua presentant l'ideal panibèric i la necessitat d'una bona entesa dels pobles hispànics i ibèrics com un bell ideal, que no desestima del tot. Si més no, això és el que sembla⁶⁰⁹. Com s'ha d'entendre, doncs, l'interrogant que el mateix Gaziell formula en acabar aquella seva conferència, quan en parlar de totes les condicions encara per satisfer (de convivència hispànica), de tan difícil acompliment, diu aquell "*qui sap?*": Gaziell sospira encara per una entesa entre pobles hispànics o prefereix la independència de Catalunya? Cal recordar, però, que per a Gaziell aquestes dues aspiracions havien estat sempre incompatibles. És, justament, aquesta suposada incompatibilitat, una de les qüestions que alimentava l'argumentació de Gaziell i que va propiciar, per tant, bona part de la polèmica amb Acció Catalana, tal com ho vist a l'inici de l'apartat 3.2.2.3. (*Catalanitat i polèmiques*), pàgines enrere.⁶¹⁰

⁶⁰⁷ OCC p. 1724

⁶⁰⁸ Una impossibilitat o una possible contradicció que ja apuntàvem en l'apartat *Espanyolitat i la qüestió espanyola: població, partits i classes socials a la Segona República*, d'aquest capítol tercer.

⁶⁰⁹ Cf. OCC p. 1609.

⁶¹⁰ Recordem que Gaziell qualificava de *separatismo de quinto de bachillerato*, com a proposta ingènua i políticament sense cap mena de maduresa, els ideals que l'autor d'*Acció Catalana* promovia, en la mesura que aquest publicista parlava de trencar amb Espanya, amb la possibilitat de refer-hi immediatament els llaços de contacte, cosa que va merèixer per part de Gaziell el qualificatiu d'*aberració ideològica*. No podem endevinar quin "curs de batxillerat" mereixeria, ara, per a Gaziell la seva pròpia proposta de *separatisme integral*, que proclama en la carta a J. Rubió. Les expressions de Gaziell *separatisme integral* i *separatismo de quinto de bachillerato* (el primer, defensat o declarat. El segon, abominat i desqualificat) deuen contenir algun element que els deu fer del tot diferents (probablement allò que hi marca diferència és la idea de refer *immediatament* els llaços, en el cas del separatisme d'*Acció Catalana*): un separatisme i l'altre han de resultar ben diferents i excloents en l'ideari de Gaziell, perquè si no fos així caldria conside-

La veritat és que, en aquest contacte inversemblant d'idearis polítics aparentment contradictoris, no pot ser descartada la temença de Gaziell per una possible i probable censura, si no represàlia, per part d'alguna instància del govern dictatorial franquista en cas que hagués volgut proclamar públicament el seu pessimisme, escepticisme i negativa final envers l'ideal maragallista, que maldava per la convivència hispànica (per bé que una convivència amb uns termes i unes condicions ben allunyades dels termes i condicions de la convivència implicades en les disposicions del govern del franquisme). És tan sols una suposició, tot i que amb raons i motius ben fonamentats a la vista de les accions repressives que el règim franquista prodigava. També, el manteniment d'aquest suposat ideari contradictori de Gaziell pot obeir al fet que, a la seva edat (a l'any 1961, any de la lectura de la conferència sobre Maragall, Gaziell ja arribava als setanta quatre anys) ja no li ofereix cap interès dedicar-se a fer pública una mena d'autocrítica o de desautorització dels posicionaments polítics anteriors propis: hi ha hagut el que hi ha hagut, i Gaziell, més aviat, devia preferir que els seus posicionaments quedessin vistos com a esforç i resultat d'una anàlisi crítica, d'intel·lectualitat sincera, condicionada per la situació de cada moment, malgrat la dosi d'incongruència que el lector o l'oient sabés o pogués descobrir. Anàlisi i sinceritat crítica, que, per altra banda, són ingredients constants i palesos en l'obra de Gaziell. És possible, també, que Gaziell, malgrat el seu desencís final, considerés que l'harmonització de la convivència dels pobles d'Espanya (la desitjada organització federalista de l'Estat o, a la fi, l'assoliment d'alguna mena de federalisme ibèric) eren uns ideals de vàlua tan estimable que, tot i que al seu moment present, eren de materialització impossible i que, per tant (en relació a Catalunya, l'única opció possible i positiva, malgrat que de realització també impossible, segons els seus parers era la separació definitiva), calia mantenir-los vius en l'ideari col·lectiu, per si en algun moment futur a partir d'una relació entre Estats independents l'un de l'altre, hom albirava una nova alternativa que il·luminava novament aquell ideal pretèrit. Això justificaria la seva expressió final de la conferència comentada pàgines enrere: "qui sap?". Però en el moment de la carta a Rubió i Balaguer (1957) la seva opció personal era tot el radical que li semblava que havia de ser: "sóc un separat"⁶¹¹.

El lector de Gaziell ha de caure, de manera probable, en la impaciència exasperant de veure com Gaziell manté unes declaracions i diagnòstics tan incompatibles, la qual cosa requereix atura-s'hi un xic per veure com es pot interpretar el posicionament de l'escriptor guixolenc. I és que resulta, encara, que, el 1963, Gaziell

rar la possibilitat que l'evolució política de Gaziell l'hagi dut, finalment, a abraçar plantejaments que en moments anteriors li havien semblat inadmissibles. Cosa que, si fos aquest el cas, no parlaria, necessàriament, d'un escriptor amb pensament políticament contradictori, si no, ben al contrari, d'un pensador que en exercici d'un discurs racional, experimentaria una evolució, sincera, que no té cap intenció ni necessitat d'amagar, tal com queda explicat unes línies més endavant d'aquesta nota a peu de pàgina.

⁶¹¹ Cal il·lustrar totes aquestes hipòtesis especulatives amb el fet de contemplar com aquesta mena de congestió ideològicopolítica fruit de plantejaments aparentment inconciliables es manté durant un període de llargada considerable, des de 1951 fins a 1963 (el text del pròleg a l'edició castellana —1963— de *Castella endins* resulta molt revelador d'aquesta tessitura en què Gaziell s'instal·la). Mentre Gaziell explica, via epistolar, a Duran i a Rubió la seva més pregonera convicció i posició finals a propòsit del problema Catalunya/Espanya, escrivia els tres volums de la *Trilogia Ibèrica* (i abans els de *Quina mena de gent som* i, dins d'aquest, l'apartat d'*El desconhort*, i després la conferència de *La pàtria segons Maragall*), que són l'esforç tenaç per mirar amb ull de viatger desconsolat la realitat geogràfica, paisatgística, humana, espiritual d'unes terres, la relació desitjada (en temps passats) amb les quals li ha costat un doll de maldecaps i trifulgues amb gent de la seva mateixa generació i també de generacions posteriors. Perquè la *Trilogia Ibèrica* és un escenari que serveix a Gaziell, tot plegat, per mostrar un ideal, un propòsit, que li havia semblat sempre bell i digne, malgrat que ara li ha de girar, de manera inapel·lable, l'esquena. La jugada de Gaziell és ideològicament arriscada, perquè una mirada superficial pot interpretar que Gaziell encara no ha deixat les conviccions anteriors o bé que es complau a jugar a dues bandes.

publicà la versió castellana de *Castella endins*. En aquesta edició, Gaziell introduí un pròleg⁶¹² en què exposa, en aparença sense cap mirament, una declaració que se situa en contraposició directa amb aquella frase, suara referida, de la carta a J. Rubió i Balaguer. Diu:

Així és com m'ha semblat que el nacionalisme català separatista és, políticament considerat, una aberració impracticable; i mai no he deixat de dir-ho, el mateix a casa nostra que a fora.[...] La meua disconformitat amb el separatisme és deguda a la convicció profunda que es tracta quelcom també anacrònic i, a més, eixorc, com a fill directe i vergonyant que és del seu contrari: l'expulsionisme anticatalà.⁶¹³

El lector s'ha de demanar: ¿com pot, Gaziell, declarar-se “separat” o encara que sigui en una mena de “separatisme platònic” i, al mateix temps declarar com a “aberració impracticable”, com a “anacrònic” i “eixorc” el separatisme?

En la carta a J. Rubió, referida més amunt, de 1957, Gaziell mateix ja era conscient de la conciliació problemàtica d'afirmacions tan directament oposades, és per això que, en aquella carta, ja puntualitzava que “com que en el separatisme no hi crec pràcticament, per impossible, no em queda més refugi que el separatisme platònic o mental: l'estranya i absurda posició en què jo em trobo”. Gaziell admetia el caràcter absurd o incoherent de la seva posició.

Ara bé, aquesta posició de Calvet mereix unes quantes precisions. Primera: tenim que a nivell espiritual, ideològic, manifesta i experimenta la seva completa incompatibilitat final amb la manera de pensar, plantejar i procedir de l'esperit castellà (castellanoespanyol). Hi ha un trencament interior, definitiu, amb la seva posició anterior sobre les necessitats o possibilitats d'una entesa hispànica. Segona: altra cosa és la traducció d'aquesta convicció a la pràctica o a l'estratègia política que porti a l'efectiva separació del poble català d'Espanya. Aquí Gaziell té en compte diversos aspectes que el decanten cap a adjectivar d'eixorca i anacrònica tal intenció. Les oportunitats que hauria tingut Catalunya d'esdevenir un estat sobirà independent al llarg de la Història, no haurien estat mai aprofitades de manera convenient. El resultat és que Catalunya va acabar caient en l'òrbita d'una nació, la castellana, la idiosincràsia de la qual lliga Catalunya a una posició de deseiximent impossible. És per això que troba anacrònic el separatisme real: no ha estat mai possible d'obtenir la independència, fins i tot per culpa de l'actitud del mateix poble català i, també, perquè el separatisme no és una actitud política original del poble català, sinó una reacció davant de l'actitud castellana de desfibrar i suprimir la matriu catalana de les terres hispàniques per assumir-la definitivament dins de la seva pròpia matriu. És allò a què Gaziell es refereix amb l'expressió d'“expulsionisme anticatalà”.

El separatisme català seria també “anacrònic” i “eixorc” perquè voldria recuperar quelcom que quan n'havia estat el moment oportú va ser incapaç de fer. El caràcter eixorc li ve, segons Gaziell, pel fet de no adonar-se que, als anys 50 del s.XX, comencen a posar-se les bases d'una Europa nova que, per a Calvet, representa ser l'albada d'una desitjada estructura política de tot el continent en què els nacionalismes, nacionalitats i estats europeus han d'acabar sobreixits per un nou concepte de convivència i d'organització social i política. Les individualitats i particularitat del estats i nacions històrics acabaran resultant sobers innecessaris i inconvenients, definitivament. La indiferència i la ignorància dels estats actuals europeus per la qüestió

⁶¹² Recollit a OCC. p. 1089 i que porta per títol *Enteniment de la Península Ibèrica*.

⁶¹³ Op. cit. P. 1104.

catalana és també un factor, segons Gaziell, que torna ingenu del tot el separatisme polític catalanista. Gaziell es resigna, doncs, a una separació platònica, a abraçar un “separatisme platònic”, però quina transcendència pot tenir, en la pràctica, tal declaració, més enllà de ser la declaració d’una pregona convicció?

Aquesta seria la situació que el mateix Gaziell admet com a absurda, però sentida realment i viscuda amb tot el drama interior que impliqui.

Ara, tota aquesta digressió atroç en la maduresa de l’escriptor, fins a quin punt ve determinada per algun condicionant com, per exemple, el context polític del moment en què Gaziell es disposa a publicar la versió castellana de *Castella endins*? Podia haver publicat el pròleg que redactava proclamant-se un “separat integral”? Però podia, igualment, redactar el pròleg de la versió castellana d’aquell seu llibre de viatges sense les desqualificacions contra el separatisme català, que ell mateix, en consciència, compartia? Podia fer una cosa o l’altra? O ambdues? O cap?

La qüestió és, però, que Gaziell, en el seu ideari polític en el context espanyol, no es limità a assumir l’ideari maragallista, sinó que a partir d’ell o al marge d’ell, les aportacions de l’escriptor guixolenc, compartides o no, mostren la seva pròpia reflexió original i el seu esforç personal per entendre i explicar la situació política del país. Una reflexió amarada d’un clarobscur ideològic que no resulta fàcil d’explicar. És per això que, sintonitzant o discrepant de les seves propostes i arguments, la reflexió política de Gaziell té un valor important en el pensament polític del país (Catalunya i/o Espanya) i mereix ser destacada en un lloc de preferència i tenir-li la consideració requerida.

De fet, tenim, doncs, una llarga trajectòria ideològica d’Agustí Calvet sobre el tema de l’encaix Catalunya/Espanya que, per fer-ne un mostrari sintetitzat podrien resumir de la següent manera:

- fins a la primera dècada del s.XX Gaziell es considerava com catalanista disposat a la confrontació, si calgués, contra tot allò que representés un obstacle o negació de la realitat nacional catalana. És el que es desprèn de les seves paraules d’autodefinició escrites a la *Història de La Vanguardia*⁶¹⁴. Pot ser considerada, aquesta, una declaració de catalanisme radical davant d’alguna acció o manifestació espanyolista o d’alguna altra mena de nacionalisme?

- Els anys vint, Gaziell declara en un article la seva oposició al separatisme, així com la negativa a admetre la idea d’una Catalunya que se separés d’Espanya per tornar immediatament a refer amb ella alguna relació diferent⁶¹⁵. És l’episodi ja comentant de la resposta de Gaziell al primer número de *La Publicitat*.

- Declara, igualment, tot i proclamar la seva catalanitat irrenunciable, un interès personal superior per Espanya abans que per Catalunya⁶¹⁶. Puntualitza, però que no se sent identificat amb alguns del tòpics més conspicus de l’espanyolisme i, en canvi, reconeix l’interès per una reforma d’Espanya en què quedi palesa la indiscutible existència de una pluralitat de pobles o nacions.

- L’hispanisme o l’iberisme que defensa fins a la fi dels seus dies modula poc a poc aquesta seva concepció d’una Espanya que hagi assumit el fet natural de la pluralitat i diversitat de pobles que conté.

- Els anys quaranta, acabada la guerra espanyola, Gaziell passa revista crítica al tarannà castellà i català⁶¹⁷. Al primer li retreu el seu esperit

⁶¹⁴ Cf. HLV. p.24.

⁶¹⁵ Cf. LV. 26/07/1922

⁶¹⁶ Cf. Calvet “Gaziell”, Agustí. “¿Seré yo español?”. *La Gaceta Literaria*. n. 14. Madrid, 15/07/1927.

⁶¹⁷ Cf. OCC. *El desconhort* p. 1477, 1469 i 1478-9, MD. p. 96 i 206. *Castella endins* p. 847-8

dogmàtic, centralista i exclusivista. Al segon, la seva incapacitat històrica per elevar a personalitat política l'esperit nacional català. Poc a poc, Gaziell va descobrint una incompatibilitat espiritual entre ambdós pobles, que desemboca en les dificultats o impossibilitat d'assolir aquell ideal d'una nova Espanya o Espanya plural. La incompatibilitat condueix a una incomprensió, si no a un menysteniment, d'un poble envers l'altre.

- A començaments dels anys cinquanta, a Gaziell li sembla constatar la impossibilitat d'una entesa entre Catalunya i Castella, amb tot el que això implica d'entrebanc per al projecte d'integració harmònica de la península. La solució que apunta Gaziell és l'indeclinable trencament de Catalunya amb Espanya, malgrat que considera, aquest trencament, com una acció d'assoliment impossible, per raons diverses⁶¹⁸.

- Al llarg de la dècada dels cinquanta, Gaziell manifesta, en contacte només epistolar, la seva decisió personal d'abraçar, a títol personal el separatisme⁶¹⁹. Aquesta ha estat una convicció creixent davant de la impossibilitat d'una entesa entre Catalunya i Espanya o d'un encaix harmònic de Catalunya en l'estat espanyol. Continua manifestant, però, que a nivell col·lectiu de poble català, el separatisme és una acció inviable.

- Paral·lelament, i fins als darrers dies de la seva vida, Gaziell manté públicament la dificultat o impossibilitat d'aquella entesa, per tant —és de suposar que interiorment— Gaziell compatibilitza dues opinions aparentment contraries: separatisme polític a nivell privat i personal i la consideració del nacionalisme separatista català com una absurda aberració⁶²⁰.

El resum d'aquest itinerari ideològic acaba amb la impressió d'una posició ideològica, la de Gaziell, que no aconseguint trobar el desllorigador definitiu d'una situació política entesa com a problemàtica, acaba trencat amb la pretensió de trobar, acceptar i promoure allò que podria haver resultat com la suposada i perseguida solució global definitiva. El resultat és que Gaziell, amb tot allò d'intel·lectualment dolorós que pogués resultar-li, opta per escindir en dos nivells diferents la seva posició i opinió: el nivell privat i el nivell públic. En ambdós nivells defensa posicions i opinions que, fins a aquí, no poden deixar de resultar contraposades. I és que, de fet, la trajectòria global de Gaziell en el tema de l'encaix de Catalunya a Espanya no és altra cosa que resultat de mantenir simultàniament dues posicions o dues conviccions que comporten una bona dosi de contraposició: la d'un bell ideal que considera impossible de materialitzar (paniberisme o hispanisme)⁶²¹ i la contrapartida de tal ideal fracassat, que com a reacció el porta a abraçar la idea de la separació catalana d'Espanya (malgrat considerar-la, en definitiva, un error i una aberració).

A l'inici d'aquest capítol tercer ja hem pogut veure el posicionament ideològicopolític de Gaziell, especialment en època de la Segona República, que és quan ell ha assumit el càrrec de director únic de *La Vanguardia*, també hem vist mostres de l'anàlisi gazielliana de la dinàmica política dels partits polítics a través de les tres etapes de la República. Igualment hem pogut veure com Gaziell, malgrat les reserves teòriques, idealistes, que en moments anteriors havia mantingut, abraçà sense més titubeigs la causa democràtica per a Espanya (malgrat que detecta, denuncia, avisa, dificultats i problemes en l'acció de govern republicana i en l'oposició política). En conseqüència,

⁶¹⁸ Cf. OCC. *Epistolari* p. 1724.

⁶¹⁹ Cf. ML. *Iletresguixolenques.com* n. 1. Juny de 2012.

⁶²⁰ Cf. OCC. *Enteniment de la Península Ibèrica* p. 1104.

⁶²¹ Cf. OCC. *Portugal enfora* p. 897 i 1083. *La pàtria segons Maragall* p. 1623.

Gaziel, també enfocará la situació política de Catalunya en el context d'una determinada situació i mentalitat de la població de sòl hispànic. I, en definitiva, mostrarà la seva preocupació i dedicació a una organització política catalana, que tant cap a l'interior com cap a l'exterior d'ella, quedava, a la fi, circumscrita per un ordenament jurídic de rang constitucional com ho era l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932.

Des del 1931 fins al 1936, doncs, Gaziel publicà les seves opinions sobre el fet de l'autonomia catalana, opinions que anaven acompanyades d'anàlisis crítiques de la trajectòria política catalana així com de l'estructura de càrrecs i distribució/exercici del poder d'acord amb el nou nat Estatut⁶²². Aquest conjunt d'articles, afegit a altres, és una oportunitat per una bona perspectiva sobre la idea que tenia Gaziel del passat, present i futur de Catalunya, així com de les seves opinions que, en el camp polític, foren motiu de bona part de les reaccions hostils contra l'escriptor guixolenc.

Així, doncs, Gaziel s'ocupà molt d'aquest conjunt d'elements (de naturalesa ben diversa: jurídics, polítics, humans, socials) que constituïen el medi jurídic i polític de la societat catalana dels anys 30. Les seves reflexions el dugueren, gairebé de manera permanent, a una anàlisi crítica de la situació política damunt de pressupòsits ideològics, filosòfics i psicològics personals, en què Catalunya queda emmarcada tant en la seva naturalesa de poble i en la seva autoconsciència com en la relació amb la resta dels territoris espanyols, especialment amb el castellà.

Aquesta qüestió, sempre il·luminada de lluny o de prop per l'ideari maragallià, ocupà l'atenció de Gaziel gairebé tota la seva vida d'escriptor (articulista o assagista) i caldrà obtenir-ne algunes mostres per poder contemplar i capir la seva trajectòria ideològica en aquesta qüestió.

La preocupació per l'Estatut del 32, així com també per la marxa del govern republicà, queda palesa en els articles del període de la Segona República. Vegem-ne alguns textos que fan en de testimoni.

Tres mesos després dels fets de la proclamació republicana de Macià, el compromís polític d'un estatut d'autonomia per a Catalunya, no va merèixer per part de Gaziel cap expressió d'entusiasme. Ben al contrari, en un article de juliol de 1931, es demana què pot comportar un estatut de d'autonomia per a un país que, segons Calvet, acabava de donar proves *irrecusables de incapacidad política*⁶²³. Gaziel es refereix a la trajectòria política de Catalunya, i encara tot i que no concreti gaires detalls que palesin aquesta suposada incapacitat, deixa anar algun breu comentari sobre fets concrets com el d'una suposada inexistència d'una esquerra organitzada políticament a Catalunya, fins ara, fins el moment (uns quants mesos enrere) de l'entrada en l'escena política catalana de l'Esquerra de Macià. De política catalana, diu Gaziel, només ni ha hagut, fins ara, la realitzada per partits de dretes: la *Lliga Regionalista* i *Acció Catalana*⁶²⁴. A més, un estatut d'autonomia per a Catalunya, no significa, per a Gaziel, res més que la confirmació d'una necessitat que el país experimenta per culpa de la seva poca competència política centenària:

⁶²² Cf. LV "Una reforma capital" 13/04/1934, en què proposa la figura de president de la Generalitat, un president de tots els catalans de dretes i d'esquerres, que no sigui, al mateix temps cap de govern.

⁶²³ Aquesta és una idea que Gaziel desplegarà, amb diferents vessants, en el conjunt de textos *Quina mena de gent som*, que hem de trobar més endavant. L'expressió indicada correspon a un text que es mostra dues citacions més endavant.

⁶²⁴ Cf. LV "Desmintiendo a Aristóteles" 17/07/1931

Si no lo hubiéramos hecho con exceso⁶²⁵, en los pasados tiempos, no sentiríamos ahora ninguna necesidad del Estatuto, porque conservaríamos bastante más⁶²⁶

Gaziel porta la qüestió de l'Estatut, a uns límits a tocar de l'escarni: Espanya haurà d'ajudar Catalunya a gestionar la gestió de govern que l'Estatut estableixi. Un discurs que en certs ambients catalans devia sonar a provocació, a espanyolisme combatiu, si no a insult contra les fites a què el catalanisme combatiu s'anava apropant. Probablement esdevenia discurs mereixedor de més atacs i blasmes contra el seu autor. Una mostra:

¿Ahora el Estatuto? ¿Precisamente ahora, cuando los catalanes acabamos de dar, una vez más, pruebas irrecusables de incapacidad política? ¿Qué cosas tienen la vida! Suerte que nuestros hermanos de Castilla y de España entera nos van a ayudar a ponernos este hermoso vestido que estamos bastante mal preparados para lucir, pero que es, sin duda alguna, el vestido de nuestra propia alma, de lo que hay de imperecedero en nosotros.⁶²⁷

Fins i tot, Gaziel es recorda dels promotors, d'anys enrere, de la idea de separatisme, en aquells moments considerat propi d'un catalanisme radical, del qual Gaziel discrepava del tot. Però li abelleix de dedicar-li un estirabot coent:

El separatismo ha quedado reducido ya, a estas horas, a un estatuto autonómico lleno de sensatez y cordura, que no ha asustado a nadie, que es exactamente lo mismo que desde antiguo propugnaban los partidarios de la concordia⁶²⁸, a todo trance, con el resto de España.⁶²⁹

Nou mesos més endavant, Gaziel sospesa i valora l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (ratificat a Catalunya l'agost de l'any anterior, malgrat les retallades de Corts madrilenyes) des d'un altre punt de vista. Ara veu en l'Estatut una fita que posa a prova la concepció d'una Espanya del futur immediat, una Espanya que respon a un disseny del tot maragallià i que Gaziel s'ocupa de promoure. Gaziel es demana si l'Espanya castellana podrà suportar un procés tal com l'Estatut de Catalunya sembla posar en marxa: el final d'una Espanya centrada i centralitzada per Castella i l'inici d'una Espanya que assumeix la diversitat de famílies polítiques i culturals que acull, de grat o per força. Aquest l'horitzó definitiu que Gaziel assenyala com a solució del:

⁶²⁵ Gaziel es refereix al fet que, en el seu parer, Catalunya ja fa temps que ha desmentit la frase atribuïda a Aristòtil, en què defineix, en una traducció errònia, l'ésser humà com animal polític. La suposada imperícia política catalana tornaria falsa l'afirmació del filòsof hel·lènic.

⁶²⁶ LV Ibidem.

⁶²⁷ LV Ibidem.

⁶²⁸ *los partidarios de la concordia*, probablement Gaziel es té, ell mateix, per un més d'aquests partidaris, cosa que es fàcil de suposar atenent el contingut de la polèmica amb *Acció Catalana*, referida pàgines enrere. Si és aquest el cas, aleshores encara pren més relleu aquella aparent contradicció entre la ben entesa de Catalunya amb Espanya i la darrera proposta de *separatisme integral* de Gaziel, que hem trobat pàgines enrere a l'inici del present subapartat, amb motiu del discurs sobre el concepte de pàtria segons Maragall i el contingut de les cartes (especialment la tercera) enviades a Jordi Rubió.

⁶²⁹ LV Ibidem.

problema esencial de la política peninsular española, que es el llamado problema de Catalunya.⁶³⁰

Gaziel ja avisa que l'Estatut del 32, no essent ben vist per una part de la població espanyola, castellana, és considerat una broma pesada, i el tracte consistirà a intentar desvirtuar-lo el màxim, retallant-lo fins a on li sembli que la broma ja no és pesada. En aquesta actitud, Gaziel hi veu un clar impediment per al progrés d'una nova Espanya, perquè el *problema català* continuarà essent allò que és, el problema polític més greu d'Espanya:

Y en cuanto a Cataluña, querer cubrir sus necesidades regateándole la tela, es como empeñarse en vestir a un mozalbete, en pleno crecimiento, dándole un traje corto y diciéndole con malhumor: «Toma, para toda tu vida»...⁶³¹

A poc a poc, Gaziel anà transformant la seva visió de l'Estatut, pendent de ratificació al Parlament espanyol. Incrementà cada cop més la valoració de l'Estatut com l'oportunitat daurada per a materialitzar l'ideari maragallià d'intervencionisme català a Espanya, o sigui, l'oportunitat per a Catalunya de donar pas a una Espanya nova, en què el centralisme castellanitzador acabés cedint, finalment, davant de la realitat de la diversitat de pobles dins d'Espanya. Gaziel s'engrescà molt amb aquesta idea, donant a l'Estatut la dimensió de primer pas cap a la constitució d'una Espanya d'estil federal, un trajecte que seria inaugurat per Catalunya, perquè en la línia de pensament maragallià, Catalunya té ara una gran responsabilitat:

La parte que a Catalunya le incumbe en la construcción de la España nueva, es tal vez, por lo menos de momento, la parte más ardua. Cataluña ha de demostrar prácticamente, a todas las restantes tierras hispánicas, las ventajas del régimen federal.⁶³²

Però també Gaziel, malgrat l'optimisme generat pel paper descentralitzador i l'obertura d'una nova Espanya que promovia l'Estatut, també s'adona de les dificultats que comporta per a certs sectors polítics de l'espanyolisme més reaccionari, més centralista, incapaç de reconèixer la veritable realitat i existència innegable dels pobles d'Espanya. Amb l'Estatut, el signe centralitzador i castellanitzant de l'època dels Àustries i dels Borbons hauria arribat al seu final, però aquesta perspectiva començà a rebre escomeses importants per part d'aquells sectors, als quals Gaziel, si més no de moment, no dóna massa importància davant de la contemplació del fet que l'Espanya nova ja està en marxa i en un procés sense aturador.

Es difícil, para quien no lo haya presenciado de cerca y seguido por dentro, darse cuenta de los sobrehumanos esfuerzos que en determinadas esferas de Madrid y de parte de varias de sus personalidades políticas se están realizando, a estas horas, para hacer fracasar el Estatuto de Cataluña, para levantar contra él a alguno de los partidos gubernamentales y para derrotar el gobierno , si es preciso.⁶³³

⁶³⁰ LV “La piedra de toque” 22/04/1932.

⁶³¹ LV Ibidem.

⁶³² LV “El gran experimento” 20/05/1932.

⁶³³ LV. Ibidem.

El mes de juny del 1932, tres mesos abans de la ratificació de l'Estatut per part del parlament espanyol, Gaziel comença a cridar l'alarma davant les decepcions que s'enduu per una trajectòria de la política espanyola que no li sembla que marxi cap al reconeixement de la diversitat de pobles hispànics que Gaziel reclama.

Declarant-se autonomista i republicà, Calvet es lamenta que costi tant d'entendre, a Madrid, la voluntat autonomista de Catalunya. Una dificultat i una oposició que és compartida per temperaments i per doctrines dels homes més incompatibles entre si de la política espanyola. Ara Gaziel comença a desesperar-se, perquè intueix que potser la solució espanyola i catalana que venia somiant no està, encara, gaire a l'abast. Potser no hi serà mai? Gaziel confessa que la situació li trasbalsa profundament aquella fe en la nova Espanya. Per això arbora un pessimisme creixent quan diu:

¿Será, tal vez, que este país es incapaz de escarmiento?... ¿Será que ante el nuevo régimen habrá que cantar aquello de la copla:

*Ni contigo ni sin ti,
tienen mis males remedio...?*⁶³⁴

Aquí s'imposa fer una breu consideració de les darreres paraules de Calvet. Els versos de la cobla que Gaziel reproduïx no són pas un simple recurs a la literatura popular amb el propòsit de cimentar les consideracions o la justificació del seu pessimisme. Aquells dos versos són la primera formulació d'un estat d'ànim i un convenciment que cada vegada es consolidarà més en l'argumentari de Gaziel. La cobla citada indica la impossibilitat de cap alternativa, es tracta d'un atzucac (*Ni contigo, ni sin ti*) que acabarà amarant de decepció final i de resignació acceptada ben a contracor pel nostre escriptor. Ara podem veure la coincidència del seu estat d'ànim, del seu diagnòstic, i, en definitiva, de la posició ideològica que Calvet acaba introduint en relació a la desitjada entesa (i encara mai no realitzada) o bona relació entre els pobles d'Espanya i, sobretot entre Castella i Catalunya.

El lirisme tràgic d'aquell vers arriba a les darreries de la vida de Gaziel inflant una resignació dramàtica, envers la qual no li queda cap alternativa. Ja hem vist, pàgines enrere, aquella tercera carta que Gaziel fa arribar a Jordi Rubió i Balaguer en què li comunica la visió de la situació que conclou, tal com ell reconeix, en un absurd total, del qual no pot ja desèixer-se'n.

Gaziel, en la carta, manifesta que l'alternativa lògica, inexcusable, a la situació d'impossibilitat d'assolir aquella bona entesa, seria la del separatisme integral de Catalunya, com el de Portugal, puntualitza. Però de seguida manifesta admetre la impossibilitat d'arribar a tal alternativa. I aquesta impossibilitat es basa en suposades condicions materials que no permetran mai aquest separatisme, condicions que exposarem una mica més endavant. Per això s'abraça, a mode de consolació íntima, a una estratègia personal que li permet, si més no, mantenir una certa satisfacció o reparació del malestar que sent: sentir-se i considerar-se a si mateix com a *separat*⁶³⁵.

⁶³⁴ LV “¿Qué será?” 09/06/1932.

⁶³⁵ Ja hem vist, però, que simultàniament amb aquesta concepció de separatisme integral (per bé que de impossible realització), Gaziel es complau a festejar encara en la idea d'una *nova Espanya* i d'un paniberisme de tall maragallians (conferència *La pàtria segons Maragall*). Ens demanàvem com és possible que Gaziel pugui mantenir-se i conuiu interiorment amb propostes ideològicopolítiques tan contràries. Potser sigui una resposta, malgrat que especulativa del tot, que les paraules de Gaziel en aquella conferència no eren, si no, res més que dir, davant de l'audiència una cosa com ara: que bonic que podria haver resultat, si hagués estat possible! Però que a la fi, ha resultat impossible.

Tenint en compte, doncs, la destinació a què Gaziel acabarà arribant en aquesta qüestió, podem veure encara unes quantes mostres més de la seva voluntat de defensa de l'Estatut del 32, així com de la defensa, conseqüència, d'aquella defensa i promoció, d'una *nova Espanya*.

El setembre de 1932, Gaziel s'esforça per promoure condicions per tal que la recent signatura oficial de l'Estatut faci possible allò que ell té per una veritable democràcia: com que no és possible de muntar unes candidatures o equips de possible futur govern atenent a criteris com l'aptitud, honradesa i eficàcia dels candidats, convé que les futures eleccions es basin en un sistema de representació proporcional, evitant que la contesa electoral hagi de resoldre's pel *bárbaro sistema mayoritario*.

La representació proporcional és reclamada per Gaziel damunt de la idea que en la nostra societat no només hi ha presència de grups polítics de dretes i d'esquerres, sinó que també cal tenir en compte que hi ha una massa important de població que no es decanten ni per a un extrem ni l'altre. És precisament la manca de representació política d'aquest sector social allò que dificulta la plena realització d'eleccions i gestió democràtiques de la societat catalana. Per això, per a Gaziel, un veritable sistema representatiu passa per la ineludible traducció política de la classe mitja de la població catalana. Sense això desapareixeria l'expressió de les matisacions socials de la nostra societat i la gestió política quedaria en mans de majories, que acaben governant només d'acord amb els seus interessos sectaris. Per això lamenta:

Nuevamente volveremos a ver cómo importantísimos sectores catalanes carecen de representación o la tienen ridícula, por lo insuficiente. Y otra vez presenciaremos la monstruosa paradoja a que el sufragio universal mayoritario conduce a las democracias: lo que en justicia debía ser el gobierno de todos por todos queda convertido en una dictadura partidista, ni más ni menos, en la dominación de todos por unos cuantos.⁶³⁶

Gaziel va passant per un període que té alts i baixos: fa dures crítiques a la dinàmica dels partits polítics i de les estratègies que els porten a enfrontaments sectaris en què, en el fons, queda palès que partits i estratègies no s'orienten per un esperit de servei a Catalunya. Al mateix temps s'adona que, electoralment, alguns partits han sortit castigats en darreres eleccions de 1932, com el partit d'Alejandro Lerroux, cosa que esperona l'optimisme de Gaziel, que veu que, malgrat les falles pròpies i els entrebancs, l'esperit de Catalunya porta al país a estirar Espanya tota cap a una nova concepció de l'estat⁶³⁷.

Malgrat tot, fent palès el seu realisme, Gaziel no es desentén dels entrebancs que dificulten l'avenç social i polític d'Espanya i, de retruc, també de Catalunya. Sap i manifesta que una mentalitat, l'espanyola, ancorada en determinats valors, costums i tendències centenàries no pot canviar de cop i volta pel fet de la proclamació d'unes lleis que volen modernitzar aquell caràcter. Per això diu:

La realidad nos dice —y esto es para nosotros, los catalanes, doblemente significativo— que fuera de Cataluña, sobre todo en ambas Castillas, y generalmente en unas tres quintas o tal vez unas ocho décimas partes de España, el sentimiento autonomista, la amplia visión de la diversidad hispánica y el hondo anhelo de una superior y fecunda estructuración de la hermandad ibérica, no sólo no son compartidos aún,

⁶³⁶ LV “El primer paso” 16/09/1932.

⁶³⁷ CF. LV “Cataluña por encima de todos” 15/11/1932 i LV “Los brazos de Cataluña” 09/12/1932.

sino que todavía despiertan la repugnancia más instintiva, la aversión más profunda: una discordancia de esa clase terrible, no razonada ni razonable, que es pura esencia del carácter, del sino y de la espiritualidad.⁶³⁸

Hom pot adonar-se, amb la lectura d'aquesta citació, quina és la convicció i valoració que té Gaziell sobre la realitat ideològica i política d'Espanya. Es tracta d'una valoració i convicció que van ocupant cada cop més posicions en el seu ideari polític, en la seva argumentació i permet adonar-se del conflicte que això devia representar per a Gaziell en constatar que el seu clam i demanda per a una bona entesa amb l'esperit castellanoespanyol resulta cada cop més irrellevant, cada cop més amarat d'ingenuïtat i d'utopia.

Una decepció que també, cada cop més, va quedant tenyida de retret (i de por):

Qué mareo, santo Dios, esta Historia de España, que no es sino la historia de un inmensa, de una espantosa, de una interminable discordia entre sus habitantes!

¿Y no bastarán treinta y tantos siglos de guerra civil? ¿Será necesario que veamos otra?⁶³⁹

Gaziell, encara, però, resisteix en el bastió ideològic maragallià. No es resigna, encara, a abandonar de manera definitiva aquella il·lusió per l'*Espanya nova* per la qual es deleix. L'estatut d'autonomia per al País Basc i els passos de Galícia en el mateix sentit esperonen una realitat que en altres moments veu d'impossible concreció. Però, emulant el seu admirat poeta, alça la veu per cridar:

Ha muerto la España anacrónica y convencional. Pero por eso mismo conviene gritar con esperanza: ¡Vivan las Españas!⁶⁴⁰

El maig de 1934 Gaziell lamenta la discòrdia que li sembla detectar en la dinàmica política de Catalunya, farcida d'acusacions i retrets entre les forces polítiques, que converteixen el combat polític en un veritable infern. Una situació que Gaziell qualifica amb els epítets habituals dels seus discursos en què hi queden paleses indignació i recriminació envers la situació que es produeix. I Gaziell no s'està d'aportar allò que ell considera una possible mesura de correcció. El dictamen de la situació política catalana li fa dir:

Hay entre nosotros una ferocidad que da miedo. Es puro balcanismo, puro iberismo, puro africanismo, y falta de elegancia moral.⁶⁴¹

La situació que Gaziell denuncia amb epítets tan sonors (que delaten alguns trets de la seva personalitat i ideologia, tal com hem anat repassant en aquest estudi) venia produïda per la polèmica llei de *Contractes de Conreu* i per la consegüent crispació política que havia generat. Però, al mateix temps, Gaziell recull les paraules de Cambó, que defensa la presència d'*Esquerra Republicana* com a opció política ineludible de Catalunya i, com a tal opció, ben legítima i justificada del tot pel suport social que rep, Cambó, com a líder de la *Lliga* i en l'oposició política, no s'està de reconèixer que

⁶³⁸ LV "La realidad española" 20/10/1933.

⁶³⁹ LV Ibidem.

⁶⁴⁰ LV "Las Españas en marcha" 10/11/1933.

⁶⁴¹ LV "Se impone una tregua" 18/05/1934.

Esquerra es tracta d'una força política amb la qual convé dialogar i col·laborar pel bé de Catalunya. Gaziel, escoltades les paraules de Cambó no perd l'ocasió per dirigir les seves paraules cap al president de la Generalitat, Lluís Companys, intentant persuadir-lo de la necessitat de recollir el testimoni que el líder de la dreta catalana li ha deixat a la mà i que en faci el mateix ús, en la direcció inversa a la de Cambó.

En conclusió, Gaziel demana una treva política, una mena d'armistici, un temps necessari per intentar la concòrdia. Gaziel es dirigeix directament a Lluís Companys invitant-lo que ell, com a president del país i recollint l'oferta de Cambó, faci el primer pas cap a la pau política i social:

En una palabra: esta es la hora de la tregua patriótica. El país en masa la quiere. Los políticos responsables deben facilitarla. Que nadie pretenda luego ignorarlo: por esto un mero ciudadano, desligado de todo partidismo, lo declara aquí con lealtad. Que cada cual cumpla como debe. Y dicho esto, Cataluña por encima de todos.⁶⁴²

La discòrdia en la vida política catalana, amb la consegüent decantació de la societat cap a algun dels sectors polítics enfrontats, és vist per Gaziel com un gran perill per a Catalunya, perquè aquesta situació s'inscriu a l'interior d'una altra pugna, aquesta centenària, en què l'esperit castellà (castellanitzador) i l'esperit català (catalanitzador) xoquen frontalment, en la mesura que cadascun d'ells dos personifica una visió oposada d'Espanya. Aquest és un tema que Calvet anirà perfilant cada cop més, i que constitueix la idea central de *Quina mena de gent som*. L'arribada de la República, el 1931, segons Gaziel, havia significat per a Castella, per a la mentalitat castellana, una gran patacada en què el règim que desapareixia en aquell moment havia estat creació seva i *quintaesencia de su concepción peninsular*. Aquella mentalitat, aquell esperit es revenia ara de l'ensulsiada, a la vista de l'ascendència que anava prenent la concepció peninsular catalana:

¿Reacción contra la República, contra la forma de gobierno? No: no es exactamente eso. Es, más bien, una reacción vital a favor de sí misma, en pro de Castilla y de la castellanización de España, la castellanización peninsular, ese tenaz empeño secularmente perseguido y jamás renunciado.⁶⁴³

Aquesta pugna entre un esperit i un altre és allò que fa que Gaziel intensifiqui el lament i la denúncia de la discòrdia política catalana, perquè creu que, aquesta discòrdia, acaba afeblint la posició de l'esperit català i el fa més vulnerable davant de l'impacte castellanitzador d'un poble amb un *indestructible espíritu y la inmensa ventaja del número, de las posiciones ocupadas y la influencia adquirida*.⁶⁴⁴ Per això la veritable demanda de Gaziel és aquesta:

No nos aniquilemos, pues, los catalanes a nosotros mismos, devorándonos ferozmente en discordias internas. [...] Y sobre todo —¡ay, es pedirle lo imposible a Catalunya?— tengamos sentido político, ya que de política se trata.⁶⁴⁵

⁶⁴² LV Ibidem.

⁶⁴³ LV “La pugna entre dos Españas” 8/061934.

⁶⁴⁴ Cf. Ibidem.

⁶⁴⁵ LV Ibidem.

Gaziel creu que una opció possible per evitar conflictes, com el generat per l'aprovació catalana de *Contractes de Conreu*⁶⁴⁶, seria el de comptar (tal com ho havia demanat setmanes enrere i hem vist a pàgines anteriors) amb la figura d'un president de Catalunya, que no coincidís amb la de cap de govern. Un president de Catalunya seria una figura, per a Gaziel, que actuaria de moderador en els conflictes abaixant la crispació, i podria parlar amb fonament en nom de tots els catalans.

Gaziel insisteix en aquella crida als polítics catalans, o al poble de Catalunya a dotar-se de sentit polític i evitar sempre la confrontació amb el govern espanyol:

Soy de los convencidos inexpugnablemente de que la guerra no ha resuelto ni mejorará nunca nada. Todo cuanto con ella aparentemente se hizo, sin ella se habría hecho muchísimo mejor. La inteligencia, el tacto, la constancia gobiernan el mundo. Procurándose esas armas invencibles, la Generalidad podrá reírse amablemente de toda las contrariedades, de todas las peripecias [...]... en otros cincuenta años —¡ah, señor!— podríamos todavía hacernos..., no digamos los amos, los regeneradores de España.⁶⁴⁷

Hom pot adonar-se com en el discurs de Gaziel conviuen, encara que amb diferents i variables nivells d'intensitat, l'ideal hispànic de Gaziel, d'herència probablement maragalliana (amb la il·lusió i el propòsit intervencionista i regeneracionista envers Espanya, que hem vist pàgines enrere), amb el pessimisme realista davant de les dificultats que comporta una bona entesa entre Catalunya i Castella, segons el mateix Gaziel reconeix i explica. Gaziel comença, ara, a demanar-se (tema que també desenrotllarà a *Quina mena de gent som*): *Por qué Cataluña pierde y ha perdido siempre?*⁶⁴⁸ La seva resposta, el lament que en aquell conjunt de textos desplegarà amb detall, ve de les falles amb què històricament Catalunya va sempre proveïda:

La historia de Cataluña es esto: cada vez que el destino nos coloca en una de esas encrucijadas decisivas, en que los pueblos han de escoger, entre varios caminos, el de su salvación y su encumbramiento, nosotros, los catalanes, nos metemos fatalmente, voluntariamente, estúpidamente, en un callejón sin salida.⁶⁴⁹

Un esdeveniment que Gaziel considerà una veritable falla de Catalunya i, més en concret, del govern català, el constitueixen els fets d'octubre de 1934 (dels quals n'hem fet una breu referència pàgines enrere). Gaziel analitzà críticament i comentà els fets

⁶⁴⁶ Recordem que aquesta llei, aprovada pel Parlament català, l'abril de 1934, amb majoria d'esquerres, fou recorreguda per la *Lliga Catalana* davant del Tribunal de Garanties Constitucionals d'Espanya, en un context de govern republicà de dretes. El Tribunal, inicialment, anul·là la llei, tot i que davant l'actitud desafiant del govern català, s'acordà un pacte per reformar-la. La polèmica crispada que generà tot el procés és el rerefons polític concret damunt del qual Gaziel publicà les consideracions descrites en el text dels dos darrers articles citats.

⁶⁴⁷ LV "Las armas de la Generalidad" 5/10/1934.

⁶⁴⁸ Cf. LV "La gran interrogación" 19/10/1934. La qüestió gira encara al voltant de la Llei de Contractes de Conreu, la resolució de la qual era vista per Gaziel com una gran pèrdua de signe polític per a Catalunya i, en canvi, feia palesa l'habilitat del govern espanyol presidit de manera efímera pel lerroixista Ricardo Samper, acabat de dimitir. La situació derivada dels recents *fets d'octubre* també inspiraren els arguments d'aquest article.

⁶⁴⁹ LV Ibidem.

produïts els dies 4, 6, 5 i 7 d'octubre exposant-se, segons ell mateix reconeix, a ser tractat de derrotista i de mal patriota. Calvet, doncs, assumeix el risc de tal desconsideració (tot i que es tractaria d'uns tòpics als quals ell mateix ja devia estar-hi habituat) i manifesta que la proclama de Lluís Companys no venia a ser una altra cosa que una declaració de guerra. Una guerra que Gaziell no només considera del tot innecessària sinó que la veu com una estratègia que abandona el diàleg intel·ligent, persistent, i que porta cap a una altra que és contrària als interessos de Catalunya. Gaziell retreu a Companys que hagi fet coses com la proclamació d'un Estat Català, dins d'una República Federal Espanyola i que, en conseqüència, trenqui les relacions amb el govern de Madrid.

Les paraules de Gaziell foren escrites tres dies després dels fets comentats, en un article que tingué una extensió molt més llarga que l'extensió habitual d'altres articles. La qüestió és que els *fets d'octubre*, així com també la trajectòria de la llei de *Contractes de Conreu*, són mostres evidents de les falles que Gaziell retreu a la política catalana o als dirigents polítics catalans, perquè, en la seva opinió, abocaven Catalunya a un carreró sense sortida. Les conseqüències polítiques immediates foren, com és sabut, la suspensió de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, l'estat d'excepció i l'empresonament del govern català.

Això, per a Gaziell, era resultat d'errar políticament el tret i una mostra evident d'una clamorosa malversació de la possibilitat que l'Estatut d'Autonomia oferís, no només pel bé de Catalunya, sinó pel de tot Espanya. Era un cas dramàtic de les falles que Gaziell retreu a Catalunya i que és o són la resposta a la interrogació que ell mateix es feia, segons hem vist línies enrere. En aquell llarg article, de redacció simultània amb els *fets*, Gaziell mostra, desesperat, la seva indignació:

Eso es, ni más ni menos, una declaración de guerra. [...] en el preciso instante en que Cataluña, tras largos siglos de sumisión había logrado, sin riesgo alguno, gracias a la República y a la Autonomía, una posición incomparable dentro de España, [...]Y eso, ¿por qué? Por una República Federal Española que nadie pide en España, cuando menos ahora, y por un Estado Catalán que, dada ya la existencia de la Generalidad, no se necesita para nada.⁶⁵⁰

Hom pot adonar-se que les paraules de Gaziell coincideixen amb algun plantejament dels partits polítics de la Generalitat del s.XXI, contraris a les tesis sobiranistes, contraries a endegar un procés o uns tràmits que puguin acostar o conduir, algun dia, a la separació de Catalunya d'Espanya. Però al mateix temps cal tenir també en compte les paraules del nostre escriptor contingudes en la carta a Jordi Rubió i Balaguer, que poc o molt són una renúncia a mantenir l'ideal polític català i hispànic (ja ho hem dit: d'influència maragalliana) i que, en definitiva, se'n desdiuen reconeixent com a única conclusió raonable el fet o l'ideal del *separatisme integral* (que, però, al mateix temps, hem vist com Gaziell mateix el considera de materialització impossible). Aquesta seria, doncs, el congestió final, el significat contradictori descobert a darrera hora en la vida intel·lectual de Gaziell i que aboca al nostre escriptor, segons ell mateix reconeix, a un carreró sense sortida, un clarobscur ideològic. El fet és, doncs, que Gaziell parteix d'una desconfiança inicial sobre la possibilitat d'un règim democràtic per a Espanya i acaba, a la fi, en una persistent i abrandada defensa de la República

⁶⁵⁰ LV "Apuntes de una noche inolvidable" 11/10/1934.

Espanyola i de l'Autonomia catalana⁶⁵¹. Aquesta trajectòria, vista a la llum de la guerra civil del 1936, havia de portar el seu autor a un estat de desencís i de perplexitat, els fruits del qual es fan palesos a *Quina mena de gent som* i a *Meditacions en el desert*, redactats lluny ja d'aquest fets, quan el feixisme s'havia acabat imposant a Espanya, i Catalunya vivia una de les situacions de major ofec polític, social i cultural de tota la seva història.

Allò, però, que tancava, a Gaziell, totes les portes a una alternativa de salvació nacional per a Catalunya era la seva convençuda afirmació de la impossibilitat material que Catalunya pogués assolir la situació política d'estat propi. Hem trobat aquesta consideració diverses vegades, per tant ara caldria fer una ullada a quins arguments o a quines circumstàncies històriques havien produït en Gaziell tal convenciment. Cal tenir present que el seu discurs tant sobre aquesta qüestió que ara repassarem, com sobre les opinions comentades dels posteriors *fets d'octubre*, són uns quants dels elements que engruixiren la imatge de mal patriota d'un Gaziell que no volgué mai admetre, tot i que se'n dolia públicament.

Així, doncs, en aquesta qüestió de la separació de Catalunya d'Espanya, que Gaziell, de primer, no trobava convenient, ni necessari (d'acord amb el seu ideari inspirat en literaris i poetes catalans) i que a la fi dels seus dies acabava admetent com l'única possibilitat de salvació de Catalunya (malgrat la impossibilitat reconeguda per ell de tal resultat, malgrat mantenir la desqualificació del separatisme (!)⁶⁵²) té un dels primers antecedents en la contemplació, anàlisi i opinió formada a partir del fet d'una reclamació d'autonomia d'Alsàcia davant de l'Estat francès. Era, aquell, el darrer capítol (a l'any 1926) d'un seguit de situacions històriques en què Alsàcia (i també Lorena) havia esdevingut alternativament ara territori francès, ara territori alemany.

Gaziell combina sorpresa amb justificació davant de les reclamacions alsacianes d'autonomia respecte de França. Alsàcia, en aquell moment, es mantenia com a regió europea de gran impuls econòmic amb prou personalitat cultural com per estar, semblava, més enllà de preocupacions i intencions de caire nacionalista, però aquestes coses, justament el 1926, amb motiu de l'annexió a França, adquiriren un dimensió insospitada i una intensitat i consciència de ser una realitat social pròpia, que no volia quedar més a mercè dels desitjos nacionalistes francesos i alemanys:

La gran sorpresa alsaciana [...] es que a Alsacia, una vez reunida nuevamente a Francia, le salieses un alma distinta de la francesa. Y el hecho es indudablemente grave, porque cuando a una masa de hombres les sale un alma, tardan muy poco en aspirar, por lo menos a tener también un cuerpo, aunque sea rudimentario.⁶⁵³

⁶⁵¹ Una defensa que Gaziell tornarà a continuar i a expressar, un cop restaurada la Generalitat i l'Autonomia Catalana després de les eleccions espanyoles generals de 1936.

⁶⁵² Aquest és el drama del clarobscur argumental de Gaziell en el tema de Catalunya/Espanya: partint de la necessitat de promoure la unió dels pobles d'Espanya (opció defensada a capa i espasa fins als anys trenta del s.XX, malgrat ser plenament conscient dels esculls i dificultats que tal unió comportava), arriba a proclamar la necessitat ineludible de Catalunya d'assolir estat propi (a partir dels anys quaranta del s.XX). Però en aquesta convicció privada, secreta, dels anys de maduresa (que Gaziell comunica a amics seus, via epistolar: Jordi Rubió, Agustí Duran, Tomàs Tebé) Gaziell manté de manera simultània, en les seves manifestacions públiques (el pròleg a l'edició castellana de *Castella endins* n'és un exemple prou eloqüent) la superioritat d'una unió federalista dels pobles d'Espanya, amb clara desqualificació del separatisme català.

⁶⁵³ LV "La sorpresa alsaciana" 28/05/1926.

Gaziel troba comprensible (altra cosa és que volgués justificar-ho) que Alsàcia, al bell mig dels enfrontaments polítics i bèl·lics entre França i Alemanya i amb un procés creixent de consciència nacional, acabés per voler desentendre's d'un i altre Estat.⁶⁵⁴

El fet és que el 1926 polítics diputats, empresaris, religiosos, signaren un manifest en què demanaven un Estatut d'Autonomia per a Alsàcia. La reacció francesa no es feu esperar: França interpretà el manifest com un atemptat contra la unitat nacional i va procedir, de seguida a suspendre els diputats dels seus càrrecs i sotmetre'ls, juntament a altres càrrecs, a consells i procediments disciplinaris. El procés autonomista quedà, de moment, aturat.

Gaziel s'adona que el procés alsacià és semblant al català i, justament per això retreu a elements catalanistes que pensin o promoguin la idea que França, en cas de necessitat, es posaria al costat de Catalunya contra Espanya, perquè:

Su causa principalísima [de França] es la más absoluta incomprensión de las ideas autonomistas, y por lo tanto la más cerrada intransigencia con ellas. La pura verdad es que París, en este orden de cosas políticas, está mucho más sordo que el mismo Madrid.⁶⁵⁵

Les paraules de Gaziel contra el catalanisme radical (Acció Catalana), s'ajunten a les que ja havia pronunciat el 1923, en què tractava d'ingenu els catalanistes que confiaven de rebre, quan arribés el moment, l'ajut francès.⁶⁵⁶ El cas d'Alsàcia, del 1926, confirmava la convicció i les prevencions de Gaziel en aquesta qüestió.

Ara bé, un any més endavant, França reaccionà davant del naixent autonomisme bretó, fet que Gaziel reconeix com intel·ligent perquè demostrava que malgrat la intransigència del primer moment, França s'adonava que, a l'hora de la veritat, calia prestar una especial atenció a les qüestions autonomistes. I per aquesta raó, Gaziel escriu:

En cambio, los restos de Cataluña y de Vasconia que cayeron en poder de Francia, se han fundido con gran facilidad en su amalgama político-administrativa. Están muy a gusto en el fondo del saco, y les tiene sin cuidado que originalmente fuesen harina de otro costal.⁶⁵⁷

El reconeixement oficial del bilingüisme a Alsàcia i la seva implantació a les escoles públiques de la regió són mostres puntuals d'una tímida atenció autonomista que elogia Gaziel de l'Estat francès. I aquí Gaziel, a l'hora de considerar les regions amb voluntat autonomista, s'hi refereix amb l'expressió d'*ánimes en pena*, expressió a la qual ja hem fet referència en l'apartat 3.2.2.2. (*Catalanitat i política catalana*) i que Gaziel farà servir altra cop a *Quina mena de gent som* i a *Meditacions*. Ara bé més enllà de cessions, com aquelles, a regions amb voluntat autonomista, França, segons Gaziel, no pot amagar el caràcter unitarista, centralista i uniformista, que el té com el que més, raó per la qual no entén que hi hagi elements catalanistes que prenguin França com a model d'estat descentralitzat. Més aviat és Espanya que, dissortadament, podria arribar a prendre França com a model d'Estat. Per això comentant un discurs a Estrasburg del cap

⁶⁵⁴ Cf. Ibidem.

⁶⁵⁵ LV "El autonomismo en Francia" 18/06/1926.

⁶⁵⁶ Cf. l'apartat 3.2.2.3. "Catalanitat i polèmiques".

⁶⁵⁷ LV "Almas en pena" 30/09/1927. Recordem la sintonia d'aquestes afirmacions de Gaziel amb la raó de Rovira i Virgili per l'adscripció a la nació francesa de les terres catalanes de territori francès.

del govern francès, M. Poincaré, pronunciat pocs dies enrere, acabà traient conclusions com aquestes:

Hay que recordar dos cosas esenciales: que los autonomistas alsacianos buscaron apoyo entre sus afines de Bretaña, de Flandes y de Córcega, para que les ayudasen en el común anhelo de descentralización regionalista, y que el Gobierno francés contestó a esa tentativa de colaboración, suspendiendo a raja tabla varios periódicos alsacianos, encarcelando a muchos autonomistas, obligando a otros a expatriarse y procesándoles a todos.⁶⁵⁸

Ja cinc anys enrere, Gaziell havia argumentat de forma expeditiva contra la *francofilia gratuïta* d'alguns catalanistes i nacionalistes catalans.⁶⁵⁹ I en un article del 1923, especulava amb les possibles tres situacions geopolítiques que podrien fer que França arribés a interessar-se per la qüestió catalana i estigués disposada a intervenir-hi. Però ell mateix reconeix que aquestes circumstàncies no existeixen en la realitat política de França i, per tant, no poden produir cap moviment francès en ajut de les aspiracions autonomistes o independentistes dels nacionalistes catalans. A més, d'acord amb el coneixement directe que Gaziell tenia de la societat francesa, manifesta que la qüestió catalana és cosa del tot ignorada a França:

Y entonces se echa de ver que en Francia no hay ni la más leve palpitation afectiva, ni siquiera la más trivial curiosidad por el pleito de Cataluña. Para nosotros, los catalanes, Francia es quizás la entidad nacional que más destaca en el mundo. Pero para ellos, los franceses, Cataluña es la cosa más vaga y remota del universo, menos interesante que el Senegal y más lejana que Sirio.⁶⁶⁰

Per a Gaziell les reclamacions catalanistes envesteixen contra uns murs insalvables: el centralisme espanyol i el francès (suposant que calgués superar aquest darrer mur, cosa que ara, dins del nacionalisme català no es planteja). I fent gala d'un realisme cínic, que no té res a veure, però, amb cap mena d'espanyolisme (d'acord als paràmetres de la catalanitat de Gaziell), acabava aquell article amb l'adagi català (que hem trobat en l'apartat 3.2.2.3. sobre les polèmiques de l'escriptor):

Més val ser cap de xanguet, que cúa de llus (sic)⁶⁶¹

La qüestió és que les aspiracions polítiques catalanistes (autonomistes o separatistes), a començaments dels anys trenta del s.XX, no obtenien l'aplaudiment ni el vistiplau de Gaziell.

Un altre episodi que Gaziell analitzà en la mateixa línia crítica que hem vist en l'article anterior, fou el del *Complot de Prats de Molló*, article redactat vuits dies després dels fets. En aquell article Gaziell barrejà ironia i lament adreçats a Francesc Macià i els seus ajudants. Per a tal cosa recull comentaris que, segons Gaziell, expressaven la incomprensió pel propòsit de Macià: *Estan locos!* escrivia Gaziell

⁶⁵⁸ LV "De Moret a M. Poincaré" 17/02/1928.

⁶⁵⁹ Cf. LV "Un adagio final" 25/04/1923.

⁶⁶⁰ LV Ibidem.

⁶⁶¹ LV Ibidem.

recollint testimonis tant de catalans com de la premsa estrangera. I el fet servia per reblar encara més la tesi de la indiferència de França per la qüestió catalana:

Respecto no ya del separatismo, sino del autonomismo y hasta del regionalismo, Francia es y debe ser mucho más irreductible que España. A medida que el separatismo catalán creciese, Francia iría redoblando su hostilidad contra él.⁶⁶²

3.2.2.5. Esperit castellà i esperit català

Això li permet a Gaziell repetir que la qüestió de l'autonomisme encara està, a l'hora de la veritat, pitjor a França que a Espanya, i que tant en un cas com en l'altre es tracta d'una constant de tots els estats europeus formats i sorgits de l'absolutisme.

Fets com aquest, a part de les argumentacions polèmiques contra el catalanisme noucentista, aconseguen que Gaziell veïés l'autonomisme català (i encara més qualsevol altra proposta més radical) com una proposta que calia mesurar amb molta cura i intel·ligència, especialment tenint en compte que el nostre escriptor veia Catalunya com la regió espanyola amb prou condicions per conduir i presidir la modernització de l'Estat espanyol, havent de quedar afectada, en tal procés, la voluntat descentralitzadora d'un estat que fins aquell moment era víctima de la mentalitat política unitarista castellanoespanyola.

En aquest plantejament, resulta fonamental, per poder adonar-se de la posició de Gaziell, d'abans de la guerra civil de 1936, respecte del sobiranisme català, de l'independentisme i de l'autonomisme, un article concret de *La Vanguardia*. Es tracta d'un article del 1931, escrit poc dies després de la proclamació de la República Espanyola (14 d'abril de 1931). L'article fou redactat, en concret, deu dies després de la visita a Barcelona, el 26 d'abril de 1931, del govern provisional de la República. La clamorosa benvinguda que Barcelona dispensà al govern espanyol republicà va estimular Gaziell a escriure un seguit de reflexions sobre la situació de Catalunya dins d'Espanya i sobre la qüestió catalana vista des d'Espanya. Aquestes reflexions no hagueren de plaure gaire al catalanisme radical i constituïren, per tant, una oportunitat més per al disseny d'una imatge de Gaziell contrària als interessos de Catalunya. Però malgrat tot, les seves reflexions obeïen a un intens esforç no solament per trobar una articulació de Catalunya dins de l'Espanya (dins de l'*Espanya nova*) republicana, sinó també per ubicar el catalanisme radical català i l'unitarisme radical castellà dins d'uns paràmetres i una psicologia social heretades de segles enrere, en què el disseny polític d'Espanya i de tota la Península Ibèrica obeïa a uns errors centenaris, els responsables dels quals, entre altres, segons Gaziell, calia detectar-los en la successió de dinasties estrangeres que havien anat ocupant l'autoritat reial d'Espanya d'ençà de l'arribada dels Àustries, imposant un uniformisme contrari del tot a la diversitat real social de tota la Península Ibèrica i, per tant, de la mateixa Espanya.

La benvinguda barcelonina, doncs, al govern republicà és una mostra, per a Gaziell de la convicció (errònia o no: la successió de fets històrics havia de confirmar-la o desmentir-la) de la població catalana que és arribat, per fi, el moment del tan cobejat disseny d'una nova Espanya, el moment d'una estructuració política del país en què es materialitzin les indestructibles ànsies d'autonomia del poble català. En ser aquesta la interpretació gazielliana de la benvinguda barcelonina al govern espanyol, la deducció de Gaziell a partir d'aquest fet és que queda ben palesa la *feliz bancarrota del*

⁶⁶² LV "El complot de Perpiñán" 12/11/1926.

separatismo.⁶⁶³ El diagnòstic de Gazièl ve de la seva creença que el catalanisme radical o el separatisme no s'aguanta ni se justifica per un impuls intern, propi. Cosa que es fa palesa en el fet que, segons Gazièl:

Los separatistas catalanes de ayer, son hoy los más destacados practicantes de la colaboración cordial con el resto de España.⁶⁶⁴

El separatisme català no té a Catalunya cap possibilitat de plantejar i trobar solucions duradores. L'alternativa al separatisme, només es fa visible a Catalunya en el moment en què s'obre la possibilitat d'unes relacions franques amb la resta d'Espanya.⁶⁶⁵ Però, a més, Gazièl està convençut, i així ho escriu, que el separatisme català no té prou força per imposar-se ni tan sols dins de la mateixa Catalunya. En cas d'una confrontació oberta entre Catalunya i Espanya, Catalunya tindria un doble front de combat: l'exterior davant d'Espanya i l'interior del seu propi cos social, dividit per l'ideal separatista, al qual no s'avindria el conjunt de la població catalana.

I és que, en definitiva, per a Gazièl, el *problema català* és una denominació errònia. La veritable i ajustada denominació hauria de ser el *problema d'Espanya*. Aquesta expressió circumscriu de manera general però correcta els mals que afecten Catalunya i altres zones d'Espanya. És per això que a l'obsessió madrilenya pel separatisme catalanista correspon a Catalunya l'obsessió pel centralisme madrileny. Gazièl considera que es tracta de dues visions parcials, fragmentàries i falses que no amaguen altra cosa que el problema constitucional d'Espanya:

El mal que Cataluña padece, con tal intensidad que llega a dar la ilusión de ser una dolencia suya exclusiva, en realidad no es otra cosa que la gravísima enfermedad que desde hace siglos corroe el cuerpo de España entera.⁶⁶⁶

L'uniformisme i el separatisme són, per a Gazièl veritables deformacions de la realitat hispànica que impedeixen albirar un futur de progrés i d'harmonia. Per aquesta raó, a més d'altres (que més endavant comentarem i que tenen a veure amb la impossibilitat material d'una confrontació de Catalunya amb Espanya, en la qual Catalunya no en podria sortir mai victoriosa), l'única opció raonable per a Catalunya passa, segons Gazièl, per la via del diàleg i la negociació, que ha de donar, a la fi, una organització territorial i política d'Espanya diferent de la que fins ara hem conegut i viscut. Per tant, el catalanisme radical, el separatisme, són per a Gazièl, opcions errònies i de realització inabastable:

Consecuencia: los catalanes no podemos aspirar a más autonomía que la que consigamos a las buenas, por vías de razón y de cordialidad, no por caminos de odio y violencia.⁶⁶⁷

Podríem dir que aquesta seria la visió de Gazièl a propòsit de l'estratègia i les consideracions que Catalunya hauria de tenir a l'hora de perseguir i materialitzar els seus ideals catalanistes (tant si es tracta del catalanisme radical com de l'autonomista).

⁶⁶³ Cf. "El problema español por excelencia" 1/05/1931.

⁶⁶⁴ LV Ibidem.

⁶⁶⁵ Cf. LV. Ibidem.

⁶⁶⁶ LV Ibidem.

⁶⁶⁷ LV Ibidem.

La idea general és que Catalunya tant necessita Espanya com Espanya Catalunya, i que la solució dels problemes d'Espanya passen per una estructura política diferent de l'Estat, a la qual Catalunya pot contribuir-hi tant per vocació com per necessitat. Aquesta, doncs seria la visió que Gaziell hauria mantingut sobre la qüestió catalana i espanyola fins a ben avançada la Segona República.

Ara bé, cap a finals de la Segona República, el plantejament de Gaziell sobre la situació política d'Espanya i de la relació harmònica dels seus pobles es va tornant, poc a poc, més reservat, circumspecte, i desencisat, de tal manera que la seva argumentació anterior es va desfibrant i perd contundència, mentre va creixent a poc a poc un pessimisme, primer camuflat darrere dibuixos i argumentacions realistes sobre el caràcter i mentalitat dels pobles d'Espanya fins a acabar amb el trencament amb els arguments anteriors. Un trencament que hem tingut ocasió de constatar en la tercera carta a Jordi Rubió i Balaguer. Ara bé, aquesta evolució en la ideologia política de Gaziell, sobre la qüestió hispànica, va emergint a poc a poc des de les darreries de la Segona República, fins als textos de *Quina mena de gent som* i de *Meditacions en el desert*, ambdós textos redactats en els primers decennis de la dictadura franquista, que per a Gaziell representa la gran ensulsiada del país i de l'esperit català.

Aquests dos textos no són successius del tot. *Quina mena de gent som* acaba el redactat el 1947 i *Meditacions en el desert* fineix el 1953, però entre el 1947 i el 1953 hi ha un any de solapament en què sembla plausible de pensar en l'existència de simultaneïtat en les reflexions i redactat d'ambdós textos.

Per això és interessant de comentar un text inclòs a *Meditacions* que recull una carta que Gaziell havia adreçat a Lluís Companys, d'acord amb una petició a l'escriptor formulada pel mateix president de la Generalitat.

En aquest text epistolar, Gaziell ja recull les distàncies anímiques o de mentalitat que li sembla constatar en el poble castellà i en el poble català. Aquestes diferències, en projectar-se sobre l'estructura o organització política del país, donen resultats ben diversos i incompatibles: d'acord amb la mentalitat castellana una república resulta insostenible, com també és igualment inadmissible per a la mentalitat catalana un règim absolutista. Si es tractés d'aconseguir de sobreposar una opció a l'altra, aleshores el resultat, d'acord amb el pessimisme creixent de Gaziell, Catalunya hauria d'acabar enduent-se, de manera inexorable, la pitjor part:

Espanya castellana i República democràtica són coses radicalment incompatibles.

Ho són exactament igual que Monarquia absoluta i Catalunya lliure.

I així com Catalunya fou oprimida mentre hi hagué monarquia, també Espanya castellana no pararà fins a fer caure la República democràtica [...]

Y aquí ve el problema: L'Espanya castellana té, per tant, un interès vital que això s'acabi al més aviat possible, però l'interès de Catalunya és que no s'acabi mai més.

Dissortadament per a Catalunya, això s'acabarà, un dia o un altre.⁶⁶⁸

Aquest text, inclòs el 1950 a *Meditacions en el desert*, reproduïx les paraules escrites per Gaziell a les darreries de la Segona República. El seu dramàtic contingut palesen que, cap al 1936, Gaziell ja anava perdent, si no ho havia fet ja del tot, l'esperança i la il·lusió per aquella *nova Espanya* que li havia servit, en tant que llegat maragallà, d'orientació en l'anàlisi i diagnòstics de la trajectòria política espanyola i

⁶⁶⁸ MD p. 206.207.

catalana. Aquesta decepció progressiva s'alimentava dels fets que Gaziell contemplava i analitzava tant en el conjunt d'Espanya com de Catalunya. Aquesta contemplació i anàlisi, endutes per una correntia cada cop més amarada de desencís, per bé que sovint contraposada a un irreductible optimisme, tenia com a resultat el conjunt de consideracions que constitueixen el text agrupat a *Quina mena de gent som*.

Manuel Llanas sintetitza de manera acurada, en el seu estudi de Gaziell, els temes d'aquest recull de textos. En el primer d'ells, *Introducció a una nova «Història de Catalunya»* Gaziell desenrotlla tres idees. La primera és que Catalunya, històricament, no ha tingut mai prou caràcter, prou empena o prou capacitat per esdevenir Estat independent, Estat propi. La segona és que la història escrita de Catalunya, bastida sense esperit crític ni rigorós, a partir del 1800 i dels descobriments dels arxius medievals, és una projecció, sobre el passat del país, de les vel·leïtats, les il·lusions i les esperances del catalanisme present, que fa d'aquella història una mitologia romàntica sense base real. La tercera idea és que des dels inicis de la historiografia catalana s'ha presentat, com un fet propi d'una mecànica històrica, que la trajectòria social de Catalunya marxa en la direcció de recuperar la condició d'Estat propi, independent.

Darrere de les idees que Gaziell exposa, hi ha, també, la denúncia del perjudici que han assumit fins al moment present les historiografies de Catalunya, en el sentit de tendir a presentar de bell antuvi la materialització de l'Estat propi com a destinació natural i inexorable del fet nacional català o de qualsevol altra nació⁶⁶⁹. Dues circumstàncies aquestes, *Estat propi* i *nació* que no hi ha manera de poder demostrar, de fet, que una i altra siguin indestruïbles o imprescindibles l'una per a l'altra:

Les històries de Catalunya escrites fins ara, naturalment impregnades d'ideal nacionalista, per força provaven (perquè altrament ja no haurien estat *à la page*) de fer convergir tots els esdeveniments des dels més remots fins als actuals, a la necessitat apriorística d'assolir, com a coronament, la plenitud de la nacionalitat catalana en una forma estatal.⁶⁷⁰

A l'assaig *El desconhort* Gaziell tornarà a insistir en aquesta idea aportant argumentacions més extenses que donen una major perspectiva de la concepció que tenia Gaziell sobre la relació entre el fet nacional (resultat natural) i el fet polític de l'Estat (resultat convencional, bèl·lic, etc.)

De manera especialment lligada a la primera idea assenyalada, Gaziell torna a referir-se a Catalunya com a *ànima en pena*, expressió que ja hem trobat pàgines enrere, en el comentari i anàlisi d'un article del 1927 i un del 1930, i que ara en aquest conjunt de textos de l'obra catalana perfilarà de manera més detallada. Expressió que tornarà a sortir, també a *El desconhort* (1944).

En el segon estudi integrat a *Quina mena de gent som (Pobles remolcadors i pobles remolcats)*, Gaziell argumenta al voltant d'allò que li sembla que són els aspectes caracteriològics més pregonos del poble castellà i del poble català. L'anàlisi de la mentalitat d'aquests dos pobles li facilita d'obtenir algunes idees a mode de conclusions. La primera és que es tracta de dos pobles que per ser tan diferents, l'equilibri entre ambdós resulta molt difícil, si no impossible. No poden tractar-se de tu a tu, perquè l'un té posada la mirada en uns objectius i l'altre en altres objectius ben diversos. Castella, en ser dominada per un esperit, que Gaziell denomina, *quixotisme* és incompatible amb el *sanxopancisme* que segons Gaziell domina l'esperit català. El drama és que aquests dos pobles tan oposats, per raons històriques i geogràfiques, s'han vist condemnats a haver

⁶⁶⁹ Tema, aquest, desenrotllat a *El desconhort*. OCC p.1463 i següents.

⁶⁷⁰ OCC p. 1419.

de conuiuere. I en aquesta situació emergeix el domini aclaparador de l'un sobre l'altre: l'esperit *quixotesc*, esperit guerrer, heroic, aventurer, dogmàtic, unitarista i intolerant domina per damunt de l'esperit *sanxopancesc*, materialista, pacífic, productor de riquesa i vida assolsegada, casolana. El domini polític del primer esperit (associat per Gaziel al poble castellà) sobre el segon (esperit associat al poble català) s'imposa no només per les virtuts pròpies d'aquell, sinó també per les necessitats d'aquest segon, que li cal una força material o bruta que li permeti abocar-se a allò i conservar tot allò que li interessa: el benestar material. Ara bé, això té un preu, que ha de pagar el poble sanxopancesc (el poble català): la seva economia acaba essent una economia *mediatitzada* o *intervinguda* per poble d'esperit heroic i aventurer.

Qui no és amo de la pròpia política per força haurà de resignar-se a veure la seva economia mediatitzada o intervinguda d'una manera o altra.⁶⁷¹

Ultra la qüestió econòmica, les diferències d'esperit comporten també determinades tensions que han de quedar reflectides en el desigual tarannà polític dels pobles:

I com que l'esperit de Castella és essencialment dogmàtic —terra de sants i de guerrers—, es comprèn que mai no hagi entès ni volgut entendre res de fets diferencials, descentralitzacions, autonomies, federacions o diversitats d'altra mena, en el si de l'organisme estatal creat i senyorejat per ella.⁶⁷²

Gaziel despulla també el tarannà sanxopancesc, que ell atribueix al poble català. Tal com indica Manuel Llanas, Gaziel no és el primer de fer tal atribució i en tal terme, però l'epítet serveix molt bé a Gaziel per explicar l'ànima del poble català. Podria haver emprat altres termes, que volen venir a dir pràcticament el mateix, com per exemple la caracterització creada per Santiago Rusiñol amb *L'auca del senyor Esteve*. De tal manera que una expressió com ara *síndrome de sr. Esteve* vindria a expressar un tòpic similar al qual Gaziel es refereix amb l'ús del terme *sanxopancesc*.

Ara bé, en circumstàncies de discrepàncies i conflictes que atenyin nivells de crispació i enfrontament armat, aleshores l'esperit *sanxopancesc* ha d'acotar el cap davant de les exigències o les imposicions de l'esperit quixotesc:

Quan les coses es posin malament i calgui recórrer a les armes, Castella s'imposarà sempre a Catalunya, perquè, si hi ha trompades, l'heroi és qui mana. I, en els períodes de pau i treball, Catalunya no voldrà saber res dels llores gloriosos, que no fan bullir l'olla, i s'estimarà més, mil vegades, treballar de ferm, crear riquesa i fruit de la vida.⁶⁷³

I, una pàgina abans d'aquesta darrera citació, Gaziel reblava:

El fet és que no hi ha remei per al qui es queda dins Espanya: o balla al so de Castella o no balla ni res.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ OCC p. 1443.

⁶⁷² Ibidem p. 1444.

⁶⁷³ Ibidem p. 1445.

⁶⁷⁴ Ibidem p. 1444.

Gaziel escrigué aquestes paraules entre 1946 i 1947, aquell període que abans hem vist com a segment temporal compartit amb *Meditacions en el desert*. Pot resultar interessant de recordar aquest fet, perquè aquest període afavoreix l'opinió del lector de pensar que en aquest moment hom comença a detectar una certa deriva del pensament de Gaziel en la qüestió de la convivència hispànica.

Gaziel procura ser caut en exposar aquestes idees i no vol que les seves paraules s'interpretin com una comparació valorativa ni una avaluació ètica, política, sociològica, dels dos esperits nacionals castellà i català. Després de manifestar la sensació *d'estranyesa natural* davant del fet de la immediatesa geogràfica (i de la coexistència que afavoreix tal immediatesa) que aquests dos esperits tan antagònics han de manejar i gestionar, deixa clar que:

(Tornem a dir que aquí només fem pures constatacions, no judicis, i que, de Castella i Catalunya, no en parlem pas com valorant quina és millor o pitjor, sinó únicament per precisar com són fetes i quina cara fan, el mateix que parlariem d'un home blanc i un de negre, observant exclusivament el fet, i res més.)⁶⁷⁵

Manuel Llanas opina que aquest assaig (*Pobles remolcadors i pobles remolcats*), el segon dels integrats a *Quina mena de gent som*, és, probablement, el menys arrodonit de tots els quatre assaigs aplegats sota aquest darrer títol⁶⁷⁶. I ben segur que té tota la raó, sobretot tenint en compte que la comparació del capteniment d'un poble amb una personalitat individual, per més arquetípica que resulti tal personalitat, és difícil que pugui abastar tots els aspectes d'un i de l'altra i, per tant, un assaig desplegat en aquests termes és fàcil que comporti una dosi d'imprecisió i subjectivisme que a l'autor de l'assaig li resultin impossibles d'evitar del tot.

Ara bé, malgrat aquesta opinió de Manuel Llanas, així com malgrat l'expressa a voluntat de Gaziel de realitzar únicament un diagnòstic objectiu i imparcial de la personalitat col·lectiva dels pobles castellà i català, el lector no pot deixar de sospitar que aquestes opinions de Gaziel, arrodonides o no i imparcials o no, han d'acabar influint, d'una manera o altra, en la visió i diagnòstic finals de Gaziel sobre la possibilitat de la convivència dels pobles hispànics. Una visió final que havia tingut el punt de sortida en l'ideal hispànic i panibèric de Joan Maragall i que acaba en la constatació i manifestació de la impossibilitat de la realització de tal ideal, segons quedà escrit en la carta a Jordi Rubió, en què Gaziel manifesta el separatisme integral de Catalunya com l'única i darrera opció de salvació de Catalunya com a poble o nació. Una opció que Gaziel acaba admeten, en una confessió dramàtica, que aquesta darrera i necessària opció és, a la fi, materialment inassolible.

Hem vist, ara, en aquestes darreres pàgines les raons per les quals Gaziel, tot i manifestar la seva convicció final de la necessitat de l'opció separatista, considera que aquesta opció és, al mateix temps, irrealitzable. Gaziel ha manejat, segons hem vist, diferents raons, és a dir, diferents arguments que serveixen de justificació de la seva convicció final. Gaziel ha aportat raons que van des del camp de la política internacional (que semblen a Gaziel contràries a l'opció autonomista/independentista de Catalunya) fins a raons psicològiques, psicològiques i militars, que juguen en contra o impossibiliten aquesta opció. En l'assaig següent, Gaziel analitzarà les raons internes de Catalunya que històricament han impedit que la nació catalana hagi assolit la condició

⁶⁷⁵ Ibidem p. 1441.

⁶⁷⁶ Cf. ML p. 343.

d'Estat independent (es tracta d'allò que Gaziel anomena *falles* pròpies: errors o pèrdues que no es poden ja rescabalar). És per això que, com a recurs de salvació estrictament personal i íntim i com a alternativa a la desolació que l'amara, només se sent capaç de definir-se, ell mateix, com a, definitivament, *separat*.

A *El desconhort* Gaziel centra més la mirada en la personalitat política catalana, en la seva consciència nacional i en la manera com ha estat gestionada al llarg de la Història. Aquest examen permet a Gaziel usar la paràbola de *pegues* i *falles*, per explicar que en la trajectòria històrica catalana hi ha hagut un nombre determinat de falles (aquells errors o males gestions comeses i fetes des del propi interior de país) que han decantat el país cap a la seva situació actual: dependència política aliena. Segons Gaziel, Catalunya ha fallat sempre en els moments decisius de la Història —I Gaziel mateix il·lustra amb bona profusió de dades aquests suposats moments de *falles*— i això ha fet d'ella una nació centrada en determinades actituds com el pragmatisme econòmic, la visió econòmica de la vida, la renúncia a qualsevol heroïcitats que suposi un risc per a aquest tipus de pragmatisme i, en conseqüència l'ha llançada a mans d'altres pobles que es guien per altres divises, com la del dret de conquesta, que els empeny cap a l'absorció, ocupació i domini de territoris diferents dels seus.

L'opció, la de Gaziel, la de *separat*, revela tot el dramatisme que amara aquella persona, aquell ideòleg que burxà fins al límit en les possibilitats d'una entesa entre dues maneres diverses d'entendre el món, però que a la fi acaba constatant la impossibilitat material de la realització de tal ideal:

I és que mai una concepció radicalment heroica del món no podrà arribar a entendre's amb una concepció radicalment econòmica. I mai tampoc aquesta darrera, per més que faci, no s'avindrà amb aquella.⁶⁷⁷

I, a més, com que heroïcitats i haver de pegar no semblen gaire llunyanes l'una de l'altra, com tampoc no ho semblen la concepció economicista i el fet de comptar:

Els qui peguen són més forts que els qui compten. El món és fet així.⁶⁷⁸

En el fons, el tarannà històric català acaba revelant una consciència nacional precària, o relegada a segon terme davant d'altres fites, considerades prioritàries. Perquè aquesta prioritització d'objectius, segons Gaziel, i en el cas concret de Catalunya, comporta i no acaba de ser altra cosa que *fer el joc a l'enemic* i, en darrer terme:

Renunciar al propi esperit, per tal de salvar la matèria.⁶⁷⁹

És, aquesta, una acusació i un retret de gravetat extrema, que podria merèixer ben bé el menyspreu contra una entitat col·lectiva o individual que actués de tal guisa, per part de qualsevol analista polític, sociòleg o moralista o de qualsevol historiador que condemni la *síndrome de sr. Esteve*. De fet Gaziel no arriba a la pràctica de tal menyspreu, però el reconeix.

I en aquest reconeixement, Gaziel, torna caure en la sospita, per part del lector, de si realment creia en aquella acusació, perquè a continuació tornava a predicar i recomanar (tal com hem vist pàgines enrere) l'esforç per una pràctica catalana guiada

⁶⁷⁷ OCC 1475.

⁶⁷⁸ OCC p. 1471.

⁶⁷⁹ OCC p. 1472.

per l'astúcia política i la intel·ligència. Una astúcia i una intel·ligència al servei de què? Probablement Gaziel contestaria: per tal d'aconseguir la major rendibilitat possible en una situació que ell mateix reconeix i denuncia com a nefasta per al poble de Catalunya. Un poble per al qual no dubta a l'hora de diagnosticar la circumstància que li sembla detectar:

Es miri com es miri, el cas de Catalunya, en termes de nacionalisme, és un cas perdut.⁶⁸⁰

I és que per a Gaziel el dret d'una nació a esdevenir estat, malgrat les divises de Prat de la Riba no és cap dret natural. Són la capacitat i la voluntat humanes les soles coses que poden fer de l'especulació que lliga nació i Estat polític una realitat, consistent i reconeguda (opinió que l'acaba acostant del tot a Rovira i Virgili). Gaziel rebla:

Aquí el dret natural és una pura entelèquia. El que compta, exclusivament, és la capacitat humana, perquè no ens trobem pas en un pla d'especulació acadèmica, sinó de política crua, i en política només pesen les forces reals.

I la història secular de Catalunya, tant la d'ahir com la d'avui, va demostrant que el nostre poble sempre ho fou, i ara més que mai, en un grau insuficient per a organitzar-se en Estat propi i sense aliatge, i perdurar en aquesta forma superior i independent. En una paraula: Catalunya, nacionalment parlant, ha estat i és un organisme imperfecte i rudimentari i feble.⁶⁸¹

Actuar amb la major astúcia i intel·ligència possible (com hem vist que Gaziel proposava, línies enrere) per obtenir-ne la més alta rendibilitat, acceptant, però, com a imponderable, la impossibilitat d'un estat nacional català, ¿no ve a ser, també *renunciar al propi esperit, per tal de salvar la matèria*, acusació que ell mateix acaba de llançar contra una tan suposada i pregona manifestació de l'esperit català?

La convicció que el lector pot obtenir d'aquest altre atzucac és que Gaziel, davant de tants camins i carrerons sense sortida i propostes farcides de contraposicions i, davant d'una consciència nacional ferma a la qual, malgrat tot, davant de la seva incontenible catalanitat, ell no està disposat a renunciar, s'aboca a la darrera, sola i única opció que troba disponible, i que és la que enuncia en la referida carta a Rubió i Balaguer.

Gaziel no amaga el fet que l'hipotètic cas d'una separació de Catalunya, ajudat per algun veí poderós i temible que facilités la independència respecte d'Espanya, li causa gran temença.⁶⁸²

Espanya no oblidaria ni perdonaria mai una secessió semblant, una mutilació del que ella considera la seva pròpia carn. Mentre l'estranger poderós que ens hauria ajudat a deslliurar-nos es mostrés ferm al costat nostre, encara la cosa podria anar tirant. Però així que, per una causa o altra,

⁶⁸⁰ Ibidem p. 1480.

⁶⁸¹ OCC p.1469.

⁶⁸² Ja hem vist, però, que aquest país estranger és de localització impossible, davant de la realitat de les diversitats nacionals a què han de fer front països potents i propers com França, Alemanya o el Regne Unit. Per això, malgrat que Gaziel consideri aquesta possibilitat, la presenta com a pura especulació, il·lusió ingènua, per poder concloure amb les afirmacions que venen a continuació.

el nostre protector es distraigués o hagués d'afluixar, tot Espanya ens cauria al damunt, com en una croada de reconquesta o una guerra santa.⁶⁸³

Gaziel està segur de fer una observació realista i, en conseqüència, pessimista, abassegadora, davant d'objectius que per la diversitat de raons que hem anat veient li havien semblat sempre fora d'abast. Per això acabà, ja ho hem dit i ho repetim, optant per tancar-se en el bastió personal de voler-se sentir, *separat* (s'entén: separat d'allò que li sembla resultar tan incompatible amb l'esperit català, amb la catalanitat, amb l'ànima del poble amb el qual, malgrat tantes *pegues* i *falles*, ell sempre ha sentit com a propi i pròpies). Però malgrat aquesta complexa actitud realista i pessimista, Gaziel volgué alçar i abrandar un altre tret del seu caràcter que no és altra cosa que l'optimisme irreductible que s'encaparrà sempre a mantenir, una actitud aquesta, que malgrat el determinisme històric que li sembla constatar en el destí de Catalunya, no li impedeix manifestar una esperança que mira el futur. Una esperança que sona, potser a retòrica política o a recurs literari, però que, tot i així, referma la seva irrenunciable catalanitat: vindran temps millors. Per quina modalitat, però, de situació millor sospirava Gaziel? La situació de Catalunya el 1939, el 1944 o el 1964 (data de la seva mort), segur que no:

Els pobres intel·lectuals catalans, sempre menyspreats, sempre bescantats, som els tristos custodis d'aquesta llum sagrada. Servem-la amb humilitat, sense esperar del nostre esforç fidelíssim cap premi ni cap agraïment. Servem-la contra tot el món i contra la nostra gent mateixa. [...] El cor ens diu que els nostres fills o els nostres néts veuran temps millors.⁶⁸⁴

3.2.2.6. Objectivisme i realisme de Gaziel.

Davant de totes aquestes citacions a propòsit de la situació de Catalunya dins del context espanyol, convé aturar-se un moment per analitzar la conveniència o idoneïtat de l'atribut de realisme (realisme polític) o de l'objectivisme aplicats de vegades al pensament polític de Gaziel.⁶⁸⁵ Sovint, i en línies generals, la il·lusió i el voluntarisme en política es desactiven, abocats al pur utopisme, però el realisme i l'objectivisme també poden quedar enfangats en l'immobilisme. Quines d'aquestes dues estratègies practicà Gaziel, en el context del tema Catalunya/Espanya? Probablement es va passejar per ambdós territoris en funció del seu estat d'ànim, en funció de l'engrescat que es pogués sentir en alguns moments de l'autonomia catalana de 1932 o per la decepció del tarannà polític tant de Catalunya com d'Espanya abans i durant la Segona República.

Cal tenir en compte, però, la rampellada apocalíptica o de tremendisme que Gaziel es complau a desplegar a l'hora d'especular sobre la reacció d'Espanya en el cas de l'assoliment de la independència de Catalunya, segons hem pogut llegir en la penúltima citació. Però malgrat això, l'alternativa tampoc no sembla pas engrescar Gaziel.

⁶⁸³ OCC p. 1479.

⁶⁸⁴ OCC p. 1483.

⁶⁸⁵ “Exploren els terrenys de l'objectivisme, sobre els quals es fonamentarà la gran premsa comercial anglosaxona”, diu Enric Juliana a *Tot s'ha perdut* (RBA La Magrana, 2013. Barcelona p. 12). Aquesta exploració de Gaziel havia de servir per a instal·lar-se de manera definitiva o habitual en l'objectivisme a què Juliana fa referència? O es tractaria, simplement, d'una exploració ocasional?

Realisme, tant en un sentit literari com filosòfic, vindria a referir-se a una lectura o exposició d'una situació que es correspondria, amb versemblança i exactitud, amb els fets. *Realisme* tindria també relació directa amb *objectivisme*, de tal manera que qualsevol lector o espectador pogués concloure la plausibilitat d'aquella versemblança i d'aquella exactitud expressades per un escriptor, per un polític, per un actor. La coherència, en canvi, tot i ser una actitud i una manera de pensar exigibles, fins a cert punt, a tot comunicador, a tot escriptor, que pretengui ser objectivista, no és quelcom lligat de manera tan íntima amb l'objectivisme, perquè, aquest, si es limita als fets i a la seva interpretació o valoració, es troba sovint que la coherència no és cap condició de la producció de fets. Aquests, molt sovint, no encaixen amb cap lògica material, ni molt menys formal, que fes possible obtenir-ne conclusions i anticipacions. Intentar d'obtenir-les havia estat, precisament, un dels objectius d'alguna de les denúncies efectuades per Karl Popper contra l'historicisme. Malgrat tot, en el cas de Gaziél, hi ha sovint la convicció que en la Història s'hi expressen realitats amb un procés de consolidació tan intens, que és possible treure'n conclusions i prediccions no només plausibles, sinó també pròpies d'un realisme ben fonamentat que el futur més o menys immediat ha d'arribar a confirmar.

Ara, pensar que un polític o un escriptor puguin ser realistes o objectivistes en el sentit més pregon del terme, és a dir, allunyat del tot del subjectivisme i que l'objectivitat de les seves observacions, afirmacions i anàlisis deixin completament de banda tota mena de preferències personals, influències culturals, educació rebudes, influències de sectors socials, interessos i altres imponderables, no deixa de ser, en darrer terme, una declarada ingenuïtat, propera al dogmatisme.

Gaziél, doncs, és tractat de vegades com un escriptor/pensador objectivista, revestit d'una pàtina espessa de realisme, que el fa recomanable i valorat com un eficaç orientador i avaluador d'una determinada situació social, especialment política⁶⁸⁶.

Ara, ¿les anàlisi i argumentacions polítiques de Gaziél rebrien el vist i plau de tot aquell que estimi el realisme i l'objectivisme com a requisits imprescindibles en l'anàlisi social i política? Sembla plausible reconèixer i admetre l'esforç racional i reflexiu dels comentaris polítics de Gaziél, però tals comentaris estaven lliures d'imponderables com aquells a què hem fet referència unes línies més amunt?

Per exemple, seria propi d'un pensador polític objectivista defensar la idea que la democràcia a Espanya era (o és?) un mal negoci, per causa de la poca formació política del poble espanyol? Seria propi del realisme afirmar que el reconeixement de la diversitat és incompatible per a la mentalitat espanyola? Seria realista fer propostes (en la política espanyola) per a un sistema de representació proporcional i desestimar, en canvi, un sistema majoritari? És ser objectivista i moderat (un altre tret que sol ser atribuït a l'argumentari polític de Gaziél⁶⁸⁷) de fer una crida a apagar la discòrdia dels

⁶⁸⁶ Tot i amb això Enric Juliana, en el pròleg de l'obra citada afirma, a la p.12, quelcom que es distancia una mica d'aquesta eficàcia orientadora a què ens hem referit, i diu:

Gaziél és la veu d'Agustí Calvet i, acabada la Gran Guerra, ambdós comencen a escriure a *La Vanguardia* com si fossin la consciència vigilant de Catalunya. No adoctrinen ni busquen l'exaltació del lector. No es deixen endur gaire per la sentimentalitat

L'argument d'Enric Juliana caldria un detall més precís, perquè "ser consciència" i a l'hora evitar l'"adoctrinament" no deu ser pas cosa senzilla. A més "no deixar-se endur «gaire» per la sentimentalitat" s'ha d'entendre com si la sentimentalitat (és a dir, el subjectivisme), malgrat tot, s'endu Gaziél més d'un cop?

⁶⁸⁷ Josep Massot, en un article a *La Vanguardia* del dia 1/10/2013, "Gaziél, historia de un fracaso" afirma:

polítics catalans per tal de fer front conjunt a l'esperit polític castellà? Seria realista i moderat demanar un president de la Generalitat desvinculat dels partits polítics? És ser objectivista entendre que la independència de Catalunya és materialment impossible? És ser realista ser partidari d'estirar cap a casa allò que bonament hom pugui obtenir, sense estirar més el braç que la màniga i amb astúcia i intel·ligència obtenir la major rendibilitat? I que per a Espanya castellana resulta insostenible la República, però per a Catalunya és insostenible l'absolutisme? O que Catalunya no és prou per organitzar-se estatalment? O que fixar la constatació final de la impossibilitat de l'entesa hispànica, o que Espanya no perdonaria una Catalunya separada, o que els qui peguen són més forts que els qui compten, i que el món és fet així, o que el tarannà històric català ve a resultar, a la fi, renunciar al propi esperit, per tal de salvar la matèria, o que a la vista d'afirmacions com aquestes (que hem pogut llegir al llarg de l'apartat anterior), hi ha prou material per engrescar-se i pensar i afirmar que *els nostres fills o els nostres nés veuran temps millors?*, o maldar per establir una organització federal en el sòl espanyol?

Totes aquestes preguntes obeeixen a idees mantingudes i divulgades per Gaziel (hom podria aportar-ne moltes més per tal d'engruixir una discussió crítica sobre el suposat objectivisme polític i periodístic de Gaziel, així com sobre el seu suposat moderantisme). Ara, en funció de quins criteris hom podria afirmar que són argumentacions plenes de realisme polític (i de moderació)? Gairebé segur que cadascuna d'elles rebria, de manera simultània, adhesions i rebuigs en funció del lector o oient que les acollís. I d'aquestes mostres d'acceptació o de denegació qui en podria assegurar que responen a un desig de realisme polític i no a algun d'aquells imponderables referits anteriorment? Sintonitzar amb els arguments de Gaziel seria ben simple i fàcil per a alguns, i discrepar-ne ho seria igualment per a altres. Cosa que obliga a demanar-se si el suposat realisme polític de Gaziel, o de qualsevol altre autor, pot prescindir de la recepció pública que obtingui. N'és independent o, tot el contrari, en depèn? Cal, a més, tenir en compte que la prosa periodística o assagística de Gaziel, segons mostres que en vist en l'apartat anterior, acabà experimentant un canvi de posició força radical d'acord amb l'anàlisi gazielià de la situació política espanyola i de la relació que ell interpretava de la mentalitat política (no només política, però) entre el poble castellà i el català. És possible ser igualment realista/objectivista defensant, primer, una idea o posició i, després, passant a una altra d'allunyada, si no contrària, tal i com ens sembla ser propi del rumb ideològic seguit pel nostre escriptor (malgrat que això expressi de manera ben legítima l'evolució ideològica sincera de l'autor)?

En definitiva, aquesta és una succinta digressió per donar a entendre les dificultats per trobar una constatació justificada d'un suposat objectivisme i realisme polític/periodístic de Gaziel, cosa que no vol pas indicar una visió contrària de Gaziel: pensar o veure en Gaziel un escriptor utòpic, ple d'il·lusions i de poc contacte amb el terra polític que trepitja. Es tracta només de veure que a Gaziel, com deu passar a tants d'altres escriptors, així com també als propis comentaristes de les obres i pensament de Gaziel, no li devia resultar senzill de mantenir-se en una tessitura política i, en conjunt, periodística, que mereixi ser qualificada absolutament de realista i, a més encara, atribuir-ho al conjunt de la seva obra.

Jordi Amat dice que el periodista era la voz del catalanismo moderado que queria dirigir la regeneración de un Estado carcomido, mientras que ahora el soberanismo quiere romper todos los lazos.

Caldrà fer referència a la suposada moderació dels comentaris polítics de Gaziel, en relació al tema Espanya/Catalunya, cosa que es veurà en les conclusions d'aquest treball

3.2.2.7. Federalisme i iberisme

En aquesta línia de pensament de Gaziell (a propòsit de mantenir una ferma observança de la catalanitat, a l'espera de temps millors per a Catalunya) a partir de 1939, el lector troba nombrosos comentaris a *Meditacions en el desert*, un text que avança saltant obstacles bastits amb graus diferents d'intensitat, de desolació i desesperança que, però, acaben conduint de manera inexorable cap al seu darrer bastió ideològic i personal, que hem anat veient en les darreres pàgines.

Aquí Gaziell ja es veu en cor de constatar de manera més decidida allò que li sembla evident: que el tarannà català no pot desplegar-se a l'interior d'una Espanya castellanitzada, perquè el tarannà d'aquesta és vist com a cosa incompatible amb el català. El 1951, en aquest llibre citat, escriu:

Segons el sentit que Castella ha donat a Espanya i ha imposat a tots els pobles peninsulars, amb la sola excepció de Portugal, els catalans no som espanyols.

No ho podem ser, ni volent. El caràcter, la manera de pensar i de viure, els gustos, els costums, la llengua, l'escala de valors col·lectius: la nostra *weltanschauung*, com diuen els alemanys, ens separa totalment, irreductiblement de Castella.

Catalunya podria sentir-se plenament espanyola dins una Espanya que s'assemblés a Suïssa: treballadora, menestral, burgesa, ordenada, pacífica, casolana i de composició política federativa. [...] I, com que Catalunya no ha tingut, ni és probable que tingui mai, força suficient per a capgirar aquest estat de coses, aquesta realitat granítica, d'aquí ve la tragèdia.⁶⁸⁸

Hom pot adonar-se com fins a avançada edat, Gaziell encara servà com a referència l'ideal tants anys cobejat (ja desestimat i bescantat del tot, però, d'acord amb el context polític espanyol en què Gaziell redactà *Meditacions en el desert*) d'una nova estructura política del territori espanyol: una organització federal d'Espanya. Idea aquesta que encara al segle XXI en alguns sectors intel·lectuals i polítics d'Espanya té un pedestal, ni que sigui molt discret i empolsimat, per exhibir-lo com relíquia ideològica, que en la pràctica política espanyola, sigui del signe que sigui, ara per ara, no orienta la pràctica de cap mena d'estratègia a curt o a llarg termini.

El federalisme gaziellà arranca, sobretot, ja ho hem vist, de la proposta maragalliana (simultània de la qual, ben segur, hi ha la proposta de Prat de la Riba⁶⁸⁹ amb la qual sintonitza tan bé la tesi de Maragall, i, per tant, igualment, la de Gaziell) que es projecta sobre el conjunt de la Península Ibèrica, amb els quatre pobles o nacions, dels quals tant el poeta, com Gaziell (com també Prat de la Riba i Cambó) en reconeixen l'existència: el galaicoportuguès, el castellà, el basc i el català. És l'ideal panibèric, paniberisme o iberisme (també hispanisme), amb el qual aquests catalans van somiar durant tant de temps. Malgrat la relació freqüent de Gaziell amb Francesc Cambó, el guixolenc no deixa veure en quina mesura el polític de la *Lliga* pot haver influït en el

⁶⁸⁸ MD p. 233.

⁶⁸⁹ Cf. Prat de la Riba, Enric. *La Nacionalitat Catalana*. RBA- La Magrana, 2013, Barcelona. capítol X. També, per a major il·lustració de l'iberisme de Prat de la Riba, així com també de l'iberisme d'altres autors catalans, Cf. Martínez-Gil, Víctor. *El naixement de l'iberisme catalanista* Curial, 1997. Barcelona. p. 71 i següents.

seu iberisme. Més aviat Gaziell es dedica a destacar la distància que manté amb Cambó, tot i que resulta força palesa la sintonia d'un amb l'altre en temes com la necessitat d'organitzar territorialment Espanya com un estat que agrupi totes les nacionalitats que conviuen en sòl peninsular⁶⁹⁰. També hi ha una coincidència en el dibuix d'una Espanya perduda, erràtica, políticament i desorientada després la desaparició dels Reis Catòlics i l'abandonament de l'interés per progressar en la unió del pobles hispànics, unió que amb Àustries i, sobretot, Borbons s'hauria desplaçat cap a la idea d'unitat (implicant la idea d'assimilacionisme que Cambó denunciava i que també considerava com l'esperó fatal i indeclinable del separatisme català). Totes aquestes idees (iberisme i evolució política d'Espanya) Cambó les formula a mode d'estandard ideològic en els anys finals de la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), en el seu text *Per la concòrdia*. Les trobades entre Cambó i Gaziell tingueren lloc en aquests mateixos anys i el tractament d'aquest tema havia de sorgir indefectiblement en les seves converses i tertúlies. Però Gaziell no en diu res. Malgrat tot, la sintonia no pot ser amagada:

L'ideal, l'únic ideal que pot servir per a forjar una gran Espanya, és l'ideal ibèric, i l'ideal ibèric no pot ni tan sols esmentar-se mentre Espanya, en relació amb Catalunya, mantingui una política de coacció assimilista. Solament amb la garantia d'un organització federativa podria Portugal sentir-se temptat a ingressar en una gran comunitat de pobles peninsulars.⁶⁹¹

No es pot silenciar, doncs, el fet que l'iberisme de Prat de la Riba (exposat a *La nacionalitat catalana*) o el de Francesc Cambó (*Per a la concòrdia*) no poden ser absents de l'iberisme gaziellà, sobretot si tenim en compte que en el cas dels dos polítics, especialment el de Prat de la Riba, l'iberisme servia també d'antídot contra les aspiracions separatistes del catalanisme més radical. Un propòsit de desactivació que Gaziell subscrigué en l'etapa de publicista fins a la guerra civil de 1936.

El pes de Joan Maragall, doncs, en l'iberisme catalanista fou fonamental, malgrat que en el poeta no hi ha gaire esforç de precisió de l'estructura política que hauria de prendre un Estat federal que abastés tota Espanya o tota la Península Ibèrica. Però, en qualsevol cas en les personalitats catalanes que teoritzaven sobre l'ideal iberista, aquest ideal era vist com una solució alternativa a la relació problemàtica entre Catalunya i Espanya en la mesura que la *Nova Espanya* no implicaria el predomini de la nació castellana sobre les altres, sinó una articulació entre membres qualitativament equivalents, les capacitats legislatives i executives dels quals estava encara per determinar i concretar. La influència de Maragall, doncs, fou determinant en l'iberisme federalista que assumí Gaziell i, segurament en l'iberisme d'altres intel·lectuals catalans. És per això que Víctor Martínez-Gil destaca el paper de Maragall:

Maragall serà el gran formulador de l'iberisme catalanista des d'un punt de vista mític. Hi aplicarà la mateixa operació que ha dut a terme ja el nacionalisme català: discursos, himnes i imatges poètiques (el mar, la unitat geogràfica) estructuraran un nou sentiment nacional capaç d'englobar, sense llevar-li autonomia, el sentiment catalanista.⁶⁹²

⁶⁹⁰ Cf. OCC. p.1399 i MD p.89 i ss., a tall d'il·lustració de tal distància.

⁶⁹¹ Cambó, Francesc. *Per la concòrdia*. Columna/Proa, 1999. Barcelona. P.82.

⁶⁹² Martínez-Gil, Víctor. *El naixement de l'iberisme catalanista*. Curial, 1997. Barcelona. p.251.

Ara bé Martínez-Gil, en la seva obra, destaca la recuperació de l'iberisme per part d'autors un cop acabada la guerra civil espanyola de 1936. Entre aquest autors, fa referència a Gaziell i a l'iberisme que l'escriptor guixolenc destil·la en el conjunt dels llibres que constitueixen la *Trilogia Ibèrica*, tot i que a Martínez-Gil li sembla detectar una limitació en la visió iberista de Gaziell:

La visió de Gaziell [es refereix a la concepció iberista de Calvet] és, des del punt de vista catalanista, molt desdibuixada, ja que la visió binacional de la Península se li imposa, però té una gran capacitat per a crear estimació envers la terra portuguesa.⁶⁹³

L'estimació envers la terra portuguesa també arriba a Gaziell a través de Maragall, i probablement a través de l'engrescament envers la terra i la literatura portuguesa d'Ignasi Ribera i Rovira (1880-1942), català apassionat per aquella terra atlàntica i traductor al català de molts escriptors portuguesos i també (encara que de forma més distant) pel llatínisme de Joaquim Casas i Carbó (1858-1943). Però ¿a quina visió binacional de Gaziell de la Península es refereix Martínez-Gil? Perquè el fet és que l'escriptor guixolenc escampà per la seva obra periodística i l'obra catalana la necessitat del reconeixement de la realitat plurinacional de la Península Ibèrica, una realitat que no circumscrigué només a dues nacions. Així ho podem constatar en textos escrits en la premsa castellana (de Catalunya o de Castella), com també en l'obra catalana:

Al diari madrileny *El Sol*, el 1927, parlava de sistemes regionals de la Península Ibèrica, responsables de l'existència de les ànimes peninsulars, necessitats d'articulació harmònica:

El regionalismo no es eso: es el conjunto, no de átomos, sino de verdaderos sistemas anímicos, muy pocos en número. Los sistemas regionales de toda la Península son cuatro: el lusogalaico, el vasconavarro, el catalanlevantino y el castellano.⁶⁹⁴

Centrat en el cas concret d'Espanya, el 1932, amb motiu de l'autonomia catalana de la Segona República, Gaziell celebrava el procés seguit i escrivia anunciant el reconeixement nacional del pobles hispànics i la forma política que palesava tal reconeixement:

Primero la República, después la Autonomía, son los dos grandes hechos [...] y que España dejaba de ser exclusivamente Castilla, para volver a intentar asumir la representación entera de todas las Españas. [...] Una república federal es tal vez con el tiempo, el resultado lógico de semejante proceso. Y cuando la federación de los componentes de la España actual fuese un hecho sólido y diese un resultado admirable [...] ⁶⁹⁵

Gaziell, tant en l'etapa d'articulista com en l'etapa catalana lamentava la pèrdua del projecte d'articulació hispànica que, suposadament, quedà desestimat amb la desaparició dels Reis Catòlics. Un fet que a mode de recurs literari, Gaziell atribueix al destí:

⁶⁹³ Ibidem Martínez-Gil. p. 272.

⁶⁹⁴ ES "Los sistemas regionales" 09/08/1927.

⁶⁹⁵ LV "La tradición reanudada" 23/09/1932.

Aquesta torçada del Destí, fenomenal i imprevista, trobà a la Península Ibèrica tres pobles que hi constituïen els seus components essencials: el castellà, el portuguès i el català.⁶⁹⁶

Gaziel, com ho féu també, algun cop, Maragall, no s'entreté, de vegades, a considerar l'existència del poble basconavarres, però altres vegades el situa al costat dels altres tres.

Y en una carta, de 1961, a Pedro Laín Entralgo, lamenta la manca de reconeixement castellà de l'existència del pobles *perifèrics* hispànics com a realitat innegable d'Espanya, alhora que lamenta la tendència secular centrífuga d'aquests pobles:

Los pueblos periféricos peninsulares —lusos, gallegos, vascos, catalanes, etc.— nunca fueron capaces de sustituirse a Castilla en la tarea de integración común. [...] De haber tenido esa capacidad, haría ya muchísimo tiempo que la hubieran demostrado. Las magníficas facultades de esos pueblos marginales fueron siempre centrífugas.⁶⁹⁷

També, el 1947, en una entrada a *Meditacions en el desert*, i en el context de la relació Catalunya-Castella i de la voluntat regeneracionista republicana de la burgesia catalana, parla Gaziel del fet de la diversitat hispànica, que no es redueix a una simple dualitat nacional:

Regenerar i transformar Espanya, arrabassant a Castella, per donar-la a Catalunya, la secular hegemonia peninsular o quasi-peninsular (perquè Espanya no és la península sencera, si Portugal queda al marge); o tan sols voler que Castella, l'ànima més dogmàtica i exclusivista d'Europa, reconegui de bon grat la diversitat hispànica i accepti el dret de Catalunya a conrear lliurement la seva llengua i administrar-se ella mateixa a dins de casa seva.⁶⁹⁸

Però ara, a la fi, tot això li sembla a Gaziel com una bella o vella il·lusió que el decurs de la història espanyola s'ha encarregat d'esvair o desactivar ja del tot (?), perquè la primera condició necessària malgrat que no suficient d'aquell projecte hauria de passar per un congost que li sembla, a l'hora de la veritat, inaccessible o impracticable:

Mai els pobles no catalans d'Espanya no voldran ni podran reconèixer la nacionalitat, la personalitat catalana, tot i ser clara com l'aigua. I ella, per si sola, és, de passada, tan feble, tan minsa!⁶⁹⁹

I amb aquest lament, tal com ho hem explicat i comentat a través del contacte epistolar de Gaziel amb Jordi Rubió i Balaguer, tant el projecte iberista com l'ideal federalista espanyol semblen a l'escriptor guixolenc causes perdudes, qui sap si de manera definitiva:

⁶⁹⁶ OCC p. 1440.

⁶⁹⁷ OCC. p. 1744-5.

⁶⁹⁸ MD p. 96.

⁶⁹⁹ Ibidem p. 235.

Hi ha dret —i fins a un cert punt és un deure— de tenir tot això per un somni. Però tenir-lo, a més, per un somni absurd i absolutament impossible, potser fóra excessiu.⁷⁰⁰

3.3 Gaziell durant la guerra de 1936 i el procés polític

L'episodi de l'adhesió d'Agustí Calvet a la declaració de suport als militars revoltats (declaració redactada per Francesc Cambó el mes d'octubre de 1936 i signada per 128 catalans exiliats en diversos països d'Europa), és un fet incontestable. Ara bé, que sigui un fet incontestable no vol dir que resti blindat a interpretacions de motius i propòsits tant del propi redactor com dels signants de la declaració. Ja Borja de Riquer, expressa la sorprenent manca de publicitat que hom atorgà al text de la declaració.⁷⁰¹ A més cal tenir present l'ús restringit que en feren les autoritats militars franquistes (usant el text només com a descàrrec en els expedients de *Responsabilitats Polítiques* oberts a molts del signants de la declaració) així com el silenci opac amb què el signants embolcallaren llur signatura del document, que fa que aquest episodi no es resigni a ser interpretat amb ingenu maniqueisme (qualificant, sense crítica, d'equivocats, injustificables, anticatalans, feixistes, i altres epítets els signants de la declaració), i que, en canvi, sigui possible explorar-ne el significat (així com les motivacions sabudes o suposades que poguessin haver manejat per donar-hi suport i la previsió de possibles conseqüències) per poder-ne capir l'abast i el significat polític i ideològic que li atorgaven els seus signants. Si més no, per allò que ara interessa, quant al cas concret d'Agustí Calvet.

Sens dubte, la majoria dels catalans que signaren l'escrit ho feren de bon grat, ja que estaven totalment d'acord amb les argumentacions i amb la intencionalitat política. Però també sembla que alguns del signants s'havien mostrat reticents i foren pressionats a fer-ho⁷⁰²

No sabem si Gaziell⁷⁰³ fou un cas d'aquests signants esmentats que ho feren a contracor, però, en tots cas, és segur que el fet degué afectar-lo profundament, tant per la incoherència explícita amb la seva constant i abrandada defensa de la República (que el militars revoltats volien ensorrar amb la rebel·lió) durant la seva darrera etapa d'articulista i director de *La Vanguardia*, com per la seva també clara i ventilada oposició a les modalitats polítiques dictatorials que agafaven embranzida a Itàlia i a Alemanya⁷⁰⁴. La seva situació personal i familiar no seria o no pot ser, per a molta gent,

⁷⁰⁰ OCC. *La pàtria segons Maragall* p.1623.

⁷⁰¹ Cf. Borja de Riquer, *L'últim Cambó (1936-1947)*, Eumo Editorial, 1966.Vic.

⁷⁰² *Ibidem* Borja de Riquer p. 63.

⁷⁰³ Gaziell signà la declaració el 30 d'octubre de 1936 a Florència.

⁷⁰⁴ Cal expressar de manera clara, tal com s'ha de mostrar més endavant, que Gaziell, en signar la declaració, no s'estava adherint a cap promoció ni enaltiment d'un futur règim polític de negació de llibertats o de repressió anticatalana. Literalment Gaziell, en signar la declaració, saludava a aquells que maldaven, lluitaven, per acabar amb la "barbàrie comunista i anarquista". És clar que aquells abanderats contra la suposada "barbàrie" portaven unes intencions polítiques manlevades d'una dictadura militar espanyola acabada feia tot just set anys i que Gaziell coneixia de ben a prop: un feixisme abrandat. Per tant, Gaziell no saludava ni donava la benvinguda a cap règim de repressió política i cultural, però aquestes foren les conseqüències o resultat final del règim sortit de la rebel·lió militar triomfant. Gaziell, tan lúcida i agut en els seus pronòstic i averanys polítics, no sabé o volgué adonar-se'n. També, hom pot objectar que Gaziell havia de saber a bastament que donar el suport que atorgava no era altra cosa que signar la defunció de la

cap mena de justificació, però és segur, també, que tenia i tingué influència determinant en la seva decisió d'adherir-se al text tal i com el seu amic i suport econòmic, Francesc Cambó, li requeria. Manuel Llanas ho explica així:

La primera contrapartida que Cambó devia exigir-li fou que estampés la firma al peu d'un document que, l'octubre de 1936, centenars de catalans exiliats enviaren, per mitjà de Ventosa i Calvell, al general Dávila, a Burgos, perquè el fes arribar al general Franco.⁷⁰⁵

I encara, de manera més detallada:

Descartada del tot l'aproximació al costat republicà —d'on havia hagut de sortir comes ajudeu-me—, els seus contactes amb representants o simpatitzants franquistes sonen a insincers i fets a contracor i els força la pura necessitat de subsistir. I aquí toquem el tema de les seves relacions amb Cambó. Per més admiració que hi sentís, Gaziell no podia compartir-ne el partidisme, però no té més remei que procurar compensar, amb tota la recança que es vulgui, la protecció que li dispensa. És aleshores que col·labora en la tasca propagandística camboniana i que firma al peu d'un escrit d'adhesió a la rebel·lió militar. Les circumstàncies l'oblidaven ineludiblement a prendre partit i, doncs, a abjurar públicament de les seves conviccions més íntimes.⁷⁰⁶

També per a Toni Sala resulta determinant, en tot aquest afer, tenir en compte la personal relació que, en tants sentits, hi havia entre Cambó i Gaziell, per la qual l'escriptor guixolenc se sentia empès (si no forçat) a accedir a la signatura de la carta que Cambó li demanà.

L'octubre del 36, amb centenars d'exiliats catalans, instigat per Cambó, Gaziell firma una carta de suport als insurgents. Aquesta firma encara de vegades se li retreu, ignorant la dependència que en aquells moments Gaziell tenia de Cambó.⁷⁰⁷

Però, a més, tal com ho expressa Borja de Riquer, el text de la declaració era prou precís com perquè d'ell ningú no en pogués deduir cap mena de blasme o denúncia de la institució de la Generalitat, ni de l'autonomia catalana. De fet, en la declaració hi

República i l'autonomia catalana. I això és ben cert, però tant Cambó i altres dirigents de la Lliga i, possiblement el mateix Gaziell, tenien un referència, per bé que ben galdosa, del cop d'estat de Primo de Rivera (1923) que podia ser interpretat per la dreta catalana com un atur, dolorós però contundent, del desordre violent de la Barcelona de la Restauració. Vuit anys després, la democràcia espanyola tornava a iniciar una oportunitat d'organització democràtica (la Segona República, que també va acabar incorrent en una situació semblant a la de l'etapa final de la Restauració amb els corresponents aldarulls, atemptats i conflictivitat social). En l'ànim de Gaziell i potser en el del mateix Cambó podia haver-hi la inconfessable idea de plantejar-se l'alçament feixista com un mal ineludible (a ser patit tant per Espanya com per Catalunya) per tal de fer possible, després, quan el projecte del futur nou estat entrés en una suposada i inexorable crisi (previsiblement a no tardar massa), un nou plantejament, una nova oportunitat d'organització d'un règim de llibertats. Si hi havia en el seu plantejament alguna cosa així, l'evolució posterior de la política espanyola i la internacional els degué acarar dramàticament amb llur fatal error de càlcul. Però, equivocats o no, aquest podria haver estat ben bé llur càlcul.

⁷⁰⁵ ML p. 267.

⁷⁰⁶ ML p. 285.

⁷⁰⁷ Sala, Toni. *Notes sobre literatura*. Edit Empúries, 2012. Barcelona. p. 157.

ha només, de manera explícita, una salutació a tots aquells que lluiten contra la “barbàrie anarquista y comunista”⁷⁰⁸ (de Catalunya, s’entén). Les invectives contingudes en el text apunten expressament contra els polítics o governants de la Generalitat, no contra la institució governamental. Això no pretén ser cap mena de descàrrec de la responsabilitat i compromís que Gaziel havia o hauria d’haver assumit, però sí que és un intent de circumscriure l’episodi dins dels seus límits reals, literals, de la manera més objectiva possible.

La no denúncia, en el text de la declaració, d’un règim polític de llibertats ni de l’autonomia catalana, ni de la Generalitat, no degué resultar prou rellevant o significativa per a la *Junta Nacional de Gobierno* de Burgos. Per això el text no rebé la publicitat que inicialment semblaria que hauria d’haver tingut. Ara, això no vol dir que alguns o molts dels seus signants no es lamentessin, ni que sigui passivament amb un silenci absolut, i per la resta de la seva vida, per l’opció executada a la fi.

Per il·lustrar més aquesta qüestió de la poca rellevància política atorgada per les autoritats franquistes a la declaració de Cambó, Borja de Riquer en fa la següent interpretació:

Tal vegada aquest matís tan pensat [no hi ha cap desqualificació de la Generalitat, per exemple] estava motivat pel desig de denunciar molt especialment la formació del govern d’«unitat» de Tarradellas, constituït el 26 de setembre, del qual formaven part representants de tots els grups revolucionaris, inclosa la CNT. Crec que aquest paràgraf significatiu no devia agradar gaire als militars rebels, desitjosos d’adhesions incondicionals no sols a la seva causa i a la seva lluita contra «el terror rojo», sinó també al seu projecte de «nuevo estado» i a la mateixa ideologia de l’aixecament. Sigui com sigui, el resultat fou que tant els militars com els redactors i els signants de la declaració, per raons ben diferents, s’estimaren més no fer pública la història d’aquest escrit.⁷⁰⁹

I és que, a la fi, tal com ho manifesta Borja de Riquer, els dirigents de la *Lliga*, exiliats en diversos països d’Europa, covaven l’esperança que, més aviat o més tard, el govern resultat de l’aixecament militar, els hauria de cridar per demanar-los la col·laboració o participació en un futur govern. Potser Gaziel participava d’aquesta esperança, qui ho sap. Però, en tot cas, el que resulta sorprenent és que els dirigents de la *Lliga* (més enllà del seu desig i voluntat de posar fre, d’una manera o altra a l’impacte de l’obrerisme marxista o anarquista a Catalunya⁷¹⁰) ja poguessin creure o besllumessin la probabilitat d’una victòria dels militars rebels, trobant-se, com es trobava el conflicte, només en els seus primers mesos (octubre del 1936).⁷¹¹ Per descomptat que Gaziel havia denunciat com una greu errada, i més d’una vegada, la dinàmica de la burgesia catalana, disposada sempre a veure amb bons ulls les accions més enèrgiques (violentes i tot, si calia) contra la inestabilitat i el caos socials d’implicació obrerista. Encara que això comportés cops de sabre que tallessin un règim de llibertats, la burgesia catalana maldava (no era aquest el primer cop de fer-ho palès) per mantenir l’ordre, el seu ordre (el seu suposat ordre i equilibri social, amarats de filisteisme). La contrapartida de la caiguda d’un règim de llibertats i d’autonomisme catalans quedaven,

⁷⁰⁸ Cf. op. cit. p. 278.

⁷⁰⁹ Ibidem Borja de Riquer p. 64.

⁷¹⁰ Cosa que, d’haver anat així la cosa, no hauria estat tan allunyada de les il·lusions més o menys recòndites o ventilades de Gaziel.

⁷¹¹ Així sembla poder deduir-se de la seva declaració d’adhesió a l’aixecament militar.

per aquell sector social, en un lloc secundari. És difícil, doncs, d'admetre que Gaziel compartís tal plantejament, aquella voluntat i aquella estratègia burgesa, tenint en compte les contínues invectives del periodista contra la burgesia catalana, en el sentit de denunciar la seva incapacitat per encapçalar la voluntat d'acció republicana a Catalunya (tal com li agradava de destacar, en contraposició, el paper de protagonistes que havien sabut adoptar les burgesies franceses i britàniques en llurs règims republicans), així com el seu nul protagonisme en la dinàmica políticoparlamentària del règim autònic català, acabat d'estrenar.

En definitiva, seria injust, si no un veritable despropòsit, acusar Gaziel d'avenir-se amb un cop d'estat d'orientació feixista i anticatalana. És veritat que el conflicte derivà cap a aquestes conseqüències i hom pot recriminar a l'escriptor guixolenc de no haver sabut o no haver tingut el coratge de reconèixer-ho, proclamar-ho o denunciar-ho, però la trajectòria dictatorial (previsible o palesa, si es vol) de la rebel·lió militar no podia ser, ni va ser, saludada amb cap vistiplau de Gaziel, i ni, segurament, de cap o gairebé cap dels signants de la declaració. Gaziel sabia i proclamà repetidament que un règim de llibertats (i d'autonomia o federalisme) era la millor circumstància política i social per al desenvolupament de la burgesia com a classe dirigent per a una societat oberta al progrés econòmic, cultural i espiritual. Gaziel, senzillament, s'afegí (de bon grat o per força) a saludar la possible i futura repressió del desordre social que era vist, per ell, com l'obstacle per a la consolidació del règim social que es delia per aconseguir i consolidar. Era l'obstacle que ell detectava en la propagació d'estratègies revolucionàries de procedència ideològica marxista o anarquista.

Hom pot recriminar també, a la fi, aquesta actitud d'assumpció incoherent per part de Gaziel de posicions polítiques i tàctiques que ell mateix trobava denunciabils de la burgesia: justificar o disculpar les accions de repressió antiobreristes que la burgesia catalana no tenia cap escrúpol d'adular. Recriminació, aquesta, contra Calvet, que cal considerar plausible del tot. En qualsevol cas no es tracta pas de donar o trobar justificacions a una determinada acció de repercussió política i ideològica executada per Gaziel, sinó, tan sols d'aventurar explicacions de tal acció, una acció que, en definitiva, no va plaure a ningú, ni a ell mateix.

Lligat amb aquesta qüestió de l'adhesió del nostre escriptor amb la salutació camboniana als rebel·lats contra la República, hi ha una altra qüestió, dramàtica, malgrat que molt curiosa pel desenllaç final que assolí. És l'episodi de l'expedient de *Responsabilitats Polítiques*, així com el *Consell de Guerra*, instruïts ambdós processos contra Agustí Calvet, poc temps després de la seva tornada a Espanya, foragitat de França per l'ocupació nazi, en el moment de consolidació del règim feixista en el país.

És interessant contemplar de manera conjunta ambdós episodis, el del suport als militars revoltats (estampant la seva signatura en l'escrit de Francesc Cambó) i el rumb força imprevisible dels processos polítics oberts per les autoritats militars espanyoles contra ell.

El resultat és que hom adquireix la impressió que Gaziel, malgrat els testimonis a favor, els documents, textos periodístics, personatges delators i escrits diversos, degué resultar un cas incòmode per als magistrats que intervingueren contra l'inculpat. Perquè hom aportà proves que tant servien d'arguments acusatoris i condemnatoris com de descàrrecs i motius de sobreseïment del seu cas. Des del punt de vista d'un observador exterior a la legalitat vigent i als codis jurídics emprats en les acusacions contra els *desafectos* al règim franquista triomfant, hom té dificultats per escatir quina lògica particular seguiren els magistrats en el cas Gaziel: per què fou, finalment, sobresegit el seu cas? Sí que hi havia el text cambonià que jugaria a favor de Gaziel, sí que hi havia

la seva sempre proclamada posició contra els partits i moviments radicals d'esquerra, però, en canvi, hi ha, per exemple, el testimoni acusatori inqüestionable i comprometedor de dos editorials seus de *La Vanguardia*⁷¹² en què hi havia formulat un abrandat discurs pro republicà, pro autonomia catalana i una desqualificació contundent dels militars revoltats, que, ara, precisament, s'ocupaven de la seva causa. Com s'ha d'entendre, doncs, aquell sobreseïment, fet efectiu el febrer del 1942?⁷¹³

Alguns dels càrrecs concrets degueren ser fàcils de recusar pels advocats de Gaziell, a la vista del testimoni irremissible dels seus articles: militant de la Lliga, republicanista esquerrà, catalanista separatista, maçó. Càrrecs, per altra banda, falsos del tot:

[...] en el report sobre Gaziell, que obre i en aparença motiva l'expedient, hi predomina la inexactitud, l'error o la falsedat pura i simple.⁷¹⁴

Malgrat tals atributs, que degueren acabar resultant evidents per als magistrats i tribunals del procés, no hi havia cap garantia que no acabés imposant-se la voluntat de repressió crua i sense pal·liatius contra tot aquell element que s'hagués distingit en la defensa del règim republicà (en aquest cas, Gaziell, hagués acabat formant part de la llista de penes sumaríssimes, que proliferaren i es dictaren en els primer anys de la dictadura franquista). La predisposició contra persones amb projecció pública, defensores del republicanisme federalista i de l'Estatut català, com Gaziell i l'animadversió personal, política o professional de gent ara arraulida sota el règim victoriós, era una situació que el propi advocat defensor de Gaziell s'ocupava de recordar-li a aquest.⁷¹⁵ Per això Gaziell redactà el seu propi discurs de descàrrec en què afalaga amb lloances ultra reaccionàries la mentalitat dels magistrats, per tal, és clar, d'obtenir-ne el sobreseïment, la vida i la llibertat. Així ho reconeix i explica Manuel Llanas:

I va embolicar-ho tot plegat, això sí, amb la més arnada, reaccionària i tòpica fraseologia que devia tenir a mà per afalagar l'orella ideològica dels vencedors de la guerra.⁷¹⁶

Presentà el seu càrrec de tants anys com a director de *La Vanguardia* com una prova irrecusable de la seva aposta per valors que l'ultraconservadorisme de les autoritats franquistes arborava com a essencials per a l'Espanya que es disposaven a dissenyar. S'interessà especialment a remarcar el seu *sentiment espanyolíssim* i antirepublicà.⁷¹⁷

⁷¹² editorials del dies 22 i 28 de juliol del 1936. En l'autodefensa, Gaziell declara que els textos dels editorials havien estat redactats pel cap del comitè que havia confiscat el diari en nom de la Generalitat, i que ell s'havia limitat a suprimir-ne els fragments més *abominables* del text. Per a major il·lustració cf. ML. "Gaziell processat pel franquisme (1940-1943)" *Revista de Catalunya* n.55 (1991-setembre). p. 121-131. Barcelona.

⁷¹³ Per seguir de cap a cap el procés polític contra Gaziell de forma ben detallada, amb els seus episodis successius, cal consultar ML. p.306-316 . I també ML. "Gaziell, processat pel franquisme (1940-1943)" *Revista de Catalunya*. n.55 de 1991. Barcelona.

⁷¹⁴ ML. p. 309

⁷¹⁵ Cf. ML p.308.

⁷¹⁶ ML. Ídem "Gaziell, processat pel franquisme (1940-1943)" p. 124.

⁷¹⁷ Resultaria del tot ingenu, si no d'una obcecació absurda, entendre la formulació d'aquells conceptes com una sincera confessió de l'ideari polític de Gaziell, especialment en relació a la seva concepció d'Espanya com a estat, una idea d'Espanya que, com hem vist en l'apartat corresponent, Gaziell

Malgrat la seva abrandada, desesperada i teatral defensa, Gaziel tenia davant seu algunes proves irrefutables de la seva prevenció, desqualificació i atac contra tot allò que els tres magistrats del procés d'inculpació defensaven i representaven. Es tracta del contingut d'aquelles dues notes editorials de *La Vanguardia* abans referides.

En la primera nota editorial, Gaziel clamava:

De ahí el estupor sin límites y la amargura infinita con que hemos debido presenciar el intento de subversión de la legalidad actual, por parte de aquellos mismos cuyo máximo deber, cuya misión primordial y única era el de ampararlo y defenderlo a toda costa [...] Todos venimos obligados a colocarnos, como un solo hombre, al lado del Gobierno de la República y de la Generalidad de Cataluña, para ofrecerles incondicionalmente nuestro esfuerzo y ayudarles en su ardua labor de pacificación⁷¹⁸

Les paraules de Gaziel, en aquesta nota editorial no deixen espai per al dubte ni a les mitges tintes, ni a interpretacions forçades: la revolta militar del 18 de juliol no té cap mena de legitimació ni legalitat. L'objectiu de l'autor de l'escrit queda clara: cal col·locar-se al costat del govern republicà i posicionar-se en contra de la revolta militar. Per tant l'adscripció de Gaziel a la causa republicana és diàfana. Per més falsedat que hom pogués atribuir-l'hi o amagada per algun sòrdid i inextricable interès, aquesta declaració és del tot incompatible, amb la lògica ideològica més elemental de totes, amb una suposada adhesió als militars revoltats (que és allò que hom podria retreure a Gaziel a la vista de la signatura de l'escrit de Cambó). Les paraules de la nota editorial, doncs, també el fan objectiu indubtable de les inculpacions dels magistrats franquistes. El misteri del sobreseïment del seu procés sembla, per tant, i per la mateixa raó, inexplicable. I encara en resulta més, si tenim en compte algunes paraules de la segona nota editorial, que reblona encara amb més contundència allò que havia deixat establert en la primera:

Cuanto más horas pasan, cuantos más hechos se acumulan en estos días de tragedia patria, tanto más claro aparece que el pueblo español ha de salir triunfante de la espantosa prueba a que se le ha sometido. Los focos rebeldes que se alzaron para aniquilar las libertades populares, están fatalmente tocados de parálisis [...], el pueblo entero, decimos, ha de ponerse al lado del Gobierno legítimo, para apoyarle con todo el empuje necesario, y para pedirle con toda el alma que ponga en acción los máximos resortes de su fuerza, a fin de restablecer en su imperio la legalidad republicana.⁷¹⁹

l'emplaçava als antípodes del concepte d'Espanya que imposava el franquisme. La declaració, doncs, de Gaziel és una mostra simple i planera de la seva lluita personal per sobreviure en mig del temporal polític i social desfermat el 1939, és resultat d'unes circumstàncies personals dramàtiques a què hagué de fer front, i que, en altres circumstàncies Gaziel no podria haver recorregut de cap manera a tal tipus d'argumentacions. La idea de tot això, la raó de l'argumentari de l'escrit de recusació i defensa, ha de ser, més o menys, la mateixa que hom pot aplicar, a mode d'explicació o motivació al fet circumstancial de la seva signatura a la declaració de Francesc Cambó.

En tot això no hi ha altra cosa que l'instint biològic de l'autodefensa, que Gaziel executava amb totes les eines que trobava a disposició.

⁷¹⁸ LV. "El triunfo de la legalidad" 22/07/1936.

⁷¹⁹ LV. "El Marne de la rebelión" 28/07/1936.

És veritat que Gaziell està parlant d'acord amb les notícies que pot obtenir de la trajectòria de la revolta (que s'havia iniciat feia tan sols deu dies). I en aquest inici (esperonat pels resultat final de la repressió barcelonina de la revolta) semblava que no hi havia avenços per part dels militars antirepublicans, cosa que Gaziell no podia tenir encara en compte en l'editorial primer, en què es manifesta igualment contundent amb la denúncia de la revolta i l'enaltiment de la legalitat republicana.

4: Conclusions

4.1. Conclusions a nivell filosòfic

En el capítol primer hem vist una trajectòria ideològica de Gaziell en què el lament per l'esvaïment del món liberalburgès de la *belle époque* (que arriba fins a les portes de la Guerra Gran de 1914, segons Gaziell) produeix en l'escriptor una visió i un plantejament de la Història i del tarannà humà ple d'escepticisme, pessimisme i desencís. El fat seria la darrera expressió versemblant que hom podria donar d'una trajectòria, tan imprevisible i tan errada, com la seguida per la col·lectivitat europea. Gaziell es mostra molt sever contra els valors materialistes, economicistes, que es van imposant a partir de les primeres dècades de s.XX. I, en conclusió, llança els seus arguments més lúcids contra les conseqüències de la implantació de la nova mentalitat: Gaziell clama contra el nacionalisme galopant d'Europa i contra l'existència del fet de la guerra, que en aquest continent ha estat una constant històrica. Però, Gaziell, fent ús d'un realisme desacomplexat no deixa de denunciar i criticar durament l'existència dels Estats com estratègia per a la conducció de la comunitat d'acord amb els interessos i al servei dels grups més poderosos. Aquell lament, emplaçat, de vegades, a mig camí del gemec i de l'elegia, esdevindrà més rellevant en l'apartat polític d'aquestes conclusions, en la mesura que es tracta d'un tema amb projeccions innegables tant cap al camp filosòfic com al polític.

Hem vist, en el capítol segon, com el tarannà ideològic de Gaziell es va perfilant al compàs de la redacció de la seva tesi doctoral sobre Anselm Turmeda. Gaziell, com a resultat d'aquest estudi i amb posteritat a aquest, recorre a expressions molt calibrades a l'hora de manifestar les pròpies conviccions religioses i les valoracions sobre el fet religiós i, sobretot sobre el cristianisme catòlic, tot això expressat amb cura especial a l'època de periodista d'opinió, però d'una manera més desinhibida en la seva maduresa. Gaziell sintonitza amb el caràcter racionalista, escèptic i sensual que li sembla descobrir en Turmeda com a trets personals del franciscà apòstata. L'apostasia de Turmeda hauria estat, a la fi, un estratègia de supervivència del franciscà més que no pas una opció sincera cap a una nova confessió religiosa.

En l'apartat 2.1.2.1 hem vist l'adscripció epicúria i hedonista de Gaziell com una tessitura, vital i moral, que li resulta tan plausible i humana com també tan peremptòria. Uns trets de la personalitat de l'escriptor que van acompanyats sempre de ponderació humanista i de racionalitat abocada a la crítica, a la revisió i a la reflexió. És per això que Gaziell rebutja un hedonisme centrat en el gaudi sensual i material, orb i sord envers la dimensió i al gaudi espirituals (una mostra de tal rebuig, n'és l'atenció que dedicà al llarg de la seva vida a temes artístics i estètics, com a expressió primordial i eloqüent de la realitat espiritual humana). El recurs a la racionalitat i a la ponderació en el gaudi, fa de Gaziell un seguidor i admirador de les tesis d'Epicur.

Gaziell s'ocupà, també, de proclamar i promoure el paper del món natural com a criteri indeclinable de la vida humana. La Natura dóna pautes de comportament i de procediments vitals a l'individu humà, i des d'un punt de vista de gaudi sensual i de gaudi literari, la Natura és un recurs i un valor culminant. Gaziell, en aquesta qüestió, fa un dilatat recorregut en què incorpora, sense prejudicis, tessitures que poden resultar, fins i tot, contradictòries en alguns punts, com és el cas d'afirmacions tant d'Epicur com de Friedrich Nietzsche o les d'aquest darrer amb el mateix Sòcrates. O, igualment, tesis d'Henry Bergson i de Blaise Pascal, segons hem pogut comprovar en l'apartat 2.1.2.2.

Pascal, per a qui Gaziell mostra una preferència una mica erràtica, és un esperó per a la mirada escèptica sobre la vida i la Història humana que ell mantingué sempre.

L'esperit crític de Gaziell poua sovint, també, en les aigües del pensament de Montaigne, de Bergson i d'Ernest Renan.

De Sócrates, Gaziell n'expressà una opinió un xic ambigua: la reflexió crítica que el grec promovia entre els seus conciutadans rep la valoració positiva de Gaziell que, en canvi, retreu al mestre atenès la renúncia, a canvi d'una alta dosi de moralisme personal i col·lectiu, del vitalisme heroic i dionisiac que hauria amarat la població hel·lena en períodes anteriors. Actitud i retret, aquest darrer, de clara influència nietzscheana. Tanmateix, hem vist també en aquest capítol que aquesta influència de Nietzsche no és absoluta i, qui sap, si directa, i que, en tot cas, la mediació de Joan Maragall i, encara que no tant d'Eugeni Ors, és el vehicle principal de l'adopció per part de Gaziell d'algunes tesis i valoracions nietzcheanes, especialment la de l'alta valoració de la vida i el paper d'aquesta com a inalienable referent cultural.

Hi ha un Noucentisme crític en Gaziell, en alguns aspectes el nostre escriptor comparteix els valors i ideals d'aquest moviment cultural català, que generacionalment és el propi de Gaziell, però tant en aspectes estètics: arquitectònics, pictòrics, lingüísticoliteraris, com polítics, i malgrat la constatació de l'acostament palès de l'escriptor guixolenc a plantejaments noucentistes, l'encaix no acaba de ser complet. I en alguns aspectes concrets hom pot afirmar que hi ha desencaix, tal com hem pogut trobar en l'apartat 2.2.1.

En l'apartat 2.3., han quedat paleses algunes de les destinacions que donà Gaziell a bona part del seu *background* acadèmicofilosòfic. El tema de la felicitat tradueix alguns principis de l'antropologia gazielliana: la veritable realitat de l'ésser humà és la seva dimensió individual. I en aquesta circumstància és on Gaziell malda perquè hi floreixin i madurin les condicions per a la felicitat humana, un concepte que, en Gaziell, enfonsa les seves arrels en molts moments reculats de la Història del pensament: l'antiguitat i l'època il·lustrada. La individualitat és per a Gaziell el motor de l'evolució i transformacions humanes, la seva darrera explicació, motivació i, potser, justificació. Quant a l'assoliment possible de la felicitat (individual i/o col·lectiva) és un dels temes en què Gaziell desplega més abrandats arguments escèptics i pessimistes. El pessimisme i, a la fi, el fatalisme acaben amarant les seves reflexions sobre el futur de l'espècie humana i d'un progrés, que ell troba il·lusori i poc realista, a la vista de presència de la guerra com a situació permanent, és a dir, gairebé pròpia de la condició humana. Gaziell denuncia, en conseqüència, l'armamentisme irreprimible de les societats europees, que porta a reconèixer-lo com a símptoma de declivi social fatal, d'arrel spengleriana. Malgrat tot això, Gaziell no accepta de deixar-se amarrar per un pessimisme i fatalisme absoluts: una llum d'esperança l'esperona, a la fi, a promoure actituds i comportaments per superar, algun dia, la situació. En aquesta línia se situa la seva defensa, de tons contestataris, de la pau i contra l'armamentisme i el bel·licisme, que hem vist al subapartat 2.3.1.3.

Finalment, al costat d'un idealisme humanista i pacifista, trobem notes de realisme cru que revelen un ideari conscient dels determinismes que condicionen la trajectòria de la col·lectivitat humana i, sobretot, l'europea: el guany material, econòmic és qui acaba, a la fi, marcant el rumb i la trajectòria d'aquesta col·lectivitat. Gaziell acara el pessimisme spenglerià amb les cotes més baixes de deshumanització i d'irracionalitat.

4.2. Conclusions a nivell literari

En l'apartat 2.2.1., abans referit, i en el context del Noucentisme, ha quedat explicada la presència i implicació de Gaziell en la realitat lingüística de la llengua catalana i en el seu procés de recuperació, que correspon, per cronologia, a aquell mateix context.

És en aquest marc històric, doncs, que ha quedat il·lustrada la valoració de diversos autors de la labor de Gaziell referida al periodisme català del primer terç de s.XX, així com també la mateixa valoració sobre el paper que protagonitzà l'escriptor guixolenc, en la seva etapa de maduresa, en l'enlairement decidit i promoció de les lletres catalanes.

Quant al periodisme, hem vist el paper modernitzador que desplegà Gaziell en l'esforç per bastir una dedicació i un ofici que seguissin de prop les pautes seguides pel periodisme europeu, quant a objectivitat i professionalització, que Gaziell ubicava sobretot en el periodisme anglès. En aquest sentit, Gaziell és, segurament, el principal motor del progrés de la professionalització del periodisme a Catalunya durant aquell període referit.

Quant al vessant literàrioassagístic en llengua catalana de Gaziell, malgrat la brevetat del període de maduresa en què s'abocà a aquest vessant, una trentena d'anys, l'etapa final de la seva maduresa, la seva aposta per l'ús exclusiu de la llengua catalana recull en bona part preocupacions lingüísticoculturals de la seva generació, tant en aspectes tècnics (segons hem pogut veure en l'apartat 2.2.1), com aspectes ideològics lligats a la seva catalanitat i a un catalanisme abraçat de manera més decidida que en l'etapa periodística. Les raons ideològiques que semblen justificar aquesta seva opció han quedat plantejades al llarg de l'apartat 3.2., i que mostren un Gaziell en certa mesura disposat a posar en pràctica aquella actitud que el seu admirat Marcel Proust posava com a títol de la seva narrativa més coneguda i celebrada, i que esdevingué un model literari per a la prosa del s.XX. Gaziell, a la fi, rebé elogis, segons hem vist a l'apartat 2.2.1., que l'emplacen en un lloc de preferència en la narrativa catalana del mateix segle.

Cal fer referència, tal com ho indica Joaquim Molas, al paper de constructor del mite literari, per part de Gaziell, de la seva ciutat nadiua (tal com també ho han fet altres noms prominents de les lletres catalanes amb altres determinats espais urbans o naturals). Es tracta d'un projecte que, a la fi, respon literàriament, en to elegíac, a l'expressió de la recança per uns moments que ja no poden tornar, un lament que també, en altres moments, ha expressat en un registre ideològicofilosòfic per una època, una societat, uns valors, una mentalitat que la correntia del temps ja s'ha endut per sempre més, però, per dir-ho en termes tan gaziellians, qui sap?

4.3. Conclusions a nivell polític

4.3.1. Ideologia política i política internacional

Desencís pel liberalisme esgarriat

Hem vist en el capítol primer i en el segon que Gaziell llançà un plany força recurrent (al llarg de les diverses etapes de professionalització literària i de dedicació a la literatura i a l'assaig) a causa de l'esgarriament històric dels ideals liberals, d'origen il·lustrat. En aquest apartat Gaziell coincidí amb altres pensadors i escriptors a denunciar l'ensulsiada d'aquest liberalisme a mans de tres coses: el domini creixent de la concepció monetarista de la vida social, l'ascens dels règims totalitaris a Europa (tirania de l'estat sobre l'individu) i l'ascensió dels nacionalismes.

El liberalisme, segons Gaziel, quedà tocat de mort el 1914 amb la primera Guerra Gran europea, acomiadant uns ideals, un principis i unes esperances que havien emergit en territori europeu al s.XVIII i que havien assolit un mode de viure, una concepció de la vida social i de les relacions humanes pròpies d'una cultura avançada i que havia encunyat per a si mateixa l'expressió de *belle époque*. Era l'elogi/lament de Gaziel per una situació que hem trobat referida al capítol primer, apartat 1.1.2.

Per tant, Gaziel, des d'un punt de vista social, polític i cultural, pot ser catalogat com un pensador, un escriptor, amarat de desencís, si no de pessimisme, que l'aboca cap un escepticisme en relació a la seva visió de les possibilitats de progrés de la col·lectivitat humana, en la mesura que la crisi del model liberal il·lustrat comporta, per a ell, un retrocés social irremediable. Que, també, no deixa de ser altra cosa que una crisi del model social burgès, que en enfonsar-se consolida la condemna d'un conjunt de valors que havien definit aquell model: tolerància, racionalitat, igualtat i democràcia.

Un dels primers efectes de tal ensulsiada és el procés de degradació de la vida espiritual de la societat europea, que es posa de manifest en el creixement d'un materialisme groller que situa i troba en l'enriquiment econòmic el mòbil de tantes accions individuals i col·lectives, i tant d'accions pacífiques com d'accions i projectes bèl·lics. La devaluació de l'esforç del treball i de tot esforç noble i desinteressat és un dels resultats més decebedors escampats pel sòl europeu i que s'encomana arreu del planeta, segons un dibuix pessimista que expressava Agustí Calvet ja als inicis de la seva carrera com a articulista, tal com n'hem pogut veure alguna mostra conspícua a l'apartat 1.2 del capítol primer.

Des de començaments de s.XX, amb l'emergència i consolidació del bolxevisme a Rússia, als anys vint del mateix segle amb l'ascensió del feixisme a Itàlia, seguit per la supressió immediata del sufragi universal i, de seguida, amb el col·lapse final de la República de Weimar a Alemanya i l'ascensió del nazisme hom hauria desplegat el segon dels indicadors, referits més amunt, de la fallida del model liberal. Però per a Gaziel, la mateixa burgesia europea hauria tingut una gran responsabilitat en el progrés d'aquestes tendències autoritàries, en la mesura que eren acceptades com a contrapès pel temor que sentia envers el creixent moviment obrer socialitzant.

Malgrat aquesta raó que explica la facilitat amb què l'autoritarisme polític anava prenent embranzida en una Europa llançada a una industrialització atemorida davant d'un creixent obrerisme, hi ha el dibuix paral·lel de l'ascendent autoritarisme polític com a resultat d'una profunda crisi d'autoritat, de pèrdua del sentit de jerarquia social que dóna coherència a la comunitat i la pèrdua de valors que s'esmicolaven amb la desfeta del liberalisme burgès. L'autoritarisme europeu que Gaziel denuncia seria resultat, doncs, de manera paradoxal, d'una crisi d'autoritat produïda, al seu torn, pel declivi del liberalisme, tal com ha quedat explicat en l'apartat 1.2.2. I el resultat final seria l'engruiximent incontestable del poder de l'estat per sobre del ciutadà, per damunt de l'individu humà.

L'ascensió dels nacionalismes (tercer indicador del declivi liberal) a Europa és vist per a Gaziel, en el context de l'Europa d'entreguerres europees, com l'ascensió d'un fanatisme social que no té cap justificació ni fonament històric, perquè és una resposta col·lectiva impulsada per ocults interessos sectaris que no tenen cap consideració moral pel respecte de la dignitat individual humana i que volen imposar per la via que sigui (la confrontació bèl·lica n'és la mostra més dramàtica, vegeu apartat 2.3.1.2.) la seva idea d'una determinada estructura social i la garantia del triomf d'uns interessos econòmics.

Ja hem mostrat (en el mateix apartat esmentat més amunt) com Gaziel, en relació al context de tensions catalanistes, no va voler entrar en l'anàlisi crítica del

fenomen social del nacionalisme (llevat de les desqualificacions públiques contra l'orientació separatista de tal moviment, i el simultani assentiment privat de tal orientació en l'època de maduresa), ni establir distincions acurades en la generació, la justificació i les necessitats diverses dels diversos nacionalismes europeus (si més no durant l'etapa d'articulista).

Evolució en el concepte de democràcia

En l'anàlisi de la democràcia, Gaziel realitzà una trajectòria iniciada per una presa de postura força intel·lectualista, inspirada en determinats models filosòfics que menystingueren el sistema democràtic en la mesura que hi veien l'ascensió al poder polític d'una població amarada de plebeisme amb pocs recursos políticament rellevants, mancats de perspectives morals i estètiques, que, al seu entendre, no podia conduir ni orientar la col·lectivitat amb objectius de veritable progrés. Només l'excel·lència de minories socialment i intel·lectualment avançades, arrelant en la massa de la població, tindrien opcions serioses de promoure el progrés de la col·lectivitat. Hem vist mostres d'aquest plantejament de Gaziel en l'apartat 1.2.1. del capítol primer.

Malgrat el profund pessimisme que acompanyava Gaziel en les seves valoracions del tarannà humà ("la història humana és pura zoologia", vegeu apartat 2.3.1.), a partir d'un moment de la seva trajectòria ideològica i professional i a la vista de la situació política europea i, sobretot, espanyola, i com un recurs vital i intel·lectual possible gràcies al seu afermat realisme, Agustí Calvet començà a decantar la seva inicial concepció crítica de la democràcia, portant-la cap a plantejaments a la recerca d'una rendibilitat social del poder polític. I aquí és on Gaziel abandona el seu posicionament inicial i comença a fer apostes fermes per la consolidació de la democràcia i, en concret de la República espanyola. Una canvi de plantejament, aquest, que hem vist a l'apartat 2.3.1.2.

Però és ja en el període republicà espanyol dels anys trenta del s.XX, quan Gaziel desplegué una crítica constructiva de la democràcia, concretada en l'anàlisi detallada de la vida política de la Segona República.

És a partir de l'apartat 3.1.3. que ha anat quedant exposada l'abrandada defensa i oberta preocupació per la trajectòria política d'aquell règim polític espanyol. I és, sobretot, en l'apartat 3.2.1. que hem vist com el discurs de Gaziel s'omple de teoritzacions i explicacions, amb declarada voluntat d'influir en el lector, sobre la trajectòria política concreta del règim polític espanyol i on queda fora de dubtes la seva aposta final per l'organització política democràtica de la col·lectivitat, al compàs d'una palesa voluntat d'educació cívica i política de la ciutadania. Impulsat per la seva abrandada defensa de la República i la implacable crítica del tarannà de la política i polítics espanyols, Gaziel llançà pronòstics (alguns d'ells força catastròfics, si no apocalíptics) de cara al futur, més o menys immediat, tant del règim espanyol com també dels europeus (3.1.6), perquè, segons el seu parer, allò que hi estava en joc i en perill era la mateixa organització democràtica.

Política internacional

Cal recordar que Gaziel, primer de manera fortuïta i després de manera professionalitzada, fou un espectador directe de la política europea, cronista de la confrontació bèl·lica de la primera guerra mundial i, després cronista i comentarista de la trajectòria política, de conferències i tractats internacionals que volien tancar aquell episodi bèl·lic. Més endavant, en el període d'entre guerres mundials, analitzà i comentà

moltes de les derives polítiques dels diversos estats europeus: polítiques colonialistes, ascensió d'ideologies i partits de tendència socialitzant o feixista, la cursa armamentista i les tensions econòmiques d'aquells estats, que, de prop o de lluny, més aviat o més tard, havien d'acabar convergint en la segona guerra mundial. El resultat de tota l'activitat periodística de Gaziell donava com a resultat una visió carregada de pessimisme, fatalisme i escepticisme que no permetia que Agustí Calvet mirés amb confiança i il·lusió el futur polític europeu a curt i a llarg termini i que, en definitiva, propiciava l'expressió de negres auguris envers aquest futur, segons suara dèiem.

Gaziell donà quantioses mostres de desaprovació de la ideologia i de la pràctica de la política d'esquerres. Dedicà moltes pàgines a retreure l'esclat del bolxevisme a la Rússia tsarista de les primeres dècades de s.XX., retrets amarats de menysteniment envers el poble rus que acaba essent presentat com un poble envilit que troba en l'ascensió del bolxevisme l'oportunitat per unes venjances i cruels atropellaments contra els membres de les classes aristocràtiques, empresarials i terratinents d'aquell país, malgrat reconèixer que aquestes classes en exercici del seu poder anterior, abusi i injust, havien creat de manera sobrera les condicions suficients per a tal reacció. Una situació i una crítica que hem pogut veure en l'apartat 3.1.4.

Però en el context dels anys vint del s.XX, per a les conferències internacionals de pau (Gènova, 1922, Locarno, 1925, Ginebra, 1929, etc.), en algunes de les quals Gaziell hi tingué presència directa, es mostrà molt crític contra tals vencedors i els respectius sectors burgesos, perquè els interessos ocults de les potències vencedores del conflicte bèl·lic condicionaven negativament trajectòries de la política internacional orientades cap a un progrés social real, tal com ha quedat explicat a l'apartat 2.3.1.2.: els interessos econòmics i militars del països vencedors de la primera guerra europea — en què la burgesia industrial i financera era la responsable de la posició avantatjada del país i que no estava disposada a perdre capacitat d'influència internacional, ni perdre posicions en l'estratègia econòmica mundial que en aquestes conferències es posaven al descobert— haurien resultat determinants i indeclinables.

Gaziell acabà denunciant tot aquell seguit de conferències de pau com una estratègia perversa per adquirir temps suficient per a armar-se de cara a una nova orgia bèl·lica, diagnòstic, aquest, que no anava gens errat a la vista d'una propera guerra mundial que havia d'enlairar noves potències militars i econòmiques dins de l'enterca batussa internacional sense aturador.

Tot i amb això hi ha un capítol de la política internacional en què l'argumentari reflexiu de Gaziell queda, de manera inversemblant, amarat de tesis en què l'elitisme i la xenofòbia hi afloren sense reserves contravenint l'argumentació humanista, pacifista i del racionalisme ètic de què Gaziell s'havia mostrat sempre com a abrandat defensor. La valoració i la justificació, si no la incomprensió, del colonialisme europeu per part de Gaziell és una taca astoradora, inacceptable, que l'escriptor guixolenc arrossegava barrejada en el seu argumentari d'altas aspiracions humanistes. Hem vist mostres de tals insospitades opinions en l'apartat 3.1.5. Probablement es tracti de mostres d'un elitisme heretat de la posició social familiar, un pòsit inconscient en l'ideari de Gaziell al qual li és permès d'aflorar sense complexos quan es tracta d'esbravar-lo sobre contextos socials distants, que sembla que no poden causar gran alarma en el context social immediat i propi.

4.3.2. Política Espanyola

La concepció que Gaziell tenia de la trajectòria de la política espanyola anava lligada a la seva, també, concepció de la formació històrica d'Espanya com a estat

polític. I també anava lligada a la promoció de fer possible la convivència harmònica del poble castellà i del català (reclamació d'un reconeixement personal d'espanyolitat i, alhora, de catalanitat), una aspiració que, com hem vist en l'apartat 3.2.1. Gaziel, acabà abandonant, defraudat per considerar-la, a la fi, d'assoliment impossible.

Per a Gaziel la vida política d'Espanya revelaria una nefasta desconnexió entre política i vida real del país. Una situació que es fa palesa, a Gaziel, en plena Segona República. Ja a les acaballes de la dictadura primoriverista, Gaziel apel·la a la ideologia i als partits d'esquerra, donat el pes innegable que tenien en la societat espanyola de l'època, perquè se sumin a un projecte polític eficaç abandonant llur inhibició política del moment i elaborin un programa d'actuació política per a la consolidació d'un govern democràtic i la salvació pública, orientats per un sentit patriòtic i deixant igualment de banda messianismes i esclats revolucionaris que entrebanquin la operativitat i la rendibilitat política de llur projecte (apartat 3.2.1.).

Als anys vint del s.XX, quan Gaziel anava amarat d'aquella valoració negativa de la democràcia, però, especialment, de la democràcia com a organització política d'Espanya (per la nul·la consideració que la política, en general, rebia a tot l'estat, per causa de la poca utilitat social que suposadament hom li atribuïa) compara el sentit polític de la població amb el sentit que a Anglaterra el poble té de la mateixa qüestió i, per causa d'aquesta comparació, obté conclusions que li permeten afirmar que a Espanya no hi ha prou pòsit popular per consolidar una organització política democràtica. El resultat és que a Espanya, tot continua políticament sempre igual: la política és un àmbit en què l'obtenció de privilegis i d'avantatges personals estaria sempre per damunt del servei al país, i, en la població, la convicció i assumpció inexistents de la necessitat d'ordenament jurídic i polític consensuats palesarien un sentit nul de país i de col·lectivitat. Per a Gaziel la responsabilitat d'aquesta situació obeeix a dues raons. La primera és la trajectòria històrica del país, amb la qual hom pot adonar-se que Espanya hauria viscut històricament sempre abocada gairebé de manera exclusiva a una expansió exterior (que hauria acabat demostrant-se, a la fi, com a fracàs absolut) en lloc d'orientar-se cap l'equilibri i la promoció interior de la riquesa diversa, ètnica, jurídica, lingüística, que a Gaziel li sembla constatar. La segona raó de les dificultats d'una ordenació democràtica de la societat espanyola és, per a Gaziel un problema cultural: la manca d'educació de la població. Un Parlament polític necessita opinió pública, i, aquesta seria inexistent a Espanya, perquè la civilització, que des de l'Antiguitat ha anat amarant la terra europea, especialment en els moments de la Il·lustració (amb el racionalisme, el cientisme, la llibertat de pensament i la llibertat política), no hauria acabat mai d'arrelar a Espanya.

Gaziel fa una crida a allò que ell anomena *estructures superiors* del país: des de la intel·lectualitat fins a les jerarquies militars, religioses i burocràtiques perquè promoguin activament la consciència de col·lectivitat i, per tant, la consciència política de la població. La raó de tal crida era que Gaziel estava convençut que els canvis històrics que s'havien produït en territori espanyol sempre s'haurien originat en les *estructures superiors* (per això és que, fins ara i en el fons, s'havia tractat de canvis intranscendents del tot) sense capacitat d'incidència popular, que, en contrapartida, fonamentava i esperonava l'opinió malfiada de Gaziel sobre la possibilitat real de transformacions (com les succeïdes a França) que la població mateixa pogués arribar a promoure, impulsar i endegar. La crida a tals *estructures superiors* vindria a resultar, doncs, una estratègia no pas gaire engrescadora a la vista de la trajectòria històrica, llevat del cas que hi hagués una veritable presa de consciència per part d'aquestes estructures de les necessitats polítiques i socials del país.

És des d'aquest punt, fonamentat en les reticències ideològicofilosòfiques que abans hem vist sobre la democràcia, afegit a les poques condicions socials, polítiques i culturals que li sembla veure a Espanya a favor d'una organització democràtica, que Gaziel anirà canviant per implicar-se contínuament i decidida, ja durant la Segona República, en l'esforç per erigir una consciència política general al servei d'Espanya i de la democràcia al país. El tarannà de la política espanyola ocuparà, durant aquest règim polític, la major part dels seus articles en la premsa catalana i madrilenya. Gaziel s'ocupà sovint de fer crides per la cura ineludible del manteniment d'un govern republicà, així com d'expressar la necessitat d'estimular la presència d'alertes per la preservació de la mateixa República, que va veure en perill tantes vegades. Els diagnòstics de Gaziel s'adreçaven sovint contra la fatal desintegració de la República a què apuntarien les actuacions dels partits polítics, tant de dretes com d'esquerres. Un averanys que acabarien confirmant-se ben aviat.

A la burgesia, Gaziel li retreu que la opció republicana fos considerada inicialment només com una opció que, en front de la monarquia, li havia d'ajudar a establir el control social. Una opció que palesava la miopia d'aquell sector social, incapaç d'entendre i d'acceptar l'ordre republicà com la millor opció autoreguladora per a un rumb profitós del país i, a la fi, profitós també per als interessos del sector burgès. La burgesia no hauria sabut com gestionar un règim que hauria d'haver sabut controlar a través del prestigi obtingut per la difusió del benestar entre el sector obrer i de tot el conjunt del país.

Per l'altre costat, Gaziel denuncia l'actitud de les esquerres i del sector proletari, que ubicarien en la República un pas previ per arribar a la revolució social d'inspiració socialistabolxevic, una fita que no s'acabava d'assolir mai. A la fi, la mateixa esquerra hauria acabat desestimant el règim republicà per veure'l com una dispersió i desorientació d'objectius inicialment proposats. La intolerància, l'individualisme d'uns i altres i el recurs a la violència per provar d'assolir els propis objectius posaven en greu perill, segons Gaziel, el règim republicà espanyol. Malgrat la necessitat de la presència de les forces de dretes i d'esquerres en el panorama polític espanyol republicà, en la realitat republicana, aquells dos sectors representaven respectivament la reacció i la revolució, dos extrems que la República hauria estat incapaç de sostenir sense la presència de forces més centristes que mantinguessin l'equilibri social requerit.

El temor i la preocupació pel futur immediat de la República féu que Gaziel es prodigués en crides, denúncies i recomanacions perquè els governs de la República optessin per establir acords amb les forces polítiques de l'oposició per elaborar un cos jurídic i normatiu que pogués ser acceptat per tots i contribuís a la solidesa del règim, rebaixant la crispació entre les forces polítiques. Durant el bienni reformista de la República, Gaziel manifestava els seus temors per si la burgesia espanyola acabava assumint el govern del país (coincidint en algun moment de l'autonomia catalana), perquè, aquesta, —a diferència de la catalana, que, segons Gaziel, havia fet una aposta decidida pel règim republicà— no seria altra cosa que una dreta republicanitzada a contracor.

Les condicions i aspiracions d'ambdós sectors polítics extrems feien molt difícil, segons Gaziel, si no impossible, de trobar un espai central de convivència política que garantís la pervivència del règim democràtic republicà i que evités una reacció militarista contra la República. En línies generals, doncs, els articles de Gaziel, durant l'etapa republicana i en decidida defensa d'aquell règim democràtic, es mogueren al voltant de la denúncia de la intolerància sectària practicada tant per les forces de dretes com per les d'esquerres. Una actitud que Gaziel encara volgué fer i tenir present en la

redacció de *Meditacions en el desert*, quan el règim dictatorial franquista havia liquidat definitivament la Segona República.

4.3.3. Política catalana

És freqüent i acceptat d'atribuir els apel·latius de *liberal* i de *catalanista moderat* (n'hem fet algun comentari a l'apartat 3.2.2.6.) a la personalitat d'Agustí Calvet.

D'entrada ambdues adjectivacions, d'acord amb l'argumentari social i polític generals escampat per la seva obra (segons hem pogut descriure en el capítol primer i en diversos apartats del capítol tercer), semblen ben plausibles, però si hom intenta acostar-se al possible abast de tals paraules d'acord amb el retrat ideològic realitzat en el present estudi, s'imposa de seguida de fer unes quantes puntualitzacions en relació a aquells apel·latius.

És veritat que Gaziel, tal com Josep Benet afirma en el pròleg del volum de l'obra catalana completa del 1970, des d'un punt de vista d'ideologia política, manté un ideari propi de la dreta liberal del país. En l'argumentació de l'escriptor guixolenc sembla que queda clar un posicionament social i polític al costat de la burgesia i de la defensa de tal estament social. Ara, la poca precisió de la darrera afirmació queda palesa en reconèixer que al costat de contundents desqualificacions contra l'esquerra política, tant del context català com del context internacional (cal fer esment, a tall d'exemple, de les agres invectives de Gaziel contra arguments, idees i fets de l'esquerra radical que ell ubica en el bolxevisme, en tota doctrina comunista i en l'anarquisme que hauria amarat la pràctica sindicalista catalana durant el primer terç del s.XX), no estalvià les mateixes denúncies crítiques de contradiccions i de desqualificacions contra la pràctica política i l'ideari de rerefons de moltes personalitats i formacions polítiques assignades a la dreta o a la mateixa burgesia liberal, l'ideari social de la qual ell, presumiblement, compartia⁷²⁰. A més, cal no oblidar que durant l'etapa d'articulista Gaziel postulà de manera clara la necessitat de la presència de forces polítiques d'esquerra que estabilitzessin i canalitzessin les aspiracions i reivindicacions de la massa social obrera o del sectors socials ubicats per sota de l'estament burgès. Una reclamació, aquesta, que Gaziel adreçava sobretot al món polític català (encara que no només a aquest).

També hem tingut ocasió de comentar l'anàlisi crítica que Gaziel llançava contra els sectors polítics retrògrades i immobiliistes d'arreu del món, que, en ús i abús del poder acaparat al llarg de generacions, havien acabat resultant, al llarg de la Història, els motors de grans terrabastalls socials, com a conseqüència directa de la situació de prostració vital, econòmica i cultural infringida a la població en els respectives àrees de domini d'aquells sectors polítics. Una mostra d'aquesta argumentació l'hem trobada a l'apartat 3.1.4.

D'acord a allò expressat pàgines enrere, i en línies molt generals, el conservadorisme polític i el liberalisme haurien servit de canemàs de la trajectòria ideològica politicosocial de Gaziel. Ara bé, hi ha aspectes i apartats de la seva anàlisi de la vida política de la comunitat que no acaben d'encaixar, per no dir no gens, amb tal posició ideològica. Hi ha algun apartat, com el que a continuació esmentarem, en què les línies generals d'un suposat ideòleg polític de dretes com Gaziel no s'avenen amb el caràcter liberal, conservador i moderantisme polític que sovint hom acostuma a atribuir a una personalitat i a una ideologia, assignades a la dreta política.

⁷²⁰ Vegeu els apartats 3.1.4. i 3.2.2.2. del present estudi

Es tracta de l'apartat especial de la relació Catalunya-Espanya. És, ben segur, l'apartat de l'argumentari polític de Gaziel que més maldecaps li ocasionà, d'acord amb allò que ha anat quedant il·lustrat sobretot en el tercer capítol del present estudi.

En el primer apartat de la Introducció del present estudi hem aportat la citació d'un article en què el seu autor qualifica Gaziel de catalanista moderat amb uns determinats objectius que contrasten o que no s'avindrien, avui dia, amb la trajectòria política del sobiranisme català del segon decenni de s.XXI.

Si adossem parelles oposades d'adjectius a *moderat* i a *conservador*, tindrem els següents dos grups: *moderat/radical* i *conservador/progressista*. En cadascun dels primers termes d'aquestes dues parelles de conceptes trobem dos adjectius que tradicionalment han estat associats a l'ideari i a les personalitats de la dreta política. Però (i aquesta seria una conclusió, que aquest estudi vol promoure) quant a l'apartat de la relació Catalunya-Espanya els dos primer adjectius de cada parella no s'avenen amb l'ideari d'un pensador com Agustí Calvet, associat de manera tòpica a tal sector del panorama polític.

Gaziel seria un pensador de la dreta política, d'acord. Mostraria un tarannà polític i social moderat i conservador, d'acord. Però en l'apartat de la relació Catalunya/Espanya sovint es distancia d'allò indiquen aquests dos adjectius: en aquest apartat, Gaziel no fou, de fet, ni moderat ni conservador. Perquè el seu catalanisme no fou ni una cosa ni l'altra. És clar que això s'ha contemplar a la llum del conjunt de la seva trajectòria ideològica, des de l'etapa d'articulista fins als darrers moments de la seva vida.

És veritat que, tal com ja hem tingut ocasió de veure en el tercer capítol, en l'època d'articulista, Gaziel sostingué una polèmica molt agra amb les opinions sobre sobiranisme polític tal com s'expressaven a *La Publicitat*⁷²¹. En aquest episodi Gaziel denunciava com a *aberración ideològica* la idea d'una separació de Catalunya de l'Estat espanyol, caient en el despropòsit d'una confusió semàntica, d'un prejudici injustificat, de donar per entès que el trencament polític de Catalunya amb Espanya, equivalia de manera inexorable a la impossibilitat d'una nova relació entre Catalunya i Espanya a partir de la plena sobirania d'aquella. Cal recordar aquest episodi per adonar-se que Gaziel, per diverses raons, que ara no tornarem a repetir, sembla com si també hagués adoptat, en algun moment, un registre immobiliària, en algun sentit, de la relació Catalunya-Espanya, objecte de polèmica. Hom també podria interpretar en aquest mateix sentit els articles de denúncia contra els *fets* de Molló i els *fets d'octubre del 34*⁷²².

Però, fins a quin punt hom pot considerar com a catalanista moderat aquell que demanés una relació federalista de Catalunya amb Espanya? ¿Que potser no és força radical una proposta, com aquesta, que impliqui la reorganització politicoterritorial espanyola (amb conseqüències trasbalsadores sobre la valoració de la mentalitat política i del poder tradicional castellanoespanyols) com a pressupòsit per a una relació federal entre Catalunya i Espanya, en què aquella, a més, havia d'adoptar el paper políticament regeneracionista de tot el territori d'aquesta? A més, la intenció políticoespanyola de Gaziel (compartida amb tants altres intel·lectuals espanyols i catalans) no en tenia res de conservadora, sinó, tot el contrari, era clarament transformadora, progressista: el federalisme que defensava Gaziel exigia un tracte d'igual a igual entre tots els pobles que ara formem Espanya. La proposta de Gaziel atemptava amb tota claredat contra l'*statu quo* politicoterritorial centralista espanyol, ancorat en una tradició centenària.

⁷²¹ Vegeu l'apartat 3.2.2.3.

⁷²² Vegeu l'apartat 3.2.2.4.

Bé, això mostraria el caràcter progressista de Gaziell en el tema de la relació Catalunya-Espanya, però hom podria objectar que en aquesta tessitura encara queda palès un tarannà moderat, en la mesura que *federalisme* comportaria una posició moderada en front d'*independentisme*, que seria la materialització d'un tarannà radical.

Aquest seria un plantejament subjectiu i arbitrari del tot, però que, fins i tot acceptant-lo, caldria reconèixer que Gaziell acabà desestimant la mateixa proposta federalista que pogués haver promogut en el moment de la polèmica amb *La Publicitat* (i en moments posteriors). La idea de separatisme final (tot i que només *platònic*) que l'escriptor guixolenc sosté en les missives epistolars adreçades a Agustí Duran i Sanpere i a J. Rubió i Balaguer⁷²³ trastoca i obligaria a qualificar, a la fi, Gaziell de català o catalanista radical, si és que *separatisme* (malgrat que qualificat de *platònic*, per ell mateix, cal insistir en l'epítet) impliqués *radicalisme*.

Veiem com en aquest apartat, doncs, Gaziell acabà adoptant una posició de catalanisme sobiranista, que malgrat el seu convenciment interior que la independència de Catalunya era una il·lusió de materialització impossible (per un cúmul de condicionants que hem explicat en el capítol 3), situa l'escriptor guixolenc en una posició molt diferent d'aquella que li havia originat atacs i blasmes per part del catalanisme noucentista. Així doncs, Gaziell, si en la seva etapa periodística hauria combatut ideològicament l'orientació i les tesis sobiranistes del catalanisme noucentista, a partir dels anys cinquanta hauria mantingut, de manera simultània, dues opinions aparentment contradictòries: per una banda assumiria la desvinculació completa de Catalunya del context polític espanyol com una opció indeclinable a la llum de la personal experiència política al voltant del tema de l'encaix de Catalunya amb Espanya (opció aquesta que hauria quedat manifestada només a nivell privat, epistolar, malgrat que en alguns textos publicats ell mateix ja dóna pistes que orienten cap a tal opció). Però per altra banda a l'hora de manifestar la seva opinió, escrita o de viva paraula, continuaria desqualificant les accions catalanistes orientades cap al separatisme. Aquesta seva doble projecció sobre la qüestió catalanista obeiria a alguna estratègia que, a manca de documentació suficient, no podem escatir? O, simplement, es tracta d'una contradicció ideològica que respondria a la seva personal concepció sobre la complexitat d'una qüestió tan controvertida (i que, per la raó que sigui, no es va decidir a resoldre o superar)? Tant controvertida li devia semblar la qüestió que per tal de referir-se a la situació catalana o a Catalunya mateixa utilitza diverses vegades, la metàfora de l'*ànima en pena*. Una metàfora que revela tant el reconeixement d'una situació com la recerca de satisfacció d'un desig, que el mateix Gaziell ja no pot negar ni desestimar: el desig de dotar l'ànima d'un cos propi, de dotar la nació d'un estat sobirà.

En relació, doncs, a aquella atribució de certs trets que situen Gaziell en el context ideològic d'una política de dretes, d'una burgesia liberal i d'un conservadorisme polític, tot i que els textos de l'escriptor guixolenc revelen en nombroses ocasions l'encert de tal atribució, no seria una qualificació vàlida per a totes i cadascuna de les seqüències de la seva trajectòria política i social i, sobretot, tal atribució no s'ajustaria a la posició del nostre escriptor en la seva concepció de l'organització políticoterritorial d'Espanya ni en el paper que considerava que havia de jugar Catalunya en una Espanya organitzada políticament com a federació i en el marc més ample d'un federació panibèrica. A més, l'agudesesa en l'argumentació i el valor de les seves crítiques fan sovint convenient de situar Agustí Calvet una mica per damunt de l'oposició que representen les associacions conceptuals de dretes/esquerres o conservador/progressista en el context polític. I, en tot cas, és recomanable d'adonar-se i de tenir present que

⁷²³ vegeu apartat 3.2.1. i, especialment, el 3.2.2.4.

Gaziel, per tot l'exposat, no fou un pensador polític que pugui ser ubicat sense matisacions, reserves i excepcions, en l'àmbit i l'argumentari del pensament polític de dretes i conservador.

A mode de resum i corol·lari d'aquestes conclusions i com a recordatori dels trets generals que defineixen el seu tarannà ideològic, podem afirmar que Gaziel va ser un escriptor imbuït d'una ideologia, en molts aspectes en situació de trànsit permanent, amarada de racionalitat (en el sentit que sempre maldà per trobar i mostrar les raons del seu argumentari) determinada per un visió liberal, escèptica, pessimista i fatalista de les possibilitats d'un veritable progrés de la comunitat humana. El seu tarannà es mogué damunt d'una base materialista estimulada, però, per ideals a promoure i a assolir algun dia com a realitzacions tant col·lectives com personal-individuals. Vitalista i hedonista sempre disposat a contrapesar aquests trets amb l'ús de la racionalitat i l'humanisme. Crític indiscutible contra el bel·licisme i l'armamentisme de les societats europees. Humanista, pacifista i exigent de l'educació, de la culturització i de la il·lustració dels membres de la col·lectivitat humana. Defensor decidit, a la fi, de la democràcia com a forma d'organització política.

En alguns aspectes, sintonitzà amb la generació noucentista, de la qual en fou contemporani i directe coneixedor dels noms més conspicus. En aspectes estètics (pictòrics i arquitectònics) i lingüístics (tant en l'expressió en llengua castellana com en la catalana) Gaziel feu seu el programa noucentista, en canvi bona part del vessant polític catalanista d'aquella generació no fou seguit per ell i més aviat en discrepà, especialment en tot allò que tingués a veure amb la relació política i cultural entre Espanya (en concret, Castella) i Catalunya (discrepància que pot ser detectada fins al 1936, data, a partir de la qual, hom aprecia en Gaziel el reconeixement d'una orientació diferent, sense que quedi descartat el plantejament anterior. Situació que, en conjunt, hem qualificat de clarobscur ideològic). És en aquesta situació de confluència d'aspectes polítics i culturals que Gaziel maldà per fer comprensible la visió i la situació d'un determinat espai geogràfic, la Península Ibèrica, i, dins d'aquesta, de la mateixa Espanya, on hi abocà esforços meritoris per conèixer-la i per promoure la convivència harmònica dels diversos pobles de l'interior de l'Estat. Bona part de la seva obra catalana de maduresa es mogué cap a aquesta intenció (com també l'obra periodística en llengua castellana), una intenció que va haver de simultaniejar amb la creixent convicció de la incompatibilitat final de la convivència d'aquests mateixos pobles i, en concret, de l'encaix de Catalunya dins d'aquella diversitat. Una convicció que acabà deixant aquella primera intenció com a un bell ideal, però de realització impossible.

En qüestions polítiques i socials, ja ho hem dit, Gaziel passa per ser un escriptor d'ideologia conservadora, en concret un pensador format en les files del liberalisme burgès, i especialment de l'origen il·lustrat d'aquest moviment cultural i social.

Crític incisiu, però, de la mateixa burgesia, internacional, espanyola o catalana, així com dels moviments polítics que li semblaven reveladors d'accions o d'intents que promoguessin el domini, subjugació o control, tant material com espiritual, per part de la col·lectivitat per damunt de l'individu, de l'Estat sobre el ciutadà.

Fins al 1936 Gaziel esdevé un abrandat defensor de la República espanyola, malgrat enceses crítiques de la trajectòria tant espanyola com catalana que comprometien fatalment la pervivència d'aquell règim polític. Federalisme espanyol i paniberisme constitueixen fins a aquell moment els seus horitzons polítics a promoure i a assolir. A partir de 1936 i en la situació política espanyola com a resultat de la guerra civil, Gaziel inicia una trajectòria per les lletres catalanes en què continua desplegant tots aquests valors i criteris que ha vingut defensant al llarg de la seva vida, mentre va adquirint més volum i pes específic aquella decepció de la impossibilitat real dels ideals

federalistes i paniberistes. Una decepció realista que el lector pot descobrir en els textos de l'etapa de maduresa, però que són revelats de manera declarada en textos inèdits, com correspondències epistolars, que quedaven, sortosament, fora de l'abast de la censura del règim.

Bibliografia consultada

Bibliografia d'Agustí Calvet "Gaziel":

- Gaziel. *Fray Anselmo Turmeda (heterodoxo español, 1352 - 1423-32?)*. Casa Editorial Estudio, 1914. Barcelona.
- Gaziel. Articles de *La Vanguardia*. Barcelona. Hemeroteca de *La Vanguardia*. Període 1918-1936
- Gaziel. Articles a *Ahora*. Madrid. Període 1932-1933.
- Gaziel. Articles a *El Sol*. Madrid. Període 1925-1930.
- Gaziel. Article: "Autobiografía de un pseudónimo". *La Gaceta Literaria*. Madrid, 1927. n.14
- Gaziel. *Goigs de Sant Feliu de Guíxols*. Imprenta Aldus, 1952. Madrid.
- Gaziel. *Una vila del vuitcents*. Editorial Selecta, 1953. Barcelona.
- Gaziel. *Obres Completes - Obra Catalana*. Editorial Selecta, 1970. Barcelona.
- Gaziel. *Història de La Vanguardia*. Editorial Empúries 1994. Barcelona.
- Gaziel. *En las trincheras*. Editorial Diéresis, 2009. Barcelona
- Gaziel. *Meditacions en el Desert (1946-1953)* La Magrana, 2010. Barcelona.
- Gaziel. "Cartes de Gaziel a Jordi Rubió i Balaguer". *Lletres Guixolenques* (www.lletresguixolenques.com), n.1 juny 2012
- Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Manuel Llanas (Ed.). *Correspondència (1951-1954)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013. Barcelona.

Bibliografia sobre Agustí Calvet "Gaziel" i bibliografia de referència:

- Almirall, Valentí. *Lo Catalanisme*. Llibreria de Verdager i Llibreria de Lopez, 1886. Barcelona.
- Alvaro, Francesc-Marc. "A la búsqueda de otra España". *La Vanguardia (Cultura)*, 26/09/2005 dins de *Gaziel en el desierto*.
- Álvaro, Francesc-Marc. "Influència i compromís de Gaziel". *Trípodos* n.20. 2007. Barcelona.
- Álvaro, Francesc-Marc. "Si Gaziel tornés avui" *Serra d'Or*. n. 574. 2007. Barcelona.
- Amat, Jordi. "Meditaciones sobre las ruinas" *La Vanguardia* 13/05/2009.
- Amat, Jordi "Vivir la guerra" *La Vanguardia* 23/12/2009.
- Amat, Jordi. "Nota preliminar" a *Meditacions en el desert*. La Magrana-RBA Libros, 2010. Barcelona.
- Amat, Jordi. "Gaziel al caire de l'abisme" *La Vanguardia* 21/03/2012.
- Amat, Jordi. "Nota a l'edició" a *Tot s'ha perdut*. Pròleg d'Enric Juliana. RBA Libros- La Magrana, 2013. Barcelona
- Amat, Jordi. "L'últim Gaziel" *La Vanguardia* 25/12/2013
- Amat, Jordi. "Testimoni de la guerra civil europea". *La Vanguardia Cultura/S* n. 47.582, 19/03/2014.
- Bellmunt, Domènec de. *Cinquanta anys de periodisme català: 1923-1975*. Miradord del Pirineu, 1975. Andorra La Vella.
- Bergson, Henri. *La evolución creadora* Planeta-Agostini, 1985. Barcelona.
- Bilbeny, Norbert, *Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme*. La Magrana, 1988. Barcelona.
- Bonada, Lluís. "No tots els camins duïen a Roma" *El Temps* n. 1539.

2013. València.

- Cambó, Francesc. *Per la concòrdia*. Columna/Proa, 1999. Barcelona.
- Carner, Josep. *Epistolari de Josep Carner* vol.3 (Epistolari entre Josep Carner i Agustí Calvet) Curial Edicions Catalanes, 1997. Barcelona.
- Carol, Màrius. "El periodista compromès" *La Vanguardia Cultura/S* n. 47.582 19/03/2014.
- Casasús, Josep M. *El pensament periodístic a Catalunya*. Curial Edicions Catalanes, 1987. Barcelona.
- Casasús, Josep M. "Las armas de la Generalidad" (reproducció d'un article de Gaziell, a *La Vanguardia* del 1934) a *Ara* 12/04/2014.
- Cullell-Ramis, Josep. "Gaziell des d'avui". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual - Gaziell- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols- Diputació de Girona, 2008.
- Cullell-Ramis, Josep, "La mena de gent que som" *Àncora*. 23.07.2009.
- Cullell-Ramis, Josep. "Homes que no eren del seu temps: Gaziell i Zweig" *Àncora*. Agost 2012.
- Cullell-Ramis, Josep.: "La «tercera via» de Gaziell" a *Ara*. 15/11/2013.
- Cullell-Ramis, Josep.: "Gaziell a debat" a *El Punt/Avui*. 21/04/2014.
- Cullell-Ramis, Josep.; «Catalanitat dolguda: Rafel Patxot i Agustí Calvet «Gaziell». a *Ara*. 14/05/2014.
- Cuyàs Gibert, Manuel. "Gaziell" *El Punt/Avui*. 15/01/2014.
- Dedéu, Bernat. "Gaziell s'ha perdut" CatalunyaOberta.cat. 13/01/2014. Barcelona.
- Doria, Sergi. "Gaziell vist pels escriptors". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual - Gaziell- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols- Diputació de Girona, 2008.
- Espinós, Joaquim. *Història d'un entusiasme: Nietzsche i la literatura catalana*. Edit. Pagès, 2009. Lleida.
- Esteva i Massaguer, Elena "La petita història d'un gran home". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual -Gaziell- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Fabre, Jaume. "El Gaziell de 1936" *Serra d'Or* n.574. 2007. Barcelona.
- Faulí, Josep "Gaziell, més proper que mai" *Serra d'Or* n. 472, 1999. Barcelona.
- Ferret, Antoni, *Compendi d'història de Catalunya I*. Editorial Claret, 1976 Barcelona.
- Fuster, Joan. "Gaziell en Castilla". *Destino* n. 1180 19/03/1960
- Fuster, Joan. "Suïza, vista por Gaziell". *Destino* n. 1277 27/1/1962.
- Fuster, Joan. "Despedida de Gaziell". *Destino* n.1404 4/07/1964.
- Fuster, Joan *Literatura catalana contemporània*. Curial 5ª edició, 1980. Barcelona.
- García-Planas, Plàcid. Epíleg: "La cita imposible" dins d'*En las trincheras*. Edit. Diéresis, 2009. Barcelona.
- Geli, Carles. "Momento Gaziell". *El País* 1/03/2014.
- Guansé, Domènec. "Gaziell" *Serra d'Or*, agost 1964.
- Guillamon, Julià. "El ensueño de Europa". *La Vanguardia (Cultura)*, 26/09/2005 dins de *Gaziell en el desierto*
- Iribarren i Dinadeu, Teresa. "Forjar Esteves". *Serra d'Or*. n.553 gener 2006.
- Jardí, Enric. *Quatre diguem-ne desarrelats*. Editorial Selecta, 1966. Barcelona.
- Jardí, Enric. "Sobre l'obra de "Gaziell". *Serra d'Or*. n.8 1968
- Juliana, Enric. "Gaziell contra el erial". *La Vanguardia (Cultura)*, 26/09/2005 dins de *Gaziell en el desierto*

- Juliana, Enric. "Dues ombres a la Rua Garret". *La Vanguardia* Cultura/S n. 47.582, 19/03/2014.
- Laerci, Diògenes. *Vida dels Filòsofs*. Vol I i II. Editorial Laia, 1988. Barcelona.
- Lluís, Pere. *Joan Maragall o la consciència civil, en el seu temps i en el nostre*. Edit. Claret, 2008. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "Balança (amb polèmica) dels estudis sobre Gaziell". *Els Marges* n 38. 1987.
- Llanas, Manuel. "Gaziell, processat pel franquisme (1940-1943) *Revista de Catalunya* n 55. 1991. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "El senyor Godó i «La Vanguardia» (1864-19319: història d'un «Homenot» apòcrif". *Llengua & Literatura* (Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC) n. 6. 1994
- Llanas, Manuel. "Figures i paisatges guixolencs en l'obra periodística de Gaziell". *Estudis del Baix Empordà*. Sant Feliu de Guíxols. n.14. 1995.
- Llanas, Manuel. *Gaziell:vida, periodisme i literatura*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1998. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "Gaziell, lector de Shakespeare". *Llengua & Literatura* (Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC) n. 9. 1998
- Llanas, Manuel. "Índex de col·laboracions de Gaziell a la premsa fins a 1938". *Llengua & Literatura* (Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC). n.12. 2001.
- Llanas, Manuel "Gaziell i la condició humana" *Serra d'Or* n. 574, 2007. Barcelona.
- Llanas, Manuel (editor). "Gaziell inèdit. Notes de Lectura" *Serra d'Or* n. 574. 2007. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "Catàleg raonat de l'obra per etapes". Dins d'*Agustí Calvet i Pascual -Gaziell- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Llanas, Manuel. "Gaziell i les "Meditacions en el Desert (1946-1953), més ençà i més enllà del testimoni i l'acusació" *L'Espill, Segona Època*. 2008 n. 30. València.
- Llanas, Manuel. Pròleg: "Un periodista atípic" dins d'*En las trincheras*. Edit. Diéresis, 2009. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "Maragall vist per Gaziell" el 1927. Una anècdota polèmica" *Serra d'Or* n. 606. 2010. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "L'epistolari entre Gaziell i Josep M. Cruzet: un tast i una primícia" *Els Marges* n.97. 2012. Barcelona.
- Llanas, Manuel. "Amb sensibilitat nacional" *La Vanguardia* Cultura/S n. 47.582. 19/03/2014.
- López Burniol, Juan-José "¿Otra Catalunya?" *La Vanguardia*, 16.04.2011
- Maragall, Joan *Elogi de la paraula i altres escrits*. Edicion 62, 1978 Barcelona.
- Maragall, Joan. *Antologia poètica*. Edicions, 62, 1981. Barcelona.
- Maragall, Joan *Visions i Cants*. Proa, 2004 Barcelona.
- Maragall, Joan. *Adéu Espanya!* Edicions 62, 2010, Barcelona.
- Martínez de Gil, Víctor: *El naixement de l'iberisme catalanista* Curial Edicions Catalanes, 1997. Barcelona.
- Massot, Josep. "Gaziell, historia de un fracaso" *La Vanguardia* 1.10.2013. Barcelona.
- Nietzsche, Friedrich. *La genealogia de la moral*. Edicions, 62, 1998 Barcelona.
- Ors, Eugeni. *Glosari* (selecció). Edicions 62, 1990. Barcelona.

- Ors, Eugeni. Fons Eugeni d'Ors. Arxiu Nacional de Catalunya. Sant Cugat Palahí i Xargay i Canadell i Mas, Joan. "Gaziel vist pels guixolencs". Dins *d'Agustí Calvet i Pascual -Gaziel- (1887-1964)*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Diputació de Girona, 2008.
- Pascal, Blaise: *Pensamientos*. Ed. Orbis, 1977. Barcelona.
- Pericay, Xavier i Toutain, Ferran. *El malentès del Noucentisme*. Proa, 1996. Barcelona.
- Pericay, Xavier (Ed.): *Cuatro historias de la República*. Destino, 2002. Barcelona.
- Pericay, Xavier. *Josep Pla y el viejo periodismo*. Ed. Destino, 2009. Barcelona.
- Pla, Josep. "Agustí Calvet (Gaziel)" *El Correo Catalán*. 19/04/1964.
- Pla, Josep. *Retrats de passaport: "Gaziel"* O.C. (vol.17) Edicions Destino, 1972, Barcelona.
- Pla, Josep. *Viatge a la Catalunya Vella*. O.C. (vol.9) Edicions Destino, 1992, Barcelona.
- Pla, Xavier *Josep Pla, ficció autobiogràfica i veritat literària*. Quaderns Crema, 1997. Barcelona.
- Pla, Xavier (ed) *Maurras a Catalunya: elements per a un debat*. Quaderns Crema, 2012. Barcelona. 1997. Barcelona.
- Prat de la Riba, Enric. *La Nacionalitat Catalana*. Biblioteca Popular. L'Anuari de la Exportació, 1906. Barcelona.
- Puig, Valentí. "Fases del catalanisme crític" *El País* (Quadern) 09/10/2013. Barcelona.
- Quer, Pere. "Gaziel, Estelrich i la Fundació Bernat Metge" *Serra d'Or*. n. 606. 2010. Barcelona.
- Rafanell, August. *La il·lusió occitana*. Quaderns Crema, 2006. vI i v.II Barcelona.
- Renan, Ernest. *Qu'est-ce qu'une nation? Littérature et identité nationale de 1871 à 1914* Conferència pronunciada l'11/3/1882 a la Sorbona. Pierre Bordas et fils, Éditeur. 1991. París.
- Riera, Miquel. "Recordant Gaziel". *Presència* 21-27.10.2005
- Riquer/Comas/Molas, *Història de la Literatura Catalana*. v8. Ariel, 1986. Barcelona.
- Riquer/Comas/Molas, *Història de la Literatura Catalana*. v10. Ariel, 1987. Barcelona.
- Rovira i Virgili, Antoni. *Nacionalisme i Federalisme* Ed.62, 1982. Barcelona.
- Sala, Toni *Notes sobre Literatura*. Empúries, 2012 Barcelona.
- Sala, Toni. "Aquesta dolça terra meva" *La Vanguardia Cultura/S* n. 47.582 19/03/2014.
- Serrahima, Maurici. *Dotze mestres: "Gaziel"*. Edicions de 1984, 2008. Barcelona.
- Sobejano, Gonzalo. *Nietzsche en España, 1890-1970*. Gredos, 2004. Madrid.
- Soldevila, Carles. *Figures de Catalunya*. Aedos, 1962 (2ª edició). Barcelona
- Spengler, Oswald. *La decadència de occident*. Espasa-Calpe, 1998. Barcelona.
- Susanna, Àlex. "Gaziel en boca de tothom" *Ara* 12/04/2014.
- Turmeda, Anselm. *La disputa de l'ase*. Edicions Juan Granica. 1986 Barcelona.
- Turmeda, Anselm. *La disputa de l'ase*. a cura de Joan Goñalons, 1986. Moby Dick. Barcelona.
- Vallverdú, Josep. "Tres cartes inèdites de Gaziel" *Àncora* n.2723. 2001. Sant Feliu de Guíxols.

- Vidal Vidal. "I com hauríem de ser?" *Presència*. 27-2.11.2006
- Vila, Enric. "Gaziel i el catalanisme de doble fons". *Avui*. 16.12.1999
- Vives, Antoni. "Enmig de tanta cendra" *La Vanguardia Cultura/S* n. 47.582
19/03/2014.
- Zweig, Stefan. *El món d'ahir. Memòries d'un europeu*. Ed. Quaderns Crema,
2001, Barcelona.